МЕРИ ГИСЛЪН

РОЗЕТА ПАЛАЦИ

ЕНЦИКЛОПЕДИЧЕН РЕЧНИК НА АНТИЧНАТА МИТОЛОГИЯ И КЛАСИЧЕСКАТА ДРЕВНОСТ

Colibri

МЕРИ ГИСЛЪН
РОЗЕТА ПАЛАЦИ

ЕНЦИКЛОПЕДИЧЕН РЕЧНИК НА АНТИЧНАТА МИТОЛОГИЯ И КЛАСИЧЕСКАТА ДРЕВНОСТ

Превела от италиански
Ния Филипова

ИК „Колибри“
2005

DIZIONARIO DI MITOLOGIA
E DELL'ANTICHITÀ CLASSICA
di Mary Gislon e Rosetta Palazzi

ISBN 954-529-421-3

Въведение

Старогръцката дума *mythos* означава „дума, поговорка, реч", а също и „измислен разказ". Но как всъщност е роден митът? Най-лесното обяснение на неговия произход е, че той е отговорът, който древните жители на земята са дали на всичките си въпроси и на страховете си, свързани с природните явления. В центъра на своите измислени разкази древните поставяли същества със свръхестествени способности, които притежавали човешки образ и чувства. С течение на времето тези митове, предавани от уста на уста, били подети и обогатени от фантазията на поетите, които им придали художествена форма и ги допълнили с поучителни, патриотични и религиозни елементи, а не само с развлекателни. Също и изобразителните изкуства, от живописта до скулптурата и Вазовата живопис, се вдъхновявали от митологията и създали идеала за хармоничните форми. Дори френският историк Пиер Русел твърдял, че гръцката митология е създателка не само на красиви истории, но и на „красиви форми".

През III в.пр.Хр. старогръцкият писател Евемер потърсил за първи път логическо тълкование на митовете, излагайки тезата, че древногръцките богове били древни царе или обожествени герои, действително живели в миналото. През вековете след Евемер антрополози, филолози, социолози и психолози представили много по-сериозни и пълни изследвания по темата. Някои смятали, че митовете произлизат от ритуалите на култа, когато в моментите на религиозен транс примитивните хора били насочвани да приписват сила и воля на всяка проява на природата и на неодушевените предмети. Френският социолог Емил Дюркейм виждал в мита елемент на връзка между природата и културата в дадено общество. Карол Керени, унгарски филолог, твърдял, че митологията е „биологична" проява, свързана с една фаза от „биологичното" развитие на човека. От своя страна Карл Густав Юнг смятал, че митът е символно представяне на действия и вярвания, създадени от колективното безсъзнателно.

Историческият момент, в който се създава един мит, не може да бъде определен с точност. Често легендите имат по-древен произход, отколкото се е смятало първоначално, и са достигнали Гърция още с преселилите се там народи. Това би могло да обясни и срещането на аналогични митове в Индия, Мала Азия и в Египет. Затова един и същи мит има различни версии според местата, обичаите и специфичните култове, в корена на които се е зародил. Един мит се е формирал и по различен начин в зависимост от различните места, държави и народи, които го възприемали (например на мита за Ерос и Психе съществуват около триста версии). В

настоящата енциклопедия е възприет критерият да се представя най-достоверната и срещаща се в повече от един извор версия.

За да бъде по-пълно познаването на античния свят, в енциклопедията е отделено голямо място и на историята. Бяха включени статии, свързани с най-важните исторически събития, с обичаите, законите, културата и философската мисъл, които характеризират тези общества. На някои места са добавени и анекдоти за обществения и частния живот на някои личности, които дават възможност те да бъдат видени в по-човешка светлина. Надяваме се, че всичко това ще направи по-приятно четенето и ще помогне на учениците и студентите да научат с лекота и с удоволствие повече за античния свят.

От авторите
Март 1997

Съкращения, използвани в енциклопедията:

арх.	архитектура
астр.	астрономия
юр.	юридически термин
геогр.	география
стгр.	старогръцки език
лат.	латински език
лит.	литература
мит.	митология
муз.	музика
ист.	история

Препратките към някоя друга статия са означени със знака (➜) или само ➜.

А

абак (лат. *abacus*) **1.** Дъсчица, покрита с пясък, върху която се смятало или рисувало. По-късно била разделена на квадрати за улеснение при аритметичните действия. Наричала се още *tavola pitagorica* (Питагорова таблица). **2.** Маса за игра на зарове. **3.** Поставка на три крака за златни и сребърни съдове. **4.** *арх.* Квадратна плоча, която завършва капитела и поддържа архитрава.

Абант (лат. *Abas*) Храбър цар на Аргос, син на Линкей и Хипермнестра, баща на Прет и Акризий. Основал град Абе във Фокида.

Абарис (лат. *Abaris*) (VII в.пр.Хр.) Легендарен жрец на Аполон, скит, прочут със своите предсказания. Летял на златна стрела, подарена му от бога, и бил способен да излекува болните само с една дума. Според легендата отишъл от Атина до най-северните части на света, без да докосне храна.

Абдера (лат. *Abdera*) *геогр.* Колония, създадена от град Клазомена през VII в.пр.Хр. на южния бряг на Тракия. Според легендата основателят ѝ бил Херакъл. Родина на Демокрит и Протагор.

Абеона (лат. *Abeona*) *мит.* Божество, което римляните призовавали да ги закриля, когато им предстояло пътуване. То пазело и децата, когато за първи път излизали от дома. Името произлиза от глагола *abeo* „отдалечавам се". ➜ също *Адеона*.

Абидос (лат. *Abydus*) *геогр.* Град в Мизия, в Мала Азия, разположен на най-тясното място на Хелеспонта, срещу Сестос, който се намирал на европейския бряг. Прочут с легендата за Херо и Леандър (➜) и с моста от лодки, направен от Ксеркс в 480 г.пр.Хр., за да преведе по него войската си и да нахлуе в Гърция.

абии (стгр. *Abioi*) Номадско племе от Скития. Абиите живеели в каруците, с които се придвижвали от едно място на друго. Хранели се с мляко и били миролюбиви. За тях говори Омир и твърди, че били най-справедливият народ на земята.

Абила (лат. *Abila*) *мит. и геогр.* Планина в Мавритания при протока Гибралтар, която заедно с планината Калпа (➜), разположена точно срещу Иберийския полуостров, образувала прочутите Херкулесови стълбове.

аборигени (лат. *Aborigines*) Много древно италийско племе, което Сатурн довел от Африка в Лациум. Потомците им се наричали латини.

Авгий (стгр. *Augeias*) *мит.* Цар на Елида, син на Хелиос или на Посейдон. Неговите огромни обори били почистени само за един ден

от Херакъл, като отклонил реката Алфей или Пеней. Царят се бил договорил с героя, че ще му даде една десета част от добитъка си, но не изпълнил това обещание и дори накарал Молионидите, Еврит и Ктеат, да го унищожат. Херакъл обаче убил двамата братя, а след това пронизал царя със смъртоносните си стрели.

авгур (лат. *augur*) Древен жрец, наричан и *auspex* (птицегадател), който по летенето на птиците предсказвал бъдещето. Освен по летенето им и звуците, които те издавали, авгурите наблюдавали и как се хранят свещените пилета. Гадаели и по небесните явления, като падането на мълниите. Изглежда, че Ромул пръв въвел жреческа колегия с такава цел. Първоначално авгурите били трима, а после станали шестима. Имали изключително голямо влияние, защото от отговорите им зависело свикването на комиции, обявяването на война, сключването на съюзи и др.

август (лат. *Augustus*) Титла, приета от Октавиан, за да утвърди сакралността на своята власт (*augustus* означава „свят", „достоен за почит"). Тя станала официална титла на почти всички императори.

августали (лат. *Augustales*) Жреческа колегия, която се грижела за култа на Юлиевия род (*gens Iulia*) и в частност на Август. Била основана от Тиберий, който въвел и игрите Августалии (*Ludi Augustales* или *Palatini*), посветени на Август.

Августа Претория (лат. *Augusta Praetoria*) Колония, основана от Август в Отсамалпийска Галия, днес Аоста.

Августа Тауринорум (лат. *Augusta Taurinorum*) Римска колония, основана по желание на Август в територията на таурините (➜), днес Торино.

Авентин (лат. *Aventinum*) *геогр.* Един от хълмовете на Рим, разположен на левия бряг на р. Тибър, където според една легенда Херакъл убил разбойника Как. Там Рем видял шест лешояда, предвестници на царската му власт, докато на Палатинския хълм за Ромул се появили дванайсет. В 294 г. пр.Хр. плебеите се оттеглили на Авентин, за да протестират срещу патрициите. ➜ *Агрипа, Мenений.*

Авернско езеро (лат. *Avernus*) *геогр.* Езеро в Кампания, образувано в един вулканичен кратер на Флегрейските полета. Серните изпарения, които излизали от него, карали хората да мислят, че това е входът на подземното царство. Името на езерото идва от старогръцката дума *aornos*, т.е. „без птици", защото се мислело, че в царството на мъртвите няма птици.

авзони (стгр. *Ausonioi*, лат. *Ausones*) Най-старите жители на Средна и Южна Италия, които населявали земите извън пределите на Велика Гърция.

Авзоний Децим Магн (лат. *Ausonius, Decimus Magnus*) (около 310–392 г.сл.Хр.) Римски поет, роден в Бурдигала, сега Бордо, където преподавал старогръцки и латински. Заел се с обучението на бъдещия император Грациан, който след възкачването си на трона го направил консул и префект на Галия. След смъртта на императора Авзоний се оттеглил от политическия живот. Писал епиграми и идилии. Най-значителното му произведение е малката поема „Мозела" (*Mosella*), в която описва пътуването си по р. Мозела (сега Мозел).

Авзония (лат. *Ausonia*) *геогр.* и *ист.* Област, населявана от авзоните. С това име по-късно се означавала цяла Италия. В най-древни времена така се наричала крайбрежната област от Вале дел Селе в Кампания до Синуеса в Лациум, а впоследствие и по̀ на юг, и във вътрешността до Беневенто.

Авлида (лат. *Aulis*) Морски град в Беотия. Според легендата от това пристанище отплавали корабите за Троянската война, след като Ифигения била принесена в жертва, за да умилостиви гнева на Артемида.

Аврелиан, Луций Домиций (лат. *Aurelianus, Lucius Domitius*) (около 215–275 г.сл.Хр.) Римски император, роден в Илирия в бедно семейство. Сражавал се в римската войска и се издигнал във военната йерархия. В 270 г. бил избран за император от дунавските легиони. Защитил границите на империята от нашествията на вандалите, алеманите и вестготите. На изток потушил въстанието в Палмира и пленил царицата Зенобия (➜). Впоследствие покорил отново Галия. В Рим се заел да укрепи властта, възстановил дисциплината на войската, въвел мерки срещу разточителството и разпуснатостта и укрепил финансите. Така си спечелил титлата *restitutor* („възстановител", „спасител"). Укрепил града с високи стени, които носят неговото име. Бил убит при заговор в Хераклея, вероятно от освободен роб.

Аврелий (лат. *Aurelius*) Име на плебейски род, от който произлезли: **1. Аврелий Кота, Гай** (лат. *Aurelius Cotta, Gaius*) (III в.пр.Хр.) Римски пълководец, който започнал строежа на пътя, водещ от Рим до Ливорно, наречен на него Виа Аурелия (*via Aurelia*). **2. Аврелий Кота Луций** (лат. *Aurelius Cotta Lucius*) (I в.пр.Хр.) Римски претор, който внесъл закона *lex Aurelia iudiciaria*. Този закон се отнасял до устройството на съда и давал право на конниците и плебеите да участват в управлението на съдебния процес. Станал консул в 65 г.пр.Хр. и цензор в следващата. Бил приятел на Цицерон, после преминал на страната на Цезар.

Аврора (лат. *Aurora*) ➜ *Еос.*

Автолик (лат. *Autolycus*) *мит.* Син на Хермес и Филонида или Хиона. Бил голям крадец, но винаги успявал да се измъкне и да не бъде заловен, като променял външния си вид и вида на откраднатото. Съревновавал се със Сизиф по хитрост, но после двамата станали приятели. Тогава Автолик дал на Сизиф дъщеря си Антиклея, която родила Одисей.

Автомедон (лат. *Automedon*) *мит.* Колар на Ахил и после на сина му Пир. Бил прочут с умението си да управлява колесницата.

автохтони (стгр. *autochthones*) Гърците наричали така местните, коренните жители на дадена област. Римляните ги наричали абориrени (*Aborigines*).

Агава (стгр. *Agaue*, лат. *Agave*) *мит.* Дъщеря на Кадъм, майка на Пентей (➜), когото разкъсала в екстаза си на вакханка.

Агамед (лат. *Agamedes*) *мит.* Архитект, построил заедно с брат си Трофоний храма на Аполон в Делфи. За работата си братята поискали от бога подходящо възна-

граждение. Той им отговорил чрез устата на Пития да изчакат седем дни. На седмия ден обаче братята били намерени мъртви в леглата си. Друга легенда разказва, че те построили на богатия първенец Хирией сигурно скривалище за огромното му богатство. Двамата архитекти завършили работата, но оставили открит един таен коридор, позволяващ им да влизат в помещението и да си присвояват всеки път по малко от това богатство. Хирией обаче забелязал, че съкровището му намалява и поставил капан, за да залови неизвестните крадци. В примката попаднал Агамед, а брат му, неспособен да го освободи, му отрязал главата и я отнесъл, за да не бъдат разкрити.

Агамемнон (лат. *Agamemnon*) *мит.* Цар на Микена и Аргос, син на Атрей и Аеропа и брат на Менелай. Тиест, след като убил Атрей, се възкачил на трона на Аргос и изгонил Агамемнон и Менелай. Двамата братя след странствания в различни царства се подслонили в Спарта, в двореца на цар Тиндарей, и се оженили за дъщерите му Клитемнестра и Елена. Тиндарей помогнал на Агамемнон да си възвърне царството, а Менелай останал в Спарта и станал нейн цар. От Клитемнестра Агамемнон имал три деца – Ифигения, Електра и Орест. Превърнал се в наймогъщия гръцки владетел. Затова, когато след отвличането на Елена избухнала Троянската война, било съвсем естествено начело на похода да бъде поставен царят на Аргос. Гръцкият флот, събран в Авлида, останал задълго блокиран от безветрие, изпратено от Артемида, за да попречи на корабите да отплуват. Прорицателят Калхас казал, че за да умилостивят богинята, трябва Агамемнон да принесе в жертва собствената си дъщеря Ифигения. Царят, принуден от останалите предводители да приеме това ужасно условие, накарал дъщеря си да пристигне в Авлида. За щастие тя била спасена в последния момент от самата богиня (➜ *Ифигения*). Така гърците потеглили и започнали дългата и изтощителна война срещу Троя, възпята прекрасно от Омир в „Илиада“. По време на войната Агамемнон и Ахил се скарали кой да притежава пленницата Бризеида и това изложило на риск благоприятния изход на начинанието. Независимо от всичко водачът на гърците проявил голямо мъжество във войната и след падането на Троя се завърнал в родината, водейки със себе си като трофей красивата дъщеря на Приам Касандра. Тя му предсказала, макар и той да не обърнал внимание на това, че ще бъде убит от Клитемнестра. И наистина, веднага щом се върнал в Микена, бил убит от Клитемнестра и нейния любим Егист, на когото Агамемнон бил поверил царството си, докато отсъства. По-късно неговият син Орест отмъстил за смъртта му. Митът за Агамемнон и неговите деца е вдъхновил много автори.

Аганипа (лат. *Aganippe*) *мит.* Извор в Беотия, в подножието на Хеликон, посветен на музите. Водите му се вливат в реката Пермес. Една легенда разказва, че изворът бликнал на това място, където конят Пегас ритнал силно с копитата си.

агатирси (стгр. *Agathyrsoi*, лат. *Agathyrsi*) Скитско племе, населявало десния бряг на Дунав в долното му течение. Агатирсите обичали до такава степен лукса, че украсявали дрехите си със златни панделки.

Агатокъл (лат. *Agathocles*) (около 360–289 г.пр.Хр.) Тиран на Сиракуза. Син на беден грънчар, той постъпил във войската на Сиракуза и се сражавал против режима на аристократите. Успял да вземе властта и дори станал тиран (306 г. пр.Хр.). След като бил нападнат от картагенците, които го победили при Химера, пренесъл войната в Африка, превзел част от Картаген и обсадил града. Тогава картагенците предпочели да се договорят с него и му отстъпили западната част на Сицилия. Впоследствие се съюзил с град Тарент, за да отблъсне римляните от Велика Гърция. Омъжил дъщеря си първо за Пир, а после за Деметрий Полиоркет. Направил я царица на Коркира, след като изгонил от там македонската войска. Докато се приготвял да воюва отново с Картаген, умрял и картагенците си възвърнали властта над Сицилия.

Агатон (лат. *Agathon*) (V в. пр. Хр.) Старогръцки трагически поет, роден в Атина, приятел и съперник на Еврипид. Той е един от събеседниците в диалога на Платон „Пир“. Писал трагедии с исторически и митологически сюжети, от които са достигнали само няколко заглавия и малко фрагменти („Тиест“, „Разрушаването на Троя“ и др.). Пръв обаче творил и по измислени от него теми, както в драмата си „Цветето“, за съжаление напълно загубена.

Агезандър (стгр. *Agesandros*, лат. *Agesander*) (I в.пр.Хр.?) Ваятел от Родос, който, заедно с Полидор и Атенодор, създал прочутата скулптурна група „Лаокоон“ (сега в музеите на Ватикана).

agema лат.(*агема*) Отбран отряд в македонската войска, който представлявал царската гвардия и бил съставен от конници.

Агенор (лат. *Agenor*) *мит.* **1.** Финикийски цар, баща на Кадъм, Феникс и Европа. Неговите потомци основали Картаген, който вероятно затова се наричал и *Agenoris urbs* (градът на Агенор). **2.** Храбър троянски герой, син на Антенор, споменат от Омир в „Илиада“.

agger лат.(*агер*) При римляните насип от пръст, издиган за защита на военния лагер или около обсажданите от тях градове, за да улесни изкачването по градската стена.

ager publicus лат.(*агер публикус*) В Рим така се наричала държавната земя. Обикновено тя представлявала завладяна територия от победените народи, която постепенно се превръщала в частна собственост, т.е. била отстъпвана от държавата на частни лица, за да бъде обработвана. Държавата имала право да налага данък върху реколтата (*decumana*) или върху добитъка (*scriptura*). Земята можела да бъде разпределяна между войниците или евентуалните колонисти (*adsignatio*) или да бъде давана под аренда (*venditio*) срещу заплащане на някакъв данък (*vectigal*).

Агесилай (лат. *Agesilaus*) Име на няколко спартански царе, между които **Агесилай II** (около 440–360 г.пр.Хр.), син на Архидам II, наследник на брат си Агид II. Сражавал се храбро срещу персите, предвождани от Артаксеркс II. Бил повикан в родината си, за да окаже съпротива на коалицията,

образувана срещу Спарта от Атина, Тива, Коринт и Аргос. Разбил съюзниците при Коронея (394 г. пр.Хр.). После обаче му се наложило да защитава Лакония от атаките на Епаминонд, който го разгромил при Мантинея (362 г. пр.Хр.). Вече на осемдесет години, той се отправил в Египет, за да помогне на страната срещу персите. Там съюзниците останали учудени, когато го видели да се храни с войниците си без шапка, седнал на земята. На връщане от този поход загинал в буря. Макар и дребен и грозен, се славел с храбростта си. Ксенофонт, Корнелий Непот и Плутарх възхваляват неговото мъжество.

Агесиполид (лат. *Agesipolis*) Име на трима спартански царе. **1. Агесиполид I** (?–380 г.пр.Хр.) Син на Павзаний, заел неговото място през 394 г. Провел поход срещу Мантинея (385 г.пр.Хр.), после срещу Олинт, където умрял. Наследил го брат му Клеомброт. **2. Агесиполид II** (IV в.пр.Хр.) Син на Клеомброт и внук на предходния, царувал само една година. **3. Агесиполид III** (III в. пр.Хр.) Възкачил се на трона съвсем млад в 219 г.пр.Хр. и бил свален от Ликург.

Агид (лат. *Agis*) Име на няколко спартански царе от тази династия. **1. Агид I** (XI в.пр.Хр.?) Митичен основател на династията, син на Евристен. **2. Агид II** (?–401 г. пр.Хр.) Брат на Агесилай, станал цар в 426 г. Многократно се опитвал да нахлуе в Африка по време на Пелопонеската война, подтикван и от Алкивиад. В 418 г. победил при Мантинея, а след това (405 г.пр.Хр.) обсадил Атина, която паднала в ръцете на неговия пълководец Лизандър. **3. Агид III** (?–330 г.пр.Хр.) Царувал от 338 г. и се съюзил с персите срещу Александър Велики. Умрял в битката при Мегалопол, сражавайки се срещу Антипатър. **4. Агид IV** (?–240 г.пр.Хр.) Царувал от 245 г., като се опитал да възстанови законите на Ликург и да извърши социална реформа, но бил отстранен от ефорите.

Аглавра (лат. *Aglauros* или *Agraulos*) *мит.* **1.** Съпруга на царя на Атина Кекропс, майка на Еризихтон, Аглавра, Херза и Пандроза. **2.** Дъщеря на предходната. За нея се разказват две легенди. Според първата Аглавра била обещала на Хермес да му помогне в любовта му към сестра ѝ Херза срещу възнаграждение в злато. Но обидената Атина предизвикала у нея толкова голяма завист към щастливата любов на сестра си, че тя започнала да ѝ пречи. Хермес, разгневен от това, я превърнал в камък. Според друга легенда Атина поверила на Аглавра и сестрите ѝ, Херза и Пандроза, една кутия, в която била затворила малкия Ерихтоний (или Ерихтей). Забранила им да я отварят, но любопитната Аглавра не се подчинила на заповедта и Атина я наказала. Аглавра обезумяла и се хвърлила в една пропаст.

Аглая (лат. *Aglaia*) *мит.* Една от трите Харити или Грации.

agmen лат. (*агмен*) Римляните наричали войската, когато била в походна колона, *agmen*, а когато била строена за битка – *acies*.

agnatio лат. (*агнацио*) При римляните роднинска връзка по бащина линия, по рождение или чрез осиновяване.

agon стгр.(*агон*) Старогръцка дума, която означава състезание, сражение, но също така съдебна надпревара, процес.

Агоналии (лат. *Agonalia*) Римски празник в чест на бог Янус, наричан също и *Agonius* – „този, който ръководи начинанията". По всяка вероятност празникът бил установен от Нума Помпилий.

агора (стгр. *agora*) В Гърция така се е наричало народното събрание, а също и мястото, където то се провеждало. Агората представлявала обществен площад. Там, освен пространството за събрания, имало и сгради за съдилища, храмове, пазари, шатри и постройки за продавачите. Била украсена с дървета и статуи на известни личности. *Agoranomos* се наричал магистратът, който имал задължението да надзирава пазара. В Атина и в Пирея ежегодно се избирали по петима такива магистрати.

аграрни закони (лат. *agrariae, leges*) Закони, които се отнасяли до разпределението на обществените земи. Те били предложени в края на II в.пр.Хр. с цел да оживят земеделието. То се намирало в тежка криза поради притока на селски маси в Рим след опустошаването на обработваемите земи по време на Втората пуническа война. През 133 г. пр.Хр. Тиберий Гракх въвел закона *lex Sempronia*. С него, за да се възстанови дребната собственост, се забранявало някой да притежава повече от 500 югера земя. Терените, отнети от едрите земевладелци, трябвало да се разпределят между бедните граждани. Както Тиберий, така и брат му Гай Гракх (➜) срещнал съпротивата на най-влиятелните и богати граждани, което довело до убийството и на двамата.

Агригент (лат. *Agrigentum*) *геогр.* Град в Южна Сицилия, основан в VI в.пр.Хр. от колонисти от Гела, които го нарекли *Akragas*. Бил управляван от тираните Фаларид и Терон, при които достигнал най-голямия си разцвет. При Терон били построени важни обществени постройки и великолепни храмове, като храма, посветен на Юпитер Олимпийски. По-късно Агригент започнал война с картагенците, които в V в.пр.Хр. го плячкосали. След това бил подчинен от Сиракуза и Агатокъл, а в III в.пр.Хр. паднал под властта на Рим.

Агрикола, Гней Юлий (лат. *Agricola, Gnaeus Iulius*) (40–93 г.сл. Хр.) Римски пълководец, който завършил покоряването на Британия. Домициан, обзет от завист към успехите му, го извикал в Рим и го принудил да влезе в града през нощта, лишавайки го така от триумф. Тогава Агрикола се оттеглил в усамотение и отказвал да поема каквато и да била друга длъжност. Бил тъст на Тацит, който написал неговата биография („Животът на Юлий Агрикола").

Агрипа (лат. *Agrippa*) Римско фамилно име. **1. Агрипа, Менений** (лат. *Agrippa, Menenius*) (VI–V в. пр.Хр.) Римски консул. Той успял да върне плебса в Рим, който се бил оттеглил на Авентинския хълм в знак на протест срещу патрициите (494 г.пр.Хр). Според легендата Менений Агрипа убедил плебеите, като им разказал притчата за стомаха и човешките органи, за да им докаже необходимостта от сътрудничество между тях и патрициите. **2. Агрипа, Марк Випсаний** (лат. *Agrippa, Marcus Vipsanius*) (63–12 г.пр. Хр.) Римски пълководец и политик, приятел на Август, с когото се сражавал в битката при Акци-

ум. След като бил изпратен в Митилин, Август го повикал обратно и му наредил да се ожени за дъщеря му Юлия, за да си осигури така наследник. Агрипа имал двама сина, Гай и Луций Цезар, но Август надживял както тях, така и него. Третият му син, Агрипа Постум, бил убит по поръчка на Тиберий. Бил баща и на Агрипина, и на Випсания Агрипина (➜). Посветил се на градоустройство и построил в Рим великолепни сгради, сред които и Пантеона.

Агрипина (лат. *Agrippina*) Име на няколко римски матрони, свързани с Юлиево-Клавдиевата династия. **1. Агрипина Старата** (лат. *Vipsania Agrippina*) (около 14 г. пр.Хр. – 33 г.сл.Хр.) Дъщеря на Випсаний Агрипа, омъжила се за братовчед си Германик. Обвинила Гней Пизон, управител на Сирия, че е отровил съпруга ѝ. Пизон бил принуден да се самоубие, но Тиберий, понеже завиждал за голямата популярност на тази добродетелна жена, я изпратил в изгнание в Пандатерия (сега Вентотене), където умряла от глад. **2. Агрипина Младата** (лат. *Iulia Agrippina*) (16–59 г.сл.Хр.) Дъщеря на предходната и на Германик. Нейн съпруг бил Домиций Ахенобарб, от когото родила Нерон. По-късно се омъжила за император Клавдий. Била амбициозна и жестока жена, налагала се на сина си и го оженила за Октавия. Лишила Британик, сина на Клавдий, от възможността да наследи властта. Впоследствие Нерон, понеже не понасял повече авторитарния ѝ характер, поръчал да я убият.

Ада (стгр. *Ada*) (IV в.пр.Хр.) Царица на Кария, сестра на Артемизия и Мавзол. Оставила една част от своето царство на Александър Велики (341 г.пр.Хр.), когото била приела като свой син.

adversaria лат. (*адверзариа*) При римляните сметководна книга със записки или регистър, в който се отбелязвали финансовите операции.

advocatus (лат. *адвокатус*) В Рим експерт, който подпомагал със съвети своя клиент в съда, но за разлика от *patronus* не можел да взима думата в съда.

ageйa (стгр. *adeia*) В Гърция разрешение за извършване на действие и за говорене, давано от народното събрание и гарантиращо безнаказаност.

Adeona (лат. *Adeona*) *мит.* Римско божество, което покровителствало завръщащите се от пътешествие (от *adeo* – „пристигам"). ➜ също *Abeona.*

adynatoi (стгр. *адюнатой*) В Атина така се наричали гражданите инвалиди, издържани от държавата.

adytum (лат. *адитум*) Най-вътрешната и тайна част на храма. В нея били допускани само жреците и те оттам, често в състояние на транс, произнасяли предсказанията си.

adlecti, senatores (лат. *адлекти, сенаторес*) В Рим така се наричали гражданите от конническото съсловие, които били избирани да изпълняват сенаторска длъжност.

Адмет (лат. *Admetus*) *мит.* Син на Ферес и Климена, цар на Фера в Тесалия. Когато Аполон бил изгонен от Олимп, Адмет го приел и му дал своите стада да ги пасе. Тогава богът решил да го възнагради. Получил уверение от Мойрите, че когато настъпи смъртният час на Адмет, той ще бъде спасен, ако някой друг човек се съгласи да

умре вместо него. Адмет участвал в лова на калидонския глиган, в експедицията на аргонавтите и в Троянската война. Оженил се за Алкестида, дъщерята на Пелий. Когато Адмет се разболял, Алкестида пожелала да умре вместо него. Херакъл, трогнат от тази постъпка, доказателство за голямата ѝ любов, слязъл в подземното царство и върнал обратно Алкестида на съпруга ѝ. Смъртта на Алкестида е сюжет на една трагедия на Еврипид.

Адонии (стгр. *Adonia*) Празници в чест на Адонис във Финикия, Гърция и Египет. Провеждали се по време на пролетното равноденствие и траели от два до осем дни. През първия ден се припомняла смъртта на младежа с плачове и погребални ритуали, а през втория се празнувало неговото възраждане с разцъфването на природата. Времето, в което се извършвали тези чествания, обикновено било смятано за злокобно. Неуспехът на експедицията на Никий в Сицилия се обяснявал с факта, че атинският флот отплувал точно в един от тези дни.

adoptio (лат. *адопцио*) В Рим юридическа институция с голямо значение. Чрез нея този, който бил обект на осиновяване, прекъсвал всякаква връзка с естественото си семейство, но получавал всички права в новото семейство. Така един плебей можел да стане патриций и обратно. Тази възможност била използвана много от императорите, за да си осигурят наследник. В случай, че осиновеното лице било пълнолетно, т.е. *sui iuris*, и следователно независимо вече от *patria potestas*, осиновяването се наричало *adrogatio.*

Адран (лат. *Hadranus*) *мит.* Сицилийско божество. Негови свещени животни били кучетата и то било

Адонис (лат. Adon или Adonis) мит. Роден след кръвосмешение от връзката на Кинир, царя на Кипър, и жрицата на Афродита и същевременно негова дъщеря Мира (➜). Тя била влюбена в баща си и го накарала с хитрост да я приеме като една от неговите съпруги. Когато баща ѝ разкрил измамата, Мира била принудена да избяга. Боговете, за да я спасят, я превърнали в смолисто растение с горчив аромат, което носи нейното име. През пролетта кората на растението се отворила по чудноват начин и оттам излязъл малкият Адонис. Афродита взела новороденото, поставила го в една кутия и го поверила на Персефона, царицата на Ереб, да го отгледа. Детето пораснало бързо и станало прекрасен младеж. Тогава Афродита се отправила към Ереб, за да го вземе обратно, но Персефона не пожелала да ѝ го върне. Зевс, с цел да помири богините, влюбени и двете в младежа, решил, че Адонис ще прекарва половината от годината в Ереб при Персефона, а другата половина на земята с Афродита. В края на едно лято, докато очарователният момък ловувал в планината Ливан, един огромен глиган, изпратен от ревнивия бог Арес, нападнал Адонис и го убил. Афродита се втурнала да го спасява, но не стигнала навреме. Митът за Адонис символизира природата, която се пробужда през пролетта и изпада в летаргия в края на лятото. В чест на красивия младеж, убит преждевременно, са и празниците Адонии.(➜)

почитано в града със същото име. Храмът му се пазел от хиляда кучета. Гърците го отъждествявали с Хефест.

Адранум (лат. *Hadranum*) *геогр.* Град в Сицилия, разположен на река със същото име (днес Адерно).

Адраст (лат. *Adrastus*) *мит.* Цар на Аргос, син на Талай и Лизимаха. Оглавил прочутия поход на седемте срещу Тива (➜ *Етеокъл*, *Полинейк*), за да изгони Етеокъл и да възстанови на трона зет си Полинейк. От седмината герои умрели шестима, спасил се само Адраст, който успял да избяга на бързия си кон Арион, подарен му от Херакъл. Десет години по-късно царят на Аргос организирал нов поход, наречен *походът на епигоните*, защото в него участвали синовете на шестимата герои, загинали при първия опит. Този път Тива била превзета и властта била дадена на Терсандър, сина на Полинейк. Адраст обаче загубил сина си Егиалей и умрял от скръб.

Адрастея (стгр. *Adrasteia*, лат. *Adrastea*) *мит.* **1.** Една от нимфите, които отгледали в пещерата на Крит малкия Зевс. Баща му Кронос, от страх, че ще му отнемат властта, изяждал всичките си деца, щом се родят. Майка му Рея (или Кибела), за да го спаси, го дала на нимфите. **2.** Прякор на Немезида, тъй като на старогръцки името означава „необорима“.

Адриан, Публий Елий (лат. *Hadrianus, Publius Aelius*) (76 – 138 г. сл.Хр.) Римски император, роден в Испания, осиновен от братовчед си Траян, когото наследил в 117 г. Положението в империята било твърде критично поради въстанието на евреите, натиска на варварите по границите и нестабилното икономическо състояние. Адриан пътувал много, за да си създаде лично представа за проблемите на държавата. Сключил мир с партите, като се отказал да превземе територията им. Подсилил границите при р. Ефрат и владенията в Дакия. Накарал да се построи защитна стена в Британия срещу набезите на каледоните, наречена *Vallum Hadriani* (Адрианов вал). За да подобри финансовото състояние на империята, отнел административните функции на сената и въвел директното събиране на данъците. Благоприятствал развитието на земеделието, като насърчавал обработването на незасетите и изоставените земи. Бил високообразован човек, поет и философ. Оставил внушителни постройки като *Адриановата крепост* и *Вилата на Адриан* в град Тибур (днес Тиволи). За да си осигури достоен наследник, осиновил Антонин, бъдещия император Антонин Пий.

Адрианопол (лат. *Hadrianopolis*) *геогр.* Град в Тракия на р. Хебър (днес Марица). Адриан го построил върху руините на предишно старо селище и го превърнал във важен център.

Адрия (лат. *Hadria*) *геогр.* **1.** Град в Пиценум, откъдето се смята, че произлизат предците на император Адриан. **2.** Град, разположен между реките Адидже и По. Някога се намирал на морето, което получило името си *Адриатическо* от него. Днес градът е изтеглен с тридесет километра навътре в сушата поради наносите на реките. Отначало коринтска колония, по-късно той бил превзет от римляните, които го превърнали във важно пристанище.

адуатуци (лат. *Aduatuci*) Племе в Белгийска Галия. След като били покорени от Цезар в 57 г.пр.Хр., адуатуците били продадени като роби.

adfinitas лат. (*адфинитас*) В Рим думата означавала тясна роднинска връзка чрез брак.

Адхербал (лат. *Adherbal*) (II в. пр.Хр.) Син на Миципса, брат на Хиемпсал и внук на Масиниса. Трябвало да подели царството с брат си и с братовчед си Югурта. Но Югурта, след като убил Хиемпсал, принудил с подкупи много римски сенатори да не оказват на Адхербал помощта, за която ги бил помолил. След това нахлул в земите на братовчед си и когато след дълга обсада най-накрая превзел град Цирта, убил Адхербал (112 г.пр.Хр.).

аед (стгр. *aoidos*) В древна Гърция поети-певци, които възпявали геройски постъпки. Изпълнявали или известни на публиката песни, или композирани от тях за конкретния случай, със съпровод на цитра или лира.

Аедона (лат. *Aedon*) *мит.* Съпруга на тиванския цар Зет, от когото имала един-единствен син. Завиждала на родственицата си Ниоба, чиято челяд била многобройна. Опитала се да убие най-големия ѝ син, но сбъркала и убила собствения си. Зевс, трогнат от нейната скръб, я превърнал в славей.

Аело (лат. *Aello*) *мит.* Една от харпиите.

Аеропа (стгр. *Aerope*, лат. *Aeropa*) *мит.* Съпруга на Атрей (➜) и майка на Агамемнон и Менелай. Изневерила на съпруга си с Тиест, нейн зет, и затова Атрей я хвърлил в морето.

asylum лат. (*азилум*), (стгр. *asylon*) Свещено място. В най-древни времена този, който, макар и невинен, бил преследван от някой враг, можел да се укрие в такива свещени места (храмове, горички, нарочно оградени за това пространства). Пред тях преследвачът се спирал, страхувайки се да не си навлече гнева на божеството, ако влезе в осветеното място. Този обичай бил много разпространен в Гърция, докато в Рим само един храм на Диана на Авентинския хълм и една дъбова горичка на Капитолийския хълм давали право на прибежище.

Азиний Полион, Гай (лат. *Asinius Pollio, Gaius*) (76 г.пр.Хр. – 4 г. сл. Хр.) Римски политик и писател. Произхождал от плебейско семейство от Театес (сега Киети). В гражданската война бил на страната на Цезар и се сражавал с него при Фарсал, а после в Африка и Испания. След убийството на Цезар (44 г.пр.Хр.), когато Антоний и Октавиан образували триумвирата, той им изпратил в подкрепа войската си. Когато започнали разногласията между тях, положил много усилия да ги помири. После бил назначен за легат на провинция в Отвъдпаданска Галия. Там раздал земи на ветераните и според някои се погрижил Вергилий да запази чифлика си. В Далмация, където бил проконсул, потушил въстание на илирите и плячкосал град Салона (39 г.пр.Хр.). След това се оттеглил от политиката и се отдал на историята и литературата. Написал история за гражданската война (*Historiae*) и няколко трагедии, от които до нас са достигнали само фрагменти. Прочул се много като оратор, бил приятел

на Меценат и Вергилий. Въвел обичая един кръг приятели да четат произведенията си – и поезия, и проза, преди да ги публикуват (*recitationes*). Основал първата обществена библиотека в Рим.

Азия (лат. *Asia*) *мит.* **1.** Нимфа, вероятно същата, която е известна като Климена, дъщеря на Океан и Тетида. Омъжила се за Япет, един от титаните. От него имала много деца, между които били Атлант, Прометей, Епиметей, Менетий. **2.** Съпруга на Прометей, за която се казва, че е дала името на континента Азия. **3.** *геогр.* Континент, за който гърците и римляните знаели, че е много голям, но познавали само западната му част. Едва след похода на Александър Велики и след проучванията на Неарх по устията на р. Инд, дошли първите сведения за най-близките източни области. Познатата западна част била приблизително в границите между *Tanais* (р. Дон), *Palus Maeotis* (Азовско море), *Pontus Euxinus* (Черно море) и *Hellespontus* (Дарданелите). Египет бил границата между нея и Африка. Познатата Азия, люлка на велики цивилизации (римляните я наричали *Asia Minor*, за разлика от *Asia Maior*, докъдето още не били стигали), била разделена на много държави, провинции и империи. Най-прочутите монархии били на асирийците, мидийците и персите, докато по западните брегове се намирали многобройни гръцки колонии. Римляните били разпрострели своите владения върху Троя, Мизия, Лидия, Кария и др. Когато в 133 г.пр.Хр., царят на Пергам Атал III им оставил в наследство царството си, те обединили придобитите територии в една провинция. Тя се управлявала от пропретор, подпомаган от трима легати и през 129 г.пр.Хр. била наречена провинция Азия.

Азоп (лат. *Asopus*) *мит.* **1.** Син на Океан и Тетида, баща на Егина и Евадна. Когато Зевс отвлякъл дъщеря му Егина, той го подгонил, но бил превърнат в река. **2.** *геогр.* Име на няколко гръцки реки.

Aug → *Хадес.*

Айгимий (стгр. *Aigimios*, лат. *Aegimius*) *мит.* Легендарен родоначалник на дорийците, който с помощта на Херакъл победил лапитите. От двамата му сина, Памфил и Димант, произлезли дорийските племена на памфилите и диманите, а от сина на Херакъл, Хил, когото Айгимий осиновил, произлязло третото дорийско племе на хилеите.

Aius Loquens или **Aius Locutius** лат. (*Айус Локвенс* или *Айус Локуциус*) *мит.* Глас-божество (на латински *aiebat*, „казваше“), което според римляните предсказало от храма на Веста нахлуването на галите, но не било чуто. След победата Камил наредил да се издигне храм на мистериозното божество.

Академ (лат. *Academus*) *мит.* Герой от Атика. Разкрил на Кастор и Полукс, синовете на Леда и царя на Спарта Тиндар, мястото, където била скрита сестра им, отвлечена от Тезей. От него дошло името Академия.

Академия (лат. *Accademia*) **1.** Място близо до град Кефиз, на север от Атина, където Платон основал своята философска школа и държал лекциите си, като се разхождал между редиците чинари и маслини. Името произлиза от Академ (→), герой, на когото било посветено това място. Учениците на Платон се наричали *академици* (стгр. *Akademikoi*). По примера на Атинската Академия възникнали и други, като Александрийската, процъфтяващ център на елинската цивилизация. **2.** Гимназия на Цицерон в Тускулум.

Ака Ларенция (лат. *Acca Larentia*) *мит.* Жената на Фаустул, овчар на цар Нумитор, която отгледала Ромул и Рем. Имала дванайсет сина, с които веднъж в годината извършвала свещенодействие за плодородието на нивите (*arva*). Затова дванайсетте братя били наречени арвали (*fratres Arvales*). → *Арвали.*

Акамант (лат. *Acamas*) *мит.* Син на Тезей и Федра. Заедно с Диомед отишъл в Троя, за да иска Елена да бъде върната на Менелай. Тогава се влюбил в дъщерята на Приам Лаодика, от която имал син. Взел участие във войната срещу Троя и бил един от тези, които влезли в града, скрити в прочутия дървен кон. По време на плячкосването и опожаряването на Троя героят спасил малкия си син, след като Етра, робинята на Елена, му помогнала да го разпознае.

Акант (лат. *Acanthus*) *мит.* Нимфа, обичана от Аполон, който я превърнал в цветето акант.

акант (лат. *acanthus*) **1.** Тревисто растение, разпространено в средиземноморските райони. **2.** *арх.* Декоративен елемент на коринтския капител, а после и на смесения капител в романския стил.

Акарнан (лат. *Acarnan*) *мит.* Син на Алкмеон и Калироя. Майката поискала от Зевс Акарнан и брат му Амфотер да възмъжеят бързо, за да могат да отмъстят за смъртта на баща си (→ *Алкмеон*), убит от Фегей и неговите синове. След като изпълнили тази задача, се отправили към Епир и там колонизирали областта, която била наречена на Акарнан Акарнания.

Акарнания (лат. *Acarnania*) *геогр.* Област в Северна Гърция, на Йонийско море. През Пелопонеската война градовете на Акарнания се съюзили с Атина. Областта била завладяна от римляните през 197 г. пр.Хр. и станала част от провинция Ахея.

Акаст (лат. *Acastus*) *мит.* Син на Пелий, царя на Йолк в Тесалия. Участвал в експедицията на аргонавтите. Неговата жена Астидамия (или Кретида) се влюбила в Пелей, царя на Фтия. Ядосана от това, че той не отговорил на чувствата ѝ, го наклеветила пред съпруга си, че я е похитил. Акаст пожелал да си отмъсти, без обаче да нарушава закона на гостоприемството. Затова по време на лов изоставил Пелей на планината Пелион, като го завързал за едно дърво сред зверовете. Но кентавърът Хирон го освободил, понеже знаел, че младежът ще стане баща на героя Ахил.

aquarii лат. (*аквари*) Обществени роби, подчинени на цензорите и едилите (по-късно при Август на надзирателя на водите – *curator aquarum*). Те пазели изворите и водопроводите.

Aquarius лат. (*Аквариус*) *астр.* Водолей, зодиакално съзвездие, което се намира между Козирог и Риби. Говорело се, че там е поставен Ганимед, виночерпецът на боговете.

Aquae лат. (*Акве*) Римляните давали това име на градовете, в които имало минерални извори, напри-

мер Акве Сестие (*Aquae Sextiae*, сега Екс ан Прованс).

aquila лат. (*аквила*) **1.** *мит.* Орел, посветен на Зевс. По нареждане на бога грабвал смъртните от земята. **2.** *ист.* Орелът, символ на сила и мощ, бил използван като военен знак от персите и египтяните. Гай Марий го въвел в Рим като знак на легионите.

Аквила, Луций Понтий (лат. *Aquila, Lucius Pontius*) (?–43 г.пр. Хр.) Един от убийците на Цезар.

Аквилея (лат. *Aquileia*) *геогр.* Римска колония, основана в 181 г. пр.Хр. Тя имала голямо значение, защото през нея минавали пътищата на консулите към Балканите. Била разрушена от Атила в 452 г. сл.Хр.

Aquilia, lex лат. (*Аквилия, лекс*) Закон, внесен от трибуна Аквилий Гал, с който се налагало парично наказание за щети, нанесени на собствеността, и за измама при договорите за покупко-продажба.

Аквилий (лат. *Aquilius*) Име на римски род (*gens Aquilia*), от който произхождали **Аквилий Маний** (*Aquilius, Manius*) (II–I в. пр.Хр.). Бил легат с Гай Марий и консул заедно с него в 101 г.пр. Хр., а по-късно управител на Мала Азия. Бил убит с голяма жестокост от Митридат IV Евпатор, който го принудил да изпие разтопено злато.

Аквинум (лат. *Aquinum*) *геогр.* Град в Лациум, отначало на волските, а по-късно, след войната със самнитите, завладян от Рим. Там бил роден Ювенал.

Аквитания (лат. *Aquitania*) *геогр.* Една от най-обширните галски провинции по времето на Римската империя. На запад граничела с Испания и Гасконския залив, на север с Лугдунска Галия, а на юг с Нарбонска Галия. Била завладяна в 56 г.пр.Хр. от Лициний Крас след упорита съпротива.

Акест или **Егест** (стгр. *Aigestes*, лат. *Acestes*) *мит.* Цар на Сицилия, по произход от Троя. Приел Еней по пътя му към Италия, а когато старият Анхиз умрял, Акест го погребал тържествено на планината Ерикс.

Акидалия (лат. *Acidalia*) Един от епитетите на Венера, произлизащ от името на извора Акидалия в Беотия, в който богинята се къпела с Харитите.

Аконтий (лат. *Acontius*) *мит.* Красив младеж, който отишъл на остров Делос, за да пренесе жертва на Артемида. Там видял една прекрасна знатна девойка на име Кидипа. Влюбил се в нея, но понеже бил беден и не можел да поиска ръката ѝ, прибягнал до хитрост. Написал върху една ябълка думите: „Кълна се, че ще се омъжа само за Аконтий“ и след това подхвърлил плода на момичето, като го помолил да прочете на глас написаното. Кидипа направила това, но не пожелала да изпълни клетвата и Аконтий безутешен напуснал Делос. Думите обаче, произнесени в името на Артемида, били свещени и не било възможно да се пренебрегнат. Всеки път, когато Кидипа се канела да се омъжи за някой друг, се разболявала тежко. Тогава баща ѝ потърсил Аконтий и разрешил на младежите да се свържат в брак.

Акризий (лат. *Acrisius*) *мит.* Цар на Аргос, баща на Даная (➜), убит от внука си Персей, както му било предсказано от оракула.

acroama лат. (*акроама*) Този старогръцки термин означавал слушане на поезия или музика, както и мимическо или танцово представление по време на банкет. Така се наричало и лицето, което се изявявало, т.е. разказвачът, музикантът, а понякога и комикът.

Акрокеравния (лат. *Acroceraunia*) *геогр.* Скалист нос в Епир на брега на Йонийско море.

акропол (стгр. *akropolis*) Крепост, извисяваща се над града, чието име произлиза от старогръцките думи *akros*, „висок“ и *polis*, „град“. Акрополът се издигал, за да служи за защита и убежище в случай на опасност, но впоследствие се превърнал в религиозен и културен център. Прочути били акрополът в Тива, наречен Кадмея, тези в Аргос и Микена. Най-известен бил *Атинският акропол*, посветен на богинята Атина. По нареждане на Пизистрат там построили красиви храмове, но през 480 г. пр.Хр. персите го опустошили. По времето на Перикъл бил възстановен и покрит отново с прекрасни сгради. Превърнал се в религиозен център на Атина. Перикъл поверил работата на най-известните архитекти от онова време, като Иктин, Каликрат, Мнезикъл. Достойни за възхищение на Атинския акропол са *Пропилеите*, през които се минавало, за да се изкачиш на него; *Партенонът*, храмът посветен на Атина *Parthenos*, смятан за най-красивата гръцка постройка, в който се намирала огромна статуя на богинята, дело на Фидий (➜); *Ерехтейонът*, светилище, чието име идва от цар Ерехтей, почитан като бог; храмът на *Nike Apteros* (на гръцки означава „безкрилата победа“), посветен в 426 г.пр.Хр. на богинята на победата.

acta diurna лат. (*акта диурна*) Един вид официален вестник на римляните, който се издавал по нареждане на Цезар от 59 г.пр.Хр. нататък. От него гражданите можели да разберат последните политически и световни новини.

acta senatus лат. (*акта сенатус*) Така се наричали протоколите от заседанията на сената, написани на стенографски стил от *actuarii* (бързописци). Започнали да се издават по нареждане на Цезар от 59 г. пр.Хр. нататък.

Актеон (стгр. *Aktaion*, лат. *Actaeon*) *мит.* Син на Аристей и Автоноя, внук на Кадъм, възпитан от кентавъра Хирон. Бил много добър ловец. Когато се намирал на планината Китерон, изненадал Артемида, която с нимфите се къпела гола в реката. Разгневената богиня го превърнала в елен и неговите кучета не го разпознали, хвърлили се върху него и го разкъсали.

actor лат. (*актор*) **1.** Този, който завеждал съдебен процес. **2.** Обикновено роб, натоварен с управлението на семейното имущество (*actor summarum*). **3.** В императорската епоха (*actor publicus*) бил управител на държавната хазна (*fiscus*).

actuarius лат. (*актуариус*) В Рим така се наричали секретарите на магистратите. Те били същевременно и счетоводители, и стенографи, които записвали *acta*. През императорската епоха във войската се грижели за доставката и разпределението на храната.

акцензи (лат. *adcensi* или *accensi*) **1.** Запасни войници, определени да

заместят убитите или ранените от легиона. Били избирани от гражданите с по-нисък ценз и били поставяни на петата бойна редица след *triarii* и *rorarii*. Наричали ги *accensi velati*, защото били облечени, но нямали оръжие, докато не вземат това на убитите. **2.** Младши началници във войската. **3.** Слуги на римските магистрати.

auctio лат. (*аукцио*) В Рим така се наричала продажбата на търг, както и предметът на търга. Близо до мястото, където се организирал, се забивала една върлина в земята, вероятно за да напомни за обичая да се продават на търг военните трофеи.

Акциум (стгр. *Aktion*, лат. *Actium*) *геогр.* Нос в Акарнания и град със същото име. Там станала решителната морска битка, в която на 2 септември 31 г.пр.Хр. Октавиан победил Антоний и Клеопатра. В града се намирал известният храм на Аполон, който след победата си Октавиан разширил и украсил..

ala лат. (*ала* – прен. „крило, фланг") В римската войска така се наричала конницата, която обграждала легиона от двете му страни (*ala dextera*, „дясно крило" и *ala laeva*, „ляво крило"), за да го пази. В императорската епоха крилата били съставяни само от помощни и съюзнически войски и носели името на войниците, които влизали в тях и се записвали доброволно (напр. *ala Gallorum*).

Алабанда (лат. *Alabanda*) *геогр.* Град в Кария. В околностите му имало залежи на минерала алабандин, който се използвал за производството на стъкло.

алани (лат. *Alani*) Номадско племе от ирански произход. Отначало аланите населявали земите между Кавказ и Урал, после се изтеглили в Мала Азия, откъдето били изгонени от император Проб (около 280 г.сл.Хр.). Впоследствие се разпръснали, сливайки се с други варварски племена и отчасти преминавайки в служба на римляните.

Аларих (лат. *Alaricus*) (около 370–410 г.сл.Хр.). Цар на вестготите. Превзел Тракия, Тесалия, Македония и Илирия и плячкосал Рим. Умрял, докато подготвял поход срещу Сицилия или Африка.

Аластор (лат. *Alastor*) *мит.* **1.** Един от конете на Хадес. **2.** Божество на отмъщението. Появява се в трагедиите на Есхил.

Алба Лонга (лат. *Alba Longa*) Древен латински град, близо до днешния Кастел Гандолфо, основан според легендата от сина на Еней Асканий. Градът бил противник на Рим. Тул Хостилий го разрушил след двубоя между Хорациите, трима братя римляни, и Куриациите, трима братя албани.

Албанска планина (лат. *Albanus mons*) *геогр.* Хълм в Лациум, на юг от Рим, в полите на който се намирал градът Алба Лонга. Там с жертвоприношение на бял бик се чествал празникът на Латинския съюз (*Feriae Latinae*).

Алба Фуценция (лат. *Alba Fucentia*) *геогр.* Град на племето марси близо до езерото Фуцин. Станал римска колония в IV в. пр.Хр. Там имало крепост, която се използвала за държавен затвор.

Албин, Децим Клодий Септимий (лат. *Albinus, Decimus Clodius Septimius*) (около 150–197 г. сл.Хр.) Римски пълководец, управител на Британия при Комод. След смъртта на Пертинакс бил провъзгласен за император от британските легиони. По тази причина влязъл в конфликт със Септимий Север, провъзгласен и той за император от легионите в Панония. След провала на едно споразумение за разделянето на империята се срещнали в Галия. Победил Септимий Север и наредил да се отсече главата на Албин и да се хвърли в река Родан (сега Рона).

Албион (лат. *Albion*) **1.** *мит.* Гигант, син на Нептун, който се установил в Британия. Щял да бъде убит от Юпитер, защото попречил на Херкулес да премине реката Родан. **2.** *геогр.* Старото име на Великобритания.

Албис (лат. *Albis*) *геогр.* Река в Германия, сега Елба.

album лат. (*албум*) При римляните белосана с гипс дъсчица, поставяна на обществено място, върху която пишели новините. Върху *album pontificis* върховният жрец записвал събитията през годината (*annales*), а на *album praetoris* се записвали едиктите на претора.

alea лат. (*алеа*) При римляните хазартна игра със зарове. Прочути са думите на Цезар, когато преминал река Рубикон: *Alea iacta est.* („Зарът е хвърлен"), предизвиквайки така сената и съдбата.

александрийци (лат. *Alexandrini*) Така наричали учените, живели в Музейона в Александрия на държавни разноски по времето на Птолемей. ➜ *Александрия.*

Александрия (стгр. *Alexandreia*, лат. *Alexandrea* или *Alexandria*) *геогр.* Име на около седемдесет града, основани от Александър Велики, на които дал името си. Най-прочут бил този в Египет, основан през 332 г.пр.Хр. от македонския цар на мястото на малко рибарско селище. Александрия станала столица на царството на Птолемеите и достигнала небивал разцвет. В града имало две пристанища и се превърнал в център на търговията между Изтока и Запада. Бил многолюден: изчислява се, че в периода на най-голямото си развитие наброявал до един милион жители – египтяни, гърци, евреи и роби. За времето си представлявал удивителен пример за урбанистика, което с красивия дворец на Птолемей, Серапейона и многото елегантни сгради се дължало най-вече на архитекта Динократ. Построяването на прочутия Фар, внушителна кула, висока над сто метра, започнало при Птолемей I Сотир и продължило при Птолемей II Филаделф между 284 и 245 г.пр.Хр. Фарът, смятан за едно от седемте чудеса на света, се намирал на остров Фарос в залива на Александрия. Птолемей I Сотир искал да направи от своята столица голям културен център, възползвайки се и от упадъка на Атина. С тази цел създал прочутата библиотека, разположена в Александрийския музейон (храм, посветен на музите). Той представлявал огромна сграда, в която се помещавали академия и университет и където на държавни разноски живеели стотици поети, философи и учени. В Александрия са били Калимах, Аристарх, Евклид, Архимед, Аполоний Родоски, Теокрит и много други поети, философи, учени, математици, лекари. При Птолемей II Филаделф започнал преводът от еврейски на гръцки на Библията, наречена затова александрийска. През 48–47 г.пр. Хр. Александрия паднала под

властта на Цезар. Това предизвикало ожесточена съпротива. При размириците възникнал огромен пожар и изгоряла голяма част от библиотеката. Цезар поставил на трона на Египет Клеопатра, сестрата на Птолемей XIII. След смъртта на Клеопатра и Антоний Октавиан влязъл в Александрия и в 30 г.сл.Хр. поставил края на независимостта на царството и на династията на Птолемеите. Така Египет се превърнал в римска провинция.

Александър (стгр. *Alexandros*) *мит.* Име, дадено на Парис, което означава „този, който защитава мъжете".

Александър Велики (стгр. *Alexandros*, лат. *Alexander Magnus*) (356–323 г.пр.Хр.) Цар на Македония, син на Филип II и Олимпия, роден в Пела. Получил блестящо образование, негов учител бил Аристотел. Още от дете проявявал не само изключителна смелост и интелигентност, но и невероятна амбиция. Негов пример за подражание бил Ахил и искал да стане като митичния ахейски герой. За подвизите му бил чел в „Илиада"-та, която знаел наизуст. Освен с учение се занимавал и с физически упражнения, за да укрепи тялото си. Според легендата, единствено той бил в състояние да укроти и да язди буйния кон Буцефал. Разказва се, че когато разбрал за големите завоевания на баща си, избухнал в плач и казал: „Баща ми ме е надминал във всичко и няма да ми остави никакво велико дело, което да извърша". На двайсет години станал цар на Македония. Завладял разкъсаната от вътрешни борби Гърция със светкавично нападение. Разрушил Тива, като пощадил само храмовете и дома на поета Пиндар, и продал почти всичките ѝ жители като роби. Приел капитулацията на Атина и застанал начело на съюза на гръцките градове (Коринтския съюз). След това се заел с превземането на Персия. Поверил управлението на царството на Антипатър. Влязъл в битка с персийската войска, много по-голяма на брой от неговата, и я разгромил при брега на река Граник (334 г.). Завзел голяма част от Мала Азия и по този начин лишил персийския флот от много морски бази. Прекарал зимата във Фригия, в град Гордиум, където се развил и епизодът с Гордиевия възел. Един оракул предсказал, че властта на Азия ще притежава този, който развърже възела. Тогава Александър го разсякъл с меча си. Веднага след това се разболял тежко и бил принуден да се спре. Дарий III се възползвал и събрал огромна войска. Когато Александър разбрал това, атакувал неговата тежковъоръжена пехота със своята фаланга и при град Иса (333 г.) разбил персите, като накарал Дарий позорно да избяга. Пленил майката и съпругата на царя, но се отнесъл с тях изключително благородно. После продължил своя поход на юг, превзел Сирия и Финикия и след дълга обсада град Тир. Селището било разположено на остров, но Александър изградил насип и го свързал така със сушата. Подчинил Газа, отправил се към Египет и там, на запад от делтата на Нил, основал Александрия. След това влязъл в Месопотамия, където междувременно Дарий бил събрал нова голяма войска. Преминал реките Тигър и Ефрат и на изток от тях се срещнал с персите, които имали около един милион войници. Близо до Арбела, в долината на Гавгамела, с много по-малка на брой войска Александър разгромил врага (331г.). Превзел всички големи градове на Изтока: Вавилон, Персеполис, Екбатана, Суза, от които заграбил огромни богатства. После завладял източните царства. Избягалият Дарий бил убит от един от своите сатрапи и Александър наследил властта в Азия. Нахлул в Индия, преминал реката Инд и след като победил царя Пор, възнамерявал да достигне до реката Ганг. Но войската, изтощена от дългите походи, отказала да продължи и тогава Александър дал нареждане да се върнат обратно. В Индия умрял любимият му кон Буцефал и македонският цар основал в негова чест на брега на река Хидасп град Буцефала. После се заел да организира своята империя и избрал за нейна столица Вавилон. Искал да създаде съюз между източните и западните народи, подхождайки еднакво към тях, без значение дали са гърци или варвари. За тази цел насърчил браковете на десет хиляди свои войници с азиатки и самият той се оженил за една персийска принцеса. Тази политика срещнала съпротивата на гръцкия национализъм, подхранван от Демостен, и станала причина за заговори срещу него. Александър, чийто здрав организъм бил подложен на сериозно изпитание от толкова напрегнатия живот, който водел, се разболял тежко от треска, която след десет дни го сломила. Птолемей му организирал тържествено погребение. Тялото му било положено отначало в Мемфис, а после във великолепна гробница в Александрия. След смъртта му започнали ожесточени борби за престола между неговите диадохи.

Алекто (лат. *Alecto*) *мит.* Една от Еринийте.

Алектрион (стгр.Alektryon) *мит.* Младеж, когото Арес по време на любовните си срещи с Афродита накарал да пази пред вратата и да му съобщава за изгрева на слънцето. Веднъж момчето заспало и Хефест изненадал двамата влюбени. Тогава Арес, за да го накаже, го превърнал в петел, който на висок глас да известява идването на деня.

Алия (лат. *Allia*) *геогр.* Река в Лациум, известна с поражението, нанесено от Брен на римляните в 390 г.пр.Хр..

Алкатоа (лат. *Alcathoe*) Акрополът на град Мегара. ➔ *Миниади.*

Алкей 1. (стгр. *Alkaios*, лат. *Alceus*) *мит.* Син на Персей и Андромеда, дядо на Херакъл. Самият Херакъл имал прякор Алкей (от гр. *alke* „сила"). **2.** (лат. *Alcaeus*) (630–около 550 г.пр.Хр.) *ист.* Гръцки лирически поет, роден в Митилин, на остров Лесбос, съвременник на Сафо. От неговата поезия, в която се редуват любовни и военни стихове, са останали само фрагменти. Сражавал се срещу тираните Меланкър и Питак и бил изпратен в изгнание. После получил амнистия и успял да се върне на остров Лесбос, където умрял в напреднала възраст. Създал наречената на негово име *алкеева строфа.*

Алкеста (стгр.*Alkestis*, лат. *Alceste*) *мит.* Съпруга на Адмет. (➔)

Алкивиад (лат. *Alcibiades*) (450–404 г.пр.Хр.) Атински политик и пълководец, роден в Атина, приятел и ученик на Сократ. Произ-

хождал от знатния и влиятелен род на Алкмеонидите. Бил внук на Перикъл, който се заел с неговото възпитание. Неспокоен и амбициозен човек, същевременно любител на разгулния живот, той влязъл в политиката в 419 г.пр.Хр. на страната на демократите, придобил голяма власт и спечелил любовта на своите съграждани. Отказал се от пораженческата политика на Никий и подтикнал атиняните да обявят война на Спарта. Станал инициатор на атинската експедиция в Сицилия и я оглавил заедно с Никий. Тази експедиция завършила с пълен провал. Малко преди заминаването го обвинили в светотатство, защото осквернил статуите на бог Хермес. Все пак му наредили да замине, тъй като неприятелите му се надявали в негово отсъствие да настроят общественото мнение срещу него. Но когато след Сицилия му заповядали да се върне в Атина, Алкивиад се изплашил и избягал в Спарта. След тази измяна подтикнал спартанците да се сражават срещу Атина, като използват трудния момент. Но те били подозрителни към него и той се отправил в Персия при Тисаферн. Впоследствие успял да се помири с атиняните, бил обявен за стратег и спечелил важни победи при Абидос и Кизик срещу спартанците. Въпреки това едно незначително поражение на неговите войници предизвикало отстраняването му в 406 г.пр.Хр. Избягал във Фригия при сатрапа Фарнабаз, който обаче по настояване на спартанския пълководец Лизандър наредил да го убият. Двама роби подпалили къщата, в която се намирал, и го обсипали със стрели, когато се опитвал да избяга от пламъците.

Алкид (лат. *Alcides*) *мит.* Прякор на Херакъл, понеже бил потомък на Алкей (➜).

Алкидамант (лат. *Alcidamas*) (V–IV в.пр.Хр.) Гръцки ретор, ученик на Горгий.

Алкиной (лат. *Alcinous*) *мит.* Цар на феаките, баща на Навзикая, управлявал с голяма мъдрост своя остров. Царството му било прочуто с плодородните си земи и цветущи градини. Подслонил Одисей, който претърпял корабокрушение до неговите брегове, и му помогнал да се върне в Итака.

Алкиона (лат. *Alcyone*) *мит.* **1.** Дъщеря на Еол, омъжила се за Кеик, цар на Трахин във Фтиотида. Докато съпругът ѝ се връщал към дома, след като ходил да се допита до жрицата на Аполон, Алкиона сънувала, че любимият ѝ се е удавил. Тогава се отправила към брега на морето и когато видяла трупа на мъжа си, изхвърлен от вълните, отчаяна се хвърлила във водата. Боговете, трогнати, превърнали и двамата в морски птици, наречени алкиони. Според друга легенда Алкиона и Кеик имали такава съдба заради своята дързост, тъй като се сравнявали със Зевс и Хера. **2.** Дъщеря на Атлас, една от плеядите.

Алкионей (лат. *Alcyoneus*) *мит.* Гигант, който се сражавал срещу Зевс. Бил убит от Херакъл.

Алкман (лат. *Alcman*) (VII в.пр.Хр.) Старогръцки лирически поет, родом от Сарди в Лидия. Живял в Спарта, където според легендата бил третиран като роб. Писал партении – химни на дорийски диалект, изпълнявани от девически хор по време на процесиите. До нас са стигнали само малко фрагменти.

Алкмена (стгр. *Alkmene*, лат. *Alcmena*) *мит.* Жена на Амфитрион, царя на Тиринт, и майка на Херакъл. Докато съпругът ѝ отсъствал, за да воюва в Етолия, Зевс, който я обичал, ѝ се представил, преобразен като Амфитрион. Измамената Алкмена забременяла и родила двама близнаци – Херкулес, син на Зевс, и Ификъл, син на Амфитрион.

Алкмеон (стгр. *Alkmaion*, лат. *Alcmaeon*) *мит.* Син на Амфиарай и Ерифила. Майка му принудила съпруга си да участва във войната срещу Тива, където Амфиарай знаел, че ще умре. Затова, преди да замине, накарал сина си Алкмеон да обещае, че ще отмъсти за неговата смърт и ще убие майка си. Така и станало, но заради престъплението младежът бил преследван от Еринииte, които го довели до лудост. Оженил се за Алфезибея и ѝ подарил огърлицата на Хармония. Тя носела нещастие и принадлежала на майка му, преди да я убие (➜ *Амфиарай*). По-късно Алкмеон възвърнал разума си. Изоставил Алфезибея, за да се свърже с Калироя, и подарил на нея прочутата огърлица, но братята на Алфезибея го убили.

Алкмеониди (стгр. *Alkmeonidai*) Аристократичен род от Атина, от който произхождали Перикъл и Алкивиад.

Алоброги (лат. *Allobroges*) Келтско племе в Отвъдалпийска Галия. Впоследствие тази област станала част от Нарбонска Галия, а по-късно била наречена *Sapaudia*, откъдето произлязло името Савоя. Алоброгите помогнали на Ханибал и римляните ги наказали, като разрушили градовете им. От селищата им с най-голямо значение била *Генава* (сега Женева).

Алоей (лат. *Aloeus*) *мит.* Гигант, син на Посейдон. Бил баща на двамата близнаци Отос и Ефиалт, наречени Алоиди. Вероятно Алоей само ги отгледал, след като му били поверени от Посейдон, техния истински баща.

Алоиди или **Алоади** (стгр. *Aloadai* или *Aloeidai*, лат. *Aloidae*) *мит.* Така се наричали гигантите Отос и Ефиалт, синове на Алоей или на Посейдон. Растели с около трийсет сантиметра на месец и на девет години участвали заедно с другите гиганти в заговора срещу боговете.

altar лат. (*алтар*, „олтар, жертвеник"). Представлявал маса, предназначена за жертвоприношения за висшите богове. Издигал се по-високо над земята и по това се различавал от *ara*, който бил нисък олтар и се използвал за нисшите богове.

Алтея (стгр. *Althaia*, лат. *Althaea*) *мит.* Съпруга на Ойней и майка на Дейанира и Мелеагър. Обзета от гняв към Мелеагър, който убил двамата ѝ братя, и жадна за отмъщение, тя хвърлила в огъня главнята, от която зависел животът на сина ѝ, и я оставила да изгори, предизвиквайки така смъртта му. ➜ *Мелеагър*.

Алтис (стгр. *Altis*) Свещена гора близо до храма на Зевс в Олимпия.

Алфезибея (стгр. *Alphesiboia*, лат. *Alphesiboea*) *мит.* Дъщеря на речния бог Флегей. Омъжила се за Алкмеон, който ѝ подарил гибелната огърлица на Хармония. Когато съпругът ѝ я изоставил, за да се ожени за Калироя, братята на Алфезибея го убили, но тя на свой ред убила тях, за да отмъсти за съпруга си.

Алфей (стгр. *Alpheios*, лат. *Alpheus*) **1.** *мит.* Млад ловец, влюбен в

нимфата Аретуза от свитата на Артемида. Момичето, за да избяга от тази нежелана любов, отишло в Сицилия. В Ортигия, остров близо до Сиракуза, била превърната в извор. Алфей, на свой ред превърнат в река, се промъкнал под земята, прекосил морето и се слял с извора Аретуза. Така древните си обяснявали защо част от реката Алфей минава под земята. С водите на реките Алфей и Пеней Херкулес успял да почисти оборите на Авгий – един от неговите дванайсет подвига. **2.** *геогр.* Река в Пелопонес, която се влива в Йонийско море, като голяма част от нея минава под земята.

alcyonei dies лат. (*алционеи диес*) На латински така наричали дните на безветрие. Те били седем преди и седем след зимното слънцестоене, когато морските птици сини рибарчета (*alcyones*) правели гнездата си. По традиция в тези дни римляните прекратявали всякакви спорове и кавги.

Амазис (лат. *Amasis*) Латинската форма на египетското име *Ahmosis* (VI в.пр.Хр.) Цар на Египет от XXVI династия. От обикновен войник станал пълководец и после от войската си бил провъзгласен за цар. Намирал се в прекрасни отношения с гърците, на които поверил най-високите военни длъжности. Съюзил се с царя на Лидия Крез, но не се намесил, когато Кир нахлул в Лидия. Умрял малко преди Камбиз да навлезе в Египет.

Амазия (лат. *Amasia*) *геогр.* Понтийски град, където били родени Митридат и Страбон.

Амазонки (лат. *Amazones*) *мит.* Легендарни войнствени жени, които обитавали бреговете на р. Термодон в Кападокия. Те превръщали в роби всички мъже, които залавяли. Изгаряли си дясната гърда, за да могат по-добре да си служат с лъка и стрелите. Били победени от Херкулес, когато гръцкият герой, подпомогнат от Тезей и Белерофонт, успял да вземе пояса на тяхната царица Хиполита. Амазонките участвали в Троянската война, предвождани от Пентезилея, която била убита после от Ахил. Изградили красиви градове като Темискира и Ефес, както и прекрасни храмове на Арес и Артемида.

Амалтея (стгр. *Amaltheia*, лат. *Amalthea*) *мит.* **1.** Козата, която откърмила Зевс. Веднъж тя си счупила единия рог. Малкият бог го подарил на Мелиса и Адрастея, като им казал, че всеки път, когато пожелаят, той ще се изпълва с всички земни блага. Този рог бил наречен *cornucopia* – „рог на изобилието". Когато козата умряла, била превърната в съзвездие. **2.** Другото име на Сибила от Кума.

Амастрида (стгр. *Amastris*) **1.** (IV в. пр.Хр.) Персийска принцеса, внучка на Дарий III и съпруга на тирана на Хераклея Дионисий. Основала град, който носел нейното име. **2.** *геогр.* Град в Пафлагония, основан от персийската принцеса Амастрида.

Амата (лат. *Amata) мит.* Съпруга на цар Латин. Обещала дъщеря си Лавиния за жена на Турн, царя на рутулите. Когато разбрала, че той е загинал от ръката на Еней, се обесила от мъка.

Аматунт (лат. *Amathus*) *геогр.* Град на остров Кипър, прочут с култа към Афродита.

Амбарвалии (лат. *Ambarvalia*) Римски празници в чест на Церера. На тях около изораните ниви минавала процесия (*amb-*, частица, която означава „наоколо" и *arvum*, „нива"). Празнували се два пъти в годината, през април и юли, като били заколвани овца, свиня и вол, наречени *hostiae ambarvales*.

Амбиани (лат. *Ambiani*) Белгийско племе в Галия, чието главно селище било *Ambianum*.

Амбиорикс (лат. *Ambiorix*) (I в.пр. Хр.) Предводител на галското племе ебурони, яростен противник на римляните. Дълго време оказвал съпротива, докато в 54 г. пр.Хр. бил победен от Цезар в кървава битка, която струвала живота на 60 000 от неговите хора. Амбиорикс избягал в Ардените, където изчезнал безследно.

ambitus лат.(*амбитус*) В Рим така се наричала изборната измама, машинацията. Срещу това престъпление били издавани различни закони, между които *lex Tullia de ambitu* по време на консулата на Цицерон.

Амбрация (лат. *Ambracia*) *геогр.* Град в Епир, разположен на едноименния залив, седалище на Пир.

амброзия (лат. *ambrosia*) Храна на боговете, която дарявала младост и безсмъртие (*ambrosios* на старогръцки означава „безсмъртен"). Тя била много ароматна и по-сладка от мед.

amburbium лат. (*амбурбиум)* В Рим процесия, при която се обикаляло около града с жертвеното животно. След това се извършвало жертвоприношение. Този ритуал имал за цел умилостивяване, за да бъде отклонена надвисваща опасност.

Амиан Марцелин (лат.*Ammianus Marcellinus*) (около 330–400 г.сл. Хр.) Римски историк, роден в Антиохия, по произход грък. Сражавал се за римските императори Констанц, Юлиан, Валентиниан и Теодосий. Изморен от военния живот, се оттеглил в Рим, където написал своя исторически труд „Дела" (*Rerum gestarum libri XXXI*). В него разказва събитията, станали в Рим от смъртта на Домициан до 378 г.сл.Хр. Като автор бил обективен и правдив, макар и да нямал елегантен стил. Част от произведението му е изгубена, останали са последните осемнайсет книги. Те, със своята изключителна достоверност, са най-важните, тъй като се отнасят до събитията, в които авторът е бил пряк участник.

Амик (лат. *Amycus*) *мит.* **1.** Син на Посейдон и нимфата Мелия. Бил цар на бебриците, азиатско племе с тракийски произход. Много силен и умел в юмручния бой, Амик принуждавал чужденците, които преминавали през царството му, да се бият с него и побеждавал всички. Но Полидевк, който участвал в експедицията на аргонавтите, приел предизвикателството и го убил. **2.** Име на приятел на Еней, който загинал при буря близо до бреговете на Африка.

Амикла (лат. *Amyclae*) *геогр.* Древен град в Лакония, който се намирал недалеч от Спарта. Той бил прочут с храма, наречен *Амиклей* и посветен на Аполон. В Амикла живял Тиндар. Там Леда родила Диоскурите, Кастор и Полукс, наречени още *Amyclaei fratres*

Амиклей (лат. *Amyclaeus*) *мит.* Епитет на Аполон. ➜ *Амикла*

Амимона (лат. *Amymone*) *мит.* Една от Данаидите. В нейна чест Посейдон направил така, че в Арголида да бликне вечен извор.

Аминт (лат. *Amyntas*) Име на македонски царе. Сред тях **Аминт III** (V–IV в.пр.Хр.), баща на Филип II; **Аминт IV** (IV в.пр.Хр.), син на Пердика II, царувал под опеката на своя чичо Филип II, който го отстранил и заел неговото място.

Амитаон (лат. *Amythaon*) *мит.* Цар на Месения, баща на Меламп. Създал правилника на Олимпийските игри.

Амитернум (лат. *Amiternum*) *геогр.* Сабински град, родно място на Салустий.

Амон (лат. *Ammon* или *Hammon*) *мит.* Либийско и египетско божество, отъждествявано от гърците със Зевс. Първоначално култът към него възникнал в Тива, в Горен Египет, и бил почитан като Амон Ра или Амон Слънцето. Според една легенда Дионисий, много жаден, бродел през либийската пустиня и призовал Зевс да му помогне. Богът му се явил във вид на овен и му посочил един извор. На това място бил издигнат храм, посветен на Зевс Амон, откъдето богът известявал своите предсказания.

Амоний Сакас (лат. *Ammonius Sacca*) (около 175–242 г.сл.Хр.) Старогръцки философ, който преподавал в Александрия и бил един от основателите на неоплатоническата философия. Прякорът си Сакас получил на младини, когато бил хамалин (на старогръцки *sakkas*).

Ампелос *мит.* Другар на Дионис. Името на старогръцки означава „лоза", растението, на което Ампелос е персонификация. Умрял, като паднал от един клон, докато берял грозде.

Амулий (лат. *Amulius*) Легендарен цар на Алба, който отнел трона на брат си Нумитор и принудил племенницата си Реа Силвия да стане весталка. После дал нареждане да убият синовете ѝ, близнаците Ромул и Рем, по щастлива случайност спасени от Фаустул.

Амфиарай (лат. *Amphiaraus*) *мит.* Син на Оикъл и Хипермнестра. Бил прочут прорицател. Участвал в лова на калидонския глиган и в похода на аргонавтите. Оженил се за Ерифила, сестрата на царя на Аргос Адраст, от която имал двама сина, Алкмеон и Амфилох. Когато Адраст организирал похода срещу Тива, Амфиарай се скрил, понеже знаел, че ще намери там смъртта си. Но Ерифила разкрила на Полинейк къде се намира мъжът ѝ, като получила срещу предателството гибелната огърлица на Хармония. Амфиарай заминал, но преди това поръчал на сина си Алкмеон да отмъсти за него, ако бъде убит. Аргосците били победени, Амфиарай бил погълнат от земята заедно с колесницата, докато се опитвал да избяга. Веднага щом като разбрал за смъртта му, Алкмеон изпълнил обещанието си и убил майка си (→ *Алкмеон*). На Амфиерай били оказани почести като на божество. Издигнат му бил храм и прорицалище, близо до което се намирал свещен извор. Там се къпели тези, които били получили съвет от него или били излекувани от тежка болест. От благодарност хвърляли във водите на извора парчета злато и сребро.

Амфидромии (стгр. *Amphidromia*) Семеен празник в Атика. На петия и седмия ден от раждането на детето жената, която била помагала при раждането, го занасяла до семейното огнище. Вратата на къщата се украсявала с гирлянди и се правело празнично угощение. Така детето било приемано в семейството и му се давало име. Близките му донасяли много подаръци.

амфиктиони (стгр. *Amphiktyonia* или *Amphiktionia*) Религиозно-политически съюзи от представители на съседни гръцки полиси, обединени от общия култ към божествата. От тях се родили и политическите съюзи. Най-важният бил Пилаико-Делфийският, който се събирал два пъти в годината, веднъж при Термопилите, до Атина, и веднъж в Делфи. В него участвали дванайсет области, като Тесалия, Атика, Беотия и др. Смятало се, че амфиктионите били основани от Амфиктион, митичен брат на Елен. Представителите на полисите първоначално отговаряли за храма в Делфи и за организирането на Питийските игри. Покъсно съветът на амфиктиона станал и арбитър при конфликти между полисите, като имал правото, ако една от двете страни в конфликта не се съобразяла с решението на амфиктиона, да ѝ обявява война, наричана „свещена".

амфиктиони (стгр. Amphiktyones или Amphiktiones) Представителите на гръцките полиси в един религиозно-политически съюз или конфедерация.

Амфилох (лат. *Amphilochus*) *мит.* Син на Амфиарай и Ерифила, брат на Алкмеон. Участвал в похода на епигоните срещу Тива и в Троянската война, като се отличил със своята сила. Умрял в бой с Мопс.

Амфион (лат. *Amphion*) *мит.* Син на Зевс и Антиопа. Имал брат близнак, Зет. Родили се на планината Китерон. Веднага след това децата били изоставени в гората. Един овчар ги спасил и отгледал. Когато Амфион и Зет разбрали за божествения си произход, пожелали да освободят майка си. Тя била окована от тиванския цар Лик и Дирка, за която се оженил, след като изгонил Антиопа. Двамата братя обсадили и превзели Тива, убили Лик и завързали Дирка за опашката на един див бик, който я влачел по скали и пропасти, докато тя умряла. Така Амфион станал цар на Тива. Бил много музикален и свирел прекрасно на цитрата, подарена му от Хермес, който бил и негов учител. Славата му на музикант била изключително голяма. Вярвало се, че неговата цитра можела да премества и да поставя камъните един върху друг и че с нея Амфион издигнал стените на Тива. Тази легенда се обяснява и с красноречието на Амфион, който успял да убеди един груб и необразован народ да обедини силите си, за да си построи градски стени за своята сигурност. Царят на Тива се оженил после за Ниоба, от която имал много деца, но умрял от скръб по тях след смъртта им. → *Ниоба*.

Амфипол (лат. *Amphipolis*) *геогр.* Град в Македония близо до реката Стримон (сега Струма), атинска колония. Бил завладян в 424 г.пр. Хр. от спартанеца Брасид. Заради това Тукидид бил осъден на изгнание, тъй като не успял да го защити.

Амфиса (лат. *Amphissa*) *геогр.* Град в Локрида. Неговите жители обработвали територията на храма в Делфи като земеделска земя. За тази неблагочестива постъпка в 339 г.пр.Хр. Филип II Македонски

им обявил свещена война, превзел града и го изравнил със земята.

амфитеатър (лат. *amphitheatrum*) Римска постройка с овален план, обикновено открита, заобиколена от стъпала за зрителите. В средата се намирала арената, където ставали представленията, т.е. битките между гладиаторите и на гладиаторите срещу дивите зверове (*venationes*). Най-прочутият амфитеатър е Флавиевият, наречен по-късно Колизей. Строителството му било започнато от Веспасиан и завършено от Тит в 80 г.сл. Хр. Вероятно името му идва от колосалната статуя на Нерон, която се издигала в близост.

Амфитрион (стгр. *Amphitryon*, лат. *Amphitruo*) *мит.* Тивански цар, син на Алкей. Неговата сестра била омъжена за царя на Микена Електрион. Той поискал от Амфитрион да отмъсти за убитите му от телебоите синове, като в замяна му обещал дъщеря си Алкмена. По време на отсъствието на Амфитрион Зевс, преобразен като него, измамил младата жена и се вмъкнал в леглото ѝ. Така Алкмена забременяла и родила две деца – Ификъл, син на Амфитрион, и Херкулес, син на Зевс. Впоследствие Амфитрион случайно убил тъста си Електрион и избягал в Тива. Там станал цар и обявил война на Птерелай. Птерелай имал на главата си един златен косъм, който му осигурявал живота и царството. Дъщеря му се влюбила в Амфитрион, отрязала златния косъм на баща си и така подарила победата на любимия си. Амфитрион обаче я наказал със смърт.

Амфитрита (лат. *Amphitrite*) *мит.* Морско божество, вероятно дъщеря на Нерей. Тя искала да остане девица и затова избягала, когато разбрала, че Посейдон я желае. Но един делфин я намерил и я отвел обратно при бога. Той се оженил за нея и Амфитрита станала царица на морето и майка на Тритон.

амфора (лат. *amphora*) Съд за съхранение на вино, но и мярка за течности, равна на 20 литра. Освен това била и мерна единица при определяне на количеството товар, който можел да носи един кораб. Една амфора отговаряла на 80 ливри (около 328 гр.).

Анабазис (стгр. *Anabasis*) Заглавие на произведение на Ксенофонт. На старогръцки думата означава „поход към вътрешността на страната". В книгата си Ксенофонт разказва за похода на Кир Млади срещу брат си Артаксеркс, в който е участвал и самият той. Разказва и за оттеглянето на десетте хиляди наемни гръцки войници, съюзени с персите, след поражението при Кунакса.

anagnostes стгр. (*анагностес*) В Гърция така се наричал този, който чете, „четецът". Той бил роб и имал задължението да развлича господаря си, като му чете на глас.

Анадиомена (лат. *Anadyomene*) *мит.* Епитет на Афродита, свързан с нейното раждане от морската пяна. Името идва от старогръцката дума *anadyomai*, която означава „изплувам". *Афродита Анадиомена* била наречена една известна картина на Апелес.

Анакреон (лат. *Anacreon*) (VI в. пр.Хр.) Старогръцки лирически поет, роден в град Теос в Йония, наречен поради това „Теоският бард". Писал елегии, химни, оди и епиграми. От неговата лирика, в която той с мекота, елегантност и изящество възпявал радостите от виното и любовта, до нас е достигнало малко. Още в александрийската епоха имал много подражатели както в метриката, така и в съдържанието (така наречените *Анакреонтики*). Живял в двора на самоския тиран Поликрат, после бил поканен в Атина от Хипарх. Умрял в Абдера, където се оттеглил след смъртта на Хипарх.

Анаксагор (лат. *Anaxagoras*) (около 500–428 г.пр.Хр.) Старогръцки философ, роден в Клазомена в Мала Азия. Още много млад се установил в Атина, където открил философска школа. Ученици в нея, освен много други, били и Перикъл и Еврипид. Анаксагор твърдял, че един космически интелект, *Nous*, е дал начало на хаоса, образуван от безкраен брой невидими частици. Този интелект свързал еднородните от тях помежду им, за да образува различните вещества, и отделил разнородните. Обвинен в неблагочестие заради религиозните си възгледи, Анаксагор бил осъден на смърт, но бил защитен от Перикъл и успял да избяга в Лампсак, където останал до края на живота си.

Анаксарх (лат. *Anaxarchus*) (IV в. пр.Хр.) Старогръцки философ, роден в Абдера, последовател на Демокрит. Бил много близък с Александър Велики. Разказва се, че когато царят пострадал в една битка, Анаксарх, посочвайки кървящата му рана, възкликнал: „Но това е човешка, не е божествена кръв!" Неговият горд и независим характер му създал много врагове. Един от тях бил и тиранът на Кипър Никокреонт, който след смъртта на Александър накарал да го бият с метални чукове. Философът издържал с достойнство изтезанията и казал: „Ти поразяваш тялото на Анаксарх, защото не можеш да поразиш душата му". При тези негови думи тиранът го заплашил, че ще му отреже езика. Тогава философът го изпреварил, като отхапал езика си и го изплюл в лицето на своя мъчител.

Анаксилай (стгр. *Anaxilas* или *Anaxilaos*, лат. *Anaxilaus*) (?–476 г. пр.Хр.) Тиран на Региум с месански произход. Завладял Занкла три години след като била превзета от самосците, и ѝ дал името Месана, за да напомня за неговото родно място. Бил обичан много от поданиците си. Разказва се, че преди да умре, поверил децата си, още съвсем малки, на своите роби. Тогава жителите на Региум предпочели да бъдат подчинени на един роб, но да изпълнят желанието на своя владетел.

Анаксимандър (стгр. *Anaximandros*, лат. *Anaximander*) (около 610–546 г.пр.Хр.) Старогръцки философ, роден в Милет. Смятал, че природата е съставена от безкрайна материя, от която се ражда всичко и в която всичко се връща. Твърдял, че земята се върти около слънцето. Смята се, че е откривател на географските карти.

Анаксимен (лат. *Anaximenes*) Име на двама старогръцки учени. **1.** (около 585–528 г.пр.Хр.) Философ, роден в Милет. Смятал земята за равна плоскост, а небето за вдлъбната сфера, на която са закачени звездите. **2.** (IV в.пр.Хр.) Ретор и историк, роден в Лампсак. Бил ученик на Диоген и наставник на Александър Велики. Написал биография на него и на баща му, Филип II, както и една история на Гърция. Успял с хитрост да спаси

родния си град Лампсак, който бил съюзен с Дарий, тъй като Александър решил да накаже всичките му жители със смърт. Анаксимен отишъл при него да иска милост. Но царят, щом го видял, се заклел, че никога няма да удовлетвори молбата, която се кани да му отправи. Тогава хитрият Анаксимен го помолил да унищожи Лампсак и неговите граждани и по този начин спасил и града, и жителите му.

анали (лат. *annales libri*) Първоначално били регистрите, в които понтифиците записвали събитията през годината (*annales maximi*). Впоследствие с този термин започнали да означават историческите произведения, в които събитията били разказвани по години.

Анахарсид (лат. *Anacharsis*) (VII в. пр.Хр.) Скитски първенец и философ, който живял и учил в Атина. Там станал приятел и почитател на Солон, дори поискал да занесе неговите закони в своята родина. Но тази идея не била възприета от брат му, цар на Скития, който убил Анахарсид с една стрела. От неговата проза и поезия не е стигнало до нас много. Бил изключително остроумен. Разказва се, че на един атинянин, който се отнесъл презрително към него за това, че е скит, отговорил: „Вярно е, че моята страна опозорява мен, но ти пък опозоряваш твоята страна".

Ангерона (лат *Angerona*) *мит.* Римско божество. Чествало се на 21 декември. Ангерона била богиня на мълчанието и я изобразявали със затворена уста или с пръст върху устните.

Ангиция (лат. *Angitia* или *Anguitia*) *мит.* Римска богиня, почитана от марсите в една гора близо до езерото Фуцин. Свещено животно на Ангиция била змията (*anguis* на латински означава „змия").

англи (лат. Anglii) Германско племе, населявало земите на днешна Дания, откъдето в V в.сл.Хр. се преместило в Британия.

angusticlavius лат. (*ангустиклавиус*) Туника, украсена с тясна пурпурна лента, която отличавала военните трибуни от конниците. ➜ *clavus.*

Анди (лат. *Andes*) Селище близо до Мантуа, родното място на Вергилий.

Андокид (лат. *Andocides*) (около 440–390 г.пр.Хр.) Старогръцки оратор, роден в Атина. Приятел на Алкивиад, с когото участвал в изпочупването на статуите на Хермес и затова и той бил обвинен в неблагочестие. Изгонили го от Атина, веднъж в 415 г.пр.Хр. и втори път от Тридесетте тирани. Най-значителната от неговите речи е озаглавена „За мистериите", в която защитава себе си от обвиненията.

Андриск (лат. *Andriscus*) (II в.пр. Хр.) Македонски авантюрист, известен като Лъже-Филип. Направил така, че да бъде избран за цар на Македония с името Филип IV, представяйки се за Филип, сина на Персей, на когото приличал много. Подтикнал Македония срещу римляните, но бил победен от Цецилий Метел (148 г.пр.Хр.) и закаран в Рим, за да краси триумфа на победителя. Впоследствие бил убит.

Андрогей (лат. *Androgeus*) *мит.* Син на Минос и Пасифая. Много силен в борбата, той побеждавал всеки противник. Когато участвал в състезания в Атина, винаги излизал победител. Тогава Егей, понеже завиждал за славата на младежа, накарал да го убият. Минос, за да отмъсти за сина си, обявил война на Атина и поставил като условие за мира ужасяващ данък – всяка година седем момчета и седем момичета трябвало да бъдат изпращани в Крит за храна на Минотавъра. Едва Тезей сложил край на тази жестокост.

Андромаха (стгр. *Andromache*, лат. *Andromacha*) *мит.* Дъщеря на Еетион, цар на град Тива в Киликия. Омъжила се за Хектор, сина на Приам. Когато Троя паднала в ръцете на ахейците, Неоптолем завел Андромаха в Епир като военна плячка. Живяла със сина на Ахил и родила три деца. После Неоптолем я отстъпил на брата на Хектор, Елен, на когото оставил част от земите си. Там той царувал с Андромаха.

Андромеда (стгр. *Andromede*, лат. *Andromeda*) *мит.* Дъщеря на етиопския цар Кефей и Касиопея. Касиопея се осмелила да се похвали, че е по-красива от Хера и Нереидите. Тогава Посейдон, за да я накаже, изпратил едно чудовище, което опустошило страната. Повиканият оракул разяснил, че за да се сложи край на нещастието, трябва да оковат Андромеда на една скала и да я оставят на произвола на чудовището. За щастие пристигнал Персей, който освободил девойката и вкаменил чудовището, като му показал главата на Медуза. След това се оженил за Андромеда, която по-късно била превърната от Атина в съзвездие.

Андроник (лат. *Andronicus*) (I в. пр.Хр.) Старогръцки философ, роден в Родос. Принадлежал към школата на перипатетиците и бил първият, който издал и ревизирал произведенията на Аристотел и Теофраст.

Андроник, Луций Ливий (лат. *Andronicus, Lucius Livius*) (около 290–204 г.пр.Хр.) Римски поет от гръцки произход, роден в Тарент. Бил заведен в Рим като роб и продаден на едно семейство от Юлиевия род, от което после бил осиновен. Превел на латински език „Одисея"-та, писал трагедии и комедии и има голяма заслуга за внасянето в Рим на жанровете на старогръцкия театър.

Аней (лат. *Annaeus*) Име на римски род (*gens Annaea*), от който произхождал и Сенека.

Аниен (лат. *Anien*) *геогр.* Приток на р.Тибър, който извира от Апенините и образува водопадите при Тиволи. Името на реката по всяка вероятност произлиза от един цар на Етрурия, Анио (лат. *Anio* или *Annio*), който се удавил в нея.

Аний (лат. *Anius*) *мит.* Син на Аполон, цар на Делос. Трите му дъщери получили от Дионис сила да превръщат всичко, което поискат, в олио, жито и вино. Агамемнон пожелал да ги вземе със себе си, когато заминавал на война в Троя, за да осигуряват храната на войската му. Но тъй като те не пожелали да заминат, Дионис ги превърнал в гълъби.

Анит (лат. *Anitus*) (V–IV в.пр. Хр.) Атински ретор, в съюз с Тразибул, допринесъл за свалянето на режима на Трийсетте тирани. По-късно застанал на страната на тези, които обвинили Сократ и го осъдили на смърт.

Анк Марций (лат. *Ancus Marcius*) (?–616 г.пр.Хр.) Четвъртият цар на Рим. Дошъл на власт след Тул Хостилий. Водил успешни войни с

латини, волски, вейенти и сабини. Разширил града, присъединявайки към него хълмовете Авентин и Яникулум, построил моста Сублиций и пристанището Остия.

Анкей (стгр. *Ankaios,* лат. *Ancaeus*) *мит.* **1.** Цар на Самос, син на Посейдон, участвал в похода на аргонавтите и управлявал кораба Арго. Един прорицател, който го видял да сади лоза, му предсказал, че няма да живее достатъчно дълго, за да пие от виното на тази лоза. Когато това грозде било обрано и виното било готово, Анкей напълнил една чаша с него и накарал да повикат гадателя, за да му докаже, че предсказанието му не е вярно. Но прорицателят отвърнал: „От чашата до устните разстоянието е все още дълго". В този момент съобщили на царя, че един глиган опустошава лозята му. Анкей хвърлил чашата и се втурнал срещу звяра, но в опита си да го убие, загинал самият той. **2.** Син на Ликург, участвал в похода на аргонавтите и в лова на калидонския глиган, където намерил смъртта си.

Анна Перена (лат. *Anna Perenna*) *мит.* Римска богиня, чествана на мартенските иди с пиршества. Тя била богиня на годината, която непрекъснато се възражда. Римляните ѝ принасяли жертви, за да получат дълъг и щастлив живот. Някои я отъждествявали с Анна, сестрата на Диана, която избягала от Картаген, за да последва Еней в Италия. Заради ревността на Лавиния тя се хвърлила във водите на река Нумик и се превърнала в богиня.

annona лат. (*анона*) С тази дума в Рим наричали количеството на годишния добив. Впоследствие терминът *annona* започнал да означава администрацията, занимаваща се с общественото изхранване. От края на II в.пр.Хр. тя имала задължението да разпределя безплатно зърното на бедните граждани.

Анона (лат. *Annona*) мит. Римска богиня на изобилието и добива. Изобразявана била с житни класове в дясната си ръка.

Анталкид (стгр. Antalkidas) (II в. пр.Хр.) Спартански пълководец и политик. Отправил се в Персия, за да договори мир с цар Артаксеркс и да попречи да се затвърди хегемонията на Атина. Този мир, наречен *мирът на Анталкид* или *царският мир*, предвиждал гръцките полиси от Мала Азия да станат данъкоплатци на Персия (386 г. пр.Хр.), и навлякъл на Анталкид неуважението и презрението както на спартанците, така и на Артаксеркс. Изглежда, че от срам Анталкид се оставил да умре от глад.

Антей (стгр. *Antaios*) *мит.* Гигант, син на Посейдон и Гея, който владеел Либийската пустиня. Майка му Гея, т.е. Земята, му давала сила, когато е в контакт с нея. Херакъл, за да го убие, се наложило да го повдигне от земята и чак тогава успял да го удуши.

Антела (стгр. *Anthelo*) *геогр.* Град в Тесалия близо до Термопилите, където се събирал Делфийският амфиктион.

Антенор (лат. *Antenor*) *мит.* Троянски първенец, родственик на Приам. Славел се като много мъдър и прозорлив човек. Заради тези си качества станал съветник на царя на Троя. Бил обвинен обаче, че тайно е поддържал връзки с Одисей и го е убедил да задигне Паладиума, статуята на Атина, и да построи прочутия

дървен кон. След разрушаването на Троя Антенор отишъл в Италия и според легендата основал там град Падуа.

антепилани лат. (*antepilani*) В римската войска така се наричали първите два реда войници (*hastati* и *principes*), които се сражавали пред *триариите* или *пиланите.*

Антерос (лат. *Anteros*) *мит.* Брат на Ерос, бог, който отмъщавал на любовта и покровителствал хомосексуалната любов.

антесигнан (лат. *antesignanus*) В римската войска така бил наричан войникът от първата линия, който вървял пред другите и бранел военните знаци.

Антестерии (стгр. *Anthesteria*) Празници в чест на Дионис, които ставали в Атина през месец антестерион (➜). Те продължавали три дни с много пиене на вино и през това време робите били свободни и се веселели заедно с другите.

антестерион (стгр. *Anthesterion*) Осмият месец в Атина, който продължавал от 15 февруари до 15 март.

Антесфории (стгр. *Anthesphoria*) Празник на цветята, организиран в чест на Персефона в Сицилия, където девойката била грабната от Хадес.

Антея (стгр. *Anteia*) *мит.* Съпруга на Пройт, наречена още Стенебоя.

антибакхей (стгр. *antibakcheios*, лат. *antibacchius*) или **палимбакхей**. В латинската и старогръцката метрика стъпка, съставена от две дълги и една кратка сричка, обратното на бакхей(➜).

Антигон (лат. *Antigonus*) **1.** Име на родоначалника на македонските царе и на някои техни наследници. **Антигон Монофталм** (стгр. *Monophtalmos*, т.е. Едноокият) (около 381–301 г.пр.Хр.) Пълководец на Александър Велики. След неговата смърт, при разделянето на провинциите между диадохите, той получил Памфилия, Ликия и Фригия. Съюзил се заедно със сина си Деметрий Полиоркет с Птолемей и с Антипатър срещу Пердика и Евмен. След като първият умрял, а вторият бил пленен, принудил Селевк да се оттегли от Сирия, наложил своята власт над Гърция, обявил война на Касандър и Птолемей и в 307 г. приел титлата цар на Азия. Властта му била толкова голяма, че срещу него се съюзили Птолемей, Лизимах, Селевк и Касандър и при Ипсос Антигон бил разгромен и убит. **Антигон I Гонат** (стгр. *Gonatas*, т.е. роден в гр. Гони, в Тесалия) (около 320–239 г. пр.Хр.) Цар на Македония и внук на предходния, син на Деметрий Полиоркет. Когато баща му заминал в Азия, той останал в Гърция. Съюзил се с Кир, изгонил галите от Македония и се обявил за цар. Но после Кир го изгонил и завладял царството. След смъртта му Антиох си възвърнал Македония, но напразно се стремял да възстанови македонската хегемония в Гърция. **Антигон II Дозон** (стгр. *Doson*, т.е. „този, който обещава", наречен така, защото обещавал много, но давал малко) (?–220 г. пр.Хр.) Внук на предходния и настойник на племенника си Филип, на когото отнел властта. Засилил царството си и обявил война на Спарта, като победил царя Клеомен III и превзел града. Малко след това се разболял и умрял. **2. Антигон** (?–37 г.пр.Хр.) Цар на Юдея. Изкачил се на трона с помощта на партите и изгонил Иркан II и си-

на му, бъдещия Ирод Велики, който избягал в Рим. Римляните признали Ирод за цар на Юдея и му помогнали да си възвърне властта. Антигон бил пленен и наказан със смърт.

Антигона (стгр. *Antigone*, лат. *Antigona*) *мит.* **1.** Дъщеря на Едип и Йокаста, сестра на Етеокъл и Полинейк. Когато баща ѝ, вече сляп, напуснал Тива и се оттеглил в изгнание, Антигона го придружила до Колон, където Едип умрял. Когато братята ѝ загинали в сражение, тя погребала тялото на Полинейк, въпреки забраната на Креонт, който станал цар след смъртта на младежите. Креонт заповядал Антигона да бъде зазидана жива, но тя отнела живота си, преди да се изпълни присъдата. Тогава синът на Креонт, Хемон, който обичал Антигона, се самоубил от скръб до нейния труп. Историята на Антигона станала сюжет на прочутата трагедия на Софокъл. **2**. Дъщеря на Лаомедонт и сестра на Приам. Тъй като се осмелила да се сравнява с Хера по красота, била превърната от богинята в щъркел.

антиграфе (стгр. *antigraphe*) Писмен отговор или възражение, контраобвинение. В Атина съдебните действия се извършвали писмено и обвиняемият можел да възрази с *antigraphe* по три начина: 1. отричайки обвинителния акт; 2. доказвайки, че процесът е неправилно възбуден; 3. обвинявайки на свой ред обвинителя.

antidosis стгр. (*антидозис*) „Замяна, смяна на имуществата". Атински закон, създаден от Солон, който разрешавал на един гражданин, натоварен да поеме непосилни за него обществени разходи, да поиска това задължение да бъде възложено на друг по-богат от него. Този, от своя страна, бил принуждаван от трибунала да поеме разноските или, ако откаже, да смени собственото си имущество с това на подалия молбата.

Антиклея (стгр. *Antikleia*, лат. *Anticlea* или *Anticlia*) *мит.* Майката на Одисей, която според една следомирова легенда го била заченала от Сизиф, преди да се ожени за Лаерт.

Антилох (лат. *Antilochus*) *мит.* Син на Нестор и Евридика, придружил баща си в Троянската война, където се отличил с голямата си храброст. Пъргав и бърз, той участвал в погребалните игри в чест на Патрокъл и спечелил много награди. Бил убит от Мемнон. После Ахил отмъстил за него.

Антимах (лат. *Antimachus*) (V–IV в. пр.Хр.) Старогръцки поет, музикант и писател, роден в Колофон, в Мала Азия. Автор на една епическа поема за войната в Тива, на една елегическа поема и на един трактат върху хронологията на Омир. Император Адриан харесвал толкова много неговата поезия, че го предпочитал пред Омир.

Антиной (лат. *Antinous*) **1.** *мит.* Един от дръзките кандидати за ръката на Пенелопа. Когато Одисей се завърнал в Итака и влязъл в собствения си дворец, Антиной го помислил за просяк и се отнесъл лошо с него. После той бил първият, убит от безпогрешните стрели на царя на Итака. **2.** *ист.* (II в.сл. Хр.) Младеж от Витиния, любим на император Адриан. Удавил се в Нил, принасяйки се според някои в жертва в чест на императора. Адриан бил много опечален от смъртта му. Издигнал му храм и основал град Антинопол, близо до

мястото, където загинал. Вярвал, че прекрасният младеж се е превърнал в съзвездие.

Антиопа (стгр.*Antiope*, лат. *Antiopa*) *мит.* **1.** Според някои дъщеря на царя на Тива Никтей. Била обичана от Зевс. Родила от него двама близнаци, Амфион и Зет, които изоставила и те били отгледани от овчари. После се омъжила за Лик, но той я изгонил, за да се ожени за Дирка. Дирка била ревнива и жестока жена и накарала Лик да измъчва нещастната Антиопа. Накрая била освободена от двамата си сина, които отмъстили за нея (➜ *Амфион*). **2.** Царица на Амазонките, известна още като Хиполита. Според други била тяхна сестра.

Антиох (лат. *Antiochus*) **1.**Име на тринайсет царе на Сирия от династията на Селевкидите. **Антиох I Сотир** (стгр. Soter, т.е. „победител") (325–261 г.пр.Хр.) Син на Селевк Никатор, който го приобщил към властта. Младият цар се влюбил до такава степен в мащехата си Стратоника, че се разболял тежко. Тогава бащата, разбирайки за тази негова отчаяна любов, отстъпил собствената си съпруга на сина си. След смъртта на баща си Антиох станал единствен цар и обявил война на Египет и Пергам, но бил победен при Сарди от Евмен, царя на Пергам. Умрял малко след това. **Антиох II Теос** (около 287–246 г.пр.Хр.) Син на предходния. Прякорът (на старогръцки „бог") му бил даден от жителите на Милет, които освободил от тирана Тимарх. Прекратил военните действия с Египет и за да подсили мира, се оженил за дъщерята на цар Птолемей Филаделф Береника. Но първата му жена Лаодика го отровила. На негово място дошъл синът му от първия брак Селевк II Калиник. Береника и нейните привърженици били отстранени. **Антиох III Велики** (около 242–187 г.пр.Хр.) Брат и наследник на Селевк III. Постарал се да засили властта си над разбунтувалите се сатрапи. Водил военни действия срещу Египет, за да си възвърне южните части на Сирия, но бил победен от Птолемей Филопатър. После завладял голяма част от Азия и отнел от Египет Палестина и Келесирия; окупирал Ефес и бреговете на Хелеспонт, осигурявайки си хегемония над моретата. Приел в двора си Ханибал, който го съветвал срещу римляните, но в 189 г.пр.Хр. бил победен от Сципион при Термопилите и Магнезия. Наложило се да се откаже от много от своите територии и най-вече почти навсякъде от излаза си на море, където пълната хегемония преминала в ръцете на римляните. **Антиох IV Епифан** (стгр. *Epiphanes*, т.е. „бележит") (около 215–163 г.пр.Хр.) Син на предходния. Наследил брат си Селевк IV. Влюбен в гръцката култура, той преследвал с голяма жестокост евреите, които отказвали да я приемат, и плячкосал Ерусалим. Дори в библейската книга на Макавеите е споменат с горчива ирония с името Епиман, „Лудия", вместо Епифан. Умрял, като паднал от кон. От другите царе на Сирия с това име е и последният от Селевкидите, **Антиох XIII Азиатик** (I в.пр.Хр.). Поставен на трона от Лукул в 69 г.пр.Хр., бил свален пет години по-късно от Помпей, който в 64 г.пр.Хр. направил Сирия римска провинция. **2. Антиох** (? – около 69 г.пр.Хр.) Ста-

рогръцки филисоф, роден в Аскалон. Бил в ръководството на *новата Академия* и се стремял да помири платонизма с идеите на перипатетиката и стоицизма. Бил учител на известни личности като Лукул, Цицерон и Брут.

Антиохия (стгр. *Antiocheia*, лат *Antiochia* или *Antiochea*) *геогр.* Име на много градове от античния свят, сред които най-прочута била столицата на Сирия. Тя била основана около 300 г.пр.Хр. от Селевк Никатор, който я нарекъл така в чест на собствения си баща Антиох. Градът се развил като търговски център и придобивал все по-голямо значение. По времето на Римската империя бил наречен дори „короната на Ориента". Около него възникнали други три града, които после били погълнати от непрекъснато разрастващата се Антиохия, така че Страбон я наричал *Tetrapolis*.

Антипатър (стгр. *Antipatros*, лат. *Antipater*) **1.** (около 390–319 г.пр. Хр.) Пълководец на Александър Велики, който го направил управител на Македония, докато бил зает с покоряването на Азия. Успял да отблъсне гърците, които възнамерявали да се възползват от положението, като победил царя на Спарта Агид III. Интригите на Олимпия го представили в лоша светлина и Александър му наредил да се яви пред него във Вавилон. Тъй като тогава македонският цар умрял, някои смятали, че Антипатър или синът му Касандър са причина за смъртта му. След това отново поел управлението на Македония и Гърция, но му се наложило да се сблъска с коалицията на гръцките градове, ръководени от Атина. Антипатър бил обсаден в гр. Ламия, във Фтиотида (тази война била наречена *Ламийска*). Той успял да вдигне обсадата и после победил войската на коалицията при Кранон в Тесалия, като принудил Атина да приеме мира и да държи един македонски гарнизон в града. Освен това поискал да му предадат всички, подкрепящи съпротивата против него. Между тях бил и ораторът Демостен, който се отровил. На мястото на Антипатър дошъл Полиперхонт. **2.** (?–287 г. пр.Хр.) Син на Касандър. Тронът му бил оспорен от брат му Александър, подкрепян от майка си, която Антипатър накарал да убият. Намесил се Лизимах, тъст на Антипатър, за да помири двамата братя. **3.** (?–43 г.пр.Хр.) Еврейски първенец, който бил на страната на Цезар по време на гражданската война. Получил в замяна важни длъжности за себе си и титлата управител на Галилея за сина си Ирод, бъдещия Ирод Велики.

Антистен (лат. *Antisthenes*) (около 444–370 г.пр.Хр.) Атински философ, основател на киническата школа. Отначало бил ученик на Горгий, а после на Сократ. След като слушал Сократ, закрил школата си и казал на своите ученици: „Намерете си учител, аз вече си намерих". Киниците презирали богатството и почестите и афиширали бедния и прост живот. Антистен продал всичките си имоти, като запазил само едно наметало, цялото закърпено. То привлякло вниманието на Сократ, който му направил забележка с думите: „Антистене, виждам суетата през дупките на твоето наметало".

Антифонт (лат. *Antiphon*) (около 480–411 г.пр.Хр.) Атически оратор, роден в Рамнунт, учител на Тукидид. Неговите речи (до нас са достигнали петнайсет, но само три от тях произнесени в действителност) се ограничават в областта на правосъдието. Антифонт бил от олигархическата партия. След неуспешната експедиция в Сицилия взел участие в държавен преврат, който довел на власт в Атина правителството на Четиристотинте. То било съставено от знатни и богати граждани, но се задържало само няколко месеца. След това Антифонт бил осъден на смърт, въпреки че произнесъл великолепна реч в своя защита.

антология (стгр. *anthologia*) На гръцки означава „събиране на цветове" и в преносен смисъл сборник от отбрани откъси от творбите на различни автори. Гръцката антология, наречена още Палатинска от манускрипта, благодарение на който е стигнала до нас, била съставена от византийския учен Константин Кефалас. Тя е сбор от петнайсет книги с епиграми и малки стихотворения, между които има съчинения на Архилох, Солон, Симонид, Анакреонт, Телемах, Теокрит и други по-късни автори. Друг значителен сборник епиграми бил съставен в XIV век от монаха Максим Планудий.

antomosia стгр. (*антомозия*) В Атина взаимна клетва в съдебен процес, на обвиняемия и на обвинителя, за да се докаже основателността на жалбата, представена преди началото на делото.

Антоний, Марк (лат. *Antonius, Marcus*) (около 83–30 г.пр.Хр.) Римски политик. Произхождал от знатна и влиятелна фамилия. Сражавал се в Галия под командването на Юлий Цезар. Като народен трибун в 50 г.пр.Хр. активно му помагал и го подкрепил в похода му към Рим, след като пресякъл Рубикон. Командвал левия фланг на войската в битката при Фарсал срещу Помпей. Когато Цезар бил убит, според традицията произнесъл блестяща надгробна реч. Подтикнал народа срещу един от убийците на Цезар, Брут, и другите заговорници и така ги принудил да избягат от Рим. Докато се намирал в Отсамалпийска Галия, за да се сражава с Деций Брут, сенатът изпратил срещу него войска и в 43 г.пр.Хр. бил победен при Мутина (сега Модена). Влязъл в съюз с Октавиан, наследника на Цезар, и с Лепид и така образували втория триумвират. Започнала жестока разпра̀ва с противниковата на Цезар републиканска партия. Били изпълнени много смъртни присъди без съдебен процес, някои от които по лични причини. Сред жертвите бил и Цицерон. Антоний и Октавиан се отправили в Гърция, където при гр. Филипи разбили войските на Брут и Касий (42 г.пр.Хр.). След това триумвирите си разпределили сферите на влияние и Антоний получил Гърция и Азия. Влюбил се до такава степен в Клеопатра, че изоставил войската и я последвал в Александрия. Междувременно в Италия Октавиан, за да получи повече власт, се разправил с привърженците на Антоний. Той бързо пристигнал в Рим и сключил мир с Октавиан. Оженил се за сестра му след смъртта на съпругата си Фулвия. Но все още влюбен в Клеопатра, се върнал в Египет, където живеел в лукс и спокойствие като ориенталски владетел. Подарил на царицата и на децата ѝ някои от източните римски територии. Това предизвикало недоволство в Рим,

от което се възползвал Октавиан, за да обяви война на Клеопатра. Антоний влязъл в сражение с римския флот при Акциум и бил разбит (31 г.пр.Хр.). Върнал се в Египет и осъзнавайки, че е изоставен от всички и че няма никаква надежда за помирение с Октавиан, се самоубил.

Антонин, Тит Аврелий, наречен **Пий** (лат. *Antoninus Pius, Titus Aurelius*) (86–161 г.сл.Хр.) Римски император. Произхождал от богато семейство, бил проконсул в Азия и много ценен заради мъдрото си управление. Осиновен от Адриан, той го наследил в 138 г. Макар и да му се налагало да воюва срещу варварските племена, се постарал да осигури колкото се може повече мир на Империята. Укрепил римските владения в Британия, като издигнал крепост, наречена *vallum Antonini*. Не се стремял към военна слава и на тези, които го питали защо, отговарял: „Предпочитам спасяването на един римски гражданин пред смъртта на стотици неприятели". Управлявал с голяма почтеност и внимание, увеличил държавното богатство и работел съвместно със сената. Голямата му човечност го карала винаги да изслушва молбите и оплакванията на всички. Получил прякора Пий (Благочестив), защото бил един от последните, които с вярност и набожност изпълнявали древните култове на римската традиция. От децата му, които имал от съпругата си Фаустина, оживяло само едно момиченце, бъдещата жена на Марк Аврелий.

Антония (лат. Antonia) Име на двете дъщери на Марк Антоний. **1. Антония Старата** (около 39 г.пр. Хр. – ?) Дъщеря на Марк Антоний и Октавия, омъжила се за Луций Домиций Ахенобарб и била баба на Нерон. **2. Антония Младата** (около 36 г.пр.Хр.–38 г.сл. Хр.) По-малката сестра на предходната. Омъжила се за Друз, била майка на Германик, осиновен после от Тиберий, на Ливия и на Клавдий. След смъртта на Германик станала доверена и мъдра съветничка на Тиберий. Когато Калигула бил провъзгласен за император, отначало се отнасял почтително към нея, но после я опозорил и предизвикал смъртта ѝ.

Анубис (лат. *Anubis*) *мит.* Египетски бог на задгробния живот, според някои син на Озирис. Изобразяван бил с глава на куче или чакал. Ръководел ритуалната подготовка на тялото на починалия и претеглял сърцето му, за да определи добрите и лошите дела, извършени на земята според каноните на справедливостта.

Анхиз (стгр. *Anchises*, лат. *Anchisa*) *мит.* Троянски първенец, син на Капис и на дъщерята на Ил, Темида, и затова роднина на Приам. Заради хубостта си бил обичан от Афродита, от която имал син Еней. Когато Троя била превзета от ахейците, Еней спасил баща си, изнасяйки го на ръце от пламъците чак до корабите. Анхиз последвал сина си в изпълненото с препятствия пътешествие към Италия. Умрял в Сицилия и бил погребан под планината Ерик.

ancile лат. (*анциле*) Свещеният щит, паднал в Рим от небето по време на царуването на Нума Помпилий. Тъй като нимфата Егерия била предсказала, че от този щит зависи съдбата и бъдещата мощ на града, той трябвало да бъде пазен много грижливо. Тогава Нума поръчал да направят още единайсет щита, напълно еднакви по форма и големина на него, за да бъде трудно да се разпознае истинският. После царят на Рим основал жреческа колегия от дванайсет патриции, наречени салии, които пазели свещените щитове. На мартенските календи ги носели на процесия и изпълнявали химни в чест на Марс.

Анциум (лат. *Antium*) *геогр.* Град в Лациум на Тиренско море, днес Анцио. Според легендата бил основан от Асканий или от сина на Одисей и Кирка. Първоначално град на волските, после бил завладян от Камил.

Аон (лат. *Aon*) *мит.* Син на Посейдон. Владеел областта Аония, която отначало носела неговото име, после била наречена Беотия.

аони (лат. *Aones*) *мит.* Име на първите жители на Беотия.

Аониди (лат. *Aonides*) *мит.* Прякор на музите, понеже се смятало, че обитават планината Хеликон, която е в Аония или Беотия.

Апатурии (стгр. *Apatouria*) Атински семеен празник през месец пианепсион (➔), който траел три дни. Тогава родените през годината момчета били вписвани в списъците на фратриите.

апела Народното събрание в Спарта. (➔) *Спарта.*

Апелес (лат. *Apelles*) (IV в.пр.Хр.) Най-известният гръцки живописец, роден в Ефес, в Йония, в Мала Азия. Бил дворцов художник на македонското царство и нарисувал портрети на Филип II и Александър Велики. От неговите произведения най-известни били „Александър, който хваща мълнията" и „Афродита Анадиомена". Според Плиний портретът на Александър бил толкова жив, че ръката на царя сякаш излизала от платното. Сред многото анекдоти за художника му се приписва и прочутата фраза: *Ne sutor ultra crepidam* („Обущарят да не дава оценка, освен за сандала"). Той я произнесъл, когато един обущар започнал да критикува сандала, нарисуван на една от картините му. Художникът смирено поправил неточността, но занаятчията се възгордял и започнал да дава съвети и за други детайли, извън неговата компетентност. Тогава Апелес го апострофирал с тези думи.

Апиан (лат. *Appianus*) (I–II в.сл. Хр.) Старогръцки историк, роден в Александрия, но живял в Рим по време на Антонините. Написал на старогръцки език „Римска история", която завършвала със смъртта на Траян. Част от нея е загубена.

Апий (лат.*Appius*) Римско лично име на Клавдиевия род (*gens Claudia*). ➔ *Клавдий, Апий.*

Апия, Виа (лат. *Appia, via*) Римски път, който водел от Рим до Капуа. Бил започнат в IV в.пр.Хр. от цензора Апий Клавдий Цек, откъдето идва и името му Виа Апия или Апиев път.

Апис (лат. *Apis*) *мит.* Свещен бик, почитан в Египет. Вярвали, че Озирис се преобразява в това животно. Пазели го в храма на Мемфис и го чествали всяка година. Избраният бик трябвало да притежава определени качества: да бъде черен с едно бяло петно на челото и едно друго във вид на полумесец на десния хълбок, да има едно възелче под езика и едно петно във вид на орел на гърба. След смъртта на този бик жреците го балсамирвали и погребвали с големи почести.

Апиций (лат. *Apicius*) Име на трима римляни, всичките прочути гастрономи. Най-известен бил **Апиций Марк Гавий** (лат. *Apicius, Marcus Gavius*) (I в.сл.Хр.), живял по времето на Август и Тиберий. Изглежда, че се самоубил, след като си дал сметка, че е прахосал цялото си богатство в банкети. До нас е достигнал един негов трактат по гастрономия – „За готварското изкуство" (*De re coquinaria*) – преиздаден в IV в.сл.Хр.

Аполинар Млади (лат. *Apollinaris*) (IV в.сл.Хр.) Старогръцки ретор и филолог, роден в Лаодикия. Станал епископ на родния си град. Написал заедно с баща си, **Аполинар Стари,** дидактическа проза с християнски характер, за да замени класическите езически произведения. Живял по времето на Юлиан Апостат и основал еретическа секта, наречена *аполинаризъм.*

Аполон (стгр. Apollon, лат. Apollo) мит. Син на Зевс и Латона. Родил се с близначката си Артемида в Делос, малък плаващ остров, един от Цикладските, който се носел от вълните на бурното море. Там Латона се скрила, за да избяга от преследването на ужасния змей Питон. След раждането на близнаците Зевс закрепил острова за дъното на морето и го направил неподвижен. Името Делос (от старогръцката дума delos, която означава „светъл, ясен") било дадено на остров Астерид след раждането на Аполон, идентифициран понякога с бога на слънцето Хелиос. Всъщност Аполон бил бог на светлината и имал и име Феб (Phoibos, т.е. „блестящ"). Бил и бог на изкуството и на музиката. Със своята лира акомпанирал на песните на музите. С тях бродел по планината Хеликон и затова го наричали и Музагет, „този, който води музите". Същевременно бил горделив и жесток бог. Когато сатирът Марсий с флейтата си дръзнал да го покани да се състезават в музиката, Аполон го победил и после го вързал за едно дърво и го одрал жив. Бил и бог на поезията, вдъхновяващ поетите, и бог на красноречието, и на медицината. Предал на сина си Ескулап тайната да лекува всички болести.
Аполон умеел безпогрешно да стреля с лък и отмъстил на Питон за това, че преследвал майка му. Убил чудовището в неговата пещера, в подножието на планината Парнас, във Фокида, като го пробол с облак от стрели. Пещерата, освободена от страшния змей, станала седалището на оракула на Делфи. Богът, надарен от Зевс да предвижда бъдещето, гадаел чрез устата на жрицата Пития. На всеки четири години в негова чест в Делфи се празнували Питийските игри, за да напомнят за победата му над чудовището. За да изкупи греха си след убийството на Питона и да умилостиви майката на чудовището Гея, Аполон отишъл в изгнание за девет години в Тесалия. Там служил при цар Адмет като обикновен смъртен, а после помогнал на Посейдон да издигне стените на Троя. Влюбил се отчаяно в красивата нимфа Дафне, като я изненадал, докато беряла цветя в подножието на Парнас. Приближил се до нея, но девойката, изплашена от вниманието на бога, избягала. Боговете, за да я спасят от неговото преследване, я превърнали в лавър. Оттогава лавърът е посветен на Аполон.
Аполон бил почитан навсякъде в Гърция, в Египет и в Италия. Издигали му храмове и му посвещавали статуи. Изобразявали го като прекрасен младеж с лира и със слънчеви лъчи около главата. В Италия неговият култ се развил най-вече при управлението на Август.

Аполинарии (лат. *Apollinares ludi*) Прочути игри в чест на Аполон, празнувани ежегодно в Рим на *Circus Maximus* около юлските нони.

Аполодор (лат. *Apollodorus*) **1.** (IV в.пр.Хр.) Поет, роден в Каристос, в Евбея, представител на новата комедия. До нас са достигнали малко фрагменти и заглавия. Някои негови произведения били използвани и преработени от Теренций в „Свекърва" и „Формион". **2.** (IV в.пр.Хр.) Трагически поет, роден в Тарс, автор на трагедии, сред които „Одисей" и „Тиест". До нас са достигнали само малко фрагменти. **3.** (II в.пр.Хр.) Атински филолог, ученик на Аристарх. Автор на история, обхващаща периода от падането на Троя до негово време. От всичките му произведения са останали само три книги от един митологически сборник, озаглавен „Библиотека". **4.** (I–II в.сл.Хр.) Архитект от Дамаск, проектирал и ръководил много значителни постройки за император Траян, като колоната на Траян и прочутия мост над р. Дунав.

Аполоний (лат. *Apollonius*) **1.** (около 262–180 г.пр.Хр.) Старогръцки математик, роден в Перге в Памфилия. Бил автор на значителен трактат по геометрия „Конически сечения". **2.** (III в.пр.Хр.) Старогръцки граматик и поет, роден в Александрия. Напуснал града поради неразбирателството си с Калимах, чийто ученик бил преди това. Преместил се в Родос, където преподавал реторика и откъдето идва прякорът му *Родоски.* След смъртта на Калимах се върнал в Александрия и станал директор на Библиотеката. От неговите произведения е стигнала до нас само епическата поема „Аргонавтиката". **3.** (I в.сл.Хр.) Старогръцки философ, роден в Тиана, в Кападокия. Последовател на Питагор. Под закрилата на Веспасиан пътувал много, като водел суров живот, отказвайки се от всякакви удоволствия и удобства. След като бил обвинен, че е заговорничил срещу Домициан, се оттеглил в Ефес, където умрял.

апотеоз (стгр. *apotheosis*) Дума, дошла от старогръцки език, която означава приемане сред божествата на герои или царе. Тази традиция, разпространена най-вече в Изтока, по-късно преминала и в Рим, като била въведена свещена церемония за обожествяване на починалия император. Негово изображение от слонова кост се излагало за публично оплакване в продължение на седем дни, после било занасяно на Марсово поле и поставяно върху куп от леснозапалими материали. Новият император подпалвал кладата и пускал от кафез един орел. Смятало се, че той ще отнесе душата на починалия на небето.

Апулей, Луций (лат. *Apuleius, Lucius*) (II в.сл.Хр.) Римски писател, роден в Мадаур, в Африка. Учил в Картаген, Атина и Рим. От неговите произведения, освен няколкото философски трактата и един сборник с декламации – „Антология", до нас са достигнали романът му „Метаморфози" или „Златното магаре" и една „Апология" в собствена защита. Всъщност, понеже се оженил за една

богата вдовица, по-възрастна от него, бил обвинен, че с магия я е тласнал към брак. Неговата защитна съдебна реч е единственият такъв текст от този период, достигнал до нас. Апулей прекарал последната част от живота си в Картаген, където умрял.

Апулей Сатурнин, Луций (лат. *Apuleius Saturninus, Lucius*) ➜ *Сатурнин, Луций Апулей.*

Апулия (лат. *Apulia*) *геогр.* Област в Южна Италия, съвпадаща приблизително с днешна Пулия. На юг от Апулия се намирали важни гръцки колонии, сред които Тарент. Била завладяна от римляните в 317 г.пр.Хр. Участвала във Втората пуническа война. Там станала прочутата битка при Кана и много селища в областта били наказани после от римляните, обвинени, че са помагали на Ханибал.

ara лат. (*ара*) Малък и нисък олтар, поставян в храмовете или в дворовете на римските къщи, на който се извършвали жертвоприношенията за нисшите богове.

Арабия (лат. *Arabia*) *геогр.* Полуостров в Азия между Червено море и Персийския залив. Била разделена на три части: *Arabia Petraea, Arabia Deserta, Arabia Felix.* В *Arabia Felix* процъфтявали много монархии, които я направили богата, но после станала сатрапия на персите. В северната част, която имала връзки с римляните, се намирало Набатейското царство, присъединено към Римската империя от Траян, и царството на Палмира, което имало голям, но кратък разцвет през III в.сл.Хр.

Арат (лат. *Aratus*) **1.** (около 320–240 г.пр.Хр.) Старогръцки поет и филолог, роден в Соли в Киликия. Живял в двора на Антигон Гонат и бил автор на дидактическа поема „Явления" на астрономически и метеорологически теми. **2.** (около 271–213 г.пр.Хр.) Старогръцки пълководец от Сикион. Освободил града от тиранията и оглавил Ахейския съюз срещу македонците. Бил победен от спартанеца Клеомен. Тогава се съюзил с Антигон Дозон и върнал македонците в Гърция. Бил отровен от Филип V Македонски.

Арахна (лат. *Arachne*) *мит.* Девойка от Колофон, толкова умела в тъкането, че дори Атина не можела да се състезава с нея. Когато богинята видяла покривката, в която Арахна съвършено била втъкала сцени от любовните истории на боговете, се вбесила и я разкъсала. Тогава ужасената Арахна се обесила на една греда. Атина я превърнала в паяк, а нишката в паяжина. Арахна се закачила на нея и се спасила.

Арбела (лат. *Arbela*) *геогр.* Град в Асирия, близо до който според традицията Александър Велики победил Дарий (331 г.пр.Хр.). Всъщност сражението станало в близката равнина на Гавгамела.

Арбускула (лат. *Arbuscula*) (I в. пр.Хр.) Актриса, която играела в Рим по времето на Цицерон.

арверни (лат. *Arverni*) Войнствено и силно келтско племе от Централна Галия. Дълго време арверните воювали с римляните и били победени за първи път чак в 121 г. пр.Хр. В 52 г.пр.Хр. Цезар обсадил и превзел града им Алезия, независимо от блестящите първоначални успехи на техния предводител Верцингеторикс. Така те окончателно преминали под римска власт. Най-важният град на Арверния бил Герговия, наричан още *Clarus Mons*, сега Клермон Феран.

Аргеи (лат. *Argei*) Име на 27 параклиса в Рим, където се извършвали специални жертвоприношения, въведени от Нума Помпилий. Така се наричали и 27 кукли от ракита, които по време на майските иди весталките хвърляли в р. Тибър като припомняне за древните човешки жертвоприношения.

Аргея (стгр. *Argeia*) *мит.* Дъщеря на Адраст и съпруга на Полинейк. Заедно с Антигона отишла да търси трупа на мъжа си и на Етеокъл. Така тя не се подчинила на заповедта на Креонт, който после накарал да я убият.

Аргилетум (лат. *Argiletum*) Квартал в Рим, близо до форума, където се намирали магазините на търговците.

Аргин (лат. *Argynnus*) *мит.* Младеж, роден в Беотия, обичан от Агамемнон, който след неговата смърт основал светилище на Афродита Аргинида близо до р. Кефиз.

Аргинуски острови (стгр. *Arginousai* или *Arginoussai*, лат. *Arginusae*) *геогр.* и *ист.* Острови в Егейско море, където в морска битка атиняните победили спартанците в Пелопонеската война (406 г.пр. Хр.) ➜ *Пелопонеска война.*

argyraspides стгр. (*аргираспидес*) Отбран отряд в македонската войска. Името означава буквално „този, който има сребърен щит". Този щит бил отличителният белег на тези войници.

Арго (лат. *Argo*) мит. Корабът на аргонавтите (➜).

Арголида (лат. *Argolis*) *геогр.* Гръцка област в Пелопонес, център на ахейската цивилизация. Там процъфтявали градовете Аргос и Микена. През XII в.пр.Хр. Арголида била превзета от дорийците, които я разделили на множество малки градове без политическо влияние. Все пак религиозните центрове Епидавър, Немея запазили своето значение. През Пелопонеската война Арголида била съюзник на Атина срещу Спарта. Участвала в Ахейския съюз, а в 146 г.пр.Хр. преминала под властта на Рим, ставайки част от провинция Ахея.

аргонавти (стгр. *Argonautai*, лат. *Argonautae*) *мит.* Така се наричали героите, които, предвождани от Язон, се отправили с кораба Арго в Колхида, за да вземат златното руно. Чичото на Язон, Пелий, станал цар на Йолк, след като изгонил брат си Езон, законния наследник. Когато Язон пораснал, настоял да получи това, което по право му принадлежало. За да го отстрани, Пелий поискал да му донесе преди това златното руно, което цар Еет криел в една гора. Язон се съгласил и за този поход събрал около себе си най-личните гръцките младежи. Сред героите били Кастор, Полукс, Тезей, Херакъл, Пелей, Мелеагър. Качили се на кораба Арго и след много премеждия достигнали до Колхида. Там с помощта на Медея Язон получил златното руно, което било пазено от един ужасен дракон. ➜ *Язон.*

Аргос (лат. *Argos* или *Argi*) *геогр.* Главен град на Арголида в Пелопонес, важен ахейски център, прочут с култа към Хера Аргоска. По време на Пелопонеската война Аргос бил на страната на Атина срещу Спарта. Бил участник в Ахейския съюз и в 146 г. пр.Хр. преминал под властта на римляните.

аргосци (стгр. *Argeioi*, лат. *Argivi*) Жителите на град Аргос. Името е използвано още от Омир като синоним на гърци.

Аргус (лат. *Argus*) *мит.* **1.** Гигант със сто очи, който, за да спи, си затварял само две от тях. Хера го направила пазач на Йо, която предизвиквала ревността ѝ, понеже Зевс бил влюбен в нея. Но Зевс изпратил Хермес да убие гиганта. Хермес със мелодичните звуци на лирата си го приспал и го накарал да си затвори и стоте очи. Само така успял да му отреже главата. После Хера поставила очите му на опашката на пауна, който бил посветен на нея. Този мит вероятно произлиза от египетския мит за Аргус, брат на Озирис, направен от бога пазач на Изида. Той си избрал сто доносници да му помагат, които били наричани *стоте очи на Аргус*. **2.** Строителят на кораба на аргонавтите. **3.** Кучето на Одисей. Когато героят се върнал в Итака, то веднага го разпознало, но малко след това умряло.

Ардеа (лат. *Ardea*) *геогр.* Главен град на рутулите. До него водел път, наречен Виа Ардеатина (*via Ardeatina*), който бил отклонение от Виа Апия.

Арденска, гора (лат. *Arduenna, silva*) *геогр.* Гориста област в Белгийска Галия, която се простира от р. Рейн до р. Моза, сега Маас.

Арейон (стгр. *Arion*, лат. *Ario*) *мит.* Чудотворен кон, роден от удара на тризъбеца на Посейдон или от връзката на Посейдон и Деметра. За него се грижели Нереидите. Той теглел колесницата на морския бог и имал дарбата да говори. Посейдон го подарил на Херакъл, той пък го дал на Адраст. С Арейон Адраст участвал в Немейските игри и победил.

арекомици (лат. *Arecomici*) Племе в Нарбонска Галия, чийто главен град бил *Nemausus*, сега Ним.

арена (лат. *arena* или *harena*) Правоъгълно, кръгло или елипсовидно пространство, покрито с пясък, в средата на амфитеатъра, на което ставали гладиаторските игри. Затова гладиаторът се наричал още *arenarius*.

ареопаг (стгр. *Areios pagos*, „хълм на Арес") Най-древният гръцки съдебен орган, наречен така, защото там бил съден бог Арес (→), след като убил Халироций (→). Ареопагът се намирал в Атина на един хълм, разположен на югозапад от Акропола. Първоначално в него били съдени извършителите на умишлено убийство. В края на VI в.пр.Хр. Солон направил членове на ареопага всички бивши архонти и увеличил влиянието на *ареопагитите* (членовете на съда), като им дал власт да разследват частния живот и дейността на гражданите. Впоследствие Перикъл лишил ареопага от много негови права и така намалил престижа и влиянието му. Няма сведения за точния брой на ареопагитите.

Арес (стгр. *Ares*) *мит.* Син на Зевс и Хера, бог на войната, обичан от Афродита. С него тя изневерявала на Хефест и от него родила децата си Хармония, *Phobos* (Страх), *Deimos* (Ужас) и вероятно Ерос и Антерос. За да си осигури близост с богинята на красотата, Арес поставил на стража младежа Алектрион (→), който трябвало да известява на влюбените за идването на деня. Но веднъж пазачът се успал и разгневеният бог го превърнал в петел. Арес обичал размириците, кървавите конфликти и ожесточението на битката. Затова бил и най-малко обичаният от гърците, които предпочитали здравия разум пред насилието. За убийството на Халироций го извикали пред атинския съд, който тогава бил наречен ареопаг (→) („хълм на Арес"). По време на войната между Зевс и гигантите, Отос и Ефиалт оковали Арес и в продължение на петнайсет месеца го държали затворен в една делва, докато Хермес не го освободил. По време на Троянската война застанал на страната на троянците, но бил ранен от Диомед и бързо се върнал на Олимп. Римляните отъждествявали този бог с Марс и му оказвали по-големи почести от гърците. Смятали го за покровител на Рим, тъй като бил баща на Ромул, първия римски цар. За култа на Марс отговаряли жреците *салии*.

Аретуза (лат. *Arethusa*) *мит.* Нимфа от свитата на Артемида, в която се влюбил Алфей (→). За да избяга от него, поискала помощ от богинята. Тя я превърнала в извор с нейното име, който се намира на остров Ортигия, близо до Сиракуза.

Ариадна (стгр. *Ariadne*, лат. *Ariadna*) *мит.* Дъщеря на царя на Крит Минос и на Пасифая. Влюбила се в Тезей (→) и като му дала едно кълбо прежда, за да не се изгуби, му помогнала да излезе от лабиринта и да убие Минотавъра. Ариадна последвала гръцкия герой, но той я изоставил на остров Наксос, докато спяла. Според някои, когато девойката разбрала, че си е тръгнал, се обесила. Според друга версия Дионис я намерил и я направил своя жрица, а после и съпруга.

Ариан, Флавий (лат. *Arrianus, Flavius*) (около 95–175 г.сл.Хр.) Старогръцки учен и историограф, роден в Никомидия, ученик на Епиктет, на когото редактирал някои текстове. Имал римско гражданство и Адриан му възлагал важни задачи. Много от неговите исторически и географски съчинения са се загубили. С най-голямо значение е произведението му „Походът на Александър", с приложение, в което прави сравнително точно описание на Индия.

Аридей (стгр. *Arridaios*, лат. *Arrhidaeus* или *Aridaeus*) → *Филип III*.

Aries лат. (*Ариес*) Овен, едно от зодиакалните съзвездия.

aries лат. (*ариес*) Овен, военно съоръжение, използвано за разрушаване стените на обсаждания град или крепост, като правело пробив в тях. Представлявало греда, единият край на която завършвал с желязо, често във вид на овен.

Ариман (стгр. *Areimanios*) *мит.* Дух на злото. Гърците го възприели от персийската митология (*Ahriman*).

аримаспи (стгр. *Arimaspoi*) *мит.* Легендарно скитско племе, което населявало земите близо до Рифейските планини, на бреговете на една златоносна река. Аримаспите си оспорвали златото с грифоните. Имали само едно око по средата на челото. (Според Херодот името им на скитски език означавало „едноок").

Ариминум (лат. *Ariminum*) *геогр.* Древен италийски град на Адриатическо море, на юг от р. Рубикон, сега Римини.

Ариобарзан (лат. *Ariobarzanes*) Име на някои царе на Кападокия, сред които **Ариобарзан III** (I в.

пр.Хр.). Поставен на трона от римляните, той царувал от 52 до 42 г.пр.Хр. Като съюзник на Помпей се сражавал на негова страна срещу Цезар в битката при Фарсал. Бил близък на Цицерон, който му спасил живота и царството.

Ариовист (лат. *Ariovistus*) (I в.пр.Хр.) Първенец на свебите (➜). Съюзил се със секваните, които били във война с хедуите. След като ги победил, ги задължил да дадат заложници и да плащат данък. При пристигането на Цезар в Галия хедуите поискали помощ от него и в битката при Везонцион Ариовист бил победен. (58 г. пр.Хр.)

Арион (лат. *Arion*) (VII в.пр.Хр.) *ист.* Старогръцки лирически поет и музикант, роден на остров Лесбос, на когото се приписва усъвършенстването на дитирамба. Разказва се, че когато плавал към Коринт, моряците решили да го хвърлят в морето, за да му вземат парите и ценностите. Арион ги помолил да му разрешат да изпее една от своите песни в съпровод на лира. Седнал на кърмата и запял, а мелодичният му глас стигнал до делфините. Когато се хвърлил във водата, един от тях го качил на гърба си и го завел до брега. Там срещнал моряците и те, ужасени, признали вината си пред тиранина Периандър, който ги наказал със смърт.

Аристарх (лат. *Aristarchus*) **1.** (около 310–230 г.пр.Хр.) Прочут старогръцки астроном и математик, роден в Самос. Той първи твърдял, че земята се върти около слънцето и поради това бил обвинен в неблагочестие и принуден от Клеарх да отиде в изгнание. Написал трактата „За големината на разстоянията на слънцето и на луната", основаващ се на неговите наблюдения и тригонометрични изчисления. **2.** (217–145 г.пр.Хр.) Старогръцки филолог и критик, роден в Самотраки и известен като **Аристарх от Самотраки**. Живял в Александрия, където ръководил прочутата библиотека и се грижел за изданията на Омир и други гръцки поети.

Аристей (стгр. *Aristaios*, лат. *Aristaeus*) *мит.* Син на Аполон и Кирена, отгледан от нимфите. Под негова закрила били стадата и жътвата. Научил хората как да отглеждат маслината, да подквасват млякото, да събират меда. Влюбил се в Евридика, жената на Орфей (➜). Докато бягала от него, тя била ухапана от змия и умряла. За да го накажат, Аполон и нимфите, приятелки на Евридика, унищожили кошерите му. По съвет на майка си, а после и на Протей, Аристей принесъл в жертва на сянката на Евридика четири бика и четири юници и получил отново рояк пчели. За него говори Вергилий в „Георгики".

Аристид (стгр. *Aristeides*, лат. *Aristides*) (около 540–468 г.пр.Хр.) **1.** Атински политик, наречен Справедливи. Син на Лизимах, той бил една от най-важните фигури в Атина през VI–V в. Като стратег се отличил със своите военни умения при Маратон (490 г. пр.Хр.). Като архонт се заел с управлението на Атина, но поради съперничеството си с Темистокъл бил изгонен с остракизъм. След като получил амнистия в 480 г., се сражавал в битките при Саламин и Платея и впоследствие положил изключително големи усилия за създаването на Атинско-Делоския морски съюз, като определил и задълженията на съюзническите градове. **2.** (II в.пр.Хр.) Старогръцки прозаик от Милет. Написал сборник с любовни новели „Милетски истории", от който са останали малко фрагменти. Смятал се за родоначалник на старогръцкия и латинския роман.

Аристип (лат. *Aristippus*) (435–366 г. пр.Хр.) Старогръцки философ от Кирена, ученик на Сократ. Създал киренейската или хедонистическата школа, основана върху критерии на живот, насочена към търсене на удоволствие.

Аристогейтон (стгр. *Aristogeiton*, лат. *Aristogiton*) ➜ *Хармодий.*

Аристодем (лат. *Aristodemus*) **1.** Митичен представител на семейството на Хераклидите (➜). Заедно с братята си Темен и Крезфонт нахлул в Пелопонес и го покорил. **2.** (VIII в.пр.Хр.) Цар на Месена. За да победи спартанците, принесъл в жертва дъщеря си, както го посъветвал някакъв лъжлив оракул. После се самоубил на гроба ѝ.

Аристотел (лат. *Aristoteles*) (384–322 г.пр.Хр.) Велик старогръцки философ, роден в Стагира на Халкидическия полуостров. Баща му Никомах бил лекар при двора на македонския цар Аминт II. Седемнайсетгодишен, Аристотел постъпил в Академията в Атина, където останал двайсет години като ученик на Платон. В 342 г. бил извикан от Филип Македонски в Пела, за да се заеме с образованието на сина му Александър, тогава на четиринайсет години. В 336 г. Аристотел се върнал в Атина и основал собствена философска школа, Ликейон (➜). Там написал голяма част от своите произведения. След смъртта на Александър се върнал в Халкида, където на следващата година умрял. Той бил първият философ, който изследвал в детайли една форма на разсъждение, наречена силогизъм (дедуктивна аргументация, която се състои от две предварително поставени условия и едно заключение), и първият, който се занимавал с всички дисциплини, не само с философските, а и с всички области на знанието, известни по негово време. От Аристотеловия *corpus* до нас са достигнали само тези произведения, които не са били предназначени за публиката, 46 на брой. Те са разделени така: трактати по логика („Органон"); по физика или натурфилософия („Физика"); „Метафизика" в 14 книги; политически трактати („Политика" и „Конституции"); по естетика („Поетика", „Реторика"); етически („Никомахова етика" и „Евдемова етика"); по психология („За душата"). Аристотел е и основател на литературната критика. Той установил трите прочути единства на трагедията. Неговите идеи, които е невъзможно да бъдат събрани в няколко реда поради дълбочината и обширността на разглежданите теми, са основа на историята на по-късната философия, преди всичко благодарение на коментарите на Авероес и Тома Аквински. Впоследствие се стигнало дори до крайност, така че те се превърнали в догма и спирали всеки изследователски процес.

Аристофан (лат. *Aristophanes*) **1.** (около 445–385 г.пр.Хр.) Старогръцки комедиограф, най-големият представител на античната комедия, успял да издигне смеха до най-висока форма на изкуство. Брилянтните диалози, остроумните сценични находки, преоблича-

нията, правдоподобността на характерите му създават невероятни комични ситуации, но същевременно са дълбоко свързани с ежедневието. Те засягат теми като мира, войната, корупцията, пороците и изкривяванията на обществото, близки не само на неговата епоха, но и на всички времена. Написал петдесет и четири комедии, от които до нас са достигнали единайсет. Най-известните са: „Облаци", сатира срещу софистите и Сократ; „Оси", в която осмива страстта на атиняните към съдебните процеси; „Жаби", литературна сатира, в която взима на прицел Еврипид; „Лизистрата", в която жените, изморени от непрекъснатите войни на мъжете си, правят стачка за мир, като им отказват любовта си; „Плутос", в която слепият бог на богатството възвръща зрението си. **2. Аристофан Византийски** (около 257–180 г.пр.Хр.) Старогръцки филолог, роден във Византион. Голям ерудит, ръководил Александрийската библиотека и се погрижил за издаването на много автори, между които Омир, Хезиод, Пиндар, Еврипид и Аристофан. В работата си на издател използвал нови диакритични знаци.

Ариция (стгр. *Arikeia*, лат. *Aricia*) **1.** *мит.* Нимфа, женена за Хиполит (➔), който бил заведен в Италия от Артемида и царувал в Лациум. **2.** *геогр.* Град в Лациум, построен според легендата от Хиполит, сина на Тезей.

Аркад (лат. *Arcas*) *мит.* Син на Зевс и нимфата Калисто. Царувал в Аркадия, област, наречена на него. Научил подчинените си да обработват земята и да тъкат вълната. Когато умрял, Зевс го поставил в съзвездието Малката мечка, близо до майка му.

Аркадий, Флавий (лат. *Arcadius, Flavius*) (377–408 г. сл.Хр.) Първият император на Източната римска империя, на която застанал начело в 395 г. Бил син на Теодосий Велики и брат на Хонорий. Оставил се да бъде ръководен от министрите си Руфин и Евтропий и от съпругата си Евдокия. По негово време вестготите и хуните разорили империята.

Аркадия (лат. *Arcadia*) *геогр.* Област в Гърция, в централната част на Пелопонес, където се намират много известните планини, като Тайгет и Ликеон. Главните градове в Аркадия били Мантинея, Стимфал и Мегапол. Представлявали малки независими държави, обединени в IV в.пр.Хр. в конфедерация със столица Мегапол. Аркадия взела участие в Ахейския съюз и в 146 г. пр.Хр. минала под властта на Рим.

аркадци (лат. *Arcades*) Населението на областта Аркадия. Занимавало се предимно със скотовъдство.

Аркесил (лат. *Arcesilas* или *Arcesilaus*) (около 315–241 г. пр.Хр.) Старогръцки философ. Родил се в Питана, в Еолия, после се преместил в Атина, където основал втората Академия. Философията му се изразявала в мек скептицизъм, наречен „пробабилизъм". Твърдял, че не може да се достигне сигурност, че мненията могат да бъдат само вероятни. На неговите идеи се опирал после Карнеад.

arx лат.(*аркс*) В римските градове така се наричала най-високата част, крепостта, цитаделата, която давала убежище на жителите на града и околностите в случай на опасност. В Рим тя се намирала на Капитолийския хълм.

Арктин (лат. *Arctinus*) (VIII в.пр. Хр.) Старогръцки поет, роден в Милет, автор на поемата „Етиопида" и вероятно на „Титаномахия"

arktos стгр. (*арктос*) Думата буквално означава „мечка" и с нея се обозначават двете съзвездия близо до северния полюс – Голямата мечка и Малката мечка.

arcus лат. (*аркус*) Лък, древно оръжие, направено от гъвкава пръчка със закрепена в двата ѝ края връв, за да я опъва и да изхвърля стрелите. Използвано било от леката пехота. Най-добри стрелци били критяните и персите

армени (лат. *Armenii*) Жители на Армения. Били подчинени найнапред от персите Ахимениди, после от Александър Велики. След това били управлявани от местни династии и най-накрая минали под властта на Рим.

Армения (лат. *Armenia*) *геогр.* Област в Западна Азия между реките Ефрат, Тигър и Аракс. Основната планинска верига е Тавър, но в областта има и вулканични планини, една от които Арарат. След смъртта на Александър Велики Армения била разделена на две сатрапии. Римляните различавали една *Armenia Maior* и една *Armenia Minor*, разделени от река Ефрат. Най-големите градове в тях били *Артаксата, Тигранокерта* и *Арсамосата.*

armilla лат. (*армила*) Гривна, която била давана на римските войници, отличили се във военните действия. Обикновено била от злато или сребро.

Армилуструм (лат. *Armilustrum* или *Armilustrium*) Място на Авентинския хълм. На него се извършвало пречистване на оръжието (наричано също армилуструм) с тържествени жертвоприношения и с шествие, огласяно от звука на тръби, на което били носени наоколо щитовете *ancilia.*

Арминий (лат. *Arminius*) (около 18 г.пр.Хр.–19 или 21 г. сл.Хр.) Предводител на херусците. Отначало служел в римската войска, както много германи по време на кампаниите на Тиберий. Получил римско гражданство и станал конник. Добрите отношения между местното население и разположените в Германия легиони били преустановени, когато начело на войската бил поставен Квинтилий Вар – груб, безочлив и алчен пълководец. Арминий убедил германските предводители да се обединят и след като подмамил Вар в една блатиста местност в Тевтобургската гора, го разгромил и избил войниците му. После Арминий пак се сражавал, но без успех, срещу римляните и срещу част от своето семейство, която го подкрепяла. Бил предаден и убит, явно от войниците си.

Armorica лат. (*Арморика*) Област в Северна Галия, отговаряща на днешните Бретания и Нормандия.

Арсак (лат. *Arsaces*) (III в. пр.Хр.) Цар на партите и основател на династията на Арсакидите. Като заместник-управител на сирийската провинция на Партия, той я завладял и я отнел от Селевкидите. Създал едно малко царство, което се разраснало при неговия наследник Арсак II.

Арсакиди (лат. *Arsacidae*) Партска династия, основана от Арсак (➔). Царувала до 224 г. сл.Хр., когато на нейно място дошли Саса-

нидите с най-известен представител Митридат.(➜)

Арсиноя (лат. *Arsinoe*) *мит.* **1**. Бавачката на Орест. Тя го спасила от Клитемнестра, която, унищожавайки него, искала да унищожи наследниците на трона на Аргос. **2.** Другото име на Алфезибея, съпругата на Алкмеон. **3**. *ист.* Име на няколко източни принцеси, сред които известна била Арсиноя (IV–III в. пр.Хр.), дъщерята на Птолемей Сотир, царя на Египет, и на Береника. Омъжила се за царя на Тракия Лизимах, после за доведения си брат Птолемей Керавън, който убил децата ѝ. Тогава тя избягала в Египет и се омъжила за другия си брат Птолемей II Филаделф, върху когото имала голямо влияние. **4.** (?–41 г.пр.Хр.) Египетска принцеса, сестра на Клеопатра. Следвала колесницата на триумфатора Цезар като пленница. Била убита от Антоний.

Артабан (лат. *Artabanus*) (Vв.пр.Хр.) Началник на личната охрана на Ксеркс. Когато той се върнал победен от войната срещу Гърция, Артабан го убил.

Артавасд (лат. *Artavasdes*) (I в. пр.Хр.) **1.** Цар на Велика Армения, дошъл на власт след баща си Тигран. Бил съюзник на римляните по време на кампанията, провеждана от Крас в Месопотамия, но ги изоставил и се присъединил към царя на партите Ород. Впоследствие с войската си отишъл на помощ на Антоний, но не изпълнил задължението си и Антоний му обявил война. След като му била поставена клопка, бил заловен и влачен на триумфа в Александрия. След битката при Акциум Клеопатра накарала да го убият. **2.** (I в.пр.Хр.) Цар на Мидия, съвременник на Артавасд от Армения. Сражавал се срещу Антоний във войната с партите, но после се съюзил с него и с помощта му ги победил. След битката при Акциум обаче те го заловили и затворили. Артавасд успял да избяга и отишъл при Август, който го приел благосклонно и го направил цар на Малка Армения.

Артаксеркс (лат. *Artaxerxes*) Име на трима персийски царе. **1. Артаксеркс I Дългоръки** (стгр. *Makrocheir*) (?–424 г.пр.Хр.) Син и наследник на Ксеркс, победил и убил брат си Хистасп, който организирал бунт в Бактра. Сражавал се срещу Египет и Атина. **2. Артаксеркс II Мнемон** (стгр. *mnemon*, „помнещ") (?–358 г. пр. Хр.) Син и наследник на Дарий II. Сражавал се срещу малкия си брат Кир Млади (➜), който, подкрепян от майка си Паризатида, искал да вземе властта, и го убил при Кунакса в 401 г. пр.Хр. Водил битки и с въстаналите сатрапи, египтяни и спартанци. Със спартанския пълководец Анталкид сключил мир в 386 г.пр.Хр. **3. Артаксеркс III Охос** (стгр. *Ochos*) (?–338 г. пр. Хр.) Син и наследник на предходния, подчинил Египет и Финикия с помощта на гръцки наемници. Жесток и кръвожаден, той унищожил почти всички от семейството си. Бил отровен от египетски евнух, един от малцината, на които имал доверие.

Артаферн (лат. *Artaphernes*) (VI–V в.пр.Хр.) Брат на Дарий I, царя на Персия. Бил сатрап на Сарди.

Артемида (стгр. *Artemis*) *мит.* Спадала към така наречените висши богове. Дъщеря на Зевс и Латона. Според една легенда тя се родила преди брат си близнак Аполон и помогнала на майка си да го извади на бял свят. Виждайки мъките на Латона при раждането, решила да се обрече на непорочност и поискала от Зевс да я направи покровителка на раждането. Като богиня на луната, тя била небесно божество, като богиня на лова и стадата – земно, но същевременно била и богиня на подземното царство, понеже я отъждествявали понякога с Прозерпина, понякога с Хеката (Овидий я нарича *Diva triformis*). Като земно божество се влюбила в един овчар, наречен Ендимион (➜). Ловувала, придружена от шейсет нимфи, дъщери на Океан, и от още други двайсет момичета, всичките обречени на непорочност. Била непримирима с тези, които нарушавали клетвата, както направила обикнатата от Зевс Калисто (➜). Не допускала никой да я наблюдава, когато се къпе гола с приятелките си. Веднъж Актеон се опитал да я види, но бил превърнат от нея в елен и разкъсан от собствените си кучета. Отнасяла се жестоко с всички момичета, които казвали, че са по-хубави от нея, и с лъка и стрелите си носела смърт на всеки, който ѝ се противопостави, както постъпила с Хиона и Ниоба. В Таврида извършвали в нейна чест човешки жертвоприношения. В Гърция ѝ посвещавали многобройни храмове и ѝ организирали празници. В Ефес ѝ издигнали внушително светилище с повече от сто колони от мрамор, взет от остров Парос. Според легендата било основано от амазонките и на архитектите им били необходими повече от 120 години да го завършат. Прекрасният храм бил изгорен от Херострат. Той не се отличавал с особени качества, но искал все пак да бъде запомнен с нещо от следващите поколения. В Рим Артемида била почитана като Диана. Тъй като я смятали за закрилница на пътищата и кръстопътите, я наричали още *Trivia*.

Артемидор (лат. *Artemidorus*) (II в. сл.Хр.) Старогръцки писател, роден в Ефес. Написал пет книги с тълкования на сънищата, популярни и през Възраждането.

Артемизия (лат. *Artemisia*) (IV в. пр.Хр.) Сестра и съпруга на Мавзол, царя на Кария. В негова памет тя му издигнала великолепна гробница, наречена Мавзолей, която била смятана за едно от седемте чудеса на света.

Архелай (лат. *Archelaus*) **1.** (V в. пр.Хр.) Цар на Македония, син на Пердика II. Убил законните наследници на трона. Все пак бил велик владетел, приел в двора си забележителни артисти и писатели, като Зевксид и Еврипид. Бил убит. **2.** (II–I в.пр.Хр.) Пълководец на Митридат VI, повел въстанието на гръцките полиси срещу Рим. Бил победен в 86 г.пр.Хр. от Сула при Херонея, а в 85 г. при Орхомен. После преминал на страната на римляните. **3.** (?–57 г.пр.Хр.) Син на предходния. Тъй като се оженил за Береника, сестрата на Птолемей XII, се обявил за цар на Египет, но бил победен и убит от римския пълководец Авъл Габиний. **4.** (?–17 г. сл.Хр.) Внук на предходния, провъзгласен за цар на Кападокия от Антоний. Сражавал се при Акциум срещу Октавиан, но успял да запази царството си. Отнел му го Тиберий и го направил римска провинция. **5.** (около 23 г. пр.Хр.–18 г. сл.Хр.) Цар на Юдея, син на Ирод Велики. Заради жесто-

костта си бил свален от Август в 6 г. сл.Хр. и бил изпратен в изгнание в Галия. Царството му било присъединено към провинция Сирия.

Архемор (лат. *Archemorus*) ➜ *Офелт.*

архиатрос (стгр. *archiatros*, лат. *archiater*) Така се наричал главният лекар в императорския двор.

Архидам (стгр. *Archidamos*) Име на петима спартански царе, от които най-голямо значение имал **Архидам II** (V в.пр.Хр.), бащата на Агесилай. Той свързал името си с първата фаза на Пелопонеската война (*Архидамовата война*: 431–421 г. пр.Хр.)

Архий (лат. *Archias*) **1.** *мит.* Потомък на Херакъл, основател на Сиракуза. **2.** (IV в.пр.Хр.) *ист.* Тиран на Тива. Убит в заговор, организиран от Пелопид. Можел да се спаси, защото по време на един банкет му било изпратено съобщение, в което се говорело за надвисващата опасност, но той отказал да го прочете с думите: „Сериозните въпроси утре!"

Архий, Авъл Лициний (лат. *Archias, Aulus Licinius*) (около 118–45 г.пр.Хр.) Старогръцки поет, живял в Рим. Получил римско гражданство. Бил покровителстван от Лукул, чийто военни подвизи възпял във „Войната срещу Митридат". Обвинен, че незаконно си е присвоил римското гражданство, той бил защитен от Цицерон с прочутата реч „В защита на поета Архий" (*Pro Archia poeta*) и бил освободен.

Архилох (лат. *Archilocus*) (VII в. пр.Хр.) Старогръцки поет, роден на остров Парос. Като син на робиня, той бил лишен от бащиното си наследство. Влюбил се в девойката Необула, но баща ѝ Ликамб най-напред му я обещал, а после отказал да му я даде за жена. Архилох си отмъстил, като го направил мишена на своите саркастични и язвителни сатири, толкова безпощадни, че според легендата Ликамб и дъщеря му се самоубили. Притиснат икономически да избере военната служба, не се отличил с голяма храброст. Веднъж дори, за да си спаси кожата, захвърлил оръжието си и избягал. Относно смъртта му няма сигурни сведения. Вероятно е загинал в сражение или е бил убит. Смятали го за създател на ямба и бил много ценен в античността. Фрагментите, достигнали до нас, разкриват един хаплив дух, незачитащ традиционните ценности, но богат на пламенност, игривост и талант.

Архимед (лат. *Archimedes*) (287–212 г.пр.Хр.) Велик старогръцки математик и учен, роден в Сиракуза. Живял и учил в Александрия при Евклид. Когато Сиракуза била обсадена от римляните по време на Втората пуническа война, със своите изобретения той помогнал на съпротивата на съгражданите си. Създал механизъм, снабден с куки, който се закачал за римските кораби, повдигал ги и после ги пускал и те се разбивали върху скалите. С огледала успявал да насочи слънчевите лъчи срещу вражеската флота и така подпалвал корабите. Когато градът бил превзет, консулът Марцел наредил на своите да му го доведат жив и здрав. Войникът обаче, който го открил, го заварил да решава някаква задача и да чертае фигури в пясъка. Когато го заговорил, единственото, което великият математик му казал, било да не му разваля чертежа. Войникът не го разпознал и го убил. Сред великите открития на Архимед е законът за относителното тегло, според който всяко тяло, потопено в течност, губи от теглото си толкова, колкото е теглото на изместената от него течност. Разказва се, че направил това откритие, докато си лежал във ваната в банята, от която изскочил навън гол и щастлив и извикал: *Еврика*! (т.е.: „Открих!"). Негова е и теорията за лоста. Вероятно прочутите думи „Дай ми опорна точка и аз ще повдигна света!" били произнесени от него пред тирана Герон. Написал много важни научни трактати, голяма част от които са стигнали до нас: „За плаващите тела", „Измерването на кръга", „За кълбото и цилиндъра" и др.

Архит (лат. *Archytas*) (около 430–360 г.пр.Хр.) Старогръцки философ, астроном и математик, роден в Тарент. Отличил се и като стратег и мъдър администратор. Бил последовател на Питагор. В Италия се запознал с Платон и станал близък с него. Смята се за основоположник на научната механика. Умрял при корабокрушение.

архонт (стгр. *archon*) Така се наричали висшите магистрати в Атина (думата означава буквално „този, който командва"). Те били деветима и оставали на длъжност една година. Първоначално ги избирали от най-знатните фамилии, а после длъжността била открита за всички граждани. Първият архонт се наричал *епоним* и с неговото име се означавала годината. Грижел се за обществената администрация, разрешавал семейните спорове, занимавал се със завещанията, под негова закрила били вдовиците и сираците. Вторият архонт се наричал *базилевс* (т.е. „архонт цар"). Грижел се за религиозния живот, изпълнявал задълженията на жрец при ритуалите на Елевзинските мистерии, стоял начело на съда наританите, съдел уличените в убийство и неблагочестие и имал право на глас в ареопага. Третият архонт се наричал *полемарх*. Той командвал войската, поддържал отношенията с другите държави, грижел се за държавната хазна. Останалите шест архонти били наречени *тесмотети* и имали задължението всяка година да преразглеждат законите.

ас (лат. *as*) **1.** Мерна единица, едно цяло, което се дели на 12 части. **2.** Римска мярка за тежест, равняваща се на 327,45 г. **3.** Римска монета от бронз, делима на 12 унции (*unciae*).

Асарак (лат. *Assaracus*) *мит.* Син на Трой, брат на Ил и Ганимед. Според една генеалогия, известна от „Илиада", бил дядо на Анхиз, бащата на Еней, следователно далечен прародител на Реа Силвия, наричана и Илия от Вергилий („Енеида").

асирийци (лат. *Assyrii*) Семитски народ, който се организирал в монархия в 2003 г.пр.Хр., след падането на империята на Ур. Най-известният цар на Асирия бил Нин (➜), който подчинил Вавилон, Мидия и Мала Азия и основал Ниневия. След него на трона се изкачила не по-малко легендарната му съпруга Семирамида. Смела и интелигентна жена, тя подчинила Либия и Етиопия и предприела поход в Индия. Асирия достигнала своя най-голям разцвет при царете Саргон II, Сенахериб и Асурбанипал. Асирийското царство било

разорено от Мидия и Вавилон между 612 и 609 г.пр.Хр.

Асирия (лат. *Assyria*) *геогр.* Област в Азия, границите на която, макар и променящи се във времето, оставали приблизително следните: на север Армения, на запад и югозапад покрай р.Тигър Месопотамия и Вавилон, на югоизток Суза и на юг Мидия. Била люлка на много древна цивилизация и голяма империя, чиято история е свързана с тази на Вавилон. Земите ѝ се населявали от асирийците (➜), а главните ѝ градове били последователно Асур и Нинивия.

Асканий (лат. *Ascanius*) *мит.* Син на Еней и Креуса или на Еней и втората му жена Лавиния. Бил наричан още и Юл (*Iulus*), от старогръцката дума *ioulos*, която означава „мъх на дърво" и преносно „момчешка възраст", когато още не е порастнала брадата. Дошъл в Италия с баща си и основал Алба Лонга. Римляните го смятали за родоначалник на Юлиевия род (*gens Iulia*).

Асклепиад (лат. *Asclepiades*) **1.** (IV–III в.пр.Хр.) Старогръцки поет, роден в Самос. Писал стихове, в които преобладават темите за любовта и пиенето и които влизат в Палатинската антология. На него е наречена „асклепиадовата строфа", много употребявана от римските поети. **2.** (около 130–40 г. пр.Хр.) Старогръцки лекар от Витиния, роден в гр. Пруса. Последовател на Хипократ, практикувал дълго време в Рим, приятел на Цицерон.

Асклепий (стгр. *Asklepios* лат. *Aesculapius*) *мит.* Бог на медицината, син на Аполон и Коронида, отгледан от кентавъра Хирон. Римляните го наричали Ескулап. Неговите невероятни способности на лечител му позволявали не само да лекува болните, но дори да съживява мъртвите. Хадес се оплакал на Зевс за това нарушаване на естествения ред на нещата и той поразил Асклепий с мълния. Тогава Аполон, за да отмъсти за сина си, убил циклопите, които изковали мълнията. След смъртта му започнали да почитат Асклепий като бог и да му издигат много храмове. Най-прочуто било светилището в Епидавър, където болните отивали на поклонение. Там имало негова статуя от злато и слонова кост, на която бил изобразен като човек с дълга брада, с жезъл в ръка, около който имало увита змия. От Епидавър култът бил пренесен в Рим в III в.пр.Хр. при една чумна епидемия. Когато след извършените жертвоприношения в чест на бога на медицината епидемията престанала, римляните от благодарност му издигнали храм. Асклепий имал двама сина от съпругата си Епиона, Махаон и Подалирий, и четири дъщери, най-известни от които били Панацея и Хигия, богинята на здравето.

Аспазия (лат. *Aspasia*) (V в.пр. Хр.) Хетера, родена в Милет, изключително красива и интелигентна жена. Живяла в Атина, била приятелка на Сократ и Платон и любима на Перикъл. От него имала син, наречен Перикъл Млади. Обвинили я в неблагочестие, но Перикъл (вероятно истинската цел на обвиненията) я защитил и я освободили.

Астарта (лат. *Astarte*) *мит.* Финикийска богиня, съпруга и сестра на Баал. Богиня на луната, но и на плодородието и любовта. При гърците била асимилирана от Афродита.

Астерион (лат. *Asterion*) *мит.* **1.** Цар на Крит, оженил се за Европа и имал от нея (или отгледал като свои) Минос, Сарпедонт и Радамант (наричат ги синове на Зевс). **2.** Друго име на Минотавър (➜).

Астерия (лат. *Asteria*) *мит.* Дъщеря на титана Кей и Феба, сестра на Латона и майка на Хеката. Зевс я пожелал и тя се помъчила да избяга от него, но била превърната в пъдпъдък. Хвърлила се в морето и там се появил островът Ортигия (от *ortyx*, на старогръцки „пъдпъдък"), наречен после Делос.

Астиаг (лат. *Astyages*) (VI в.пр. Хр.) Последният цар на мидийците. Тъй като сънувал, че ще бъде детрониран от своя внук, напразно се опитвал да убие Кир, син на дъщеря му Мандана и Камбиз. В 550 г. неговите страхове се оправдали. Той бил победен и свален от власт от Кир (➜).

Астианакс (лат. *Astyanax*) *мит.* Син на Хектор и Андромаха. Наричал се Скамандрий и името му идвало от най-голямата река на Троя Скамандър, закрилница на града. Въреки това троянците го наричали Астианакс, т.е. цар (*anax*) на града (*asty*). По съвет на Калхант синът на Ахил Неоптолем хвърлил Астианакс от стените на Троя. Според една версия Андромаха го скрила в гробницата, издигната за Хектор, но Одисей, забелязвайки, че погледът ѝ непрекъснато е насочен натам, го открил и убил. Според други Андромаха го заменила с едно момче, а Астианакс отвела със себе си в Епир.

Астрей (стгр. *Astraios*) *мит.* Един от титаните, съпруг на Еос (Аврора). От нея имал четири сина, Астрейските ветрове – Аргест, Зефир, Борей и Нот.

Астрея (стгр. *Astraia*, лат. *Astraea*) ➜ *Дике.*

asymbolus стгр. (*асимболус*) В Рим наричали така този, който участвал в гощавките, но не плащал, използвача. Идва от старогръцката дума *asymbolos*, която означава „този, който не допринася".

astynomoi стгр. (*астюномой*) Така се наричали служителите, натоварени да се грижат за чистотата на град Атина.

Асурбанипал Асирийското име на Сарданапал (➜).

Ата (лат. *Ate*) *мит.* Богиня на престъплението и разрушението, което идва след него. Дъщеря на Зевс и Ерида. Разгневила баща си, който я изгонил от Олимп. На земята носела нещастие на хората и след нея винаги идвали Молитвите (*Litai*), богини, които се стараели да облекчат стореното от нея.

Атал (лат. *Attalus*) Име на няколко пергамски царе. **1. Атал I** (269–197 г.пр.Хр.) Покровител на изкуствата и създател на Пергамската библиотека. Победил галатите и разширил властта си над бреговете на Сирия. Бил приятел на Етолийския съюз и Рим. **2. Атал II** (220–138 г.пр.Хр.) Син на предходния, изкачил се на трона след брат си Евмен II. Сражавал се с Прусий, царя на Витиния, и го победил. Той също бил покровител на изкуството и литературата. **3. Атал III** (171–133 г.пр.Хр.) Изкачил се на трона след смъртта на чичо си Атал II. Бил жесток, слабоумен и отдаден на градинарството. Бил и скулптор. Със завещание оставил царството си на римляните.

Аталанта (стгр.*Atalante*, лат. *Atalanta*) *мит.* Главно действащо

лице в няколко легенди. Многобройните им варианти навеждат на мисълта за две различни героини. **1.** Дъщеря на Схеней от Скирос. Оракул ѝ предсказал, че ако се омъжи, малко след това ще бъде превърната в нечовешко същество и затова тя решила да остане девица. Но поради красотата ѝ не ѝ липсвали кандидати. Аталанта тичала изключително бързо и се надбягвала с тях, като наградата за победителя била тя самата, докато победеният бил убиван. Един от влюбените младежи, Хипомен (наречен още Меланион), поискал помощ от Афродита и тя му дала трите златни ябълки от градината на Хесперидите, подарени ѝ от Херакъл. Докато се надбягвали, Хипомен ги хвърлил една след друга на земята, а девойката се спряла да ги вземе и загубила. След като спечелил Аталанта, той забравил да благодари на богинята. Ядосана, тя му вдъхнала неудържима страст, докато се намирал с любимата си в храма на Кибела. Когато богинята видяла да оскверняват храма ѝ, ги превърнала в лъв и лъвица и ги впрегнала в своята колесница. **2.** Дъщеря на царя на Аркадия Яс и Климена. Баща ѝ, който искал да има момче, я изоставил в една гора. Момиченцето било отгледано от овчари или според други от мечка и станало здрава и пъргава девойка. Участвала в лова на калидонския глиган и първа го ранила, така че Мелеагър (➔) ѝ дарил кожата на звяра. От него (а може би от Арес) Аталанта имала син Партенопей.

Атамант (лат. *Athamas*) *мит.* Син на Еол и цар на Беотия. Оженил се за Нефела, от която имал две деца, Фрикс и Хела. После я изоставил и се оженил за Ино, дъщерята на Кадъм. За да умилостиви боговете и да спре незапомнената суша, тя решила да принесе в жертва омразните си доведени деца. Те обаче избягали на гърба на един овен със златно руно. Когато преминавали морето, Хела паднала в него. След това то било наречено Хелеспонт. Фрикс пристигнал в Колхида и принесъл в жертва на Зевс овена. Междувременно Атамант решил сам да се принесе в жертва на Зевс (или трябвало да бъде принесен в жертва), но бил разубеден (или спасен) от сина (или внука) си Китисор. После Хера, за да накаже Ино за това, че била отгледала малкия Дионис, помрачила ума на Атамант, който убил сина си Леарх и щял да убие и Ино, и другия си син Меликерт, ако те не се били хвърлили в морето. Там били превърнати в морски божества.

athanatoi стгр. (*атанатой*) „Безсмъртните"; така гърците наричали отбран отряд пехотинци в персийската войска, в който загубите били веднага попълвани с нови войници, за да бъдат винаги 10 000 на брой.

Атанодор (лат. *Athanodorus*) (I в. пр.Хр.) Скулптор от о-в Родос, който заедно с Агезандър и Полидор изваял прочутия Лаокоон.

Ата, Тит Квинкций (лат. *Atta, Titus Quinctius*) (?–77 г.пр.Хр.) Римски поет и комедиограф. Автор на театрални произведения, наречени фабула тогата (*fabula togata*). В тях се представяли сцени от всекидневието на римляните, за разлика от фабула палиата (*palliata*), в която се възпроизвеждали гръцки теми и ситуации. ➔ *фабула*.

ателана (лат. *Atellana, fabula*) Фарс, възникнал в Кампания (племето оски). Името на тази шутовска комедия идва от Атела, града, където се появила. В ателаните присъствали четири постоянни персонажа, маски: глупакът Мак (*Maccus*), бузестият и нахален лакомник Букон (*Bucco*), алчният старец Пап (*Pappus*), крадливият гърбушко Досен (*Dossennus*). Били въведени в Рим между II и I в. пр.Хр. и станали много популярни. Първоначално разчитали само на импровизацията, но постепенно, с Помпоний, Мумий и др., се издигнали до нивото на изкуство. Обикновено ателаните били представяни след трагедиите като завършек и затова били наречени „ексод" (*exodium*).

Атенеум 1. (стгр. *Athenaion*) Място, посветено на Атина, покровителка на града, където младите атиняни можели да се отдадат на учение. **2.** (лат. *Atheneum*) Школа, основана от Адриан на Капитолийския хълм, в която се преподавали философия, реторика, граматика и право. Преподавателите (*doctores, professores*) били добре възнаграждавани и често били или приятели, или подчинени на императора.

Атенион (лат. *Athenio*) (II в. пр.Хр.) Водач на шайка разбойници в Киликия. Бил продаден като роб в Сицилия и по време на второто въстание на робите застанал начело на бунтовниците в областта. Бил победен и убит от консула Ацилий.

Атика (стгр. *Attike*, лат. *Attis*) *географ.* Област в Гърция, населявана в древността от йонийски племена. На север граничела с Беотия, на изток с Егейско море, на юг със Саронския залив и на запад с Мегарида. Релефът ѝ бил планински, с най-висок връх Китерон, свързан в митологията с Актеон и Едип, докато близката планина в Беотия, Хеликон, е свързана с музите. Най-големите реки били Кефиз и Илис. Хегемония в областта имала Атина, град-държава, център на културата и цивилизацията. Там имало и други важни градове, като Елевзина и Маратон. В областта Атика влизали и много острови, между които Саламин.

Атик, Тит Помпоний (лат. *Atticus, Titus Pomponius*) (109–32 г. пр.Хр.) Образован римлянин, живял дълго време в Атина, откъдето идва и прякорът му Атик. Приятел на Брут, Хортензий, на Корнелий Непот и преди всичко на Цицерон. Атик се грижел за издаването на произведенията му и непрекъснато поддържал кореспонденция с него.

Атила (лат. *Attila*) (?–453 г.сл. Хр.) Цар на хуните. Заради опустошенията, които извършил, бил наречен *Flagellum Dei*, „бич Божи". След смъртта на неговия чичо Руа разделил трона с брат си Бледа, от когото се отървал, като го отровил в 445 г. Донесъл смърт и разруха в централните и източните части на Европа и принудил римските императори от Източната и Западната империя да му плащат данък. След като опустошил Германия, преминал в Галия и там, в Каталонските полета, бил разбит от римския пълководец Аеций (451 г.). След това преминал Алпите и влязъл в Италия, където превзел Аквилея и опожарил областта Венето. Според легендата, когато стигнал до р. Минций, бил спрян от папа Лъв I, който го принудил да се оттегли.

Атилий Регул → *Регул.*

атимия (стгр. *atimia*) В Атина лишаване от граждански права заради престъпления. Ако ставало въпрос за дългове към държавата, атимията продължавала, докато траела неплатежоспособността.

Атина (стгр. *Athena* или *Athene*) *мит.* Гръцка богиня, едно от най-важните божества в античната митология. Атина се родила от мозъка на Зевс. Бащата на боговете погълнал бременната Метис (→), защото му били предсказали, че плодът от връзката му с богинята ще го свали от трона. Малко след това Зевс получил ужасно главоболие и поискал от Хефест, ковача на боговете, да му разбие челото с брадва. От раната изскочила Атина, напълно въоръжена с шлем, ризница, щит и копие. Богиня на войната, мъдростта и изкуствата, тя била почитана най-вече в Атина и в цяла Атика. В нейна чест имало много празници, между които Панатенеите. На Атинския акропол ѝ издигнали голям храм, наречен Партенон, тъй като бил посветен на Атина Партенос (*Parthenos*), девицата. Храмът бил украсен с много скулптури, между които прочутата статуя на богинята от злато и слонова кост, дело на Фидий. Посейдон искал да направи Атика своя свещена земя. Възникнал спор между него и Атина, в който били повикани като арбитри другите богове. Те решили, че ще има право да притежава Атика този, който даде на хората по-полезен дар. Морският бог ударил с тризъбеца една скала и оттам изскочил конят, докато Атина разтърсила земята с удара на копието си и от нея поникнало едно ново растение, маслината. Боговете избрали маслината, понеже тя била символ на мира, а конят, символ на войната. В Рим почитали Атина с името Минерва и на нея били посветени празниците Квинкватрия (→ *quinquatrus*), които продължавали пет дни. През това време учениците се радвали на ваканция и отправяли молитви към богинята, за да получат от нея знание и мъдрост.

Атина (стгр. *Athenai*, лат. *Athenae*) *геогр.* и *ист.* Най-прочутият град в Гърция, в Атика, на малко разстояние от морето, гледащ към залива на Егина. Във високата му и укрепена част, Акропола, се намирали внушителни сгради: Партенонът, Ерехтейонът, Пропилеите, Ареопагът, Театърът на Дионис, докато други, като Академията, били извън града. Пристанищата на Атина били Пирея, Фалер, Мунихия и се свързвали с нея с дълги стени. Според легендата градът бил основан от Кекропс, който обединил жителите на Атика в дванайсет общини или деми. Впоследствие те били поставени от Тезей под ръководството на Атина и тя станала резиденция на царя. Съперничеството между царя и фамилиите на демите довело до разпадането на монархията (края на IX в. пр.Хр.), преминаването към управлението на аристократите архонти (→ *евпатридите*) и, след много реформи, до демократичното управление (→ *Драконт, Солон, Клистен*). След разцвета през епохата на Перикъл Атина западнала, отстъпвайки хегемонията на Спарта (404 г.пр.Хр.); впоследствие била подчинена първо от Македония (338 г.пр.Хр.) и после от Рим (146 г. пр.Хр.)

атиняни (стгр. *Athenaioi*, лат. *Athenienses*) Население с йонийски произход, което се установило в Атика, област с триъгълна форма, затворена на север от една планинска верига и с не много плодородна земя (произвеждало се почти изключително олио, вино и мед). Затова атиняните много скоро се ориентирали към търговия по суша и море, за да внасят продуктите и най-вече житните храни, от които имали нужда. Жителите на областите не били поданици на една страна, а на Атина, града-държава, граждани на който били всички те (→ *фила*). Съществували три социални прослойки: граждани, роби и метеки. За разлика от спартанците, атиняните били убедени, че техният град-държава ще бъде силен само ако младежите им се развиват всестранно. Те започвали училище на шест години, контролирани от педагог, и изучавали аритметика, литература, музика, физическа култура и писане. Освен това учели наизуст голяма част от поемите на Омир. Всеки град-държава имал своите богове покровители и не случайно атиняните почитали Атина, богиня не само на войната,но и на знанието.

Атис (стгр. *Attis*) *мит.* Красив овчар, жрец на Кибела, който нарушил даденото ѝ обещание да ѝ бъде верен и се влюбил в една нимфа. Понеже се разкаял за постъпката си, се обезобразил. Богинята го превърнала в смокиня или пиния. Според друг мит се скопил, за да избегне тормоза на едно чудовище, влюбено в него. Друга версия разказва, че бил любовник на Кибела, бил скопен, умрял и възкръснал. Култът към Атис е свързан с тайни обреди (мистерии). Във Фригия те представлявали шумна оргия, по време на която евнусите, жреците на Кибела, се бичували. В 205 г.пр.Хр. този култ бил пренесен и в Рим.

Атис (лат. *Atys*) *мит.* Син на Херакъл и Омфала, баща на Тирен и Лид, родоначалник на етруските и лидийците.

Атлант (лат. *Atlas*) *мит.* Титан, син на Япет и Климена. Зевс му наредил да крепи на плещите си небесния свод, наказание за това, че участвал в титаномахията – борбата на титаните срещу боговете. Баща на седемте Плеяди, на седемте Хиади и на Мая, а вероятно и на Хесперидите или техен чичо, тъй като бил брат на Хеспер. За известно време Херакъл държал небесния свод, за да може Атлант да си почине и да му откъсне трите златни ябълки от градината на Хесперидите. Обидил Персей и той го превърнал във висока планина, като му показал главата на Медуза и го вкаменил.

Атлантида (лат. *Atlantis*) *мит.* Легендарен остров в Атлантическия океан, отвъд Херкулесовите стълбове. Според Платон бил много голям, плодороден и гъсто населен. Боговете го разрушили, като предизвикали бедствие, за да накажат неблагочестието на неговите жители, и островът потънал в океана.

Атлантиди (лат. *Atlantides*) *мит.* Другото име на Плеядите, дъщерите на Атлант.

атлет (стгр. *athletes*) В Гърция така наричали преди всичко състезателите в гимнастическите игри, а преносно всеки, който бил майстор в нещо.

athlothetes стгр. (*атлотетес*) В Гърция уредник, арбитър при със-

тезанията. Той предлагал и разпределял наградите (от *athlon*, „награда“ и *tithemi*, „поставям“).

Атрей (лат. *Atreus*) *мит.* Син на Пелопс и Хиподамия. С брат си Тиест убили доведения си брат Хризип. Тогава Пелопс ги прогонил от страната и те избягали в Микена. Там след смъртта на Евристей, който нямал наследници, си оспорвали царската власт. Тиест, за да провали плановете на брат си, прелъстил жена му Авропа и ѝ станал любовник. Атрей получил царството на Микена благодарение на Зевс и изгонил брат си, като взел децата му за заложници. Впоследствие, след като разбрал за изневярата на жена си, пожелал да му отмъсти. Повикал Тиест в Микена и го поканил на пиршество, с цел да се помирят. Там му поднесъл на трапезата гозба от телата на синовете му и чак накрая му казал това. По-късно Атрей бил убит от Егист, син на Тиест, роден след кървавата гощавка. Той изгонил от Микена синовете на Атрей, Агамемнон и Менелай, наречени Атриди.

Атриди (стгр. *Atreidai*, лат. *Atridae*) *мит.* Така се наричали братята Агамемнон и Менелай, като синове на Атрей.

атриум (лат. *atrium*) В римската къща, както и в гръцката, атриумът представлявал една голяма зала или покрит двор, разположен веднага след входа. От двете му страни се намирали другите помещения. На покрива имало отвор, за да влиза светлината и дъждовната вода и да излиза димът, понеже в атриума поставяли и огнището. Всъщност думата атриум идва от *ater*, „черен“, защото стените почернявали от дима. Атриумът бил централното помещение на дома, там се приемали и гостите.

Атропа (лат. *Atropos*) *мит.* Една от трите мойри или парки, която срязвала нишката на живота.

Augustiani лат. (*аугустиани*) Римски конни гвардейци, наети да възхваляват Нерон.

aule стгр. (*ауле*) Гърците наричали така всяко свободно, открито, заградено с ограда място. Според описанията на Омир то прилича на преден двор на къща, съответстващ на атриума при римляните. Чрез *prodomos* (предната част на къщата) то се свързвало с *andron*, стая за хранене или помещение за мъжете. Било оградено и с портик, наречен *aithousa*. В задната част се намирало помещението *gynaikeion*, където обикновено се разполагали жените.

aureus лат. (*ауреус*) Жълтица, златна монета със стойност 100 сестерции, изсечена през републиканската епоха в I в.пр.Хр.

аурунци (лат. *Aurunci*) Племе с умбрийски произход. Населявало бреговете на Тиренско море, на север от Кампания.

Аустер (лат. *Auster*) Южен вятър, топъл и влажен, наречен от гърците Нот. Според мита бил син на Астрей и Еос.

Ауфидий (лат. *Aufidius*) Име на римски плебейски род, от който произлизали: **1. Марк Ауфидий Луркон** (лат. *Marcus Aufidius Lurco*) (I в.пр.Хр.) Народен трибун, внесъл закона *lex Aufidia*, или *de ambitu*, в който се искало съд за човек, предложил пари на трибун, с цел да получи обществена длъжност. **2. Ауфидий Бас** (лат. *Aufidius Bassus*) (?–60 г.сл.Хр.) Римски историк, написал книги за

войната с германите (*Libri belli Germanici*) и исторически труд (*Historiae*), продължение на историята на Тит Ливий.

Афарей лат. **1.** *мит.* Цар на Месения, баща на Линкей и Идас, брат на Левкип и Тиндар. **2.** *ист.* Старогръцки оратор и трагически поет, син на Хипий. Бил осиновен от Изократ.

Афраний (лат. *Afranius*) Име на няколко известни римляни. **1. Афраний, Луций** (лат. *Afranius, Lucius*) (II в.пр.Хр.) Латински поет

АФРОДИТА (стгр. Aphrodite) мит. Богиня на красотата и любовта, която римляните отъждествявали с Венера. Според Омир тя била дъщеря на Зевс и нимфата Диона. Според Хезиод се родила през пролетта от морската пяна (от стгр. aphros – „пяна“), оплодена от гениталиите на Уран. Те били разпръснати в морето от Кронос, който се разбунтувал срещу баща си и го скопил. Щом като богинята изплувала гола от вълните върху една раковина, зефирът я тласнал към брега на остров Кипър (откъдето прякорът ѝ Киприда и Анадиомена – „изплувалата“).

Била почитана като Афродита Урания, символ на чистата и небесна любов, или като Афродита Пандемия, богинята на чувствената любов. Нейният култ бил много разпространен и навсякъде, където съществувал, ѝ давали и други прякори. Наричали я Китерея от остров Китера, почитали я много и в Коринт, в Аргос, на планината Ерик. Когато стъпила на остров Кипър, срещу нея се отправили Хорите, Харитите или Грациите и други божества, които, като нейни слуги, започнали да ѝ помагат във всичко и я нагиздили с красиви дрехи и скъпоценни камъни. Оттам богинята била заведена на Олимп, където боговете я приели с възхищение и ликуване, с изключение на завистливите Хера и Атина. Зевс я дал за жена на сакатия Хефест, но разрешил на прекрасната Афродита да дарява любовта си на много други, смъртни и безсмъртни: на Адонис, на троянеца Анхиз, когото богинята видяла да пасе животните на планината Ида и от когото родила Еней; на бога Арес, нейния любимец, от когото родила Хармония, Фобос и Деймос, а вероятно и Ерос и Антерос; на бога Дионис, от когото родила Приап и вероятно Химена.

Богинята станала и неволна причина за кървавата Троянска война, тъй като подкрепила връзката на Парис и Елена, съпругата на Менелай (→ Парис). Голяма част от прелъстителната ѝ сила се дължала на нейния пояс, който можел да дарява изящност и очарование и на най-грозните хора, когато си го сложат. Самата Хера го поискала назаем от Афродита, за да спечели любовта на Зевс. Благодарение на този пояс Хефест не само не можел да изпитва огорчение от нейните измени, но и отстъпвал пред очарованието на своята съпруга и дори ковял оръжия за нейните извънбрачни синове. Рядко ѝ принасяли в жертва животни и никога мъжки. Посветени на Афродита били гълъбът, миртата, розата и ябълката. Най-големите творци се стремели да я изобразяват, често със сина ѝ Ерос (или Купидон), върху колесница, теглена от гълъби. Сред творците, които тя вдъхновила, е преди всичко Праксител, автор на прочутата „Афродита от Книдос“. Римляните я наричали Венера и я смятали за родоначалничка на Юлиевия род, тъй като нейн син бил Еней.

комик, автор на многобройни тогати (*fabulae togatae*). Имитирал гръцките комедии на Менандър. **2. Афраний, Луций** (лат. *Afranius, Lucius*) (?–46 г.пр.Хр.) Заместник на Помпей, принуден да се предаде и наказан със смърт от Цезар.**3. Афраний Бур Сестий** → *Бур, Сестий Афраний.*

Африка (лат. *Africa*) *геогр.* Римска провинция, създадена в края на Третата пуническа война върху територията на Картаген. След битката при Тапсос и смъртта на цар Юба I, с анексията на част от Нумидия били създадени две провинции Африка – *Africa vetus*, „стара" и *Africa nova*, „нова" (46 г.пр. Хр.). Техен управител станал Лепид, после преминали в ръцете на Октавиан, който прибавил и останалата част на Нумидия. Впоследствие, след като била анексирана и Мавритания, Африка била разделена на четири провинции: Проконсулска Африка, Нумидия, Цезарова Мавритания, Тингийска Мавритания (*от гр.Тинги*). До превземането ѝ от вандалите през V в.сл.Хр. тя била много богата и цъфтяща провинция.

Африкански (лат. *Africanus*) Прякор на Публий Корнелий Сципион. → *Сципион.*

Афродизии (стгр. *Aphrodisia*) Празници в чест на Афродита. Организирали се на много места в Гърция, но най-вече в гр. Пафос на остров Кипър.

Ахарна (стгр. *Acharnai*, лат. *Acharnae*) *геогр.* Едно от най-важните селища в древна Атика, чийто жители се наричали ахарнани и дали името на една комедия на Аристофан. Там те са представени като груби и недодялани.

Ахат (лат. *Achates*) *мит.* Верен другар на Еней. Неговото приятелство било пословично дотолкова, че изразът *fidus Achates* (верният Ахат) станал символ на искрен и предан приятел.

Ахей (лат. *Achaeus*) *мит.* Син на Ксут и Креуса, родоначалник на ахейците.

Ахейски съюз (стгр. *Achaikon Symmachikon*) Съюз, сключен в III в. пр.Хр. между градовете на Ахея, за да запазят независимостта си и да водят обща външна и военна политика. Тази политика зависела от решенията, взети от гражданите на събрание на съюзените градове, начело на което стояли десет демиурзи. Командването на войската било поверено на стратег.

ахейци (стгр. *Achaioi*, лат. *Achaei*) Най-древното население на Елада, чието име произлиза от Ахей, син на Ксут и внук на Елен. Омир нарича всички гърци без разлика с името ахейци, аргосци или данайци. Ахейците дошли в Гърция през II хилядолетие пр.Хр. и се установили в Тесалия, в Централна Гърция и в Пелопонес, като изтласкали древните жители, пелазгите, към планините. От техния език произлиза и старогръцкият.

Ахелой (лат. *Achelous*) **1.** *мит.* Син на Океан и Тетида, най-старият от три хилядите братя реки. Борил се с Херкулес за Дейанира, като приемал различни форми, една от които на бик. В този му образ му се отчупил единият рог и наядите го изпълнили с цветя. Така той станал рогът на изобилието. **2.** *геогр.* Днес река Аспропотамо, най-голямата река в Гърция, която тече между Етолия и Акарнания и се влива в Йонийско море.

Ахеменид (стгр. *Achaimenides*, лат. *Achaemenides*) *мит.* Другар на Одисей, който при завръщането си от Троя бил изоставен в Сицилия, докато неговите спътници бягали от Полифем. Еней го взел със себе си („Енеида").

Ахемениди (стгр. *Achaimenidai*, лат. *Achaemenidae*) Персийска династия, която взела името си от родоначалника Ахемен. През VI в.пр.Хр. Ахеменидите свалили от трона царя на мидийците Астиаг и основали Персийската империя, която се разпростряла в целия Ориент. После с Дарий и Ксеркс се опитали да превземат Гърция, но това начинание се провалило. Идването на Александър Велики, който победил последния Ахеменид Дарий III (351 г.пр.Хр.), по-късно убит, поставило края на династията.

Ахенобарб (лат. *Aenobarbus* или *Ahenobarbus*) Име, което означава „с червена брада", дадено на няколко римски политици от Домициевия род (*gens Domitia*). **1. Ахенобарб, Гней Домиций** (лат. *Gnaeus Domitius*) (? – около 104 г. пр.Хр.) Бил консул и завършил покоряването на Южна Галия, като в едно кръвопролитно сражение оставил на бойното поле 20 000 убити. **2. Ахенобарб, Луций Домиций** (лат. *Lucius Domitius*) (?–48 г.пр.Хр.) Оженил се за Порция, сестрата на Катон Утически. Бил ожесточен противник на Цезар и привърженик на Помпей. Загинал

Ахил (стгр. *Achilleus*, лат. *Achilles*) *мит.* Най-прочутият герой на Гърция, син на царя на Фтия Пелей и нереидата Тетида, която била обичана и от Зевс. За да направи сина си неуязвим, тя го потопила в реката Стикс, чийто страшни води правели кожата по-здрава от желязо. Докато го мокрела, богинята го държала за петата, така че тя била единствената част от тялото му, която не притежавала дара да бъде неуязвима. После Ахил бил поверен от майка си на кентавъра Хирон, който го отгледал и направил от него здрав, смел и великодушен младеж. Съдбата му предоставила възможността да избира между един дълъг и безславен или един кратък и изпълнен със слава живот. Ахил избрал второто. Когато започнала Троянската война, Тетида, понеже се страхувала за живота на сина си, го преоблякла като жена и го скрила на остров Скирос сред слугините в двореца на цар Ликомед. Една от дъщерите на царя, Дейдамия, се влюбила в героя и от тяхната любов се родил Неоптолем (или Пир).

Хитрият Одисей, понеже искал Ахил да участва в обсадата на Троя, отишъл в двореца на Ликомед и за да разбере кой е преобleченият син на Пелей, се представил като търговец. В кошница, заедно с всякакви дреболии, привличащи момичетата, скрил и една сабя. Докато принцесите и другите слугини се надпреварвали да купуват панделки и дантели, Ахил без колебание избрал сабята. На десетата година от обсадата на Троя, обиден на Агамемнон, който му отнел робинята Бризеида, Ахил се оттеглил от войната. Когато обаче Хектор убил приятеля му Патрокъл, отново грабнал оръжието и пронизал троянския герой. Впоследствие умрял от ръката на Парис, пронизан в петата от отровна стрела, докато се готвел да се ожени за сестра му Поликсена.

в битката при Фарсал. **3. Ахенобарб, Гней Домиций** (лат. *Gnaeus Domitius*) (?–31 г.пр.Хр.) Син на предходния, един от убийците на Цезар. Отначало бил съюзник на Брут, после на Антоний, с когото се сражавал срещу партите, а след това преминал на страната на Октавиан. **4. Ахенобарб, Луций Домиций** (лат. *Lucius Domitius*) (?–25 г.сл.Хр.) Син на предходния. Оженил се първо за Антония, дъщерята на Марк Антоний, а после за Октавия, от която имал син, Гней Домиций Ахенобарб, съпруг на Агрипина и баща на Нерон.

Ахеронт (лат. *Acheron*) **1.** *мит.* Син на Титан и Земята, превърнат в река и хвърлен в подземното царство, тъй като дал вода на титаните, опълчили се срещу Зевс. **2.** *геогр.* Река в Епир, която пресичала блатото Ахерузия, изчезвала под земята и се вливала в Йонийско море. Заедно с Кокит (нейн приток), Стикс и Флегетонт била една от четирите реки на подземното царство, към които по-късно поетите прибавили реката на забравата Лета. Душите били прекарвани или преплували реката Ахеронт, за да влязат в царството на мъртвите.

Ахея (лат. *Achaia*) *геогр.* Област в северната част на Пелопонес, на Коринтския залив, обитавана в далечни времена от йонийците, а после от ахейците. Намирала се под влиянието на Атина, Спарта и Тива, а после под властта на македонците. След завладяването ѝ от Рим в 146 г.пр.Хр. започнали да наричат цяла Гърция Ахея.

Ацет (лат. *Acoetes*) *мит.* Кормчия от Гърция. Заедно с другите моряци пленил и завел на борда на кораба един прекрасен младеж. Другарите му се отнасяли зле към момчето, но Ацет непрекъснато го защитавал и с това разгневил останалите членове на екипажа дотолкова, че те поискали да го убият. Момчето, което било бог Дионис, от благодарност спасило кормчията от разбеснелите се моряци, като им се появило увенчано с бръшлян и заобиколено от тигри и пантери. Изплашени, те се хвърлили във водата и били превърнати в делфини.

Ацид (лат. *Acis*) **1.** *мит.* Овчар от Сицилия, обичан от Галатея. Бил убит от ревност от Полифем, но боговете се трогнали и го превърнали в река със същото име. **2.** *геогр.* Река в Сицилия, която се вливала в Йонийско море. Сега тя е изчезнала, но в древността била прочута с ледените си води.

ациес (лат. *acies*) Дума от римската военна терминология, която означава реда, в който са построени за бой както корабите, така и войската. *Prima acies* била първата бойна редица.

Ация (лат. *Atia* или *Attia*) (?–45 г. пр.Хр.) Майката на Август.

Аякс (стгр. *Aias*, лат. *Aiax*) *мит.* Име на двама гръцки герои. **1. Аякс Оилид** (лат. *Aiax Oilei*) Син на царя на Локрида Ойлей, един от най-смелите герои в Троянската война. Нощта, в която градът бил превзет, той извършил насилие над Касандра в храма на Атина. Богинята, обидена от това осквернявяне, разпръснала флота на Аякс при завръщането му към родината и подпалила кораба на героя. Все пак Аякс се спасил, като се хванал за една скала. Тогава обаче се осмелил да предизвика боговете, заявявайки, че няма нужда от тяхната помощ, и Посейдон го удавил, като с тризъбеца си разцепил скалата. **2. Аякс Теламонид** (лат. *Aiax Telamonius*) Цар на Саламин, един от най-смелите и всяващи ужас ахейски герои в Троянската война. След смъртта на Ахил влязъл в спор с Одисей за това кой има право да притежава доспехите на героя. Решило се те да бъдат дадени на Одисей. Побеснял от гняв, Аякс се нахвърлил върху стадата на гърците и започнал да избива говедата, мислейки ги за ахейски войни. По-късно, възвръщайки разума си, се засрамил от постъпката си и се самоубил със собствения си меч. Според легендата от неговата кръв поникнало цветето зюмбюл.

Б

Баал (лат. *Baal* или *Bahal*) *мит.* Древно източно божество, почитано от семитските племена, като асирийци, финикийци и евреи. Името му означава „господар". Като божество на плодородието, неговият култ се свързвал с обработването на земята. Най-известният храм, посветен на Баал, бил Баалбек (➜). Богът бил наричан и Бел.

Баалбек *геогр.* Град в Средния Изток, център на култа към бог Баал. Гърците го наричали Хелиопол (*Heliopolis*).

Бабел или **Вавел** (лат. *Babel*) Еврейската форма на името на град Вавилон, столицата на Асирия. В Библията (*Битие*) е спомената Вавилонската кула, която след потопа мъжете от равнината Сенаар искали да издигнат чак до небето. Тази дързост била наказана от Господ със смесването на езиците.

бапти (лат. *Baptai*) Жреци на богиня Котито (➜).

базилика (лат. *basilica*) Величествена сграда, издигната на форума в Рим, както и в други градове, като седалище на трибуните или като място за среща на търговците. Първата римска базилика била *Basilica Porcia*, построена от цензора Катон, а една от най-известните била тази на Максенций. След като престанали гоненията на християните, те започнали да използват тези сгради като сакрални места. Името „базилика" произлиза от старогръцки – *basilike stoa*, „царски портик", и тя била седалището на архонта (➜) базилевс.

basanistes стгр. (*басанистес*) Старогръцка дума, която означава палач или инквизитор. Той изтръгвал признания и ги съобщавал в съда, за да бъде решена въз основа на тях присъдата на обвиняемия.

Бая (лат. *Baiae*) *геогр.* Град с минерални бани в областта Кампания в Италия. Бил известен летен курорт, посещаван от римляните, високо ценен заради топлите си води.

Бактрия (стгр. *Baktriane*, лат. *Bactriana*) *геогр.* Област в Персия, чиято столица била Бактра, център на култа към Зороастър. Превзета отначало от асирийците и мидийците, по-късно тя станала сатрапия на Персийската империя. След завладяването ѝ от Александър Велики преминала към Селевкидите, но скоро след това сатрапът Диодот провъзгласил Бактрия за независима (около 250 г. пр. Хр.) и я превърнал в царство.

Бакх (лат. *Bacchus*) *мит.* Името, с което римляните наричали бога на виното ➜ *Дионис*.

бакхей (стгр. *bakcheios*, лат. *bacchius pes*) Стъпка в старогръцката и латинската метрика, състояща се от една кратка сричка и две дълги.

Бакхиади (стгр. *Bakchiadai*, лат. *Bacchiadae*) Име на древна и влиятелна фамилия от Коринт, за която се смятало, че произлиза от *Bacchis*, един от хераклидите. Бакхиадите се преселили в Сицилия и там основали Сиракуза.

Бакхилид (лат. *Bacchylides*) (VI–V в. пр.Хр.) Старогръцки лирически поет, роден на о. Кеос, внук на Симонид. Бил съвременник на Пиндар и като него пишел епиникии. Древните го смятали за един от деветимата най-големи гръцки лирици. В края на 20-и век за пръв път са намерени няколко негови поетични творби, запазени върху папируси. Живял в двора на Герон от Сиракуза.

Балбин, Децим Целий Калвин (лат. *Balbinus, Decimus Caelius Calvinus*) (178–238 г.сл.Хр.) Римски император. Бил избран след смъртта на Гордиан I заедно с Максим Клодий Пупиен и убит през същата година от преторианците.

Балб, Луций Корнелий (лат. *Balbus Lucius Cornelius*) (I в. пр. Хр.) Родом от Гадес, получил римско гражданство и благодарение на заслугите си и на подкрепата на влиятелни и силни личности (бил приятел на Цезар и Цицерон) заемал важни постове и спечелил голямо богатство. След смъртта си оставил на всеки римски гражданин по двадесет и пет денара.

балиста (лат. *ballista* или *balista*) Римска обсадна машина за хвърляне на големи камъни. Войниците, които я използвали, били наричани *ballistarii*.

balteum лат. (*балтеум.*) **1.** Портупей, на който се закачвала сабята, когато се носи през рамо. **2.** Женски колан. **3.** Стъпало, което в римските амфитеатри разделяло местата на конниците от тези на обикновените граждани. **4.** *арх.* Ивица, в йонийския капител.

Бандузия (лат. *Badusia*) Известен извор, възпят от Хораций, който се намирал в неговия чифлик в Сабина. Вероятно поетът го нарекъл така, за да му напомня на едноименния извор в родния му град Венузия.

Барсина (стгр. *Barsine*) (IV в.пр. Хр.) Дъщеря на Дарий III от Персия, омъжена за Александър Велики, от когото имала син – Херакъл. След смъртта на македонския владетел била убита заедно със сина си по поръчка на Касандър.

Барка (лат. *Barca*) Прочута картагенска фамилия, към която принадлежали Хамилкар, Ханибал и Хаздрубал.

Барка (лат. *Barce*) *геогр.* Град в Киренайка, в близост до морето.

barditus лат. (*бардитус*) Бойна песен на германите.

Бас (лат. *Bassus*) **1. Бас, Ауфидий** (лат. *Aufidius*) ➜ *Ауфидий Бас* **2. Бас, Цезий** (лат. *Caesius*) (I в. сл. Хр.) Лирически поет, живял по времето на Нерон. До нас са достигнали малко негови стихове. Предполага се, че е умрял във вилата си при внезапното изригване на Везувий (79 сл.Хр.).

Басарей (лат. Bassareus) *мит.* Епитет на Дионис, който на старогръцки означава „дреха от лисича кожа".

басариди (стгр. *Bassarides*) *мит.* Друго име на вакханките, произлизащо от *Басарей* (➜).

Бат (лат. *Battus*) (VII в. пр. Хр.) Основател и пръв цар на Кирена.

батави (лат. *Batavi*) Германско

племе, което обитавало областта, отговаряща приблизително на днешна Холандия. Първоначално съюзници на римляните, през 69–70 г.сл. Хр. те се вдигнали на бунт, но били подчинени от Вителий и Веспасиан.

Батил (лат. *Bathyllus*) **1.** (VI пр. Хр.) Красив младеж от Самос, обичан от тирана Поликрат и възпят от Анакреонт. **2.** (I в.пр.Хр.) Освободен роб на Меценат, известен мим.

Бавкида (лат. *Baucis*) *мит.* Съпруга на Филемон (➜).

Бел (лат. *Belus*) *мит.* **1.** Баща на Данай и Египт. **2.** Цар на Тир, баща на Дидона. **3.** ➜ *Баал.*

белги (лат. *Belgae*) Войнствено галско население, разделено на различни племена, между които ебурони, тревери и адуатуци. Обитавали област, наричана от римляните Белгийска Галия, която обхващала цялата Северна Галия между Северно море, Рейн, Марна и Сена. Когато Цезар започнал да завладява Галия, белгите се оказали най-ожесточените негови противници. Те образували съюз с близките племена, който воювал с легионите. Ебуроните се вдигнали на бунт и разрушили римския лагер при Адуатука, но били напълно унищожени от Цезар през 57 г. пр.Хр. Треверите също претърпели поражение и Белгия, вече подчинена, била разделена на четири провинции.

Белерофонт (лат. *Bellerophon* или *Bellerophontes*) *мит.* Гръцки герой, син на царя на Коринт Главк. Истинското му име било Хипоной. Като младеж той видял летящия кон Пегас, роден от кръвта на Медуза, и успял да го хване и опитоми с помощта на Атина. Един ден, отивайки на лов с брат си Белер, неволно го убил (затова и получил името Белерефонт, тоест „убиецът на Белер"). За да изкупи греха си, отишъл в Тиринт при цар Прет, който го приел сърдечно. Впоследствие обаче жената на царя, Антея или Стенебоя, се влюбила в младежа, но била отблъсната от него. Тя наклеветила Белерефонт пред съпруга си и го помолила да го накаже със смърт заради засегнатата ѝ чест. Но Прет не искал да нарушава свещеното право на гостоприемство и да убие младежа в собствения си дом. Затова го изпратил при тъста си Йобат, цар на Ликия, с едно кодирано съобщение. В него молел царя да го убие. Йобат, който на свой ред не искал да предаде госта си, изпратил младия герой да се сражава срещу чудовището Химера (➜), което опустошавало Ликия. С помощта на коня Пегас Белерефонт смело се справил с чудовището, като го пронизал с копието си. Йобат обаче го подложил и на други изпитания, между които да се изправи сам срещу ужасяващите амазонки. Героят увенчал с успех дори и тази задача. Тогава Йобат, възхитен, задържал Белерефонт при себе си и му дал за съпруга собствената си дъщеря Филоноя, като разделил с него царството си. Белерефонт се възгордял от толкова много успехи, самозабравил се и се опитал да достигне с летящия си кон Олимп. За да го накаже за дързостта му, Зевс изпратил един овод да ужили Пегас. Конят се изправил на задните си крака и Белерефонт полетял в празното пространство под себе си. Пегас продължил да се изкачва и когато достигнал небето, се превърнал в съзвездие.

беловаци (лат. *Bellavaci*) Силен народ от Белгийска Галия, чийто главен град бил Братуспанциум (*Bratuspantium*, по-късно наречен *Caesaromagus*). Беловаците били подчинени от Цезар.

Беловез (лат. *Bellovesus*) (около VI в.пр.Хр.) Легендарен предводител на галите. По време на царуването на Тарквиний Приск той бил първият, който начело на племето си прекосил Алпите и се установил в областта, наречена по-късно Отсамна Галия. Считал се за основателя на гр. Милано.

Белона (лат. *Bellona*) *мит.* Римска богиня на войната, сестра на Марс (първоначално името ѝ било Дуелона). По време на битките се появявала въоръжена, с разпусната коса, с горящ факел в едната ръка и камшик в другата, за да насърчава биещите се. Имала храм в Рим, на Марсово поле, където сенаторите давали аудиенция на чуждите пратеници и на военачалниците при завръщането им от война. При вратата на храма, в заградено пространство, се намирала малка колона („колона на войната"). Когато обявявали война, хвърляли там едно копие.

Бенак (лат. *Benacus*) *геогр.* Днешното езеро Гарда в Италия.

beneficiarii лат. (*бенефициарии*) В римската войска това били войниците, които се ползвали с изключителни привилегии. Като награда за положената служба те се освобождавали от най-тежките работи като копаенето на окопи.

беотарх (стгр. *boiotarches*) Политически и военен ръководител, избиран всяка година от всеки град на Беотийския съюз начело с Тива.

беотийци (стгр. *Boiotoi*, лат. *Boeoti*) Племе от еолийски произход в Беотия между XIII и XII в. пр.Хр., което населявало няколко различни града, обединили се по-късно в съюз ➜ *Беотия.*

Беотия (стгр. *Boiotia*, лат. *Boeotia*) *геог.* и *истор.* Област в Гърция между Коринтския залив, протока на Евбея, Фокида и Атика. Северната ѝ част била планинска (планините Парнас, Китерон и Хеликон), а на юг представлявала плодородна равнина с развито земеделие. Там се намирали реките Кефиз и Азоп, както и изворът Хипокрена. Областта била един от центровете на микенската цивилизация, но по-късно била превзета от беотийците. Техните градове се обединили около VI в.пр.Хр. и създали Беотийския съюз. Главните му центрове били Тива, Платея, Орхомен, Теспия, Херонея, Танагра. Начело на съюза стояли беотархите (➜ *беотарх*), чийто мандат продължавал една година. Беотия се съюзила с персите срещу останалата част от Гърция, а по-късно със Спарта срещу Атина, нейна древна съперница от времето на Пелопонеските войни. Тива, която контролирала съюза, страхувайки се от прекалената власт на Спарта, ѝ обявила война и водена от Епаминонд, нанесла поражение на войската ѝ при Левктра (371 г.пр.Хр.). Така Тива и Беотия за кратко имали хегемония над цяла Гърция. Това продължило до битката при Мантинея (362 г. пр.Хр.) Впоследствие Филип II Македонски победил обединената войска на Тива и Атина при Херонея (338 г.пр.Хр.). Той сложил

край на могъществото на Тива, която в голямата си част била унищожена. През 146 г.пр. Хр. римляните окончателно разрушили Беотийския съюз.

Береника или **Вероника** (лат. *Berenice*) Име на няколко принцеси от Средния изток. **1.** (?–246 г. пр.Хр.) Дъщеря на Птолемей II Филаделф, която се омъжила за царя на Сирия Антиох II (➜), но след смъртта на съпруга си била убита от Лаодика. **2.** (?–около 221 г.пр. Хр.) Съпруга на Птолемей III Евергет, който бил и неин брат. Според преданието, когато Птолемей трябвало да участва в една опасна експедиция в Сирия, Береника направила обет, че ще предостави прекрасните си коси на богинята Афродита, ако той се върне жив и здрав. Но косите ѝ, оставени и пазени в храма, посветен на богинята, изчезнали. Един астроном, на име Конон, потвърдил, че били взети от боговете и превърнати в съзвездие, наречено именно „Косите на Береника". На нея Калимах посветил една малка поема. Впоследствие царицата била осъдена на смърт от сина си Птолемей IV Филопатор. **3.** (I в.пр.Хр.) Еврейска принцеса, дъщеря на Ирод Агрипа I, която се оженила за чичо си Ирод, после за царя на Халкис Полемон, а след това живяла с брат си Ирод Агрипа II. По време на обсадата на Ерусалим Тит се влюбил лудо в Береника и я отвел в Рим, където щял да се ожени за нея, ако не били предразсъдъците на римляните към евреите. На тази любов са посветени трагедиите на Корней и на Расин.

Берос (стгр. *Bèrossos* или *Berossòs*) (IV–III в.пр.Хр.) Жрец на Бел (Баал), родом от Вавилон. Написал на старогръцки език исторически и астрономически книги (*Babyloniakà*, „История на Вавилон"). До нас са достигнали малко фрагменти.

Бес (стгр. *Bessos*) (IV в.пр.Хр.) Сатрап на Бактра. След битката при Арбела вкарал в затвор собствения си цар Дарий III, последния от династията на Ахеменидите, и се обявил за цар на Персия с името Артаксеркс. Продължил да се сражава срещу Александър, но бил заловен и разпънат на кръст, като преди това, по заповед на македонския цар, му били отрязани ръцете и ушите.

bestiarii лат. (*бестиарии*) В Рим наричали така гладиаторите, които на арената се сражавали срещу зверове.

Бетика (лат. *Baetica*) *геогр.* Средиземноморска област на Иберийския полуостров. Тя била едната от двете части, на които Август разделил римската провинция *Hispania* (Бетика и Лузитания). Името ѝ произлиза от реката Бетис.

Биант (лат. *Bias*) **1.** *мит.* Брат на Мелами. Влюбил се в Перò, красивата дъщеря на царя на Пилос Нелей. Бащата обаче бил склонен да я даде за жена само на онзи, който му дари кравите на Ификъл (➜). Биант успял да ги открадне с помощта на брат си Мелами и принудил Нелей да му даде дъщеря си. **2.** (VI в.пр.Хр.) *ист.* Един от седемте мъдреци на Гърция, роден в Приена, в Йония. Когато родният му град бил завладян и жителите му го напускали с цялото си имущество, Биант не носел нищо. Запитан защо, той изрекъл прочутите думи: „Всичко мое нося със себе си", имайки предвид ума си.

Бибакул, Марк Фурий (лат. *Bibaculus, Marcus Furius*) (I в.пр. Хр.) Римски поет, сатирик, роден в Кремона, един от групата на *poetae novi* или *neòteroi* (➜). Бил автор на яростни епиграми срещу Цезар и срещу Октавиан, от които до нас са достигнали малко фрагменти.

bibliopola лат. (*библиопол*) В Рим така се наричал книжарят или понякога издателят, който си служел с роби като преписвачи (*librarii*).

библиотека (стгр. *Bibliotheke*, лат. *Bibliotheca*) Дума, произлизаща от старогръцката дума *biblion*, „книга". Така се наричало мястото, където върху различен материал за писане се събирало и запазвало човешкото знание. Най-древната библиотека била създадена от Ашурбанипал в Ниневия през VII в.пр.Хр. и съдържала над 20 000 таблички от глина, изписани с клиновидно писмо. След него Птолемей Сотир основал Александрийската библиотека, като възложил задачата за това на Деметрий от Фалерон. В нея, както и в библиотеката на Серапейона, построена малко по-късно, били събрани близо 700 000 тома. Така Александрия, възползвайки се от западането на Атина, се превърнала в център на гръцката култура. В 47 г.пр.Хр. обаче, когато Цезар подпалил египетската флота в пристанището на Александрия, библиотеката била опожарена. Известна била и библиотеката в Пергам, която между III и II в.пр.Хр се обогатила с 200 000 тома. В Рим имало много частни библиотеки, като тези на Цицерон и на Помпоний Атик. Първата обществена библиотека била създадена от писателя Азиний Полион през 39 г.пр.Хр., а с организацията и ръководството ѝ се занимавал Марк Теренций Варон. През императорската епоха били открити много други библиотеки.

Библида (стгр. *Byblis*) *мит.* Дъщеря на Милет от нимфата Кианея. Понеже не успяла да спечели сърцето на брат си Каун, плакала толкова много, че накрая се превърнала в извор.

biblos стгр.(*библос*) Старогръцка дума за влакнестата част на папироса, която се използвала като материал за писане.

Бибул (лат. *Bibulus*) Фамилно име на рода Калпурния. **1. Бибул, Марк Калпурний** (лат. *Marcus Calpurnius*) (?–48 г.пр.Хр.) Политик, съвременник на Цезар, негов ожесточен противник и колега в най-висшите магистратури. Заемал консулска длъжност през 59 г. пр.Хр. По време на гражданската война стоял начело на флотата на Помпей срещу Цезар. **2. Бибул, Луций Калпурний** (лат. *Lucius Calpurnius*) (?–31 г.пр.Хр.) Син на предходния и на Порция, дъщерята на Катон Утически. След убийството на Цезар преминал на страната на Брут и участвал в битката при Филипи. После бил помилван от Антоний. Бил писател и приятел на Хораций.

bigatus лат. (*бигатус*) Сребърна римска монета от републиканската епоха, на която била изобразена колесница (*biga*).

bidental лат. (*бидентал*) Римляните наричали така място, пречистено от падането на гръм. То било освещавано след това чрез жертвоприношение на една двегодишна овца с осем зъба, от които два по-развити (*bidens*). Следователно тя била отглеждана до определена-

та възраст, за да бъде принесена в жертва. Накрая мястото било заграждано, за да не се профанизира.

Бион (лат. *Bion*) **1.** (III в.пр.Хр.) Скитски философ и софист, автор на остри сатири. **2.** (II–I в.пр.Хр.) Старогръцки поет, родом от Смирна, автор на приятни пасторални стихове. Една епитафия, присъждана погрешно на Мосх, ни дава сведението, че Бион е починал отровен, без обаче да се споменава годината на смъртта му. От него са достигнали до нас само шестнайсет фрагмента от идилии, написани в лек стил, много чисто и елегантно, имитирайки Теокрит. На Бион се приписва малката поема в хекзаметър „Оплакването на Адонис".

бистони (лат. *Bistones*) Племе в Тракия, която била наричана от поетите и Бистония, а тракийските вакханки били наричани бистониди.

Битон (лат. *Biton*) *мит.* Младеж от Аргос, който с брат си Клеоб, показал изключително силно синовно чувство. Тяхна майка била Кипида, жрица на Хера в Аргос. По време на една тържествена процесия жрицата трябвало да бъде заведена до храма на Хера на колесница. Но тъй като не разполагала с волове, двамата братя предложили те да теглят колесницата. Така превозили майка си на повече от 40 стадия (около 80 км) и достигнали до храма изнемощели. Този израз на любов и уважение развълнувал всички присъстващи. Майка им поискала от Хера да даде на синовете ѝ най-голямата награда за щедрия им жест. Богинята дарила Битон и Клеоб със „сладката смърт", т.е. направила така, че да заспят и да не се събудят повече.

Бодика (лат. *Bodicca* или *Boudicca*) (I в.пр.Хр) Царица на британското племе ицени, която през 60 г.пр.Хр. вдигнала бунт срещу римляните, считани за потисници. Нанесла им тежки загуби и опустошила много градове. Накрая обаче била победена в кървава битка от военачалника Светоний Паолин. Бодика, виждайки хиляди от нейните хора да намират смъртта си, се отровила.

боедромион (стгр. *boedromion*) Третият месец на атическата година, който продължавал от 15 септември до 15 октомври.

Боедромии Празници в чест на Аполон *Boedromios* (т.е. „притичващ се на помощ"), чествани в Атина през месец боедромион (➜), за да напомнят за победата на Тезей срещу Амазонките.

Боеций, Аниций Манлий Торкват Северин (лат. *Boetius, Anicius Manlius Torquatus Severinus*) (около 480–524 г.пр. Хр.) Римски философ и политик. Произхождал от знатна фамилия, оженил се за дъщерята на влиятелния сенатор Симах и служил на царя на готите Теодорих, като заемал висок пост. След като Теодорих започнал да преследва християните, Боеций му се противопоставил и изпаднал в немилост. Изпратили го в затвора на Павия, където бил измъчван и екзекутиран. В затвора написал основния си труд „Утешението на философията" (*De consolatione philosophiae*), в който твърди, че съзерцанието на Господ кара човек да понася нещастията с примирение. Боеций е по-известен с преводите си на Аристотел, към които приложил и коментар. Това направило възможно тези текстове да достигнат до нас.

бои (лат. *Boi*) Келтско племе от Галия, което около V в.пр.Хр. се разделило на две големи групи. Едната се установила в Германия, в днешна Бохемия, а другата – отвъд Алпите, в Отсамалпийска Галия. През 191 г.пр.Хр. тя била подчинена от римляните, водени от консула Публий Корнелий Сципион Назика. Главният им град бил *Фелзина*, по-късно наречен *Бонония* (днешна Болоня).

Бокх (лат. *Bocchus*) Име на двама царе на Мавритания. **1.** (II в.пр. Хр.) Тъст на Югурта, който първоначално бил негов съюзник срещу римляните. По-късно, убеден от Сула, му предал зет си, като така получил значителни политически изгоди. **2.** (I в.пр.Хр.) Вероятно син на предходния, съюзник на Цезар срещу Помпей и по-късно на Октавиан срещу Антоний. Тези съюзи му помогнали да увеличи значително собствените си територии.

Бомилкар (лат. *Bomilcar*) **1.** (IV в. пр.Хр.) Картагенски пълководец, който бил заподозрян в заговор заедно с Агатокъл и разпънат на кръст от съгражданите си. **2.** (II пр.Хр.) Приближен на Югурта, амбициозен и зъл човек. Заговорничил срещу собствения си цар, който го осъдил на смърт.

Бона Деа или **Добрата богиня** (лат. *Bona Dea*) *мит.* Римско божество, почитано от жените като богиня на плодородието и целомъдрието. В култа към нея участвали и весталките. Бил честван тайнствено през нощта в присъствието само на жени в домовете на висши представители на властта, като всички мъжки статуи били старателно покривани.

Бонония *геогр.* Град в Отсамалпийска Галия, център на племето бои (➜), днешна Болоня.

Борей (лат. *Boreas*) **1.** *мит.* Син на Астрей и Еос. Откраднал дъщерята на Ерехтей Oритияо, която му родила Зет, Калаис и Клеопатра. Бил представян като крилат бог и олицетворявал бурения северен вятър. Атиняните му посветили малък храм, защото помогнал на гърците да разрушат военния флот на Ксеркс. **2.** *мет.* Северен вятър, наречен още Аквилон.

Бразидас или **Бразид** (стгр. *Brasidas*) (?–422 г.пр.Хр.) Известен спартански пълководец, който се сражавал в Пелопонеската война срещу Атина. Пренесъл военните действия чак до атинските колонии в Тракия, но бил ранен и по-късно умрял в Амфипол по време на битка срещу Клеон.

Брен (лат. *Brennus*) (IV в.пр.Хр.) Водач на галите сенони. Те нахлули в Италия и след като нанесли поражение на римляните при река Алия (390 г.пр.Хр.), влезли в Рим. Без да срещнат никаква съпротива, плячкосали града, изкачили се на скалата Тарпея и се готвели да нахлуят на Капитолийския хълм. Според легендата обаче, свещените гъски, пазени в храма на Юнона, с крясъците си събудили римляните и така провалили атаката на галите. Диктаторът Фурий Камил принудил Брен да се оттегли, но галът поискал да му се плати голяма сума пари. Тит Ливий разказва, че докато претегляли поисканото злато, Брен хвърлил сабята си в другото блюдо на везните, за да го направи много по-тежко, изричайки известните думи: *Vae victis!* („Тежко на победените!")

Бриарей (лат. *Briareus*) *мит.* Наречен още Егеон, той бил един от трмата гиганти хекатонхейри, синове на Уран и Гея. Имал петдесет глави и сто ръце. Поддържал Зевс и останалите богове по време на войната им срещу титаните, но преминал на страната на гигантите, когато те решили да завземат властта на Олимп. Заради тази си постъпка бил поразен от мълнията на Зевс и захвърлен под Етна.

Бризеида (лат. *Briseis*) *мит.* Дъщеря на Бризей, жрец на Зевс в Троя. Истинското ѝ име било Хиподамея. Била пленница и робиня на Ахил, който се влюбил в нея. Когато дръзкият Агамемнон поискал да я отнеме от царя на мирмидонците и да я вземе със себе си, Ахил се разгневил и се оттеглил от войната. ➜ *Ахил.*

Британик, Тиберий Клавдий Цезар (лат. *Britannicus, Tiberius Claudius Caesar*) (41–55 г.сл.Хр.) Син на император Клавдий и Месалина. Получил прякора Британик в чест на успехите, пожънати от баща му. Бил отровен от доведения си брат Нерон.

Британия (лат. *Britannia*) *геогр.* и *ист.* Най-големият остров в Северна Европа. Там многократно нахлували келтите, които донесли със себе си и желязната епоха. Завладяването на Британия започнало с Цезар (55 г.пр.Хр.) и продължило при управлението на император Клавдий. Било завършено при Агрикола, който преминал и отвъд река Клайд (85 сл.пр.Хр.) и за пръв път успял да обиколи острова с флотата си. Император Адриан изградил така наречения *Адрианов вал*, за да предпази провинцията от евентуални нападения на някои северни народи. Впоследствие император Антонин Пий издигнал нова крепост, наречена *Антонинов вал*, между реките Форт и Клайд, за да подсигури мира на териториите, населявани от римляни.

брити ➜ *брути.*

Бритомартида (стгр. *Britomartis*) *мит.* Божество от критски произход, чието име означава „Сладката девица", идентифицирано и с Артемида. Бритомартида била преследвана от влюбения в нея Минос и за да избяга от него, се хвърлила в морето.

Бромий (стгр. *Bromios*) *мит.* Един от епитетите на Дионис, който означава „шумен".

Бронтес (стгр. *Brontes*) *мит.* Един от циклопите, чието име означава „гърмящ".

Брундизиум (лат. *Brundisium*) *геогр.* Древен град в Калабрия на Адриатическо море (днес Бриндизи), завладян през 266 г.пр.Хр. от римляните, които го направили муниципия. Градът бил важно пристанище за достъп до Гърция. Свързвал се с Рим чрез Виа Апия. Там завършил живота си поетът Вергилий.

Брут (лат. *Brutus*) Име на трима известни римляни. **1. Брут, Луций Юний** (лат. *Lucius Iunius*) (VI в. пр.Хр.) Римски герой. Тъй като баща му и брат му били убити от Тарквиний Гордий, Брут се страхувал да не го последва същата участ и се преструвал на малоумен. Но когато Секст Тарквиний, син на царя, опозорил братовчедка му Лукреция, той оглавил бунта, който довел до изгонването на Тарквиниите и до края на монархията. По-късно бил избран за консул с Луций Тарквиний Колатин, съпруга на Лукреция. Проявил се като строг и непреклонен защитник на републиката. След като разкрил, че синовете му Тит и Тиберий са участвали в заговор за възстановяване властта на царя, не се поколебал да ги осъди на смърт, присъствайки дори на екзекуцията им. **2. Брут, Марк Юний** (лат. *Marcus Iunius*) (85–42 г.пр.Хр.) Римски пълководец и политик, племенник на Катон Утически. Бил съюзник на Помпей срещу Цезар по време на гражданската война и се сражавал при Фарсал. Независимо от това Цезар му простил и му възложил важни задачи. Брут обаче, страхувайки се, че има заплаха за републиканската свобода, или само от завист към славата на Цезар, се обединил с Касий Лонгин срещу благодетеля си. Кулминацията на този заговор било убийството на диктатора на 15 март 44 г. пр.Хр. Разказва се, че Цезар, умирайки, когато видял, че и обичаният от него като роден син Брут му нанася удари, възкликнал: *Tu quoque Brute, fili mi!* („И ти ли, Бруте, сине мой!") След смъртта на Цезар Брут бил принуден да напусне Рим заради враждебността на народа, когото напразно се опитвал да привлече на своя страна с красноречието си. Избягал в Гърция и там успял да събере войска, с която се противопоставил през 42 г.пр.Хр. на силите на Марк Антоний и Октавиан. След като бил победен при Филипи, се самоубил. **3. Брут Албин, Деций Юний** (лат. *Brutus Albinus, Decimus Iunius*) (около 80–43 г. пр.Хр.) Римски политик, също един от убийците на Цезар. Всъщност той убедил диктатора да отиде в сената и да не обръща внимание на неблагоприятните предсказания. След смъртта на Цезар се отправил в Отсамалпийска Галия. Там се опитал да се противопостави на Марк Антоний, нанасяйки му поражение при Модена с помощта на войски, изпратени от сената. След като Октавиан прокарал закона, с който се наказвали убийците на Цезар, Брут Албин избягал, за да се присъедини към Марк Брут и Касий, но умрял мистериозно по време на пътуването.

брути или **брити** (лат. *Bruttii* или *Brittii*) Жителите на днешна Калабрия. Вероятно били наречени така (на латински „*brutus*", означава „глупав", „без капчица интелигентност") заради глупостта и подлостта, с която през Втората пуническа война се подчинили на Ханибал без каквато и да било съпротива.

Брутиум (лат. *Bruttium*) *геогр.* Древното име на Калабрия (наречена още *Bruttiorum ager* – „земята на брутите"). Там процъфтявали едни от най-известните колонии на Велика Гърция, като Сибарис и Кротон.

Бубастис (лат. *Bubastis*) *геогр.* Античен египетски град на Делтата, столица по време на XXII династия. Бил център на култа към богинята-котка Баст и в покрайнините му се намирало гробище на мумифицирани котки.

Бузирис (лат.*Busiris*) *мит.* Цар на Египет, известен със своята жестокост, който принасял в жертва на Зевс всички чужденци. Оковал във вериги и Херакъл, но той успял да се освободи и убил Бузирис и синовете му.

буколики (лат. *bucolica carmina*) Поетически жанр, който възпявал

обработването на земята, стадата и любовта към полския живот. Често тази поезия имала диалогична форма. Герои на стиховете обикновено били пастири и пастирки. Най-известните представители на този литературен жанр са Моск, Теокрит и Бион от гърците и Вергилий от римляните.

bulla aurea лат. (*була аурея*) Малка златна сфера, която младите римляни носели на врата си и сваляли на седемнайсетгодишна възраст, когато се разделяли и с *toga praetexta*.

буле (стгр. *Boule*) Сенатът или съветът на старейшините в Атина, състоящ се от 500 граждани, по 50 от всяка триба, избирани по жребий всяка година. Проектите за закони, предлагани от булето, били разглеждани от народното събрание или еклесията (стгр. *ekklesia*). Булето се грижело за прилагането на законите и упражнявало контрол върху магистартите. Възлагало изпълнителната власт на 50 притании (➜). Мястото, на което се събирал сенатът, се наричало булевтерион (*buleuterion*).

Бур, Секст Афраний (лат. *Burnus, Sextus Afranius*) (?–62 г.сл. Хр.) Началник на преторианската гвардия и съветник на император Клавдий. След неговата смърт станал наставник на Нерон заедно със Сенека. Когато на Нерон му омръзнали наставленията на Бур, го отровил.

Бутес или **Бут** (стгр. *Boutes*) *мит.* **1**. Син на Борей, който по време на тържество в чест на Дионис отвлякъл девойката Коронида и със сила я принудил да се омъжи за него. Тя помолила Зевс да доведе Бутес до лудост, за да го накаже за извършеното. **2**. Син на Пандион и Зевксипа, брат на Ерехтей. Участвал в похода на аргонавтите, бил жрец на Атина и на Посейдон. **3**. Известен герой, който последвал аргонавтите. По време на плаването той, опиянен от сирените, се хвърлил в морето. Бил спасен от Афродита, която го отвела на нос Лилибей в Сицилия. От техния съюз се родил Ерикс.

Бутес или **Воловар** (стгр. *Bootes*) **1**. *мит.* Съзвездие, в което бил превърнат Аркад (➜). Според други става въпрос за Икарий (➜), превърнат от Зевс в съзвездие, след като бил убит и захвърлен в един кладенец от селяни в Атика. **2**. *астр.* Буквално означава „воловар". Съзвездие в северното полукълбо, което включва звездата Артур от Голямата Мечка. Представлява мъж, държащ в ръцете си ремък, с който води кучета.

Буцефал (лат. *Bucephalus*) Любимият кон на Александър Велики, който единствен успял да го обязди. Главата на животното приличала на глава на бик (оттам и името му) и то заставало на колене, за да може господарят му по-лесно да се качи на гърба му. След смъртта на Буцефал през 326 г.пр.Хр. от рана, получена по време на битка, македонският цар му оказал големи почести. В негова памет основал и град на брега на река Хидасп, който нарекъл Буцефала.

В

Вавилон и **Вавилония** (лат. *Babylon* и *Babylonia*) *геогр.* Град и област в Месопотамия на бреговете на реките Тигър и Ефрат. Градът бил столица на Вавилонската империя и важен религиозен център (името му всъщност означава „Портата на Бога"). Между първите народи, които отседнали там, били шумерите, последвани от аморитяните, семитско номадско племе, което създало силна династия. Начело с цар Хамурапи Вавилон завладял южните части на Месопотамия и Асирия, но след това трябвало да понесе нахлуването на каситите и хититите и бил покорен от Асирия. Асирийците разрушили града в 689 г.пр.Хр., но впоследствие го възстановили. По време на тяхното господство във Вавилон нахлули халдейците, които се обединили с мидийците, предвождани от губернатора на Вавилон Набополасар. Те разгромили асирийците и разрушили Ниневия, слагайки така край на империята. Вавилон възвърнал независимостта си и в същото време станал столица на една силна държава, като достигнал своя най-голям разцвет по времето на цар Навуходоносор II (VII–VI в. пр. Хр.). Той завладял Ерусалим и изпратил евреите на заточение (587 г. пр. Хр.). Градът процъфтявал с прекрасните си дворци и храмове, с прочутите висящи градини, обграден от два пояса градски стени с периметър от 16 км., укрепени с повече от двеста кули. Вътрешната стена била подсилена от ров и имала сто порти от бронз. Вавилон бил наричан „перлата на царствата". Вавилонската империя западнала след смъртта на Навуходоносор и била унищожена от персите, които, предвождани от Кир, през 539 г. пр. Хр завладели града.

vadimonium лат. (*вадимониум*) В Рим поръчителство, официално обещание, придружено с гаранция за явяване в съда в определения ден.

vasarium лат. (вазариум) В Рим така се наричали парите, които държавата давала на управителите на провинциите при заминаването им, за да закупят необходимите неща.

vacatio лат. (*вакацио*) В Рим термин, който означавал освобождаване от известни задължения. Например *lex de vacatione* бил закон за освобождаване от военна служба (с важната клауза обаче: *nisi bellum Gallicum exoriatur*, „ако не избухне война с галите", което говори за големия страх на римляните от галите). *Vacatio munerum* била привилегията, която се давала на особено заслужилите войници като признание за техните качества. Те били освобождавани от най-тежката работа и не стояли на стража.

Вакуна (лат. *Vacuna*) *мит.* Италийска богиня на полята и почивката след тежката полска работа. Била почитана особено много в Сабина, в селището Реата, където се намирал известният храм, посветен на нея.

Вакханал (лат. *Bacchanal*) Място, посветено на Бакх, където се организирали празниците в негова чест.

Вакханалии (лат. *Bacchanalia*) Оргиастични нощни празници, организирани в Рим и в Италия в чест на Бакх (Дионис), подобни на гръцките *Dionysia* (Дионисии). Били много шумни и разюздани празници поради опиянението, в което изпадали присъстващите. Отначало в тях взимали участие само жени, но по-късно били допускани и мъже. Вакханалиите били спрени с декрет на сената (186 г.пр.Хр.) поради намесата на Катон Цензора. Той се страхувал, че безредиците и суматохата, които провокирали, можели да имат упадъчно влияние. През императорската епоха били въведени отново под името *Liberalia*.

Вакханки (лат. *Bacchae*) Жрици и последователки на Бакх. По време на ритуалите в чест на бога танцували, обладани от божествено вдъхновение, с тела, покрити само с животински кожи. В ръцете си държали тирс и факла. Били наричани също и менади.

Вал (лат. *vallum*) Ограда от колове около римския военен лагер, както и насипът, върху който се издигала оградата. Валът представлявал понякога и защитна стена от земя и камъни, издигната на гранична линия, какъвто бил и прочутият Адрианов вал в Британия.

Валенс, Флавий (лат. *Valens, Flavius*) (около 328–378 г.сл.Хр.) Римски император, роден в Панония, брат на Валентиниан I. Той му поверил Източната римска империя. На Валенс се наложило да се справи с бунта на своя пълководец Прокопий в Константинопол. Впоследствие се сражавал с вестготите, които заедно с други варварски племена били нахлули на Балканския полуостров и заплашвали самия Константинопол. Бил победен при Андрианопол и изгорял жив в колибата, в която се криел.

Валентиниан (лат. *Valentinianus*) Име на трима римски императори. **1. Валентиниан I, Флавий** (лат. *Flavius*) Римски император с неизвестен произход, роден в Панония. Отличавал се с храбростта си и бил провъзгласен от войската за император. Приобщил към властта брат си Валенс, като му поверил Източната римска империя. Сражавал се и победил германите, алеманите и квадите в Панония. Квадите му изпратили делегация в знак на подчинение, но императорът се отнесъл с презрение към тях и толкова много се разгорещил, че получил удар и умрял няколко дни след това. Въпреки че бил груб, сприхав и необразован, бил мъдър управник и толерантен към религиите. Осигурил безплатно лечение за бедните, основал училища и създал магистратура, която да закриля градовете на провинциите от своеволията на управителите. **2. Валентиниан II, Флавий** (лат. *Valentinianus II, Flavius*) (371–392 г.сл.Хр.) Римски император, син на предходния, когото наследил заедно с доведения си брат Грациан. Регент била майка им, императрица Юстина. Максим Магнус, след като убил Грациан, узурпирал трона на младия император, но Теодосий го победил и върнал властта на Валентиниан. След няколко години бил изпратен на заточение от Теодосий в Галия и там бил убит от пълководеца си Арбогаст. **3. Валентиниан III, Флавий Плацид** (лат. *Valentinianus III, Flavius Placidus*) (419–455 г.сл.Хр.) Син на Констанц III и на Гала Плацидия, внук на Теодосий I. На шест години бил поставен на трона от Теодосий II. В този период варварите нападнали Западната римска империя от всички страни. Пълководецът на Валентиниан, Аеций, успял да спре хуните и в 451 г.сл.Хр.спечелил голяма победа срещу Атила при Каталонските полета. Валентиниан обаче, неблагодарен и завиждащ на славата на пълководеца, го убил със собствените си ръце в 454 г.сл.Хр. От този момент Западната римска империя започнала да се разпада и една по една провинциите Галия, Британия и Африка паднали в ръцете на варварските орди. Императорът бил убит в центъра на Рим на трийсет и шест години от някой си Петроний Максим, чиято съпруга бил похитил. Заради пороците му никой не го оплакал.

Валериан, Публий Лициний (лат. *Valerianus, Publius Licinius*) (?–260 г. сл.Хр.) Римски император, произхождащ от знатно семейство. Бил провъзгласен за император от войските в Реция. Привлякъл в управлението сина си Галиен и му поверил Западната римска империя, а той задържал за себе си Изтока. Преследвал християните и водил войни с готите и скитите. Когато се сражавал срещу персийския цар Сапор, бил победен и хвърлен в затвор. Там жестокият победител го подложил на невероятни унижения и ужасни изтезания, като го одрал жив.

Валерий (лат. *Valerius*) Име на римски род, от който произлезли известни личности, като Публий Валерий Публикола (➜ *Публикола*), Гай Валерий Флак (➜ *Флак*), Марк Валерий Месала Корвин (➜ *Месала*), Валерий Максим (➜).

Валерий Максим (лат. *Valerius Maximus*) (I в.сл.Хр.) Римски писател и историк, един от свитата на Секст Помпей. Бил автор на съчинение в девет книги, посветено на Тиберий, богато на анекдоти и случки, озаглавено „За забележителните дела и слова" (*Factorum et dictorum memorabilium libri IX*).

Вандали (лат. *Vandali*) Войнствено племе от Североизточна Германия, обитавало територията около реките Одер и Висла (III в.сл.Хр.). Оттам по време на варварските нашествия вандалите се спуснали на юг, преминали Рейн, атакували Галия, нахлули в Испания (409 г.сл.Хр.), сражавайки се срещу готите и римляните. Разположили се в Галиция, Лузитания и Испания Бетика, която била наречена на тях Вандалузия, днес Андалузия. Най-голямата си мощ достигнали при Гензерих, който в 429 г.сл.Хр. навлязъл в Северна Африка и превзел всички римски области, включително Картаген. После изградил мощен флот, с който извършвал пиратски нападения в цялото Средизимно море, плячкосвал Сардения, Корсика, Сицилия и Балеарските острови, достигнал дори до Рим (455 г. сл.Хр.). Градът бил напълно разграбен, но по волята на Гензерих не бил разрушен. Вандалите били ариани фанатици и преследвали ортодоксалните католици. В 533 г. сл.Хр. Юстиниан изпратил в Африка пълководеца Велизарий, който на няколко пъти разбил войските на вандалите. Оттогава те не са споменавани повече.

Вар, Публий Квинтилий (лат. *Varus, Publius Quintilius*) (около 50 г. пр.Хр. – 9 г.сл.Хр.) Римски военачалник, управител на Сирия. Впоследствие бил изпратен от Август начело на войската в Германия със задачата да реорганизира провинцията. Той злоупотребил с властта си и поискал да замени германското право с римско. Това предизвикало недоволството и съпротивата на германите, които се обединили около първенеца на херусците Арминий. Той успял да подмами Вар с легионите в една блатиста местност на Тевтобургската гора и там ги унищожил. При вида на тази сеч Варон се самоубил. Когато Август разбрал новината, изпаднал в отчаяние и извикал: *Vare, legiones redde!* („*Варе, върни ми легионите!*")

варварин (лат. *Barbarus*) Дума, с която гърците и римляните наричали първоначално чужденците, т.е. всеки, който говорел език, непознат за тях. За гърците думата нямала негативно значение. След завладяването на почти целия античен свят от римляните, терминът „варварски" започнал да служи за означаване на всичко извън термина *Romanitas*. Затова Цезар и Тацит наричат „варвари" галите и германите, макар и признавайки качествата им.

Варон (лат. *Varro*) Фамилно име на Теренциевия род **1. Варон Гай Теренций** (лат. *Gaius Terentius*) (III в. пр.Хр.) Римски пълководец. В 216 г.пр.Хр., по време на Втората пуническа война, като консул с Луций Емилий Павел, той претърпял голямо поражение при Кана. Оцелял в битката и после реорганизирал войската и съпротивата срещу картагенците. **2. Варон, Марк Теренций** (лат. *Marcus Terentius*) (116–27 г. пр.Хр.) Римски писател и учен, роден в Реате. Бил привърженик на Помпей. След битката при Фарсал Цезар му простил и му възложил отговорни задачи, сред които да организира обществена библиотека в Рим. Написал 74 произведения и 620 книги на най-различни теми: красноречие, история, литература, философия, граматика, право, география и земеделие. Съчиненията му са почти изцяло изгубени. По-значителни фрагменти има от: „Човешки и божи древности" (*Antiquitates*), „За латинския език" (*De lingua latina*), „За селското стопанство" (*De re rustica*), „Менипови сатири" (*Saturae Menippaee*) в проза и стихове. Голямата му ерудиция, изследванията на антични документи и различни източници, направени от него, ни дават ценни сведения, които иначе не биха стигнали до нас. **3. Варон, Публий Теренций**, наречен **Атацин** (лат. *Varro Atacinus, Publius Terentius*) (около 82–36 г. пр.Хр.) Римски поет, роден в местност близо до река Атакс, в Нарбонска Галия, откъдето идва и прякорът му Атацин. Написал историческа поема, озаглавена „За Секванската война" (*De bello Sequanico*), епиграми и една елегическа поема, посветена на любимата му Левкадия. Превел на латински „Аргонавтика" (*Argonautiche*) на Аполоний Родоски.

Ватикан (лат. *Vaticanus mons*) *геогр.* Хълм на десния бряг на р. Тибър. В древността се смятал за нездравословно място заради застоялите води, но по-късно блатата били пресушени. Първа Агрипина Старата превърнала подножието му в градини, а император Хелиогабал окончателно го облагородил. Според Авъл Гелий името *Vaticanus* произлиза от *vaticinia*, „предсказания", защото там се произнасяли оракулите.

Веи (лат. *Veii*) *геогр.* Голям древен етруски град, на северозапад от Рим. Процъфтявал в периода между VIII и VI в.пр.Хр. и бил яростен противник на Рим. В 396 г.пр.Хр. бил завладян от Марк Фурий Камил. Жителите му се наричали веи или вейентани.

Вейовис (лат. *Veiovis* или *Vediovis*) *мит.* Древен римски бог. Имал храм на Капитолийския хълм и на острова в Тибър. От някои бил отъждествяван с „Малкия Юпитер", от други с Юпитер на подземното царство, бог на отмъщението, носещ нещастие.

вексиларии (лат. *vexillarii*) Римски войници, ветерани, които след двайсет години военна служба, макар и напуснали вече войската, били събирани в специални резервни отряди.

velarium лат. (*велариум*) Голямо платно, което било опъвано в театрите и амфитеатрите, за да предпазва зрителите от слънцето и дъжда.

велити (лат. *velites*) Римски войници, въоръжени с леки оръжия – меч, копие и малък щит. Отрядът на велитите бил създаден през Втората пуническа война. Задачата им била да атакуват първи, да въвличат врага в кратки схватки, да нападат внезапно и бързо да се оттеглят.

Велия (лат. *Velia*) *геогр.* Латинското име на град Елея (➜).

Венера (лат. *Venus*) ➜ *Афродита*.

венети (лат. *Veneti*) Индоевропейско племе, което населявало земите в Северна Европа и Мала Азия. В началото на първото хилядолетие пр.Хр. една част от тях се установили в Италия, в днешната област Венето. В 181 г.пр.Хр. там била създадена римската колония Аквилея. Друга група венети се установили в Галия и били подчинени от Цезар в 56 г.пр.Хр.

Венилия (лат. *Venilia*) *мит.* Италийска нимфа, която от Давън родила Турн, царя на рутулите. Според други била съпруга на Янус.

Венузия (лат. *Venusia*) *геогр.* Град в Апулия, родно място на Хораций. Станала римска муниципия в 291 г.пр.Хр.

Веста (лат. *Vesta*) Римска богиня на домашното огнище, закрилница на семейството и държавата. На нея бил посветен кръгъл храм в центъра на Рим, където свещеният огън се пазел от шест млади девици, наречени весталки. Огънят трябвало да гори непрекъснато, защото се вярвало, че ако изгасне, внезапно ще настъпи голямо бедствие и ще застраши самото съществуване на Рим. Култът на Веста произлязъл от култа на гръцката богиня Хестия. Според легендата Еней го донесъл в Италия, а Нума Помпилий го пренесъл в Рим. Хестия била едно от 12-те олимпийски божества, първородна дъщеря на Кронос и Гея и сестра на Зевс, Хера, Посейдон, Хадес и Деметра. Изобразявали я като почтена матрона, пазителка на домашното огнище. Във всички гръцки градове горял свещен огън, символ на обичта към родината и на гражданските добродетели. В Атина огънят горял непрекъснато в пританеума и когато гръцките колонисти тръгвали да основават други градове, взимали със себе си пламък от него, за да запалят новите огнища.

весталки (лат. *Vestales*) Жрици, които трябвало да поддържат свеще-

ния огън на богинята Веста. Първоначално били само две, после броят им се увеличил на шест. Избирали ги сред момичетата от патрициански семейства на възраст между шест и десет години. Живеели до храма, в постройка, наречена *atrium Vestae*. Жреческата им длъжност продължавала трийсет години и през това време трябвало да запазят девствеността си. След този период можели да се омъжват. Ако една весталка оскверняла оброка за непорочност, била погребвана жива. Все пак жриците на Веста имали големи привилегии и получавали големи почести.

vestibulum лат. (*вестибулум*) В патрицианските къщи така се наричало преддверието, което чрез тесен коридор водело към атриума.

ветрове (лат. *Venti*) *мит.* Синове на Астрей и Еос. Те били Зефир, Борей, Евър и Нот (Аустер). Техен цар бил Еол и ги държал оковани в една пещера.

Ветурия (лат. *Veturia*) (VI–V в. пр.Хр.) Майка на Кориолан (➜). Когато синът ѝ с войската на волските стигнал до портите на Рим, матроните се обърнали с молба към нея да го спре. Заедно с неговата съпруга Волумния тя влязла във вражеския лагер и успяла да го убеди да пощади града.

Вер, Луций Аврелий (лат. *Verus, Lucius Aurelius*) (130–169 г.сл. Хр.) Римски император. Син на Елий Вер. Бил осиновен от Антоний Пий заедно с Марк Аврелий. Когато той станал император в 161 г. сл.Хр., му поверил войната срещу партите. Впоследствие Луций Вер се сражавал редом с Марк Аврелий в Германия срещу маркоманите. Получил удар и умрял по време на експедицията. Влязъл в историята не толкова с военните си дела, колкото с обикновено гледал да прехвърли на подчинените си, колкото с пищните банкети, с невъздържаността и разпуснатостта си.

Вербан (лат. *Verbanus lacus*) Езеро в Отсамалпийска Галия, което се захранва от р. Тицин. Днес Лаго Маджоре.

verbena лат. (*вербена*) Осветени клончета от лавър, мирта и маслина, с които се увенчавали фециалите (*verbenarii*), когато преговаряли с представителите на съседните народи.

Вергилий Марон, Публий (лат. *Vergilius Maro, Publius*) (70–19 г. пр.Хр.) Велик римски поет. Родил се в Андес край Мантуа в семейство на богати земеделци. Учил в Кремона, Медиоланум, Рим и Неапол и после се завърнал в своя чифлик, тласкан от голямата си любов към селския живот. В 42 г. пр.Хр. земите му били отнети и дадени на ветераните на Октавиан, победители при Филипи. Тогава Вергилий се преместил в Рим и заедно с Проперций и Хораций бил приет в кръга на Меценат. Прекарал и известен период в Неапол, защото обичал много този град, а и заради мекия му климат, благоприятен за крехкото му здраве. Меценат го представил на Август, който оценил таланта му и се отнасял толкова благосклонно към него, че дори го обезщетил за загубата на чифлика му. По желание на Меценат и стимулиран от императора, Вергилий създал „Енеида" (*Aeneis*), поема в 12 книги, в която се прославя произходът на Рим и на Юлиевия род. За да открие документи за произведението си и за да го усъвършенства, поетът решил да отиде в Гърция и да посети

местата, станали театър на делата на Еней. По време на пътуването обаче се разболял в Мегара и поискал да го върнат в Италия. Умрял почти веднага след слизането си в Брундизиум, но преди да издъхне, поръчал на приятелите си да изгорят поемата му, недовършена и според него несъвършена. Все пак това му желание не било уважено по нареждане на императора. Казвали, че така Август спасил обичаната Троя от втори опустошителен пожар. Вергилий бил погребан в Неапол, както пожелал приживе. Приятелят му Варий се погрижил за публикуването на „Енеида", като императорът му наредил да прегледа поемата, да изхвърли евентуалните несъвършени места, но да не добавя нищо. Другите произведения на Вергилий са „Буколики" (*Bucolica*) или „Еклоги" (*Eclogae*) – десет малки пасторални поеми, вдъхновени от идилиите на Теокрит, и „Георгики" (*Georgica*) в 4 книги – дидактическа поема за земеделието, в която възхвалява селския живот, смятан от него за крепител на морала и основна причина за величието на Рим.

Вергилия (лат. *Vergiliae*) Другото име на съзвездието Плеяди.

Вергиния (лат. *Verginia*) (V в. пр.Хр.) Дъщеря на центуриона Луций Вергиний. Била много красиво момиче и привлякла вниманието на децемвира Апий Клавдий. Отблъснат от нея, той се възползвал от положението си на висш магистрат и я обявил за робиня, за да не може да се измъкне от похотливите му намерения. Когато бащата на момичето разбрал за случилото се, оставил веднага бойното поле и се отправил към Рим. Поискал да види дъщеря си и когато тя се появила, извадил меча си и ѝ казал: „Това е всичко, което мога да направя, за да спася честта ти от похотливостта и насилието на един тиранин" и забил оръжието в сърцето ѝ. Когато войниците и римските граждани разбрали за отчаяния му жест, вдигнали въстание и поставили край на властта на децемвирите (449 г. пр.Хр.). Апий Клавдий бил арестуван и за да избегне съда и неизбежната присъда, се самоубил.

Верес, Гай Лициний (лат. *Verres, Gaius Licinius*) (I в.пр.Хр.) Римски политик. В 84 г.пр.Хр. бил управител на Киликия и по нечестен път натрупал огромни богатства. Освен другите неща в Гърция си присвоил и ценни произведения на изкуството, за да задоволи колекционерската си страст. Със средствата, които натрупал, си купил привърженици и в 74 г.пр.Хр. бил избран за претор. На следващата година, като пропретор, той отишъл в Сицилия, където продължил със злоупотребите. Извършвал подкупи, продавал обществени длъжности, отмъквал незаконно държавни средства. Продължил да си присвоява произведения на изкуството, взимайки ги от храмовете и дори от частните домове. Управлението му предизвикало голямо недоволство сред жителите на Сицилия, които го обвинили в злоупотреба с пари. Поверили обвинението на Цицерон, докато Верес бил защитаван от Хортензий Хортал. Цицерон произнесъл яростни обвинителни речи, наречени „Верини" и постигнал осъдителна присъда, макар и задочно, защото Верес избягал. Укрил се в Масилия, където след много години бил убит по нареждане на Антоний.

verna или **vernaculus** лат. (*верна* или *вернакулус*) На латински думата означава „домашен" и затова така наричали роб, който се е родил в къщата. Той, както и неговият баща, били собственост на господаря.

ver sacrum лат. (*вер сакрум*) Буквално означава „свещена пролет". Римляните наричали така обричането на боговете на всичко онова, което е родено през пролетта, в случаи на големи опасности и нещастия. В далечните времена се принасяли в жертва и деца, но впоследствие само животни.

Вертумн (лат. Vertumnus) *мит.* Римски бог, който ръководел всяка промяна, сезоните, движението. За да се сближи с Помона, в която се влюбил, приемал различни образи – на рибар, на селянин, на войник, но не успявал да я спечели. Най-накрая се преобразил като стара жена и Помона без страх го приела. Впоследствие се омъжила за него. Вертумн вероятно бил етруско божество. В негова чест се организирали празниците *Вертумналии*.

Верцингеторикс (лат. *Vercingetorix*) (около 72–46 г.пр.Хр.) Предводител на арверните. Събрал много голяма войска, за да организира въстание срещу римляните. Нападнал ги, когато били заети с настаняването си в зимните лагери. Цезар, който в това време се намирал в Италия, се върнал веднага и го победил в няколко сражения. Тогава Верцингеторикс подпалил селата, за да не могат римляните да се снабдяват с храна. В 52 г.пр.Хр. нанесъл поражение на Цезар при Герговия и бил признат за върховен военачалник на всички галски племена. Оттеглил се в Алезия, където след дълга обсада се предал поради липса на храна. Бил заведен в Италия и като пленник, окован във вериги, кичел грандиозния триумф на Цезар. Останал в затвора шест години, след което била изпълнена смъртната му присъда.

Веспасиан, Тит Флавий (лат. *Vespasianus, Titus Flavius*) (9–79 г. сл.Хр.) Римски император, роден в Реате, в Сабина. Въпреки че нямал знатен произход, направил блестяща военна кариера. Сражавал се храбро в Тракия и Британия. В 51 г. сл.Хр. бил избран за консул, а в 63 г.сл.Хр. станал управител на провинция Африка. Нерон го изпратил в Юдея, за да потуши въстанието на евреите. Докато обсаждал Ерусалим обаче, умрели Нерон и след него Галба, и той бил провъзгласен от легионите за император. Оставил сина си Тит да продължи обсадата и се върнал в Рим. След период на несигурност и объркване и след смъртта на съперниците му Отон и Вителий той станал единствен император. Бил способен администратор, въвел по-строга дисциплина във войската, изградил забележителни обществени постройки, като Храма на Мира, Колизеума. По време на неговото управление синът му Тит завършил войната срещу евреите, Агрикола затвърдил покоряването на Британия, границите по Рейн и Дунав били укрепени. Веспасиан поставил началото на Флавиевата династия и се постарал да възстанови наследствения принцип, като привлякъл в управлението сина си Тит, който после заел неговото място. Когато умирал, накарал да му сложат церемониални одежди и мъчейки се да стои изправен, казал: „Един римски император трябва да умре прав".

вигили (лат. *vigiles*) В Рим отряд от стражари, съставен от освобожденци. Бил въведен от Август и задачата му била да се грижи за сигурността на града през нощта, както и да предотвратява и изгасява пожарите.

вигилии (лат. *vigiliae*) В Рим така се наричало времето на нощната стража на войниците, както и самият караул. В римския лагер той се сменял четири пъти през нощта, на всеки три часа с начало 18 часа.

Византион (стгр. *Byzantion*, лат. *Byzantium*) *геогр.* и *ист.* Град, разположен на Босфора, основан през 658 г.пр.Хр., вероятно от мегарски колонисти. Бил разрушен от Дарий (490 г.пр.Хр.), после преминал в ръцете на атиняните и спартанците, но успял да запази независимостта си както при македонците, така и при римляните, чак до 1 в.сл.Хр., когато станал част от Римската империя. Византион бил обсаден и разрушен от Септимий Север, тъй като жителите му подкрепили другия претендент за властта. По-късно градът бил възстановен от Каракала. Константин Велики го избрал за столица на империята. Тогава Византион променил името си на Константинопол.

Византийска, империя (лат. *Byzantium, Imperium*) Име, дадено на Източната римска империя след отделянето ѝ от Западната.

Вика Пота (лат. *Vica Pota* или *Vicapota*) *мит.* Римска богиня на успеха и силата, както и на ежедневната печалба.

викарий (лат. *vicarius*) **1.** В Рим длъжностно лице, което замествало, заместник. След като Диоклециан реорганизирал империята, били създадени много викарии. Имало викарий на Рим (*vicarius Urbis*), който помагал на префекта на града (*praefectus Urbis*), един викарий, който бил помощник по гражданските въпроси на всеки един от четиримата префекти на императорската гвардия (*vicarius consiliis sacris*). Във всеки от дванадесетте административни окръга (или епархии) имало по един викарий на префектите на преториума (*vicarius praefectorum praetorio*). Той изпълнявал ролята на посредник между императора и управителя на провинцията, като контролирал администрацията и правосъдието. **2.** Роб, помощник на друг роб и негов подчинен.

виктимарий (лат. *victimarius*) Изпълнител на жертвоприношението. Помагал на жреца и заколвал жертвата.

Виминал (лат. *Viminalis mons*) Един от седемте хълма на Рим. Бил наречен така заради многото върби (*vimines*), които растели на него. В императорската епоха там били построени термите на Диоклециан.

Виналии (лат. *Vinalia*) Римски празници на виното. На 23 април се организирали градските (*urbana*), а на 19 август – селските (*rustica*). Първият бил посветен на Венера. На него в храма на богинята било раздавано вино на народа в голямо количество. Куртизанките носели дарове на Венера, за да ги дари с красота и чар. Другият бил в чест на Юпитер. Жрецът принасял в жертва агне и после откъсвал първия грозд, с което поставял началото на гроздобера.

Виндекс, Гай Юлий (лат. *Vindex, Gaius Iulius*) (около 25–68 г.сл.

Хр.) Римски политик и военен от галски произход. Като пропретор в Галия, той събрал голяма войска и застанал начело на въстание срещу Нерон в подкрепа на Галба. Все пак бил победен от римските легиони на Нерон, разположени в Германия, във Везонцион (*Vesontium*), и се самоубил.

Винделиция (лат. *Vindelicia*) Област в Централна Европа, която била обитавана от племето винделици. Намирала се между реките Дунав и Рейн и отговаряла на част от днешните Бавария и Швабия. Била покорена от римляните в 15 г.пр.Хр. и включена в провинция Реция. Главният ѝ град бил Августа Винделикорум (*Augusta Vindelicorum*).

винеа (лат. *vinea*) Във римската войска военна машина с форма на скеле, на подпорки за асма, откъдето идва и името ѝ (думата означава и „лоза"). Под този дървен подвижен навес обсаждащите войници се предпазвали от стрелите и копията.

Випсаний Агрипа, Марк (лат. *Vipsanius Agrippa, Marcus*) ➜ *Агрипа*.

Випсания Агрипина (лат. *Vipsania Agrippina*) (42 г.пр.Хр. – 20 г. сл.Хр.) Дъщеря на Марк Випсаний Агрипа, доведена сестра на Агрипина Старата. Омъжила се за Тиберий, който впоследствие я изоставил.

Вириат (лат. *Viriathus*) (около 190–139 г.пр.Хр.) Водач на лузитанците с неизвестен произход. Оглавявал банда разбойници. По-късно, представяйки се за борец за свобождение на народа си, събрал около себе си всички, които били изтощени от своеволията и репресиите на римляните. Начело на войската си Вириат победил няколко римски пълководци, изпратени срещу него. Накрая консулът Сервилий Цепион, след като и той претърпял неуспех, се принудил да внедри сред обкръжението му наемници, които да го убият.

visceratio лат. (*вискерацио*) Така се наричало в Рим раздаването на народа на месото и най-вече на вътрешностите на животните, които били принесени в жертва при погребенията на знатни римляни.

Вителий, Авъл (лат. *Vitelius, Aulus*) (15–69 г.сл.Хр.) Римски император, произхождащ от знатно семейство, но неспособен и корумпиран. Въпреки това успял да спечели благоразположението на всички императори повече с пороците, отколкото с добродетелите си. Тиберий го направил свой фаворит, Калигула го ценял заради умението му да кара колесница, Клавдий заради любовта му към игрите, а Нерон заради ласкателствата, с които Вителий превъзнасял певческите му дарби. Направил кариера благодарение на подкрепата им, като станал консул в 48 г.сл.Хр., проконсул в Африка, а после, по настояване на Галба, военачалник на войската в Германия. Независимо от пораженията, които понасял, войниците го подкрепяли, защото изобщо не държал да спазват дисциплината. Той самият се занимавал повече с пиршества и гуляи, отколкото с военните дела. По тези причини, когато Галба умрял, го обявили за император. Същевременно бил избран и Отон, но след като Вителий го победил при Бедриакум, се самоубил. В същото време обаче войските от Изтока и Дунав били провъзгласили за император Веспасиан. Той изпратил срещу Вителий войска, която го победила при Кремона в 69 г. сл.Хр. Опитал се да се скрие в двореца си в Рим, но бил намерен и влачен гол по улиците, където хората го линчували. Отрязали главата му и я забили на кол, а тялото му хвърлили в Тибър.

Витиния (лат. *Bithynia*) *геогр.* и *ист.* Област в Мала Азия, чийто брегове се къпят от Мраморно и Черно море. Завладяна от персите през VII в.пр.Хр., по-късно тя станала независимо царство, като успяла да запази автономия по времето и на Александър Велики, и на римляните. В 74 г.пр.Хр. Никомед IV със завещанието си я оставил на Рим и тя станала римска провинция. Между царете, които последователно заемали трона на Витиния, били Никомед I, който обединил региона, Прусий II, който предал Ханибал на римляните и вече споменатият по-горе Никомед IV.

Витрувий Полион, Марк (лат. *Vitruvius Pollio, Marcus*) (I в. пр.Хр.) Прочут римски архитект. За живота му няма сведения. Живял по времето на Август и му посветил съчинението си в 10 книги „За архитектурата" (*De architectura*). В него разработил много теми: урбанистика, строителни материали, хидравлика, механика, слънчеви часовници и военни машини. Произведението на Витрувий било използвано много от архитектите през Ренесанса.

Витула (лат. *Vitula*) *мит.* Римска богиня на веселието и на празниците.

Витумн (лат. *Vitumnus*) *мит.* Римско божество, което римляните призовавали, след като зачене, за да закриля детето им до раждането.

Волсини (лат. *Volsinii*) *геогр.* Древен етруски град, днес Болсена.

волски (лат. *Volsci*) Племе в Централна Италия, което обитавало територията, граничеща с марсите, херниците, латините и самнитите. Заклети противници на римляните, те били победени от Тарквиний Горди, но продължили своята съпротива. Вероятно Кориолан, предавайки Рим, им оказал помощ. Били окончателно победени във втората половина на IV в.пр.Хр. Главните им градове били Анциум (*Antium*), Цирцеи (*Circeii*), Кориоли (*Corioli*), Арпинум (*Arpinum*).

Волтумна (лат. *Voltumna*) *мит.* Богиня, закрилница на етруските. Имала храм във Волсини.

Волумния (лат. *Volumnia*) (V в.пр. Хр.) Съпруга на Кориолан (➜). Тя, заедно с майка му Ветурия, успяла да го убеди да отстъпи от Рим.

волци (лат. *Volcae*) Племе в Нарбонска Галия. Разделяло се на арекомици и тектосаги.

vomitoria лат. (*вомитория*) В римския театър така се наричали портите на входа към стъпалата.

Вулканалии (лат. *Vulcanalia*) Римски празник в чест на Вулкан, организиран през месец август. Улиците били осветявани и навсякъде горели грамадни огньове, в които били хвърляни определените за жертвоприношение животни.

Вулкан (лат. *Vulcanus*) ➜ *Хефест*.

Габи (лат. *Gabii*) *геогр.* Древен латински град, между Рим и Пренеста, основан от царете на Алба. Според легендата там били отгледани Ромул и Рем. Бил завладян от Рим при Тарквиний Горди.

Габиний, Авъл (лат. *Gabinius, Aulus*) (I в.пр.Хр.) Народен трибун, а после консул, поддръжник на Помпей. Сражавал се в Юдея, като възстановил реда там, и в Египет, където поставил на трона Птолемей XII. При завръщането му го обвинили в корупция и изнудване. Осъдили го да отиде в изгнание, въпреки защитата на Цицерон, към когото преди това се отнасял враждебно. Успял да се върне при управлението на Цезар. Впоследствие той го изпратил в Илирия, където в Салона Габиний умрял.

Gabinus, cinctus лат. (*Габинус, цинктус*) Така римляните наричали определен начин на препасване на тогата, като прехвърляли единия ѝ край над лявото рамо и го завързвали за тялото под дясната ръка. Изразът е свързан с епизод, случил се в Габи. Според легендата неприятелите внезапно нападнали жителите на града, докато те извършвали жертвоприношение, и се принудили да се отбраняват така, както били облечени. Оттогава повдигнатата по този начин тога се използвала при свещените ритуали и във войската.

Гавгамела (лат. *Gaugamela*) *геогр.* Селище близо до Арбела, в Асирия, където Александър извоювал третата си решаваща победа срещу Дарий (331г.пр.Хр.).

Гадес (лат. *Gades*) *геогр.* Древен морски град в Испания, основан от финикийците отвъд Херкулесовите стълбове, сега Кадикс. Оттам идвали в Рим прочутите танцьорки, наречени именно *Gaditanae*. В града се издигал красив храм, посветен на Херакъл, в който били изрисувани дванайсетте му подвига.

Гай (лат. *Gaius*) (IIв.сл.Хр.) Известен римски юрист, живял при Каракала или Адриан. Написал много съчинения по право, сред които четири книги „Основни закони“. От тях се възползвали съставителите на Юстиниановото законодателство.

Гайета → *Кайета.*

Gaius лат. (*Гай*) Римско собствено име, съкращавано с буквата „C“. По време на сватбения ритуал младоженката била наричана *Gaia* и произнасяла думите *ubi tu Gaius, ego Gaia* (Където бъдеш ти, ще бъда и аз) като обещание за вярност.

Гал, Гней Корнелий (лат. *Gallus, C. Cornelius*) (69–26 г.пр.Хр.) Римски политик и поет, роден в Галия. Макар и с незнатен произход, той бил издигнат от Август до най-високи магистратски и военни длъжности и назначен за управител на Египет. Впоследствие го обвинили в предателство, изпаднал в немилост и се самоубил. Известен като оратор, той бил и поет и в четирите си книги елегии възпял нещастната си любов по освободената робиня Ликорида. Вергилий, който бил негов приятел, му посветил десетата си еклога, а в шестата се изказва похвално за него.

Гала Плацидия (лат. *Galla Placidia*) (около 390–450 г.сл. Хр.) Дъщеря на император Теодосий I Велики и сестра на Онорий. Омъжила се за Атаулф, след като при плячкосването на Рим (410 г.) била пленена от Аларик, царя на вестготите. След като Атаулф бил убит, се омъжила за пълководеца Констанц, с когото царувала. Когато и вторият ѝ съпруг умрял, станала регент на сина си Валентиниан III. В Равена се издига прочутият мавзолей, посветен на нея.

Галатея (стгр. *Galateia*, лат. *Galatea) мит.* Морска нимфа, дъщеря на Нерей и Дорида. Имала щастлива любовна връзка със овчаря от Сицилия Акид, но така предизвикала гибелната ревност на циклопа Полифем. Той убил прекрасния младеж, като го смазал с една скала. Неутешимата Галатея накарала боговете да го превърнат в река.

Галатия (лат. *Galatia* или *Gallograecia*) *геогр.* Област в Мала Азия, разположена между Фригия, Кападокия, Понт, Витиния и Пафлагония. Взела името си от галатите, келтските или галските племена. Те се преселили там около 278 г. пр.Хр., водени от някой си Брен. Била разделена на четири провинции или тетрархии.

Галба, Сервий Сулпиций (лат. *Galba, Servius Sulpicius*) (около 5 г. пр.Хр.–69 г.сл.Хр.) Римски император. При Калигула се сражавал храбро в Германия, а после станал проконсул в Африка. Като управител на Тараконска Испания, той се присъединил към бунта на преторианците срещу Нерон и бил обявен от войската за император. Сенатът признал избора му и принудил Нерон да се самоубие. Галба се задържал на власт само седем месеца, тъй като, повлиян от лоши съветници, не пожелал да разреши обещаните награди на войниците, които го избрали. След като загубил тяхната подкрепа, бил убит от преторианците и те обявили неговия наследник Отон.

Галез (лат. *Galaesus*) *геогр.* Малка река близо до Тарент, където Ханибал разположил военния си лагер, докато обсаждал града. Известна била със стадата овце, които пасели по гористите ѝ брегове и които давали изключително фина вълна (Хораций, „Оди“).

Гален, Клавдий (лат. *Galenus, Claudius*) (129–200 г.сл.Хр.) Прочут лечител и философ от Пергам. В 146 г.сл.Хр. отишъл в Рим, където се радвал на голяма слава и станал лекар на Марк Аврелий, после на Луций Вер и накрая на Комод. От многобройните съчинения, които му се приписвали, били загубени цели 125, но останали стотина, които се отнасят до анатомията, физиологията, патологията и терапията. Неговите теории имали голямо разпространение и признание и през Средновековието.

Галерий Максимиан, Гай Валерий → *Максимиан.*

galerus лат. (галерус) **1.** Шапка без козирка и периферия, използвана от римляните на път или на полето. *Flamen Dialis* носел *galerus* с бял цвят. **2.** Перука, носена от жените или актьорите.

гали (лат. *Galli*) **1.** Жителите на Галия. Така с общо име римляните наричали келтските племена (алоброги, сенони, лингони, секвани, хедуи, арверни, бои, реми, салуви, хелвети и т.н.), които населявали тази област още от VII–VI в.пр. Хр. (➜ *келти*). **2.** Жреци на богинята Кибела, които взели името си от реката Гал във Фригия, където изпълнявали ритуалите си.

Галиен, Публий Лициний Егнаций (лат. *Gallienus, P. Licinius Egnatius*) (218–268 г.сл.Хр.) Син на император Валериан, с когото си разделял властта в продължение на седем години. Поел самостоятелно управлението в 260 г. сл.Хр., когато баща му бил пленен от персите. Наложило се да води тежки сражения в Галия, в Африка, на изток, за да защитава границите на империята и да спира натиска за автономия от много посоки. Разпуснат в нравите си, но изключително талантлив, той покровителствал изкуствата и науката. Бил убит от своите пълководци, докато обсаждал Милано.

Галилея (лат. *Galilaea*) *геогр.* Северната част на Палестина, в която живял и проповядвал Исус Христос. Най-важни градове били Кана, Назарет, Тибериада.

Галинция (стгр. *Galinthias*) *мит.* Наричана била и Галантида. Дъщеря на Прет. В деня, когато предстояло приятелката ѝ Алкмена да роди сина си Херакъл, парките и Илития държали ръцете си скръстени, за да попречат на раждането и да угодят по този начин на Хера. Галинция обаче прибягнала до хитрост, като внезапно разпространила невярната вест, че Алкмена вече е родила. От изненадата парките и Илития плеснали с ръце, развалили с това магията и Херакъл най-сетне се родил. Тогава Хера от яд превърнала Галинция в невестулка.

Галия (лат. *Gallia*) *геогр.* С това име римляните означавали териториите, включващи Северна Италия (*Gallia Cisalpina*, Отсамалпийска) и тези, разположени между Рейн, Пиренеите, Атлантическия океан и Средиземно море (*Gallia Transalpina*, Отвъдалпийска), съответстващи днес, общо взето, на Франция, на Белгия, на част от Холандия, на Германия и на Швейцария. От реките най-важни били Родан (*Rhodanus*, дн. Рона), Гарумна (*Garumna*, дн. Гарона), Секвана (*Sequana*, дн. Сена), Лигер (*Liger*, дн. Лоара), Рейн (*Rhenus*). Намесата на Рим в Галия започнала решително, когато негови войски, предвождани от Домиций Ахенобарб и Фабий Максим, отишли на помощ на хедуите и разбили алоброгите и арверните (122–121 г.пр.Хр.). Основаването на *Aquae Sextiae* (Екс ан Прованс) и на *Narbo Martius* (Нарбон) отбелязало създаването на първата римска колония извън Италия, наречена Нарбонска (*Provincia Narbonensis*). Римляните завладели и останалата част на *Gallia Transalpina* (наречена също *Comata* заради дългите коси, които носели галите) едва при Юлий Цезар. Между 58 и 50 г.пр.Хр. той провел редица успешни военни походи, разказани от него в „Записки за галската война" (*Commentarii de bello Gallico*) и я разделил на три провинции Аквитания, Келтика и Белгика (*Aquitanica, Celtica, Belgica*). Август я реорганизирал административно и ги направил четири: Нарбонска Галия (*Gallia Narbonensis*, наречена още *Provincia Narbonensis*, а после само *Provincia*, днес Прованс), Аквитания (*Gallia Aquitana*), Лугдунска Галия (*Gallia Lugdunensis* ➜ *Lugdunum*) и Белгика (*Gallia Belgica*). Тази организация се задържала четиристотин години.

Гамелии (лат. *Gamelia*) В Атина празник, жертвоприношение и сватбен банкет в чест на Хера Гамелия, който се организирал през месец гамелион, месеца на сватбите (между 15 януари и 15 февруари), периода на добрите знамения.

гамелион (стгр. *Gamelion*) Седмият месец от атическия календар, предшестван от посейдеон и следван от антестерион. ➜ *Гамелии*.

Ганимед (лат. *Ganymedes*) *мит.* Много красив младеж, син на Трой, брат на Ил и Асарак. Зевс пожелал да го вземе за виночерпец. Изпратил един орел, който го грабнал, докато пасял стадата на баща си в полите на планината Ида. Хера, обзета от ревност, изляла гнева си върху троянците, потомците на Трой.

гаргаренци (стгр. *Gargareis*, лат. *Gargarenses*) Митично племе, което според Страбон обитавало земите близо до амазонките. Мъжете от това племе живеели с тях по два месеца в годината, за да създадат деца. После момчетата били поверявани на бащите, а момичетата на майките.

Гела (лат. *Gela*) *геогр.* Град на южния бряг на Сицилия, близо до едноименната река. Основан бил около 690 г.пр.Хр. от колонисти от Родос и Крит. Там умрял и бил погребан Есхил.

Геланор (лат. *Gelanor*) *мит.* Цар на Аргос, син на Стенел. Когато от Египет дошъл Данай и оспорил неговата власт, народът се събрал, за да реши кой от двамата трябва да царува. Междувременно се появил вълк, който нападнал оборите и повалил един бик. Аргосци решили, че това е знак от боговете, отъждествили вълка с пришълеца чужденец и избрали него за цар.

Гелий, Авъл (лат. *Gellius, Aulus*) (около 130–180 г.сл.Хр.) Римски писател и ерудит, автор на „Атически нощи" (*Noctes Attticae*), сборник с много сведения и анекдоти. Започнат в Атина като дидактическо съчинение, в него има откъси от различни автори и бележки от разговорите, които е водил с известни личности на своето време на лингвистични и литературни теми. Състои се от двайсет книги, от които осмата е загубена.

Гелон (стгр. *Gelon*, лат. *Gelo*) (около 540–478 г.пр.Хр.) Тиран на Сиракуза. Роден в Гела, Сицилия, с незнатен произход. Изпъкнал със своите качества и много бързо станал началник на конницата на тирана Хипократ. След като той умрял, заел неговото място, а в 485 г. станал тиран и на Сиракуза. При управлението му тя придобила голяма мощ и влияние. В 480 г. разбил войската на картагенците при Химера. Гелон бил мъдър владетел, обичан от подчинените си и почитан като полубог. Покровителствал изкуството и литературата. Неговото място заел брат му Герон.

гелони (стгр. *Gelonoi*, лат. *Geloni*) Скитско племе, обитавало земите

на днешна Украйна. Хораций използва това име като общо за най-отдалечените варварски племена. Вергилий ги нарича *picti* (изрисувани).

Гемония (лат. *Gemoniae*) Пътека със стъпала на склона на Капитолийския хълм, по която свличали и хвърляли в Тибър труповете на наказаните със смърт в Мамертинския затвор.

Генесии (стгр. *Genesia*) В Гърция дни, посветени на почитта към мъртвите. Те били в началото на месец *боедромион*, третият от атинския календар (септември / октомври).

genethlioi theoi стгр. (*генетлиой теой*) В Гърция боговете на семейството (отговарящи на *пенатите* (➜) в Рим), а също и божества, закрилящи раждането (като Хера, Артемида и др.).

гений (лат. *genius*) *мит.* Дух, обикновено добър, който закрилял отделните хора, градове, места. В Рим смятали, че геният на всеки човек искал той да е щастлив, да се наслаждава умерено на удоволствията. Затова, когато човек живеел весело, приятно, се казвало, че се грижи за гения си (*indulgere genio*), а когато се подлагал на лишения, че го лишава, мами (*defraudare genium*). Освен личен гений имало и местен, *genius loci*. ➜ също *демони*.

gens лат. (*генс*) Род, т.е. група от семейства с един общ родоначалник. В Рим гражданите се разделяли на три триби – Рамни, Титии и Луцери (*Ramnes, Tacies* и *Luceres*), и всяка триба била разделена на курии. На свой ред всяка курия съдържала десет *gentes* (рода), а те се разделяли на семейства. Към един и същи gens принадлежали тези, които имали еднакви имена (напр. *Aemilius, Claudius, Flaminius* и т.н.), един общ корен и еднакви обичаи, преди всичко религиозни. Първоначално *gentes* били всичките патрициански. По-късно, когато при Тарквиний Приск някои плебейски фамилии били издигнати до патрициански, те образували нови *gentes*, които, за да се различават от другите, били наречени *gentes minores*, докато първите, които вече били в сената, започнали да ги наричат *gentes maiores*. Принадлежащите към един gens били наричани *gentiles* (роднини) и никой от тях не можел да направи завещание или да прибегне до осиновяване без съгласието на другите *gentiles*.

Генций (лат. *Gentius*) (II в.пр.Хр.) Цар на Илирия, който по искане на македонския цар Персей задържал римските пратеници. Бил победен от римляните и консулът Аниций го завел като пленник с цялото му семейство в Рим, за да придаде блясък на своя триумф. Оттогава Илирия станала римска провинция.

геомори (стгр. *geomoroi*) Така се наричали в Атина дребните земеделци, една от прослойките, на които Тезей разделил населението.

геран (стгр. *geranos*) **1.** Жерав. **2.** Театрален механизъм, с помощта на който се спускали на сцената боговете или се издигали във въздуха героите. **3.** Име на танц, наричан на о. Делос „Бягството на жеравите".

Герион (стгр. *Geryoneus*, лат. *Geryon* и *Geryones*) *мит.* Всяващ ужас гигант с три тела от кръста нагоре, син на Хризаор и Калироя. Живеел на остров Еритея, в залива на Гадес. Притежавал стада от

прекрасни крави, пазени от пастира Евритион и двуглавото куче Ортрос. Херакъл, след като поставил в Гибралтарския проток стълбовете, наречени Херкулесови, за доказателство, че е минал оттам, отишъл на острова и като убил Евритион и Ортрос, откраднал кравите. Герион притичал да защитава стадото си, но само с един удар също бил убит от Херакъл. ➜ *Херакъл, Как.*

Гермал (лат. *Germalus*) Малко удължение на Палатинския хълм, обърнато на северозапад, където според легендата били изоставени близнаците Ромул и Рем и после кърмени от вълчицата.

германи (лат. *Germani*) Население с индоевропейски произход, установило се в Германия (➜).

Германик, Гай Юлий Цезар (лат. Germanicus, Gaius Iulius Caesar) (15 г.пр.Хр.–19 г.сл.Хр.) Син на Друз и Антония, внук на Август. Тиберий го осиновил и му поверил най-важните държавни длъжности. Оженил се за Агрипина Старата, от която имал много деца, между които Калигула. Предприел няколко експедиции в Германия, завършили с победи. След смъртта на Август легионите, които му били изключително верни, го провъзгласили за император, като отказали да приемат изкачването на трона на Тиберий. Но Германик успял да спре бунта на войниците с прочутото си красноречие. Продължил своята кампания в Германия и победил всяващия ужас Арминий. Възвърнал някои от орлите, знаците на легионите, загубени от Вар при Тевтобургската гора. Впоследствие Тиберий го изпратил с извънредни пълномощия в Ориента, където развил важна посредническа дейност. Там бил отровен според някои от съперника си Калпурний Пизон.

Германия (лат. *Germania*) *геогр.* и *ист.* Голяма територия на изток от Галия, между Рейн, Дунав, Елба и Северно море. Племената, които я обитавали, влизали многократно в контакт с римляните. През 102 г. пр.Хр. Марий разгромил кимврите при Екс, а в 101 г. тевтоните при Раудийското поле. Цезар победил свебите, предвождани от Ариовист, които се опитали да нахлуят в Галия и в 58 г.пр.Хр. ги прогонил обратно отвъд Рейн. Август се опитал да разшири римската власт над Германия, но войската му, командвана от Вар, била разбита от Арминий при Тевтобургската гора (9 г.сл.Хр.). Впоследствие Тиберий, Германик, Траян и Марк Аврелий подчинили части от германските територии, които били разделени на две провинции: Горна Германия и Долна Германия. Кризата в Римската империя довела до нарушаване на границите от германските племена (франки, алемани, вандали, готи, лангобарди и др.), като ги заличили и се разпространили из цяла Централна и Южна Европа.

Герон или **Хиерон** (лат. *Hieron*) Име на двама тирани на Сиракуза. **1. Герон I** (?–467 г.пр.Хр.) По-голям брат и наследник на Гелон. Обявил война на етруските и ги сломил при Кума в 474 г. Две години по-късно наложил контрол над Агригент, като победил тирана Терон. Отначало бил алчен и жесток, но после станал покровител на науката и изкуствата. Повикал в двора си поети като Симонид, Бакхилид, Есхил и Пиндар. **2.**

Герон II (около 306–215 г.пр. Хр.) Голям стратег. Победил мамертинците и бил обявен от войската за цар. Отначало се съюзил с картагенците, а после с римляните, на които помогнал в Първата пуническа война. Приел в двора си Архимед.

геронти (стгр. *gerontes*) ➔ *герузия.*

герузия (стгр. *Gerousia)* В някои гръцки полиси събранието на старейшините, което управлявало държавата с голям авторитет. В Спарта се състояло от двайсет и осем члена, избирани пожизнено чрез шумното одобрение на народа. Членовете на герузията се наричали *геронти* и имали политическа и съдебна власт.

Гета, Луций Септимий (лат. *Geta, Lucius Septimius*) (189–212 г. сл.Хр.) Римски император, син на Септимий Север и Юлия Домна, роден в Милано. Получил титлата цезар в 198 г. и август в 209 г. Управлявал с брат си Каракала, който от завист към него първо се опитал да го отрови, а после го съсякъл пред очите на майка им.

гети (стгр. *Getai*, лат. *Getae*) Тракийско племе, обитавало земите в долното течение на Дунав. Намирали се близо до даките, с които често били бъркани.

гетули (лат. *Gaetuli*) Либийско племе, обитавало територията между Атлантика, Мавритания и Нумидия. Били номади и много войнствени.

Гея (стгр. *Ge* или *Gaia*) *мит.* Земята. Съпруга на Уран, първия бог, който управлявал установилия се след Хаос свят. Имала много деца, сред които титаните, хекатонхейрите (сторъките) и циклопите. Понеже Уран се страхувал от хекатонхейрите и циклопите, веднага след раждането им ги затворил в Тартар. Тогава Гея убедила титаните да се опълчат срещу баща си и да го свалят от трона. Дала на един от тях, Кронос, сърп (*harpe*), с който титанът тежко наранил баща си. От течащата му кръв се родили Еринииите и гигантите. Гея била отъждествявана от гърците с Кибела и Деметра. Римляните, които я наричали Телус (Земя), я почитали и като Церера.

Гиг (лат. *Gyges*) (VIII–VII в.пр. Хр.) Според легендата овчар от Лидия, който заграбил трона на Кандавъл. Той го убил с помощта на вълшебен пръстен, правещ го невидим. Според Херодот към това го тласнала красивата съпруга на Кандавъл, обидена от грубостта на царя, проявена към нея. Разширил границите на Лидия и установил приятелски отношения с Гърция, като изпратил богати дарове на оракула от Делфи. Неговите богатства били огромни.

гиганти (лат. *Gigantes*) *мит.* Огромни същества, деца на Гея. Родили се от кръвта на Уран, кастриран от сина си Кронос. Били надарени с необичайна сила и имали обща кръв с титаните и циклопите. Подстрекавани от майка си и водени от своя цар Евримедонт, те обявили война на Зевс и боговете. Опитали се да атакуват Олимп, но били победени и хвърлени под Етна и другите вулкани. Между гигантите най-известни били Алкионей, Клитий, Ефиалт, Енкелад, Еврит, Хиполит, Пелор, Порфирион.

гигантомахия (стгр. *Gigantomakia*) *мит.* Прочутата битка на гигантите срещу Зевс, за да отмъстят за участта на братята си титани. Бунтовниците тръгнали от Флегра, в Тракия, после минали през Аркадия, Тесалия и Македония. Но Зевс със своите страшни мълнии и с помощта на Нике, Аполон, Артемида, Арес, Дионис, Хермес и дори на полубога Херакъл успял да извоюва победа и погребал гигантите под вулканите.

Гий (лат. *Gyas* или *Gyes*) *мит.* Един от хекатонхейрите (сторъките).

Гилип (лат. *Gyllipus*) (Vв.пр.Хр.) Спартански пълководец. Начело на войската и флота защитил Сиракуза от атиняните. Спечелил решителна победа над двамата вражески военачалници Никий и Демостен, които пленил и които против волята му били убити от сиракузците. Впоследствие омърсил името си, като си присвоил, както изглежда, триста таланта от военната плячка. За да избегне смъртната присъда, избягал в изгнание.

гимназия (стгр. *gymnasion*, лат. *gymnasium*) В Гърция място за физически упражнения на младежите, но и за изучаване на музика, литература и философия. Представлявало обширно помещение, заобиколено от колони с места за хиляда зрители. От двете страни имало бани. До нас е достигнало точното описание на Витрувий за такива сгради. В тях се провеждали пет вида състезания (*pentathlon*): бягане, скок, борба, хвърляне на диск и хвърляне на копие. При свободната борба и при юмручния бой атлетът обикновено бил гол (*gymnos*, откъдето идва думата „гимназия") и се намазвал, за да даде тонус на тялото си и да го направи хлъзгаво.

Гимнопедии (стгр. *gymnopaidiai*) В Спарта ежегодни празници, посветени на Аполон и Артемида. На тях се чествала битката между спартанци и аргосци. Загиналите се почитали с танци, хорови песни и гимнастически упражнения, изпълнявани от голи момчета.

гимнософисти (стгр. *Gymnosophistai*) Име, дадено от гърците на индийските философи мистици, които живеели голи в горите и практикували аскетизъм.

gynaikeion стгр. (*гюнайкейон*) Най-вътрешната част на гръцката къща, запазена за жените (всъщност думата идва от старогръцката *gyne*, „жена") и за децата. Тя била отделена от помещението за мъжете с двор. Състояла се от таламос (брачна стая) и антиталамос (стая за работа или прием).

гладиатори (лат. *gladiatores*) Роби или затворници, военнопленници или доброволци, които участвали в кървави публични представления. Гладиаторските игри (*ludi gladiatorii*) били въведени в Рим в 264 г.пр.Хр. по етруски обичай и с тях се отдавало почит на починалия при погребалните шествия. За да развличат римската публика, гладиаторите се биели на арената с други хора или диви животни с къс меч (*gladius*) и други видове оръжие. Раненият гладиатор искал милост от народа, вдигайки показалец, а зрителите показвали, че му подаряват живота, с прибран палец в свита в юмрук ръка (*pollicem premere*), или че му отказват милост, с опъната ръка и палец, обърнат надолу (*pollicem vertere*). Гладиаторите се различавали по оръжията, които използвали, дрехите и случаите, за които били ангажирани. *Secutores* се сражавали с меч и малък кръгъл щит, *retiarii* с мрежа и тризъбец, *essedarii* от колесница, теглена от четири коня

и т.н. Имало гладиатори, които се биели срещу животни, други един срещу друг на пиршествата, трети влизали в бой на отряди. Най-добрите, ако имали късмет да оживеят, след определен брой битки били освобождавани и се наричали *rudiarii*.

gladius лат. (*гладиус*) Меч, основното оръжие на римляните. Висял на един пояс (*balteus*) или колан (*cingulum*). Войниците го носели от дясната си страна, защото отляво носели щита, докато началниците на войската, които нямали щитове, го носели отляво.

Главк (лат. *Glaucus*) *мит.* **1.** Рибар от Беотия, вероятно син на Посейдон. Забелязал, че някои риби, уловени от него и оставени на тревата, изведнъж възвръщали силите си и се хвърляли обратно във водата. Тогава опитал тази трева и внезапно изпитал желание да живее в морето. Хвърлил се във вълните и Тетида и Океан го направили божество. Изобразявали го като старец с брада и дълга четинеста коса, а тялото му завършвало с опашка на риба. Влюбил се в Скила (➜), което станало причина за превръщането ѝ в морско чудовище. **2.** Син на Хиполох, внук на Белерофонт, заедно със Сарпедонт предводител на ликийците, съюзник на Приам в Троянската война. Тъй като бил приятел и на Диомед, наивно разменил собствената си златна ризница с желязната на гръцкия герой, откъдето идва и латинският израз *Glauci et Diomedis permutatio* за неизгодна и безумна размяна. **3.** Коринтски цар, син на Сизиф и Меропа, баща на Белерофонт. Когато се връщал от игрите в памет на Пелий, бил разкъсан от собствените си коне. Афродита ги била подлудила, понеже искала да му отмъсти. **4.** Син на Минос и Пасифая. Като дете паднал в делва с мед и умрял в нея. Гадателят Полиид, който веднъж видял змия да съживява умряла змия с някаква билка, използвал същата билка и съживил Главк.

Главка (стгр. *Glauke*) *мит.* **1.** Дъщеря на Кихрей, цар на Саламин, омъжила се за Теламон, сина на Еак. **2.** Дъщеря на Креонт, наричана и Креуза, съпруга на Язон (➜).

Гликера (лат. *Glycera*) **1.** Много красива куртизанка от Сикион, изключително умела във виенето на венци. Смятало се дори, че тя ги е измислила. Прочут бил портретът ѝ, нарисуван от художника Павсий, нейн любовник. **2.** *лит.* Име, с което поетът Хораций възпял една много красива и обичана от него жена.

Гликон (стгр. *Glykon*) Знаменит старогръцки скулптор, родом от Атина, на когото се приписва прочутата статуя Херкулес Фарнезе, намерена в термите на Каракала. Не е известен периодът, в който е живял.

гликоней (стгр. *glykoneios*) Стих от четири стъпки. За негов създател се смятал александрийският лирически поет Гликон, за когото не се знае почти нищо.

гномическа, поезия (стгр. *gnomike poiesis*) Дидактически епос, състоящ се обикновено от кратки съчинения с някакава мъдра мисъл, наставления, изводи, основани на житейския опит (от старогръцки *gnome* „мъдра мисъл".) Главни представители били Солон, Мимнерм, Теогнид, Фокилид, Симонид.

гномон (стгр. *gnomon*) Показалец или стрелка, които със сянката си показвали часа при слънчевите часовници.

Горгий (лат. *Gorgias*) (около 480–375 г.пр.Хр.) Прочут софист и оратор, роден в Леонтини, Сицилия. Вероятно бил ученик на Емпедокъл, но прекарал почти целия си живот в Атина. Смята се за създател на реториката. Платон е написал един диалог срещу софистите, наречен „Горгий".

горгони (лат. *Gorgones*) *мит.* Дъщери на Форкин и Кето. Били страшни крилати чудовища и погледът им превръщал хората в камък. Имали коси от змии, златни крила, ръце от бронз и зъби на глиган. Според Хезиод имената им били Стено, Евриала и Медуза, единствената смъртна.

Горгофона (лат. *Gorgophone*) *мит.* Дъщеря на Персей и Андромеда, сестра на Алкей и майка на Тиндар.

Гордиан (лат. *Gordianus*) Име на трима римски императори. **1. Гордиан, Марк Антоний Семпрониан Роман Африкан** (лат. *Marcus Antonius Sempronianus Romanus Africanus*) (158–238 г.сл.Хр.) Потомък на Гракхите, сроден с Траян, даровит, с богата култура, много добродетели и голямо благородство. В 237 г.сл.Хр., като проконсул в Африка, бил обявен за император, за да се противопостави на Максимин. Смятайки се за твърде стар (бил почти на осемдесет години), първоначално отказал, но после по настояване на народа бил принуден да приеме. Привлякъл към управлението сина си. Изпратил го срещу управителя на Нумидия Капелиан, поддръжник на Максимин, но там той бил убит. Тогава Гордиан от отчаяние се самоубил. **2. Гордиан II** (около 192–238 г.сл.Хр.) Син на предходния, от когото бил привлечен като помощник във властта. Умрял в битка срещу бунтовниците на Максимин след само шест седмици управление. **3. Гордиан III** (222–244 г.сл.Хр.) Син на предходния. Само на дванайсет години получил титлата цезар, а на седемнайсет, след смъртта на Пупиен и Балбин (238 г.сл.Хр.), го провъзгласили за император. Оженил се за дъщерята на министъра си Тимезитей. Победил персите, които нахлули в източните римски провинции, готите и сарматите. Бил убит от Филип Араб.

Гордий (стгр. *Gordias*, лат. *Gordius*) *мит.* Легендарен фригийски цар. Оракул посъветвал фригийците да си изберат да ги управлява този човек, когото пръв видят да минава на колесница по улицата, водеща към храма на Зевс. Така те избрали селянина Гордий. След като станал цар, в знак на благодарност закарал колесницата си в храма и я завързал с много сложен възел, така че краищата на въжето не се виждали. Оракулът предсказал, че който развърже този възел, ще владее Азия. Александър Велики разрешил проблема, като разсякъл *Гордиевия възел* с меча си.

Гордиум (стгр. *Gordion*, лат. *Gordium*) *геогр.* Град във Фригия, седалище на царете, разположен на брега на р. Сагарис.

готи (лат. *Gothi*) Войнствено племе от северните части на Германия. От бреговете на Балтийско море те се спуснали на юг, нахлувайки (в III в.сл.Хр.) в пределите на Римската империя. Готите се разделяли на остготи и вестготи и

създали на територията на Италия и Испания две силни царства. В 410 г.сл.Хр. вестготите, водени от Аларих, нахлули в Италия и плячкосали Рим.

Градив (лат. *Gradivus*) *мит.* Епитет на Марс.

граи (лат. *Graiai*) *мит.* Дъщери на Форкин и Кето, наречени още Форкиниди. Имената им били Енио, Пефредо и Дейно. Били сестри на горгоните и пазели пещерата. Трите имали един общ зъб и едно око, което Персей им откраднал.

Гракх (лат. *Gracchus*) Фамилно име на двама народни трибуни, синове на Корнелия, дъщеря на Сципион Африкански. **1. Гракх, Тиберий Семпроний** (лат. *Tiberius Sempronius*) (162–133 г.пр.Хр.) Независимо от патрицианския си произход, той се борил да прокара закони, насочени срещу едрите земевладелци, за разпределението на излишните земи между най-бедните граждани. Бил убит при схватка, предизвикана от патрициите. **2. Гракх, Гай Семпроний** (лат. *Gaius Sempronius*) (154–121 г. пр.Хр.) Брат на предходния, чиято политика продължил. Станал народен трибун в 123 г. и за да получи одобрението на народа, прокарал закон, осигуряващ ниски цени на зърнените храни. Освен това предложил да се даде римско гражданство на всички италийци. Патрициите, водени от демагога Ливий Друз, предизвикали размирици, по време на които Гай Гракх бил принуден да бяга и да се скрие в храма на Диана. За да не попадне в ръцете на неприятелите си, накарал един роб да го убие.

Граник (лат. *Granicus*) *геогр.* Река във Витиния, която извира от планината Ида и се влива в Пропонтида. Известна е с битката в 334 г. пр.Хр., в която Александър Велики с 30 000 македонски войници победил 600 000 персийци, водени от Дарий.

Грациан, Флавий (лат. *Gratianus, Flavius*) (359–383 г.сл.Хр.) Император на Западната римска империя, роден в Панония. Дошъл на мястото на баща си Валентиниан I и царувал заедно с брат си Валентиниан II. Заздравил границите на империята, като разгромил алеманите, избивайки в едно сражение 30 000 техни войници. След като чичо му Валенс, император на Източната римска империя, бил убит от готите при Адрианопол (Одрин), поставил Теодосий на негово място. Повлиян от Св. Амброзий, той организирал преследване на езичниците. Тези му действия, както и явните му предпочитания към войниците от варварски произход, предизвикали недоволството на войската. Бил убит на път за Галия, за да се сражава с Максим Велики.

Грации (лат. *Gratiae*) ➜ *Харити.*

graecostasis лат. (*грекостазис*) Така се наричала една постройка в Рим, близо до курията. В нея чуждите пратеници, първоначално гърците (откъдето идва и името ѝ), заедно изчаквали да бъдат приети в сената.

грифон (лат. *grypis* или *gryps*) Приказно животно от източната митология, изобразявано с тяло на лъв и глава на орел. Според легендата грифоните живеели на Рифейските планини и си оспорвали с аримаспите (➜) златото на една златоносна река в областта.

gustus или **gustum**, или **gustatio** лат. (*густус* или *густум*, или *густацио*) Така римляните наричали предястието, както и леката закуска през деня.

guttus или **gutus** лат. (*гутус*) В Рим съд с дълга и тясна шийка, използван за сипване на вино в патерата при жертвоприношение.

гърци (лат. *Graeci*) Жителите на древна Гърция, принадлежащи към различни етнически групи, и наричани с различни имена: ахейци, аргосци, данайци, дорийци, долопи, елини, йонийци, мирмидонци, пелазги.

Гърция (стгр. *Hellas*, лат. *Graecia*) *геогр.* Страна в Южна Европа, заобиколена от Егейско, Йонийско и Средиземно море, граничеща с Илирия, Тракия и Македония. Макар и разпокъсана политически и разделена на много полиси, намиращи се в непрекъсната борба помежду си, исторически Гърция представлявала една културна и лингвистична цялост. Най-известните ѝ градове били: Атина, Спарта, Микена, Аргос, Коринт, Тива, Мегара. Историята на Гърция е историята на тези отделни полиси.

Гърция, Велика или **Магна Греция** (лат. *Magna Graecia*) Така била наричана южната част на Италия, заселена от гръцки колонии. Имала голямо значение за разпространението и развитието на гръцката цивилизация в Италия. Главните ѝ градове били Кума, Тарент, Сибарис, Кротон, Метапонт, Пестум.

Д

Давлиада (лат. *Daulias*) *мит.* Епитет, даден от поетите на Прокна (➜), а и на сестра ѝ Филомела (➜), защото били родом от град Давлида в областта Фокида, по пътя към Делфи.

дадух (стгр. *dadouchos*) В Гърция така се наричал жрецът на Деметра, който по време на Елевзинските мистерии носел свещения факел (*das*).

даки (лат. *Daci*) – Войнствен народ, граничещ с гетите, разделен на различни племена, които се обединили при цар Буребиста (60 г. пр.Хр). След като завладял Тракия и Панония, той създал една силна държава, в състояние да се противопостави на Рим. Водени от цар Децебал, даките обявили война на Домициан. Впоследствие се сражавали и срещу Траян, който ги победил окончателно и Дакия била превърната в римска провинция през 107 г.сл.Хр.

Дакия (лат. *Dacia*) *геогр.* Древна и обширна област на север от р. Дунав, днес Румъния, населявана от племето даки. Даките произхождали от Тракия и се занимавали със земеделие и животновъдство.

дактил (лат. *dactylus*) *лит.* Стихотворна стъпка в старогръцката и римската поезия, която има четири *morae* (времена). Състои се от три срички, от които първата е дълга, а другите две кратки, като ударението на стъпката пада върху дългата. Според легендата води произхода си от ритмичните песни на идейските дактили (➜ дактили).

дактили, идейски (стгр. *Daktyloi Idaioi*) Жреци на Кибела или Рея, наричани идейски, защото обитавали планината Ида. Името им произлиза от старогръцката дума *daktylos*, „пръсти" защото притежавали способността да обработват желязото с пръсти и защото били десет на брой. Отъждествявали ги с корибантите (➜) и куретите (➜).

далматинци (лат. *Dalmatae*) Древните жители на Далмация, войнствени и непокорни, били присъединени към Рим през 33 г.пр.Хр., след цели 120 години войни.

Далмация (лат. *Dalmatia*) *геогр.* Част от древна Илирия, на източния бряг на Адриатическо море чак до границата с Епир. Сред главните ѝ градове били Салона (*Salona*, близо до днешния град Спалато) и Скодра (*Scodra*, днес Скутари). Между III и IV век Далмация дала на Рим някои известни императори, като Диоклециан, който след абдикацията си се оттеглил в Салона.

Дамаст (стгр. *Damastes*) ➜ *Прокруст.*

Дамия (стгр. *Damia*) *мит.* Богиня на плодородието, почитана в Гърция и Тарент. Името било и епитет на Деметра и Кора.

Дамокъл (лат. *Damocles*) (IV в.пр. Хр.) Придворен и приятел на Дионисий Стари, тирана на Сиракуза. Дамокъл, възхищавайки се на богатствата на царя, казал, че го смята за най-щастливия човек на земята. За да му покаже колко преходно е щастието, Дионисий го поставил на своето място по време на един банкет и сложил да виси над главата му един меч, закачен само на конски косъм. Дамокъл, изплашен до смърт, помолил Дионисий веднага да сменят местата си.

Дамон (лат. *Damon*) (V–IV в.пр. Хр.) Философ питагореец, известен с пословичното си приятелство с Финтий. Финтий, наклеветен от придворните, бил осъден на смърт от Дионисий Млади, тирана на Сиракуза. Пожелал да му дадат само един ден, за да приведе в ред делата си. Тиранът се съгласил, при условие че на негово място остане Дамон като поръчител. На уречения ден, понеже осъденият не се появявал, Дамон бил отведен към бесилката и малко преди да го убият, се появил Финтий, за да заеме мястото му. Дионисий, потресен от верността на двамата приятели, отменил присъдата.

Данаиди (лат. *Danaides*) *мит.* Така били наречени петдесетте дъщери на Данай. По негова заповед те, с изключение на Хипермнестра (➜), в деня на сватбата си убили съпрузите си и хвърлили главите

Даная (лат. *Danae*) *мит.* Дъщеря на Акризий, царя на Аргос. Акризий, тъй като нямал синове, а само една дъщеря, красивата Даная, отишъл да се посъветва с оракула. Той му предсказал, че Даная ще го дари с внук, бъдещ герой, който ще стане причина за смъртта му и ще заеме неговото място на трона. Акризий, уплашен от това предсказание, заповядал да построят една стая и да обковат стените ѝ с бронз. Разположил тази стая в приземната част на една от кулите на града и там затворил дъщеря си. Около кулата поставил пазачи със строгата заповед да не допускат никакъв мъж в сградата. Безпощадният Зевс направил така, че пророчеството на оракула да се сбъдне въпреки всичко. Превърнал се в златен дъжд и по време на една много силна буря посетил затвореното момиче. От този златен дъжд се родил Персей. Когато царят дочул плача на малкия, разбрал, че се е родил внукът, от когото толкова се страхувал. Заповядал Даная и малкият да бъдат затворени в сандък и хвърлени в морето, с надеждата да се удавят и двамата. Благодарение на Зевс сандъкът останал непокътнат и течението го отнесло до брега на един от Цикладските острови, чийто цар бил Полидект.
Рибарят Диктис (според една легенда брат на царя) уловил уплетен в мрежите си сандъка, отворил го и намерил вътре двамата корабокрушенци. Изпълнен със състрадание, той ги отвел в двореца. Персей бил отгледан като принц, а Полидект се влюбил в Даная и поискал да се ожени за нея. Тя не се съгласила, но царят заподозрял, че зад отказа ѝ стои Персей и за да се избави от него, поискал да му донесе главата на Медуза (➜ Персей). След като младежът победоносно дошъл с главата на Медуза, вкаменил Полидект и се завърнал с Даная в Аргос.

им в езерото Лерна. Заради това ужасно престъпление били осъдени от Ереб да пълнят с вода една бъчва, осеяна с дупки. Това правело усилията им безполезни и наказанието им вечно.

Данай (лат. *Danaus*) *мит.* Син на египетския цар Бел и Анхироя. След смъртта на баща си управлявал заедно с брат си Египт. Имал петдесет дъщери, в които се влюбили петдесетте синове на Египт. За да отдели дъщерите си от тях и за да спре един евентуален съюз, който считал за нечестив, Данай избягал и ги отвел в Аргос. Там научил местните жители да копаят кладенци. Направил толкова добри неща за хората, че бил избран от тях за цар, като отстранил съперника си Геланор (➜). Но синовете на Египт го последвали и отново поискали да се оженят за Данаидите. Той се съгласил, но заповядал на дъщерите си да убият съпрузите си, докато спят. Всички изпълнили заръката му, само Хиперместра не убила Линкей. Отначало баща ѝ започнал да преследва Линкей, но после се сдобрил с него и го направил свой наследник. След смъртта на Данай в негова чест била издигната прекрасна гробница на пазара в Аргос. Есхил използвал легендата за Данай и Данаидите в трагедията си „Молителки".

Дардан (лат. *Dardanus*) *мит.* Легендарният основател на управляващата династия на Троя, син на Зевс и на нимфата Електра. Произхождал от Самотраки. Според Вергилий царувал в Италия и избягал оттам, след като неволно убил брат си Ясион. Установил се в Мала Азия и там се оженил за Батея, дъщерята на царя на Троада Тевкър. Той му дал земя, на която да си построи град. От Батея му се родил син, Ерихтоний. След смъртта на тъста си заел мястото му на трона и основал Троя, която нарекъл на името на внука си Трос, сина на Ерихтоний. Научил поданиците си да почитат Атина и им дал две статуи на богинята, едната от които била прочутата статуя Паладион.

дарданци (стгр. *Dardanoi*, лат. *Dardani*) **1.** Населението на Горна Мизия (днешна Сърбия). **2.** Жителите на областта Троада, наречени още троянци, които взели името на своя цар епоним. ➜ *Дардан.*

Дарес (лат. *Dares*) *мит.* **1.** Приятел на Еней. **2.** Наречен още Дарес Фригийски (*Dares Phrygius*), той бил легендарният жрец на Хефест, на когото се приписвала една предомирова история за разрушаването на Троя.

Дарий (стгр. *Dareios*, лат. *Dareus* или *Darius*) Име на трима персийски царе от династията на Ахеменидите. **1. Дарий I** (?–486 г.пр. Хр.) Син на Хистасп, наследил Камбиз II, след като убил узурпатора Гаумат. Разширил империята си и я разделил на двадесет сатрапии. Построил улици и започнал да сече монети. Опитал се да завладее Гърция, но бил победен от Милтиад в битката при Маратон (490 г.пр.Хр.). **2. Дарий II Нотос** (стгр. *Nothos*, което на старогръцки означава „незаконен") (?–404 г. пр.Хр.) Незаконен син на Артаксеркс I, баща на Артаксеркс II и Кир Млади, подкрепил Спарта по време на Втората пелопонеска война. **3. Дарий III Кодоман** (лат. Codomanus) (?–330 г.пр. Хр.) Последният цар от династията на Ахеменидите, който победил Александър Велики в битките при Ис (333г.пр.Хр.) и при Арбела (331 г.пр.Хр.). Бил убит от Бес, сатрапа на Бактра.

Даун (лат. *Daunus*) *мит.* Цар на Апулия, баща на Турн, син на Ликаон, който дошъл в Италия от Аркадия. Според легендата дал на царя на Аргос Диомед дъщеря си Енипа за жена. Когато Диомед се връщал от Троянската война, след морска буря, се озовал на бреговете на Апулия и там основал град Аргирипа (днес Арпи), а според някои и Бриндизи.

Дафна (лат. *Daphne*) *мит.* Нимфа, дъщеря на речния бог Пеней. Аполон се влюбил в нея, след като Купидон го пробол с една от стрелите си. Той му бил ядосан след спор за това кой е най-добрият стрелец. Дафна не отговорила на любовта на Аполон и за да му избяга, помолила останалите богове да ѝ помогнат. Те я превърнали в лавър (на старогръцки *daphne*). Аполон украсил косите си с това растение и оттогава то е посветено на него. Дафна била обичана и от Левкип (➜), който, за да бъде близо до нея, се преоблякъл като ловджийка. Аполон, обзет от ревност, разкрил измамата и младежът бил убит от спътничките на Диана.

Дафнефории (стгр. *Daphnephoria*) Празник в чест на Аполон, който се провеждал в Делфи и Беотия на всеки девет години. По време на тържествената церемония дафнефорът, красив младеж от знатно семейство, облечен в скъпи дрехи, носел лаврова клонка. Той изпълнявал функцията на жрец на бога.

Дафнис (лат. *Daphnis*) **1.** *мит.* Красив млад пастир и изкусен сицилиански ловец, син на Хермес и една нимфа. Веднага след като се родил, тя го изоставила в една лаврова горичка, където бил отгледан от пастири и нимфи. Пан го научил да свири на гайда, а музите му вдъхнали любовта към поезията. Според легендата бил създателят на буколическата поезия. Една нимфа се влюбила в него и Дафнис ѝ се врекъл във вечна любов, но ѝ изневерил. За отмъщение тя го ослепила. Тогава Хермес го отвел със себе си на небето, а на мястото, където бил ослепен, направил така, че да бликне извор. Според друга версия Дафнис се погубил от нещастната си любов към едно момиче. След смъртта му неговите пет кучета от мъка спрели да се хранят и не след дълго умрели. **2.** *лит.* Герой на известен пасторален роман „Дафнис и Хлоя", написан от софиста Лонг.

Девкалион (лат. *Deucalion*) *мит.* **1.** Син на Прометей и Климена, цар на Тесалия, съпруг на Пира. Зевс решил да унищожи хората, които ставали все по-жестоки и по-големи егоисти, като потопил целия свят във вода. Пожелал обаче да спаси Девкалион и Пира, единствените достойни, смирени и добри човешки същества. По негова заръка те си направили лодка и се спасили с нея, щом започнал потопът. Ужасен безкраен порой се изсипвал върху земята в продължение на девет дни, докато и най-високите планини не били потопени. На деветия ден дъждът спрял, водата започнала да се оттегля и лодката се спряла на върха на планината Парнас. Девкалион и Пира се озовали в един безлюден и опустошен свят. Отчаяни се допитали до оракула в Делфи, който ги посъветвал да хвърлят зад гърба си „костите на великата майка", тоест

камъните на Земята. Камъните, хвърлени от Девкалион, се превърнали в мъже, а хвърлените от Пира, в жени. Така земята отново се населила с хора. **2.** Син на Минос и Пасифая, аргонавт, брат на Ариадна и Федра, баща на Идоменей.

Дедал (стгр. *Daidalos*, лат. *Daedalus*) *мит.* Изключително способен атински майстор. Смятало се, че потеклото му е знатно и че е потомък на Ерехтей. Според легендата изобретил множество сърържения, като брадвата, нивелира и платната на корабите, които били все още неизвестни на гърците. Прочул се като архитект и скулптор, а статуите, които създавал, били направени толкова майсторски, че можели да се движат и приличали на живи. От завист хвърлил от покрива на една къща ученика си Тал, който изобретил триона, сметачната линия и струга, и бил принуден да избяга от Атина. Намерил убежище при Минос, царя на Крит, който го приел с големи почести. Гениалният гост му се отблагодарил по лош начин, като изработил за царицата Пасифая (➜) известната дървена крава, чрез която жената успяла да задоволи изгарящата я страст към един красив бик. Построил и Лабиринта (➜), сграда с безбройни коридори и стаи, в дъното на която се намирал Минотавърът. Дедал отново засегнал царя, като подсказал на Ариадна да използва вълненото кълбо, за да помогне на Тезей, който убил чудовището Минотавър. Така той намерил обратния път в Лабиринта. Тогава Минос затворил там самия Дедал и сина му Икар. Гениалният майстор поискал восък и пера за ново изобретение и успял да изработи крила за себе си и за сина си. Той избягал, пазейки равновесие във въздуха, но непохватният Икар (➜) паднал в морето. Дедал достигнал до град Кума в Кампания. Там издигнал великолепен храм в чест на бог Аполон, на когото посветил изобретените от него крила. След това отишъл в Сицилия, където бил приет с благоволение от царя Кокал и дъщерите му. Минос го открил и поискал от Кокал да му го предаде, но дъщерите му, влюбени в Дедал, убили царя на Крит и така изключителният изобретател бил отново свободен. Вероятно след това се завърнал в Атина и станал родоначалник на демоса на Дедалидите.

daedalus лат (*дедалус*) Латинско прилагателно, което означава „изкусен, изкусно направен, достоен за Дедал". На старогръцки с името *daidalon* се наричали произведенията на изкуството. В Беотия имало празници в чест на Зевс и Хера. На тях жрецът посочвал ствол на дъб, от който се изработвала фигура на богинята, „изработена с изкуство". Тя била наричана *daidalon*, а празниците *Daidala*.

deductio лат. (*дедукцио*) **1.** Римляните наричали така церемонията, с която бъдещата съпруга се съпровождала в къщата на младоженеца. **2.** Обичай, който имали *clientes* (подвластници на някой род или фамилия, от които били покровителствани), да придружават своя покровител на форума и на Марсово поле.

Деидамея (стгр. *Deidameia*, лат. *Deidamia*) *мит.* Дъщеря на Ликомед, цар на остров Скир. Тетида, за да спаси малкия Ахил от участието му в Троянската война, го скрила, облечен в женски дрехи, в стаята на принцесата. Деидамея се влюбила в Ахил и родила от него Неоптолем, наречен заради цвета на косата си и Пир.

Дейнт (стгр. *Dinos*) *мит.* Една от граите (➜).

Дейоней (лат. *Deioneus*) *мит.* Цар на Фокида. Дъщеря му Дия се омъжила за Иксион (➜), царя на лапитите. Когато Дейоней поискал от зетя си сватбените дарове, Иксион с измама го убил по жесток начин.

Дейотар (лат. *Deiotarus*) (около 115–40 г.пр.Хр.) Цар на Галатия. Бил един от верните съюзници на римляните. Помпей му разрешил да разшири територията си и му присъдил титлата цар на Малката Армения. По време на гражданската война участвал на страната на Помпей и се сражавал с него при Фарсал. После възвърнал добрите си отношения с Цезар и му бил от помощ във войната срещу Фарнак. Впоследствие бил обвинен в заговор срещу него и отведен за процес в Рим, където Цицерон го защитавал и произнесъл речта „В защита на Дейотар" (*Pro Deiotaro*).

Деифоб (лат. *Deiphobus*) *мит.* Троянски герой, син на Приам и Хекуба. Противопоставял се на всички, които искали да върнат Елена на гърците, и вероятно се оженил за нея след смъртта на Парис. След като влязъл в Троя, Менелай му отмъстил, като го обезобразил жестоко и го убил.

dekate стгр. (*декате*) **1.** Такса (десетата част), която атинската държава взимала от поданиците си. Така се наричало и митото, налагано на корабите, които не били атински. **2.** Гърците наричали така и празника, честван на десетия ден от раждането на детето. На този ден се давало и името на новороденото.

декрет (лат. *decretum*) Постановление, решение на народно събрание, но също становище, както *decreta* на авгурите.

decuma или **decima** лат. (*декума* или *децима*) В Рим това бил данък, отговарящ на една десета от всеки доход. Земеделците, занимаващи се с *ager publicus*, т.е. със земите, конфискувани от завладяните народи и дадени за обработване на гражданите, плащали на държавата една десета (десятък) от събраното жито. Затова и земите, които подлежали на облагане с *decima* (с десятъка) се наричали *ager decumanus*.

декуманска порта (лат. *decumana porta*) В римския лагер това била главната порта, разположена срещу порта претория (➜ *castra*).

декурион (лат. *decurio*) **1.** Този, който стоял начело на декурията, тоест отряд от десет, а по-късно от тридесет конници. **2.** Магистрат в общинските градове, а после и в колониите.

Делос (лат. *Delos*) *геогр.* Цикладски остров в Егейско море. Там според мита се подслонила Лето, преследвана от ревността на Хера, за да роди близнаците Аполон и Артемида. Островът се появил в морето от удар на тризъбеца на Посейдон и плавал по морската шир, носен от вятъра, докато не бил закотвен за дъното на морето от Зевс или Посейдон. Други негови имена са Астерия (➜) и Ортигия (тоест островът на пъдпъдъците). Получил името Делос след раждането на бога на слънцето заради изключителния блясък, който се появил тогава (от глагола *deloo*, „ставам светъл").

Там на всеки четири години се организирали празници в чест на Аполон, наречени *Делии*.

Делфи (стгр. *Delphoi*, лат. *Delphi*) *геогр.* Древен гръцки град в областта Фокида, разположен на южните склонове на Парнас, в една богата на земни феномени и извори област. Делфи бил известен с храма на Аполон, в който се намирал неговият най-известен оракул. Този факт превърнал града в световен култов център и място за поклонение. За един период от време Делфи бил най-важният в икономическо, политическо и религиозно отношение град на Гърция. Освен храма на Аполон, светилището имало стадион, театър, няколко по-малки сгради и един камък, наречен *Omphalos* („пъп"), който се смятал за центъра на света. Оракулът бил разположен върху пукнатина, от която излизали опияняващи пари. В близост до нея една жрица, наречена Пития (➜), след като изпадала в състояние на екстаз, произнасяла отговори от несвързани думи. Те давали воля на най-различни тълкования и интерпретации, които хората възприемали за слова на бога. Според легендата в един по-ранен период Делфи бил седалище на култа към Гея, Посейдон и Дионис. Впоследствие Аполон си присвоил оракула, след като убил Питон (➜), който го охранявал. В Делфи се провеждали Делфийските (или Питийските) игри и на тях се събирали и представителите на Атинско-Делоския съюз, една конфедерация на морските градове, създадена от Атина, за да се противопостави на персийските сили. Съкровището, определено за изграждането на флот и съхранявано в Делфи, било пренесено в Атина по волята на Перикъл. Съюзът се разпаднал през 404 г.пр. Хр., по време на Пелопонеската война. Впоследствие Делфи, разкъсван от различни конфликти и оспорван от македонци, тиванци и тесалийци, загубил своето влияние и римляните обявили независимостта му през 191 г.пр.Хр. Храмът, за който се смятало, че притежава златни статуи, бил плячкосван многократно. Християнският император Теодосий затворил окончателно светилището през 390 г.сл.Хр.

делфин (стгр. *delphis*) **1.** Делфин **2.** Военна машина, направена от олово и желязо, с формата на делфин, която била хвърляна свободно от мачтата на кораба върху кораба на противника. Тя се забивала в него със железните си остриета и го правела неподвижен.

Делфинии (стгр. *Delphinia*) Празници в чест на Аполон Делфиний, пазител на плаващите, които се чествали в Атина на шестия ден от месец мунихион.

Демад (лат. *Demades*) (380–319 г. пр.Хр.) Атински гражданин със скромен произход, надарен с голям интелект и ораторски способности. Бил в състояние да импровизира речи с такава лекота, че предизвиквал възхищението на съгражданите си. Сравнявали го дори с Демостен, който му бил неприятел. Изглежда, че Демад бил лишен от всякакъв морал и използвал дарбата си не в полза на държавата, а изключително за собствените си интереси.

Демарат (стгр. *Demaratos*, лат. *Demaratus*) **1.** (VI–V в.пр.Хр.) Цар на Спарта, син на Аристон, свален от трона от Клеомен I, който поставил под съмнение произхода му. След това избягал в Персия и станал съветник на Дарий и после на Ксеркс, когото придружил в похода му срещу Гърция. **2.** (VI в. пр.Хр.) Коринтски гражданин от рода на Бакхиадите. Според Дионисий от Халикарнас Демарат избрал да се отдаде на търговията и натрупал голямо богатство, като продавал гръцки стоки на тирен-ците и тиренски стоки в Гърция. Установил се в Тарквиния. Имал един син, Лукумон. Той наследил бащините богатства, оженил се за Танаквила, преселил се в Рим и приел името Луций Тарквиний Приск (➜).

демарх (стгр. *demarchos*) В Атина така бил наричан народният трибун, който стоял начело на *демоса*. ➜ *деми*.

Деметра (стгр. *Demeter*) *мит.* Гръцка богиня на плодородието на земята, дъщеря на Кронос и Рея, сестра на Зевс и Хадес. Научила хората, които се скитали в горите и се хранели с желъди, да обработват земята. Била наричана и *Thesmophoros*, тоест „законодателка", тъй като установила законите, които управлявали цивилизования начин на живот. От Ясион, божество на плодородната земя, родила Плутос, бога на богатството (според древните богатството се добивало от земеделието). Зевс от ревност ослепил Ясион и после се свързал с Деметра. От връзката им се родила Персефона (➜) или Кора. Хадес отвлякъл красивата девойка и съкрушената Деметра се скитала дълго по земята, за да я търси, пренебрегвайки растенията и нивята, които изсъхнали и измрели. Накрая Зевс, за да облекчи страданието на богинята, позволил Персефона да се връща при нея на земята за две трети от годината. Тогава всичко се пробуждало, разцъфвало и се събирала житната реколта, но когато Персефона се завръщала в подземното царство при своя съпруг, отново наставала зимата. Разказва се, че по време на скитанията си Деметра се спряла в Елевзина, където била подслонена от царя Келей и съпругата му Метанейра. Те не я разпознали и я взели да се грижи за малкия им син Демофонт (➜). След като Деметра им разкрила божествената си същност, поискала от Келей да издигне храм в нейна чест в Елевзина. За да му се отблагодари за гостоприемството, научила него и другите елевзински първенци, между които бил и Триптолем, как да отглеждат житото и как да измайсторят и използват ралото. Деметра и Персефона често били представяни от мита като една и съща богиня. В тяхна чест два пъти годишно, през месеците антестерион и боедромион, се празнували Елевзинските мистерии. През есента, само за богинята на земеделието, създателка на закони и пазителка на семейството, се чествали различни празници. Най-известни от тях били Тесмофориите (*Tesmophoria*). Римляните идентифицирали Деметра с Церера, а дъщеря ѝ Персефона, с Прозерпина.

Деметрий (лат. *Demetrius*) Име на няколко владетели на Македония и Сирия. **1. Деметрий Полиоркет** (стгр. *Poliorketes*, „този, който обсажда градове") (около 336–283 г.пр.Хр.) Цар на Македония, син на Антигон Монофталм, който се сражавал срещу Касандър. Победен по време на един

поход в Азия, станал заложник на царя на Сирия Селевк. **2. Деметрий II Етолийски** (стгр. *Aitolikos*) (около 275–229 г.пр.Хр.) Цар на Македония, син на Антигон Гонат и внук на Деметрий Полиоркет. Сражавал се успешно срещу етолийците. **3. Деметрий Сотер** (стгр. *Soter*, „спасител") (?–150 г. пр.Хр.) Цар на Сирия, син на Селевк IV. Бил изпратен като заложник в Рим, но при смъртта на баща си избягал и се провъзгласил за цар (162 г.). Сражавал се срещу макабеите. Бил свален от трона и убит. **4. Деметрий II Никатор** (стгр. *Nicator*, „победител") (около 161–125 г.пр.Хр.) Цар на Сирия, син на Деметрий Сотер. Сражавал се срещу узурпатора Александър Бала, който свалил баща му от власт. Бил убит. **5. Деметрий Евкайрос** (стгр. *Eucairos*, „своевременен") (?–88 г.пр.Хр.) Цар на Сирия, син на Антиох VIII, управлявал заедно с брат си Филип и умрял като пленник при партите.

Деметрий от Фалерон (лат. *Demetrius Phalereus*) (около 350–285 г.пр.Хр.) Оратор, ерудит и политик, роден във Фалерон, ученик на Теофраст. Бил управител на Атина. Извършил първото преброяване в Гърция. Бил изгонен от Деметрий Полиоркет и починал в Египет.

деми (стгр. *demoi*) Цялата територия на Атина била разделена на сто деми, тоест на сто административни и териториални единици. Десет деми формирали една *phyle*, „фила" (класа или племенна група). След навършване на осемнадесет години всеки гражданин бил записван в своята дем, а две години по-късно бил включван в списъците на гражданите, допускани до народните събирания. Записаният имал общи терени с другите членове на дема, имал и съответните права, задължения, религиозни ритуали и бил подчинен на *demarchos* – демарха, който се грижел за добруването на общността, докато административната част била грижа на *tamias* – иконома, ковчежника.

демиурги (стгр *demiourgoi*) В някои гръцки градове така били наричани магистратите, които заемали най-високите постове. Думата *demiurgos* означавала и човек, който имал някаква професия и се стремял да предложи някаква полезна за общността сделка или дейност.

Демодок (лат. *Demodocus*) *мит.* Сляп певец, който според Омир живеел в двора на Алкиной, царя на феаките, когато там пристигнал Одисей.

Демокед (стгр. *Demokedes*) (VI в. пр.Хр.) Старогръцки лечител, роден в Кротон. Упражнявал професията си на остров Самос и в Атина. Излекувал дори и Дарий I, царя на персите.

Демокрит (лат. *Democritus*) (около 460–370 г.пр.Хр.) Старогръцки философ, роден в Абдера. Бил ученик на Левкип и основател на атомистичната теория. Според нея материята е съставена от неделими атоми, които са в непрестанно движение в едно празно пространство; от сблъсъка между тях се създава светът, усещанията и познанието. Ако едно тяло умре, атомите не се разрушават, а се комбинират отново, за да създават нови неща. От многобройните му енциклопедични трудове до нас са достигнали само фрагменти.

демони (стгр. *daimones*) Божества закрилници, които според гърците поддържали връзката между боговете и хората. Смятали ги и за междинни божества, които разпределят добрата и лошата съдба. Вярвали, че всеки човек при раждането си получава един демон, който го защитава и го учи на добро. За Сократ домашният демон отговарял на съвестта. Римляните идентифицирали демоните с *genii*.

Демостен (лат. *Demosthenes*) **1.** (?–413 г.пр.Хр.) Атински пълководец, син на Алкистен. Отличил се в Пелопонеската война. Завладял Пилос, в Месения, и изгонил спартанците от остров Сфактерия. Бил изпратен в подкрепа на Никий (➜) по време на провалената обсада на Сиракуза, но не успял да го убеди да се оттегли, като премести своевременно войската и флота. Победен и пленен заедно с Никий, Демостен бил осъден на смърт. **2.** (384–322 г. пр.Хр.) Голям атински оратор и политик. Баща му бил богат човек и след смъртта си оставил на синовете си освен голямото наследство и имената и на трима наместници, които да се грижат за управлението му. Те обаче си присвоили цялото богатство. След като навършил пълнолетие, Демостен ги призовал в съда и неговата обвинителна реч била толкова убедителна, че тримата били осъдени. Въпреки че не успял да си възвърне наследството, успехът, който постигнал, убедил осемнайсетгодишния Демостен да навлезе в обществения живот и да използва красноречието си, за да служи на родината си. За да стане голям оратор, трябвало да се пребори със заекването си. Успял да го направи със силната си воля, като декламирал на брега на морето, надвиквайки шума на вълните, с уста пълна с камъчета. Поддържал съюза между големите градове Атина и Тива, гарантиращ свободата на Гърция, и остро се противопоставил на експанзията на Филип Македонски. Произнесъл срещу него прочутите „Филипики" (*Kata Philippu*) и три „Олинтийски речи" (*Olynthiakoi*). Сражавал се в битката при Херонея. Когато Филип умрял, бил въвлечен в съдебния процес срещу Харпал (➜) и затворен поради несправедливо обвинение в корупция. Избягал и отишъл в изгнание, но след смъртта на Александър се завърнал триумфално в родината с голямата надежда да промени съдбата на Гърция. Когато атиняните били победени от Антипатър, Демостен предпочел да се отрови, за да не попадне в ръцете на врага. Освен споменатите речи, много известни са и: „За лъжливото пратеничество", срещу Есхин, ръководителя на промакедонската партия, и „За венеца", в която, защитавайки Ктезифонт, обвинен в съда от Есхин, защитил и себе си, и собствената си политика. Есхин загубил делото и тъй като не можел да плати определената от съда глоба, бил принуден да отиде в изгнание. Не е известно колко от 61 речи, достигнали до нас, са на Демостен, но вероятно 41 са негови.

Демофонт (стгр. *Demophoon*, лат. *Demophon*) *мит.* 1. Син на Тезей и Федра, брат на Акамант и участник в Троянската война. При завръщането си към дома гостувал на царя на Тракия и се оженил за дъщеря му Филида (➜). При едно от пътуванията си Демофонт се забавил повече, отколкото бил обещал на младата си съпруга. Тя, понеже се почувствала изоставена, се обесила и била превърната в бадемово дърво. Когато Демофонт се завърнал, дър-

вото разцъфнало, за да изрази радостта си. **2.** Син на цар Келей и Метанейра. Когато Деметра търсела дъщеря си Персефона и достигнала Атика, се преобразила на старица и се спряла в Елевзина. Там дъщерите на Келей я намерили да плаче и я завели в покоите на майка си Метанайра. Тя наскоро била родила Демофонт. Деметра, без да разкрива идентичността си, предложила да се грижи за него. Хранела го с амброзия, храната на боговете, и тъй като се привързала много към детето, искала да го направи безсмъртно. Всяка нощ, изпълнявайки магическа церемония, го поставяла в пламъците на огъня, за да го пречисти. Една нощ обаче Метанейра се събудила, изненадала старицата точно в този момент и с вика си разрушила магията. Деметра се ядосала, разкрила коя е и не повторила вече магическото свещенодействие. Демофонт останал смъртен, но заради факта, че е отгледан от богинята, бил на голяма почит.

денарий (лат. *denarius*) Сребърна римска монета на стойността на 10 аса (➜ *ас*).

Дентат, Маний Курий (лат. *Dentatus, Manius Curius*) (?–270 г. пр.Хр.) Римски консул, произхождащ от плебейски род, известен с пословичната си честност. Победил самнитите, сабините, луканите и Пир в известната битка при Беневентум (275 г.пр.Хр.).

deraion стгр. (*дерайон*) Огърлица, която гърците окачвали на вратовете на децата против уроки. Когато я поставяли на изоставени новородени, било знак и за евентуално по-късно признаване.

Деркето (стгр. *Derketo*, лат. *Dercetus*) *мит.* Сирийска богиня, съответстваща на гръцката Афродита. От един млад сириец родила дъщеря, Семирамида, която изоставила в пустинята. Семирамида била отгледана от гълъбите и израснала красива девойка. Омъжила се за Нин и станала легендарната царица на Асирия. Деркето била почитана като жената-риба.

designator лат. (десигнатор) **1.** При римляните така се наричал този, който давал местата в театъра. **2.** Разпоредител на обществените спектакли. **3.** Уредник на погребалните шествия.

Децебал (лат. *Decebalus*) (?–106 г. сл.Хр.) Последният цар на даките. Нахлул в Мизия и това предизвикало реакцията на Домициан, който изпратил срещу него войска. Децебал победил римляните през 86 г.сл.Хр. и успял да си извоюва изгоден мирен договор. Впоследствие Траян възобновил войната срещу него и в няколко последователни експедиции успял да завладее голяма част от териториите му. След като бил победен напълно, царят на даките се самоубил.

децемвири (лат. *decemviri*) Римска магистратура, съставена от десетима патриций. През 451 г.пр. Хр. те, начело с Апий Клавдий (➜), били избрани от сената, за да съберат и запишат законите, утвърдени от традицията. Затова били наречени *decemviri legibus scribundis*. За период от една година всяка друга магистратура била преустановена. Отначало децемвирите работели много добре и записали известните закони върху десет бронзови плочки. Впоследствие били добавени още две таблици и децемвирите били оставени на същата длъжност за още една година. Резултатът от работата им, който станал основата на републиканското право, бил наречен „закон на Дванадесетте таблици". Когато колегията се опитала да задържи властта си и да я трансформира в тирания, народът се вдигнал на бунт и върнал на власт консулите.

Деций (лат. *Decius*) Име на римски род, към който принадлежали две известни личности с името Публилий Деций Мус (➜ *Мус*).

Деций Траян, Квинт Месий (лат. *Decius Traianus, Quintus Messius*) ➜ *Траян Деций*.

decimatio лат. (*децимацио*) Наказание, налагано от римляните на войниците, които се бунтували. От тях бил оправдаван един на всеки десет, избиран чрез теглене на жребий.

Диагор (лат. *Diagoras*) **1.** (V в.пр. Хр.) Известен старогръцки атлет, родом от Родос, който се отличил в свещените игри. Пиндар му посветил VII си олимпийска ода. **2.** (V в. пр.Хр.) Старогръцки поет, родом от остров Мелос, осъден от атиняните да напусне града поради обвинение в безбожие.

диадема (лат. *diadema*) Лента от коприна или вълна, носена от владетелите около челото. Според легендата диадемата била измислена от Дионис. Жреците и гадателите носели лента като символ на свещената им длъжност. Впоследствие, при азиатските владетели, диадемата станала символ на царската власт.

диадох (стгр. *diadochos*, „наследник") Диадохи били наричани наследниците на Александър Велики.

диадумен (стгр. *diadoumenos*) Тема в класическата гръцка скулпту-

ДЕЯНИРА (стгр. *Deianeira*, лат. *Deianira*) мит. Предполагаема дъщеря на Ойней (стгр. Oineus), царя на Етолия, и на Алтея. Легендата обаче разказва, че Деянира била всъщност дъщеря на Дионис. Той се влюбил в царицата и се радвал на благоразположението ѝ. Ойней знаел това и дори всичко ставало с негова помощ, за което бил възнаграден от бога. Дионис му дарил няколкото лози и тайната как да ги отглежда. Затова на старогръцки виното се нарича oinos. Царят обещал Деянира, против волята ѝ, за съпруга на чудовището Ахелой (➜). Херакъл, който случайно минавал през Етолия, предложил на момичето помощта си. В тежък двубой убил Ахелой, а Деянира в знак на благодарност се омъжила за него. След сватбата двамата младоженци заминали. Достигнали до една придошла от топенето на ледовете река. На брега ѝ стоял кентавърът Нес, който съпровождал срещу заплащане тези, които искали да я прекосят. Нес взел на гърба си Деянира и се опитал да я отвлече, но Херакъл разбрал намеренията му и го убил с една от отровните си стрели, потопени в кръвта на лернейската хидра. Умирайки, кентавърът си отмъстил, като посъветвал Деянира да потопи туниката на Херакъл в кръвта му, защото тя имала магическа сила. Казал ѝ, че ако един ден нейният съпруг ѝ изневери, ще бъде достатъчно да го накара да облече тази туника, за да ѝ бъде отново верен. Впоследствие, когато Херакъл се влюбил в Йола, дъщерята на цар Еврит, ревнивата Деянира накарала съпруга си да облече фаталната туника, която прилепнала по крайниците на героя, причинявайки му ужасни изгаряния и смърт (➜ Херакъл). Деянира се самоубила от отчаяние.

ра, изобразяваща атлет, който опасва главата си с лента, символ на неговата победа. Прочута била статуята „Диадумен“ на Поликлет.

Диазии (стгр. *Diasia*) В Атина така се наричал празникът в чест на Зевс *Meilichios*, тоест „добронамерен“, който се чествал на 23-тия ден на месец антестерион.

diaitetes стгр. (*диайтетес*) В Атина така бил наричан общественият арбитър, към когото се обръщали в случай на недоразумение, като така избягвали скъпия процес в съда. Страните в спора можели да не се съгласят с неговото решение и тогава отправяли въпроса до съда на хелиастите (*eliasti*).

диакрии (стгр. *Diakrioi*) Думата означава „планинци“ и така били наричани обитателите на планинските райони на Атика. Те, заедно с *паралиите* (населяващи крайбрежните райони) и *педиаките* (жителите на равнините), представяли една от трите политически групировки в Атина през VI в. пр.Хр.

diamastigosis стгр. (*диамастигозис*) Така било наричано жестокото бичуване на младежите в Спарта, което се извършвало пред олтара на Артемида. Вероятно то било наследство от човешките жертвоприношения. Впоследствие това бичуване било използвано като метод при възпитанието на децата, за да ги направи издържливи на физическа болка.

Диана (лат. *Diana*) ➜ *Артемида*.

divinatio лат. (*дивинацио*) **1.** Така се наричала дарбата и изкуството на пророкуването. Както гърците, така и римляните вярвали, че някои хора са вдъхновени от бог и че в момента на *furor divinus* разкриват небесната воля. Друг начин да бъде предсказвано бъдещето, освен чрез сънищата, изпадането в екстаз и оракулите, било тълкуването на някои знаци – метеорологични или астрологични явления, полета на птиците, наблюдение на вътрешностите и др. Това правели експертите в този вид изкуство – жреците и пророците, които били съответно птицегадатели (*auspex*), авгури (*augur*), хироманти и др. **2.** Предварителен дебат, в който съдията избирал сред всички обвинители този, който трябвало да поеме обвинението.

Digesta лат. (*Дигеста*) ➜ Пандекти.

digitus лат. (дигитус) Пръст. Римска линейна мярка, една шестнайсета част от стъпката, равна на около 1,8 см.

дидаскалия (стгр. *didaskalia*) Дума, която означавала изучаването, подготовката и представянето на едно драматично произведение и дори самата драма, тъй като поетът обучавал лично актьорите (*didasko drama*). В един по-късен период така бил наричан и списъкът на представените пиеси, съдържащ сведения за имената на авторите, датата, на която била представена пиесата и нейния успех.

Дидим (стгр. *Didymos*) (I в.пр.Хр.) Старогръцки филолог, родом от Александрия. На негово име се водят повече от 3 000 произведения, от които до нас са достигнали само единични фрагменти.

Дидона (лат. *Dido*) *мит.* Царица и основателка на Картаген, наричана и Елиса или Елиза. Била дъщеря на царя на Тир, Бел, и жена на Сихей (➜). Брат ѝ Пигмалион убил съпруга ѝ, за да ограби богатствата му, но Дидона успяла да скрие част от съкровищата и избягала с малцината останали ѝ верни в Африка. Там царят на гетулите Ярба ѝ разрешил да остане и ѝ дал толкова земя, колкото е големината на една одрана волска кожа. Дидона внимателно разрязала кожата на тънки ленти, така че да огради, колкото се може по-голяма площ. Върху нея разпростряла Картаген, който според някои се наричал и *Бирса*, тоест „волска кожа“. По-късно Ярба поискал Дидона за съпруга и я заплашил, че ще ѝ обяви война, ако му откаже. Дидона била обещала да остане вярна на мъртвия си съпруг и отхвърлила предложението. За да избяга от него, накарала да ѝ приготвят клада и се хвърлила в нея, пробождайки се с меча си. В „Енеида“ Вергилий дава друга версия, според която царицата се самоубила, защото Еней я изоставил.

dies fasti лат. (*диес фасти*) В Рим така били наричани дните, в които можели да се свикват съдебни заседания или комиции. Дните, в които по религиозни съображения не можели да се извършват тези дейности, се наричали *dies nefasti*. Списъкът на дните – *fasti* и *nefasti*, т.е. календарът, се намирал в религиозните книги *Fasti*.

dies festi лат. (*диес фести*) В Рим така наричали празничните дни за разлика от *dies profesti*, работните дни.

dikasterion стгр. (*дикастерион*) Така се наричал съдът и сдружението на съдиите в Гърция. В Атина съществували много съдилища, но най-важният съд бил ареопагът.

Дике (стгр. *Dike*) *мит.* Гръцката богиня на справедливостта, дъщеря на Зевс и Темида, една от хорите. Нейни сестри били Евномия („законност“) и Ейрене („мир“). Дике била наричана също и Астрея и се смятало, че е живяла на земята по времето на златния век, но била прогонена заради незаконните постъпки на хората. Отишла на небето и се настанила в онази част на зодиака, която била наречена Дева.

Дикеарх (стгр. *Dikaiarchos*, лат. *Dicaearchus*) (IV в.пр.Хр.) Философ перипатетик, роден в Месина. Бил ученик на Аристотел и написал много философски, историчесски и свързани с географията произведения. Те били високо оценени от Цицерон. До нас са достигнали малък брой фрагменти.

диктатор (лат. *dictator*) Висш извънреден магистрат, избиран в Рим в моменти на голяма опасност за републиката. Той имал абсолютна власт (*imperium maximum*), която не трябвало да трае повече от шест месеца, но можела да бъде подновена, ако опастността продължава. Диктаторът бил избирал от консула по искане на сената. Имал власт над живота и смъртта и неговите решения не можели да бъдат оспорвани. Независимо от това обаче, нямал право да напуска страната и нямал достъп до държавната хазна. Най-известни диктатори били Цинцинат, Камил, а по-късно Сула и Юлий Цезар. Антоний официално премахнал длъжността през 44 г.пр.Хр.

Диктина (лат. *Dictynna*) *мит.* Според Херодот, епитет на Артемида в качеството ѝ на богиня на лова (стгр. *diktyon* – мрежа за лов и рибовов). Може би в началото така се наричала една нимфа от остров Крит, която изобретила мрежата и била в свитата на местната богиня на лова, асимилирана

от Артемида. Впоследствие епитетът бил даден на самата богиня.

димани (стгр. *Dymanes*) Една от трите дорийски триби. ➜ *Айгимий.*

Димант (лат. *Dymas*) *мит.* **1.** Син на Айгимий, митичния родоначалник на дорийците. На него те били наричани и димани. **2.** Баща на Хекуба.

Динарх (стгр. *Deinarchos*, лат. *Dinarchus*) (361–290 г.пр.Хр.) Старогръцки оратор, роден в Коринт. В Атина бил ученик на Теофраст. Застанал на страната на македонската партия и бил ожесточен противник на Демостен. Същевременно се опитвал да подражава на неговия стил. Бил изпратен в изгнание в Евбея, откъдето се завърнал след петнайсет години. Написал 59 речи, от които до нас са достигнали само три: „Срещу Демостен", „Срещу Аристогейтон", „Срещу Филокъл".

dynastes стгр. (*династес*) Господар, управител, властник в една държава, който управлява, без да се съобразява със законите.

Диндима (стгр. *Dindymon*, лат. *Dindyma* или *Dindymus*) *геогр.* Планина във Фригия, посветена на Кибела, която заради това била наричана и *Диндимена.*

Динократ (стгр. *Deinokrates*, лат. *Dinocrates*) (IV в.пр.Хр) Известен скулптор и архитект, по произход от Македония или Родос. Разказва се, че искал да превърне планината Атон в огромна статуя на Александър Велики. Оглавявал дейностите, свързани с разкрасяването на Александрия.

Диоген (лат. *Diogenes*) Име на няколко известни личности. **1. Диоген Киникът** (лат. *Cynicus*) (около 413–323 г.пр.Хр.) Старогръцки философ, роден в Синопа на Евксинския понт. Живял в Атина и бил ученик на Антистен, като доразвил неговите теории и ги довел до крайност. За да бъде независим, се отказал от всякакви удобства и си наложил огромни лишения, преодолявайки глада и студа. Живеел в бъчва или в толкова малка къща, че атиняните иронично я наричали „бъчва". За чудатия му начин на живот, който му заслужил прякора „куче" (на стгр. *kyon*, откъдето идва и терминът „*киник*"), се разказвали много анекдоти. Александър Велики го попитал какво може да направи за него, а Диоген му отговорил: „Премести се, защото ми закриваш слънцето". Тогава царят възкликнал: „Ако не бях Александър, бих искал да съм Диоген". Друг анекдот разказва, че веднъж философът, както винаги бос, без наметало и с дълга брада, се разхождал посред бял ден със запален фенер, давайки вид, че търси нещо. Когато го попитали какво търси, отговорил: „Търся човека". **2. Диоген Вавилонецът** (лат. *Babylonius*) (II в. пр.Хр.) Философ стоик, роден в Селевкия, ученик на Хризип. Изпратен като посланик в Рим, той бил първият, който разпространил там философските идеи на стоицизма. **3. Диоген Лаерций** (лат. *Laërtius*) (III в.сл.Хр.) Историк, роден в Киликия, автор на произведението „Животът и възгледите на философите" в десет книги. То е един от основните извори за историята на гръцката антична философия, богато е на факти и е изпълнено с фрагменти от недостигналите до нас произведения.

Диодор (стгр. *Diodoros*, лат. *Diodorus*) **1.** (IV в.пр.Хр.) Старогръцки философ от град Яс, наричан Кронос (стгр. *Kronos*). Принадлежал към Мегарската школа и се славел като диалектик. Твърдял, че възможното, действителното и необходимото са тъждествени. **2.** (90–20 г.пр.Хр.) Старогръцки историк, наречен Сицилиецът (стгр. *Sikeliotes*), роден в Агирион, Сицилия. Пътувал много и написал една обща история, която започвала с митологията и най-древната история на народите и стигала до 59 г.пр.Хр. Тази „Историческа библиотека" се състояла от 40 книги, от които до нас са достигнали само 15.

Диодот (лат. Diodotus) (?–59 г. пр.Хр.) Старогръцки философ стоик, учител на Цицерон. Живял до края на дните си в неговия дом и го направил свой наследник.

Диоклециан, Гай Валерий (лат. *Diocletianus, Gaius Valerius*) (около 240–313 г.сл.Хр.) Римски император, роден в Салона, Далмация, вероятно син на освободен роб. Започнал военната си кариера от най-ниското стъпало при Аврелиан и Проб. Когато бил прост войник и все още се наричал Диокъл, пророчица му предсказала, че ще стане император, след като убие един глиган (на латински *aper*). По време на военната си служба се прославил и заради заслугите му Проб го назначил за управител на Мизия. След смъртта на Проб Диокъл последвал Кар в една експедиция срещу партите. Там станало така, че той лично убил началника на стражата, на име Апер (*Aper*, т.е. глиган). В същото сражение паднал убит и Кар и войниците чрез акламация избрали Диокъл за император (284 г.сл.Хр.). Карин, синът на Кар, повел войска срещу него, но бил убит и така Диоклециан станал единственият владетел в империята. Упражнявал умерено властта, като постепенно реформирал войската, финансите, администрацията и извършил големи промени в управлението на държавата. Поставил началото на тетрархията, взимайки си за сътрудник храбрия Максимиан, когото назначил като август. Същевременно назначил и двама цезари, Галерий и Костанций Хлор. Към края на управлението му започнало едно от най-ожесточеното гонения на християните, край на което бил поставен едва с едикта на Константин в 313 г.сл.Хр. Резиденцията му била в Никомидия, в Мала Азия, където през 305 г. сл.Хр. абдикирал, като оставил управлението на Констанций Хлор и Галерий. После се оттеглил във вилата си в Салона, в Далмация, където живял до края на дните си.

Диокъл Каристийски (лат. *Diocle Carystius*) (IV в.пр.Хр.) Известен лечител, роден в Карист, Евбея, последовател на Хипократ.

Диомед (лат. *Diomedes*) *мит.* **1.** Цар на Тракия, син на Арес и Кирена. Имал четири диви и свирепи кобили, които бълвали огън от устата си. Царят ги хранел с човешко месо, като им давал чужденците, попаднали при него. По нареждане на Евристей Херакъл му отнел кобилите и ги нахранил със собствения им жесток господар. **2.** Гръцки герой, син на царя на Аргос Тидей. Бил един от епигоните (➜ Адраст). Участвал и в Троянската война, където, подпомогнат от Атина, се отличил с храбростта си. Победил в двубой и Хектор, и Еней и успял да рани дори Афро-

дита и Арес. Диомед бил голям приятел на Одисей, заедно с когото участвали в много начинания. Промъкнал се с него през нощта в Троя и отвлякъл конете на тракийския цар Рез, пак с Одисей откраднал статуята Паладион и я занесъл в Аргос, където се завърнал след падането на Троя. Афродита обаче, ядосана от получената рана, накарала съпругата му Егиала да му изневери. Диомед я изоставил и се отправил в Етолия, а от там в Италия. Там бил приет като приятел от Даун (➜) и се оженил за дъщеря му Енипа. Според легендата основал Бриндизи и други градове.

Дион (лат. *Dio* или *Dion*) Име на няколко известни личности. **1.** (около 410–354 пр.Хр.) Тиран на Сиракуза, родственик на Дионисий I Стари и ученик на Платон. Управлявал само една година, защото бил убит вследствие на заговор. **2. Дион Хризостом** (лат. *Dio Chrysostomus*) (около 40–112 г. сл.Хр.) Старогръцки ретор от Витиния, установил се в Рим и бил приятел на императорите Нерва и Траян. Оставил 80 речи с философско и политическо съдържание. **3. Дион Касий Кокцейян** (лат. *Dio Cassius Cocceianus*) (155–235 г. сл.Хр.) Внук на предходния, роден в Никея. Бил историк, претор, консул и управител на Далмация и Панония. Написал „Римска история" в 80 книги, от които до нас са достигнали 25.

Диона (стгр. *Dione*, лат. *Diona*) *мит.* Древно божество, дъщеря на Уран и Гея или на Океан и Тетия. Първоначално била съпруга на Зевс и я почитали заедно с него в Додона. След като оракулът на Дидона загубил значението си, Хера заела мястото на Диона и тя била смятана вече за обикновена нимфа. Според една легенда от нея и Зевс се родила Афродита.

Дионея (лат. *Dionaea*) *мит.* Епитет на Афродита (Венера) като дъщеря на Диона.

Дионисий (лат. *Dionysius*) Име на двама тирани на Сиракуза. **1. Дионисий I Стари** (около 430–367 г. пр.Хр.) Способен пълководец и държавник. Увеличил влиянието и мощта на Сиракуза, противопоставяйки се на Атина и картагенците, с които се сражавал до края на живота си. Привлякъл в двора си много учени и артисти, но бил жесток и подозрителен човек. Построил затвор, издълбан в скалите (наречен *Lautumiae* – „каменоломна"). Неговите кухини увеличавали всеки шум и го пренасяли до място, където скалата била издълбана във формата на ухо (Ухото на Дионисий). Така там се чувал всеки разговор на затворниците. **2. Дионисий II Млади** (?–340 г.пр.Хр.) Син и наследник на предходния, който обаче не притежавал политическия и военен талант на баща си. Сложил край на войната с Картаген и приел в двора си Платон за съветник. Бил изгонен веднъж от чичо си Дион (357 г.пр.Хр.). След като десет години по-късно се върнал, отново бил изгонен. Отишъл в изгнание в Коринт, където преподавал в една школа и умрял в бедност.

Дионисий от Халикарнас (лат. *Dionysius Halicarnasseus*) (около 60–7 г.пр.Хр.) Старогръцки историк и ретор, живял в Рим. Автор на съчинението „Римска древност" в 20 книги, от които до нас са достигнали само първите десет.

Диоскорид (лат. *Dioscorides*) (I в.

Дионис (стгр. *Dionysos*) *мит.* Гръцки бог на виното и опиянението, вечно млад, син на Зевс и Семела (➜). Майка му пожелала да види царя на Олимп в целия му блясък и била изпепелена от сиянието му. От овъглените ѝ останки Зевс успял да отдели още нероденото дете и го вшил в бедрото си. Държал го там, докато дошло време малкото да се роди (затова Дионис бил наричан още *Dimetor*, т.е. „този, който има две майки"). Детето било отгледано в Орхомен от Ино, съпругата на Атамант, а после за него се грижели нимфите на планината Низа. Впоследствие Дионис от благодарност ги превърнал в съзвездие. Винаги веселият и пиян бог, придружаван от дебелия Силен, пътувал из цяла Гърция върху колесницата си, теглена от тигри (или пантери). След него вървяла шумната му свита от фавни и сатири с кози крака и разюздани менади. Така преминал през Азия и стигнал чак до Индия, като учел хората на лозарство. След това се завърнал в Беотия. За Дионис съществуват много легенди. В някои от тях е представен като благ, добронамерен утешител на хората в техните мъки и нещастия благодарение на виното, което развеселява сърцето и освобождава от задръжки, разведрява и вдъхновява. В други е зъл и жесток. На остров Наксос Дионис срещнал Ариадна, отчаяна, защото била изоставена от Тезей. Успокоил я, оженил се за нея и тя му родила много деца. Спрямо пиратите обаче показал буйния си нрав. Те го заловили и тъй като не го разпознали, го ограбили и искали да го продадат като роб (Акет). Тогава той се превърнал в ревящ лъв и толкова ги изплашил, че ги принудил да се хвърлят в морето, а после ги превърнал в делфини. Слязъл в Аид, за да намери майка си Семела и я отвел на Олимп при боговете. Но в Тракия ослепил и подлудил Ликург (➜), осмелил се да му се подиграе и да преследва жриците му. Отнел разума и на Пентей, който забранил разпространението на култа му в Тива. Докато тайно нблюдавал вакханките, нещастният цар бил разкъсан от майка си Агава и сестрите си, обзети от дионистично опиянение. Миниадите, тъй като не искали да участват в оргиастичните ритуали, били жестоко наказани. Едната от тях, Левкипа, дори убила собствения си син. Богът имал много имена. Най-известното било Бакх (*Bakchos* или *Iakchos*, „този който вдига шум") заради големия шум и виковете на вакханките. Наричан бил още Лией, Либер, Бромий, Сабазий, Загрей. Бил изобразяван като весел червендалест младеж, тъй като виното дава жизненост и младост, с тирс в ръката, с гирлянда от лозови листа и с бръшлян на главата. В жертва на Дионис принасяли свраката, защото виното кара хората да нямат задръжки в приказките си, и козела, защото унищожавал младите филизи на лозата. В негова чест се организирали много празници, на които жриците му, в плен на опиянението, вдигали огромен шум и с възгласа *евои*, тичали с разпуснати коси и с тирс или факел в ръцете си. Най-голямо значение имали Дионисиите, които били Малки или Полски и се провеждали в Атика през месец посейдеон (декември – януари) и Големи или Градски, които се чествали през месец елафеболион (март – април). Ленеите се провеждали през месец гамелион

(януари – февруари), а следващия месец се организирали Антестериите. В центъра на тези празници било мимическото изиграване на живота на бога. Именно от тези представления водят началото си трагедията и комедията. В Гърция Дионис винаги се свързвал с виното, но играел важна роля и в орфическите мистерии на Деметра и Персефона, докато в Рим се възприемал преди всичко като бог на виното. Наричан бил Бакх (*Bacchus*) или Либер (*Liber*). Последният епитет е свързан със свободата и липсата на задръжки (на латински *liber*--- означава „свободен") при честването на бога и по време на празниците, наречени Либералии и свързани с Церера. Заедно с официалния култ в Рим навлезли и частни оргиастични ритуали, които били много по-освободени. Празнували се нощем и се наричали Вакханалии (*Bacchanalia*). През 186 г.пр.Хр. римският сенат приел строги закони, за да ги спре, но тайният култ продължил чак до императорската епоха.

сл.Хр.) Старогръцки лекар, роден в Киликия. Написал трактат по медицина в пет книги.

Диоскури (лат. *Dioscuri*) *мит.* Епитет (*dioskouroi*, т.е. синове на Зевс) на героите близнаци, синове на Леда (➜). Тя била съпруга на спартанския цар Тиндарей. Зевс се свързал с нея, преобразен като лебед, и след това Леда снесла две яйца. От едното се родили Полукс и Елена, а от другото Кастор и Клитемнестра. Според други Кастор бил син на Леда и Тиндарей и затова бил смъртен, докато Полукс бил син на Зевс, т.е. безсмъртен. Независимо от това наричали и двамата Тиндариди. Неразделните близнаци участвали в похода на аргонавтите, после се сражавали срещу атиняните, за да си върнат сестра си Елена, отвлечена от Тезей. По-късно, след като се влюбили в двете дъщери на Левкип и Арсиноя, влезли в бой с Линкей и Идас, синове на Афарей и сгодени за девойките. По време на двубоя Кастор бил убит от Линкей, който на свой ред бил убит от Полукс, а пък Идас бил повален от мълнията на Зевс. Сломен от смъртта на брат си, Полукс поискал от божествения си баща да сподели неговата съдба. Тогава Зевс им разрешил да се редуват и да живеят един ден на Олимп и един ден в царството на Аид. Това редуване продължило, докато Зевс ги превърнал в съзвездието Близнаци. В тяхна чест в Атина и Спарта се организирали празници, наречени Диоскурии. Впоследствие тези празници се пренесли и в Рим. На тях се чествала появата на божествените близнаци на езерото Регил, където те били участвали в битката редом с римляните.

Диофант (стгр. *Diophantos*) (III в.сл.Хр.) Старогръцки математик, живял в Александрия, смятан за основател на алгебрата. Известни са трудовете му за уравненията с безкрайно много решения, наречени *диофантови*. От произведението му „Аритметика" до нас са достигнали първите шест книги.

диплома (лат. *diploma*) Латинска дума, която означава „удостоверение, грамота, пропуск, благодарствено писмо". Така се наричало и разрешението, давано от императорите на частни лица, с което получавали право да използват държавните пощи.

диптих (лат. *diptycha*) Свързани помежду си двойни таблички от слонова кост, сребро или злато, чиято вътрешна страна била покрита с восък. Върху тях си записвали различни бележки.

Дирахиум (лат. *Deyrrhachium*) *геогр.* Древен морски град в Илирия на Адриатическо море, колония на Коркира. Гърците го наричали *Епидамн*, но след като го превзели, римляните променили името му. Гръцката дума *damnos* извиквала в съзнанието им идеята за лошо предзнаменование, тъй като я свързвали с латинската *damnum* (*гибел*).

Дири (лат. *Dirae*) *мит.* Римски богини на отмъщението, наричани още Фурии. Съответствали на гръцките Еринии (?).

diribitorium лат. (*дирибиториум*) Сграда в Рим, в която преброителите в комициите (*diribitores*) извършвали преброяването на гласовете на всеки кандидат. Там се раздавали и заплатите на войниците.

Дирка (стгр. Dirke, лат. Dirca) *мит.* Съпруга на тиванския цар Лик, чичо на Антиопа. Тя избягала при него, след като забременяла от Зевс. Дирка и Лик се отнасяли с племенницата си като с робиня и я подлагали на много унижения. Синовете на Антиопа, Амфион и Зет, изоставени и спасени после от един пастир, успели да открият майка си и да я освободят. За да накажат Дирка, я завързали за рогата на един побеснял бик. Той дълго време я влачил и след това я удавил в един извор, който носи името на лошата царица.

Дис (лат. *Dis* или *Ditis*) *мит.* Римски бог на подземния свят, друго име на Плутон. Според някои бил бъркан с Плутос, бога на богатството. Всъщност на латински *dis* означава „богат", а според римляните богатствата били затворени в центъра на земята. Дис съответства на гръцкия бог Хадес.

диск (лат. *discus*) Кръгла плоча от камък или метал. В Древна Гърция хвърлянето на диск била една от най-старите атлетически дисциплини, включена във всички игри заедно със скока, бягането, борбата и др. От Гърция този спорт преминал и в Рим. Дискохвъргачът (стгр. *diskobolus*), който хвърлял диска най-далеч, ставал победител. Прочута е статуята на Мирон „Дискобол".

Дискордия (лат. *Discordia*) *мит.* Римска богиня на раздора, отъждествявана с гръцката Ерида.

дисцесия (лат. *discessio*) Латинска дума, която означава „отделяне". С нея се посочвал и начинът, по който се извършвало гласуването в сената. Ако вотът бил положителен, се минавало от страната на предлагащия, а при гласуване против – от другата страна.

дитирамб (лат. *dithyrambus*) Песен в чест на Дионис. По време на празниците, посветени на бога, тя била изпълнявана от мъже и жени, опиянени от виното и преоблечени като сатири и менади. Дитирамбът се придружавал от музика и танци, които подчертавали оргиастичния му характер. Имал различни метрични форми и бил използван от много гръцки поети, като Симонид, Пиндар, Бакхилид.

diffarreatio лат. (*дифареацио*) В Рим така се наричало разтрогване-

то на брака. То се извършвало на тържествена церемония в присъствието на жреци.

Дифил (лат. *Diphilus*) (около 360–280 г.пр.Хр.) Старогръцки комедиограф, роден в Синопа, най-големият представител на новата атическа комедия. Написал стотина произведения, недостигнали до нас. Живял в Атина, завършил живота си в Смирна. Плавт и Теренций взаимствали от неговите комедии, които се характеризирали с реализма си.

Дия (лат. *Dia*) *мит.* **1.** Дъщеря на Дейоней, съпруга на Иксион (➜), царя на лапитите, който убил баща ѝ по жесток начин. **2.** Древно божество на латините. Грижела се за плодородието на полетата. В нейна чест в посветената ѝ горичка арвалите (➜) извършвали свещенодействия. **3.** *геогр.* Древното име на остров Наксос.

Додона (стгр. *Dodone*, лат. *Dodona*) *геогр.* Град в Епир, известен със своя оракул и с дъбовите си гори. Бил седалище на най-древното гръцко светилище. Смятало се, че жреците на Зевс, наречени сели, тълкували волята на бога по шумоленето на листата на дъбовете и по полета на птиците. Корабът Аргос, с който Язон се отправил към златното руно, бил изработен от дървета, отсечени от свещените гори на Дидона. Популярността на града била изместена от тази на Делфи.

dokimasia стгр. (*докимазия*) В Гърция изпит, отнасящ се предимно до младежите, които трябвало да бъдат вписани сред гражданите и тези които щели да заемат държавни длъжности. Така нареченият *dokimastes*, изпитващият, се грижел кандидатът да отговаря на всички необходими изисквания.

Долабела, Публий Корнелий (лат. *Dolobella, Publius Cornelius*) (79–43 г.пр.Хр.) Римски политик, който се омъжил за Тулия, дъщерята на Цицерон. Бил жесток и безотговорен човек, без всякакъв морал. Пример за това е участието му в гражданската война първо на страната на Помпей, а след това на Цезар. След 44 г. се обединил със заговорниците, но после се договорил с Антоний, който му предоставил провинция Сирия. Бил победен от Касий при Лаодикия и за да не попадне в ръцете му, накарал един войник да го убие.

dolium лат. (*долиум*) Глинена делва, използвана в древността за консервиране на олио, вино и зърнени храни. Започнали да изработват дървени делви след завладяването на Галия.

Долон (лат. *Dolon*) *мит.* Шпионин на троянците, заловен и убит от Одисей и Диомед („Илиада").

долопи (лат. *Dolopes*) Древно тесалийско племе. Населявало планинската област Долопия, разположена между Епир, Тесалия и Етолия. Долопите се занимавали с овцевъдство и били членове на Делфийския амфиктион.

Домициан, Тит Флавий (лат. *Domitianus, Titus Flavius*) (51–96 г. сл.Хр.) Римски император, син на Веспасиан и брат на Тит, когото наследил през 81 г. Отначало бил умерен и справедлив, направил важни административни реформи, сражавал се с променлив успех срещу даките и с консула Гней Юлий Агрикола укрепил завладяната вече Британия. Впоследствие Домициан станал деспотичен и жесток, изключително концентриран върху собствената си личност, настоявал да бъде създаден култ в

негова чест. Спечелил си много неприятели сред сенаторите и станал причина за няколко бунта. Преследвал евреите и християните и бил убит със заговор, в който взели участие дори и неговите роднини.

Домиции (лат. *Domitius*) Име на римски род (*gens Domitia*), от който произлизали Гней и Луций Ахенобарб.

Донат, Елий (лат. *Donatus, Aelius*) (IV в.сл.Хр.) Римски филолог, написал много коментари върху произведенията на Теренций и Вергилий. Той е автор и на най-древната граматика, достигнала до нас – *Ars grammatica*, разделена на две части и използвана много през средните векове.

Дор (стгр. *Doros*) *мит.* Родоначалник на племето на дорийците (➜). Според някои бил син на Хелен и внук на Девкалион и Пира, според други – син на Посейдон. Негова майка била нимфата Ореида, която родила и Еол и Ксут.

Дорида (лат. *Doris*) **1.** *мит.* Дъщеря на Тетия и Океан и майка на Нереидите. **2.** *геогр.* Област в Гърция, на юг от Тесалия. **3.** *геогр.* Дорийска колония в Мала Азия, на бреговете на Кария. Била седалище на един съюз на дорийски градове, между които Халикарнас, Книдос и Кос.

дорийски (лат. *doricus*) **1.** *арх.* **Дорийски стил** (лат. *genus doricum*) Най-старият от гръцките архитектурни ордери. **2.** *линг.* **Дорийски диалект** (лат. *dialectos doricus*) Едно от основни подразделения на диалектите в Гърция. Дорийският диалект имал много локални разновидности и се говорел в Пелопонес, Крит и в колониите в Сицилия. **3.** *муз.* **Modus doricus** лат. (*модус дорикус*) Дорийски ритъм, една от гамите на античната гръцка музика.

дорийци (стгр. *Dorieis*, лат. *Dores*) Един от трите рода в Гърция заедно с еолийците и йонийците. Дорийците нахлули около XII в.пр. Хр., идвайки вероятно от Илирия или Македония и завладели Пелопонес, южните Цикладски острови, Крит, Родос и южните брегове на Мала Азия. Техният родоначалник бил Дор, синът на Хелен.

doryphoros стгр. (*дорифор*) Копиеносец (*dory*) и телохранител. Тираните разполагали с копиеносци, които в голямата си част били наемници. За разлика от тях законно избраните царе имали охрана, съставена от граждани.

dos лат. (*дос*) В Рим така се наричала зестрата, която жената давала на бъдещия си съпруг, за да участва в издръжката на семейството. Ако зестрата не била осигурена от бащата, а от други членове на рода, се наричала *adventicia*.

Досен (лат. *Dossennus*) Хитър и крадлив гърбушко, персонаж от ателаната (*fabula Atellana*).

Дракон (стгр. *Drakon*, лат. *Draco*) (VII в.пр. Хр.) Атински законодател, въвел за пръв път писмените закони. Според Аристотел неговата конституция се основавала на ценза. Изпълнителните ѝ органи били булето, еклесията и ареопагът. Тя останала в сила до идването на Клистен. Законите на Дракон се превърнали в нарицателно име заради строгостта си. Смъртно наказание било налагано дори при малки кражби, но все пак съществувала разлика между предумишлено и непредумишлено убийство.

драхма (стгр. *drachme*, лат. *drachma*) Монета и мерна единица в Гърция. Една драхма съответствала на 6 *обола*, а 100 драхми на една *мина*.

Дрепана (лат. *Drepana* или *Drepanum*) Град в западната част на Сицилия, днес Трапани. Смята се, че бил основан от Хамилкар. Всъщност той се утвърдил като важна морска база на картагенците. В 242 г.пр.Хр. след дълга обсада бил завладян от римляните.

дриада (лат. *Dryas*) *мит.* Горска нимфа, второстепенно божество, което олицетворявало животворната сила на природата. Безсмъртните дриади и хамадриадите, които умирали заедно с дърветата, в които били родени, били сестри на ореадите, планинските нимфи и наядите, нимфите на реките и изворите. Дриадите, наричани понякога дъщери на Зевс, били многобройни и се разделяли на различни групи.

Дриант (лат. *Dryas*) *мит.* Син на Арес или на Япет, убит от брат си Терей, който изтълкувал погрешно отговора на оракула.

Дриоп (лат. *Dryops*) *мит.* Родоначалник на племето дриопи. Според някои бил син на речния бог Сперхей и на Полидора, а според други на Аполон и Дия.

Дриопа (лат. *Dryope*) *мит.* Нимфа от Аркадия, обичана от Аполон, който се свързал с нея, преобразен като костенурка. Според други тя била любимата на Хермес. Дионис я превърнал в лотос, след като отчупила клонката на едно дърво, посветено на него.

дриопи (лат. *Dryopes*) Древно и примитивно пелазгийско племе в Епир, населявало Дорида.

dromon стгр. (*дромон*) Бърз кораб с издължена форма, с платна или гребла.

dromos стгр. (*дромос*) Бягане, което в Гърция било едно от основните гимнастически упражнения. Така се наричало и мястото, където се надбягвали, т.е. стадионът, пистата.

Друз (лат. *Drusus*) Име на римска фамилия от рода Ливия (*gens Livia*). **1. Друз, Марк Ливий** (лат. *Marcus Livius*) (II в.пр.Хр.) Народен трибун, противник на Гракхите. **2. Друз, Марк Ливий** (?–91 г. пр.Хр.) Син на предходния. Опитал да поднови аграрния закон, фатален за Гракхите. Предложението му да даде гражданство на съюзниците (*lex de civitate sociis danda*) предизвикало ненавистта на сенаторите и той станал жертва на омразата им.

Друз Нерон, Клавдий (лат. *Drusus Nero, Claudius*) (38–9 г.пр.Хр.) Син на Тиберий Клавдий Нерон и на Ливия Друзила, брат на император Тиберий. Сражавал се срещу германите и разпрострял римската власт до река Елба. Бил баща на Германик и на бъдещия император Клавдий.

Друз, Юлий Цезар (лат. *Drusus. Iulius Caesar*) (около 15 г.пр.Хр.–23 г.сл.Хр.) Син на Тиберий и на Випсания Агрипина. След смъртта на Германик бил отровен от Сеян.

Друзила (лат. *Drusilla*) (?–38 г. сл.Хр.) Дъщеря на Германик, сестра на Калигула. Най-напред се омъжила за Касий Лонгин, а после за Емилий Лепид. Изглежда, че Калигула бил болезнено привързан към нея, и когато Друзила умряла, я обожествил под името Пантея.

друиди (лат. *Druidae*) Жреческо съсловие при келтите, което имало голямо влияние в Галия, Британия и Ирландия. Друидите водели изолиран начин на живот. Обитавали пещери или живеели в горите, а познанието им се предавало само от уста на уста. Били едновременно жреци, гадатели, учители, лекари, занимавали се с администрация и право. Предсказвали бъдещето, като наблюдавали полета на птиците и знаците, които откривали във вътрешностите и черния дроб на принасяните в жертва животни. Друидите считали за свещени дъба и имела, както и момента, в който започвал новият ден – полунощ. Документалните извори за тяхната религия (която може би включвала и човешки жертвоприношения) са много малко, тъй като те давали обет за тайна. Както пише Цезар, друидите не искали учениците им да се позовават на написаното и така да пренебрегват възможността да упражняват паметта си. За да прекратят силата и влиянието на тези жреци, които подтиквали народа да се бунтува срещу нашествениците, римските пълководци се опитали да премахнат техните ритуали. Юлий Агрикола избил друидите в Британия през 78 г.сл.Хр., но тези в Ирландия останали активни до 400-ната година, когато изчезнали с навлизането на християнската религия.

Дуилий, Гай (лат. *Duilius, Gaius*) (III в.пр.Хр.) Римски политик и военачалник. Избран за консул, по време на Първата пуническа война в битката при Миле (260 г. пр.Хр.) той разбил картагенския флот, съставен от 80 триреми. Това станало възможно благодарение на идеята му да напада вражеските кораби чрез един мост за абордаж, наречен *corvus* (гарван, кука). С пленените носове на корабите сенатът издигнал в Рим в негова чест *columna rostrata*. Дуилий освободил град Сегеста, разбивайки картагенците и по суша.

duumviri или **duoviri** лат. (*дуумвири* или *дуовири*) Комисия, съставена от двама магистрати. Били избирани, за да изпълняват определени задачи, които се посочвали заедно с титлата. Например *duumviri perduellionis* имали задължението да организират процесите за престъплението предателство, *duumviri sacris faciendis* отговаряли за съхраняването и интерпретацията на сибилинските книги.

Е

Еа (стгр. *Aia*, лат. *Aea*) *мит.* и *геогр.* Град в Колхида. Близо до него се намирало прочутото златно руно, което Язон успял да вземе. (➜).

Еакиди (стгр. *Aiakidai*, лат. *Aeacides*) *мит.* Така се наричали потомците на Еак (➜), сред които били синът му Пелей, внукът му Ахил и правнукът му Неоптолем.

Еак (стгр. *Aeacus*) *мит.* Син на Зевс и Егина, цар на остров Енопия, наречен после от него Егина в чест на майка му. Бил родоначалник на Еакидите (➜). Когато при една епидемия измрели всички жители на неговия остров, той помолил Зевс да го насели отново. Богът удовлетворил молбата му, като превърнал всички мравки от мравуняка в един дъб в хора, наречени по тази причина мирмидонци (от стгр. *myrmekes*, „мравка" или от *myrmedon*, „яйце на мравка"). Заедно с Аполон и Посейдон издигнал стените на Троя. Смятали го за толкова честен и мъдър цар, че заедно с Минос и Рамадант бил един от съдиите в подземния свят.

Ебал (стгр. *Oibalus*, лат. *Oebalus*) *мит.* **1.** Цар на Спарта, оженил се за дъщерята на Персей Горгофона, която му родила децата Тиндар, Хипокоонт и Пирена. Затова Диоскурите, синовете на Тиндар, били наричани и „братята Ебалиди". **2.** Цар на телебоите, съюзник на Турн във войната срещу Еней.

Ebudae или **Hebudae** лат. (*Ебуде* или *Хебуде*) *геогр.* Име, дадено от римляните на Хебридските острови, разположени срещу западния бряг на Шотландия и обитавани тогава от келтски племена.

Ебурони (лат. *Eburones*) Племе в Белгийска Галия. Ебуроните въстанали срещу Цезар и убили много войници от един римски легион. Затова той ги унищожил и опустошил земите им, като дал право и на други галски племена да участват в плячкосването.

Евагор (лат. *Euagoras*) Име на двама кипърски царе. **1. Евагор I** (?–374 г.пр.Хр.) Цар на Саламин, Кипър. Възвърнал си града, загубен от баща му във война с персите. След поражението при Егоспотамос (405 г.пр.Хр.) приел при себе си Конон и се съюзил с атиняните срещу персите. Сражавал се с голямо ожесточение срещу Артаксеркс II, но след няколко победи претърпял огромно поражение и изгубил почти целия остров Крит, с изключение на Саламин. Неговата храбра съпротива и борбата му срещу персите предизвикала възхищението на Изократ, който в един панегирик го възхвалява като „пример на елинизма". Бил убит. **2. Евагор II** (IV в.пр.

Хр.) Внук на предходния, детрониран от чичо си Протагор, но после възвърнат на трона от персите. Те все пак не се доверявали вече на него и го убили.

Евадна (лат. *Evadne*) *мит.* Съпруга на Капаней, един от седемте участници в похода срещу Тива. Когато съпругът ѝ умрял, тя се хвърлила върху кладата, на която горял трупът му, и издъхнала сред пламъците.

Евандър (стгр. *Euandros*, лат. *Evander*) *мит.* Цар на Аркадия, син на Хермес и пророчицата Кармента. Тъй като неволно бил извършил убийство, бил принуден да напусне родината си и да отиде в Италия. Там се установил в Лациум, където основал град на Палатинския хълм и му дал името на родния си град. Тук дал и подслон на Херакъл. Научил местните жители на музика, четмо и писмо и въвел култа на гръцките божества. Съюзил се с Еней срещу рутулите, изпратил му на помощ сина си Палант, убит после от Турн.

Еввея (стгр. *Euboia*, лат. *Euboea*) *геогр.* Най-големият остров в Егейско море, разположен близо до бреговете на Беотия. Там земеделската продукция била много голяма и процъфтявало скотовъдството (на старогръцки името на острова означава „богат на добитък"). Бил завладян от Атина, след това превзет от Македония, а през II в.пр.Хр. преминал във властта на Рим. Най-големите градове били Халкида и Еретрия.

Еввул (стгр. *Euboulos*, лат. *Eubulus*) **1.** (IV в.пр.Хр.) Атински комедиограф, представител на средната атическа комедия. От произведенията му са останали малко фрагменти. **2.** (?–330 г.пр. Хр.) Атински политик и оратор, поддръжник на идеята за помиряване с Филип Македонски и поради това ожесточен противник на Демостен и защитник на Есхин.

Еввулид (лат. *Eubulides*) (IV в.пр. Хр.) Старогръцки философ, роден в Милет, ученик на Евклид и учител на Демостен. Със съветите и упоритостта си успял да коригира дефектите в произношението на великия оратор.

евганеи (лат. *Euganei*) Народност, населявала в древността земите на днешната област Венето, между бреговете на Адриатическо море и Алпите. Смятало се, че били прогонени от Мала Азия от троянците. На тях дължат името си Евганските хълмове.

Евдокс (лат. *Eudoxus*) (около 409–356 г.пр.Хр.) Старогръцки математик и астроном, роден в Книдос, ученик на Платон. Той пръв установил продължителността на слънчевата година и движението на планетите.

Евклид (стгр. *Eukleides*, лат. *Euclides*) **1.** (около 450–380 г.пр.Хр.) Старогръцки философ, роден в Мегара, основател на Мегарската философска школа. Бил ученик на Парменид и Сократ и се стремял да помири двете философски течения. **2.** (IV–III в.пр.Хр.) Прочут старогръцки математик, живял и преподавал в Александрия, където основал школа, добила голяма известност. Неговите „Начала на геометрията" и досега са основа при изучаването на тази наука и еталон за математическа логика.

Евмей (стгр. *Eumaios*, лат. *Eumaeus*) *мит.* Роб и свинар на Одисей. Разпознал господаря си, когато се завърнал в Итака след двадесет го-

дини отсъствие, и му помогнал да отстрани женихите.

Евмел (лат. *Eumelus*) (VIII в.пр. Хр.) Старогръцки циклически поет, роден в Коринт. Вероятно автор на „Битката с Титаните" (*Titanomachia*), приписвана от други на Арктин.

Евмен (лат. *Eumenes*) **1.** (около 362–316 г.пр.Хр.) Пълководец на Александър Велики, след чиято смърт се сражавал с диадохите заедно с Пердика и станал сатрап на Пафлагония и Кападокия. Бил победен и убит от Антигон Монофталм. **2.** Име на двама пергамски царе. **Евмен I** (III в.пр.Хр.) Победил Антиох и създал Пергамското царство. **Евмен II** (?–159 г.пр. Хр.) Син на Атал I, съюзник на римляните, разпрострял царството в Тракийския Херсонес и Мала Азия. Бил покровител на творците и създал прочутата Пергамска библиотека.

Евмениди (лат. *Eumenides*) *мит.* Друго име на Еринниите. Така е наречена и една трагедия на Есхил.

Евмолп (лат. *Eumolpus*) *мит.* Певец и вероятно тракийски цар, син на Посейдон. Майка му Хиона, за да скрие раждането му от собствения му баща, го хвърлила в морето, но Посейдон го спасил и го завел в Етиопия. Там той бил отгледан от Амфитрита. После се установил в Елевзина, където въвел култа на Деметра и основал Елевзинските мистерии. Сражавал се срещу Ерехтей, царя на Атина, и загинал в битката. Бил родоначалник на Евмолпидите.

Евмолпиди (стгр. *Eumolpidai*, лат. *Eumolpidae*) Атинска жреческа фамилия, която ръководела култа на Деметра и Елевзинските мистерии.

Евнап (лат. *Eunapius*) (IV в.сл.Хр.) Старогръцки лечител, историк и софист, роден в Сарди, в Лидия. Бил автор на „Животът на философите и на софистите", написан много елегантно и прецизно.

Евней (лат. *Euneus*) *мит.* Син на Хипсипила (➜).

Евномия (лат. *Eunomia*) *мит.* Една от хорите.

Евън (лат. *Eunus*) (?–132 пр.Хр.) Сирийски роб, застанал начело на две хиляди роби в Сицилия, подтиквайки ги към бунт и поставяйки така началото на първото въстание на робите. След няколко успешни сражения бил разбит от консула Публий Рупилий и разпънат на кръст.

евое (стгр. *euoi*, лат. *euhoe*) Възглас на вакханките.

evocati лат. (*евокати*) В Рим изслужили войници, викани по време на опасност отново на служба.

евпатриди (стгр. *Eupatridai*) Име, дадено на знатните граждани в Атина, които смятали, че произхождат от Тезей. Политическата им власт била ограничена от Солон и премахната от Клистен.

Евполид (лат. *Eupolis*) (?–411 г. пр.Хр.) Атински комедиограф, съвременник и съперник на Аристофан, един от авторите на атическата комедия. В произведенията си, от които са достигнали малко фрагменти, представя със сатиричен език съвременни на него събития. От комедиите му заслужава да се спомене „Ласкателите".

евреи (лат. *Iudaei* или *Hebraei*) Семитски народ, произхождащ от Месопотамия. От града Ур евреите, предвождани от Авраам, се заселили в Палестина. В този период те приели своята монотеистична религия. Установили отношения с египтяните, като малко по малко навлизали в тяхната територия. Впоследствие били принудени да напуснат тези земи. Водени от Мойсей, те преминали през Червено море, влезли в Арабската пустиня и се заселили на полуостров Синай. По време на продължителните им странствания Мойсей дал на своя народ един теократичен закон, а по-късно и цяло законодателство. Йехова бил този, който върнал евреите в Палестина, т.е. в „Обетованата земя". Еврейският народ бил разделен на дванайсет племена, управлявани от Съдиите. После била установена монархия и нейн пръв цар станал Саул. След убийството му на трона се възкачил Давид, истинският създател на израелитското царство, което при него достигнало най-големия си разцвет. Той направил Израел столица. Бил сменен от сина си Соломон, който живял с блясъка и разкоша на великите източни владетели и прославил страната с построяването на Храма в Ерусалим. След смъртта му царството се разделило на две части: Израилево, със столица Сихем, и Юдейско, със столица Ерусалим. Но нарастващата мощ на Асирия довела до падането на Израилевото царство, чийто жители били прогонени в далечни страни. Земята им била раздадена между колонисти, прехвърлени там от други области, за да заемат тяхното място. Това поставило началото на еврейската диаспора, на разселването на евреите. По-късно и Юдейското царство станало васално. Мястото на асирийците заели вавилонците, които, начело с Навуходоносор, превзели Израел, разрушили Храма и отвели в плен огромна част от жителите му. Но след падането на Вавилон, победен от персите, Кир разрешил на евреите да се върнат в Палестина, южната част на която оттогава се нарича Юдея (537 г.пр.Хр.). Много евреи обаче не се завърнали, а се установили в други земи по източната част на Средиземно море. Палестина понесла много владичества, била подчинена от Александър Велики и била въвлечена в борбите между Птолемеите и Селевкидите. Част от евреите се преместили в Александрия, където бързо възприели езика и културата на елинизма. В този период Библията била преведена на старогръцки. Юдея преминала под властта на Селевкидите, но когато Помпей ги победил, станала римски протекторат. С подкрепата на Антоний цар станал Ирод Велики, който, въпреки че управлявал с голяма жестокост, дал силен тласък на икономиката и се заел да възстанови Храма в Ерусалим. Но в 6 г.сл.Хр., при Август, Юдея станала римско владение. Евреите се опитали да се възпротивят на тази зависимост и организирали яростна съпротива. Тя била потушена жестоко от Веспасиан, а след три години укротена с проливане на много кръв от сина му Тит. Той завзел Ерусалим, опожарил Храма, продал евреите като роби и поделил земите им между римските войници (70 г.сл.Хр.).

Евриал (лат. *Euryalus*) *мит.* **1.** Един от епигоните, който взел участие във втория поход срещу Тива. Впоследствие участвал с осемдесет кораба във войната срещу Троя. **2.** Смел троянски младеж, последвал Еней по пътя му

към Италия. Пословично било приятелството му с Низ, убити и двамата от рутулите. Обезсмъртен от Вергилий в „Енеида".

Евриала (стгр. *Euryale*) *мит.* Една от горгоните, безсмъртна.

Евридика (лат. *Eurydice*) *мит.* **1.** Нимфа, съпруга на певеца Орфей. Докато бягала от Аристей, който я преследвал, била ухапана от змия и умряла. Отчаяният Орфей слязъл в подземното царство, за да се опита да си вземе обратно от Хадес любимата жена. **2.** Съпруга на Нестор. **3.** Една от съпругите на Еней, според Павзаний.

Евриклея (стгр. *Eurykleia*, лат. *Euryclea*) *мит.* Вярната дойка на Одисей, която Лаерт взел като робиня и която отгледала неговия син. Когато героят, предрешен, се завърнал в родината си след двадесетгодишно отсъствие, Евриклея първа го разпознала по един белег на крака му.

Евримедонт (лат. *Eurymedon*) **1.** *мит.* Баща на прекрасната Перибея (➔) **2.** *геогр.* Река в Памфилия, при чието устие Кимон разбил персийската войска (около 470 г.пр.Хр.) **3.** (?–413 г.пр.Хр.) *ист.* Атински пълководец, участвал с успех в Пелопонеската война. Трябвало да доведе подкрепления за Никий, който се намирал в Сицилия, но загинал в битка пред Сиракуза.

Еврипид (лат. *Euripides*) (около 480–406 г.пр.Хр.) Прочут старогръцки трагически поет, роден в Саламин, според някои в същия ден, в който атиняните разгромили Ксеркс. Като млад вероятно бил атлет, но после се занимавал с философия. Негови учители били Анаксагор и Протагор. Започнал да пише трагедиите си на двайсет години и в 441 г. спечелил първата си победа в драматично състезание. Бил затворен и сдържан човек, живеел заобиколен от книгите си и, изглежда, бил първият атинянин, който имал библиотека. На седемдесет години напуснал Атина, изморен от това да бъде обект на лични нападки (дори Аристофан го атакувал със своята сатира). Оттеглил се в Македония при цар Архелай, където написал последните си драми: „Вакханки" и „Ифигения в Авлида". Когато починал, съперникът му Софокъл накарал актьорите, които представяли негова комедия, да облекат траурни дрехи. Еврипид, също като другите двама велики гръцки трагици, Есхил и Софокъл, използвал в драмите си митологични сюжети. Все пак той подложил своите персонажи на един задълбочен психологически анализ и ги направил по-реалистични, потиснати от същите ежедневни проблеми, които тормозели атиняните по онова време. В драмите на Еврипид има критика на преобладаващите политически, социални и религиозни идеи. Езикът му, в сравнение с този на Есхил и Софокъл, е попрост, по-близък до говоримия, но сюжетите на неговите драми са позаплетени. Еврипид бил и новатор по отношение на структурата на драмата, като намалил лиричните и хоровите части. Основна тема при него е страстта, която заменя патриотизма и религията като движещи сили на човешкото поведение. От неговите над деветдесет трагедии до нас са достигнали осемнайсет: „Алкестида", „Медея", „Хераклидите", „Иполит", „Андромаха", „Хекуба", „Молителките", „Херакъл", „Троянки", „Електра", „Ифигения в Таврида", „Елена", „Йон", „Рез", „Орест", „Финикийки", „Ифигения в Авлида", „Вакханки". Достигнала до нас е и една сатирна драма „Циклоп".

Еврипил (лат. *Eurypilus*) *мит.* **1.** Син на Евемон, цар на Тесалия, участвал с четиредесет кораба в Троянската война. След превземането на града му се паднала като плячка една кутия със статуя на Дионис, изваяна от Хефест за троянците. Но когато Еврипил я погледнал, бил обхванат от лудост. От оракула в Делфи разбрал, че ще оздравее само ако успее да предотврати едно жертвоприношение на хора. Отишъл в Ахая и там спасил живота на двама младежи, които трябвало да бъдат принесени в жертва на Артемида, като показал статуята на бога и заменил култа на Артемида с по-хуманния култ на Дионис. **2.** Цар на Кос, син на Посейдон, убит от Херакъл. **3.** Млад герой, убит от Неоптолем в Троянската война, където се сражавал храбро от любов към Касандра.

Евристей (лат. *Eurystheus*) *мит.* Цар на Микена и Тиринт, син на Стенел. Хера направила така, че той да се роди преди братовчед си Херакъл, за да има над другите потомци на Персей властта, която Зевс обещал на родилия се пръв. Така тя отнела тази възможност на Херакъл, плод на любовта между Зевс и Алкмена, която би трябвало да роди първа. Евристей упражнявал наследственото право с голяма жестокост. Той заповядвал на Херакъл да изпълнява опасни задачи (прочутите *дванайсет подвига*), с цел да го унищожи. След смъртта му Евристей преследвал и неговите потомци, Хераклидите.

Евристен (лат. *Eurysthenes*) *мит.* Един от Хераклидите. Бил цар на Спарта заедно с брат си Прокъл. Майка им, за да не отнеме възможността на никой от двамата да царува, не искала да разкрие кой се е родил пръв. По съвет на оракула от Делфи те управлявали едновременно. Евристен имал син Агид, чийто потомци се наричали Агиади или Евристениди. Те били една от управляващите династии в Спарта, която се противопоставяла на династията на Проклидите, потомците на Прокъл.

Еврит (лат. *Eurytus*) *мит.* **1.** Цар на Ехалия в Тесалия и баща на Йола. Бил убит от Херакъл, защото не изпълнил обещанието си да омъжи дъщеря си за този, който го победи в стрелбата с лък. **2.** Гигант, убит от Херакъл или Дионис, защото повел война срещу боговете.

Евритион (лат. *Eurytion*) *мит.* **1.** Кентавър, който на сватбата на Пиритой с Хиподамия се напил и се опитал да опозори младоженката. Така предизвикал известната битка между лапити и кентаври. **2.** Цар на Фтия. Той приел бягащия от Егина Пелей, след като убил брат си Фок. Дал му за жена дъщеря си Антигона. После Евритион бил неволно убит от Пелей при лова на калидонския глиган. **3.** Син на Ликаон и другар на Еней. Той се отличил по време на игрите, организирани в памет на бащата на Еней Анхиз. **4.** Говедарят на Герион, убит от Херакъл, когато откраднал кравите.

Европа (стгр. *Europe*, лат. *Europa*) *мит.* Дъщеря на Агенор, царя на Финикия, и на Телефаса. Нейната невероятна красота покорила Зевс и той се влюбил. За да се приближи до нея, се превърнал в бик и се

смесил с другите животни на Агенор. Девойката, която беряла цветя със слугините, забелязала красивото животно и го погалила. Тогава Зевс я метнал на гърба си и я занесъл на остров Крит, където отново възвърнал вида си и ѝ открил своята любов. Европа го приела и станала майка на Минос, Радамант и Сарпедон. След връзката си със Зевс красивата девойка се омъжила за критския цар Астерион.

Евтерпа (лат. *Euterpe*) *мит.* Една от музите – музата на музиката и лирическата поезия. Приписвали ѝ откриването на флейтата.

Евтропий (лат. *Eutropius*) **1.** (IV в. сл.Хр.) Римски историк, живял по времето на Юлиан Апостат, когото придружавал в похода му срещу партите. Оставил ни е съчинението „Кратко изложение на римската история", което започва от основаването на Рим до управлението на император Валенте, на когото го посветил. **2. Евтроп** (?–399 г.сл.Хр.) Арменски роб и евнух, покровителстван от император Аркадий. Бил мразен от народа заради своята безнравственост и щял да бъде убит, но Св. Йоан Златоуст го спасил. Аркадий го изгонил и после, в 399 г. го наказал със смърт.

Евфем (лат. *Euphemos*) *мит.* Син на Посейдон и Европа. Бил толкова лек и бърз, че можел да тича по повърхността на морето, без да си измокри краката. Участвал в похода на аргонавтите.

Евфорб (лат. *Euphorbus*) *мит.* Гръцки герой, първият, който наранил Патрокъл, преди да го убие Хектор. Загинал от ръката на Менелай, който окачил неговия щит като трофей в храма на Хера в Аргос. Питагор, създателят на теорията за метемпсихозата, преселението на душите, твърдял, че душата му била най-напред душа на Евфорб и че си спомнял епизоди, случили се, когато живеел в тялото на троянския войник.

Евфорион (лат. *Euphorion*) **1.** (V в. пр.Хр.) Син на Есхил, също автор на трагедии. **2.** (III–II в.пр.Хр.) Старогръцки поет от Халкида в Евбея. В Антиохия бил библиотекар на Антиох III Велики, цар на Сирия. Писал епически съчинения и епиграми.

Евфранор (лат. *Euphranor*) (IV в. пр.Хр.) Художник и скулптор от Коринт, написал текстове за симетрията и изкуството на цветовете. Прочул се с картината си „Битката при Мантинея".

Евфросина (лат. *Euphrosyne*) *мит.* Една от Харитите.

Евхемер (лат. *Euhemerus*) (IV в. пр.Хр.) Старогръцки философ, роден в Месена или в Агригент и живял в двора на Касандър. В своето произведение „Свещен надпис" подлага на рационалистична критика традиционната религия. Твърдял, че боговете са авторитарни хора, които другите хора са обожествили от възхищение или страх. Тази теория, наречена *евхемеризъм* му коствала обвинение в неблагочестие.

Евър (лат. *Eurus*) Вятър, който духа от изток. Според мита бил син на Еос и Астрей.

Егей **1.** (стгр. *Aigeus*, лат. *Aegeus*) *мит.* Цар на Атина, син на Пандион и баща на Тезей. Тезей се отправил към Крит, за да убие Минотавъра и да освободи града от позорния данък, наложен му от Минос. Всяка година атиняните били задължени да изпращат седем младежи и седем девойки за храна на чудовището. Тръгвайки, Тезей обещал на баща си, притеснен за живота му, че ако се завърне жив и здрав, ще го извести за успеха. Уговорил се с него, че ще издигне бели платна на кораба на мястото на черните, поставени там заради четиринайсетте жертви. Но Тезей забравил да смени платната и Егей, мислейки, че синът му е мъртъв, се хвърлил в морето. Оттогава то носи неговото име.

Егейско, море (стгр. *Aigaion Pelagos*, лат. *Aegaeum mare*) *геогр.* Морето, разделящо Гърция от Мала Азия. То носи името на цар Егей, който се удавил в него (➜).

Егерия (лат. *Egeria*) *мит.* **1.** Италийска нимфа, легендарна съветничка и съпруга на царя Нума Помпилий. Той твърдял, че тя го е вдъхновявала, когато е създавал законите и обичаите в Рим. Егерия била толкова безутешна след смъртта на Нума, че се разтопила в сълзи и била превърната от Диана в извор. **2.** Име на два извора според легендата, посветени на нимфата Егерия. Единият се намирал близо до Порта Капена в Рим, а другият близо до Ариция (сега Арича).

егида (лат. *aegis*) *мит.* Щитът на Зевс, който бил покрит с кожата на козата Амалтея (на старогръцки *aigheos* означава „*кози*"), след като тя била поставена сред съзвездията. Той бил изкован от Хефест и изпускал искри. От него идва прякорът на Зевс Егиох. Богинята Атина също имала щит, в средата на който била закрепена главата на горгоната Медуза.

Егина (лат. *Aegina*) **1.** *мит.* Дъщеря на Азоп. Зевс се влюбил в нея и като се превърнал в пламък, я прелъстил. Богът я отвел на остров Енона, където девойката родила Еак. После островът бил наречен на нея Егина. **2.** *геогр.* Остров в Саронския залив, където според легендата Зевс отвел Егина.

Егиох (стгр. *Aigiochos*, лат. *Aegiochus*) *мит.* Прякор на Зевс. ➜ *егида.*

Египан (стгр. *Aigipan*) „С кози крака". Друго име на гръцкия бог Пан заради вида му на коза. Същия прякор имал и римският Фавън.

Египет (стгр. *Aigyptos*, лат. *Aegyptus*) *геогр.* и *ист.* Страна, разположена в Северна Африка на брега на Средиземно море, пресечена от реката Нил. На нейните периодични разливи Египет дължи своя живот и своята история. Наносите, които реката оставяла при оттеглянето си, правели почвата изключително плодородна и създали една зелена и цъфтяща долина, заобиколена от сухата пустиня. Затова големият историк Херодот нарича Египет „дар на Нил". Хамитското население било разпределено в Горен и Долен Египет. Познатата ни история на страната започва от около 3100 г. пр.Хр., когато царят Менес се изкачил на трона на Горен Египет със столица Тис, основана от I династия. После завладял и Долен Египет, разположен на делтата на Нил, като обединил царството и преместил столицата в Мемфис. На трона на страната се изредили трийсет династии. Най-голям разцвет тя имала в периода на царуването на династиите от III до VI, с фараони Хеопс, Хефрен и Микерин. Тогава построили прочутите пирамиди и Сфинкса. Впоследствие столицата била преместена в Тива. Разкъсван от вътрешни

междуособици, Египет претърпял и нашествията на асирийци, перси и македонци. След смъртта на Александър Велики се установила династията на Птолемеите. Тогава за столица била определена Александрия, която се превърнала в център на културата и на елинистическата цивилизация и достигнала своя най-голям блясък при Птоломей II Евергет. После започнал упадъкът, дължащ се както на вътрешните борби, така и на нарастващата сила, първо на Сирия и после на Рим. С битката при Акциум в 31 г.пр.Хр. се сложил край на династията на Птолемеите, а от 30 г.пр.Хр. Египет станал римска провинция.

Египт (стгр. *Aigyptos*, лат. *Aegyptus*) *мит.* Син на Бел. Имал петдесет сина, които оженил за петдесетте Данаиди, дъщери на брат му Данай. Дал име на африканската страна, завладяна от него. Данай, който завиждал на Египт, принудил своите дъщери да убият мъжете си в първата брачна нощ. Единствено Хиперместра пощадила съпруга си Линкей.

Егист (стгр. *Aigisthos*, лат. *Aegisthus*) *мит.* Син на Тиест от дъщеря му Пелопея. Веднага след раждането тя изоставила детето, плод на кръвосмешение, и то било намерено от овчари и откърмено от една коза. После Егист бил осиновен от Атрей (➜). Той, разгневен на Тиест, който бил прелъстил първата му жена Аеропа, наредил на Егист да убие своя брат и баща. Тиест, разбирайки, че Егист е негов син, го накарал да убие Атрей. След това престъпление бащата и синът завзели властта в Микена, като изгонили синовете на Атрей, Агамемнон и Менелай. После Агамемнон си възвърнал властта, а Егист се помирил с Атридите. Когато те заминали да воюват в Троя, го оставили да пази царството на Агамемнон. Но той, злоупотребявайки с доверието на царя, прелъстил жена му Клитемнестра и с нейно съгласие го убил при завръщането му в родината. Седем години по-късно Орест, синът на Агамемнон, отмъстил за смъртта на баща си, като убил Егист и Клитемнестра.

Егла (стгр. *Aigle*, лат. *Aegle*) *мит.* Нимфа, смятана за най-красивата от Наядите.

Егоспотами (стгр. *Aigos potamoi*, „Козя река") *геогр.* Така се наричала реката на източния бряг на Тракийския Херсонес, при устието на която спартанецът Лизандър разгромил атинския флот, предвождан от Конон. С тази победа бил поставен краят на Пелопонеската война (405 г.пр.Хр.).

едикт (лат. *edictum*) Заповед, предписание, официално разпореждане, издадено от един магистрат, което трябвало да се спазва през цялото време на неговото управление. Особено значение имал *edictum praetoris*, издаван от претора при влизането му в длъжност. В него той обявявал принципите, към които ще се придържа в ръководенето на правосъдието. Неговите решения оставали твърди норми за законодателно тълкуване. Чрез тези едикти се развило римското право. При император Адриан те били събрани в единединствен *Edictum Perpetuum*. Сред най-известните са **едиктът на Каракала** (212 г.сл.Хр.) и **Миланският едикт**, издаден от Константин (➜) в 313 г.сл.Хр.

aedicula лат. (*едикула*) Малък храм, параклис или ниша, в която се поставяли статуите на боговете.

едили (лат. *aediles*) Първоначално религиозни служители, които охранявали храмовете (всъщност името им произлиза от *aedes*, „храм"). По-късно магистрати, представители на народа, които се грижели за пътищата, за обществените постройки, за пазарите, организирали игрите и зрелищата. Отначало били само двама, *aediles plebis*, които помагали на трибуните да защитават правата на народа. В 367 г.пр.Хр. към тези двама магистрати били прибавени двама *aediles curules*, избирани между патрициите. Цезар назначил още двама *aediles cereales*, които се грижели за продоволствието, а *aediles municipales* изпълнявали същите функции в провинциите.

Едип (стгр. *Oidipus*, лат. *Oedipus*) *мит.* Син на царя на Тива Лай и на Йокаста. Оракулът бил предсказал на Лай, че бъдещият му син ще убие собствения си баща и ще се ожени за майка си. Тогава царят наредил на Йокаста да убие новороденото, но тя не намерила сили да извърши това и дала детето на един роб да го отнесе на планината Китерон. Там Едип бил намерен от пастиря на коринтския цар Полиб и заведен в двореца му. Царицата Перибея нямала деца и го отгледала като свой син. Дадено му било името Едип (от старогръцки *oidein pous*, „с подути крака"), защото бил намерен, закачен на едно дърво за краката, с пробити и завързани един за друг глезени. Когато възмъжал, решил да се допита до оракул. Отговорът бил, че младежът не трябва никога повече да се връща в дома си, защото, ако го направи, ще убие баща си и ще се ожени за майка си. Едип не познавал друг дом, освен този в Коринт, и изплашен от думите на оракула, не се върнал повече там. Един ден, пътувайки във Фокида, на една тясна пътека срещнал Лай, който минавал оттам с колесницата си. Те се спречкали кой да мине пръв и Едип убил баща си, без да знае това. Продължил към Тива и я освободил от терора на Сфинкса (➜). Креонт, който царувал на мястото на убития Лай, му дал като награда ръката на сестра си Йокаста и властта на Тива. Нищо неподозиращият Едип се оженил за красивата царица и от този брак се родили Етеокъл, Полинейк, Антигона и Исмена. След години в Тива се появила страшна чума, която съсипвала страната. Запитан, оракулът отговорил, че нещастието няма да има край, докато не бъде изгонен от Беотия убиецът на Лай. Тогава Едип се заел да търси виновника и с помощта на ясновидеца Тирезий разкрил трагичната истина. От отчаяние, че е извършил такова страшно престъпление и позорно кръвосмешение, си избол очите и прогонен от синовете си, които проклел, напуснал Тива, а Йокаста се обесила. От Тива Едип отишъл в Атика, в Колон, придружен и подпомогнат от любящата си дъщеря Антигона, и там, в гората, посветена на Ериниите, умрял.

едони (стгр. *Edonoi*, лат. *Edoni*) Тракийско племе, населявало областта между реките Стримон и Нес. Било много отдадено на култа към Дионис.

Еет (стгр. *Aietes*, лат. *Aeetes*) *мит.* Цар на Колхида, син на Хелиос и Перса, баща на Медея и Халкиопа, брат на Кирка. Убил Фрикс (➜), който избягал при него на гърба на овена със златното руно, за да си го присвои. Аргонавтите, воде-

ни от Язон, организирали поход, за да вземат златното руно. То било пазено от един дракон, но с помощта на Медея, която им разкрила тайните на баща си, успели да направят това.

Еетион (стгр. *Eetion*) *мит.* Цар на Тива, в Киликия, баща на Андромаха и на още седем сина. Бил убит от Ахил в началото на Троянската война.

Еея *геогр.* Островът на магьосницата Кирка („Одисея").

Ейрене или **Ирене** *мит.* Гръцка богиня на мира, дъщеря на Зевс и Темида, една от хорите. Била изобразявана като млада жена, която държи в дланта си рога на изобилието, а на ръката си носи бога на богатството Плутос. В Рим била наричана Пакс (*Pax*, „мир").

eiresione стгр. (*ейресионе*) **1.** Маслиново клонче или венец, сплетен от есенни плодове с клонки на маслина и вълнени ленти. В Атина девойките ги носели в процесията по време на Пианепсиите и после ги окачвали пред храма на бога или на вратите на дома. По време на процесията били изпълнявани песни, една от които неправилно приписвана на Омир. **2.** Венец за починалите, гирлянда.

eisiteria стгр. (*еиситерия*) Тържествени жертвоприношения, извършвани в Атина в началото на годината, когато встъпвали в длъжност членовете на съвета на Четиристотинте, наречен *буле.* Когато напускали длъжността, церемонията се наричала *exiteria.*

екехейрия стгр. (*ekecheiria*) В Гърция така се наричало пълното временно примирие за участниците в игри или важни празници. По време на такива събития били прекратявани всякакви обществени и частни разногласия.

Екбатана (лат. *Ecbatana*) *геогр.* Столицата на Мидия. Била опасана с великолепни градски стени, които представлявали седем концентрични пояса, боядисани всеки в различен цвят. Там била резиденцията на персийските царе (сега Хамадан).

екви (лат. *Aequi*) Племе в Лациум. Съюзени със сабините, волските и етруските, те представлявали постоянна заплаха за римляните. Били победени от Цинцинат (458 г. пр.Хр.) и от Камил (389 г.пр.Хр.) и окончателно покорени в 304 г.пр. Хр. Главните им градове били Пренеста (днес Пренесте) и Тибур (днес Тиволи).

Еквирии (лат. *Equirria* или *Equiria*) Празници, въведени от Ромул в чест на Марс, понеже той бил покровител на конете във война. Тогава на Марсово поле ставали надбягвания с колесници.

ecdicus лат. (*екдикус*) В римското право държавен адвокат, обществен защитник, който се грижел за интересите на държавата или на муниципиален град.

еклесия (стгр. *Ekklesia*) Така се наричало събранието на всички граждани в градовете-държави на антична Гърция и по-специално в Атина. То се свиквало няколко пъти в годината и на него се избирали магистратите, одобрявал се остракизъм или други политически присъди, взимали се решения за мир, за война или за сключване на съюзи. В Атина по времето на Перикъл еклесията загубила много от своите функции и много по-малка част от населението участвало в нея.

еклога (стгр. *ekloge*, лат. *ecloga*) Първото значение на тази дума е „избор, извадка" и се отнася за стихотворения, подбрани за четене. Впоследствие означавало и кратко поетическо съчинение с пасторален или идилически сюжет. Много известни са „Еклоги" или „Буколики" на Вергилий.

exangelos стгр. (*ексангелос*) В старогръцкия театър човек, поставен да разказва това, което се случва извън сцената.

excubiae лат. (*екскубие*) В римската войска часовите, които непрекъснато стояли на стража, за разлика от *vigiliae*, които били на стража само нощем.

exostra лат. (*ексостра*) **1.** Латинска дума, която означава театрален механизъм. При завъртане той показвал какво се случва във вътрешната част на къщата. **2.** *воен.* Дървен мост, който войници спускали от подвижна кула върху стените, за да нахлуят в обсадения град.

extraordinarii лат. (*екстраординарии*) Римски военен термин, който се отнасял до войниците, избрани от помощните войски, със специална задача като наблюдатели и съгледвачи.

eculeus лат. (*екулеус*) Латинска дума, която има две значения. **1.** Конче, жребче. **2.** Уред за изтезание, на който се поставяла жертвата и крайниците ѝ се теглели в противоположни посоки.

Елагабал (лат. *Heliogabalus*) (204–222 г.сл.Хр.) Прякор на император Секст Варий Авит Басиан, защото станал жрец на Слънцето в Сирия и приел името на бога Ел Габал. Потомък на Септимий Север и, може би син на Каракала. Бил обявен за император от войниците си в 218 г. Победил съперника си Макрин (➜), преториански префект, който станал император след смъртта на Каракала. Хелиогабал се опитал да въведе и в Рим култа към слънцето, но с тайнствените ритуали, необузданото си разточителство, жестокостите и разврата си предизвиквал омраза и презрение към себе си и преторианците го убили. На мястото му дошъл осиновеният от него Аликсандър Север, който му бил братовчед.

Елада (стгр. *Hellas*) *геогр.* Град във Фтиотида, в Тесалия, с което име впоследствие наричали цяла Гърция.

Елатея (стгр. *Elateia*, лат. *Elatea*) *геогр.* Важен град във Фокида, превзет и напълно опожарен от Ксеркс. По-късно бил завладян от Филип II Македонски, а след това, в 198 г.пр.Хр., от римския консул Тит Фламинин.

Елат (лат. *Elatus*) *мит.* **1.** Цар на Аркадия с божествен произход, тъй като бил син на Аркад, на свой ред син на Зевс и нимфата Калисто. Основател на гр. Елатея във Фокида. **2.** Един от кентаврите. **3.** Един от претендентите за ръката на Пенелопа.

елафеболион (стгр. *elaphebolion*) Деветият месец на атическия календар, продължаващ от 15 март до 15 април.

Елевзина (стгр. *Eleusis*, лат. *Eleusin*) *геогр.* Прочут град в Атика, един от най-важните гръцки религиозни центрове, свързан с Атина чрез „Свещената улица". Елевзина била известна както с култа на Деметра, която, докато търсела дъщеря си Персефона, отвлечена от Хадес, се спряла на това място, така и

с Елевзинските мистерии, празници в чест на Деметра и Персефона.

Елевзински мистерии (лат. *Eleusinia*) Ритуали, които се извършвали ежегодно в Елевзина и се разделяли на *Малки* и *Големи*. Големите били през есента (месец боедромион) и продължавали девет дни. Посвещавали ги на Деметра и Персефона и се състояли от жертвоприношения, процесии, драматически представления, на които се възпроизвеждал митът. Изигравало се слизането на Деметра в подземното царство, търсенето на Персефона и нейното възраждане, символизиращо възраждането на природата. Привилегията да ръководи тези прояви имала атинската жреческа фамилия на Евмолпидите. Ритуалите били само за посветените и на тях се допускали единствено атински граждани. Големите мистерии били предшествани от Малки мистерии, които се празнували през пролетта (месец антестерион) в атинското предградие Агри на бреговете на р. Илис. Тези, които участвали в тях, ставали *mystai* (посветени) и само тогава били допускани до Големите мистерии и достигали до най-висшите степени на посвещение – *epoptai* (виждащи, пророци). Начело на мистериите стоял върховен жрец.

елегия (стгр. *elegeia*, лат. *elegia*) Лирическо съчинение, написано в метрична форма, наречена *елегически дистихон*, с различни сюжети. Най-големите старогръцки елегически поети били Калин, Мимнерм, Солон и Тиртей. В Рим елегията се развила като едно предимно тъжно и меланхолично произведение. Най-значителните представители били Катул, Тибул, Овидий и Проперций.

Елей (стгр. *Eleos*) *мит.* Гръцко божество, персонификация на благочестието.

Елейска, школа (стгр. *Eleatike philosophia*) Философска школа, основана в Елея от Ксенофан. Нейните най-известни представители били Зенон и Парменид. Философите от тази школа поддържали една идеалистическа пантеистична доктрина, отричаща чрез парадоксални аргументи истината, до която се стига чрез сетивата и опита.

Електра (лат. *Electra*) *мит.* **1.** Една от океанидите, дъщеря на Океан и Тетида, съпруга на Тавмант, майка на харпиите и Ирида, вестителката на боговете. **2.** Нимфа, обичана от Зевс, от когото родила Дардан, родоначалника на троянците. **3.** Дъщеря на Агамемнон и Клитемнестра, сестра на Орест и Ифигения. Спасила живота на брат си, като го измъкнала от ръцете на Егист. Той, след като убил Агамемнон, искал да се отърве и от Орест. Електра успяла да му помогне да избяга и го изпратила при чичо им Строфий, цар на Фокида. Впоследствие помогнала на брат си да отмъсти за смъртта на баща им и да убие Егист и Клитемнестра. Орест я омъжил за приятеля си Пилад и от този брак се родили Строфий и Медон. От Електра са били вдъхновени Есхил, Софокъл и Еврипид.

Елея (лат. *Elea*) *геогр.* Град в Лукания на Тиренско море. Там възникнала *Елейската философска школа*, основана от Ксенофан.

Елена (стгр. *Helene*, лат. *Helena*) **1.** *мит.* Дъщеря на Зевс или Тиндарей и Леда, смятана за най-красивата жена в Гърция. Според легендата тя се появила от едното от двете яйца, родени от Леда, заедно

с Полукс, докато от другото яйце се родили Клитемнестра и Кастор. Съвсем млада, тя била отвлечена от Тезей, но после освободена от Кастор и Полукс. Всички гръцки първенци желаели ръката ѝ, но Елена избрала Менелай, от когото родила една дъщеря, Хермиона. После била отвлечена от Парис и това предизвикало войната на всички гърци срещу Троя. Когато Парис загинал, се омъжила за брат му Деифоб, но след превземането на Троя, тя го предала в ръцете на гърците и се върнала с Менелай в Спарта. Там царувала до неговата смърт. После се оттеглила на остров Родос и там била убита. **2.** (около 257–335 г.сл.Хр.) *ист.* Римска императрица, съпруга на Констанц Хлор и майка на Константин. Благодарение на сина си имала голям авторитет, отдала се на християнската кауза и била провъзгласена за светица. **3.** (325–361 г.сл.Хр.) Дъщеря на Константин и съпруга на Юлиан Апостат.

Елиан (лат. *Aelianus*) **1.** Наречен **Тактикът** (стгр. *Ailianus Taktikos*) (около II в.сл.Хр.) Старогръцки писател, живял в Рим, автор на произведение за военната тактика, посветено на император Адриан. **2. Елиан Клавдий** (лат. *Claudius*) (170–235 г.сл.Хр.) Римски писател, роден в Пренеста, който оставил едно съчинение за различни исторически събития в 14 книги и едно за животните в 17 книги, написани на старогръцки език.

Елида (лат. *Elis*) *геогр.* Област в Гърция, разположена в западната част на Пелопонес, заобиколена от Йонийско море, Месения и Ахая. Там било светилището на Олимпия и се провеждали олимпийските игри, което позволило на Елида да остане неутрална по време на кървавите войни, които разтърсили Гърция. В нея се намирали градовете Елида, (където се родил Федон), Пилос, Пиза и др.

елини (стгр. *Hellenes*) Друго име на гърците, произлизащо от Хелен (➜).

елинизъм Термин, създаден в модерната епоха, за да означи период на старогръцката култура и цивилизация, в който те се разпространили в Средиземноморието и част от Азия след смъртта на Александър Велики (323 г.пр.Хр.). Найважни центрове на елинизма били Александрия, Пергам и Антиохия.

Елиса (лат. *Elisa* или *Elissa*) Другото име на Дидона (➜).

Елисейски полета, Елизиум (стгр. *Elysion pedion*, лат. *Elysium*) *мит.* Митична област на вечната пролет, идентифицирана от някои с Островите на блажените в Атлантическия океан, срещу западния бряг на Африка. Там се преселвали след смъртта душите на блажените и се наслаждавали на вечно и пълно щастие.

еманципация (лат. *emancipatio*) **1.** Освобождаване на сина от бащината власт. **2.** Акт на прехвърляне или преотстъпване на собственост или права.

Ематион (лат. *Emathion*) *мит.* Син на Еос и Титон, цар на област в Македония, наречена на него Ематия. Овидий го описва като известен разбойник, убит от Херакъл.

Емилий (лат. *Aemilius*) Име на римски патрициански род (*gens Aemilia*), от който произлизали Емилий Лепид (➜) и Емилий Мамерк.

embolium лат. (*емболиум*) В Рим интермедия, пантомима, изпълнявана в интервала между двете действия на театралното представление.

emmeleia стгр.(*емелейа*) Бавен, драматичен танц в старогръцката трагедия.

Емпедокъл (лат. *Empedocles*) (около 490–435 г.пр.Хр.) Старогръцки философ, роден в Агригент. Отявлен противник на тиранията. Когато неговите съграждани му предложили властта в града, той отказал. Бил екстравагантна личност, разхождал се облечен с пурпурна дреха и с диадема на главата, заобиколен от обожаващите го ученици. Обичал да го смятат за бог. Смъртта му останала загадка. Разказвало се, че за да оправдае божествения си произход, се хвърлил в кратера на Етна. Искал да не остави следи от себе си. Вулканът обаче му изиграл лоша шега, защото изхвърлил единия му сандал. Според неговата философска доктрина началото на всички неща произлиза от свързването (*любовта*) и разделянето (*разногласието*) на четири основни и вечни елемента: въздух, вода, огън и земя. Бил поет и музикант, но се занимавал и с медицина. Най-значителното му произведение е една дидактична поема „За природата".

емпиризъм (лат. *empirica*) Философска доктрина, която смятала опита на сетивата за единствен източник на познание.

емпирици Латинска дума, отнасяща се до медицинска школа. Тя била изградена върху емпиричната философия и процъфтявала между II в.пр. и II в.сл.Хр.

emporium стгр.(*емпориум*) За римляните пазар, пазарище, за гърците място за морска търговия.

Емпуса (стгр. *Empousa*) *мит.* Нощно страшилище, изпратено от Хеката, за да плаши децата и пътниците. Можела да приема различни образи. Вярвали, че поглъща хора.

engyesis стгр. (*енгиезис*) При гърците тържествено обещание за брак, при което била определяна и гарантирана зестрата на младоженката.

Ендимион (лат. *Endimion*) *мит.* **1.** Много красив младеж, овчар в Кария. Бил син на Аетлий, на свой ред син на Зевс, и на дъщерята на Еол. Понеже се опитал да прелъсти Хера, Зевс го наказал с вечен сън, откъдето идва и изразът за дълъг сън *Endymionis somnum dormire*. Според друга версия самият Ендимион помолил Зевс да го приспи, за да остане вечно млад. Тъй или иначе, той имал привилегията да е вечно млад. След като Селена го видяла заспал в една пещера в планината Латмос, се влюбила в него и всяка нощ ходела да го види. **2.** Цар на Елида, баща на Епей, Етол и Пеон.

endromis стгр. (*ендромис*) Вид халат или дреха от кожа. В Гърция атлетите я обличали след бягането.

Еней (стгр. *Aineias*, лат. *Aeneas*) *мит.* Троянски герой, син на Анхиз и Афродита. Оженил се за Креуса, дъщерята на Приам, от която имал син Асканий. Един от най-смелите троянски герои, той се помъчил да избяга от пламъците след разрушаването на Троя, за да спаси семейството и другарите си. Вървял отпред и носел на гърба си стария си баща Анхиз, убеден, че съпругата му го следва. Но когато се обърнал да потърси Креуса, тя била изчезнала и Еней не я намерил повече. Вероятно избягал на планината Ида, където построил флот, и тръгнал по морето, за да търси нова родина. Според Омир обаче Еней не напуснал Троя, а я възстановил и по волята на боговете станал цар на троянците. Други коментатори тълкуват различно думите на поета: Еней наистина бил цар на троянците, но на тези троянци, които го били последвали в Италия. „Енеида" на Вергилий започва с бягството на Еней от горящата Троя. Героят преодолял много препятствия, които отвеждали групата изгнаници в различни земи, в Тракийския Херсонес, в Епир, на остров Делос, на остров Крит, в Сицилия и в Картаген, в Африка, където Еней срещнал Дидона и се влюбил в нея. След едно пътешествие, продължило седем години, и след като загубил тринайсет кораба, героят най-накрая пристигнал в Лациум. Тук той бил приет благосклонно от царя Латин, който му обещал за жена дъщеря си Лавиния. Но девойката била вече сгодена за царя на рутулите Турн, който, за да попречи на брака ѝ с троянеца, обявил война на Еней, като се съюзил с други италийски първенци. След много битки изходът от войната бил разрешен с двубой между тях, в който Турн паднал убит. Тогава Еней се оженил за Лавиния и наследил тъста си на трона. След няколко години, по време на сражение с етруските, Еней изчезнал в разразилата се буря и латините не го видели повече. Решили, че е приет на небето и го почитали като бог. Неговият син Асканий, с прякор Юл, основал града Алба Лонга и царувал там.

Енеида (лат. *Aeneis*) Поема от Вергилий. В нея се разказват премеждията, които сполетяват Еней (➔) след разрушаването на Троя.

Ениалий (стгр. *Enyalios*) *мит.* Епитет на Арес, който буквално означава „войнствен".

Ений, Квинт (лат. *Ennius, Quintus*) (239–169 г.пр.Хр.) Голям римски епически поет, роден в Рудие, в Кампания. Заведен от Катон в Рим, той получил римско гражданство и станал близък приятел на семейството на Сципион. В гробницата на тази прочута фамилия била поставена негова статуя. Най-значимото му произведение са „Анали" в 18 книги, в които в стихове прославя историята на Рим от създаването на града до негови дни. Стилът му, макар и понякога малко груб, впечатлява със своето въздействие и плам. Римляните го ценели много и дори го наричали латинския Омир. Писал е и трагедии, от които са останали малко фрагменти.

Енио (стгр. *Enyo*) *мит.* **1.** Гръцка богиня на войната, сестра на Арес, която сеела сеч, като подтиквала към ожесточение воюващите. Римляните я отъждествявали с Белона. **2.** Една от граите.

Енипей (стгр. *Enipeus*) **1.** *мит.* Речен бог, в когото се влюбила нимфата Тиро̀. Посейдон, и той увлечен по красивата девойка, приел образа на Енипей, за да я прелъсти. Тиро̀ родила от него Нелей и Пелий. **2.** *геогр.* Река в Тесалия.

енкаустика (стгр. *enkaustos*) Техника в живописта, използвана от гърците и римляните, при която боите се разтваряли в разтопен

восък и после се фиксирали върху рисунката с огън.

Енкелад (лат. *Enceladus*) *мит.* **1.** Един от гигантите, син на Уран и Гея. Участвал в борбата на гигантите срещу Зевс, който го поразил с една мълния и го погребал под Етна. Казвало се, че пламъците на вулкана били издишвани от Енкелад, и че когато се раздвижвал, цяла Сицилия се разтрисала до недрата на земята. **2.** Един от петдесетте сина на Египт.

енкомий (стгр. *enkomion*) Похвална реч или похвално лирично стихотворение, изпълнявано на празници или процесии.

Еномай (стгр. *Oinomaos*, лат. *Oenomaus*) *мит.* Цар на Пиза в Елида, син на Арес, баща на Хиподамия. Оракулът му казал, че ще бъде убит от своя зет. За да се освободи от всички претенденти, обявил, че ще даде дъщеря си на този, който спечели в надбягване с колесница. Еномай бил сигурен, че е непобедим, защото притежавал най-бързите коне на света. Младежите приемали предизвикателството, макар и да знаели, че ще бъдат убити, ако не спечелят състезанието. След като тринайсет кандидати загинали по този начин, се появил Пелопс (➜), син на Тантал. Той поискал ръката на Хиподамия и за да успее, подкупил кочияша на Еномай Миртил. Накарал го да повреди колесницата на царя, така че колелата да паднат по време на надбягването. Така и станало. Еномай, след като паднал от колесницата, умрял, прегазен от собствените си коне, а Пелопс се оженил за Хиподамия.

Енона (стгр. *Oinone*, лат. *Oenone*) **1.** *мит.* Нимфа от планината Ида с гадателска дарба. Предсказала на Парис, още преди той да открие това, че е син на Приам, коя ще стане негова жена и какви ужасни последствия ще има неговото пътуване до Гърция – опустошаването на Троя и толкова много скръб. Предсказала му също, че в часа на смъртта си ще отиде при нея заради познанията ѝ в медицината. Всичко това се потвърдило и с най-малките подробности. Когато Парис бил смъртно ранен, накарал да го занесат при Енона, за да получи лек и грижи от нея. Но веднага щом пристигнал там, умрял. Нимфата била толкова опечалена, че след като покрила със сълзи красивото безжизнено тяло, се самоубила, пронизвайки сърцето си. **2.** *геогр.* Древното име на остров Егина.

Енопион (стгр. *Oinopion*, лат. *Oenopion*) *мит.* Син на Дионис и Ариадна. Оженил се за нимфата Хелика, от която имал една дъщеря, Меропа. В нея се влюбил гигантът Орион. Енопион не посмял открито да му откаже ръката на дъщеря си и затова напил нежелания претендент и го ослепил. После от Крит Енопион отишъл на остров Хиос, където станал цар. Според друга версия царувал в Егина, което би обяснило защо островът се нарича и Енопия.

Енопия (лат. *Oenopia*) *геогр.* Античното име на остров Егина.

Енотрий (стгр. *Oinotros*, лат. *Oenotrus*) *мит.* Син на Ликаон, царя на Аркадия. Преселил се с група сънародници в Южна Италия и дал име на областта Лукания, в която се установил.

Енотрия (лат. *Oenotria*) *геогр.* Област в Южна Италия, отговаряща приблизително на днешна Лукания. По-късно жителите ѝ навлезли в Умбрия и Сабина. Името

според легендата произлязло от Енотрий (➜), който я колонизирал. Впоследствие цяла Италия била наричана Енотрия.

Езон (стгр. *Aison*, лат. *Aeson*) *мит.* Син на Кретей и нимфата Тиро̀, баща на Язон (➜).

Езоп (стгр. *Aisopos*, лат. *Aesopus*) (VI в.пр.Хр.) Прочут гръцки баснописец, роден във Фригия. Бил роб, куц и грозен, но поразил един от своите господари с острия си ум, мъдрост и чувство за хумор и той го освободил. Пътувал много в Египет и Азия, после живял в двора на лидийския цар Крез, който му поверявал важни мисии. Крез го изпратил и в Делфи, за да се допита до оракула. Там Езоп се подиграл на жителите на града, които за отмъщение го хвърлили от една скала. Басните му, чиито герои са животни, растения и богове имат алегорично и морално съдържание. Достигнали са до нас от византийската епоха.

екзод (стгр. *exodion*, лат. *exodium*) В Гърция сатирична драма, играна в края на трагедията. За римляните обаче екзодът бил фарс, който завършвал представлението и в който играел *exodiarius*, нещо като шут.

Екзод (лат. *Exodus*) Бягството на евреите от Египет към Обетованата земя, предвождани от Мойсей.

exomis стгр. (*ексомис*) В Гърция туника с един ръкав (в Рим без ръкави), носена от робите и занаятчиите.

exsecratio лат. (*ексекрацио*) Проклятие или тържествена клетва, с която се призовавали подземните богове да накажат лични неприятели или врагове на държавата.

ексвдра (лат. *exedra*) В Гърция и Рим зала за разговори, в която местата за сядане били разположени около стените.

ексегет (стгр. *exegetes*) В Гърция човек, който анализирал или тълкувал религиозни текстове или закони.

Емилия, Виа (лат. *Aemilia, via*) Римски път, построен по нареждане на консула Марк Емилий Лепид в 187 г.пр.Хр., който свързвал *Ариминум* и *Плаценция* (сега Римини и Пиаченца) и дал името (Емилия) на областта, през която минавал.

Еол (стгр. *Aiolos*, лат. *Aeolus*) *мит.* **1.** Бог на ветровете, син на Хипотес. Бил владетел на остров Еолия (вероятно Липарските острови). Там приел Одисей по време на неговите странствания на връщане към родината. За да му помогне, затворил в един мях всички ветрове, които можели да му пречат на плаването. Но спътниците на героя от любопитство отворили меха и пуснали ветровете, които разрушили флота. Името на Еол идва от старогръцката дума *aiolos*, която означава „различен", защото неговите подчинени, ветровете, били много разнообразни. **2.** Син на Хелен, родоначалника на еолийците. Освен другите, негови синове били и Атамант и Сизиф.

Еолида (стгр. *Aiolis*, лат. *Aeolis*) *геогр.* Област в Мала Азия на източните брегове на Егейско море. По тези земи се установили еолийците, преселници от Гърция. Била богата и процъфтяваща област, тъй като през нея минавали търговските пътища. Към Еолида спадат и някои острови в Егейско море, сред които Лесбос, родината на Алкей и Сафо.

еолийци (стгр. *Aioleis*, лат. *Aeoles*) Един от трите рода в антична Гър-

ция заедно с дорийците и йонийците. Еолийците живеели в долините на Тесалия и Беотия. После се разпръснали по бреговете на Мала Азия и на някои острови в Егейско море, най-известният от които бил Лесбос.

Еолия (стгр. *Aiolia nesos*, лат. *Aeolia*) *мит.* и *геогр.* Остров в Тиренско море, на север от Сицилия, вероятно днешните Липарски острови, където според Омир било царството на царя на ветровете Еол. Затова и Липарските острови били наречени Еолийски.

Еос (лат. *Eos*) *мит.* Гръцкото име на Аврора, дъщеря на Хиперион и Тея, (според други на гиганта Палант). От Еос и Астрей се родили ветровете и звездите. Богинята обичала и Титон и Кефал. От първия имала син Мемнон, убит от Ахил в Троянската война, и Ематион. Еос, очарована от красотата на Титон, го отвлякла и измолила от Зевс безсмъртие за своя любим. Но тя забравила да поиска за него и вечна младост, сила и красота. Титон остарял и се разболял. Понеже не можел да понася повече да живее така, помолил Еос да го освободи от непоносимото съществуване. Тогава тя го превърнала в щурец. Богинята на зората обичала и Орион. Еос отваряла с „розови пръсти" портите на Ориента, после се качвала на своята колесница, теглена от бели коне, и донасяла на хората първата светлина.

епакта (стгр. *epaktai hemerai*) Означава „вмъкнати дни". Така се наричали дните от последното новолуние на предходната година до първи януари на следващата. Добавени към лунарната година, те я изравнявали със слънчевата.

Епаминонд (стгр. *Epameinondas*, лат. *Epaminondas*) (около 418–362 г.пр.Хр.) Тивански пълководец и политик, другар и верен приятел на Пелопид. С него успял да изгони спартанците от Кадмея, крепостта на Тива, която те превзели с предателство. С брилянтна стратегия разбил спартанците при Левктра в 371 г.пр.Хр. и установил господството на Тива в Гърция. Нахлул в Лакедемония, Пелопонес и Тесалия, превзел Месения, подтикнал илотите към бунтове срещу спартанците. Благодарение на силния си флот разпрострял господството си и над Егейско море. Тогава срещу Тива се създала една коалиция от атиняни и спартанци, която при Мантинея се срещнала с тиванците. В тази битка войската на Тива победила, но Епаминонд загубил живота си. Предава се, че преди да умре, казал: „Живях достатъчно, след като умирам, без да съм бил победен някога". Все пак след неговата смърт бил сложен край на хегемонията на Тива.

epagoge стгр. (*епагоге*) **1.** Старогръцки философски термин, който означава „доказателство чрез индукция". **2.** Викане на зли духове.

Епаф (лат. *Epaphus*) *мит.* Син на Зевс и Ио, цар на Египет, където основал град Мемфис. Имал дъщеря Либия.

епигамия (стгр. *epigamia*) В Гърция правото за сключване на брак между поданиците на две държави.

епигони (стгр. *Epigonoi*, лат. *Epigoni*) *мит.* Буквално „потомци", т.е. синовете на седемте гръцки герои, сражавали се срещу Тива. Те също били седем и за да отмъстят за смъртта на бащите си, след десет години организирали поход срещу Тива, предвождани от Адраст (➔), който единствен бил оцелял от предишната експедиция. Епигоните били Алкмеон, Диомед, Стенел, Промах, Терзандър, Евриал и Егиалей. Те завзели града и поставили на трона на Тива Терзандър.

епиграма (лат. *epigramma*) Първоначално представлявала обикновен надпис върху гроб или статуя, един епитаф или посвещение. Съчинявял ги Симонид от Кеос. Впоследствие означава кратко, често поучително съчинение, понякога живо и духовито. В Рим заслужават да се спомenат епиграмите на Марциал.

Епидавър (стгр. *Epidauros*, лат. *Epidaurum*) *геогр.* Град в Арголида, където се намирал прочутият храм, посветен на Асклепий. В него отивали болните, които прекарвали нощта там, и после разказвали сънищата си на жреците, за да ги тълкуват.

Епидаврии (стгр. *Epidauria*) Празници, чествани в Атина и посветени на Асклепий (Ескулап).

епилог (стгр. *epilogos*) На гръцки думата означава „след словото". В литературните произведения епилогът прави обобщение и завършва самата реч.

epimachia В Гърция съюз със защитна цел между отделни държави. Когато съюзът се сключвал за нападение, се наричал *symmachia.*

Епименид (лат. *Epimenides*) (VII в. пр.Хр.) Жрец и прорицател, роден в Кносос, надарен с чудотворна сила. Живял в Атина по времето на Солон и разказвали, че спасил града от чумна епидемия. Около него се създал легендарен ореол. Някои го смятали за един от седемте мъдреци. Хората мислели, че влязъл в една пещера и там прекарал в сън 57 години. Фантазията на античните се развихряла и относно продължителността на живота му: според някои умрял на 154, според други дори на 300 години.

Епихарис (лат. *Epicharis*) (I в.сл. Хр.) Римлянка, обвинена, че е участвала в заговор срещу Нерон. Тя отказала да разкрие съучастниците си, въпреки че била измъчвана. От страх да не отстъпи се самоубила (65 г.сл.Хр.).

Епихарм (лат. *Epicharmus*) (около 525–450 г.пр.Хр.) Старогръцки комедиограф и философ, роден на остров Кос. Живял в Сицилия в двора на Герон. Платон го оценявал високо, а Аристотел го смятал за създател на дорийската комедия.

Епей (стгр. *Epeios*, лат. *Epeus*) *мит.* **1.** Известен атлет, син на Пенопей, който през Троянската война се отличил в игрите, организирани от Ахил в памет на Патрокъл. Той построил и прочутия дървен кон, чрез който гърците влезли в Троя. **2.** Син на Ендимион. Състезавал се с братята си Пеан и Етол в Олимпия и победил в бягането, награда за което бил бащиният трон.

епиболе (стгр. *epibole*) Парично наказание, глоба, налагана от атинските магистрати за по-малки престъпления.

Епиктет (лат. *Epictetus*) (около 50–130 г.сл.Хр.) Старогръцки философ стоик, роден във Фригия. Бил роб, но освободен по-късно от Нерон. Живял и преподавал в Рим. Слушал лекциите на Музоний Руф. След като император Домициан в 89 г.сл.Хр. изгонил всички

философи от града, Епиктет прекарал остатъка от живота си в Никея, в Епир. Според него трябвало да се приема всичко, което се случва, дори нещастията, тъй като те били част от божествен проект. Този проект управлявал света по една перфектна схема. Само лудите се разстройвали от това, което се изплъзвало от контрола им, мъдрецът посрещал всичко, включително и смъртта, с пълно спокойствие. Епиктет не оставил нищо написано, но един негов ученик публикувал неговите „Беседи" и „Наръчник на Епиктет", в които са събрани философските му идеи.

Епикур (лат. Epicurus) (341–270 г. пр.Хр.) Старогръцки философ, роден в Самос. Установил се в Атина, където основал философска школа. Събирал многобройните си ученици в една голяма градина, където заедно в приятна обстановка провеждали своите беседи. Водели прост и скромен живот в търсене на спокойствие на духа. Епикур учел, че удоволствието е висше благо, а страданието е зло; удоволствието обаче не на сетивата, а това, което се ражда от доволството на духа, от умереността и скромността, без да се прибягва към празни амбиции и ефимерни радости; мъдрецът трябва да е независим от желанията. Епикур искал да освободи човека от страха от смъртта, боговете и вечните наказания и се опитал да направи това с помощта на атомистичната теория на Демокрит: защо да се страхува човек от свръхестествените явления, след като светът се състои от това, от което и те; включително и човекът не е нищо друго освен случайно струпване на атоми и следователно страхът и страданието траят само докато трае животът; когато умираме, атомите се разпадат, следователно престава всяко усещане и всеки страх; боговете, тъй като те също са комбинация на атоми, не могат да управляват и наказват хората; ако една мълния порази човек, става въпрос за природно произшествие, а не за дело на Зевс; боговете наистина съществуват, но не се занимават със съдбата на хората; те са съвършени идеални форми, които живеят в мир и спокойствие. От многобройните произведения на Епикур до нас са достигнали само писма и сентенции. Неговата философска доктрина е оказала влияние на римския поет Лукреций, чието произведение „За природата на нещата" представлява най-пълното изложение на епикурейската философия.

Епиметей (лат. *Epimetheus*) *мит.* Син на Япет и Климена, брат на Прометей и Атлант. Въпреки неодобрението на Прометей, необмислено се оженил за Пандора (➜). Така донесъл на хората всички злини, които се намирали в прочутата кутия. Всъщност на гръцки името му означава „този, който обръща колата". От Пандора имал дъщеря Пира, бъдещата съпруга на Девкалион (➜).

епиникии (стгр. *epinikia asmata*) Хорови песни, възхваляващи победителя в спортни състезания, както и празниците в негова чест. Най-известният автор на епиникии бил Пиндар.

Епиона (стгр. *Epione*) *мит.* Съпругата на Асклепий; името ѝ означава „притичваща се на помощ".

Епир (стгр. *Epeiros*, лат. *Epirus*) *геогр.* Планинска област в Северозападна Гърция, достигаща до Йонийско море. Около IV в.пр.Хр. там царувала династията на Молосите, които се смятали за потомци на Ахил. Най-голям разцвет царството достигнало по времето на Пир (➜). След поражението на Персей при Пидна Епир бил завладян от римляните, водени от консула Емилий Павел, и в 148 г. пр.Хр. присъединен към провинция Македония. Най-известните градове на Епир били Антигонея, Никея и Додона (➜), където в една дъбова гора се намирало прочуто прорицалище на Зевс.

епископ (стгр. *episkopos*) Инспектор, изпратен от Атина да наблюдава подчинените градове.

epistates стгр. (*епистатес*) В Атина началник на обществените дела, на игрите, на свещенодействията, на народното събрание. Имало и *epistates ton Prytaneon*, който бил началник на пританите.

епиталамий (стгр. *epithalamios* (*hymnos*), лат. *epithalamium*) Сватбена песен, изпълнявана пред стаята на младоженците, за разлика от *хименея*, който се изпълнявал от хората в шествието, което придружавало девойката до къщата на младоженеца.

епитаф (стгр. *epitaphion*, лат. *epitaphius*) На старогръцки означава буквално „върху гроба" и представлява надпис върху надгробен камък или статуя в чест на починалия. Означава също и похвално надгробно слово в памет на починалия.

епическа, поезия (стгр. *epopoiia*, лат. *epica carmina*) Поетически жанр, който разказва за подвизи, за героически персонажи, за митични същества, за чудновати събития. Двете най-големи старогръцки епически поеми са „Илиада" и „Одисея" на Омир, а от римските „Енеида" на Вергилий и „Анали" на Ений.

епод (лат. *epodos*) **1.** Вторият стих в едно ямбическо двустишие, както и за продължение на самата строфа, съставена от един подълъг стих (напр. триметър) и един по-кратък (напр. диметър). **2.** Стих или двустишие, което се повтаря (припев). **3.** В гръцката хорова лирика, преди всичко в трагедията, епод се нарича последната трета част, следваща след строфата и антистрофата.

Епона (лат. *Epona*) *мит.* Римска богиня, която покровителствала конете, магаретата и мулетата. Често в оборите имало нейна статуя.

епоними (стгр. *eponymoi*) **1.** Древни атически герои, които дали името на всяка от десетте триби, на които Клистен разделил Атика и които имали статуи на агората. **2.** Висши магистрати, на които била наричана годината в различните гръцки градове, така както ставало в Атина с архонтите и в Спарта с ефорите.

Епопей (стгр. *Epopeus*) *мит.* Син на Посейдон, качил се със сила на трона в Сикион. После отвлякъл Антиопа, дъщерята на царя на Тива Никтей, и така предизвикал война, в която загинали и Епопей, и Никтей.

epoptes стгр. (*епоптес*) Така се наричал посветеният в най-високата степен на Елевзинските мистерии.

Епоредия (лат. *Eporedia*) Римска колония в Галия, днес Иврея.

epulae лат. (*епуле*) В Рим тържествено угощение при религиозни и други празници. Прочут бил със своя разкош *Saliares epulae* (пирът на салиите).

epulones лат. (*епулонес*) Жреци в състава на тричленна колегия. На религиозните празници те се занимавали с организирането на обществените банкети (*epulae*) с държавни средства. При Сула станали седем (*septemviri epulones*), а при Цезар десет.

aerarii лат. (*ерарии*) Граждани от най-долната класа в Рим, лишени от правото да гласуват, без право на военна служба, но принудени да плащат военен данък, определен произволно.

aerarium лат. (*ерариум*) В Рим така се наричала държавната каса, държавното съкровище, пазено на форума в храма на Сатурн. *Aerarium sanctius* бил най-дълбокият резерв, пазен за непредвидени критични обстоятелства.

Ерато (лат. *Erato*) *мит.* Една от деветте музи, музата на любовната поезия и лириката.

Ератостен (лат. *Eratosthenes*) (около 275–195 г.пр.Хр.) Старогръцки математик, астроном, географ, поет и философ, роден в Кирена. Сменил Калимах в ръководството на Александрийската библиотека. Благодарение на инструментите, с които Птолемеите били снабдили библиотеката, успял да извърши важни научни изследвания. Той бил първият, който измерил обиколката на Земята и изчислил дължината на земния меридиан. Най-значимото му съчинение е „География", но ни е оставил и поетически произведения, текстове по философия, математика, история на литературата и др.

ergastulum лат. (*ергастулум*) Частен затвор. В него били поставяни от собствените си господари недисциплинираните роби, като им била давана най-тежката работа.

Ергин (стгр. Erginos) *мит.* Цар на Орхомен. Той наложил на Тива тежък данък от сто крави всяка година, защото баща му бил убит от един тиванец. Херакъл, ядосан от твърде тежкото наказание, нападнал и осакатил робите, изпратени да вземат данъка. После убил и Ергин, който, за да си отмъсти за своите хора, се опитал да превземи Беотия.

Ереб (лат. *Erebus*) *мит.* **1.** Гръцки бог на отвъдния свят, син на Хаос. На старогръцки *erebos* означава мрак и всъщност Ереб владеел царството на мрака под земята. През неговата тъмна пещера преминавали душите на умрелите, за да отидат при Хадес. **2.** Царството на мъртвите (➜ *Хадес*).

Еретрия (лат. *Eretria*) *геогр.* Гръцки град на остров Евбея, разрушен от персите в 490 г.пр.Хр. и впоследствие построен отново. Тук била основана Еретрийската философска школа.

еретрийци (стгр. *Eretriakoi*, лат. *Eretriaci*) Последователи на философската школа, основана в Еретрия в IV в.пр.Хр. от платоника Менедем.

Ерехтей (стгр. *Erechtheus*) **1.** *мит.* Цар на Атина, син на Хефест, наречен още Ерихтоний. Той бил безформен на вид, на мястото на краката имал змийски опашки. Атина го отгледала и го поверила на дъщерите на Кекропс, Аглавра, Херса и Пандроза, затворен в кутия, като забранила на момичетата да я отварят. Но първите две, обзети от любопитство, не изпълнили нареждането. Атина, за да ги накаже за тяхното неподчинение, им отнела разума и те се хвърлили от една скала. Когато Ерехтей станал цар, въвел в града култа към Атина. Негов син бил Пандион. Измайсторил колесницата с четири колела и затова след смъртта му бил поставен от боговете в съзвездието Колар или Малката мечка. **2.** *мит.* Цар на Атина, син на Пандион и баща на Кекропс, Пандор, Креуза, Прокрида, Орития, Хтония и др. По време на войната срещу Елевзина принесъл в жертва дъщеря си Хтония. Искал да спечели победата, която оракулът му обещал срещу толкова голямата жертва. Убил Евмолп, сина на Посейдон. Той обаче си отмъстил. Разтворил с тризъбеца си земята пред Ерехтей и той паднал в недрата ѝ, където бил погребан жив. **3.** (стгр *Erechtheion*) Ерехтейон, мраморен храм на Атинския акропол с прочутия портик на кариатидите. Посветен на Атина и Посейдон, храмът бил построен през V в. пр.Хр. по идея на архитекта Филоклет и се смятал за шедьовър на йонийското изкуство. Бил разрушен от Ксеркс и построен отново по времето на Перикъл.

Еригона (лат. *Erigone*) *мит.* **1.** Дъщеря на Икарий. Обесила се, когато разбрала, че баща ѝ е убит от селяните. Била превърната в съзвездието Дева, а вярната ѝ кучка Майра в съзвездието Куче. **2.** Дъщеря на Егист и Клитемнестра, влюбена в брат си Орест. От него имала син Пентил, който си разделил властта с Тисамен, законния син на Орест и Хермиона.

Ерида (стгр. *Erys*) *мит.* Богиня на раздора, дъщеря на Нощта. Непрекъснато предизвиквала кавги сред боговете и затова Зевс я изгонил от Олимп. Тъй като не била поканена на сватбата на Тетида и Пелей, се появила на пиршеството и хвърлила на масата една ябълка с надпис „на най-красивата". Тази „ябълка на раздора" предизвикала спор между Хера, Атина и Афродита. Парис (➜), избран да отсъди коя богиня е най-красивата, избрал Афродита и това решение станало причина за Троянската война. В Рим с богинята била отъждествена Дискордия.

Еридан (лат. *Eridanus*) **1.** *мит.* Митическа река в Северна Италия, син на Океан и Тетида. В неговите води се удавил Фаетон (➜), когато паднал там с колесницата на Слънцето. Днес се отъждествява с реката По. **2.** *астр.* Екваториално съзвездие.

Еризихтон (лат. *Erysichthon*) *мит.* Цар на Тесалия. Проявил неуважение към Деметра, като изсякъл дърветата в гората, посветена на нея. За да го накаже, богинята го осъдила на неутолим глад. Царят пропилял цялото си имущество, за да се снабди с храна и да се опита напразно да успокои пристъпите на глад. Стигнал дори дотам, да хапе собствените си крайници. За щастие имал дъщеря, Мнестра, надарена със способността да се превръща в каквото поиска животно. Баща ѝ многократно я продавал като робиня, а момичето, преобразявайки се, се връщало при Еризихтон, който можел така отново да я продаде, за да се снабди с парите, необходими му да се издържа.

Ерикина (лат. *Erycina*) *мит.* Прякор на Афродита от името на планината Ерикс, на която имало храм, посветен на нея.

Ерикс (стгр. *Eryx*) **1.** *мит.* Син на Афродита и Бут, цар на едноимен-

ния град в Сицилия. Бил надарен с голяма сила и предизвиквал всички чужденци, които минавали през страната му, да се състезават с него в юмручен бой. Той винаги ги побеждавал и понякога предизвиквал и смъртта им. Херакъл приел предизвикателството, убил Erикс и го погребал на планината, върху която издигнал храм на Афродита. Според друга версия Херакъл убил Ерикс, защото му откраднал една от кравите на Герион. **2.** *геогр.* Планина в Сицилия, близо до *Дрепана* (сега Трапани), която носи името на царя Ерикс. На нея имало храм на Афродита, откъдето идва и прякорът ѝ Ерикина.

Ерил (лат. *Erylus*) *мит.* Цар на Пренеста, син на нимфата Ферония. Вергилий говори за него в „Енеида", като казва, че бил получил от майка си три живота и затова Евандър е трябвало да го убива три пъти.

Ерина (лат. *Erinna*) (IV в.пр.Хр.) Старогръцка поетеса от остров Лесбос, съвременничка и приятелка на Сафо. Достигнали са малко фрагменти, приписвани на нея. Те вероятно са съставени в по-късна епоха, тъй като съдържат възхвала на Рим.

Еринии (стгр. *Erinyes*, лат. *Erynyes* или *Erinnyes*) *мит.* Наречени били и *Евмениди*, а в латинската митология *Фурии*. Били дъщери на Ахеронт и Нощта, според други на Гея, родени от кръвта на Уран, или на Хадес и Персефона. Еринниите били три: Алекто, Мегера и Тисифона. Те били божества, които наказват, богини на проклятието и отмъщението, което се изразявало във войни, епидемии, разногласия, а в личен план – с угризения. Виновните, най-често извършилите на убийство, били преследвани и след смъртта си. Когато се разкайвали и се пречиствали от вината си, богините ставали милостиви, откъдето идва и името им Евменици (от старогръцки *eumeneia*, „доброжелателност", „благосклонност"). Изобразявани били мрачни и страшни, облечени в черни и окървавени дрехи, на мястото на косите си имали змии.

Ерифила (лат. *Eriphyle*) *мит.* Сестра на царя на Аргос Адраст. Омъжила се за Амфиарай (➜), от когото родила синовете Алкмеон и Амфилох. Съпругът ѝ не желаел да участва във войната срещу Тива, защото знаел, че там ще умре. Но Ерифила се оставила да бъде подкупена от Полинейк, който ѝ подарил златната огърлица на Хармония, и му казала къде се е скрил Амфиарай. Така съпругът ѝ бил принуден да участва във войната, където намерил смъртта си. Синът му Алкмеон отмъстил за него, като убил майка си.

Ерихтоний (лат. *Erichthonius*) *мит.* **1.** Другото име на Ерехтей (➜), царя на Атина. **2.** Син на Дардан, царя на Троя. Бил баща на Трой, този който дал името на града Троя.

Ерос (стгр. *Eros*) *мит.* Гръцки бог на любовта, при римляните Купидон. Бил син на Афродита и на Арес или на Хермес. Изобразявали го като крилато момче, въоръжено с лък и колчан стрели, понякога със завързани очи, за да се покаже, че любовта е сляпа. Всеки, който бил пронизан от стрелите му, веднага се влюбвал. Не само боговете и хората, но дори и животните не можели да се освободят от неговия плен, затова често го представяли в колесница, теглена от лъвове. Апулей разказва за любовта на бога с Психея, прекрасната дъщеря на една нимфа и гръцки цар. Ерос отивал при нея всяка нощ в непрогледния мрак и си тръгвал сутрин при първата светлина на зората. Така момичето не можело никога да види лицето му. Ако се опитала да се противопостави на това негово желание, той щял да изчезне завинаги. Но по-големите сестри на Психея, я подстрекавали и от завист я убеждавали, че Ерос вероятно е чудовище. Една вечер, докато богът спял, тя се приближила до леглото му с лампа. Гледайки очарована красивото лице на младежа, не усетила, че лампата в ръката ѝ се наклонила и от нея паднала капка горещо олио върху спящия. Ерос се събудил от това, разбрал за неподчинението ѝ и веднага изчезнал. Отчаяна, тя дълго време бродила и търсила любимия си. Най-накрая Зевс се съгласил Психея да стане съпруга на Ерос и дарил и нея с безсмъртие. Според Хезиод Ерос е едно от най-древните божества и се противопоставя на Хаос, тъй като олицетворява силата на съединението в природата.

еротидии (стгр. *Erotidia*) Празници в чест на Ерос, които се чествали в Беотия на всеки пет години с игри и гимнастически състезания. Ако възникнела някаква разпра между хората, се извършвали жертвоприношения и се отправяли молитви към бога, за да разреши спора.

Есак (стгр. *Aisakos*, лат. *Aesacus*) *мит.* Син на Приам и Арисба, първата съпруга на троянския цар. Влюбил се в нимфата Хесперия и я преследвал в горите. Веднъж, докато бягала от него, била ухапана от змия и умряла. Отчаяният Есак се хвърлил в морето и Тетида го превърнала в корморан.

essedum лат. (*есeдум*) **1.** Латинска дума, която означава открита двуколесна бойна колесница, използвана от белгите, британите и галите. Върху нея се сражавали *essedarii*. **2.** Открита колесница за пътуване, използвана от римляните.

Есеп (стгр. *Aisepos*, лат. *Aesepus*) **1.** *геогр.* Река в Мизия, която извира в планината Ида и се влива в Пропонтида. **2.** *мит.* Герой от Илиада.

Есквилински хълм (лат. *Esquilinus mons*) *геогр.* Най-обширният от седемте хълма на Рим, чиято територия се наричала и *Esquiliae*. Към края на републиканския период Есквилин станал един от най-елегантните квартали на Рим, където се намирали великолепни паркове. Там били и градините на Меценат.

Ескулап (лат. *Aesculapius*) ➜ *Асклепий.*

Есхил (стгр. *Aischylos*, лат. *Aeschylus*) (525–456 г.пр.Хр.) Прочут старогръцки трагически поет, роден в Елевзина, произхождащ от знатно семейство. Сражавал се храбро при Маратон и вероятно при Саламин и Платея. Съвременниците му го почитали като най-големия трагически поет на Атина, въпреки че впоследствие предпочитали Софокъл. Написал около осемдесет трагедии, но до нас са достигнали само седем: „Молителките", „Персите", „Седемте срещу Тива", „Прикованият Прометей" и трилогията, наречена „Орестия", включваща „Агамемнон", „Хоефори" и „Евмениди". В трагедиите си Есхил добавил вто-

ри актьор, за да увеличи драматичността на текста. Бил обвинен в неблагочестие и осъден на смърт. Брат му го освободил, като посочил на съдиите ръката му, останала без длан в битката при Саламин. Есхил напуснал Атина и останал дълго време в Сицилия при тирана Герон от Сиракуза. Понеже разбрал от оракул, че ще умре при срутването на някаква къща, се оттеглил да живее в полето. Но един орел, който носел в човката си костенурка, прелетял над него и взимайки главата му за камък, пуснал плячката си върху поета, който умрял от удара. Това станало в Гела, където бил погребан с голямо шествие, в близост до едноименната река.

Есхин (стгр. *Aischines*, лат. *Aeschines*) (около 389–314 г.пр.Хр.) Старогръцки оратор и политик, съперник на Демостен. Произхождал от бедно семейство и като млад работил на много места, за да се издържа. Бракът му с богата жена най-накрая му дал възможност да се захване с политика, а после и с ораторското изкуство. Докато Демостен енергично се борел срещу експанзията на Македония, Есхин, давайки си сметка, че Атина не е в състояние да ѝ се противопостави, бил склонен на отстъпки пред Филип II. Затова Демостен го обвинил, че се е оставил да бъде подкупен. С речите си „Срещу Тимарх" и „За лъжливото пратеничество" Есхин успял да докаже, че е невинен. Когато атиняните пожелали да наградят Демостен със златен венец за активната му патриотична дейност, Есхин се противопоставил и произнесъл агресивната обвинителна реч „Срещу Ктезифонт", който направил предложението. На процеса обаче бил победен от явно по-ефективното красноречие на Демостен и се оттеглил в изгнание на остров Родос, където умрял.

Етеокъл (лат. *Eteocles*) *мит.* Син на Едип и Йокаста, брат на Полинейк, Антигона и Исмена. Ослепелият Едип бил изгонен от Тива и си тръгнал, проклинайки двамата си сина. Етеокъл и Полинейк се споразумели да управляват и двамата града, като се сменят всяка година. Но Етеокъл, който царувал пръв, отказал да изпълни договора при изтичане на годината. Полинейк повел срещу него войната, известна като **седмината срещу Тива**, в която в двубой двамата братя се убили взаимно (→ *Адраст, Полинейк*).

Етиопия (стгр. *Aithiopia*, лат. *Aethiopia*) *геогр.* В античността с това име била наричана африканската територия на юг от Египет, обитавана от тъмнокожо население.

етиопци (стгр. *Aithiopes*, лат. *Aethiopes*) Народност, обитавала Етиопия. Херодот ги разделя на две групи: източни етиопци с прави коси и западни етиопци с къдрави коси.

Етна (стгр. *Aitne*, лат. *Aetna*) **1.** *мит.* Дъщеря на Уран и Гея, която дала име на вулкана. **2.** *геогр.* Вулкан на източния бряг на Сицилия, където се намирала ковачницата на Хефест. Там, заедно с циклопите, той изковавал оръжията на Зевс. Бащата на боговете бил закопал под Етна гиганта Енкелад. При дишането му от вулкана излизали пламъци и дим, а когато се движел, предизвиквал земните трусове.

Етол (стгр. *Aitolos*, лат. *Aetolus*) *мит.* Син на Ендимион, цар на Елида. Тъй като неволно убил Апис, сина на Фороней, бил принуден да напусне родината си. Избягал в онази част на Гърция, която от него получила името Етолия. Негови братя били Епей и Пеан.

етолийци (стгр. *Aitoloi*, лат. *Aetoli*) Племе с илирийски произход, което населявало Етолия и дълго време живеело примитивно. Етолийците били много добри войници.

Етолия (стгр. *Aitolia*, лат. *Aetolia*) *геогр.* Планинска област в Западна Гърция, на север от Коринт, през която минава реката Аспропотамо, наричана в древността Ахелой. По време на Пелопонеската война Етолия била силна държава, на страната на Спарта. След смъртта на Александър Велики нейните градове създали Етолийския съюз (IV в.пр.Хр.). Така те искали да се противопоставят на македонската власт и Ахейския съюз, от когото били победени в 217 г. пр.Хр. Първоначално Етолия била съюзник на Рим срещу македонците, после се опитала да се съпротивлява, но била победена и подчинена (II в.пр.Хр.) и станала част от римската провинция Ахея.

Етра (стгр. *Aithra*, лат. *Aethra*) *мит.* **1.** Съпруга на Егей и майка на Тезей. Била отвлечена от Кастор и Полукс, които я завели в Спарта. Там тя станала робиня на Елена и заедно с нея отишла в Троя. **2.** Дъщеря на Океан и Тетида, една от Океанидите. Омъжила се за Атлант, на когото родила седем дъщери, Хиадите.

етруски (лат. *Etrusci* или *Tusci*) Народност, която според Херодот малко след Троянската война дошла от Лидия в Мала Азия и се установила в Централна Италия. Гърците ги наричали тирени (*Tirreni*), а римляните тусци (*Tusci*). Етруските имали високоразвита цивилизация и се радвали на голямо благополучие. → *Етрурия*.

Етрурия (лат. *Etruria*) *геогр.* и *ист.* Област в Централна Италия, отговаряща в общи линии на днешна Тоскана. Разположена между Апенините, Тиренско море, реките Тибър и Арно, тя се населявала от етруските. Тяхната цивилизация, предимно градска, била много развита, силна политически и се разпростряла в Кампания, Лациум и в Паданската долина, където те основали Бонония (*Felsina* или *Bononia*, сега Болоня). Достигнали най-големия си разцвет около VI в. пр.Хр. Независимо от това произходът им остава неизвестен, а езикът им още не е разчетен напълно. Най-важните градове били Фезула (*Faesulae*, сега Фиезоле), Волатера (*Volaterrae*), Перузия (*Perusia*, сега Перуджа), Клузиум (*Clusium*, сега Киузи), Тарквиния (*Tarquinia*), Кортона (*Cortona*), Волсини (*Volsinii*), Арециум (*Arretium*, сега Арецо), Веи (*Veii*) и т.н. Дванайсет от тези градове образували конфедерация. Във всеки от тях имало аристократичен режим, понякога начело с цар, но най-често с *лукумон* (магистрат). Промишленото им производство било много добре развито, занимавали се с търговия, добивали метали. В V в. мощта им започнала да намалява, една част от тяхната територия превзели самнитите, друга галите, а после постепенно била завладяна от римляните. След падането на *Веи* (396 г.пр.Хр.), а по-късно на *Волсини* (265 г.пр.Хр.) етруските били окончателно покорени и асимилирани от Рим. Въп-

реки това тяхната цивилизация е оставила значителни следи и е оказала много голямо влияние на антична Италия. Етруските имали големи архитектурни постижения, за които говорят значителните останки: прочутите гробници, крепостни стени, арки, скулптурни произведения, преди всичко върху саркофазите, но и от теракота и бронз. Религията им също е оказала влияние върху римската, която е приела отчасти култа към мъртвите, ритуалите, харуспициите. Вероятно римляните са били повлияни от етруската цивилизация и в гладиаторските игри.

eufemia стгр. (*еуфемия*) При древните гърци благочестиво мълчание, спазвано по време на жертвоприношенията.

effatum лат. (*ефатум*) В Рим формула, с която се освещавало дадено място.

ефеб (стгр. *ephebos*) В Атина младеж, навършил осемнайсет години и затова смятан за пълнолетен гражданин. Той имал всички политически права и задължението да изпълни военната си служба (➔ *ефебия*). Изпращали го да охранява границите и да пази главните пътища от разбойници. В края на първата година на службата произнасял тържествена клетва с тези думи: „Няма да опозоря това свято оръжие, нито ще предам другаря си. Ще направя така, че моята страна да е велика по суша и море, ще се подчинявам на всеки закон, който държавата ще приеме. И ако някой се опита да отмени и оскверни тези закони, аз ще му се противопоставя с всичките си сили".

ефебия (стгр. *ephebeia*) Периодът между 18 и 20 години, в който атинският младеж се подготвял да изпълни своите задължения на гражданин и войник. Така се наричала и военната служба, която представлявала едно двугодишно обучение. Накрая на първата година младежът ефеб полагал клетва.

Ефес (лат. *Ephesus*) *геогр.* Град в Йония, на Егейско море, разположен на западния бряг на Мала Азия. Колонизиран от гърците през XII в.пр.Хр., той процъфтявал благодарение на стратегическото си разположение. Оттам минавал един от главните пътища за търговия с Ориента, познат от времето на Персийската империя като „пътя на конете". В Ефес се намирал величествен храм на Артемида, създаден от архитекта Херсифрон. Неговият покрив се поддържал от 127 колони, поставени там от също толкова царе. Прочутият храм бил опожарен от Херострат в същата нощ, в която се родил Александър Велики. Впоследствие Динократ го възстановил с още по-голям блясък и великолепие, така че се славел като едно от седемте чудеса на света. Александър предложил да даде средствата за реконструкцията, при условие че ефесци поставят на него надпис с името на благодетеля. Предложението му било отхвърлено с елегантното ласкателство, че не е редно едно божество да издига храм на друго божество. След смъртта на Александър Ефес бил под властта на Лизимах, който го нарекъл Арсиноя, на името на собствената си съпруга. След смъртта му градът възстановил старото си име. Ефес бил родно място на велики личности като Хипократ, Хераклит, Апелес.

Ефесии Празници в Ефес с нощни оргии в чест на Артемида.

ефесиа грамата (стгр. *ephesia grammata*) В Гърция „ефеските букви" били магически формули.

ефети (стгр. *ephetai*) Име на магистрати от атински съд, чийто брой бил определен от Дракон на 51. Влиянието им било по-голямо от това на самите ареопагити. Солон намалил властта им, като можели да издават присъди само за убийство или опит за убийство.

Ефиалт (лат. *Ephialtes*) **1.** *мит.* Един от Алоадите, брат-близнак на Отос, син на Ифимедия и Посейдон. Тъй като Ифимедия била съпруга на гиганта Алоей, той ги отгледал като свои синове. Братята растели всяка година с 60 см на ширина и с метър и половина на височина. Те били толкова горди със своята сила, че пожелали да се съревновават със Зевс и да струпат една върху друга планините Олимп, Пелион и Оса, за да се изкачат по тях на небето. Хванали Арес, оковали го във вериги и го държали така тринайсет месеца, докато Хермес не го освободил. Артемида предизвикала спор между двамата братя, те се сбили и в боя и двамата паднали убити. Според друга версия били хвърлени от Зевс в Ереб и завързани със змии за един стълб. Понякога Ефиалт е бъркан с един от гигантите със същото име. **2.** (?–461 г. пр.Хр.) *ист.* Атински политик, предводител на демократите, противник на Кимон. **3.** (V в.пр.Хр.) *ист.* Известен гръцки предател. По таен път той превел персите на Ксеркс до Термопилите. Така те изненадали Леонид и войската му в гръб.

ефимериди (лат. *ephemerides*) **1.** Официален дневник, в който царят или императорът отбелязвал ежедневно събитията. **2.** Личен дневник или бележник, в който хората си отбелязвали случки, придобивки, разходи.

ефир (лат. *Aether*) Най-горният и най-чистият слой въздух, който обгръща *aer*, или атмосферата, която е по-ниска и по-тежка. В ефира се намирало седалището на Зевс и другите богове.

Ефор (лат. *Ephorus*) (около 405–330 г.пр.Хр.) Старогръцки оратор и историк, роден в Кума, в Еолия. Бил ученик на Изократ, който го посъветвал да напише история на Гърция от най-древни времена до царуването на Филип II Македонски. Произведението му в трийсет книги е почти напълно загубено.

ефори (стгр. *ephoroi*) Петима спартански магистрати, на които била дадена голяма власт, за да ограничава тази на царя. Били избирани за една година от апелата (➔). Имали право да свикват народа на събрание и да внасят закони. Наблюдавали възпитанието на младежите, управлявали държавната хазна и можели да арестуват, съдят и наказват самите царе. Преценявали сключването на мир и обявяването на война и по време на конфликт давали нареждания на пълководците. Всички техни решения били взимани единодушно, защото всеки от петимата имал право на вето.

Ефрат (лат. *Euphrates*) *геогр.* Река в Месопотамия, която се влива заедно с р.Тигър в Персийския залив.

Ехем (лат. *Echemus*) *мит.* Цар на Аркадия. Победил дорийците, които, предвождани от сина на Херакъл Хил, се опитали да превземат Пелопонес.

Ехетъл (стгр. *Echetlos*) Легендарен герой, който се появил по време на битката при Маратон и избил много перси. След свършване на сражението никой повече не го видял. Когато атиняните се допитали до оракула, той им казал, че името му е Ехетъл.

Ехидна (лат. *Echidna*) *мит.* Чудовище, дъщеря на Хризаор и Калироя, полужена-полузмия (на стгр. *echidna* означава „пепелянка"). Омъжила се за Тифон и от тази връзка се родили други чудовища, като Сфинкс, Цербер, Лернейската хидра, Химера.

Ехинади (лат. *Echinades*) **1.** *мит.* Нимфи, превърнати от речния бог Ахелой в острови. **2.** *геогр.* Острови в Йонийско море. На гръцки името им означава „таралежови острови". Образували се постепенно в устието на Ахелой от наносите на реката.

Ехион (лат. *Echion*) *мит.* **1.** Един от спартите (➔), баща на Пентей. **2.** Син на Хермес, бил вестител на аргонавтите. Може би съществува и едноименен герой, бърз бегач, който участвал в лова на калидонския глиган.

Ехо (лат. *Echo*) *мит.* Нимфа от свитата на Хера. Била много сладкодумна, когато разказвала за любовните истории на Зевс. Хера я лишила от възможността да изговаря думите цели. Така Ехо можела само да повтаря последната част от въпросите, които събеседниците й поставяли. Влюбила се в Нарцис, но той не отговорил на чувствата й. Тя се стопила от мъка и се превърнала в скала, запазвайки обаче гласа си.

Ж

жертвоприношение (лат. *sacrificium*) При гърците и римляните жертвоприношението представлявало дарение на боговете, за да поискат тяхното благоволение или за да изкупят вина. Дарението се състояло от жертвено животно, заколвано на олтара, или плодове и питки, и т.н. В по-стари времена се принасяли и човешки жертви, но впоследствие само животни, обикновено тези, които се смятало, че са най-драги на съответното божество. Обикновено след жертвоприношението следвал банкет, на който на присъстващите се поднасяли годните за ядене части от животното. При холокауста жертвеното животно било изгаряно напълно.

З

Загрей (лат. *Zagreus*) *мит.* Син на Зевс и Персефона, отъждествяван впоследствие с Дионис. Когато се родил, титаните, подтикнати от Хера, го разкъсали и изяли. Атина обаче спасила туптящото му сърце и го дала на Зевс, който го погълнал и отново дал живот на малкия бог. В орфическите мистерии Дионис бил наричан Загрей.

Закинт (лат. *Zacynthus*) *геогр.* Остров в Йонийско море, на запад от Пелопонес, днес Занте.

Залевк (лат. *Zaleucus*) (VII в.пр. Хр.) Според традицията законодател в Локри, във Велика Гърция, известен със своята строгост и неотстъпчивост при прилагането на законите. Наредил да бъде ослепяван всеки, който е извършил прелюбодеяние. Когато синът му бил обвинен в това престъпление, той заповядал да се пристъпи към изпълнение на наказанието. Тъй като народът се застъпил за виновника, Зелевк отстъпил, при ус-

ловие че ще извадят едното око на сина му, а другото ще извадят на него. Тази постъпка толкова стъписала жителите, че оттогава никой в Локри не извършил повече прелюбодеяние.

Зама (лат. *Zama*) *геогр.* Град в Нумидия, известен с това, че през Втората пуническа война там станало решителното сражение, в което Сципион победил Ханибал (202 г.пр.Хр.).

Занкла (лат. *Zancle*) Древното име на град Месана (днес Месина), основан от месенците (➜ *месенски, войни*).

Западна, римска империя (лат. *Imperium Hesperium*) Име, дадено от историците на държавата, произлязла при разделянето на Римската империя след смъртта на Теодосий. ➜ *Източна римска империя.*

Заратустра или **Зороасктър** (лат. *Zoroaster*) (VII–VI в.пр.Хр.) Персийски законодател и пророк. Създал древната религия, наречена после *зороастризъм* или *маздеизъм*. Тя била разпространена от Кир Велики и Дарий I в цялата Персийска империя и имала изключително голямо значение за персийската цивилизация. По време на македонското нашествие зороастризмът изчезнал и се появил отново в началото на християнството. За живота на Заратустра, посветен на учение и медитация, се знае малко. На тридесет години започнал да проповядва своята религия. В нейната основа е култът към едно висше същество Ормузд, което е създател на света и човека и се противопоставя на лошото начало, наречено Ариман.

Зевксипа (лат. *Zeuxippe*) *мит.* Съпруга на Пандион (➜).

Зевксис (лат. *Zeuxis*) (450–394 г. пр.Хр.) Известен гръцки художник, роден в Хераклея, във Велика Гърция. Бил майстор на светлосенките и освен големия си талант, притежавал и безупречна техника. Предпочитаните от него сюжети били митологическите. Когато рисувал хубавата Елена, жителите на Кротон му изпратили най-красивите си момичета, за да си избере една от тях за модел. Разказват, че задържал пет и от всяка взел съвършеното. Бил съвременник на Парасий и се съревновавал с него. Веднъж нарисувал чепки грозде с такова майсторство, че подлъганите птици долитали до картината, за да кълват зърната. Зевксис, доволен, се обърнал към Парасий и му казал да махне платното, за да види неговата картина. Оказало се обаче, че Парасий е нарисувал самото платно. Тогава Зевксис се признал за победен и казал: „Зевксис излъга птиците, но Парасий излъга Зевксис!“ Според легендата художникът умрял, задушен от смях, докато съзерцавал портрета на една старица, нарисуван от самия него. Нищо от произведенията му не е запазено и съдим за тях единствено от разказите на древните.

Зевс (стгр. *Zeus*) *мит.* Баща на боговете и цар на Олимп, син на Кронос и Рея. Кронос разбрал, че един от синовете му ще го свали от трона, както бил постъпил той самият с баща си Уран, и затова поглъщал децата си веднага щом се родят. Рея, виждайки да изчезват новородените в огромния търбух на съпруга ѝ, решила да спаси поне едно от тях – Зевс. Дала на Кронос един камък, увит в пелени и занесла детето на остров Крит.

Там го поверила на нимфите Адрастея и Мелиса, които го отглеждали и хранели с млякото на козата Амалтея. За да не заподозре нещо Кронос, плачът на бебето бил заглушаван от шума на тамбурите и дайретата на корибантите (➜). Щом пораснал, Зевс отишъл при баща си и го накарал да повърне всичките си деца: Посейдон, Хадес, Деметра, Хера и Хестия. После го изгонил и заел неговото място. За себе си задържал небето и седалището му било на Олимп. На Посейдон дал морското царство, а на Хадес подземното. Титаните (➜) обаче не приели върховенството на Зевс и започнали война срещу него в Тесалия, която завършила с поражението им. Последвал кратък период на мир, който бил нарушен от бунта на гигантите (➜), които се опитали да се покатерят на Олимп. И този път Зевс, подпомогнат и от другите богове, се справил. Отблъснал атаката им, захвърлил ги и ги погребал под вулканите. Оженил се за сестра си Хера, но имал и други жени и много деца, между които Хеба, Хефест, Хермес, Артемида, Аполон, Херакъл, музите, харитите и др. Атрибутите на Зевс били мълнията и орелът. Бил бог на всички гърци, а в Додона се намирало прочутото му светилище. В Рим го почитали като Юпитер, а начело на неговите жреци стоял фламен диалис (*flamen dialis*). Имал много епитети, като Плувиус (*Pluvius*), Тонанс (*Tonans*) и др. На Юпитер Всеблаг Всемогъщ (*Iuppiter Optimus Maximus*) бил посветен най-големият храм в Рим. Той се издигал на Капитолийския хълм и там отивали победителите пълководци в деня на триумфа, за да му поднесат доспехите на убитите врагове.

Зел (стгр. *Zelos*) *мит.* Дъщеря на Палант и Стикс.

Зенобия, Септима (лат. *Zenobia, Septima*) (III в.сл.Хр.) Красива царица на Палмира, наречена „царицата на Изтока“. Била съпруга на Оденат. След смъртта му, вероятно убит по нейна поръчка, станала регент на сина си Вахбалат. Безстрашна и амбициозна, тя се опитала да създаде едно независимо от Рим царство в Изтока. За това настоявал и гръцкият ретор Касий Лонгин, нейн съветник и наставник на синовете ѝ. Претендирайки, че е потомка на Птолемеите, Зенобия превзела Египет и част от Мала Азия. Тогава император Аврелиан ѝ обявил война (271–272 г.сл.Хр.). Възвърнал си Египет и въпреки военните умения на царицата и многобройната ѝ войска, я победил. На триумфа си я унижил, като я накарал да върви след колесницата му, окована в златни вериги. Аврелиан все пак признал невероятната култура, интелигентност и смелост на Зенобия и впоследствие я освободил и благородно ѝ отстъпил обширни територии около Тибур (днес Тиволи). Там царицата прекарала с достойнство последните дни от живота си и омъжила дъщерите си за римски патриции.

Зенон (стгр. *Zenon*, лат. *Zeno*) **1.** (около 490–430 г.пр.Хр.) Старогръцки философ, роден в Елея, представител на Елейската школа, ученик на Парменид. Организирал заговор срещу тирана на града Неарх, бил заловен и завършил живота си в жестоки мъчения, след като отхапал езика си, за да не издаде имената на съзаклятниците. Бил

смятан за създател на диалектиката. Прочути са неговите парадокси, които използвал, за да докаже безкрайната делимост на пространството и времето, и нереалността на движението. Особено известен е парадоксът за *Ахил и костенурката.* Според Зенон Ахил въпреки бързината си, не би могъл да достигне никога бавната костенурка, ако тя има предимство, защото през времето, за което той ще измине разстоянието, разделящо го от животното, костенурката ще се е преместила на свой ред. Следователно, тъй като пространството се дели до безкрайност, настигането няма да се осъществи никога. **2.** (около 335–263 г.пр.Хр.) Старогръцки философ, роден в Китион на о. Кипър. Основал стоическата школа в Атина. Като млад бил търговец и по време на едно пътуване претърпял корабокрушение и загубил стоката си. Установил се в Атина и посещавал различни философи. Накрая основал своя школа и я нарекъл стоическа, на името на залата, в която провеждал беседите си и която била украсена от живописеца Полигнот (*stoa poikile* на старогръцки означава „пъстра зала"). Учел, че човек трябва да се приспособява към събитията в живота, да живее съгласно Природата, тъй като тя се ръководи от божествен разум, който води към крайната цел, т.е. добродетелта (➜ *стоици*) **3.** (около 430–491 г. сл.Хр.) Император на Източната римска империя. Когато Одоакър свалил Ромулус Августул, изпратил на Зенон императорските отличителни знаци и атрибути, а в замяна императорът му дал титлата патриций. Впоследствие обаче, притеснен от нарастващото му влияние, Зенон изпратил срещу него остготите начело с Теодорих.

Зет (лат. *Zetes*) *мит.* **1.** Син на Борей и Орития, брат на Калаис. Участвал в похода на аргонавтите. Двамата братя, изобразявани с крила заради бързината им, освободили Финей (➜) от харпиите и прогонили ужасните божества на островите Строфади. По време на експедицията Зет и Калаис се спречкали с Херакъл и били убити от него. **2.** (лат. *Zethus*) Син на Зевс и Антиопа. С брат си Амфион били родени на планината Китерон. Там майка им избягала, за да се скрие от съпруга си Никтей, разгневен заради бременността ѝ. Близнаците били изоставени от Антиопа и отгледани от пастири. Когато пораснали отишли в Тива, за да си отмъстят за лошото отношение на чичо им Лик и съпругата му Дирка (➜) към тяхната майка. Убили Лик, а после по особено жесток начин и Дирка. Завзели властта и укрепили града със здрави стени. Според легендата камъните сами се подреждали един върху друг под звуците на вълшебната лира на Амфион.

Зефир (лат. *Zephyrus*) *мит.* Един от ветровете, син на Астрей и Еос, наречен Фавоний. Неговият мек пролетен полъх, идващ от запад, карал цветовете да се разтварят и да се раждат плодовете.

Зоил (лат. *Zoilus*) (III в.пр.Хр.) Старогръцки филолог софист, наричан „Бич за Омир" заради дребнавата му и педантична критика на великия поет.

зона (стгр. *zone*) Широк пояс, който гръцките момичета носели на кръста си в деня на сватбата си.

Зороастър ➜ *Заратустра.*

И

Иакх (лат. *Iacchus*) *мит.* Гръцко божество на растителността, свързано с Елевзинските мистерии. Също и име на Дионис, идващо от старогръцкото съществително *iache*, „вик". Свързва се с необузданите викове на вакханките.

Иалем (лат. *Ialemus*) *мит.* Син на Аполон и Калиопа, вероятно брат на Хименей. Създал оплаквателната песен, която от него носи името *иалем* (*ialem*)

Иамос (лат. *Iamus*) *мит.* Син на Аполон и Евадна, роден в Аркадия. Бил прочут пророк и родоначалник на една династия на известни жреци на Олимпия, наречени *иамиди.*

ianitor лат. (*янитор*) В богатите римски къщи робът, който пазел вратата (*ianua*).

Ибик (лат. *Ibycus*) (VI в.пр.Хр.) Старогръцки лирически поет, роден в Регион, във Велика Гърция. Пребивавал на о. Самос в двора на тирана Поликрат. Според легендата, когато отивал на Истмийските игри, бил нападнат и смъртно ранен от крадци. Умирайки, Ибик видял над главата си прелитащи жерави и ги призовал да отмъстят за него. След известно време на някакъв празник един от убийците му видял ято жерави и неразумно възкликнал: „Ето свидетелите на Ибик". Издаден от думите си, бил заловен и предаден на съд заедно със съучастниците си. От Ибик са останали малко фрагменти от любовни стихотворения, предназначени да бъдат пети от хор.

игра (стгр. *agon,* лат. *ludus)* Игра, шега, игри върху табла, като *ludus latrunculorum,* подобна на нашия шах. Думата *ludus* означава също и „училище" (като *ludus litterarum* „начално училище" и *ludus militaris* „военна подготовка"*).* В Гърция и Рим игрите били и обществените представления, свързани с религиозни и граждански празници, които започвали с жертвоприношения и процесии. Най-известните игри *(agones)* в Гърция били Олимпийските, Питийските, Немейските и Истмийските, които се чествали тържествено с различни атлетически състезания, предимно бягане, надбягване с коне и колесници, борба, хвърляне на копие и диск (➜ Олимпийските, Питийските, Немейските, Истмийските игри). В Рим игрите били организирани на разноски на държавата и траели по няколко дни. Делели се на *ludi stati* или *ludi annui,* които ставали в определени дни, и на *extraordinarii*, организирани в специални случаи. Според вида си били *circenses, gladiatorii* и *scaenici.* Най-важни били *ludi Apollinares*, в чест на Аполон, празнувани на 5 юли, *Capitolini* и *Florales,* които

ставали през пролетта, *Megalenses* и *Plebei*, които се организирали през ноември, *Saeculares*, празнувани на всеки сто години, *Augustales*, в чест на Август и *Magni*, които се провеждали в Циркус Максимус.

Ида (стгр. *Ide*) *геогр.* Име на две планини. **1.** Прочута планина в Троада, близо до Троя, където Парис (➜) дал златната ябълка на най-красивата богиня. **2.** Най-високата планина на остров Крит, където според легендата се родил Зевс.

Идалиум (стгр. *Idalion*, лат. *Idalium*) *геогр.* Нос и град с гръко-финикийски произход на остров Кипър. На върха на този нос се издигал храм на Афродита, заради което тя била наричана и *Идалия*.

Идас (лат. Idas) *мит.* Герой от Месения, син на Афарей и Арене, брат на Линкей. Оженил се за Марпеса, дъщерята на царя на Етолия, в която бил влюбен Аполон. Идас я отвлякъл с една крилата колесница, но богът ги преследвал и настигнал в Месена. Започнал двубой между двамата претенденти, докато Зевс дошъл да ги разтърве. Той оставил Марпеса свободна да си избере съпруг. Девойката избрала Идас и родила от него Клеопатра (➜), която после станала съпруга на Мелеагър. Двамата братя Идас и Линкей участвали в лова на калидонския глиган и в похода на аргонавтите. Впоследствие се спречкали жестоко с Диоскурите, според едни заради подялбата на плячка, според други заради дъщерите на Левкип (➜), обещани на двамата братя и отвлечени от Диоскурите. В боя Полукс убил Линкей, а Идас Кастор. Тогава се намесил Зевс и с мълнията си изпепелил Идас.

Идейската, майка (стгр. *Idaia*, лат. *Idaea mater*) Прякор на Рея Кибела, защото била почитана на планината Ида.

иди (лат. *idus*) Така се наричал в римския календар денят, който разделял месеца. Затова зависел от дължината на месеца и се падал на 15-и през март, май, юли и октомври, а през другите месеци на 13-и.

идилия (лат. *idyllium*) Произлиза от старогръцката дума *eidyllion*, „картинка" или „песничка". Представлява кратко поетично съчинение, обикновено с пасторално съдържание. Александрийските филолози наричали „идилии" стихотворенията на Теокрит, за да означат краткостта им. Тъй като в тях се говорело за пастири и земеделци, идилията започнала да означава поетически жанр за прост, тих живот в буколическа обстановка. Освен Теокрит автори на гръцки идилии били и Мосх, и Бион. В Рим най-големият представител на този вид поезия е Вергилий с произведението си „*Буколики*".

Идоменей (лат. *Idomeneus*) *мит.* Цар на Крит, син на Девкалион, внук на Минос и Пасифая. Той бил един от многото претенденти за ръката на хубавата Елена и участвал в Троянската война с осемдесет кораба (*Илиада*). На връщане от войната, в една страшна буря обещал необмислено на Посейдон, че ако се спаси, ще принесе в жертва първия човек, когото срещне на брега на Крит. Но пръв застанал срещу него синът му Мерион и Идоменей, спазвайки обещанието си, го принесъл в жертва. Тогава, за да го накажат, боговете предизвикали голяма епидемия и жителите на Крит въстанали срещу него и го изгонили. Най-напред Идоменей избягал в Италия, после в Колофон, където умрял.

Изей (стгр. *Isaios*, лат. *Isaeus*) (около 420–340 г.пр.Хр.) Старогръцки оратор, роден по всяка вероятност в Халкида, на о. Евбея. Живял почти изключително в Атина и бил учител на Демостен. От многобройните му речи до нас са достигнали единайсет, отнасящи се до правото на наследство, осиновяването. Те дават важни сведения за съдебните обичаи в Атика.

Изида (лат. *Isis*) *мит.* Египетска богиня, сестра и съпруга на Озирис (➜) и майка на Хор, с които образувала свещена триада. Дарявала живот и благополучие, покровителствала починалите. Атрибутите ѝ били змията, рогът на изобилието, лотосът, рогата и систронът. Когато съпругът ѝ бил убит от брат си Тифон, който разпръснал частите от тялото му по целия Египет, Изида ги събрала, свързала ги и върнала живота на Озирис. Според египтяните наводненията на Нил били причинени от сълзите на Изида, пролети от скръб по съпруга ѝ, убит толкова жестоко. Култът към Изида преминал от Египет в Гърция и Рим. Богинята била отъждествявана с Ио, Деметра, Персефона, Кибела, Церера и др.

Изократ (лат. *Isocrates*) (436–338 г. пр.Хр.) Атински оратор, ученик на Горгий и вероятно на Сократ. Възмутен от отношението на атиняните към великия философ, в деня на смъртта му носел траурни дрехи. Открил школа по реторика в Атина, в която имал сто ученика и всеки му плащал по хиляда драхми, за да бъде обучаван от него. Поддържал политическото обединение на Гърция под водачеството на Атина и с подкрепата на Македония. Бил близък приятел на Филип II, но покъсно се отдръпнал от него, неодобрявайки прекалено амбициозните цели, които си поставял. След поражението при Херонея, било защото го обвинявали, че е подпомагал македонския цар при превземането на Гърция, било от мъка за участта на родината му, се оставил да умре от глад. От 60 речи, които написал, са останали по-малко от половината. Забележителна е „Панегирик" (Тържествена реч), в която поддържа необходимостта от Панелински съюз срещу персите.

Източна римска империя Име, дадено на една от двете части, на които се разделила Римската империя след смъртта на Теодосий (395 г.сл.Хр.). Той оставил на сина си Хонорий Флавий Западната, а на Аркадий Източната империя със столица Константинопол. Фактическото разделение било вече извършено с реформата на Диоклециан и тетрархията, но станало официално едва след смъртта на Теодосий. Източната империя била наричана още и Византийска. Когато в 476 г.сл.Хр. Западната римска империя престанала да съществува с отстраняването на Ромул Августул, Византийската империя представлявала и нейното продължение, като дълго време съществувала надеждата за възстановяване на териториалната ѝ цялост.

Икар (лат. *Icarus*) *мит.* Син на Дедал (➜), който заедно с баща си бил затворен в Лабиринта от Минос, ядосан заради бягството на Тезей. Благодарение на изобретателността на Дедал двамата избягали с крила, слепени с восък.

Икар обаче, опиянен от летенето, се издигнал твърде високо. Слънцето разтопило восъка, крилата се разлепили и откъснали, а младежът паднал в морето. Оттогава тази част на Егейско море се нарича Икарово море, а намиращият се там остров – Икария.

Икарий (лат. *Icarius*) *мит.* **1.** Атинянин, който научил от Дионис изкуството да прави вино. Докато обикалял из страната, за да разпространява майсторството си, дал на някои селяни вино от своите бъчви. Те се напили и приятелите им, понеже помислили, че Икарий ги е отровил, го убили и погребали. Дъщеря му Еригона с вярното си куче Майра тръгнала да го търси и когато видяла гроба му, се обесила от мъка. Боговете превърнали Икарий в съзвездието Воловар, Еригона в Дева, а Мойра в съзвездието Куче. **2.** Спартански първенец, син на Ебал, баща на Пенелопа, съпругата на Одисей.

Иксион (лат. *Ixion*) *мит.* Син на Флегий. Бил цар на лапитите в Тесалия. Оженил се за Дия, от която се родил Пиритой (➜). Понеже не изпълнил обещанието да даде богати сватбени дарове на тъста си Дионей, той му откраднал конете. Тогава Иксион за отмъщение поканил Дионей на празник в двореца си в Лариса и там го хвърлил в яма с горящи въглени. За това си престъпление той бил мразен от всички. Зевс, изпитвайки съчувствие към него, го поканил на трапезата на боговете. Там обаче арогантният цар на лапитите се опитал да прелъсти Хера. С това си навлякъл и гнева на Зевс. Той го измамил и вместо Хера му изпратил Нефела, един облак във вид на богинята. От тази връзка се родил Кентавър, бащата на кентаврите. Иксион бил наказан от царя на Олимп, който го изгонил в Тартара и го привързал към огнено колело, обричайки го така на вечни мъки.

Иктин (лат. *Ictinus*) (V в.пр.Хр.) Прочут атински архитект, построил храма на Аполон във Фигалия, Партенона и Телестериона в Елевзина.

Ил (лат. *Ilus*) *мит.* Потомък на Дардан и четвърти цар на Троя, син на Трой и Калироя, брат на Асарак и Ганимед. От Евридика имал син Лаомедонт, баща на Приам. Възстановил и укрепил град Троя, който на него бил наречен Илион. Зевс му изпратил от небето Паладион (➜), за да пази града и да го направи непревземаем.

ила (стгр. *ile*) Старогръцка дума, която означава „отряд". В македонската войска тежката кавалерия се състояла от 3 000 души, разделени на 15 *ilai* (или), всяка от 200 души. Една шестнайсета част от илата представлявала *agema*- та, конната гвардия. Съществувала и леката кавалерия на копиеносците (*sarisophoroi*), състояща се от хиляда души, разделени на осем *ilai*.

Илва (лат. *Ilva*) *геогр.* Остров в Тиренско море, днес Елба.

Илиада (лат. *Ilias*) *лит.* Прочута поема, приписвана на Омир, в която се възпяват събитията от десетата година на Троянската война до смъртта на Хектор.

Илион (лат. *Ilion*) ➜ *Троя.*

Илиона (стгр. *Ilione*, лат. *Iliona*) *мит.* Най-голямата дъщеря на Приам, съпруга на Полиместор, царя на Тракийския Херсонес. Царят на Троя, предвиждайки падането на града, ѝ поверил брат ѝ Полидор, най-малкия от неговите синове, за да го спаси. ➜ *Полидор.*

Илирия (лат. *Illyricum*) *геогр.* Област на брега на Адриатическо море, която обхващала територията, съответстваща сега на Хърватия, Босна и Албания. Била обитавана от племена с индоевропейски произход, обединени в царство с главен град *Скодра*. Римляните я превзели с три военни похода, наречени *Илирийски войни* (III в. пр.Хр.) и я направили провинция. Илирия била родното място на Диоклециан.

Илис (стгр. *Ilissos*) *геогр.* Река в Атика, която извира от Химет и се влива в р. Кефис.

Илития (лат. *Ilithyia*) *мит.* Богиня на раждането и родилната помощ, дъщеря на Зевс и Хера. В Рим била почитана като Юнона Луцина (*Iuno Lucina).*

илоти (лат. *hilotae*) Така наричали в Спарта онази част от местното население, което, след като дорийците нахлули в Пелопонес, било лишено от собственост и от всякаква политическа и лична свобода. Правата и условията на живот на един илот (стгр. *heilos* или *heilotes*) били подобни на тези на роба, но той не можел да бъде продаван извън страната или убиван. Илотите обработвали държавната земя или нивите на отделни спартански семейства. Във война те образували леката пехота, а на корабите били гребците. Илот, който имал специални заслуги към Спарта, ставал *neodamodes*, т.е. „нов гражданин", като му била давана свобода, но никакви политически права.

император (лат. *imperator*) Първоначално в Рим това бил магистратът, на когото се поверявал *imperium*. В частност с това име бил акламиран от собствените си войници военачалникът победител и тази титла можела да му се присъжда многократно. Юлий Цезар получил доживотна титла император, както и правото да я предава на своите наследници.

imperium лат. (*империум*) Римляните наричали така върховното командване на войските по време на война, а по време на мир – висша гражданска длъжност с много големи права. С *imperium*-а било свързано и правото на живота и смъртта на гражданите. Военен *imperium* имали само консулите, преторите и диктаторът и той можел да бъде продължаван и след обичайното времетраене на съответната длъжност.

Инах (лат. *Inachus*) **1.** *мит.* Син на Океан и Тетида, първият цар на Аргос. Според една легенда след потопа свалил жителите на Аргос от планините в равнината. От него и една нимфа се родили Фороней, Аргус и Ио. **2.** *геогр.* Река в Арголида, която носи името на митичния цар.

Indigetes, di лат. (*Индигетес, ди*) Епитет, който римляните давали на автохтонните божества или на месните обожествени герои, като Еней, Ромул и др. Според някои името произлиза от израза *in loco geniti*, „родени на това място" (там, където били почитани).

Индия (лат. *India*) За древните Индия била територията между Скития, Индийския океан и Гедрозия (област в Персия), но някои мислели, че източният ѝ бряг е свързан с Африка. Съществуват сведения, че тя била населена още от четвъртото хилядолетие пр.Хр. Около второто хилядолетие там се установили арите, индоевропейско население, чийто език бил санскрит. Индия била много бога-

та и плодородна страна и понесла многобройни нашествия. Плащала данъци на Дарий и била подчинена от Александър Велики (327–325 г. пр.Хр.). Територията ѝ се разделяла от течението на реката Ганг на *intra Gangem* и *extra Gangem* и там се намирали многобройни държави, често във война помежду си. Римляните имали малко сведения за нея, но независимо от това владетелите на Индия, за да не влизат в конфликт с Римската империя, изпращали пратеници и дарове на императорите Траян и Антонин. Най-големите реки в Индия са Инд и Ганг, а главните градове били Паталипутра, Никея и Буцефала, основан от Александър Велики.

Ино (лат. *Ino*) *мит.* Дъщеря на Кадъм и Хармония. Омъжила се за Атамант (➜), след като той напуснал Нефела, и преследвала нейните деца Фрикс и Хела (➜). Отгледала Дионис, син на сестра ѝ Семела от Зевс, и така предизвикала гнева на Хера. Богинята накарала Тисифона да подлуди Атамант и той убил собствения си син Леарх. После се втурнал да преследва Ино, мислейки я за лъвица, и я накарал да се хвърли в морето заедно с другия им син Меликерт. Посейдон се смилил над жената и превърнал майката и сина в морските божества Левкотея и Палемон.

institores лат. (*инститорес*) Така наричали в Рим продавачите на дребно и амбулантните търговци.

инсубри (лат. *Insubres*) Келтско племе от Северна Италия, което населявало земите между реката Тицин и езерото Комо. Главният град на инсубрите бил Медиоланум (*Mediolanum*), сега Милано.

interreges лат. (*интеррегес*) В Рим магистрати, назначени временно, които след смъртта на царя го замествали до избирането на следващия (*interregnum*). През епохата на републиката така се наричали магистратите, които замествали консулите след смъртта им или ако абдикират. Те имали задачата да свикат до пет дни изборни събрания за номинирането на нови консули.

интерцесия (лат. *intercessio*) Така се наричала в Рим възможността на народните трибуни да забраняват прилагането на закон или декрет на сената, който бил неблагоприятен за народа. Това тяхно право на вето било узаконено чрез *ius intercedendi*.

infamia лат. (*инфамия*) Думата означава „лоша слава, позор". В Рим наказание, налагано с едикт на претора. Гражданинът, получил това наказание, загубвал правото на гласуване и почести (*ius suffragii et honorum*) и не можел да се явява в съда. *Infamia* се присъждала след извършване на безчестни постъпки, упражняване на срамни занаяти или след присъда за позорни престъпления. С *infamia* се наказвал и този, който се оженвал за вдовица, преди да е изтекла едната година траур, както и тези, които се явявали на сцената или на арената, без да са актьори или гладиатори.

Inferi лат. (*Инфери*) *мит.* Боговете от подземното царство, а по-общо, местата, където били съдени мъртвите. ➜ *Ереб.*

infula лат. (*инфула*) Превръзка от бяла вълна, увивана около главата на жреците, весталките, на търсещите покровителство, на жертвените животни. Тя представлявала символ на неприкосновеност.

Инцитат (лат. *Incitatus*) Името на коня на Калигула, който бил направен сенатор от полуделия император.

Ио (лат. *Io*) *мит.* Дъщеря на царя на Аргос Инах, жрица на Хера. Зевс се влюбил в нея и я превърнал в крава, за да я предпази от ревността на богинята. Хера обаче разгадала измамата и поискала да ѝ подари кравата. После я поверила на чудовището със сто очи Аргус, син на Инах, да я пази. По нареждане на Зевс Хермес убил Аргус, но тогава Хера изпратила един овод, който да измъчва кравата, и тя непрекъснато бягала, за да се освободи от него. Преминала Босфора и пристигнала в Египет, където най-после възвърнала човешкия си образ. От Зевс и Ио се родил Епаф (➜), който после станал цар на Египет. Овидий в „*Метаморфози*" казва, че Ио била отъждествявана с египетската богиня Изида.

io Латинско междуметие, което означава „ура" или „ох".

Иобат (стгр. *Iobates*) *мит.* Цар на Ликия, баща на Стенебоя, съпругата на царя на Аргос Прет. Зет му изпратил Белерофонт (➜) със съобщение, в което искал той да убие младежа, понеже бил накърнил честта на Стенебоя. Но Иобат не искал да го убие, тъй като бил негов гост. Вместо това го изпратил да се бие с Химера и амазонките. Когато Белерофонт се върнал като победител, царят на Ликия не само не желаел вече смъртта му, но и му дал за жена дъщеря си Филиноя. Понеже нямал синове, го обявил за свой наследник.

Иола (лат. *Iole*) *мит.* Дъщеря на Еврит (➜), цар на Ехалия в Тесалия. Еврит я обещал за съпруга на Херакъл, но тъй като не удържал на думата си, Херакъл отвлякъл девойката и предизвикал ревността на Деянира (➜). Преди да умре, героят оставил Иола за съпруга на сина си Хил, който имал от Деянира.

Иполит (лат. *Hippolytus*) мит. Син на Тезей и Хиполита (или Антиопа). Бил отдаден на култа към Артемида и подобно на своята покровителка се занимавал с ловуване и презирал жените и любовта. Тезей се оженил повторно за Федра, дъщеря на Минос и Пасифая и сестра на Ариадна. Федра се влюбила лудо в заварения си син, но той я отблъснал. Тогава, за да си отмъсти, тя го наклеветила пред съпруга си, че искал да я прелъсти. Тезей ѝ повярвал, проклел сина си и го изгонил от Атина, като освен това помолил Посейдон да го накаже за деянието му. Морският бог го послушал и докато младежът препускал с колесницата си по брега на морето, извадил от вълните едно чудовище, което изплашило конете. Те се разбягали, преобърнали колесницата и изхвърлили Иполит, който загинал под колелата. Федра, измъчвайки се от угризения, се самоубила, след като разкрила истината на съпруга си. Покъртена от жестоката смърт на младежа, Артемида помолила Ескулап да му възвърне живота. Богинята го пренесла в Лациум и го скрила в една горичка, близо до извора Егерия. Там Иполит приел името Вирбий, оженил се за нимфата Ариция и основал град, който нарекъл с името на съпругата си. Построил и храм, посветен на Диана Арицийска. От брака му се родил син, наречен също Вирбий и споменат от Вергилий в Енеида като съюзник на Турн.

Ион (лат. *Ion*) **1.** *мит.* Син на Аполон и Креуса. Бил изоставен от майка си, но после спасен от Хермес и отведен в Делфи, където се посветил на култа на бога, негов баща. Впоследствие Креуса се оженила за Ксут, но понеже нямали деца, съпрузите отишли в Делфи да се допитат до оракула. Неговият отговор бил да осиновят първия младеж, когото срещнат на излизане от храма. Срещнали Ион, който така станал син на Ксут. Първоначално Креуса изпитвала ревност и се опитала да отрови момчето, но после разбрала, че това е синът ѝ, изоставен от самата нея. Според друга легенда Ион се оженил за Хелика, дъщеря на царя на Ахея и станал наследник на трона му. Основал град в залива на Коринт и го нарекъл на съпругата си. Станал родоначалник на йонийците. **2.** (480–421 г.пр.Хр.) *ист.* Старогръцки поет от Хиос, живял в Атина, където имал голям успех със трагедиите си, от които са достигнали до нас само единайсет заглавия.

Ирене ➔ *Ейрене.*

Ирида (лат. *Iris*) *мит.* Дъщеря на Тавмант и на Електра. Една от океанидите, вестителка на боговете и най-вече на Хера. Богиня на небесната дъга.

Ирод (лат. *Herodes*) Име на няколко царе на Юдея. **1. Ирод Велики** (около 73–4 г.пр.Хр.) Цар на Юдея, избран с подкрепата на римляните. Известен с жестокостта си, карал да избиват дори жени и деца. След раждането на Исус Христос във Витлеем заповядал „избиването на невинните младенци“ (станало всъщност в 5 г. пр.Хр.). Възстановил Ерусалимския храм, основал Цезарея и мъдро управлявал държавата. **2. Ирод Антипа** (лат. *Antipas*) (?–около 39 г. сл.Хр.) Син на предходния, тетрарх на Галилея, основал град, нарекъл го Тибериада в чест на Тиберий и го направил столица. Изгонил съпругата си, понеже предпочел братовата си жена Иродиада, която имала голяма власт над него. Този брак, смятан за скандален в еврейския свят, предизвикал протеста на Иван Кръстител. Затова Ирод накарал да го обезглавят. **3. Ирод Агрипа I** (лат. *Agrippa*) (10 г. пр.Хр.–44 г.сл.Хр.) Внук на Ирод I, прекарал част от младостта си в Рим. Бил покровителстван от Калигула, който го направил цар на Галилея и Самария. Преследвал християните, убил Св. Яков и хвърлил в затвора Св. Петър. **4. Ирод Агрипа II** (лат. *Agrippa*) (около 27–100 г.сл.Хр.) Слушал защитата на Св. Павел в Цезарея. Като съюзник на римляните, той се сражавал заедно с тях срещу въстаналите евреи и взел участие в обсадата на Ерусалим.

Исмена (лат. *Ismene*) *мит.* Дъщеря на Едип и Йокаста, сестра на Антигона. Когато Антигона била осъдена на смърт от Креонт за това, че въпреки забраната погребала брат си Полинейк, Исмена пожелала да сподели участта на сестра си. Антигона обаче се противопоставила на благородната ѝ саможертва.

Испания (лат. *Hispania*) *геогр.* Голям полуостров в югозападната част на Европа, граничещ с Галия посредством Пиренеите, със Средиземно море и с Атлантическия океан. Бил наречен от гърците Иберия, а от поетите Хесперия. Открит от финикийски търговци, по-късно бил завладян от картагенците, които основали там Нов Картаген. След завладяването му от римляните бил разделен на две провинции: Отсамна Испания (*Hispania Citerior*) и Оттатъшна Испания (*Hispania Ulterior*). Първата при управлението на Август била наречена Тараконска (Tarraconensis), а втората била разделена на Бетика и Лузитания (Baetica и Lusitania). Главните градове на Испания били: Барцинон (Barcino, днес Барселона), Гадес (Gades, днес Кадикс), Хиспалис (Hispalis, днес Севиля), Илиберис (Iliberris, днес Гранада), Олизипон (Olisipo, днес Лисабон), Таракон (Tarraco, днес Тарагона). В Испания били родени много известни личности, като Квинтилиан, Марциал, Помпоний Мела, Сенека и великите императори Траян и Адриан.

Истмийски, игри (стгр. *Isthmia*) Игри в древна Гърция, чието име произлиза от Коринтския провлак (Истъм), където се провеждали. Според легендата били основани от Сизиф в чест на Меликерт, сина на Ино (➔), но по-късно Тезей ги посветил на Посейдон. Игрите водят началото си от VI в.пр.Хр., но всъщност храмът на Посейдон, където се чествали, е от VII в. пр.Хр. Значението им било толкова голямо, че никога не били отменяни, дори след разрушаването на Коринт от римляните в 146 г. пр.Хр. На победителите не се давала никаква парична награда, а само венец от ела или кервиз.

Итака (стгр. *Ithake*, лат. *Ithaca*) *геогр.* Гръцки остров в Йонийско море, родина и царство на Одисей, героя на Омир.

Италик, Силий Тиберий Каций (лат. *Italicus, Silius Tiberius Catius*) (около 25–101 г.сл.Хр.) Римски поет, роден вероятно в Италика, в Испания Бетика. По времето на Нерон бил консул, а после управител на Мала Азия. Впоследствие се оттеглил от политическия живот и живял във вилата, която била на Вергилий, близо до Неапол, където и умрял. Написал епическа поема в 17 книги за Пуническите войни, повлияна от Вергилий.

Италика (лат. *Italica*) *геогр.* Град в Испания Бетика (*Hispania Baetica*), който се намирал близо до днешна Севиля. Бил основан от Сципион по време на Втората пуническа война, за да настани там своите ветерани.

Италия (лат. *Italia*) *геогр.* и *ист.* Полуостров, простиращ се в Средиземно море, ограден на север от Алпите. Неговите брегове се мият от Адриатическо, Йонийско и Тиренско море. В Античността Италия била наричана и Авзония, Енотрия, Сатурния, Тирения и понякога Хесперия. От епохата на неолита до II хилядолетие пр.Хр. в Италия се заселили твърде различни по произход племена, които в една сложно преплетена последователност дали живот на различни култури и цивилизации. Най-древното население било на лигурите, които се разположили в северозападната част на полуострова. После се появили илирите, които заели адриатическите области, и венетите, установили се на североизток. Централна Италия била заета от умбрите, сабините, латините (които се смятали за *Aborigines*), волсците и др. Произходът и разположението на племената, които населявали Южна Италия са още пообъркани и сложни. От тях с най-голямо значение били брутите, сикулите, сиканите, самнитите, опиците (от които произлезли оските).

В историята на древна Италия от най-голямо значение били два периода – процъфтяването на етруската цивилизация между VIII и VII в. пр.Хр. и колонизацията от страна на Гърция на Южна Италия и Сицилия, с начало VIII в.пр.Хр. В началото на III в.пр.Хр. Рим доминирал почти над целия полуостров и впоследствие и над Сицилия, Сардиния и Корсика. От II в.пр. Хр., след завземането на Отсамалпийска Галия от римляните, с името „Италия“ започнала да се обозначава все по-обширна територия, чиито граници достигнали в I в. пр.Хр. до Алпите. Оттогава историята на Италия се идентифицирала с историята на Рим.

Итил (лат. *Itylus*) *мит.* Син на Аедона (➜), понякога бъркан с Итис (➜).

Итис (лат. *Itys*) *мит.* Син на Терей и Прокна, убит от майка си. ➜ Филомела и Терей.

Ифианаса (лат. *Iphianassa*) *мит.* 1. Дъщеря на Прет, цар на Аргос, и на Стенебоя. Тя и сестрите ѝ, Лизипа и Ифиноя, се смятали за по-добри от Хера или според друга легенда се противопоставяли на култа към Дионис (➜ *Претиди*). Ифианаса се омъжила за Меламп, който я излекувал от лудостта. **2.** Друго име на Ифигения, дъщерята на Агамемнон.

Ификрат (лат. *Iphicrates*) (около 415–354 г.пр.Хр.) Гръцки пълководец, син на обущар, достигнал до най-високите обществени длъжности благодарение на своите качества. Победил траките, спартанците и сиракузците. Командвал наемните войски, които помогнали на Артаксеркс III в похода му в Египет. Направил полезни нововъведения във въоръжението на гръцката войска с употребата на малък щит, *пелта* (➜ *пелтасти*), което дало възможност на войниците да са по-подвижни и бързи.

Ифигения (стгр. *Iphigeneia*, лат. *Iphigenia*) *мит.* Дъщеря на Агамемнон и Клитемнестра, наречена още Ифианаса. Когато цялата гръцка войска, готова да замине за войната в Троя, се събрала в Авлида, корабите не можели да отплават повече от три месеца заради продължително безветрие. Тогава отчаяният Агамемнон се обърнал към гадателя Калхант за съвет. Калхант му напомнил, че преди години обидил Артемида, като пронизал със стрелата си любимия ѝ елен и после се хвалел, че е по-добър ловец от богинята. За да умилостиви Артемида, трябвало да сложи на жертвения олтар собствената си дъщеря Ифигения. Независимо от мъката си Агамемнон отстъпил пред останалите военачалници, между които бил и брат му Менелай. Накарал съвсем младата си и красива дъщеря да дойде от Микена под предлог, че ще я жени за Ахил. Когато пристигнала в Авлида и разбрала истината, девойката изпаднала в отчаяние, но после приела да се жертва за успеха на гърците и се качила на олтара. В момента, в който жрецът щял да забие ножа в крехкото ѝ тяло, Ифигения била обвита от гъста мъгла и когато тя се разпръснала, на олтара лежала една окървавена кошута. Артемида се била смилила над Ифигения и я била заменила с кошутата. След това знамение богинята пуснала вятъра да духа, той издул платната на гърците и те стигнали благополучно до бреговете на Троя. През това време Артемида завела Ифигения в Таврида, в царството на Тоант, където я направила своя жрица и тя трябвало да отговаря за един жесток култ – тавриййците заколвали върху олтара на богинята всички чужденци. Но в Таврида пристигнал и братът на Ифигения Орест с верния си приятел Пилад и девойката трябвало да го принесе в жертва и него. Но тя го разпознала и избягала с двамата младежи, като им помогнала да отнесат статуята на Артемида.

Ификъл (лат. *Iphicles*) *мит.* **1.** Син на Амфитрион и Алкмена, еднояйчен брат на Херакъл, роден с него в един и същи ден. Участвал с него в много от делата му, а с Мелеагър в лова на калидонския глиган. **2.** (лат. *Iphiclus*) *мит.* Цар на Филака в Тесалия. Притежавал много бици, които дарил на Меламп (➜) затова, че му предсказал раждането на двамата му синове.

Ицилий Руга, Луций (лат. *Icilius Ruga, Lucius*) (V в.пр.Хр.) Народен трибун, който се борел срещу патрициите чрез един аграрен закон. В него се предлагало да се раздадат земите около Авентин на плебеите. Бил съпруг на Виргиния и след като тя била отвлечена от Апий Клавдий и после убита от самия си баща, подтикнал народа срещу децемвирите. Изгонил ги и осъдил на смърт Апий Клавдий, който се самоубил.

Й

йероглифи (лат. *hieroglyphicae littere*) С този термин (от старогръцки *hieros*, „свещен", и *glypho*, „издълбавам") се обозначават изрисуваните знаци, пиктограмите, които са свещеното монументално писмо на древните египтяни. Знаците са изображения на небесни тела, животни, растения, хора, инструменти, геометрични фигури.

Йовиан, Флавий (лат. *Iovianus, Flavius*) (331–364 г.сл.Хр.) Началник на стражата, родом от Мизия. След смъртта на Юлиан Апостат бил провъзгласен от войниците си за император. Възстановил християнската религия, като премахнал законите на предшественика си. Сключил мир с персите и умрял на път за Константинопол, вероятно от отровния газ от мангалите в палатката си.

Йокаста (лат. *Iocasta* или *Iocaste*) *мит.* Дъщеря на Менойкей, сестра на Креонт и съпруга на Лай, царя на Тива, от когото имала син Едип. Впоследствие Едип се оженил за Йокаста, незнаейки, че е негова майка.

йонийци (лат. *Iones*) Една от трите етнолингвистични групи в древна Гърция заедно с еолийците и дорийците. Смятало се, че са потомци на Йон (➜). Установили се по бреговете на Мала Азия.

Йония (лат. *Ionia*) *геогр.* Крайбрежна област в Мала Азия между Еолида и Кария, наречена така, защото била населена предимно от йонийци, избягали там след дорийското нашествие в Пелопонес. Дванайсетте полиса, Фокея, Еритра, Клазомена, Теос, Лебед, Колофон, Ефес, Милет, Миунт, Приена, Самос и Хиос били обединени в конфедерация. Нейн център било светилището на Посейдон на нос Микале. Отначало лидийците завладели областта, после многократно персите, от които била освободена от Александър Велики в 334 г.пр.Хр.. После Йония станала част от римската провинция Азия. Много голям бил приносът ѝ към гръцката цивилизация и култура.

Йосиф, Флавий (лат. *Iosephus, Flavius*) (около 37–102 г.сл.Хр.) Прочут юдейски историк, роден в Ерусалим, писал на гръцки. След въстанието на евреите се озовал в Рим като пленник. Там бил покровителстван от Веспасиан и после от Тит дотолкова, че приел името Флавий в чест на рода, към който принадлежали двамата императори. Автор на „Юдейска война", история на войната, водена от римляните срещу юдеите, и на „Юдейски древности", история на евреите.

К

Кабира (стгр. *Kabeira*, лат. *Cabira*) *геогр.* Античен град в Мала Азия, една от столиците на Митридат VI. В близост до нея станала битката, в която Луций Лициний Лукул победил царя на Понт.

Кабири (стгр. *Kabeiroi*, лат. *Cabiri*) *мит.* Божества на древните пеласги. В гръцката митология били добри и населявали подземията на Лемнос. Помагали в ковачницата на Хефест. Символизирали и съзидателната сила и закриляли обработването на земята и събирането на реколтата. Затова били свързвани с култа към Деметра, наричана още Кабира. При финикийците култът към тях се изразявал в мистичен ритуал на остров Самотраки. Тези, които се посвещавали в него, били подлагани на много изпитания, преди да бъдат допуснати до свещените ритуали.

cavea лат. (*кавеа*) В театъра и в римския цирк така се наричали концентричните стъпала, на които сядали зрителите. Първият ред (*prima cavea*) бил запазен за найважните граждани, а последният (*cavea ultima* или *summa*) се заемал от народа.

Кавказ (лат. *Caucasus*) *геогр.* Планинска верига между Евксинския понт (Черно море) и Каспийско море. Според древните тези планини били крайната точка на земята и върховете им докосвали небето. На един от тези върхове Зевс оковал във вериги Прометей.

кадуцей (лат. *caduceus*) Пръчка, украсена с две крила и две увити змии. За римляните тя била символът на херолда, вестителя на мира, наричан *caduceator*. В Гърция освен на херолда тя била и символ на арбитъра по време на състезания. Този, който го носел, се наричал „рабдух" (*rabduchos* – от *rabdos*, „пръчка"). Според мита веднъж Хермес, когато се намирал на хълма Китерон, за да раздели две биещи се змии, използвал един прът и двете животни се увили около него. Оттогава, като му добавили и двете разперени крила – знак за бързина, кадуцеят станал атрибут на Хермес. Символизирал не само мира, но и търговията, която богът закрилял. Затова Хермес бил наричан и жезлоносец (*caducifer*).

Кадъм (лат. *Cadmus*) *мит.* Легендарният основател на Тива. Бил син на финикийския цар Агенор и на нимфата Мелия (или Телефаса) и брат на красивата Европа. Когато момичето било отвлечено от Зевс, който ѝ се явил като бик, отчаяният Агенор заповядал на сина си да я търси навсякъде и да не се връща в двореца без нея. След много и безполезни опити Кадъм се допитал до оракула в Делфи, който му казал да

основе град на мястото, на което го отведе една крава. Младият финикийски първенец се подчинил и основал град там, където тя се спряла да си почине. Нарекъл града Тива, а областта, която се простирала наоколо – Беотия. Докато строял крепостта, изпратил другарите си да донесат вода от извора на Арес. Те обаче били нападнати и погълнати от дракона, който пазел извора. Останалият сам Кадъм го убил и по съвет на Атина посял зъбите му. От земята веднага израснали въоръжени мъже, които започнали да се бият до смърт помежду си, а единствените петима, които оцелели, помогнали на Кадъм да основе града. От тези петима войни, наречени спарти, тоест „посяти", водели началото си някои от най-знатните тивански фамилии. След това Кадъм се оженил за Хармония (➜), дъщеря на Афродита и Арес, и на сватбата им присъствали всички богове. Според една версия по-късно Кадъм бил свален от трона и с жена си изпратен в изгнание в Илирия. Там живеели в бедност, докато боговете, покрусени от техните нещастия, не ги превърнали в дракони (или змии). Освен че изградил крепостта на Тива, наречена на него Кадмея, бил и първият, който от Финикия донесъл в Гърция азбуката и научил хората да обработват метала.

Кайета (лат. *Caieta*) *мит.* Вярната кърмачка на Еней, която вместо да остане в Сицилия с другите троянски жени, поискала да последва героя и починала в днешна Кампания. На мястото, на което била погребана, се издигнал градът Гаета.

Кайней (стгр. *Kaineus*, лат. *Caeneus*) *мит.* Девойка, която се наричала Кайнада, но желанието ѝ да се сражава било толкова голямо, че Посейдон я превърнал в мъж с неуязвимо тяло. Участвала в лова на калидонския глиган, в похода на аргонавтите, а на сватбата на Пиритой се сражавала срещу кентаврите. Тъй като те не успявали да я наранят, я затрупали под една скала.

Как (лат. *Cacus*) *мит.* Известен крадец, син на Хефест, гигант с три глави, които бълвали пламъци. Обитавал една пещера на хълма Авентин и живеел от кражби. Тероризирал местното население и изгарял къщите им, след като ги плячкосва. Когато Херакъл минал през Италия с кравите на Герион, през нощта, докато спял, Как откраднал две. Завлякъл ги до пещерата, като ги дърпал обратно за опашките им, за да не може по следите да се определи къде ги е скрил. На следващата сутрин, щом животните чули да минава останалото стадо, водено от Херакъл, започнали да мучат. Тогава героят се втурнал към пещерата и след ожесточена борба с гиганта, който бълвал огън и пламъци, успял да го убие.

Калабрия (лат. *Calabria*) *геогр.* За римляните най-крайната област на Италия, която от Тарент достигала до нос Япигий (днес нос Санта Мария ди Леука). Главни пристанища на областта били Брундизиум (*Brundisium*), Хидрунт (*Hydrus*) и Тарент (*Tarentum*).

Калаис (лат. *Calais*) *мит.* Крилатият син на Борей, северния вятър, и Oрития, Нереида (или дъщеря на Ерехтей). С брат си Зет (➜) взел участие в похода на аргонавтите и освободил Финей от харпиите. Според една версия на поета Аполоний Родоски, Херакъл убил и двамата, защото му се противопоставили. Те не искали корабът Арго да се върне да го вземе, след като героят слязъл на сушата, за да търси красивия младеж Ил, отвлечен от нимфите.

Каламис (лат. *Calamis*) (V в.пр. Хр.) Старогръцки скулптор, произхождащ от Беотия или Атина. В неговите произведения вече се наблюдават идеалните пропорции, които предхождат каноните на гръцката класическа скулптура. Изработвал статуите си на богове, герои и животни от слонова кост, сребро, мрамор и бронз. Автор е на прекрасна статуя на Афродита. До нас е достигнало нейно копие, което се намира в Националния музей на Неапол.

калат (лат. *calathus*) Кошница във форма на обърнат, отрязан конус, в която жените държали принадлежностите си за шиене и плетене, както и плодове и цветя. Римляните я наричали и *qualus*. Персефона държала в ръцете си калат, когато беряла цветя в Сицилия и я отвлякъл Хадес. Същият вид кошница, пълна с плодове, се дарявала на Деметра по време на Елевзинските мистерии.

калатор (стгр. гл. – „*kaleo*" – викам) Така наричали общественият вестител в Рим и робът на понтифекса или на жреците. Той вървял пред тях и им проправял път в тълпата, когато трябвало да изпълняват жертвоприношения.

Калв, Гай Лициний (лат. *Calvus, Gaius Licinius*) (84–47 г.пр.Хр.) Римски оратор и поет, автор на епиграми срещу Цезар и Помпей. Писал също така и елегии, между които една, много известна заради елегантния си стил, в памет на жена му Квинтила, починала преждевременно.

калдариум При римляните това била топлата или парна баня, а в римските терми (➜ терми), помещението предназначено за този тип бани.

каледони (лат. *Caledones*) Жителите на Каледония (➜), които били от келтски произход. През VI в. пр.Хр. келтите нахлули в северните области на Британия. Тези земи по-рано били населявани от иберийците, които владеели и полуострова, наречен по-късно иберийски. Населението, вероятно с африкански произход, отчасти било асимилирано от завоевателите. Келтските племена, войнствени и независими, се обединявали в *кланове*, извършвали набези и плячкосвали британите и преди, и след идването на римляните, които напразно се опитвали да ги подчинят. През 83 г.пр.Хр. Гней Юлий Агрикола се промъкнал в южната част на страната и успял да нанесе поражение на каледоните, но по-късно набезите им продължили. Римляните наричали каледоните „*скоти*", по името на племе, дошло от Ирландия, и „*пикти*" (нарисувани), защото войните им преди битка боядисвали телата си в синьо.

Каледония (лат. *Caledonia*) *геогр.* Така римляните наричали северната част на Британия, тоест днешна Шотландия. Агрикола нахлул в южната част на Каледония с намерение да очертае границите на римските територии, но не постигнал продължителни резултати. Впоследствие, за да ограничи нападенията на каледонците, император Адриан, построил защитна стена (*vallum*), висока около шест метра, успоредно на която имало ров.

календар (лат. *Fasti*) Вероятно първата система за измерване и регистриране на изминаващото време била дело на вавилонските астрономи. Тя се основавала на привидното въртене на слънцето и на интервалите между едно пълнолуние и друго. Те разделили годината на два цикъла (лято и зима) от по шест лунни месеца. За да преодолеят различията между слънчевата и лунната година, ежегодно вмъквали на равни интервали един месец повече. Древните египтяни възприели един предимно слънчев календар, основаващ се на появяването и изчезването на звездата Сириус и на годишните разливи на река Нил, които ставали малко след появата на звездата. Освен това разделили годината на три сезона от по четири месеца, всеки от по тридесет дни. Гръцкият календар (*hemerologion*) посочвал като начало на годината различни периоди в зависимост от града. В Атина, Самос и Делфи годината започвала през лятото; в Спарта, Родос и Беотия през есента; в Хиос през пролетта. Атическият календар включвал дванадесет месеца. Първият се наричал хекатомбеон (от 15 юли до 15 август) и бил следван от още единадесет месеца, всеки с по 29 и 30 дни, които съответно се наричали: метагитнион, боедромион, пианепсион, посейдеон, гамелион, антестерион, елафеболион, мунихион, таргелион, скирофорион (➜ *отделни термини*). Все пак, за да изравнят този лунно-слънчев календар, след пет години с по дванадесет лунни месеца (354 дни), следвали три години, в които месеците били тринадесет (384 дни). Според легендата най-древният римски календар съдържал само десет месеца (*Martius, Aprilis, Maius, Junius, Quintilis, Sextilis, September, October, November, December*). Тъй като годините имали само 304 дни, не съответствали нито на лунния, нито на слънчевия календар. Впоследствие Нума Помпилий решил да направи годината от дванадесет месеца и да прибавя всеки две години, веднага след *Терминалиите* (➜), един кратък месец от 22 или 23 дни, фиксиран от понтифексите. Нума въвел също така и календите (➜), ноните (➜) и идите (➜). В зависимост от месеца ноните и идите се падали в различни дни. Тъй като с минаването на времето римският календар се оказал с три месеца напред в сравнение със сезоните и се получило едно голямо объркване, през 46 г.пр.Хр. Юлий Цезар възложил на астронома Созиген да преобразува календара (впоследствие наречен *юлиански календар*). Взимайки за основа продължителността на слънчевата година (365 дни), той въвел една година, всяка четвърта, от 366 дни (високосна). Освен това Созиген преместил началото на година от 1 март на 1 януари. После, за да изравни календара със сезоните, заповядал 46 г.пр.Хр. да има 445 дни. Римляните нарекли тази година „годината на объркването“. От името на Цезар месец *Quintilius* бил наречен *Iulius* (юли), а пък Октавиан Август нарекъл на свое име месец *Sextilis Augustus* (август).

календи (лат. *calendae* или *kalendae*) В римския календар първият ден от всеки месец. Тогава имало много празници и изтичали различни срокове. През архаичната епоха в Рим на този ден понтифексът определял колко дни ще има между календите и ноните (➜). Гърците нямали календи и когато римляните искали да кажат, че нещо никога няма да бъде направено, използвали шеговития израз, че ще се случи *ad calendas Graecas* („на гръцките календи“).

caliga лат. (*калига*) Кожена войнишка обувка, тип сандал. Често подметките им били подсилени с пирони (*caligae clavate*).

caligula лат. (*калигула*) Войнишки обувки, тип ботуши.

Калигула (лат. *Calicula*) (12–41 г. пр.Хр.) Прякор на Гай Юлий Цезар Германик (лат. *Caesar Germanicus, Gaius Iulius*), римски император. Бил най-младият от синовете на Германик и Агрипина Старата и осиновен племенник на Тиберий. Този прякор му бил даден от римските войници в Германия, където се родил, понеже като дете обичал да обува техните обувки (*caligae*) и да се облича като войник. Наследил Тиберий и започнал да управлява през 37 г.пр.Хр. През първите осем месеца се проявил като справедлив и човечен император и получил голяма популярност. За съжаление по-късно тежка болест увредила мозъка му и младият император станал жесток и деспотичен. Наложил данъци, преследвал противниците си, изисквал да бъде почитан като бог и наредил да се построи храм в негова чест, провъзгласил коня си Инцитат (*Incitatus*) за сенатор и извършил поредица безумни постъпки, които отчуждили и народа, и сената. Оглавил два безуспешни военни похода – един в Британия, където срещнал твърдата съпротива на местните племена, предвождани от Каратак, и един в Галия. Бил убит от собствените си преторианци начело с трибуна Касий Хереа.

калидариум ➜ *калдариум*.

Калидон (лат. *Calydon*) *геогр.* Град в Етолия. Според легендата в близост до него Мелеагър убил огромния и свиреп глиган, изпратен от Артемида.

Каликрат (стгр. *Kallikrates*) (V в. пр.Хр.) Известен архитект, който заедно с Иктин издигнал върху Акропола в Атина известния храм Партенон. Той бил посветен на Атина Партенос (*Parthenos*), закрилницата на града.

Каликратид (лат. *Kallikratidas*) (?–406 г.пр.Хр.) Спартански военачалник. Наследил Лизандър в командването на флота и успял да спре Конон при Митилин. В битката при Аргинуските острови не се поколебал да премери сили с много по-многобройния атински флот. Вероятно спартанците щели да победят, ако Каликратид не се бил удавил, след като паднал в морето.

Калимах (лат. *Callimacus*) (около 315–240 г.пр.Хр.) Старогръцки поет с изключително висока култура, произхождащ от древна фамилия от Кирена. Живял в Александрия, където Птолемей II Филаделф му възложил ръководството на Музейона и Библиотеката. Калимах се посветил на създаването на химни, епиграми и елегии. Високообразован, той написал сборник от четири книги, наречен „Причини“ (*Aitia*). Съдържал елегии за митичния произход на имената и местностите, явленията, празниците и др. От тях най-известна е „Къдрицата на Береника“, преведена от Катул на латински. Разгърнал дейността си в различни области на познанието, създал

произведения в проза за птиците и реките в света. Съставил и каталог на Александрийската библиотека в 120 книги, озаглавен „Описателни таблици" (*Pinakes*), изключително важно историческо и литературно сведение. За съжаление от него са останали само фрагменти. Калимах бил много уважаван от съвременниците си, учител на Ератостен и считан за един от най-големите представители на александрийските поети.

Калин (лат. *Callinus*) (VII в.пр.Хр.) Старогръцки поет, роден в Ефес. Най-древният автор на елегии, литературен жанр, на който може би самият той бил основател.

Калиопа (лат. *Calliope*) *мит.* Най-важната от деветте музи, музата на епическата поезия. Името ѝ означава „хубавогласната". Дъщеря на Зевс и Мнемозина, според една легенда тя била любима на Аполон и имала от него син, Орфей. Според друга родила Орфей от царя на Тракия, Еагър.

калипигия (стгр. *kallypygos*) Епитет на Афродита, който означава „с хубавите задни части", от старогръцки *kalè pygè*.

Калипсо (лат. *Calypso*) *мит.* Нимфа, дъщеря на Атлант (или Океан) и Тетия, царица на остров Огигия, където спасила Одисей след корабокрушението. Името ѝ произлиза от старогръцкия глагол *kalypto*, който означава „преча да бъде видяно нещо, крия". Така и Калипсо цели седем години крила гръцкия герой, в когото била влюбена и на когото обещала вечна младост, ако се ожени за нея. Но Одисей предпочел да се върне в Итака и нимфата, по нареждане на боговете, трябвало да го пусне да си тръгне. Помогнала му да построи сал и след като героят заминал, умряла от мъка по него.

Калироя (лат. *Callirhoe*) *мит.* Име на няколко митични героини, между които: **1.** Дъщеря на Океан, която родила от чудовището Хризаор три чудовища: Химера, Герион и Ехидна. **2.** Дъщеря на Ахелой, омъжена повторно за Алкмеон (➜), от когото родила Акарнан и Амфотер. Калироя поискала от мъжа си да ѝ дари огърлицата на Хармония, станала вече причина за много нещастия, между които смъртта на Ерифила и на съпруга ѝ Амфиарай (➜). Алкмеон, който бил подарил огърлицата на първата си съпруга, Алфезибея, се опитал да ѝ я отнеме, но се намесили нейните братя и убили Алкмеон. Тогава Калироя, за да отмъсти за смъртта на съпруга си, помолила Зевс да направи така, че още малките ѝ синове бързо да пораснат. Молбата ѝ била чута и богинята Хеба ги превърнала веднага в младежи. Двамата братя отнели живота на убийците на баща си, взели фаталната огърлица и я принесли в дар на Аполон. **3.** Момиче от Калидон, в Етолия. В него се влюбил Корес, жрец на Дионис. Тъй като Калироя го отблъсквала, Корес помолил Дионис да я накаже. За да задоволи своя жрец, богът напил жителите на Калидон и отнел разсъдъка им. Тогава оракулът казал, че за да се освободят от това състояние, трябва да принесат в жертва момичето. След като Корес разбрал това, потресен се самоубил. Калироя, развълнувана от неговия жест, за да успокои сянката му, се самоубила и била превърната в извор.

Калистен (лат. *Callisthenes*) (370–327 г.пр.Хр.) Старогръцки историк, родом от Тракия. Бил роднина на Аристотел, който се грижел за неговото образование и му възложил задачата да опише подвизите на Александър Македонски, като го придружава по време на походите му на изток. Калистен бил образован човек, със строг нрав, противник на ласкателствата и на безочливо демонстрираната сервилност на придворните, с което предизвикал антипатията на монарха. Александър се възползвал от един заговор, в който историографът му изглеждал замесен, и се освободил от него, като го наказал със смърт. Освен монографията „Делата на Александър" (*Alexandru praxeis*), Калистен написал и „История на Гърция" (*Hellenikà*) в десет книги, която разглеждала периода между 387 и 357 г. пр.Хр., както и „Обиколка с кораб" (*Periplus*).

Калисто (лат. *Callisto*) *мит.* Нимфа в Аркадия, любимка на Артемида. Зевс, за да се доближи до нея, приел образа на богинята, след което я прелъстил и я направил майка на Аркад. Артемида изгонила нещастницата, а пък Хера от ревност я превърнала в мечка. По-късно, след като Аркад станал ловец, срещнал мечката, която се скитала в гората, и се опитал да я прониже със стрелата си. Тогава Зевс се намесил, за да предотврати майцеубийството и превърнал и Аркад в мечка. После поставил и двамата сред съзвездията: Калисто станала Голямата Мечка, а пък синът ѝ Аркад – Воловар.

Калистрат (лат. *Callistratus*) (IV в. пр.Хр.) Атински оратор и политик, родом от Афидна. Изглежда бил много уважаван от съгражданите си и Демостен. По-късно обаче загубил благоразположението на атиняните и бил изпратен в изгнание. След като се опитал да се върне в родината си, бил осъден на смърт.

calculus лат. (калкулус) **1.** Парченце скала или камъче, което се използвало за правене на сметки, откъдето и думата придобила значението „изчисление, сметка". **2.** Пешка в игра, подобна на шаха. **3.** Парченце камък, използвано при гласуване, което било бяло при положителен вот и черно при отрицателен.

Калпа (лат. *Calpe*) *геогр.* Планина в Испания, която заедно с планината Абила (➜) в Африка били считани от древните за крайната точка, поставена от природата, която може да бъде завладяна от човека. Според легендата Херакъл заварил една планина, която разделил, за да свърже по този начин океана със Средиземно море. Двете планини били наричани „Херкулесовите стълбове". Калпе е днешният скалист нос на Гибралтар.

Калпурний (лат. *Calpurnius*) Име на римски род. Представителите му твърдели, че той води началото си от Калпус, син на Нума. Към този род принадлежат много знатни фамилии, като Пизон (➜) и Бибул (➜).

Калпурния (лат. *Calpurnia*) (I в.пр. Хр.) Четвъртата съпруга на Юлий Цезар, дъщеря на влиятелния римски политик Луций Калпурний Пизон. Разказва се, че в нощта преди убийството на Цезар сънувала, че пада покривът на къщата и че убиват съпруга ѝ в ръцете ѝ. Тя безуспешно се опитала да го възпре да не отива в курията, където бил убит. След смъртта на Цезар била под закрилата на Антоний.

Калхант (лат. *Calchas*) *мит.* Прочут гадател, който се присъединил към похода на гърците срещу Троя. В Авлида, пристанище на Беотия, където войските се били събрали по време на жертвоприношение, изтълкувал появилото се знамение. Казал, че Троя ще издържи на обсадата девет години и на десетата, ще падне. По-късно безветрие пречело на флота да потегли. Калхант предсказал, че това ще продължи, докато не бъде принесена в жертва на Артемида дъщерята на Агамемнон Ифигения (➔), за да се умилостиви гневът на боговете. Веднъж и той получил предсказание за себе си. То гласяло, че ще умре, когато срещне по-добър гадател от него. В Колофон Мопс отгатнал точно колко са смокините на едно плодово дърво и така го победил. Тогава Калхант се самоубил от срам и мъка.

calceus лат. (калцеус) При римляните обувка, тип елегантен ботуш, стигащ до прасеца, който се носел с тогата. Изразът *calceos mutare* (сменям обувките) означавал „ставам сенатор", тъй като обувките на сенаторите се различавали от тези на обикновените граждани. Използвал се също изразът *calceos poscere* (искам обувките), който означавал „ставам от масата", защото римляните си сваляли обувките, преди да седнат на масата, и си ги поисквали, преди да станат.

Камбиз (лат. *Cambyses*) Име на двама персийски царе от династията на Ахеменидите. **1. Камбиз I** (VI в.пр.Хр.) Персиец, вероятно със скромен произход, или първенец, държан като заложник при царя на мидийците Астиаг. Разказва се, че царят се изплашил от едно предсказание, според което щял да бъде детрониран от своя внук. Затова избрал за годеник на дъщеря си Мандана Камбиз. Смятал, че той, обикновеният човек, няма да може да създаде бъдещ цар. Камбиз все пак станал цар и имал много деца от Мандана, между които и Кир Велики (➔). **2. Камбиз II** (?–522 г.пр.Хр.) Син и приемник на Кир Велики. За да консолидира Империята, продължил с политиката на експанзия, водена от баща му. Организирал поход срещу Египет, завладял Мемфис, след това се насочил срещу етиопците, където се провалил. Опитал се да завладее и Либия, но загубил в пустинята по-голямата част от войската си. След като се върнал в Египет, чертите на неговия зъл характер се изострили от претърпените загуби, липсата на чувство за мярка и пиянството. Той насочил гнева си срещу египтяните, срещу техните богове, срещу собствените си приятели и роднини, като стигнал дотам да убие тайно жена си и брат си Бардия (наречен Смерд). След няколко години бил принуден да се върне в родината си, защото узурпаторът Гаумат, представяйки се за Смерд (➔), се опитвал да вдигне на въстание персите и да се обяви за цар. По обратния път, в Екбатана, Камбиз умрял от рана, която си бил направил сам със сабята, като се качвал на коня.

Камез (лат. *Cameses*) *мит.* Легендарен италийски цар, приятел и брат на Янус.

камени (лат. *Camenae*) *мит.* Древни италийски божества, може би изворни нимфи, които притежавали дарбата да предсказват. По-късно били отъждествявани с музите.

Камил, Марк Фурий (лат. *Camillus, Marcus Furius*) (?–365 г. пр.Хр.) Римски военачалник. След като бил избран за диктатор през 396 г.пр.Хр., завладял град Веи, обсаждан от десет години. Малко по-късно го обвинили несправедливо и го изпратили в изгнание. След поражението на римляните, което им нанесли галите на Брен, се върнал в Рим и прекратил преговорите за капитулация (390 г. пр.Хр.). Според традицията, докато се теглело златото за откупа, Камил произнесъл известната фраза: „Рим се завзема не със злато, а с желязо" и освободил града от нахлулите варвари. Победил и еквите, волските и етруските. С това заслужил да го наричат „втори основател на Рим".

Камила (лат. *Camilla*) *мит.* Известна героиня от Енеида. Дъщеря на Метаб, царя на Привернум, град на волските. Отгледана от баща мизантроп в непрекъснат контакт с природата, тя израснала силна, смела, добра ловджийка и посветена на Диана. Участвала във войната срещу троянците, водени от Еней. Била съюзница на Турн, който ѝ възложил да убие Арунт. Докато търсела врага си, погледът на войнствената девойка бил привлечен от пищните оръжия на троянеца Хлор и в желанието си да ги притежава забравила всяка предпазливост. Умряла, прободена от копието на Арунт и рутулите се обърнали в бягство. Била отмъстена от нимфата Опс, изпратена от Диана, която с една стрела убила Арунт, ликуващ за победата на троянците.

Кампания (лат. *Campania*) *геогр.* и *ист.* Област в Италия, която граничела с Лациум, Самниум, Лукания и морето. Почвата ѝ била много плодородна, тъй като била с вулканичен характер. Произвеждало се зърно, плодове, вино, а пък благият климат донесъл на Кампания името *Campania felix* (щастливата Кампания). Първите жители на областта, по произход оски, се смесили с гърците, които през VIII в.пр.Хр. колонизирали крайбрежната ивица. След това в Кампания се заселили етруски и самнитски племена, а през IV в. пр.Хр. областта била завладяна от римляните. Те дошли на помощ на Капуа, която искала да се освободи от натиска, упражняван върху нея от самнитите. Освен Капуа (*Capua*) имало много процъфтяващи градове, като Волтурнум (*Volturnum*), Литернум (*Liternum*), където се оттеглил Сципион Африкански, Мизенум (*Misenum*), Бая (*Baiae*), Путеоли (*Puteoli*), Неапол (*Neapolis*), Херкуланум (*Herculaneum*), Сурент (*Surrentum*), Помпей (*Pompeii*), Салернум (*Salernum*).

Кана (лат. *Cannae*) *геогр.* и *ист.* Древна крепост в Апулия. Там в 216 г.пр.Хр. картагенците начело с Ханибал нанесли кърваво поражение на римляните, предвождани от Гай Теренций Варон и Луций Емилий Павел. Жертвите от страна на Римляните били 25 000 души.

Канака (лат. *Canace*) *мит.* Дъщеря на Еол. Била любовница на Посейдон и родила от него много деца. Освен това имала любов с брат си Макарей. Щом баща ѝ Еол разбрал за греховните им отношения, я накарал да се самоубие и дал новороденото дете за храна на кучетата.

Кандака (лат. *Candace*) (I в.пр. Хр.) Царица на Нубия, в Етиопия.

Когато губернаторът на Египет Петроний се опитал да завладее нейното царство и завладял столицата Напата, Кандака дала изключително храбър отпор и чак при втората си експедиция Петроний успял да я победи. Името означавало и титлите на нубийските царици.

кандидат (лат. *candidatus*) В Рим преди изборните комиции този, който се стремял към обществена длъжност, се представял пред магистрата, облечен в бяла тога (от *candidus*, „бял"), за да получи одобрение от него.

канефори (стгр. *kanephoroi*) В Гърция така били наричани девойките от знатни семейства, които при някои празници и по-специално на Панатенеите носели на главите си кошнички (*kaneon* или *kalathos*). В тях се поставяли даровете и свещените съдове за жертвоприношенията. В гръцкото изкуство канефорите били изобразявани често и статуите им се използвали като кариатиди, а кошничките изпълнявали ролята на капители. Много известни са канефорите на Ерехтейона.

Canicola (лат. *Каникула*) *астр.* Сириус, най-ярката звезда от съзвездието Голямото куче. При нейното изгряване започвал най-горещият период на лятото. Гърците наричали тези четирийсет дни, които започвали в първите дни на юли и продължавали до към средата на август „дните на кучето".

кантабри (лат. *Cantabri*) Планинско, войнствено и диво племе от Тараконска Испания (*Hispania Tarraconensis*), подчинено от Август между 25 и 19 г.пр.Хр.

Кантабрия (лат. *Cantabria*) *геогр.* Планински регион в североизточна Испания, над Бискайския залив.

Канулей, Гай (лат. *Canuleius, Gaius*) (V в.пр.Хр.) Народен трибун от семейство на плебеи, прокарал през 445 г.пр.Хр. закон (*lex Canuleia*), който премахвал забраната за брак между патриции и плебеи, съществуваща в Дванадесетте таблици. Бил също така автор на предложението да бъде дадена възможност на народа да подбира кандидатите за консули от представителите и на едното, и на другото съсловие.

Cancer (лат. *Канцер*) *астр.* Зодиакалното съзвездие Рак. Според легендата, докато Херакъл се биел с лернейската хидра, неговата вечна противница Хера изпратила един рак, който да му ухапе крака. Героят го стъпкал и тогава богинята го поставила на небето, между съзвездията Близнаци и Лъв.

Кападокия (лат. *Cappadocia*) *геогр.* Област в централна Анатолия. През VI в.пр.Хр. станала част от Лидия, а впоследствие била завладяна от персите. През 17 г. сл.Хр. била присъединена към Римската империя.

Капаней (лат. *Capaneus*) *мит.* Аргоски първенец, съпруг на Евадна (➜), известен с огромния си ръст и жестокостта си. Бил един от седемте срещу Тива, който пръв се изкачил на градската стена. Когато Амфиарай им предсказал, че експедицията им е обречена да свърши трагично, защото боговете са против тях, Капаней се присмял на боговете и отрекъл съществуването им. Казал, че за него единственият бог е мечът му и така ги разгневил. Тогава, докато по кулите на Тива се развихряла ожесточена битка с мечове, Капаней бил поразен от мълнията на Зевс и умрял в пламъци.

Капела, Марциан Миней Феликс (лат. *Capella, Marcianus Minneus Felix*) (V в.пр.Хр.) Римски прозаик, родом от Картаген. Бил автор на съчинението „Сатирикон" (*Satyricon*) в девет книги, от които първите две, озаглавени „За сватбата на Меркурий и Филология" (*De nuptiis Mercurii et Philologiae*), описвали сватбата на Меркурий с Филология като възхвала на свободните изкуства.

Капена (лат. *Capena*) *геогр.* Древен итало-етруски град, разположен в полите на хълма Соракта. На него била наречена по-късно една от римските порти – Порта Капена.

Капис (лат. Capys) *мит.* **1.** Потомък на Зевс, омъжил се за Темида, дъщерята на Ил, от която имал син, Анхиз. **2.** Троянски войн, приятел на Еней. Бил от онези, които искали да унищожат троянския кон. Според някои градът Капуа бил наречен на него. **3.** Цар на Алба. В „Енеида" Анхиз го показва на Еней в долината на Елисейските полета.

Капитолийски хълм (лат. *Capitolinus mons*) Един от седемте хълма на Рим. Имал два върха. На по-високия, северния, се издигала капитолийската скала (*Arx*), а на другия, на юг, храмът, посветен на Юпитер Всеблаг Всемогъщ, Юнона и Минерва, построен според легендата от Тарквиний Приск. Освен този храм там се намирали и храмовете на Юно Монета, на Конкордия, Венера, на звездните божества Опс, Хонор и Виртус. В южната част се намирала Тарпейската скала, наречена така заради легендата за Тарпея (➜). От нея били хвърляни предателите. На капитолийската скала Сервий Тулий построил държавния затвор Тулианум, по-късно наречен Мамертински (*Mamertinus*).

Капри (лат. *Capreae*) *геогр.* Остров в Тиренско море срещу бреговете на Кампания. Бил колонизиран от гърците. Според техните легенди там пребивавали сирените. Умереният климат и прекрасният пейзаж накарали Август да го откупи от жителите на Неапол. Впоследствие принадлежал на Тиберий. Той построил там великолепен дворец, в който прекарал последните седем години от живота си.

Капуа (лат. *Capua*) *геогр.* и *ист.* Град в областта Кампания, на Виа Апия. По времето на Втората пуническа война Ханибал разположил там зимния си лагер и бил приятелски приет от жителите му. Впоследствие римляните наказали Капуа, като избили най-знатните граждани, разпръснали или продали в робство останалите. От едно известно училище за гладиатори в града водело началото си въстанието на робите, оглавявано от Спартак (➜). По времето на Юлий Цезар там била преместена една римска колония и така Капуа се превърнала в процъфтяващ град, втория по известност в Италия след Рим.

Кар, Марк Аврелий (лат. *Carus, Marcus Aurelius*) (около 235–283 г. сл.Хр.) Римски император, роден в Нарбон, Галия. Началник на преторианците при Проб, след смъртта му (282 г.пр.Хр.) той бил провъзгласен за император от цялата войска. Опитал се да предаде властта на синовете си, Карин и Нумериан, като ги направил цеза-

ри въпреки волята на Рим. Бил смел и енергичен и спечелил значителни победи срещу сарматите и персите. Станал жертва на заговор на преторианците, начело с Апер, командващия императорската гвардия.

Каракала (лат. *Caracalla*) (186–217 г.сл.Хр.) Прякор на Басиан, по-късно преименуван на Марк Аврелий Север Антоний, даден му заради дългата галска дреха (*caracalla* или *caracallis*), която обичал да носи. Син на Септимий Север и Юлия Домна, той получил титлата август и наследил баща си в управлението заедно с брат си Гета през 211 г.сл.Хр. Година по-късно поръчал да убият брат му, като заедно с него елиминирал и поддръжниците му. Сражавал се победоносно срещу алеманите и се опитал да възстанови хазната, увеличавайки данъчната тежест. Започнал строежа на грандиозните терми, които носят неговото име. Най-важното му дело бил Едиктът на Каракала (*Editto di Caracalla*) или Антониановото постановление (*Constitutio Antoniana*), с което се давало римско гражданство на всички жители на империята. През 214 г. заминал на поход срещу партите и три години по-късно бил убит в Едеса със заговор, организиран от преторианския префект Макрин.

Карал (лат. *Carales*) *геогр.* Град, основан от финикийците на южния бряг на Сардиния, днес Каляри. От финикийски търговски център той станал владение на картагенците и после на римляните, които дали на жителите му римско гражданство.

Каран (стгр. *Karanos*) *мит.* Един от Хераклидите, който от град Аргос отишъл с група войници в Македония и там създал свое царство.

Каратак (лат. *Caratacus*) (I в.сл. Хр.) Първенец на британското племе катувелауни, който през 51 г. сл.Хр. застанал начело на силурите. Заедно с ицените те се опитали да се противопоставят на навлизането на римските войски, като организирали защитата си на едно възвишение в южната част на Шропшир. Претърпял поражение и жена му и дъщеря му попаднали в ръцете на римляните. Каратак избягал при Картимандуа (➜), царица на бригантите, но тя го измамила и предала на завоевателите. Те го завели в Рим, за да украсят с неговото присъствие триумфа на Клавдий. Докато останалите пленници се унижавали и молели за милост, смелият принц се държал толкова достойно, че заслужил възхищението на императора, който се отнесъл към него с благородство.

Карбон (лат. *Carbo*) Фамилното име на някои известни римски граждани от рода Папирий (*gens Papiria*). **1. Карбон, Гай Папирий** (лат. *Gaius Papirius*) (II в.пр.Хр.) От плебейско семейство, приятел на Тиберий Гракх, той се сражавал рамо до рамо с него за правата на народа. Станал народен трибун в 131 г.пр.Хр. Като враг на Сципион Емилиян вероятно бил замесен в смъртта му. **2. Карбон, Гней Папирий** (лат. *Gnaeus Papirius*) (?– 82 г. пр.Хр.) Един от най-пламенните поддръжници на Марий, който заел мястото на Цина в борбата срещу Сула. След като претърпял поражение, бил изпратен в затвора от Помпей и осъден на смърт.

Кардея (лат. *Cardea*) *мит.* Богиня на вратите. Римляните я считали за пазителка на дома и семейството.

карийци (лат. *Cares*) Жителите на Кария (➜). Жителите от крайбрежието, средиземноморски тип, те били повлияни от гърците, докато карите, идващи от вътрешността, били груби и войнствени, служели във войската като наемници и имали славата на нелоялни и продажни хора. Поставяли ги в една група с кападокийците и критяните и за тях съществувала поговорката „*tria kappa kakista*“ (тоест „Трите ужасни „К“, по първата буква на имената им на старогръцки език).

Карине (лат. *Carinae*) Аристократичен квартал в древен Рим, разположен на хълма Есквилин.

Карин, Марк Аврелий (лат. *Carinus, Marcus Aurelius*) (?–285 г. сл.Хр.) Римски император, син на Марк Аврелий Кар. Заедно с брат си Нумериан получил титлата цезар и управлението на Западната империя. След смъртта на баща си и брат си останал единствен император. Наложило му се обаче да се сражава с подкрепяния от войската Диоклециан. Бил победен и убит, вероятно от свой подчинен.

кариатиди (стгр. *Karyatides*) Женски фигури, използвани в архитектурата, като орнамент с поддържащ ефект. Според легендата кариатидите били статуи на жените от аркадския град Кария, поробени, защото градът им участвал на страната на персите срещу Гърция. В знак на презрение атиняните ги изобразявали измъчени от тежестта на товари.

Кария (лат. *Caria*) *геогр.* Област в Мала Азия, която се простирала на запад по протежение на Егейско море и граничела на север с Лидия. По крайбрежието гърците създали процъфтяващи колонии, между които най-значимата Милет, на устиетио на р. Меандър (днешен Балат), била изключително важен търговски и културен център през VII и VI в.пр.Хр. Други известни градове в Кария били Халикарнас, Книдос, Магнезия, Антиохия, Кос. Отначало областта се намирала под властта на Лидия, после на персите начело с Кир, и накрая станала част от римската провинция Азия.

Кармента (лат. *Carmenta*) *мит.* Една от камените (➜), майка или съпруга на аркадския цар Евандър, който донесъл цивилизацията в Лациум. В Рим била смятана за защитница на майчинството и имала светилище на Капитолийския хълм.

Карнеад (лат. *Carneades*) (около 215–129 г.пр.Хр.) Старогръцки философ, родом от Кирена, в Либия. Отишъл в Атина първоначално като стоик, но по-късно станал основател на Новата академия, която заместила Академията на Платон, и бил последовател на скептицизма. Поддържал теорията, че не може да се опознае истината, а само вероятното и възможното. Бил надарен оратор и експерт като софистите в изкуството на противоречието. Успявал да поддържа с външно неоспорими твърдения както една теза, така и нейната противоположност.

Карпо (стгр. *Karpo*) *мит.* Една от хорите (➜), чието име произлиза от думата *karpos*, която на старогръцки означава „плод“. Била много почитана в Атина.

Картаген (лат. *Carthago*) *геогр.* Един от най-известните градове в древността. Намирал се на полуостров на северния бряг на Африка, в днешния залив на Тунис. Имал две пристанища, едно за во-

енните кораби и едно за търговските. Историците твърдят, че бил основан от финикийски търговци от Тир между IX и VIII в.пр.Хр., докато според легендата градът бил построен от Дидона (➔) и първоначално носел името Бирса. Картаген бързо станал значима морска и търговска сила, която контролирала Средиземно море и спирала гръцката експанзия. От VI в.пр. Хр. военачалниците на Картаген завладели много градове и територии в Африка, от заливите Сирти до днешния Гибралтарски пролив, както и Сардиния и голяма част от Сицилия. В Испания и Корсика Картаген имал търговски пунктове и жителите трябвало да плащат данък, за да си осигурят закрилата. Скоро между Картаген и Рим, който завладял южната част на Италия, възникнало силно съперничество, което през 264 г. пр.Хр. породило Първата пуническа война (➔ *Пунически войни*). При Третата пуническа война, след двегодишна обсада римляните завладели Картаген и го разрушили с пожар, който продължил две седмици. Завзетите територии станали римски провинции. Август възстановил града през 29 г. пр.Хр. и той процъфтял отново, превръщайки се впоследствие в голям християнски център. През V в.сл.Хр. Картаген бил завладян от вандалите и станал столица на цар Гензерих. През 533 г. го превзел Велисарий и го направил част от Източната империя.

Картимандуа или **Картисмандуа** (лат. *Cartimandua*) (I в.пр. Хр.) Царица на британското племе бриганти, която потърсила съюз с римските нашественици. Когато обаче Картимандуа им предала подслонилия се при нея Каратак (➔), смятан за герой от всички британци, съпругът ѝ Венуций, когото тя била изгонила, подтикнал бригантите да се освободят от нея. Тогава тя се принудила да поиска помощ от римляните, предвождани от Дидий, за да потуши със сила въстанието.

Касандра (лат. *Cassandra*) *мит.* Красивата дъщеря на Приам и Хекуба, жрица на Аполон. Богът се влюбил в нея и за да я спечели, я дарил с пророческа дарба. Но Касандра не отвърнала на любовта му и той, неможейки да си върне обратно дара, направил така, че никой да не вярва на нейните пророчества. Напразно принцесата умолявала троянците да върнат Елена и да не вкарват в Троя дървения кон, но никой не обърнал внимание на нейните думи. Тя предсказала ужасен край и на жестокия гръцки воин Аякс, сина на Оилей. След превземането на града той я изненадал в храма на Атина, където се била скрила, и в знак на презрение я изнасилил. Дори Агамемнон, който взел Касандра със себе си в Микена, не ѝ повярвал, когато му казала за плановете на Клитемнестра и Егист срещу него. Това ѝ пророчество се оказало фатално, защото, след като убила мъжа си, Клитемнестра убила и самата Касандра.

Касандър (стгр. *Kassandros*, лат. *Cassander*) (около 354–297 г.пр. Хр.) Син на Антипатър, македонски военачалник, един от диадохите. Организирал убийството на Олимпия, Роксана и на малкия син на Александър, както и на другата съпруга на македонския цар, Барсина (➔). Оженил се за Тесалоника (➔), сестрата на Александър

Велики. През 306 г.пр.Хр. станал цар на Македония. В битката при Ипсос, съюзен с Птолемей I и Лизимах, той победил Антигон (301 г. пр.Хр.).

Касивелаун (лат. *Cassivelaunus*) (I в.пр.Хр.) Британски принц, цар на касивелауните, който застанал начело на югоизточните племена, за да спре нашествието на римляните. Юлий Цезар за втори път акостирал на британския бряг с пет легиона и две хиляди конници, превозени през Ламанша от цели осемстотин кораба (54 г.пр.Хр.). Тогава британите, потресени от демонстрацията на подобна сила, не оказали съпротива и се оттеглили във вътрешността на страната. Касивелаун организирал отново войните си, но загубил сражението. Тъй като бил принуден да моли за мир, приел да изплаща годишна такса на Рим и да даде заложници на Цезар, които той взел със себе си при връщането си в Рим.

Касий Лонгин, Гай (лат. *Cassius Longinus, Gaius*) (около 85–42 г. пр.Хр.) Римски политик, произхождащ от древен патрициански род. По време на гражданската война бил на страната на Помпей. Впоследствие се съюзил с Цезар, който първоначално му възлагал важни дела, но по-късно, нямайки вече доверие в него, предпочел Марк Брут. Касий организирал заговора за убийството на Цезар, в който участвал и Брут. Сенатът му простил, както и на всички останали, но народът се вдигнал срещу заговорниците и те били принудени да напуснат Рим. През 43 г. пр.Хр. получил управлението на Сирия и победил Долабела, когато той го нападнал с одобрението на сената. Заедно с Брут се сражавал срещу триумвирите Антоний, Лепид и Октавиан. По време на битката при Филипи, след като загубил връзка с Брут, преценявайки, че поражението е вече неизбежно, накарал един роб да сложи край на живота му.

Касиодор, Флавий Магн Аврелий (лат. *Cassiodorus, Flavius Magnus Aurelius*) (около 490–583 г. сл.Хр.) Прозаик и държавен служител. Бил министър при управлението на Теодорих, царя на готите, а след смъртта му – префект на преторианците. Подпомогнал сближаването между римляни и готи и тъй като бил голям почитател на античните автори, основал два манастира, които се превърнали в културни центрове. Написал множество исторически и теологични трудове, между които найамбициозните са „Хроника“ (*Chronica*), от Адам до 519 г. сл.Хр., и една „История на готите“ (*Historia Gothica*).

Касиопея (стгр. *Kassiepeia*, лат. *Cassiope* или *Cassiopea*) **1.** *мит.* Съпруга на Кефей, царя на Етиопия. Заедно с дъщеря си Андромеда (➔) имала дързостта да се нарече по-красива от Хера. Посейдон, за да отмъсти за богинята, изпратил едно морско чудовище да опустошава страната. Царят, следвайки заръките на оракула, бил принуден да завърже любимата си дъщеря за една скала, за да бъде погълната. Момичето обаче било освободено от героя Персей, който се оженил за нея. Както Касиопея, така и Андромеда били превърнати после в съзвездия. Според някои и морското чудовище имало свое място под съзвездието Кит. **2.** *астр.* Съзвездието Млечен път.

Каспийско море (лат. *Caspium mare*) *геогр.* Затворено море в Източна Европа, захранвано от големи реки и считано в най-древни времена за залив на Океана (*Caspius Oceanus*). Името на морето произлиза от това на жителите му, наречени каспийци (*Caspii*) или каспианци (*Caspiani*).

Касталия (лат. *Castalia*) *мит.* Свещен извор в планината Парнас, принадлежащ на музите. Поклонниците използвали водите му, за да се пречистят, когато се отправяли към светилището в Делфи.

Кастор (лат. *Castor*) → *Диоскури*.

castra лат. (*кастра*) Римски военен лагер. Построявали го във форма на квадрат или правоъгълник и го обграждали с ров и окоп. Когато се решавало къде да бъде разположен лагерът, първо се определяло къде да се постави преториумът (*praetorium*), палатката на главнокомандващия (първоначално консулите се наричали претори – *praetores*). От двете ѝ страни се разполагали палатките на квестора и офицерите. Различните сектори между палатките били разделени от три главни улици: *via praetoria, via principalis, via quintana.* Основните порти обикновено били две: *porta praetoriana*, която гледала към врага и от която излизала войската и *porta decumana*, на обратната страна, от която влизала войската. Лагерът можел да бъде постоянен и тогава се наричал *castra stativa* или непостоянен и се наричал *castra aestiva* (летен лагер) или *hiberna* (зимен).

каталауни (лат. *Catalauni*) Племе в Белгийска Галия, което обитавало земите близо до р. Марна. В близките Каталонски полета (днешната област Шампания), военачалникът Аеций победил ордите на Атила (451 г.сл.Хр.).

каталог (стгр. *katalogos*) В Гърция каталог на гражданите, записани за военна служба. Който нямал навършените години или ценз, за да бъде включен в него, бил считан „извън каталога" (*èxo toû katalógou*).

Катана или **Катина** (лат. *Catina*) *геогр.* Древен град в Сицилия, разположен на източния бряг, в южното подножие на Етна. Периодичните изригвания на вулкана не позволявали на града, основан около 750 г. пр.Хр. от колонизатори от Наксос, да се развива. Плодородната му почва обаче привлякла вниманието на тирана на Сиракуза Герон. Той принудил жителите на Катана да се преместят в Леонтини, след което заселил града с десет хиляди души от Сиракуза и Пелопонес и го преименувал на *Aetna* (Етна). След смъртта на Герон предишните жители завзели отново къщи и терени и върнали древното име на града. Римляните завладели Катана през 263 г.пр. Хр., а Август я направил провинция и изпратил там колония ветерани. Днешното име на града е Катаня.

катарзис (стгр. *katharsis*) В гръцката религия и философията на Платон думата означавала пречистване. В „За поетическото изкуство" (*Poetica*) на Аристотел, катарзисът е пречистване от страстите, предизвикано у зрителя от трагедията.

катастазис (стгр. *katastasis*) Думата означавала буквално „ред", „разположение" , но имала различни значения в зависимост от контекста. **1.** В гръцката трагедия така се наричало сценичното действие, което предшествало финалното трагедийно събитие. **2.** Връчване на някакъв пост. **3.** Представянето на международните посланници пред народа.

катедра (лат. *cathedra*) В Рим думата означавала стол със странични облегалки, използван от матроните. Служел и за носилка. Впоследствие придобил значението на „катедра" за реторите и философите.

Катил (лат. *Catillus*) *мит.* Легендарният основател на Тиволи. Смятало се, че е син на гадателя Амфиарай. Дошъл в Италия от Аргос или Аркадия с двамата си братя, Тибурт и Корад, които също допринесли за основаването на града.

Катилина, Луций Сергий (лат. *Catilina, Lucius Sergius*) (около 108–62 г.пр.Хр.) Римски политик, организатор на много известен заговор. Млад и амбициозен патриций с малко средства, той се съюзил с Луций Корнелий Сула по време на диктатурата му и станал известен с жестокостта, която проявил при преследването на хората. През 67 г.пр.Хр. Катилина успял да стане пропретор в Африка, където жаждата му за пари го довела до скандални изнудвания. Решен да се домогне до по-висок пост, през 66 г.пр.Хр. се кандидатирал за консул, но заради дейността му в Африка не бил избран. Тогава се опитал да организира заговор, с цел да убие противниците си, но не успял. Кандидатирал се отново след две години, но бил победен от Антоний и Цицерон. Цицерон разбрал, че Катилина организира въстание с подкрепата на войска от ветерани на Сула, от гладиатори и от всички недоволни италийци, на които бил обещал опрощаване на дълговете към държавата. Цицерон го разобличил пред сената с четирите си прочути речи. Катилина се принудил да избяга и достигнал войските си, разположени в Етрурия. Бил победен и убит при Пистоя от римската войска, водена от консула Гай Антоний.

Катина → *Катана.*

Катон (лат. *Cato*) Клон на плебейската фамилия на Порциите (*Porcii*), към която принадлежали: **1. Катон, Марк Порций**, наречен **Цензорът** (лат. *Cato Censorius, Marcus Porcius*) (234–149 г.пр.Хр.) Оратор, римски писател и превъзходен политик, той се противопоставял на идеите и нравите на гърците, които започвали да влияят на живота на римляните, и се стремял да запази моралните ценности на предците. Бил роден в Тускулум, в семейство на земеделци. Сражавал се във Втората пуническа война, после станал трибун, претор в Сардиния и консул през 195 г. пр.Хр. Избран за цензор през 184 г. пр.Хр., той се противопоставил на разпространението на гръцката философия и безпощадно заклеймявал порока и лукса. Като участник в мисия в Картаген, бил потресен от просперитета на града и смятал, че Рим трябва да бъде винаги нащрек със своя опасен съперник. Произнесъл редица речи пред сената, в които повтарял известните думи: *Ceterum censeo Carthaginem delendam esse* („Пак повтарям, Картаген трябва да бъде разрушен"). Неговото упорство повлияло за започването на Третата пуническа война и три години след смъртта му градът бил изравнен със земята. От множеството произведения на Катон до нас е достигнал един трактат, наречен „За земеделието" (*De re rustica*), в който съветва как да се извлича

полза от земеделието, както и няколко фрагмента от историческото произведение „Начала“ (*Origines*). **2. Катон, Марк Порций**, наречен **Утически** (лат. *Cato Uticensis, Marcus Porcius*) (95–46 г.пр.Хр.) Внук на предходния, той бил изключителен военачалник и философ историк. Смятал, че моралните принципи са по-важни от какъвто и да е компромис. Станал квестор през 65 г.пр.Хр., а по-късно трибун. Подкрепил Цицерон срещу Катилина. В гражданската война застанал на страната на Помпей и когато до него достигнала новината за битката при Фарсал, заминал за Африка, за да продължи войната. След битката при Тапсос, за да не попадне в ръцете на неприятелите, се пронизал със сабята си.

Катул, Гай Валерий (лат. *Catulus, Gaius Valerius*) (около 85–54 г. пр.Хр.) Римски лирически поет, роден във Верона в аристократично семейство. Бил най-известният от кръга на *neoteroi* или *poetae novi* (млади поети, използващи за образци елинистическите поети). Създал известните „Песни“ (*Carmina*) – изискани стихове, в които изразява най-интимните си чувства. Бил влюбен в една римска матрона от аристокрацията – Клодия, която възпял под името Лесбия и описал връзката им до момента, в който тя го изоставила. Писал и епиграми и в една от тях атакувал Юлий Цезар, който по-късно му простил. Бил приятел на Лициний Калв, Хортензий Хортал, Корнелий Непот. Пръв той изказал мисълта, че изкуството притежава стойност само по себе си, без да има практически смисъл.

Каудинско дефиле (лат. *furculae Caudinae*) *геогр.* и *ист.* Дефиле в планината Табурн в областта Самниум при град *Caudium* (Каудиум). Там римляните претърпели унизително поражение в 321г.пр. Хр. и били принудени да минат под ярем.

Каудиум (лат. *Caudium*) *геогр.* и *ист.* Древен град в Самниум, днешен Монтесаркио. В неговите покрайнини по време на Самнитските войни през 321 г.пр.Хр. два римски легиона, командвани от Постумий Албин и Ветурий Калвин, били изненадани в едно тясно ждрело (*furculae Caudinae*). Те били принудени да капитулират по унизителен начин и да преминат под ярема, образуван от копията на неприятелите.

Каун (лат. *Caunus*) *мит.* Брат на Библида (➜), основал град с нейното име в областта Кария.

caupona лат. (*каупона*) Така се наричала в Рим кръчма или страноприемница, разположена на главните пътища. Терминът означавал още и кръчмарка.

Кафарей (лат. *Caphareus* или *Caphereus*) *геогр.* и *мит.* Нос в Евбея, където царят Навплий, за да отмъсти за сина си Паламед, убит от Одисей, потопил завръщащите се от Троя кораби на гърците. Той заблуждавал кормчиите, като запалвал светлини и един фалшив фар между скалите и ги насочвал към тях.

квади (лат. *Quadi*) Германско племе, което обитавало земите на днешна Бохемия и Моравия.

квадрант (лат. *quadrans*) Една четвърт част от цялото. Като монета, имала стойност на една четвърт от римския ас.

квадрема (лат. *quadriremis*) Римски военен кораб с четири реда весла.

квадрига (лат. *quadriga*) Бърза и лека колесница, теглена от четири наредени един до друг коня.

quadrigatus лат. (*квадригатус*) Римска сребърна монета, която имала на обратната си страна изображението на квадрига.

questiones perpetuae лат. (*квестионес перпетуе*) Така били наричани в Рим постоянните наказателни съдилища, създадени през 149 г.пр.Хр. за определени престъпления.

квестор (лат. *quaestor*) От римските магистратури това била първата длъжност от *cursus honorum*, към която можело да се пристъпи още на двадесет и осем години. Първоначално квесторът изпълнявал ролята на разследващ съдия при най-тежки престъпления, впоследствие станал обществен обвинител при самите процеси, а накрая придобил и административни функции. Квесторите били четирима – двама *urbani* (градски) и двама *militares* (военни), които придружавали консулите по време на война. По-късно броят им достигнал осем, двайсет и дори четирийсет. Отговаряли за държавната хазна и се занимавали с бюджета на държавата, организирали събирането на данъците, заплащането на военните и възлагали поръчките за строеж на обществени сгради. *Questores provinciales* придружавали консулите в провинциите и им помагали в административната дейност.

квесториум (лат. *questorium*) Така се наричала палатката на квестора в римския военен лагер. Намирала се близо до тази на консула.

quindecimviri лат. (*квиндецимвири*) В Рим това били петнайсет жреци, които имали задължението да пазят и да се допитват до сибилинските книги. Имали и задължението да ръководят провеждането на секуларните игри.

Квинкватрии (лат. *Quinquatrus*) Римски празници в чест на Минерва, наречени така, защото се провеждали на петия ден след идите. Били разделени на *maiores*, които се провеждали през месец март, и *minores* – през месец юни.

Квинкций (лат. *Quinctius*) Име на римски род (*gens Quinctia*), от който произлезли диктаторът Луций Квинкций Цинцинат (➜ *Цинцинат*) и консулът Тит Квинкций Фламинин (➜ *Фламинин*).

квинтана (лат. *quintana*) В римския военен лагер това била улицата, която разделяла петата манипула от шестата и петата турма на конницата от шестата. На нея се намирали лавките и магазинчетата на занаятчиите, които придружавали войската.

квинтил (лат. *Quinctilis* или *Quintilis*) За римляните това бил петият месец на годината, като се започне с март (той бил първият месец). Квинтил по-късно бил наречен *Iulius* (оттам „юли“) в чест на Юлий Цезар.

Квинтилиан, Марк Фабий (лат. *Quintilianus, Marcus Fabius*) (около 35–95 г.сл.Хр.) Известен римски писател и ретор, роден в Калагурис, Испания. Още много млад отишъл в Рим, за да учи. При повторното си пребиваване там, в свитата на император Галба, станал известен адвокат и учител по красноречие. Негов ученик бил Плиний Млади. Поверили му образованието на правнуците на император Домициан и за първи път

той получил от държавата заплата като преподавател. Неговото произведение в дванайсет книги „За обучението на оратора" (*Istitutio oratoria*) е най-пълният трактат по реторика.

Квирин (лат. *Quirinus*) Древно сабинско божество. В началото го почитали като бог на земеделието, но по-късно приел характеристиките на бог на войната и бил отъждествяван с Марс. Името Квирин най-вероятно произлиза от *curis*, „копие". Впоследствие римляните дали това име на Ромул, който се възнесъл на небето при боговете.

Квиринал (лат. *Quirinalis mons*) Един от седемте хълма на Рим, на който се издигал храм, посветен на Ромул Квирин. Жрецът, отговарящ за култа, се наричал *flamen Quirinalis*. Празниците в чест на Ромул Квирин, Квириналии (*Quirinalia*), се организирали на 17 февруари. В един по-раннен период хълмът Квиринал бил населяван от сабините.

квирити (лат. *Quirites*) Друго име на племето сабини, произлизащо от техния град Кури. Римляните започнали да се наричат квирити по-късно, след договора между Ромул и Таций, с който било осъществено обединението им със сабините.

Кеик (лат. *Ceyx*) *мит.* Син на Хеспер и цар на Трахин. Един ден, когато отишъл в Делфи, жена му Алкиона (➜) го видяла в съня си да претърпява корабокрушение. Отчаяна, тя се втурнала на брега и започнала да се взира в морето. Тогава видяла тялото на Кеик да се носи по водата и се хвърлила във вълните, за да го прегърне. Боговете, разчувствани от тази постъпка, превърнали и двамата в птиците морски рибарчета.

Кекропс (лат. *Cecrops*) *мит.* Легендарен цар на Атина и основател на крепостта Кекропия (Акропола). Бил син на Гея и имал тяло наполовина човешко, наполовина на змия. Дошъл в Атика от Египет и се оженил за дъщерята на Актей (друг митически цар на Атика), която се казвала Аглавра и която му родила Ерихтоний, Аглавра, Херза и Пандроза. По време на неговото царуване възникнал спорът между Посейдон и Атина за властта над областта. Победила Атина, която подарила на града маслината и оттогава се превърнала в негова закрилница. Кекропс донесъл цивилизацията в Атика и обединил номадите пеласги в дванайсет племена. Негов наследник бил Кранай.

Келей (лат. *Celeus*) *мит.* Цар на Елевзина, жрец на Деметра и съпруг на Метанейра (➜). Научил хората да обработват земята.

Келено (лат. *Celaeno*) *мит.* **1.** Една от харпиите. **2.** Една от Плеадите, дъщеря на Атлант.

келти (лат. *Celtae*) Индоевропейски народ, който се разпространил в почти цяла Западна Европа и отчасти в Източна. Все пак основните им седалища били във Франция и на Британските острови. Били войнствени, разделени на племена, с аристократична социална структура, в която властта реално била в ръцете на нобилитета и на жреческото съсловие на друидите. Постепенно били подчинени от римляните, отначало в Италия, после в Галия от Цезар и накрая по време на империята и в Британия. В Испания се приобщили към местните иберийски племена (*Celtiberi*). Келтските езици са запазени отчасти в Западна Франция, Западна Англия и Ирландия.

кентаври (стгр. *Kentauroi*, лат. *Centauri*) *мит.* Митичен народ в северната част на Гърция. Кентаврите имали тяло на кон и торс и глава на човек. Били потомци на Иксион и Нефела. Обикновено тези митични същества били диви и жестоки и се славели като изключителни стрелци, както ги представя легендата за кървавата свада на сватбата на Пиритой (➜). С времето станали по-благи и един от тях, Хирон, бил възпитател на Ахил и на други герои. Името „кентавър" вероятно произхожда от старогръцката дума *kentor (ippon)*, тоест „този, който пришпорва (коня)", и се свързвало с едно войнствено племе в Тесалия, известно с бързите си конници.

Кентавър (лат. *Centaurus*) *астр.* Съзвездие в южното полукълбо. Според легендата кентавърът Хирон бил убит неволно от Херакъл и поставен от Зевс сред звездите.

Керамеик (лат. *Ceramicus*) Име на две местности в Атина, едната във вътрешността, а другата извън градските стени. Керамеик, който се намирал в подножието на Акропола, някога площад на грънчари (*keramos* означава „глина"), представлявал елегантен квартал с портици, храмове и театри. В Керамеик извън градските стени, разположен на северозапад от Атина, били издигнати надгробните паметници на гражданите, сражавали се героично за родината.

Кери (стгр. *Keres*) Персонификации на злощастната орис. Дъщери на Нощта и сестри на Танатос (Смъртта). Разхождали се, с дрехи, изцапани с кръв, по бойните полета и се присламчвали към умиращите и към труповете.

керкопи (лат. *Cercopi*) *мит.* Племе от Питекуза. Според легендата керкопите били превърнати от Зевс в маймуни заради неблагочестието си. Според друга версия на мита керкопите били игриви, остроумни и безформени дяволчета, които Херакъл затворил, но после освободил, развеселен от смехориите им.

Кефал (лат. *Cephalus*) *мит.* Син на Дейоней (или на Хермес) и Херза. Оженил се за Прокрида, дъщерята на Ерехтей. Еос се влюбила в него и го отвлякла, но тъй като Кефал непрекъснато мислел за Прокрида, богинята го освободила. Посъветвала го обаче да изпита верността на любимата си и му предсказала, че един ден няма да желае повече да вижда съпругата си. Кефал, измъчван от ревност и подозрения, отишъл преоблечен в къщата на Прокрида и се опитал да я съблазни. Успял да направи това и след като й се разкрил, девойката, обзета от срам, избягала в гората, където станала ловджийка и спътница на Артемида. Богинята я дарила с бързото куче Лелап и със стрела, която никога не изпускала целта си. Младите съпрузи обаче още се обичали и в един момент отново заживели заедно. Тъй като и Кефал бил страстен ловец, Прокрида му подарила стрелата си. За съжаление ревността пак разделила младите, които толкова се обичали. Прокрида се усъмнила, че има съперница, и когато мъжът й отишъл на лов, тя се скрила в един храст, за да го следи. Кефал я помислил за елен, насочил към нея непогрешимата стрела и я убил. Веднага щом си

дал сметка за стореното, сложил край на живота си, а Еос го поставила сред звездите на небето.

Кефей (лат. *Cepheus*) *мит.* Цар на Етиопия. Бил син на Бел и се оженил за красивата Касиопея, от която му се родила дъщеря Андромеда. Бил превърнат в съзвездие.

Кефиз (лат. *Cephisus* или *Cephissos*) **1.** *мит.* Речен бог, баща на Нарцис (➜). **2.** *геогр.* Името на три гръцки реки, една в Беотия, една в Арголида и една в Атика.

Киаксар (стгр. *Kyaxares*, лат. *Cyaxares*) (633–584 г.пр.Хр.) Мидийски цар, син на Фраорт, когото наследил през 625 пр.Хр. Съюзил се с Набополасар, царя на Вавилония и завладял Асирия, разрушавайки столицата ѝ Ниневия. След това водил продължителни сражения с лидийците, които приключили с постигането на мир и със сватбата между сина на Киаксар, Астиах, с дъщерята на Алият, царя на лидийците.

Кибела (лат. *Cybele*) *мит.* Източна богиня на плодородието, „Велика майка на боговете и хората", свързвана с култа към Атис. От Фригия била внесена в Гърция и после в Рим и била идентифицирана с Рея и Церера.

Кидипа (лат. *Cydippe*) *мит.* **1.** Атинска девойка, обичана от Аконтий (➜). **2.** Жрица в Аргос, майка на Битон (➜) и Клеобис.

kykeon стгр. (*кюкеон*) Много разпространена напитка в Гърция, съставена според Омир от вино, ечемичен булгур и стрито сирене. Била използвана най-вече при Елевзинските мистерии.

Кикън (лат. *Cycnus*) *мит.* **1.** Много красив ловец, син на Аполон и Хирия. Потънал с майка си в едно езеро и богът превърнал и двамата в лебеди, свещени за него птици. **2.** Син на Арес, който живеел от разбойничество, като нападал, обирал и убивал пътуващите по пътя между Темпе и Термопилите. Бил убит от Херакъл и превърнат от Арес в лебед. **3.** Син на Стенел и цар на Лигурия. Когато разбрал за смъртта на приятеля си Фаетон, отишъл от Лигурия до бреговете на река Еридан (днес По), за да изплаче мъката си. Бил превърнат от Аполон в лебед и поставен сред съзвездията.

Килар (лат. *Cyllaros*) *мит.* **1.** Конят на Кастор. **2.** Един от кентаврите, убит на сватбата на Пиритой.

Килена (лат. *Cyllene*) *геогр.* Най-високата планина в областта Аркадия. Според една легенда там бил роден Хермес, синът на Зевс и нимфата Килена.

Киликия (лат. *Cilicia*) *геогр.* Област в Мала Азия. Нейните главни градове били Адана и Тарс. Отначало персийска, по-късно я завладял Александър Македонски, а след него я управлявали Селевкидите. Станала римска провинция през I в.пр.Хр. и се превърнала в сцена на войната на Помпей срещу пиратите.

кимври (лат. *Cimbri*) Германско племе, което заедно с тевтоните нахлуло в Галия, влязло в сражение с римляните и ги победило. След като завладели Транспаданска Галия, били спрени от Гай Марий, който през 101 г.пр.Хр. ги разгромил и ги отблъснал до Раудинското поле (покрайнините на днешния град Верчели).

кимери (лат. *Cimmerii*) **1.** *мит.* Според Омир живеели в Океана, в най-крайния Запад, докъдето слънцето никога не достигало. **2.** *ист.* Древен народ от тракийски произход. Обитавали северните брегове на Черно море и били известни с набезите си в Мала Азия (VII в.пр.Хр.).

Кимон (лат. *Cimon*) (около 510–449 г.пр.Хр.) Атински политик и военачалник, син на Милтиад. Побеждавал многократно персите, а с победата при Памфилия през 470 г.пр.Хр. осигурил на Атина контрола ѝ върху Егейско море. Бил член на партията на аристократите. През 461 г.пр.Хр. бил изгонен от демократите с остракизъм и изпратен в изгнание. Перикъл го извикал обратно в родината и Кимон отново застанал начело на войската срещу персите, като се опитал да завладее Кипър. По време на обсадата обаче умрял, вероятно от чума.

Кинегир (стгр. *Kunaigeiros,* лат. *Cynaegirus*) (VI–V в.пр.Хр.) Брат на Есхил, споменат от Херодот заради смелостта му в битката при Маратон.

Киней (лат. *Cineas*) (III в.пр.Хр.) Старогръцки оратор, известен с красноречието си, служител на Пир. Бил изпратен като посланик в Рим през 279 г.пр.Хр., за да преговаря за мир. Въпреки неговите способности и предложените пари не успял да убеди римския сенат.

Кинирас (лат. *Cinira*) *мит.* Легендарен цар на Кипър, син на Аполон и Пафа. Бил жрец на Афродита и имал петдесет дъщери. Една от тях, Мира, се влюбила в него. Със съдействието на кърмачката си се представила за една от жените му и родила от него Адонис. Когато Кинирас открил неволно извършеното от него кръвосмешение, обзет от безумен гняв, се опитал да убие Мира. Тя избягала от острова и се самоубила.

Киниска (стгр. *Kyniska*) (VIII в. пр.Хр.?) Дъщеря на спартански цар. Според легендата била първата жена, която победила в състезание по надбягване с колесници на VI Олимпиада. Преди това на жените било забранено да участват в олимпийските игри. При неподчинение били хвърляни от планината Тайгет.

киници, философи (лат. *cynici*) Така били наричани последователите на философската школа, създадена от ученика на Сократ Антистен през IV в.пр.Хр. Той смятал, че целта на човека не е удоволствието само по себе си, а че мъжеството е това, което стои в основата на истинското щастие. Един от най-известните последователи на Антистен бил Диоген, който довел до крайност принципите на учителя си. Според някои името на школата произлизало от *Киносарг* (➜), мястото в Атина, на което киниците се събирали. Според други произлизало от думата „куче" (➜ *Диоген*), с което се обръщали към тези философи заради тяхното грубо и нехайно поведение.

Киносарг (стгр. *Kynosarges*) *геогр.* Местност извън Атина, недалеч от *Ликейона*. Там се издигала гимназия, посветена на Херакъл, където Антистен държал лекциите си.

Киноскефале (лат. *Cynoscephalae*) *геогр.* Два хълма в Тесалия, подобни по форма на главата на куче (на старогръцки език *kynos kephalai*). Там се състояли две известни битки. През 364 г.пр.Хр. Александър, тиранът на Фера, бил победен от Пелопид, а през 197 г. пр.Хр. Филип V Македонски бил победен от римляните под коман-

дването на консула Тит Квинкций Фламинин.

Кинтий, Кинтия (лат. *Cynthius, Cynthia*) *мит.* Епитети на Аполон и на Артемида, защото били почитани на хълма Кинт, на остров Делос, където били родени.

Кипарис (лат. *Cyparissus*) *мит.* Красиво момче, син на Телеф, обичано от Аполон. Неволно убил елена, който отгледал и обичал много. От скръб по него умрял и Аполон го превърнал в кипарис. Оттогава това дърво е символ на скръбта.

Киприда (лат. *Cypris*) *мит.* Епитет на Афродита.

Кипсел (лат. *Cypselus*) *мит.* **1.** Цар на Аркадия и баща на Меропа. **2.** Легендарен цар на Коринт, син на Еетион и Лабда, по майчина линия родственик на Бакхиадите. Живял вероятно в VII в.пр.Хр. След раждането му неговите роднини се опитали да го убият, защото делфийският оракул бил предсказал, че ще стане цар, но Лабда успяла да го скрие. Когато пораснал, Кипсел изгонил Бакхиадите и станал тиран на Коринт. Управлявал мъдро и бил наследен от сина си Периандър.

Кипър (лат. *Cyprus*) *геогр.* Голям остров в източната част на Средиземно море, между Киликия и Сирия, известен с култа към Афродита, заради което и тя била наричана Киприда. Плодороден и богат на минерали, островът бил желана плячка за много държави и се превърнал в кръстопът за средиземноморските и азиатските народи. Колонизиран от микенците, бил по-късно завладян от македонците, а после преминал към Египет. Римляните го направили провинция (22 г.пр.Хр.) и когато империята била разделена, Кипър преминал към владенията на източния император. В древността островът се наричал и Керастис, според легендата от името на неговите жители, които в Аматунт принасяли в жертва на Афродита всички чужденци. Богинята, потресена от жестокостта им, ги превърнала в бикове (на старогръцки език *kerastes* означава „с рога, рогат“).

Кир (лат. *Cyrus*) Име на двама персийски царе. **1. Кир,** наречен **Велики** (около 600–529 г.пр.Хр.) Основател на Персийската империя. Бил син на Камбиз. Според легендата, докато бил дете, дядо му Астиаг, царят на мидийците, се опитвал да му навреди, защото му предрекли, че внукът му ще го детронира. Кир обаче бил спасен и отгледан от един пастир. След това се върнал при родителите си и веднага щом пораснал достатъчно, събрал голяма войска, с която се изправил срещу Астиаг, победил го и се изкачил на престола. Победил царя на Лидия Крез, превзел Сарди и завладял Вавилон (539 г. пр.Хр.). Разрешил връщането на евреите в Палестина, вероятно за да спечели подкрепата им, тъй като имал намерение да води война с Египет. Разпрострял се чак до Каспийско море и умрял в сражение срещу скитите масагети, които веднъж вече бил побеждавал, като ги напил с вино. Според Херодот бил убит по поръчка на тяхната царица Томирис. **2. Кир Млади** (около 243–401 г.пр.Хр.) Син на Дарий II Нотос и брат на Артаксеркс II. Заговорничил срещу брат си и бил осъден на смърт, но Артаксеркс му простил, отстъпвайки пред молбите на майка си Паризатида. Докато бил управител на Мала Азия, Кир събрал войска от 100 000 души, 13 000 от които били гръцки наемници, експерти в бойните действия, и нападнал брат си. Артаксеркс и войската му го посрещнали в равнината Кунакса (401 г.пр.Хр.). Кир умрял на бойното поле, а войската му се обърнала в бягство. Оттеглянето на 10 000 оцелели гърци било описано после от Ксенофонт (➜) в произведението му „Анабазис“.

Кирена (лат. *Cirenae* или *Cyrene*) *геогр.* Град в Северна Африка, отговарящ приблизително на днешна Киренайка. Станала част от пентаполиса, конфедерецията на петте главни града в областта – Аполония, Арсиноя, Птолемеида, Береника (Бенгази). Била родно място на Аристип, основателя на Киренската философска школа, на Карнеад и Ератостен. Колонизирана от дорийците и седалище на еднолични владетели, през 331 г.пр.Хр. Кирена била превзета от Александър Велики. След това преминала под контрола на Птолемей, тоест на Рим.

Кирка (лат. *Circe*) *мит.* Красива магьосница. Живеела на средиземноморския остров Еея, на нос Цирцей. Била избягала там, след като отровила съпруга си, сарматски първенец. Имала божествен произход, защото била дъщеря на Хелиос и на Перса и притежавала магьосническа дарба, която ѝ позволявала да превръща хората в животни. От любов и ревност към Главк направила Сцила чудовище, а когато Одисей хвърлил котва на брега на острова, превърнала спътниците му в прасета. Одисей се спасил, защото Хермес му дал вълшебна билка, която го предпазила от магията. После магьосницата се влюбила в гръцкия герой, възвърнала човешкия образ на спътниците му и задържала Одисей една година на острова. От него имала двама сина, Адрий и Телегон.

Киропедия (стгр. *Kyrou paideia*) Романизиран разказ в осемнадесет книги за образованието на Кир Велики, написан от Ксенофонт (➜).

Кита (стгр. *Kyta*, лат. *Cytae*) *геогр.* Древен град в областта Колхида. Смятали го за родно място на Медея (наричана още „Китеида“).

Китера (лат. *Cythera*) *геогр.* Остров в Егейско море, разположен между Пелопонес и о. Крит. Там според традицията от пяната на морските вълни се родила Афродита (➜), която затова се наричала и Китерея.

Китерон (стгр. *Kythairon*, лат. *Cithaeron*) *геогр.* Планина в Беотия, посветена на Дионис и на музите. Според легендата Китерон бил цар на Платея, в Беотия. Той посъветвал Зевс да излъже, че ще се ожени отново, за да умилостиви Хера, с която се бил карал. Когато боговете се сдобрили, Зевс превърнал Китерон в планина.

Китисор (лат. *Cytissorus*) *мит.* Един от синовете на Атамант (➜) или негов внук. Тъй като Атамант бил застрашен от гнева на Зевс и щял да бъде принесен в жертва заради отношението си към Фрикс и Хела, Китисор успял да го спаси, като донесъл вестта, че Фрикс е жив.

конници (лат. *equites*) ➜ *класи, римски социални.*

конническо, съсловие (лат. *equester ordo*) ➜ *римски съсловия.*

костенурка (лат. *testudo*) **1.** Военна машина на колела, покрита от здрав дървен навес. Била използвана от римляните при обсадата

на градовете, за да предпазва войниците при напредването им към вражеската линия. **2.** Плътно застанали един до друг войници, които атакували врага, като вдигали щитовете над главите си, за да отклонят стрелите, копията и камъните, хвърляни върху тях.

Ксант (лат. *Xanthus*) **1.** *мит.* Един от конете на Ахил. **2.** *геогр.* Друго име на реката Скамандър в Троада. **3.** *геогр.* Град в Ликия. Бил превзет и разрушен от персите. В 42 г.пр.Хр. след дълга обсада бил завладян от римляните, водени от Брут. Въпреки че искал да пощади жителите, те подпалили къщите си и се самоубили.

Ксантип (лат. *Xanthippus*) **1.** (V в. пр.Хр.) Атински политик и военен, баща на Перикъл. Подкрепял демократите. Във войната с персите бил стратег и един от победителите в битката при нос Микале (479 г. пр.Хр.). **2.** (III в.пр.Хр.) Спартанец, който бил на служба в Картаген като наемен войник по време на Първата пуническа война. В Африка победил римската войска, предвождана от Атилий Регул, когото пленил (255 г.пр.Хр.).

Ксантипа (лат. *Xanthippe*) (V в. пр.Хр.) Съпругата на Сократ. Имала своенравен и заядлив характер. Точно по тази причина философът се оженил за нея, за да постави на изпитание собственото си търпение и автоконтрол. Според някои източници била с четиринайсет години по-млада от него, от знатно семейство, вероятно роднина на Перикъл. За нея има няколко анекдота. Цицерон разказва, че веднъж, след като обсипала мъжа си с хули, изляла върху него съд с мръсна вода и че философът, невъзмутим, казал: „След гръм обикновено пада и дъжд". Независимо от всичко, след смъртта на Сократ Ксантипа била съсипана от скръб.

ксении (лат. *xenia*) Дарове за гостите. В Гърция и Рим имало обичай след пиршеството домакинът да предлага на поканените подаръци. „Ксении" (*Xenia*) е заглавие на сборник епиграми на Марциал. Те представляват кратки двустишия, придружаващи подаръците за гостите.

Ксенократ (лат. *Xenocrates*) (?–314 г.пр.Хр.) Старогръцки философ, роден в Калхедон. Бил ученик на Платон и ръководел Академията след Спеузип. Неговата философия представлява смес от теория на идеи и математика под влиянието на питагорейците. Разделял познанието на знание, мнение, усещане. Филип Македонски се опитал да спечели доверието му с пари, но нямал успех. Александър Велики направил като баща си и изпратил при философа приятели, за да му занесат петдесет таланта. Те, след като споделили с него скромната му вечеря, пожелали да му заплатят с парите от Александър. Философът не ги приел, казвайки, че няма нужда, и добавил: „Кажете на господаря си да задържи тези пари, защото трябва да се грижи за повече хора, отколкото аз". Но за да не обиди царя, взел една малка сума за себе си.

xenos стгр. (*ксенос*) Чужденец, пришелец, който живеел като свободен човек в гръцките полиси, но нямал право на гражданство (➜ *метеки*).

Ксенофан (лат. *Xenophanes*) (VI–V в.пр.Хр.) Старогръцки поет и философ, роден в Колофон. Пътешествал из цяла Гърция и стигнал чак до Южна Италия, където основал Елейската философска школа. Учел, че вселената е единна и вечна като божеството, с което се отъждествява. Като поет написал „Елегии" и „Сили", сатирични съчинения, в които критикува митологията и антропоморфичната теология на Омир. Умрял в бедност на сто години.

Ксенофонт (лат. *Xenophon*) (около 430–354 г.пр.Хр.) Старогръцки писател и историк, роден в Атина в знатно семейство. Бил приятел и ученик на Сократ. Включил се в похода на Кир срещу Артаксеркс и след битката при Кунакса и смъртта на Кир предвождал прочутото оттегляне на „десетте хиляди" гръцки наемници до бреговете на Черно море. След като бил осъден в Атина на изгнание, се сражавал на страната на Агезилай и спартанците срещу своите сънародници в битката при Коронея. Умрял в Коринт. Написал много произведения, сред които: „Апология на Сократ", „Спомени за Сократ", „Възпитанието на Кир", „Агезилай", „Гръцка история" и „Анабазис". В „Анабазис" в седем книги разказва историята на оттеглянето на десетте хиляди.

Ксеркс (лат. *Xerses*) (около 519–465 г.пр.Хр.) Персийски цар от династията на Ахеменидите, син на Дарий I. Изкачил се на трона в 485 г.пр.Хр. и веднага с жестокост потушил въстанието в Египет и Вавилон. Продължавайки завоевателната политика на баща си, организирал военен поход срещу Гърция (➜ *Гръко-персийски войни*). Събрал огромна, невиждана дотогава войска, в която се стекли хора от всички краища на империята му. Построил голям флот и за да премине Хелеспонт, разположил корабите си в двойна редица, образувайки така два огромни моста. След победата при Термопилите нахлул в Атина и я опожарил. Понесъл обаче голямо поражение в морската битка при Саламин (480 г.пр.Хр.) и се оттеглил унижен от Гърция. Оставил командването на Мардоний. Войската на Мардоний била разбита при Платея, като в същия ден персийският флот претърпял поражение при нос Микале (479 г.пр.Хр.). Ксеркс бил убит от началника на гвардейците Артабан. След него на трона се изкачил синът му Артаксеркс.

xylon стгр. (*ксилон* или *ксюлон*) Дума, която на старогръцки означавала „дърво, цепеница". В Гърция така се наричал и инструментът за наказание, нещо като дървени окови за краката и врата на провинилия се роб.

Ксут (стгр. *Xoutos*) *мит.* Син на Хелен и внук на Девкалион. Братята му го изгонили от Тесалия и той намерил подслон в Атина. Там се оженил за Креуса, дъщерята на Ерехтей. От връзката им се родили синовете Ахей и Йон, родоначалници на ахейците и йонийците.

кукумявка (стгр. *glaux*, лат. *noctua*) В Рим смятали, че тази нощна птица носи нещастие, докато в Атина тя била свещена птица на богинята Атина и носела щастие. От големия брой кукумявки в града дошъл изразът *glauk' eis Athenas*, „изпращаш кукумявки в Атина" (лат. *Athenas noctuam mittis*) за означаване на безсмислено действие.

кукуряк (лат. *helleborus*) Растение, което според античните лекувало от лудост и епилепсия.

Купидон (лат. *Cupido*) → *Ерос.*

класи, римски социални (лат. *ordines*) Римският народ бил разделен на три класи: **1. Патриции** (лат. *patricius ordo*) Те представлявали привилегированата класа, родовете (*gentes*), които през епохата на царете притежавали богатство и власт. Патрициите били древният народ (*populus*), разделен на три съсловия, организирани политически: Луцери, Рамни, Титии (*Luceres, Ramnenses, Titienses*), противопоставени на множеството (*multitudo*). През царския период патрициите се обединявали в куриатни комиции (*comitia curiata*), които обаче нямали законодателна функция, а можели само да одобряват решенията, взети от царя. След като царете били изгонени, това привилигеровано съсловие създало република на аристокрацията, в която патрициите всъщност представлявали една каста. Тя забранявала браковете с плебеи и потискала плебса, съставен от занаятчии и търговци. V и IV в.пр.Хр. били наситени със сблъсъци между патриции и плебеи. Патрициите, които в началото притежавали цялата политическа власт, която упражнявали чрез всичките институции на управление и сената, се наложило малко по малко да направят отстъпки на плебса. Сенатът се отворил за плебеите през V в.пр.Хр. и в него вече се формирали групите на *patres*, наследници на древните патриции, и *conscripti*, бивши магистрати плебеи, които били „вписани“ в листата на сенаторите. **2. Конници** (лат. *equeter ordo*) В началото титлата конник се давала на този, който имал средства да оборудва един кон, а конниците изпълнявали военната си служба в кавалерията. След реформата на Сервий Тулий, който разделил населението на центурии на базата на ценза, центуриите на конниците били вече осемнадесет и имали достъп до центуриатните комиции (*comitia centuriata*). С времето конниците формирали една пониска класа от тази на сенаторите, но много силна благодарение на тяхното богатство. Конническото съсловие влязло в гражданската администрация на империята. От тях били избирани служителите в провинциите, които се занимавали с контрола по събирането на данъците, с извършването на обществените дейности, с експлоатацията на мините, дадени на търг от държавата. Конниците забогатели и благодарение на *lex Claudia* (218 г. пр.Хр). Този закон забранявал на патрициите каквато и да било търговска, финансова или предприемаческа дейност. Сенаторите се опитвали да спрат навлизането на конническото съсловие в политическия живот. Конниците обаче притежавали много средства, които използвали и незаконно, като си купували с тях изборни гласове и често подкрепяли партията на популарите срещу патрициите. В гражданските войни подкрепили Марий срещу Сула, който, за да спечели тяхната поддръжка, приел в сената триста конника (82 г. пр.Хр.), впоследствие подкрепили Цезар, а след него Октавиан. През императорския период от конниците били избирани служители от най-висок ранг в държавата – префекти на преторианската войска, на хранителните припаси, на нощната стража, на флота и на държавната хазна. **3. Плебс** (лат. *plebs*) По време на монархията плебсът, в по-голямата си част градски, съставен от занаятчии и търговци, се радвал на някакви привилегии. Изгонването на царете в 509 г.пр.Хр. било реакция на аристокрацията, която позволила на римските древни родове (*gentes*), собственици на терени и със селски произход, да създадат олигархична република, потискайки градския плебс. В началото на републиката плебсът бил лишен от всякакви политически и почти от всички граждански права. За да може да си извоюва тези права, народът използвал предпочитаното си оръжие, гражданското неподчинение. Първата такава проява, през 494 г.пр.Хр., довела до създаването на народните трибуни. Те били магистрати, избирани сред плебеите на трибуните комиции (народните събрания, в които народът гласувал за трибата). Народните трибуни имали право на вето (*ius intercessionis*) срещу решенията, взети от другите магистрати, можели да свикват събрания и да обнародват закони, които били наричани *плебисцити* (*scitum plebis*, тоест „декрет на народа“). Впоследствие със законите на Дванадесетте таблици било установено равенството между патриции и плебеи. През V и IV в. пр.Хр. плебеите си извоювали правото да бъдат избирани за магистратурите (на квестор, консул, диктатор и претор) и за жреческите длъжности. Разликите между патриции и плебеи започнали да се заличават, тъй като богатството имало все по-голямо значение в определянето на социалната йерархия. Много от плебеите забогатели и защитавали интересите си наравно с патрициите и за сметка на по-бедните. Така през III в. пр.Хр. се родила една нова социална класа. Селският плебс започнал да изоставя обработването на земята и да се прехвърля в града, като така нараствала все повече една прослойка на лентяи, които живеели от държавните помощи, получавани обикновено под формата на безплатни покани за участие в игрите и в гладиаторските борби и чрез участието в банкети, предназначени за печеленето на изборни гласове. Цезар се опитал да спре това непрекъснато нарастващо море от безработни и ангажирал тази част от плебса в обществени дейности или в земеделието, като раздавал терени за обработване и изпълвал така отново селата с хора. Тези земи били от конфискуваните имоти на съюзниците на Помпей. Резултатите обаче не били задоволителни. По време на империята градското население се увеличило още с африканските роби, които живеели на издръжка на държавата.

Клавдий (лат. *Claudius*) Име на римски род, от който произлезли известни личности. **1. Апий Клавдий Сабин** (лат. *Appius Claudius Sabinus*) (?–450г.пр.Хр.) Римски патриций, консул, ръководител на децемвирите, които създали Дванадесетте таблици. Със жестокостта и насилието си (→ *Виргиния*) предизвикал гнева на народа, след което се самоубил в затвора, за да не трябва да се изправи пред съда. **2. Апий Клавдий Цек** (лат. *Appius Claudius Caecus*) (IV–III в. пр.Хр.) Цензор и римски консул, който построил първия акведукт (*Aqua Appia*) и пътя, който носи неговото име (*via Appia*). Противо-

поставил се решително на мира с Пир, отпращайки посланика му Киней. **3. Тиберий Клавдий Нерон** ➜ *Тиберий.* **4. Тиберий Клавдий Друз Нерон Германик** (лат. *Tiberius Claudius Drusus Nero Germanicus*) (10 г.пр.Хр.–54 г. сл.Хр.) Син на Друз, бил провъзгласен за император от преторианците след убийството на Калигула (41 г.сл.Хр.). Оженил се за Месалина, от която имал две деца, Октавия и Британик. Впоследствие наредил да я убият, оженил се за Агрипина и осиновил сина ѝ Нерон. Извършил значителни обществени дела, като известния акведукт (*Claudia Appia*) и пристанището на Остия. Увеличил римските владения в Британия и дал римско гражданство на някои от колониите. Бил отровен, може би от съпругата си Агрипина. **5. Марк Аврелий Клавдий**, наречен **Готик** (лат. *Aurelius Claudius Gothicus, Marcus*) (около 214–270 г.сл.Хр.) Римски пълководец, провъзгласен за император от войниците си след убийството на Галиен (286 г.). Бил наречен Готик, защото победил готите в Тракия и Мизия.

clavus лат. (*клавус*) В Рим така се наричала пурпурната лента, която украсявала краищата на туниката и имала точно определено значение. Туника, обшита с широка лента, наречена *latus clavus,* носели сенаторите, а тясната лента се наричала *angustus clavus* и била отличителен знак за конниците и военните трибуни.

Клеант (лат. *Cleanthes*) (около 304–233 г.пр.Хр.) Старогръцки философ, роден в Асос, Мизия. Ученик на Зенон, след неговата смърт той застанал начело на стоическата школа. Бил учител на Хризип, с когото имал много противоречия.

Клеарх (стгр. *Klearchos*) (450–401 г. пр.Хр.) Изключително способен, но прекалено амбициозен спартански военачалник, който участвал в Пелопонеската война. Изпратен във Византион, за да се сражава срещу траките, той се показал като арогантен и алчен за пари човек и бил осъден на изгнание от съгражданите си. Тогава отишъл при Кир Млади и събрал за него войска от гръцки наемници, начело на която се сражавал с Артаксеркс. След трагичната битка при Кунакса бил предаден и убит от сатрапа Тисаферн.

Клелия (лат. *Cloelia*) (VI в.пр.Хр.) Римска девойка от знатно семейство, която заедно с други девойки била дадена за заложница на царя Порсена. Успяла да избяга и да се върне в Рим, като преплувала Тибър. Била върната на етруския цар и той, възхитен от смелостта ѝ, я освободил.

Клеоб (лат. *Cleobis*) ➜ *Битон.*

Клеобул (стгр. *Kleoboulos,* лат. *Cleobulus*) (VI в.пр.Хр.) Тиран на Линдос, на остров Родос. Според традицията бил приятел на Солон и бил един от седемте мъдреци на Гърция. От неговите произведения – епиграми, енигми и стихове са достигнали малко фрагменти.

Клеомброт (лат. *Cleombrotus*) (?–371 г.пр.Хр.) Спартански военачалник, победен и убит в битката при Левктра от тиванския пълководец Епаминонд.

Клеомен (лат. *Cleomenes*) Име на трима спартански царе от рода на Агиадите. **1. Клеомен I** (VI–V в. пр.Хр.) Изгонил от Атина Хипий, сина на Пизистрат и подпомогнал бунта на аристократите. **2. Клеомен II** (IV в.пр.Хр.) Наследил на престола брат си Агезипол II. **3. Клеомен III** (около 260–219 г. пр.Хр.) Извършил социални реформи и се борил срещу Ахейския съюз. След като бил победен от Антигон Дозон, избягал в Египет, където се самоубил. Плутарх пише за него.

Клеон (лат. *Cleon*) (?–422 г.пр. Хр.) Атински политик, краен поддръжник на войната срещу Спарта. Достигнал най-голямо влияние, когато завладял остров Сфактерия и пленил един гарнизон спартанци. После бил победен и убит при Амфиполис в сражение, в което изгубил живота си и неговият противник Бразидас.

Клеопатра (лат. *Cleopatra*) **1.** *мит.* Дъщеря на Борей и Орития, която се омъжила за Финей, цар и жрец на Тракия. Финей, подтикнат от Идея, изпъдил жена си, затворил я в тъмница и убил синовете си. Братята на Клеопатра, Калаис и Зет, я освободили, а Борей ослепил Финей, за да отмъсти за убийството на внуците си. **2.** *мит.* Съпруга на Мелеагър, наречена още Алкиона. Когато съпругът ѝ умрял, се самоубила от скръб и била превърната от боговете в кокошка токачка. **3.** *ист.* Клеопатра **VII** (около 69 – 30 г.пр.Хр.) Последната и най-известна царица на Египет с това име. Когато в 51 г. пр.Хр. баща ѝ Птолемей XII Авлет умрял, Клеопатра станала царица и си разделила трона с брат си Птолемей XIII, който бил едва на десет години. Две години по-късно регентите на брат ѝ успели да я отстранят. Когато Юлий Цезар, преследвайки Помпей, достигнал Александрия, Клеопатра се срещнала с него тайно, поискала му помощ и станала негова любовница. Последвала гражданска война, в която Птолемей XIII бил победен и се удавил при бягството си. Клеопатра си възвърнала властта и този път разделила трона с другия си брат, Птолемей XIV, който бил още по-малък. След това последвала Цезар в Рим и му родила син, Цезарион. След убийството на Цезар тя се върнала в Александрия, поръчала да убият брат ѝ, за да може Цезарион да се изкачи на престола като Птолемей XV. Интелигентна и амбициозна, тя успяла впоследствие да се свърже с Марк Антоний, вероятно завладяна от идеята за една световна монархия, в която Египет да се съюзи с Рим, а не да остане само една от провинциите му. Антоний се оженил за нея, като изоставил Октавия, сестрата на Октавиан. През 32 г.пр.Хр. Рим обявил война на царицата. В битката при Акциум (31 г.пр.Хр.) войските на Клеопатра и Антоний били победени. Двамата влюбени избягали от Александрия. Антоний се самоубил, а Клеопатра, след като безуспешно се опитвала да прелъсти Октавиан, се самоубила, като се оставила да бъде ухапана от една отровна змия. Октавиан устроил за двамата пищно погребение и ги положил заедно.

Клета (стгр. *Kleta*) ➜ *Харити.*

клиенти (лат. *clientes*) В Рим така се наричали жителите без гражданство, които били пришълци от други градове. Те трябвало да си намерят патрон (*patronus*), който да им помага и най-вече да ги съветва по съдебните въпроси. В най-древни времена клиентите били в състояние на зависимост, на васалство от

своя закрилник и имали точно определени задължения, като това да подсигуряват оръжията на патрона си в случай на война, да се погрижат за неговото освобождаване, ако бъде взет за заложник, да събират нужните средства за зестрата на дъщерите и т.н. Впоследствие, с променените условия в Рим, клиентите се превърнали в един вид свита и сутрин отивали да поздравят патрона си, придружавали го до форума и получавали дребни средства под формата на продоволствия или пари.

Климена (лат. *Clymene*) *мит.* **1.** ➜ *Азия.* **2.** Дъщеря на Миний, която била обичана от Аполон и от когото имала син, Фаетон.

Клио (лат. *Clio*) *мит.* Музата на историята.

clipeus лат. (*клипеус*) Малък кръгъл метален щит, първоначално меден, който римляните впоследствие заменили със *scutum* (➜).

Клистен (лат. *Clisthenes*) (около 565–492 г.пр.Хр.) Атински държавник и законодател. Принадлежал към рода на Алкмеонидите и бил дядо на Перикъл. Изпратен в изгнание по време на тиранията на Пизистрат, след падането от власт на Хипий (510 г.пр.Хр.) той успял да установи в Атина демократична конституция (➜ *phylè*), като променил тази на Солон. Разширил гражданството, като дал повече права на метеките и на чужденците и въвел остракизма.

Клитемнестра (стгр. *Klytaimnestra*, лат. *Clytaemnestra*) *мит.* Дъщеря на царя на Спарта Тиндарей и на Леда, сестра на Елена, Кастор и Полукс. Била дадена за съпруга на властния Агамемнон, царя на Микена. По време на отсъствието на съпруга ѝ, ангажиран в Троянската война, била прелъстена от Егист. Когато Агамемнон се върнал, двамата любовници го убили подло, докато той обличал дрехата, направена му от Клитемнестра. Тя била ушита със затворени ръкави, така че да не може да си подаде ръцете, за да се защити. Тъй като искала да изкорени царския род, Клитемнестра решила да убие и сина си, наследник на трона, но Орест успял да избяга благодарение на сестра си Електра. Девойката била принудена от майка си да се омъжи за човек от много ниско потекло, за да не бъдат достойни синовете ѝ за престола. Впоследствие Електра пуснала слуха, че Орест е мъртъв, и Клитемнестра отишла заедно с Егист в храма да благодари на боговете за добрата новина. Орест изскочил изневиделица пред тях с група въоръжени мъже и удушил и двамата със собствените си ръце.

Клит (стгр. *Kleitos*, лат. *Clitus*) (IV в. пр.Хр.) Един от пълководците на Александър Велики. По време на едно пиршество бил убит от самия Александър в изблик на гняв.

Клития (лат. *Clitia*) *мит.* Нимфа, дъщеря на Океан. След като Аполон я изоставил, защото се влюбил в Левкотоя, тя се оставила да умре от глад и жажда. Клития била превърната в слънчоглед.

Клодия (лат. *Clodia*) (I в.пр.Хр.) Красивата сестра на народния трибун Клодий Пулхер (➜) и съпруга на Квинт Метел Целер. Била обвинена, че е отровила съпруга си. Може би тя била любимата на Катул, възпята от него с името Лесбия.

Клодий Пулхер, Публий (лат. *Clodius Pulcher, Publius*) (?–53 г. пр.Хр.) Римски патриций от древен сабински род. Бил зет на Лукул. Изглежда, че се опитал да участва в ритуалите на Бона Деа в къщата на Цезар, облечен като жена. Затова бил обвинен в светотатство, но не се стигнало до наказание, защото подкупил съдиите. Цицерон бил голям негов противник. Клодий, който станал народен трибун с измама, като накарал един плебей да го осинови, и който бил спечелил благоволението на Цезар, успял да го изпрати в изгнание. Обвинил Цицерон, че е осъдил приближените на Катилина без процес. Клодий бил противник и на Милон, чиито сподвижници го убили по време на размирици.

Клото (лат. *Clotho*) *мит.* „Предачката", една от трите Мойри (➜).

Клузиум (лат. *Clusium*) *геогр.* Етруски град, наричан в древността *Chamars* (днес Киузи). Бил един от дванайсетте града на етруската конфедерация и резиденция на Порсена.

Книдос (лат. *Cnidus*) *геогр.* Град в областта Кария, в Мала Азия, основан през VIII в.пр.Хр. от спартанците. Владение на различни народи, през 190 г.пр.Хр. при римляните станал свободен град. Бил известен с школата си по медицина и с култа към Афродита. В нейния храм се намирала прочутата статуя на Праксител, известна като *Афродита Книдска*.

Кносос (лат. *Gnosus* или *Cnossus*) *геогр.* Град на остров Крит, център на минойската цивилизация, чийто разцвет бил между 2000 и 1200 г.пр.Хр. Там се издигал приказен дворец, построен около правоъгълен двор, резиденция на местния цар Минос. Планът на двореца дава основание да се смята, че там се е намирал прочутият Лабиринт.

Кокал (лат. *Cocalus*) *мит.* Цар на Сицилия, който приютил Дедал, след като той избягал от Крит. Дъщерите на царя се влюбили в гениалния архитект. Когато дошъл Минос, царят на Крит, и поискал да му го предадат, те го убили.

Кокцей (лат. *Cocceius*) Име на известен римски род, към който принадлежали някои политически личности, най-известният от които е Кокцей Нерва (➜).

Коцит (лат. *Cocytus*) *мит.* Река в подземния свят, приток на Стикс, с тинести води, захранвани от сълзите на прокълнатите. Името ѝ произлиза от старогръцката дума *kokytos*, която означава „стенание".

Коклес, Хораций (лат. *Cocles, Horatius*) ➜ *Хораций.*

Кодър (лат. *Codrus*) (XI в.пр.Хр.?) Последният цар на Атина. Когато дорийците нахлули в Атика, делфийският оракул предрекъл, че победата ще отиде при тази войска, чийто цар бъде убит от неприятеля. Тогава Кодър доброволно приел смъртта. Синовете му не могли да постигнат съгласие кой от тях да наследи Кодър. Като резултат, с извинението, че никой не е достоен да заеме неговото място, атиняните решили да премахнат монархията и да създадат длъжността архонт.

cognomen лат. (*когномен*) В Рим така се наричало третото име след собственото (*praenomen*, например *Marcus*) и името на рода (*nomen gentilicium*, например *Cornelius*). То посочвало принадлежността към определена фамилия, за да може тя да бъде различавана от рода (*gens*), към който

принадлежи (например към *gens Cornelius* принадлежали фамилиите на Сула и на Сципион и т.н.). Имало и едно четвърто име, наречено *cognomen secundum* или *agnomen*, което представлявало прякор. Той бил даван вследствие на някакво по-особено обстоятелство, например успешна военна кампания (такива прякори са *Africanus, Coriolanus, Germanicus*) или нещо по-особено в поведението, физиката, облеклото (*Cunctator, Nasica, Caligula*).

Колхида (лат. *Colchis*) *геогр.* Област в Мала Азия на бреговете на Черно море между Кавказ и Армения. Първоначално била превзета от персите, впоследствие завладяна от Александър Велики и накрая от римляните. Свързана е с много митове, като тези за Медея и за аргонавтите.

Колатин, Луций Тарквиний (лат. *Collatinus, Lucius Tarquinius*) (VI в.пр.Хр.) Потомък на един беден клон на фамилията на Тарквиниите. Приел в дома си Секст Тарквиний, син на Тарквиний Горди. Младият наследник на трона, възползвайки се от отсъствието на Колатин, който отишъл в Ардея, за да се сражава рамо до рамо с царя, изнасилил съпругата му, красивата и добродетелна Лукреция. Жената, потресена от случилото се, се пробола с кама, но след като съобщила на близки и приятели това, което се случило. Тази демонстрация на сила и фактът, че в народа нараствало негодуванието към Тарквиниите, накарали римляните да се разбунтуват и да изгонят царя и неговото семейство. Колатин бил избран за консул с Юний Брут (509 г.пр.Хр). Но тъй като изглеждало, че не иска да забрави своите връзки с етруските си роднини, бил принуден от Брут да отиде в изгнание. Колатин поискал парично обезщетение и се оттеглил в Лавиниум. Неговото място в новосъздадената република било заето от Валерий Публикула.

Колофон (лат. *Colophon*) *геогр.* Йонийски град на бреговете на Лидия. Първоначално владение на персите, впоследствие станал съюзник на Атина. В него били родени много известни личности, като Мимнерм и Ксенофан. Претендирал, че е родно място и на Омир.

колония (лат. *colonia*) Финикийците и картагенците създавали постоянни лагери от свои граждани в други страни най-вече с търговска цел. Гърците създавали нови градове, които впоследствие ставали независими, предимно за да преселват там превишаващото лимитите на градовете население. Римляните, за разлика от останалите, придавали на колониите политически и военен характер и изпращали съгражданите си (често ветераните) в завладените вече градове, за да са сигурни в принадлежността им към Рим и за да ги направят икономически зависими от столицата.

Колон (стгр. Kolonos) *геогр.* Селище край Атина, роден град на Софокъл, където се намирала свещената гора на Евменидите. Било известно от мита за Едип.

Колизей → *Амфитеатър на Флавий.*

колос (лат. *colossus*) Така се наричали гигантските статуи. Прочутият Родоски колос, който изобразявал бога Хелиос, имал височина 32 метра и бил изработен от бронз от скулптора Харис от Линд. Смятали го за едно от седемте чудеса на света. Известни били и колосите на Мемнон в Египет.

Комиций (лат. *Comitium*) Част от римския форум, определена за събрания на народа.

комиции (лат. *comitia*) Събрания на римския народ, на които имали право да говорят и да определят темите единствено магистратите, които ги свиквали. За да гласуват, гражданите били разделяни на секции, тоест на курии, центурии и триби. *Куриатните комиции* се занимавали с делата на благородните фамилии от куриите. *Центуриатните комиции* избирали магистратите, одобрявали законите, занимавали се с дела, които изисквали смъртна присъда и обявявали война след предварителното разпореждане на сената. *Трибутните комиции* избирали магистратите от по-нисък ранг.

комедия (стгр. *komoidia,* лат. *comoedia*) Театрална форма, която според една от най-достоверните теории води произхода си от Гърция и по-точно от празниците в чест на Дионис. По време на тях група младежи, наречена *komos*, подпийнали и танцуващи, обикаляли улиците на града, като пеели сатирични песни. Смята се, че между солиста и групата имало размяна на смехотворни шеги и от този първообраз на фарса се развила през VI в.пр.Хр. *античната комедия*. Нейни най-значителни представители били Аристофан, Кратин, Кратет, Епихарм. От *средната комедия* са запазени много малко фрагменти. Жанрът, като цяло с преобладаващо бутафорен и митологичен характер, се развил в периода между IV и III век и открил пътя към така наречената *нова комедия*. В нея комичността получила нов прочит, с една основна схема (оспорвана любов между двама млади) и с участието на постоянни персонажи (строг старец, хитър слуга и т.н.). Сред най-значителните автори на *новата комедия* били Менандър, Филемон, Аполодор. В Рим, след множество недодялани опити, които преминавали във фарс, като най-подходящ бил взаимстван моделът на *новата комедия*. При римляните тя била два типа – *comedia palliata* и *comedia togata*. В първата действието се развивало в Гърция, а втората била огледало на живота и нравите на римския народ. Сред най-известните представители на *comedia palliata* били Плавт и Теренций.

Комод, Марк Аврелий (лат. *Commodus, Marcus Aurelius*) (161–192 г.пр.Хр.) Римски император, син на Марк Аврелий и Фаустина Минор. Наследил баща си в управлението на империята и довел докрай военната кампания срещу квадите и маркоманите. Жесток и с изблици на лудост, той бил убит вследствие на заговор.

Комос (стгр. *Komos*) *мит.* Бог на банкетите и на всеобщата радост. Бил изобразяван като червендалест младеж, с глава, украсена с рози.

Компиталии (лат. *Compitalia*) В Рим празници в чест на ларите, които се провеждали ежегодно между декември и януари.

Конкордия (лат. *Concordia*) *мит.* За древните тя била божество от четвърта степен, след върховните богове Зевс и Хера, по-нисшите, като Пан и Флора, и полубоговете, като Херакъл, и представлявала абстрактна добродетел. Гърците, които я наричали Хомонойя (*Homo-*

noia), я смятали за дъщеря на Зевс и Темида. Конкордия се грижела за съгласието между гражданите.

confarreatio лат. (*конфареацио*) Най-древната форма на брак между римляните, най-вече между патрициите, който имал религиозен характер. По време на ритуала, извършван в присъствието на десет свидетели, на върховния понтифекс и на *flamen dialis*, се принасяла в жертва една овца и се предлагала на Юпитер питка от брашно (*far*). Булката, заедно с всичко, което й принадлежало, преминавала от бащината власт към властта на съпруга си.

Конон (лат. *Conon*) (около 444–390 г. пр.Хр.) Атински военачалник и политик, стоял начело на флота по време на Пелопонеската война. Блокиран при Митилин, успял да се освободи благодарение на поражението, което претърпели спартанците при Аргинуските острови (406 г.пр.Хр.). Следващата година обаче бил победен от спартанеца Лизандър при Егоспотамос. Избягал на остров Кипър. Там влязъл в контакт с Артаксеркс II и бил поставен начело на персийския флот, с който окончателно победил спартанците при Книдос (394 г.пр.Хр.) и поставил край на морската хегемония на Спарта. След това се завърнал в Атина и се опитал да препотвърди независимостта й от Персия. Това му намерение предизвикало гнева на сатрапа Тирибаз, който го пленил в Сарди и вероятно го наказал със смърт.

conscripti лат. (*конскрипти*) Така били наричани сенаторите, избирани между плебеите за специални заслуги. Те се присъединявали към *patres*, тоест сенаторите избирани измежду патрициите.

Consentes, dii лат. (*Консентес, дии*) Име, давано в Рим на боговете съветници (*consentes*, от *cum* и *sum* означава „тези, които са заедно"), тоест на дванайсетте найважни гръцки божества, шест от мъжки пол и шест от женски, или по-точно: Зевс, Арес, Хермес, Посейдон, Хефест, Аполон, Хера, Хестия, Деметра, Артемида, Атина, Афродита, които образували съвета на Зевс. Отговаряли на римските богове Юпитер, Марс, Меркурий, Посейдон, Вулкан, Аполон, Юнона, Веста, Церера, Диана, Минерва, Венера. Те били най-важните богове от първа степен или както ги наричали римляните „висши богове" (*Dei maiorum gentium*), защото останалите осем, наречени *dii selecti*, „избрани богове" (отговарящи в Рим на Сатурн, Рея, Янус, Плутон, Бакх, Слънце, Луна, Гений), не можели да участват в съвета.

Конс (лат. *Consus*) *мит.* Древно римско божество, което символизирало добродетелите, скрити в почвата. Конс бил пазител на полетата и добитъка, който обработвал земята. Оженил се за Опс (➜). Покъсно бил отъждествяван с Нептун. Празниците в негова чест се наричали Консуалии (*Consualia*).

консул (лат. *consul*) Така бил наричан всеки от двамата върховни магистрати в Рим. Те имали едногодишен мандат и от 509 г.пр.Хр. стояли начело на републиката на мястото на царя. До 366 г.пр.Хр. били избирани само сред патрициите на центуриатните комиции. Ако се случело да умре един от двамата, другият трябвало веднага да го замени с нов консул, наречен *consul suffectus*. Консулите били главнокомандващи на войската, но също така имали и съдебни и икономически правомощия. Редували се в управлението всеки месец, като този, който управлявал, бил предхождан, а другият следван от дванайсет ликтора. От IV в. пр.Хр., благодарение на законите *Luciniae-Sestiae*, и плебеите можели да бъдат избирани за консули. При управлението на Сула консулите загубили правото да управляват войската в Италия, а при Тиберий (14 г.сл.Хр.) техният избор не зависел вече от комициите, а от сената. По-късно консулската длъжност добила само представителен характер.

кохорта (лат. *cohors*) Кохортата представлявала една десета част от римския легион. Броят на войниците в нея варирал с времето от 300 до 600 души. Всяка кохорта била съставена от три групи: хастати (➜), принципес(➜) и триарии (➜).

Кора (стгр. *Kore*) *мит.* Дума, която на старогръцки означава „момиче", „девица". Било и едно от имената на Персефона, дъщерята на Деметра.

Коркира (стгр. *Kerkyra*, лат. *Corcyra*) *геогр.* Остров в Йонийско море, днешният Корфу. Колонизиран през 700 г.пр.Хр. от Коринт, той станал достатъчно могъщ, за да създаде собствен флот по времето на Персийските войни. Станал повод и участвал активно в Пелопонеската война. Впоследствие влиянието му намаляло. За да се защитят от илирийските пирати, които окупирали острова, жителите му поискали помощта на Рим (229 г. пр.Хр.). Идентифициран е с Омировия остров на феаките.

Корвин, Валерий Месала (лат. *Corvinius, Valerius Messalla*) ➜ *Месала Корвин.*

Корес (лат. *Coresus*) *мит.* Жрец на Дионис, влюбен в Калироя (➜).

корибанти (лат. *Corybantes*) *мит.* Жреци на богинята Кибела или Рея. Те изпълнявали своите ритуали, като подскачали, танцували, викали и създавали голям шум. Наричали ги и гали (*Galli*) по името на една река във Фригия, която се казвала Гал (*Gallus*). Когато жреците пиели от нейните води, ставали по-яростни. С името курети помогнали на остров Крит на нимфите Адрастея и Мелиса да скрият плача на бебето Зевс. Създавали невъобразим шум, като надавали викове и удряли един в друг бронзовите си щитове. Били идентифицирани и с идейските дактили (➜). На старогръцки думата означава „пръсти", защото те били десет.

Корикийска пещера (стгр. *Korykion antron*, лат. *Corycium antrium*) *геогр.* Пещера в областта Фокида, недалеч от Делфи, богата на сталактити, които дори образували фигури. Била посветена на Пан и на нимфите, наречени Корикиди. Имало още една древна пещера в Киликия, в една стръмна долина, свързана с мита за Тифон.

корифей (стгр. *koryphaios*) В гръцката трагедия стоял начело на хора по време на диалозите и рецитирал стиховете.

Корина (лат. *Corinna*) **1.** (VI–V в. пр.Хр.) Старогръцка лирическа поетеса, родена в Танагра, Беотия, но вероятно живяла в Тива. Според легендата била преподавателка и съперница на Пиндар, когото побеждавала цели пет пъти в поетически състезания. **2.** *лит.* Жена, обичана от Овидий, възпята в произведението му „Любовни елегии" (*Amores*).

Коринт (лат. *Corinthus*) *геогр.* Пристанище в Гърция и главен град на областта. Бил седалище на Истмийските игри в чест на Посейдон. Процъфтяващ център още от първото хилядолетие пр.Хр., през VIII в.пр.Хр. Коринт основал колониите Корсика и Сиракуза. Бил съюзник на Спарта по време на Пелопонеската война, а след това стоял начело на съюза срещу нея по време на Коринтската война (395–386 г.пр.Хр.). По-късно бил завладян от македонците и найнакрая от римляните, като станал столица на провинция Ахея.

Кориолан, Гай Марций (лат. *Coriolanus, Gaius Marcius*) (V в. пр.Хр.) Римски военачалник, произлизащ от рода на Марциите, противници на Тарквиниите. Бил наречен Кориолан, защото превзел града на волските Кориоли. Когато в Рим имало недостиг на храна, засегнат, че не бил избран за консул, той се противопоставил на раздаването на зърнени храни на плебеите, освен ако те не се откажат от трибуните си. Народът се разбунтувал и го изпъдил от града. След като отишъл в изгнание, се обединил с предишните си противници и убедил царя на волските да атакува Рим. Но когато достигнал до градските стени, развълнуван от молбите на майка си Ветурия и на жена си Волумния, които отишли да го пресрещнат, вдигнал обсадата. Волските се почуствали измамени и го убили.

Корнелия (лат. *Cornelia*) (около 189–110 г.пр.Хр.) Дъщеря на Сципион Африкански, която се омъжила за народния трибун Тиберий Семпроний Гракх. От него имала дванайсет деца, само три от които останали живи: Тиберий, Гай и Семпрония. Корнелия ги възпитала с много любов и мъдрост. Известни са нейните думи, отправени към една римска матрона, която се хвалела със своите накити. Корнелия, посочвайки децата си, казала: „Ето моите накити!".

Корнелий (лат. *Conelius*) Име на известен римски род, от който произлезли Сципионите (➜), Сула (➜), Корнелий Непот (➜), Публий Корнелий Долабела (➜).

Корнифиций, Квинт (лат. *Cornificius, Quintus*) (I в.пр.Хр.) Римски политик и военен, поддръжник на Цезар. Подчинил Илирия, след което бил изпратен в Сирия, а после, с одобрението на сената, получил управлението на провинция Африка. Приятел на Цицерон и също като него писател и поет.

cornu лат. (*корну*) **1.** *муз.* Рог. **2.** Крило на войската, фланг.

корона (лат. *corona*) Украшение за главата, което било символ на радост, отличие или власт. Можела да варира по форма и да има различни орнаменти (цветя, клонки, скъпоценни камъни). В Гърция на победителите в олимпийските игри била поставяна корона от маслинови клонки. Имало и корони от мирта, дъб, лавър и др. В Рим короната представлявала и награда за проявената доблест. *Corona castrensis*, от злато, се давала на този, който пръв успеел да влезе във вражеския лагер, с *corona muralis* се награждавал този, който пръв преминел градските стени на обсаждания град. *Corona triumphalis* била от лавър, а пък *corona civica* от мирта.

Коронея (стгр. Κορώνεια, лат. Coronea) *геогр.* и *ист.* Град в Беотия на Копското езеро. Дълго време се намирал под хегемонията на Тива и станал известен с поражението, което тя нанесла на атиняните през 447 г.пр.Хр. През 394 г. пр.Хр. обаче тиванците били победени заедно със съюзниците си, беотийци и атиняни, от спартанците начело с Агезилай II.

Коронида (лат. *Coronis*) *мит.* Нимфа, обичана от Аполон, от която родила Асклепий. Тъй като нимфата предпочела пред бога един смъртен младеж, Аполон, в пристъп на гняв от ревност, накарал Артемида да я убие.

Кос (лат. *Cos* или *Coos*) *геогр.* Малък остров в Егейско море, близо до бреговете на Кария. Бил под влиянието на Микена, после го завладели дорийците, а след това преминал към Персийската империя. По време на Пелопонеската война станал причина за спор между Атина и Спарта. Прочул се с медицинската школа на Хипократ, чието първо седалище се намирало в храма, посветен на Асклепий.

Констанс I (лат. *Constans, Flavius Iulius*) (около 320–350 г.сл.Хр.) Син на Константин и император заедно с братята си Константин II и Констанций II. Сражавал се и убил първия и така получил цялата Западна империя. На свой ред бил убит по време на бунт от пълководеца си Магненций.

Константин (лат. *Constantinus*) Име на няколко императори. **1. Константин, Флавий Аврелий**, наречен **Велики** (лат. *Flavius Aurelius*) (около 280–337 г.сл. Хр.) Син на Констанций Хлор и Елена, роден в Нис (днес Ниш), Мизия. Бил обявен за император от войската в Британия, но за да бъде призната титлата му, трябвало да води изтощителна война срещу Максенций, когото победил и убил при моста Милвий (312 г. сл.Хр.). Така станал господар на Западната империя. Според легендата преди битката сънувал кръст с надпис *In hoc signo vinces* („С този знак ще победиш"), символ, който бъдещият император поставил като отличителен знак на войската си. През 313 г. в Милано издал известния едикт, с който давал пълна свобода на християнското вероизповедание. Едва след смъртта на съперника си Лициний Константин станал единствен император, прехвърлил столицата от Рим във Византион, наречен на негово име Константинопол, и свикал Никейския събор (325 г.). На него било осъдено арианството като ерес. Преди да умре, бил кръстен и разделил империята на три части между синовете си: Константин II, Констанс и Констанций II. **2. Константин II, Флавий Клавдий** (лат. *Flavius Claudius*) (около 316–340 г.сл.Хр.) Първородният син на Константин. Получил, заедно с брат си Констанс, Западната империя, а в разпределението на териториите на него се паднали Галия, Испания и Британия. Впоследствие обявил война на брат си и нахлул в Италия, но бил победен и убит при Аквилея.

Констанций (лат. *Constantius*) Име на двама римски императори. **1. Констанций Хлор, Флавий Валерий** (лат. *Constantius Chlorus, Flavius Valerius*) (около 250–306 г.сл.Хр.) Пълководец на служба при Диоклециан и Максимилиан, управител на Галия, Испания и Британия. Получил прякор Хлор, защото обичал зеления цвят (на старогръцки *chloros*) и защото

бил много блед. Развел се с жена си Елена, за да се ожени за Теодора, заварена дъщеря на Максимиан. Довел до победен край много военни кампании, отблъсквайки алемани и франки. След като Диоклециан и Максимиан абдикирали, станал август заедно с Галерий. Малко след това в Еборакум (Йорк), Британия, където се сражавал с пиктите, се разболял и умрял. Бил баща на Константин Велики. **2. Констанций II, Флавий Юлий** (лат. *Flavius Iulius*) (317–361 г.сл.Хр.) Син на Константин, бил обявен за цезар в 324 г. от баща си, който му поверил управлението на Източната империя. Твърд и жесток, след смъртта на Константин, за да увеличи властта си, не се поколебал да убие собствените си роднини, като зет си Ветранион, когото смятал за съперник. След като починал узурпаторът на Западната империя, Максенций, Констанций поел властта и на Изтока, и на Запада. Починал от треска по време на експедиция, в която трябвало да се срещне с братовчед си Юлиан, избран за император от войската в Галия.

Котито (стгр. *Kotytto*) *мит.* Богиня на разпуснатостта, от тракийски произход, подобна на Кибела. Празниците в нейна чест били много шумни и разюздани, а жреците ѝ се наричали бапти (*baptai* – на старогръцки *bapto* означава „потапяне") заради особените ритуални измивания, които извършвали.

котурни (стгр. *kothornos*, лат. *cothurnus*) Кожени обувки, които достигали до средата на крака и имали високи дървени подметки. Използвали се от главните герои в трагедиите, за да придобиятповнушителен вид. Били въведени по всяка вероятност от Есхил. Римляните наричали трагедийните актьоти *cothurnati*.

Коций (лат. *Cottius*) (I в.пр.Хр.) Име на двама царе на племето лигури. Селищата им се намирали в Алпите, които били наречени на тях Коцийски. При управлението на римляните Октавиан поставил първия начело на местните племена, а вторият имал подкрепата на Клавдий.

Кранай (лат. *Cranaus*) *мит.* Митичен цар на Атика по времето на Девкалион и потопа. Имал три дъщери, една от които, Атида, дала името на Атика. Бил изгонен от Амфиктион, брата на Хелен.

Кранейон (стгр. *Kraneion*) *геогр.* Местност в покрайнините на Коринт, където в една горичка се намирали храмове, многобройни вили и гимназия, място за срещи на местната младеж. Там живял и бил погребан киникът Диоген.

Кранон (лат. *Crannon*) *геогр.* Град в Тесалия, недалеч от Лариса, известен с едноименната битка. → *Ламийска война.*

Крас, Марк Лициний (лат. *Crassus, Marcus Licinius*) (около 114–53 г.пр.Хр.) Римски политик. Принадлежал към богата фамилия на сенатори и използвал политиката, за да задоволи личните си интереси. Поддръжник на Сула, той обуздал бунта на робите начело със Спартак. Имало подозрения, че е участвал в заговора на Катилина. Бил приятел на Помпей, подпомогнал финансово избора на Цезар и влязъл в първия триумвират. Направил така, че да му възложат извънредна мисия в Сирия, възнамерявайки да намери там големи богатства. Докато бил ангажиран с войната с партите, го убили с предателство във вражеския лагер, където отишъл да преговаря.

Кратет (стгр. *Krates*) **1.** (IV в. пр.Хр.) Старогръцки философ, наречен Тиванецът, последовател на школата на киниците и ученик на Диоген. **2.** (III в.пр.Хр.) Атински философ, стоял начело на Академията. **3.** (II в.пр.Хр.) Старогръцки филолог от Малос, оглавявал Пергамската школа.

Кратил (лат. *Cratylus*) (V в.пр. Хр.) Старогръцки философ, последовател на Хераклит и учител на Платон, който нарекъл на него един от диалозите си.

Кратин (лат. *Cratinus*) (?–423 г. пр.Хр.) Атински комедиограф, представител на старата атическа комедия. Дал художествена форма на веселите комедийни представления и създал жанра на сатирата, развита впоследствие по-пълно от Аристофан. От неговите произведения са останали малко фрагменти.

Креонт (лат. *Creon*) *мит.* **1.** Цар на Коринт. Дал дъщеря си Креуса (или Главка) за съпруга на Язон, който, след като взел златното руно, се подслонил при него. Медея, заслепена от ревност, убила с помощта на магическите си способности и бащата, и дъщерята. **2.** Цар на Тива, брат на Йокаста, известен с жестокостта си. Вероятно той подтикнал двамата сина на Едип, Етеокъл и Полинейк, да се изправят един срещу друг и така предизвикал войната, наречена „Седемте срещу Тива". След смъртта на двамата братя си присвоил трона. За да спаси града, принесъл в жертва на Арес сина си Мегарей. Забранил Полинейк да бъде погребан, а Антигона погребал жива, защото не се подчинявала на заповедите му.

Крез (стгр. *Kroissos*, лат. *Croesus*) (VI в.пр.Хр.) Последният цар на Лидия, известен с голямото си богатство. Разпрострял границите на царството си дотолкова, че включил почти цяла Мала Азия в него. Когато зет му Астиаг бил изгонен от Кир, нападнал персийския цар, но трябвало да се оттегли в градските стени на Сарди. Кир обсаждал града цели четиринайсет дни и накрая го завладял и ограбил (546 г. пр.Хр.). Изглежда, че победителят се отнесъл благосклонно към Крез, подарил му живота и станал негов приятел. Казал дори на сина си Камбиз да направи същото.

Крит (стгр. *Krete*, лат. *Creta*) Голям остров в Средиземно море с умерен климат и плодородна почва. През III хилядолетие пр.Хр. на него се заселили племена с азиатски произход и дали началото на една много развита цивилизация. Структурата на северния бряг благоприятствала развитието на морската търговия и контактите с целия останал античен свят. Прочути били няколко царе на Крит: Минос, Радамант, Идоменей и Мерион. Сред градовете му изпъквал Кносос с прекрасния си царски дворец и известния Лабиринт. Със завладяването му от дорийците през XI век започнало и неговото западане. То завършило с превземането му от римляните и превръщането му в провинция заедно с Киренайка. Според легендата Кибела скрила на остров Крит малкия Зевс, за да попречи на баща му Кронос да го погълне.

Креуса (стгр. *Kreousa*, лат. *Creusa*) *мит.* **1.** Дъщеря на Океан

и Гея, майка на царя на лапитите Хипсей. **2.** Дъщеря на царя на Атика Ерехтей. Омъжила се за Ксут, който бил изгонен от Тесалия. От него имала двама сина, Ахей и Йон, родоначалници на ахейците и йонийците. **3.** Дъщеря на Креонт (➜), наречена още Главка, в която се влюбил Язон. Медея, обезумяла от ревност, се престорила, че спокойно приема техния брак и изпратила на Креуса прекрасна рокля, обшита със скъпоценни камъни. Тя обаче била напоена с много силна отрова, която убила невинното момиче. **4.** Дъщеря на Приам и съпруга на Еней, която изчезнала в пламъците по време на бягство от Троя.

Критий (лат. *Critias*) (около 406–403 г.пр.Хр.) Прочут старогръцки оратор и политик, ученик на Горгий и Сократ. Бил приятел на Алкивиад и се борил за прекратяване на изгнанието му. Единственият резултат обаче бил, че и той трябвало да напусне Атина. След битката при Егоспотамос се завърнал в родината си и станал един от Тридесетте тирани. Сражавал се срещу изгонените демократи начело с Тразибул, който го убил. Платон озаглавил един от диалозите си с неговото име.

Критолай (лат. *Critolaus*) **1.** (II в. пр.Хр.) Командващ ахейците при втория им опит да се противопоставят на римляните (146 г.пр.Хр) **2.** (II в.пр.Хр) Философ, перипатетик от Ликия, който бил изпратен в Рим като посланик през 155 г. пр.Хр.

Критон (стгр. *Kriton*, лат. *Crito*) (V–IV в.пр.Хр.) Ученик на Сократ, който до последния момент се борил за освобождаването на учителя си, като предложил дори и своите имоти. На него е наречен един от известните диалози на Платон.

Кронос (стгр. *Kronos*) *мит.* Един от титаните, персонификация на Времето (на старогръцки *chronos*). Той бил най-малкият син на Гея – Земята, и Уран – Небето. Скопил баща си, изгонил го, станал господар на света и се оженил за сестра си Рея. Следвайки примера на баща си Уран, Кронос също искал да се отърве от децата си, защото оракул му предрекъл, че един от тях ще го свали от престола. Вместо да ги хвърля в недрата на земята, той ги поглъщал един след друг. Всъщност не можел да ги убие, защото те били силни и безсмъртни като него. Рея успяла да скрие Зевс, като дала на Кронос да погълне камък, увит в пелени (покъсно *kronos* на старогръцки придобива и значение „стар глупак"). Зевс пораснал бързо, защото не подлежал на нормалния ход на времето, свалил баща си от трона, заел неговото място и го накарал да повърне братята и сестрите му: Деметра, Хера, Хадес, Посейдон и Хестия, така наречените главни богове на Олимп. След това Зевс се сражавал с другите титани, победил ги и ги захвърлил заедно с Кронос в Тартара. Според друг вариант на мита, бащата и синът се сдобрили и Кронос царувал на Острова на блажените, накрая на земята. Според римските поети Кронос, идентифициран със Сатурн, след като бил победен, избягал в Лациум. Тогава за жителите на областта, наречени на него *gens Saturnia*, настъпил златният век. Празниците в негова чест, *Сатурналиите* (➜), се организирали в Рим през декември в продължение на седем дни с големи веселби.

Кротон (лат. *Croton*) *геогр.* Град в областта Калабрия на брега на Йонийско море, основан от гърците през VIII в.пр.Хр. След като победил Сибарис (510 г.пр.Хр.), имал най-голямо влияние в *Magna Graecia*. Не успял обаче да устои на атаките на Сиракуза, на Пир и на римляните, от които бил завладян през 277 г.пр.Хр. Известен бил с политико-философската си школа, основана от Питагор през 530 г.пр.Хр.

cubitus лат. (*кубитус*) Думата означава буквално „лакът". Така се наричала и римската мярка за дължина, отговаряща на 0,45 м.

Кума (лат. *Cumae*) *геогр.* Град в областта Кампания, недалеч от Флегрейските полета, основан от халдейски колонисти в началото на VIII в.пр.Хр. Станала една от най-цветущите гръцки колонии. Наложило ѝ се да води борби с етруски и самнити. След като била подчинена от самнитите, станала съюзник на Рим. В близост до Кума се намирала пещерата на Сибила (➜), наречена Куманска.

Кунакса (стгр. *Kounaxa*) *геогр.* и *ист.* Град в Месопотамия, близо до Ефрат и на около 200 стадия (90 км.) от Вавилон. През 401 г. пр.Хр. там се състояла известната битка между Кир Млади и Артаксеркс II, царя на Персия, в която Кир бил убит. От Кунакса започнало връщането на наемните гръцки войници, водени от Ксенофонт.

curator лат. (*куратор*) В Рим така се наричал извънредният магистрат, който се занимавал с някои по-специфични сектори в администрацията. Такъв бил *curator aquarum*, който се грижел за акведуктите, *curator cloacarum*, който отговарял за клоаките и т.н.

курети (стгр. *Kouretes*, лат. *Curetes*) *мит.* Жреци на богинята Рея-Кибела на остров Крит, които се грижели за новородения Зевс. ➜ *корибанти.*

курия (лат. *curia*) Една от древните трийсет подразделения на патрициите. Според традицията Ромул разделил първоначалните три триби на по десет курии, а всяка курия на десет рода (*gentes*). Курия се наричало и мястото, в което се събирали нейните членове (*curiali*), за да почитат култовете си или да дискутират за някои важни дела. Впоследствие с тази дума се означавало и зданието за събиране на сената. Накрая така се наричал както самият сенат, така и сенатът на муниципиите.

Куриации (лат. *Curiatii*) (VII в. пр.Хр.) Трима братя близнаци от Алба Лонга, които по времето на Тул Хостилий се сражавали срещу Хорациите (➜).

Курий (лат. Curius) Име на римски род, към който принадлежал Марк Курий Дентат. ➜ *Дентат, Марк Курий.*

Курсор (лат. *Cursor*) Фамилното име на двама известни политици, принадлежащи към рода на Папириите. **1. Курсор, Луций Папирий** (лат. *Lucius Papirius*) (IV в. пр.Хр.) Според традицията бил пет пъти консул и десет пъти диктатор. Победил самнитите (320 г.пр.Хр.), отмъщавайки за унизителния епизод при Каудинския проход. Постигнал победата, като наложил строга дисциплина на войската. Неговият суров характер не се харесал на народа и така се родил изразът „*Папирова строгост*", тоест прекалена строгост. **2. Курсор, Луций Папирий** (лат. *Lucius Papirius*) (IV–III в.пр. Хр.) Син на

предишния, който успял да победи самнитите, луканите, брутите и да завладее Тарент, принуждавайки войската на Пир, царя на Епир, да се оттегли (272 г.пр.Хр.). Плиний Стари го споменава в съчиненията си като човека, който въвел в Рим слънчевия часовник.

cursus honorum лат. (*курсус хонорум*) Така се наричала политическата кариера на римския гражданин и по-точно последователността на магистратурите и политическите длъжности, регулирана отчасти по навик, отчасти чрез специални закони. На 28 години можело да се пристъпи към длъжността на квестор, на 34 години на претор, а на 37 да се стане консул. Впоследствие възрастта за заемане на длъжностите била променена: на 31 години – квестор, на 37 – курулен едил, на 40 – претор, на 43 – консул.

курулен (лат. *curulis*) Магистрат с по-висок чин, на когото по право се полагало инкрустирано с абанос кресло, наречено курулско – *sella curulis*.

Курций (лат. *Curtius*) Име на римски род, от който прозлезли: **1. Курций, Марк** (лат. *Marcus*) (IV в.пр.Хр.) Легендарен млад римски патриций, който жертвал живота си, за да се подчини на оракула. На форума в Рим се отворила голяма пропаст и в нея се образувало нещо като езеро (наречено *Curtius lacus*). Колкото и пръст да хвърляли римляните вътре, не успявали да го пресушат. След като авгурите се посъветвали помежду си, казали, че пропастта няма да се затвори, докато Рим не хвърли в нея най-ценното нещо, което притежава. Тогава Курций, смятайки, че за Рим войниците са най-голямата ценност, облякъл униформата си, въоръжил се, пришпорил коня си и се хвърлил в пропастта, която се затворила след него. **2. Курций, Руф Квинт** (лат. *Rufus, Quintus*) (I в.сл.Хр.) Римски историк, автор на произведението „История на Александър Велики" (*Historiae Alexandri Magni*). В него разказва за живота на македонския цар и прави паралел между състоянието на Македонската империя при смъртта на Александър и състоянието на Римската империя след смъртта на Калигула и идването на трона на Клавдий.

Лаарх (стгр. *Laarchos*) (VI в.пр. Хр.) Чичо и покровител на Бат III от Кирена. Опитал се да узурпира трона, като се оженил за майката на Бат, но тя го измамила и накарала да го убият.

Лабдак (лат. *Labdacus*) *мит.* Цар на Тива, син на Полидор и Нитеида. Бил внук на Кадъм и баща на Лай, следователно и дядо на Един.

Лабеон, Марк Антистий (лат. *Labeo, Marcus Antistius*) (около 45 г. пр.Хр.–22 г.сл.Хр.) Известен римски юрист, живял по времето на Август. Основал юридическа школа, наречена *proculiana* по името на неговия ученик Прокул. Написал над четиристотин съчинения, от които с изключително голямо значение е коментарът на законите на Дванайсетте таблици.

Лаберий, Децим Юний (*Laberius, Decimus Iunius*) (около 105–43 г. пр.Хр.) Автор на мимове. Принадлежал към конническото съсловие. Веднъж Цезар го принудил да представи на сцената един от своите персонажи. Този акт означавал загубване правата на римски конник и наказание с *infamia* (➜). Лаберий се подчинил, но в знак на протест срещу тази деспотична постъпка импровизирал с хапливи стихове срещу този, когото смятал за тиранин. Цезар му простил, като му възвърнал правата, но не бил приет от останалите конници. Мимовете на Лаберий, изпълнени с остроумия, от които са останали малко фрагменти, са цитирани от Хораций в неговите „Сатири".

Лабиен, Тит (лат. *Labienus, Titus*) (около 100–45 г.пр.Хр.) Народен трибун в 63 г.пр.Хр., после легат на Цезар в Галия. По време на гражданската война застанал на страната на Помпей и взел участие в битките при Фарсал и Тапсос. В Испания, начело на войската и заедно със синовете на Помпей, влязъл отново в битка с Цезар при Мунда, където бил победен и загинал на бойното поле.

лабиринт (лат. *labyrinthus*) Постройка, представляваща заплетена поредица от стаи и коридори, които правели почти невъзможно намирането на изхода. Плиний описва четири лабиринта. **1.** Египетският лабиринт, най-древният, възвеличен от Херодот, бил строен от дванайсет царе за прослава на делата им. Представлявал великолепна каменна постройка, разделена на дванайсет двора и 3000 стаи. **2.** Лабиринтът на остров Крит, в Кносос, бил най-известен, прочут благодарение на мита за Минотавъра и Тезей (➜). Според легендата бил построен от Дедал по заповед на Минос, царя на

Крит. Дедал се вдъхновявал при работата си от египетския лабиринт. **3.** Лабиринтът в Самос бил построен от местни архитекти благодарение на средствата, дадени от тирана Поликрат. **4.** Лабиринтът в Италия, при Киузи, представлявал гробница, издигната по поръчка на етруския цар Порсена.

Лаверна (лат. *Laverna*) *мит.* Римска богиня на печалбите, преди всичко незаконните, и на крадците. На нея била посветена гора на Виа Салария и на Авентинския хълм.

Лавиниум (лат. *Lavinium*) *геогр.* Древен град в Лациум. Според легендата бил основан от Еней в чест на съпругата му Лавиния.

Лавиния (лат. *Lavinia*) Дъщеря на цар Латин и на Амата. Била обещана за жена отначало на Турн, а после на Еней, което предизвикало войната между рутули и троянци. Омъжила се за Еней, който в нейна чест основал града Лавиния. От него имала син, роден след смъртта на баща му. Независимо от това не бил наречен Постум, а Силвий, защото се родил в гората, в която Лавиния се била приютила след смъртта на троянския герой.

Лагос (лат. *Lagus*) (IV в.пр.Хр.) Пълководец на Александър Велики, родоначалник на династията на Лагидите, баща на Птолемей I Сотир.

Ладон (лат. *Ladon*) **1.** *мит.* Дракон, който пазел градините на хесперидите. **2.** *геогр.* Река в Аркадия, приток на Алфей.

Лаерт (лат. *Laertes*) *мит.* Цар на Итака, син на Аркизий, съпруг на Антиклея, от която имал син Одисей. Взел участие в лова на калидонския глиган и в похода на аргонавтите. Отказал се от трона в полза на сина си, а според друга легенда, различаваща се от Омир, помогнал на Одисей при завръщането му да победи претендентите за ръката на Пенелопа.

Лаида (стгр. Lais) (V в.пр.Хр.) Име на хетера, прочута с красотата си. Родена в Сицилия, тя била отведена по-късно в Гърция. Била обичана от Алкивиад, от нея се възхищавали Апелес и Хиперид. Впоследствие отишла с някой си Хипострат в Тесалия. Там, според източниците, била убита в храма на Афродита от тесалийките, които завиждали на красотата ѝ и се притеснявали от нейното влияние върху съпрузите им. Вероятно е съществувала и друга хетера със същото име, Лаида от Коринт, която авторите от онова време често бъркали с първата.

Лай (лат. *Laius*) *мит.* Цар на Тива, син на Лабдак и баща на Едип (➜). Бил убит на пътя, близо до Делфи, от сина си. Едип, който не знаел, че е неговият баща, поискал той да се отмести и да му направи път. Лай и кочияшът му отказали високомерно и Едип убил и двамата.

лакедеймонци (лат. *Lacedaemonii*) Жителите на Лакония.

Лакедемон (стгр. *Lakedaimon*, лат. *Lacedaemon*) *мит.* Син на Зевс и Тайгета, оженил се за Спарта и бил цар на Лакония, главният град на която се наричал Лакедемон или Спарта, на името на своите владетели.

Лакония (стгр. *Lakonike*, лат. *Laconica*) *геогр.* Планинска област в Гърция, в югоизточната част на Пелопонес. На север граничела с Арголида и Аркадия, на запад с Месения, на юг със Средиземно море, на югоизток с Егейско. Там

се намирала планината Тайгет и минавала реката Еврота. Жителите ѝ се наричали лаконци или лакедеймонци. Произлизали от дорийците, които се разположили там през XIII в.пр.Хр. и в X в.пр.Хр. основали Спарта (➜).

lacrimatorium лат. (*лакриматориум*) Малък съд, в който се събирали сълзите на погребенията.

Ламийска война (стгр. *Lamiakos polemos*, лат. *Lamiacum bellum*) Война, която избухнала след смъртта на Александър Велики в 323 г.пр.Хр. между Антипатър, управителя на Македония, и Атина. Наречена била така от името на града Ламия в Тесалия, където се намирало главното командване на Антипатър. Победата на македонците в Кранон (322 г.пр.Хр.) сложила край на независимостта на Гърция.

Ламия (лат. *Lamia*) **1.** *мит.* Дъщеря на Бел, царя на Либия, или на Посейдон. Била любимка на Зевс, от когото имала много деца. Хера от ревност накарала да ги убият. Тогава Ламия, полудяла от мъка, започнала да отвлича чуждите деца и да ги разкъсва. На нея били наречени ламии (*lamiae*) нощните призраци, които според древните гърци изпивали кръвта на децата и изяждали сърцата им. **2.** *ист.* (IV–III в. пр.Хр.) Прочута гръцка куртизанка, любима на Деметрий Полиоркет, цар на Македония, в чийто двор била ценена като изключителна музикантка.

лампадедромии (стгр. *lampadedromia*) Надбягвания с факли (от *lampas*, „факла" и *dromos*, „бягане"), които се организирали в Гърция, предимно в Атина, по време на тържествени празници като тези, посветени на Хефест, Прометей и Артемида, както и по време на Панатенеите, в чест на Атина.

Лампеция (стгр. *Lampetie*, лат. *Lampetia*) *мит.* Дъщеря на Хелиос, сестра на Фаетон. Заедно със сестра си Фетуза пасяла кравите и стадата, които баща им имал в Сицилия.

Лампридий, Елий (лат. *Lampridius, Aelius*) (IV в.сл.Хр.) Римски историк от късната империя. Автор на биографиите на императорите Комод, Елиогабал и Александър Север. Тези биографии са част от сбирката „Писатели на историята на императорите" (*Scriptores historiae Augustae*).

Лампсак (лат. *Lampsacus*) *геогр.* Град в Мизия, на азиатския бряг на Хелеспонт, основан от фокейците през VII в.пр.Хр., център на култа към Приап. Смятало се, че неговите жители били с покварени нрави. Гърци и персийци си оспорвали правото да владеят този град. Според легендата Александър Велики по време на експедицията си в Азия решил да го разруши заради пороците на гражданите му, но Лампсак бил спасен благодарение на хитростта на историка Анаксимен (➜).

лангобарди (лат. *Langobardi* или *Longobardi*) Древно племе от северните части на Германия, което в VI в. се установило в Панония, а оттам по-късно стигнало до Италия.

ланиста (лат. *lanista*) В Рим така били наричани собствениците на гладиаторските школи и по-общо тези, които преподавали умението да се води борба и сражение. Както актьорите и посредниците, така и ланистите били лишени от политически права.

лантернарии или **латернарии** (лат. *lanternarii* или *larernarii*) В Рим роби, които нощем вървели пред господарите си и с фенер (*lanterna*) им осветявали пътя.

Ланувиум (лат. *Lanuvium*) *геогр.* Древен град в Лациум на Албанските хълмове, по-късно муниципия. Там бил роден Антонин Пий. Бил прочут с храма на Юнона Соспита (*Iuno Sospita* – Юнона Спасителка).

Лаодамант (лат. *Laodamas*) *мит.* **1.** Син на Етеокъл, цар на Тива. Бил убит в сражение от Алкмеон във втората война срещу Тива, водена от Адраст и епигоните (➜). **2.** Син на Антенор, убит от Аякс Теламонид в Троянската война (*Илиада*). **3.** Син на Алкиной, царя на феаките, и брат на Навзикая (*Одисея*).

Лаодамея (стгр. *Laodameia*, лат. *Laodamia*) *мит.* **1.** Дъщеря на Белерофонт и Филоноя. От Зевс родила син Сарпедонт. Ловувала заедно с Артемида и била убита от богинята, за да я накаже за прекомерната ѝ горделивост. **2.** Дъщеря на Акаст, женена за Протесилай. Когато любимият ѝ съпруг загинал в Троянската война от ръката на Хектор, тя се помолила на боговете да го види отново и получила разрешение да говори три часа със неговата сянка. След като това време изтекло, тя се самоубила, за да може да последва съпруга си в подземното царство. **3.** Едно от имената на дойката на Орест, която го спасила, след като майка му Клитемнестра убила Агамемнон.

Лаодика (лат. *Laodice*) *мит.* **1.** Дъщеря на Приам и Хекуба, влюбена в сина на Тезей, Акамант, от когото имала син Мунит. Умряла от скръб заради смъртта на сина си, ухапан от змия. Според Аполодор била погълната от земята след падането на Троя. **2.** Другото име на Електра, дъщерята на Агамемнон.

Лаодикия (стгр.*Laodikeia*, лат. *Laodicea*) *геогр.* Име на няколко града от Изтока, наречени така в чест на принцеси от династията на Селевкидите.

Лаокоон (лат. *Laocoon*) *мит.* Жрец на Аполон в Троя, който се противопоставял с всичките си сили на внасянето в града на известния дървен кон, изоставен от гърците на брега. Поведението му предизвикало гнева на Атина и тя пожелала да го накаже. Докато жрецът принасял бик в жертва на Посейдон, от морето излезли две огромни змии, които се обвили около синовете на Лаокоон и него самия, който им се притекъл на помощ, и ги задушили. Тази ужасна смърт била изтълкувана от троянците като наказание от боговете и ги накарала да внесат коня вътре в градските стени. Това довело до разрушаването на Троя, така както искала Атина. Смъртта на Лаокоон и синовете му била пресъздадена в прочутата скулптурна група на творците от Родоската школа Агезандър, Атенодор и Полидор. Сега се намира във Ватиканските музеи.

лапити (стгр. *Lapithai*, лат. *Lapithae*) Древно племе в Тесалия, прочуто с митичната борба с кентаврите. ➜ *Пиритой.*

Лара (лат. *Lara*) *мит.* Според Овидий наяда, дъщеря на речен бог в Лациум. Юпитер накарал да ѝ отрежат езика, защото издала на Юнона любовната му връзка с Ютурна. Други я отъждествявали с Ларунда, древно сабинско божество, смятано за майка на ларите (*Mater Larum*).

ЛАОМЕДОНТ (лат. *Laomedon*) Цар на Троя, син на Ил и Евридика, баща на Приам. Когато Аполон и Посейдон били изгонени от Олимп заради непокорството си, Зевс ги изпратил да служат една година на царя на Троя. Лаомедонт възложил на Аполон да пасе стадата му в полите на планината Ида, а на Посейдон да укрепи града, като построи здрави стени. Задачата му била трудна и затова му помогнали и Аполон и Еак, царя на мирмидонците. След като работата била свършена, Лаомедонт отказал да даде на боговете уговореното възнаграждение. Тогава Аполон, за да си отмъсти, изпратил върху града от един висок хълм облак от заразени стрели, които предизвикали ужасна епидемия. На свой ред Посейдон изпратил от морето едно морско чудовище, което поглъщало посевите и всички хора, които срещало. Измъчените троянци се допитали до оракула, който отговорил, че за да умилостиви гнева на боговете, царят трябвало да принесе в жертва дъщеря си Хезиона, като я даде за храна на морското чудовище. Поданиците на царя го принудили да се подчини и горката девойка била оставена на брега, завързана за една скала. За щастие на момичето оттам минал корабът Аргос, на който плавали към Колхида смелите аргонавти, за да търсят златното руно. Сред тях бил и Херакъл. Той слязъл на брега, видял Хезиона и разбрал от нея тъжната история. Решил да я освободи, като поискал в замяна от царя два от великолепните и бързи бели коне, дарени му от Зевс в отплата за отвличането на Ганимед. После се върнал на скалата, причакал чудовището и го убил. След това продължил с другарите си похода към Колхида, като решил на връщане да си вземе конете. Но и тогава Лаомедонт отказал да изпълни обещанието си. Ядосан, Херакъл превзел града и убил в двубой Лаомедонт. После дал Хезиона за жена на Теламон, сина на Еак.

ларариум (лат. *Lararium*) В римската къща малък параклис, посветен на култа към ларите.

ларви (лат. *Larvae*) Според народните вярвания това били сенките на умрели хора, които в живота си са били лоши; зли духове, които тормозели живите. За да се държат далеч ларвите, били извършвани изкупителни ритуали и жертвоприношения. ➜ също *лемури.*

Лари (лат. *Lares*) Римски божества, покровители на семейството и къщата. Техните изображения се поставяли в ларариума. Впоследствие ларите станали закрилници и на кръстопътищата (*Lares compitales*), на военните лагери (*Lares militares*), на морето (*Lares permarini*) и т.н. Към обществените лари (*Lares publici*), които закриляли града и държавата, се числели и митични персонажи от древната история на Рим като Ака Ларенция, Тит Таций, Ромул и Рем.

Ларий (лат. *Larius lacus*) Езеро в Отсамалпийска Галия, образувано от реката *Addua* (Ада). Днес езерото се нарича Комо.

Лариса (лат. *Larisa* или *Larissa*) **1.** *мит.* Дъщеря на Пеласг, дала името на град в Тесалия, разположен на бреговете на р. Пеней. Според легендата Лариса бил главният град на царството на Ахил, а после на династията на Алевадите. **2.** *ист.* При управлението на Алевадите, от VI в.пр.Хр., Лариса стана-

ла член на федерацията на Тесалия. В IV в.пр.Хр. поискала помощ от персийците и македонците срещу Фера, друг тесалийски град, неин противник. Така тя станала причина за установяването на хегемонията на Македония в областта, която се запазила чак до битката при Киноскефале в 197 г.пр.Хр. После била върната на Рим. **3.** Акрополът на град Аргос.

Лас (лат. *Lasus*) (VI в.пр.Хр.) Старогръцки поет и музикант, роден в Хермиона, в Арголида. Живял в Атина в двора на тирана Хипарх. На него приписвали създаването на дитирамба. Бил учител на Пиндар.

Латин (лат. *Latinus*) *мит.* Син на Фавън и нимфата Марика, цар на Лаурентум, в Лациум. Оженил се за Амата, от която имал дъщеря Лавиния (➜). Дал я за жена на Еней, но преди това тя била обещана на Турн, предводителя на рутулите. Така предизвикал война между троянците и рутулите, в която той бил съюзник на Еней.

латини (лат. *Latini*) Народ с индоевропейски произход, който се установил в областта Лациум през II в. пр.Хр. Латините били организирани в различни автономни градове-държави и между VIII и VII в. пр.Хр. създали политическо-религиозни съюзи, като хегемония в тях имала Алба. Други важни центрове били Пренеста, Ардеа, Рим. Но много скоро се появило сериозно съперничество между Алба и Рим, което приключило с разрушаването на Алба и последвалото утвърждаване на Рим като водещ град-държава в Лациум. Другите, за да се противопоставят на неговото превъзходство, се организирали отново в съюз и се срещнали с римската войска при езерото Регил (493 г. пр.Хр.), но претърпели поражение. Били принудени да сключат договор, наречен на името на създателя си, Спурий Касий, *foedus Cassianum*. Според него те влизали в съюз, с цел да се защитават от волските, еквите и сабините. В него хегемония имал Рим, чиято мощ нараснала след разгромяването на галите и експанзията в Южна Етрурия. Около 340 г.пр.Хр. Рим разпуснал този съюз, като с някои градове сключил отново договори за съюз, а на други дал веднага правото на римско гражданство. Цивилизацията на латините не била толкова висока, колкото на етруските, но техният език – латинският – се разпространил от Рим в цяла Италия, а после и в цялата империя. Той се превърнал в официален език на Западна Европа в продължение на много векове и достигнал изключително висока литературна стойност благодарение на произведенията на писатели като Цицерон, Вергилий, Овидий, Хораций.

латомии (стгр. *latomiai*, лат. *latomiae* или *lautumiae*) Каменоломни в Сиракуза, превърнати в затвор. Същото име носело в Рим едно място близо до форума, където се намирал Мамертинският затвор.

Латона (лат. *Latona*) *мит.* Римска богиня, съответстваща на гръцката Лето (➜).

latrunculus лат. (*латрункулус*) Основното значение на думата е „наемник", но в една римска игра, подобна на шах, означавала и „пешка". Изразът *latrunculis ludere* има смисъл, подобен на „играя на шах", макар и свидетелствата за правилата на тази игра да не са много ясни.

Лаурентум (лат. *Laurentum*) Древен град в Лациум, седалище на цар Латин. Разположен бил близо до морето, сред лаврова гора. Близо до него се намирало мястото, където Еней слязъл на брега на Италия.

Лахесис (лат. *Lachesis*) *мит.* Една от парките или мойрите (➜).

Лациум (лат. *Latium*) Област в Централна Италия, през която минава река Тибър. В древността Лациум се простирал от р. Тибър до нос Цирцей, а на изток граничел с Тибуртинската и Пренестинската планина. Областта била наречена на цар Латин (➜) и първите ѝ жители се наричали латини. Според друга легенда там се скрил Сатурн, след като бил свален от трона от Юпитер. Всъщност името *Latium* вероятно произлиза от *lateo*, „скрит съм".

Леандър (стгр. *Leandros*, лат. *Leander*) Младеж от Абидос. Веднъж отишъл в Сестос, на европейския бряг на Хелеспонта, за да присъства на празника, който се организирал всяка година в чест на Афродита. Леандър наблюдавал процесията на петдесетте прекрасни момичета, жрици на богинята, и щом забелязал сред тях най-красивата, Херо, веднага се влюбил в нея. Успял да я доближи и разбрал, че е станала жрица против волята си. Тъй като девойката също се влюбила в младежа, двамата измислили как да се срещат тайно. Тя живеела в кулата на Сестос, високо над морето, заобиколена със скали. Всяка нощ младежът отивал при нея, като преплувал Хелеспонта, воден от светлината на запалената от нея лампа. Техните срещи продължили няколко месеца, до идването на зимата. Но Леандър не могъл да понесе дългата раздяла. Една нощ се опитал да преплува до отсрещния бряг и се удавил в огромните вълни. На сутринта бездиханното му тяло било намерено в скалите, под кулата на Сестос. Херо не искала да живее без него и се хвърлила в морето. Гръцкият поет Музей е посветил на Херо и Леандър малка поема (V в. сл.Хр.).

Леарх (лат. *Learchus*) *мит.* Син на Ино и Атамант, брат на Меликерт. Бил убит от баща си, в когото Хера вселила безумие, и Леарх му се привидял като лъвче или елен.

Левкат (лат. *Leucates* или *Leucatas*) *геогр.* Нос на остров Левкадия. Името на острова идвало от белите му скали (от старогръцки *leukos*, „бял"). Според легендата от там Сафо се хвърлила в морето заради нещастната си любов.

Левкип (лат. *Leucippus*) **1.** *мит.* Потомък на Персей, брат на Тиндарей и Афарей, баща на Феба и Хипаира, известни като Левкипидите. **2.** *мит.* Син на Еномай, който от любов по Дафна се преобразил като жена и се смесил с приятелките на красивата нимфа. Когато го разкрили, загинал по желание на Аполон, пронизан от стрели. **3.** (V в.пр.Хр.) *ист.* Старогръцки философ от Абдера, вероятно ученик на Зенон и учител на Демокрит. Смятан е за създател на атомистичната теория.

Левкипа (стгр. *Leukippe*) Една от трите Миниади (➜).

Левкипиди (стгр. *Leukippidai*, лат. *Leucippidai*) *мит.* Дъщери на Левкип (➜). Наричали се Феба и Хилаира и били отвлечени от Диоскурите, докато се омъжвали за Линкей и Идас.

Левконоя (стгр. Leukonoe) ➜ *Миниади.*

Левкотея (лат. *Leucothea*) *мит.* Име, прието от Ино (➜), след ка-

то била превърната в морско божество.

Левкотоя (лат. *Leucothoe*) *мит.* Дъщеря на цар Орхам от Вавилон. Аполон се влюбил в Левкотоя и за да проникне до нея, приел образа на собствената ѝ майка, Евринома. Клития, една от дъщерите на Океан и Тетида, обичала Аполон и обзета от ревност заради тяхното щастие, подтикнала Орхам да погребе жива дъщеря си. Аполон, тъй като не можел да спаси любимата си, я превърнал в тамяново дърво.

Левктра (лат. *Leuctra*) *геогр.* Местност в Беотия, между Платея и Теспия, известна с победата на Епаминонд в 371 г.пр.Хр. срещу спартанците.

легат (лат. *legatus*) **1.** Посланик на Рим, назначаван от сената, или служител, натоварен със задачата да сключва договори с чуждите посланици на посещение в Рим. **2.** Помощник на главнокомандващия войската. **3.** Помощник на управител на провинция, назначаван от сената и избиран сред сенаторите.

легион (лат. *legio*) Основна тактическа единица в римската войска. В царския период легионът се състоял от 3 000 пехотинци и 300 конници и бил разделен на центурии. Бойният ред бил разделен на три редици: *hastati* – млади и леко въоръжени, *principes* – по-възрастни войници, които били основното ядро на легиона, и *triarii* – ветерани, използвани като резерва. Конницата се разполагала от двете страни на бойния ред. В VI в. пр.Хр. броят на пехотинците нараснал двойно и така били образувани два легиона, поверени на двама консули. В републиканския период легионерите били граждани от висшите прослойки и си осигурявали въоръжението на собствени разноски. Впоследствие, поради непрекъснатите войни, държавата се грижела за въоръжаването и издръжката на войниците от найбедните слоеве. По времето на Гай Марий набирането на войската вече не било извършвано чрез ценза, а станало доброволно и военната службата се превърнала в истински занаят. Август поддържал постоянна войска, състояща се от двадесет и пет легиона, като увеличил продължителността на военната служба от шестнайсет на четирийсет години.

Леда (лат. *Leda*) *мит.* Дъщеря на етолийския цар Тестий, омъжена за Тиндарей, царя на Спарта. Била изключително красива и когато Зевс я видял да се къпе в река Еврота, се влюбил в нея. За да я обладае, се преобразил като лебед. Леда родила две двойки близнаци: Полукс и Клитемнестра, смятани за деца на Тиндарей, и Кастор и Елена с божествен произход.

Леена (стгр. *Leaina*, лат. *Leaena*) (VI в.пр.Хр.) Атинянка, приятелка на Хармодий (➜) и на Аристогейтон. Когато била подложена на изтезания, си отхапала езика, за да не може да издаде имената на участниците в заговора срещу тирана Хипарх, син на Пизистрат.

лексиархи (стгр. *lexiarchoi*) Шестима атински магистрати, които имали задачата по време на народните събрания да пазят да не влезе някой предварително или някой, който няма право, както и никой да не излиза по-рано.

lectica лат. (*лектика*) Покрита носилка във формата на легло, чийто подпори се поставяли на раменете на носачите (*lecticarii*)

лектистерниум (лат. *lectisternium*) В Рим жертвоприношение, при което статуите на боговете били поставяни на възглавници около маси, отрупани с храна, за да измолят закрилата им при бедствия.

Лелий (лат. *Laelius*) Име на римски род, към когото принадлежали: **1. Лелий, Гай** (лат. *Gaius*) (около 235–160 г.пр.Хр.) Римски политик, прочут със смелостта и добродетелите си. Сражавал се във Втората пуническа война със Сципион Африкански и победил Сифакс (203 г.пр.Хр.) **2. Лелий, Гай** (около 190–128 г.пр.Хр.) Син на предходния, голям приятел на Сципион Емилиан (Сципион Млади), на чието погребение произнесъл реч в негова памет. Бил претор в Испания, усмирил въстанието на Вириат (145 г.пр.Хр.). Обичал литературата, бил наречен Мъдрец (*Sapiens*), покровителствал Пакувий, Полибий и Теренций. Цицерон му посветил диалога „Лелий за приятелството" (*Laelius de amicitia*), за да възхвали големите му човешки добродетели.

Леман (лат. *Lemanus* или *Lemannus*) *геогр.* Езеро, образувано от река Родан (сега Рона), разположено между Нарбонска и Белгийска Галия. Днес – Женевското езеро.

Лемнос (лат. *Lemnus*) *геогр.* Остров в Егейско море с вулканичен произход, посветен на Хефест, защото паднал там, когато Зевс го изхвърлил от Олимп. Прочул се с избиването на мъжете, което жените от острова организирали (➜ *Хипсипила*). Там се намирал много известен лабиринт. Островът бил превзет от персите, освободен през 510 г.пр.Хр. от Милтиад и минал под властта на Атина.

лемури (лат. *lemures*) Така наричали в Рим душите на умрелите, които всявали страх у живите, за да ги накажат за това, че са ги забравили. За да умилостивят лемурите, на 9, 11 и 13 май в Рим чествали празника Лемурии (*lemuria*), по време на който се извършвали ритуали за изкупление. В тези дни храмовете били затворени и не можело да се сключват бракове. Мъжете, глави на семейства, ставали към полунощ и боси, пред портата на дома, си измивали три пъти ръцете с течаща вода. Поставяли в устата си черни зърна бакла, които после хвърляли зад гърба си, казвайки девет пъти една формула за умилостивяване.

Ленеи (стгр. *Lenaia*) Празник в чест на Дионис Леней (от *lenos*, „чебър", „преса"), честван в Атина.

Лентул (лат. *Lentulus*) Прякор на няколко представители на Корнелиевия род (*gens Cornelia*). **1. Лентул Сура, Публий Корнелий** (лат. *Lentulus Sura, P. Cornelius*) (I в. пр.Хр.) Участвал в заговора на Катилина, бил заловен и осъден на смърт. **2. Лентул Спинтер, Публий Корнелий** (лат. *Lentulus Spinther, P. Cornelius*) (I в.пр.Хр.) Консул в 57 г.пр.Хр., той бил един от най-ревностните застъпници за завръщането на Цицерон от изгнание. Напразно се стремял да върне на трона Птолемей Авлет. Сражавал се на страната на Помпей и загинал в гражданската война. **3. Лентул Кос, Гней Корнелий**, наречен **Гетулик** (лат. *Lentulus Cossus Gaetulicus, Gn. Cornelius*) (?–35 г.сл.Хр.) Политик, поет и историк, разбил гетулите в Африка. Император Калигула му завиждал за популярността и накарал да го убият.

Леонид (лат. Leonidas) **1.** (?–480 г. пр.Хр.) Спартански цар, заел в 488 г.пр.Хр. мястото на брат си Клеомен I. Прочул се при защитата на Спарта по време на втората война с персите. При Термопилите само с триста спартанци храбро се съпротивлявал срещу многобройната персийска войска, предвождана от Ксеркс. На третия ден Ефиалт (➜) завел персите по тайна пътека зад гърба им и смелите войни били обкръжени и избити. **2.** Поет от Тарент (около 325–260 г. пр.Хр.), от когото до нас са достигнали около сто епиграми.

Леонция (стгр. *Leontion*) (IV–III в. пр.Хр.) Известна куртизанка, изключително образована, в която бил влюбен Епикур. Твърди се, че е написала някои произведения, но са загубени.

Леос (стгр. *Leos*) *мит.* Гръцки герой, епоним на племето леонтиди. При една епидемия принесъл като изкупителна жертва трите си дъщери, за да умилостиви боговете. В негова чест, като благодарност за този жест, в Атина бил издигнат храм, наречен *Леокорион*.

Лепид (лат. *Lepidus*) Прякор на римски политици от рода Емилия (*gens Aemilia*). **1. Лепид, Марк Емилий** (лат. *Marcus Aemilius*) (?–152 г.пр.Хр.) Консул в 186 г. пр.Хр., поръчал да се построи пътят Емилия, свързващ *Ariminium* (Римини) с *Placentia* (Пиаченца). **2. Лепид, Марк Емилий** (?–12 г. пр.Хр.) Бил консул с Цезар през 46 г.пр.Хр. След смъртта му подкрепил Антоний и образувал с него и Октавиан втория триумвират. Поверено му било управлението на Африка, но той се оказал толкова неспособен, че Октавиан го принудил да се откаже от управляваните от него територии и от всякаква държавна длъжност, с изключение на върховен жрец.

Лептис (лат. *Leptis*) *геогр.* Име на два града в Африка: *Leptis Magna*, основан от финикийците, бил родно място на Септимий Север. От него има внушителни останки близо до днешния град Лебда в Либия; *Leptis Minor*, днешният Лемта, плащал данъци на Картаген, по един талент на ден. И двата града влизали в състава на римската провинция Африка.

Лерна (стгр. *Lerne*, лат. *Lerna*) *геогр.* Област в Арголида, известна с блатото, в което данаидите хвърлили главите на мъжете си, след като ги убили. Пак там според легендата Херакъл убил хидрата.

Лесбия (лат. *Lesbia*) Име на жената, обичана страстно от поета Катул. Вероятно истинското ѝ име било Клодия (➜). На нея той посветил най-хубавите си стихове.

Лесбос (лат. *Lesbos*) *геогр.* Остров в Егейско море, близо до бреговете на Мала Азия. Бил родина на философи като Теофраст и на поети като Терпандър, Алкей и Сафо. Най-известните му градове били Митилена, Антиса и Пира.

лестригони (стгр. *Laistrygones*, лат. *Laestrygones*) *мит.* Племе от гиганти човекоядци, споменато в „Одисея“. Вероятно обитавали бреговете на Сицилия. Когато Одисей пристигнал там, лестригоните разрушили корабите му и погълнали много от неговите спътници.

Лета (лат. *Lethe*) *мит.* Една от реките в подземния свят. Когато душите на умрелите пиели от нейните води, забравяли (от *lethe*, „забрава“) за земния живот.

Лето (стгр. *Leto*) *мит.* Дъщеря на титаните Кей и Феба. Тя била обичана от Зевс и на остров Делос (➜) родила от него Аполон и Артемида. Когато Ниоба (➜) се подиграла на Лето, те ѝ отмъстили жестоко. В Рим богинята била почитана с името Латона.

Либаний (лат. *Libanius*) (314–393 г. сл.Хр.) Старогръцки оратор от Антиохия. Високообразован човек, той принадлежал към кръга на Юлиан Апостат и също като императора бил застъпник на културата на елинизма и на реставрацията на езичеството. Посветил много години от живота си на преподаване на реторика и написал много речи. До нас са достигнали 1600 писма, които представляват важен документ за живота и обичаите на онова време и преди всичко за организацията на късно-античната школа.

libatio лат. (*либацио*) Възлияние, религиозна церемония в Рим, която се състояла в изливане върху олтара на течности, като вино, мляко, мед, за да бъдат предложени на боговете.

libellus лат. (*либелус*) В Рим думата означавала: **1.** Писмена молба или оплакване. **2.** Публично съобщение, обява. **3.** Молба или прошение до сената или императора.

liber лат. (*либер*) Тънка ципа, която се намира под кората на дървото, използвана като материал за писане. Впоследствие така се наричали листовете ръкописи, подредени един след друг и свързани заедно. Материалът, използван за първите ръкописи, се взимал от растението папирус (➜) и употребата му била позната на египтяните още от двехилядната година пр.Хр. Текстовете се пишели в колона, а листовете се навивали (лат. *volvere*, откъдето идва и думата *volumen*, „свитък, том, книга“) около цилиндър от дърво или кост.

Либер (лат. *Liber*) *мит.* Италийско божество на плодородието и виното, впоследствие отъждествявано с Бакх. Празникът в негова чест, наречен Либералия, се чествал на 17 март.

Либералия ➜ *Вакханалии* и *Либер*.

libertus лат. (*либертус*) В Рим освободен роб, който придобивал римско гражданство и получавал родово име от господаря си и лично име. Не можел да заема политически длъжности, а само административни и търговски. По време на империята освободените роби придобили голямо влияние в контрола на обществената администрация.

Либитина (лат. *Libitina*) *мит.* Италийска богиня на погребенията, наречена така, защото отнемала хората *ad libitum*, тоест, когато реши. Впоследствие била отъждествявана с Прозерпина. Понякога се бърка с богинята *Libentina* или *Lubentina*, което всъщност е епитет на Венера.

libitinarius лат. (*либитинариус*) Гробар. Те били наричани *libitinarii*, защото седалището им се намирало в храма на Либитина (➜).

Либия (стгр. *Libye*, лат. *Lybua*) *геогр.* Име, което гърците дали на Северна Африка, на запад от Египет. Те колонизирали източната ѝ част, финикийците и картагенците – западната. От I в.пр.Хр. започнало завладяването на областта от Рим.

Libra лат. (*Либра*) Съзвездието Везни.

libra лат. (*либра*) **1.** Везни. **2.** Древна мерна единица за тегло, използ-

вана от римляните, равна на 327,45 г. Отговаряла на 12 *unciae*.

librarius лат. (*либрариус*) **1.** В Рим роб, който има задачата да преписва книги. **2.** Счетоводител, който съхранявал регистрите със заплатите на войниците. **3.** Книжар.

liburna или **liburnica** лат. (*либурна* или *либурника*) Така римляните наричали вид лек кораб, използван за пиратски нападения от илирийското племе либурни. Този кораб често имал десет реда гребла.

Либурния (лат. *Liburnia*) *геогр.* Крайбрежна област в Илирия, между Истрия и Далмация. В 129 г. пр.Хр. станала римска колония.

Ливий (лат. *Livius*) Име на римски род (*gens Livia*), към който принадлежали: **1. Ливий Друз, Марк** ➜ *Друз*. **2. Ливий Андроник, Луций** ➜ *Андроник*. **3. Ливий, Тит** (лат. *Titus*) (59 г.пр.Хр.–17 г.сл.Хр.) Римски историк от Патавий (днес Падуа). Макар и с републикански идеи, приел управлението на Август и живял дълго време в неговия двор. Голямо значение има историята му от основаването на Рим до 9 г.пр.Хр., озаглавена „От основаването на града" (*Rerum Romanarum ab Urbe condita libri*). Тя се състояла от 142 книги, от които са останали само 35. За да осъществи това огромно дело, Ливий изследвал произведенията на предшествениците си. Неговият труд на прецизен историк заместил аналистиката преди него и станал причина за изчезването ѝ. Ливий придобил огромна слава сред съвременниците си в цялата империя.

Ливия Друзила (лат. *Livia Drusilla*) (около 57 г.пр.Хр.–29 г.сл. Хр.) Римска матрона, съпруга на Тиберий Клавдий Нерон, от което имала двама сина: бъдещия император Тиберий и Друз, роден, след като тя се развела и се омъжила за Октавиан. Била красива жена и голяма интригантка. Когато съпругът ѝ станал император Август, тя го убедила да осинови Тиберий и да го направи свой наследник. След смъртта ѝ била почитана като Юлия Августа.

Лигарий, Квинт (лат. *Ligarius, Quintus*) (?–43 г.пр.Хр.) Римски сенатор, участвал в гражданската война на страната на Помпей. Отначало Цезар му простил, но впоследствие бил обвинен от Туберон. Цицерон произнесъл великолепна реч в негова защита. По-късно Лигарий участвал в заговора, организиран от Брут, и станал един от убийците на Цезар.

лигури (лат. *Ligures*) Древно племе с неизвестен произход, което се смесило с келтите. Занимавало се най-вече с морска търговия и пиратство. ➜ *Лигурия*.

Лигурия (лат. *Liguria*) *геогр.* Древна област, обитавана от лигурите, разположена между днешните Пиза и Марсилия, западните части на Алпите, северните на Апенините и южната част на Пиемонт. Била повлияна от галската цивилизация, а във II в.пр.Хр. била завладяна от римляните. Главните ѝ градове били Генуа (*Genua*, днес Генуа), Никея (*Nicaea*, днес Ница), Албинтемелиум (*Albintemelium*, днес Вентимиля), Дертона (*Dertona*, днес Тортона).

Лидия (лат. *Lydia*) *геогр.* Древна област в западната част на Мала Азия, на брега на Егейско море. Граничела с Мизия, Кария, Фригия и Йония. Главният ѝ град бил Сарди. След царуването на Гиг (➜) влиянието на Лидия нараснало и тя достигнала своя най-голям разцвет при Крез (VI в.пр.Хр.). След като била превзета от Кир, се превърнала в сатрапия на Персия. После преминала под властта на Селевкидите и най-накрая на римляните, когато станала част от провинция Азия (133 г.пр.Хр.).

Лией (лат. *Lyaeus*) *мит.* Прякор на Дионис (на гръцки *Lyaios* означава „който освобождава от грижи").

Лизандър (стгр. *Lysandros*, лат. *Lysander*) (?–395 г.пр.Хр.) Спартански военачалник и политик. Имал голяма заслуга за победата на спартанците в Пелопонеската война. В битката при Егоспотамос (405 г.пр.Хр.) разбил атинския флот, поставяйки завинаги край на хегемонията на Атина. Наложил ѝ проспартанското управление на Трийсетте тирани. По време на Коринтската война бил убит от тиванците при Халиарт.

Лизий (лат. *Lysias*) (около 445–380 г. пр.Хр.) Прочут оратор, роден в Атина, син на Кефал, метек от Сиракуза. На петнайсет години заминал с атински колонисти в Турин, в Италия, където учил реторика. В 413 г. се върнал в Атина. Бил ожесточен противник на Трийсетте тирани, които го изпратили в изгнание, и чак след възстановяването на демокрацията при Тразибул (403 г.) се завърнал в родината. Приписват му се 425 речи, от които са останали само 31. Най-известна от тях е речта срещу Ератостен, която представлява обвинителен акт срещу властта на Трийсетте, жертва на които станал и братът на Лизий, Полемарх. На неговия непринуден, ясен и убедителен стил се възхищавали Цицерон и Квинтилиан.

Лизимах (лат. *Lysimachus*) (около 360–281 г.пр.Хр.) Македонски военачалник, един от приближените на Александър Велики. След неговата смърт той станал цар на Тракия и основал там град Лизимахия. Смел и жесток, в разразилите се войни между диадохите той бил съюзник на Селевк, Касандър и Птолемей (за чиято дъщеря се оженил) срещу Евмен, Антигон Монофталм и Деметрий Полиоркет. Разпрострял властта си над Македония и Тесалия. Но богатството и мощта на неговото царство настроили срещу него Селевк I, който му обявил война, разбил войската му, убил го и превзел царството му.

Лизип (лат. *Lysippus*) (около 370–300 г.пр.Хр.) Прочут старогръцки скулптор, роден в Сикион. Бил под покровителството на Александър Велики и негов официален портретист. Изваял около хиляда статуи на исторически личности, сред които на Александър, на Сократ, както и много други с митологически сюжет.

Ликамб (лат. *Lycambes*) (VII в. пр.Хр.) Баща на Необула, жената, обичана от поета Архилох (➜).

Ликаон (лат. *Lycaon*) *мит.* **1.** Цар на Аркадия, известен с жестокостта си. Принасял на бог Пан човешки жертви. Зевс отишъл в Аркадия, за да установи и накаже тези злодеяния. Богът разкрил същността си на хората, но царят не му повярвал и му се присмял. За да постави на изпитание божествената природа на чужденеца, го поканил на вечеря и му сервирал човешко месо. Тогава Зевс, вбесен, поразил с мълния дома на Ликаон и всичките му петдесет деца, с изключение на най-младия, Никтим, спасен от Гея. **2.** Син на Приам и Лаотоя. Бил пленен от Ахил

и продаден като роб в Лемнос, откъдето избягал. Впоследствие самият Ахил го убил в Троянската война и хвърлил трупа му в реката Скамандър.

Ликей (стгр. *Lykaion,* лат. *Lycaeus*) *геогр.* Планина в Аркадия, където били отгледани Зевс и Пан, и посветена на тях. Там се намирало и светилище на Аполон.

Ликейон (стгр. *Lykeion*, лат. *Lyceum* или *Licium*) Школа, основана от Аристотел, наречена така, защото се намирала близо до храма на Аполон Ликейски.

Ликейски (стгр. *Lykaios*, лат. *Lycaeus*) *мит.* Прякор на Зевс. Прякор и на Аполон, идващ от старогръцката дума „вълк", защото под това име Данай му издигнал храм в Аргос. Той станал цар на Арголида благодарение на едно знамение: вълк, изпратен от Аполон, обърнал в бяг стадата на Геларон (➜), убеждавайки по този начин жителите на Аргос да изберат Данай за свой цар.

Ликия (лат. *Lycia*) *геогр.* Област в Мала Азия, разположена между Фригия, Средиземно море, Памфилия и Кария. Получила името си от Ликос (➜). Известна била с оракулите на Аполон и с легендата за Химера. Влизала в пределите на Персийската империя, а след смъртта на Александър Велики преминала под властта на Селевкидите. В 43 г.сл.Хр. станала римска провинция.

Ликомед (лат. *Lycomedes*) **1.** *мит.* Цар на Скирос, син на Аполон и Партенопа и баща на Дейдамея. Скрил в двореца си младия Ахил, преоблечен в женски дрехи, за да не участва в Троянската война. Станал печално известен с това, че предал и убил Тезей, като го накарал да се хвърли от една скала. Вероятно бил подкупен от пратениците на заграбилия трона на Атина Менестей (➜). **2.** (IV в. пр.Хр.) *ист.* Политик от Мантинея. Стоял начело на Аркадския съюз, образуван след битката при Левктра, за да затвърди хегемонията на Аркадия в Пелопонес.

Ликон (лат. *Lycon*) (III в.пр.Хр.) Старогръцки философ от перипатетическата школа, която оглавил след смъртта на Стратон от Лампсак.

Ликорида (лат. *Lycoris*) (I в. пр.Хр.) Бивша робиня на римския сенатор Волумний, наричана още и Цитерида, известна с красотата и интригите си. Поетът Гал бил нещастно влюбен в нея и когато тя го изоставила, Вергилий, за да го успокои след загубата на невярната любима, му посветил десетата си еклога.

Ликорт (лат. *Lycortas*) (II в.пр. Хр.) Един от стратезите на Ахейския съюз и баща на историка Полибий.

Ликос или **Лик** (лат. *Lycus*) **1.** *мит.* Цар на Тива, син на Хирией, брат на Никтей и Орион. Заедно със съпругата си Дирка бил наказан от Амфион и Зет, защото се отнасял зле с тяхната майка Антиопа. **2.** *мит.* Тиран на Тива, убит от Херакъл, защото посегнал на съпругата му Мегара. **3.** *мит.* Атически герой, син на Пандион, брат на Егей, Нис и Палант. След като бил изгонен от Атика, живял според някои в Месения, според други в Азия, където станал родоначалник на ликийците. **4.** *геогр.* Име на няколко реки.

Ликофрон (лат. *Lycophron*) **1.** (VI в. пр.Хр.) Син на Периандър, тирана

на Коринт. След като разбрал, че баща му е убил майка му Мелиса, се опълчил срещу него. Затова Периандър го изпратил в изгнание на остров Коркира. След време царят, понеже нямал други наследници (синът му Кипсел бил болен), го повикал да се върне в Коринт. Но Ликофрон поставил условие за завръщането си – баща му да напусне града и да се премести на негово място в Коркира. Жителите на острова обаче отказали размяната и убили Ликофрон. **2.** (около 325–250 г.пр.Хр.) Ерудит и трагически поет от Халкида. От многобройните му трагедии останали само заглавията („Едип", „Андромеда", Херакъл" и т.н.). До нас е достигнала само една малка поема в ямбически стихове, „Александра" или „Касандра", написана на преднамерено висок стил и изпълнена с цитати от митологията. Птолемей Филаделф му поръчал да направи каталози на Александрийската библиотека. Принадлежи към така наречената Плеяда (➜).

lixa лат. (*ликса*) Така се наричал в Рим лавкаджията, който следвал войската, за да продава на войниците храни и напитки. Често участвал и в укрепяването на лагера.

ликтор (лат. *lictor*) Ликторите били телохранители на висшите магистрати, избирани сред плебеите или освободените роби. Вървели пред тях и носели сноп пръчки (➜ *fasces*). *Flamen Dialis* и весталките имали право на един ликтор, а консулите на дванайсет. Ликторите придружавали непрекъснато магистратите, като ги охранявали и имали задължението да им правят път сред хората (*plebem summovere*), да стоят на стража в преддверието на дома им и да изпълняват телесните и смъртните наказания. Изглежда Ликорида била любовница и на Антоний, който я изоставил заради Клеопатра.

Ликург (стгр. *Lykourgos*, лат. *Lycurgus*) **1.** *мит.* Цар на тракийското племе едони, син на Дриант. Изгонил от царството Дионис и преследвал жриците му. Богът го наказал с безумие. Обхванат от бяс, той съсякъл сина си, мислейки го за лозов храст. Според друга версия си отсякъл краката. **2.** *мит.* Син на Ферес, брат на Адмет, учредил Немейските игри в памет на малкия си син Офелт (➜). **3.** *мит.* Сражавал се в Тива срещу Амфиарай и бил убит, но после върнат към живота от Ескулап. **4.** *ист.* Легендарен спартански законодател, син на цар Евном. След като получил одобрение от оракула в Делфи, преобразувал спартанското законодателство и политическата и военна система с пословична строгост: премахнал социалните различия, разделил по равно земите, наредил децата да се отнемат от семействата, за да бъдат отглеждани всички заедно и възпитавани с военна строгост, докато слабите и недъгавите, и поради това негодни да воюват, били оставяни да умрат. Тъй като искал повторно да се допита до оракула, преди да замине, накарал спартанците да положат клетва, че няма да променят законите в негово отсъствие. Оракулът, чрез устата на Пития, му предсказал, че величието на Спарта ще трае, докато се спазва неговото законодателство. Тогава Ликург се оставил да умре от глад. Преди това наредил прахът му да бъде хвърлен в морето, така че спартанците, незнаейки за смъртта

му, да не се чувстват освободени от клетвата. **5.** (около 390–324 г. пр.Хр.) *ист.* Атински политик и оратор. Бил против Александър Велики и се проявил като способен администратор на финансите на Атина. От него е останала само речта „Срещу Леократ".

limites лат.(*лимитес*) **1.** Така наричали в Рим граничните пътеки между нивите. Те били *cardines* или *limites decumani* според това дали били в посока север – юг или изток – запад. **2.** С термина *limites* означавали и границите на империята, а войниците, поставени там, за да ги защитават, се наричали *milites limitanei*.

Лимос (стгр. *Limos*) *мит.* Гърците наричали така едно чудовище с вдлъбнати очи, със слабо и изпито лице, символ на глада. Римляните го наричали Фамес (*Fames*).

Лин (лат. *Linus*) *мит.* **1.** Син на Аполон и Псамата, дъщерята на царя на Аргос. Бил изоставен от майка си и разкъсан от кучета. За това престъпление Псамата била осъдена на смърт от баща си. Всяка година в Аргос се изпълнявали надгробни песни в памет на Лин. **2.** Гръцки певец и музикант, син на музата Урания. Бил учител на Херакъл, който в пристъп на гняв убил Лин, докато се мъчел да го научи да свири на лира. Според други бил убит от Аполон, обзет от завис заради способностите му на музикант и певец. Смятало се, че той добавил още три струни на лирата.

Линкей (лат. *Lynceus*) *мит.* **1.** Един от синовете на Египт. Оженил се за Хиперместра (➜), дъщерята на Данай. Той единствен бил пощаден от съпругата си, когато данаидите избили мъжете си. **2.** Син на Афарей и брат на Идас (➜), участвал в калидонския лов и похода на аргонавтите. Имал толкова силно зрение, че виждал на огромно разстояние. Заедно с брат си участвал в свадата с Диоскурите и бил убит от Полидевк.

Лира (лат. *Lyra*) Съзвездие от северното полукълбо.

лира (лат. *lyra*) Първият струнен инструмент в античността. Свирело се, като се докосвали струните с ръка или плектър. Създаването ѝ се приписва на Хермес, който я изработил от черупката на костенурка. Първоначално лирата имала три струни и произлизала от цитрата, която имала четири. После Лин или Терпандър добавили още три, а благодарение на Симонид те станали осем. Най-накрая, при Тимотей от Милет, лирата имала девет или единайсет струни.

lytron стгр. (*литрон*) Старогръцка дума, която означава „средство за освобождаване или изкупление", а също и „цена за откупване" на военнопленници.

литургия (стгр. *leiturgia*) Задължение, налагано на богатите атински граждани да плащат разходите за обществените празници, както и други повинности, които изпълнявали на свои разноски. Най-важните литургии били: *хорегията* – подготовката и обучаването на хорове за музикалните състезания, *гимназиархията* – разходите за управлението на училищата, *лампадархия* – разходите за факелните надбягвания, *триерархията* – разходите за въоръжаване и поддържане на един кораб.

lituus лат. (*литуус*) **1.** Закривен жезъл на етруските, а после на римските авгури, използван, за да очертае пространството за религиозни церемонии. **2.** Духов музикален инструмент, използван от римската войска като сигнален рог.

Лихас (лат. *Lichas*) *мит.* Роб на Херакъл. По него Деянира изпратила напоената с отровната кръв на Нес туника. След като я облякъл, Херакъл усетил, че тялото му изгаря и излял целия си бяс върху Лихас, като го хвърлил в морето. Боговете го превърнали в скала с форма на човек (скалата на Лихас).

Lyceum или **Lycium** лат. (*Лицеум* или *Лициум*) Гимназия в Атина, където преподавал Аристотел. ➜ също и *Лицей*.

Лициний (лат. *Licinius*) Име на римски род (*gens Licinia*). Към него принадлежали Луций и Марк Лициний Крас (➜) и Луций Лициний Лукул (➜).

Лициний, Валерий Лициниан (лат. *Licinius, Valerius Licinianus*) (около 250–325 г.сл.Хр.) Римски император, син на селянин от Дакия. Като войник в римската войска, той се отличил с храбростта си и в 308 г.сл.Хр. Галерий го провъзгласил за август. След смъртта му се оженил за Констанца, сестрата на Константин, с когото се съюзил. Докато Константин побеждавал Максенций, Лициний разбил войските на Максимин в 313 г.сл.Хр. и поставил под свой контрол Източната империя. Впоследствие съгласието между двамата било нарушено заради преследванията на християните, извършвани от Лициний, и те се срещнали на бойното поле. В 324 г. Лициний бил окончателно разгромен при Александропол и изпратен в изгнание в Солун. Една година по-късно бил убит.

логограф (стгр. *logographoi*) Древни летописци, които събрали и описали на прост език, в нелитературна форма, генеалогии, исторически и географски разкази и легенди, отнасящи се до основаването на градовете. По този начин те създали ценен материал за историците, които се появили след тях. Логограф всъщност означава „писател на проза" и с този термин наричали и съставителите на съдебни речи срещу заплащане, които после клиентите научавали наизуст и произнасяли в съда.

Локрида (лат. *Locris*) *геогр.* Древна област в Гърция, съставена от три части. Западната се наричала Локрида *Ozolia*, простирала се около Коринтския залив и граничела с Фокида. Нейният главен град бил Навпакт. Другата, Локрида *Epicnemide*, се намирала на запад от предишната и се наричала така, защото била разположена в полите на планината Кнемида. Третата, Локрида *Opuntia*, чийто главен град бил Опунт, гледала към остров Евбея. Локрида взела участие в Етолийския съюз и била подчинена от римляните в 146 г.пр.Хр.

Лонг (лат. *Longus*) (II–III в.сл.Хр.) Старогръцки писател, наречен Софист, написал роман, озаглавен „*Дафнис и Хлоя*".

Лонгин Дионисий, Касий (лат. *Longinus Dionysius, Cassius*) (213–273 г.сл.Хр.) Старогръцки философ и ретор. Бил възпитател на синовете на Зенобия, царицата на Палмира, както и нейн секретар и министър. Подтиквал я да се съпротивлява срещу Рим и когато сирийският град бил превзет, Лонгин бил жестоко измъчван и убит по заповед на император Аврелиан. От неговата „Реторика" са ос-

танали малко фрагменти. Трактатът „За възвишеното" му е приписан погрешно (Псевдо-Лонгин).

Лондиниум (лат. *Londinium* или *Lundinium*) Град в Британия, на река Темза, вероятно основан в I в. пр.Хр., сега Лондон.

lorica лат. (*лорика*) **1.** Ризница на римските войници, първоначално от кожа, а после от метал, която ги предпазвала до кръста. **2.** Преграда или парапет, издиган за защита на града по време на обсада.

лотофаги (стгр. *Lotophagoi*, лат. *Lotophagi*) Митично племе в Северна Африка, за което говори Омир (*Одисея*). Лотофагите приели Одисей и неговите спътници и им дали плодове от лотос, които ги накарали да забравят за желанието си да се завърнат в родината.

lochos лат. (*лохос*) В спартанската войска така се наричали отрядите от 200 войници, на които се разделяла една *mora*. Началникът на този отряд се наричал *lochagos*.

Луа (лат. *Lua*) *мит.* Староиталийска богиня на изкуплението. След битка военачалникът ѝ принасял в жертва пленените от враговете оръжия, като ги изгарял.

ludi лат. (*луди*) Обществени игри, организирани в Рим предимно през императорската епоха, за да се честват религиозни и граждански празници. Прочути били *ludi circenses* – надбягванията с колесници и коне или други зрелища в цирка.

Лугдунум (лат. *Lugdunum* или *Lugudunum*) *геогр.* Град в Галия (днес Лион). Бил основан в 61 г. пр.Хр., а в 43 г.пр.Хр. станал римска колония и главен град на *Gallia Lugdunensis*.

Лузитания (лат. *Lusitania*) *геогр.* Област в Испания, отговаряща отчасти на Португалия.

лузитанци (лат. *Lusitani*) Индоевропейско племе, близко до иберийците, разположено между реките Таго и Дуеро, в областта на днешна Португалия. Те били много войнствени, грабели, плячкосвали и начело с водача си Вириат оказали дълга и ожесточена съпротива срещу римляните (142–139 г.пр.Хр.), но били покорени в 139 г.пр.Хр.

Лукания (лат. *Lucania*) *геогр.* Област в Южна Италия, разположена между Апулия, Самниум, Кампания и земите на брутите (*Bruttii*). Най-известните ѝ градове били гръцките колонии Пестум, Сибарис, Елея, Хераклея, Метапонт. Луканите се съюзили с Пир срещу римляните, но били победени и подчинени от тях (272 г.пр.Хр.).

Лукан, Марк Аней (лат. *Lucanus, Marcus Annaeus*) (39–65 г. сл.Хр.) Римски епически поет, роден в Кордуба (сега Кордова, Испания). Бил племенник на Сенека и негов ученик заедно с Нерон. Отначало се намирал в приятелски отношения с императора, но впоследствие литературните му успехи му навлекли омразата на Нерон, който го подлагал на непрекъснат тормоз. Така той се включил в заговора на Пизон и след разкриването му бил принуден от жестокия император да се самоубие. Епико-историческата му поема „Гражданската война" (*Bellum civile*) или „Фарсалия" (*Pharsalia*) разказва в десет книги за войната между Цезар и Помпей. Други негови произведения, като „Поема за Троя" (*Iliacon*), „Гори" (*Silvae*), „Сатурналия" (*Saturnalia*) и „Епиграми" (*Epigrammata*) са изгубени.

Лукиан (лат. *Lucianus*) (около 121–181 г.сл.Хр.) Старогръцки писател. Роден в Самосата, в Сирия, в бедно семейство, той не се подчинил на желанието на близките си, които искали да го направят занаятчия ваятел. Привлечен от културата, посещавал школата на софистите и пътувал много. Ходил в Македония, Антиохия, Рим и Атина. Неговите произведения, написани на атически диалект, са преди всичко диалози („Диалози на богове", „Диалози на мъртвьвци", „Диалози на хетери") и представляват унищожителна сатира на човешката глупост. От другите му творби много известни са „Истинска история", автобиографичното „Сънят", философските трактати.

Лукреций Кар, Тит (лат. *Lucretius Carus, Titus*) (около 98–55 г. пр.Хр.) Римски поет и философ. Самоубил се, защото изгубил разсъдъка си под въздействието на любовно питие. Написал поема в шест книги, озаглавена „За природата на нещата". В нея излага епикурейската доктрина за произхода и запазването на света. Произведението, написано явно в моменти на ясно съзнание, станало известно след смъртта му благодарение на изданието, изготвено от Цицерон.

Лукреция (лат. *Lucretia*) (VI в. пр.Хр.) Красива и добродетелна римска матрона, дъщеря на Спурий Лукреций и съпруга на Луций Тарквиний Колатин (➜). Тъй като била изнасилена от Секст, син на царя Тарквиний Горди, тя от срам сложила край на живота си. Тази постъпка предизвикала възмущението на римляните, които въстанали против Тарквиний и го изгонили от Рим, поставяйки край на царската власт.

Лукул, Луций Лициний (лат. *Lucullus, Lucius Licinius*) (?–57 г.пр. Хр.) Римски политик, надарен с изключителен талант на пълководец. Сражавал се със Сула срещу Митридат в 86 г.пр.Хр. и после като проконсул в Киликия продължил войната срещу царя на Понт, като го принудил да се укрива при Тигран, царя на Армения и негов тъст. Лукул с бързи военни действия превзел и Армения, и столицата ѝ Тигранокерта и после разгромил и двамата царе при р. Арсаний. Тогава войската, изтощена от трудностите и студа, отказала да го следва повече. Лукул, извикан в Рим, изоставил политиката. Произхождащ от аристократично и много богато семейство, той бил прочут със своята култура, изисканост и с пищните гощавки, които устройвал. Имал прекрасни познания по литература и старогръцки език, на който съчинил една малка поема в хекзаметри.

лукумон (лат. *Lucumo*) Военен, съдебен и религиозен водач в етруските градове.

Луперкалии (лат. *Lupercalia*) Празници в чест на Фавън (латинското име на гръцкия бог Пан), наречен още Луперк, тоест „защитник от вълци". Празниците били за пречистване на пастирите и стадата. Ставали на Палатинския хълм на 15 февруари, на място, наречено Луперкал. Името на месец февруари произлиза вероятно от *februum*, което според филолога Сервий означавало кожата на жертвеното животно, използвана като средство за пречистване. Тази кожа била нарязвана на ленти.

Жреците луперки (*Luperci*) тичали по улиците и удряли с тези ремъци хората, и най-вече жените, които срещали, за плодовитост.

lustratio лат. (*луcтрацио*) Принасяне на жертва за очищение. При римляните то можело да бъде изкупително (след престъпление виновният се измивал с кръвта на заклано животно) или за умилостивяване (трябвало да се потопи или напръска с вода, наречена *aqua lustralis*).

lustrum лат. (*луструм*) Очистителна жертва, които цензорите принасяли всеки пет години, когато напускали длъжността си. Затова думата означава и период от пет години, петилетие.

Лутеция (лат. *Lutecia Parisiorum*) Град в Галия, разположен при сливането на реките Секвана (*Sequana*, днес Сена) и Матрона (*Matrona*, днес Марна). Името му идва от *lutum*, „глина", каквато имало много в тази област. Той бил главен град на галското племе *Parisii* (паризи). Днес Париж.

Луцери (лат. *Luceres*) Една от трите древни триби в Рим, на които били разделени свободните римски граждани. Другите били Рамни и Титии.

Луцилий, Гай (лат. *Lucilius, Gaius*) (около 180–102 г.пр.Хр.) Римски поет, роден в Своса Аврунка. Взел участие във войната при Нуманция начело със Сципион Африкански (134–133 г.пр.Хр.) Писал сатири, много високо оценени от римските писатели и най-вече от Хораций. От тях са останали малко фрагменти.

Луцина (лат. *Lucina*) *мит.* Друго име или епитет на Юнона (*Iuno Lucina*), богинята, която покровителства раждането.

Луцифер (лат. *Lucifer*) Древното име на планетата Венера, Зорницата. ➜ също *Фосфор*.

M

Мавзол (лат. Mausolus) (IV в.пр. Хр.) Персийски сатрап, владетел на Кария. Определил за столица на царството си Халикарнас и го разкрасил с прекрасни сгради. Царувал мъдро и след неговата смърт съпругата му Артемизия (➜) изградила в негова чест грандиозна гробница, наречена Мавзолей. Тя била смятана за едно от седемте чудеса на света.

Маворс (лат. *Mavors*) Архаично име, с което латините наричали Марс.

Мавритания (лат. *Mauritania*) *геогр.* Област в западната част на Африка, която се простирала между Нумидия, Гетулия, Атлантическия океан и Средиземно море. Станала царство при Бокх I, била съюзена с Рим срещу Югурта, а след смъртта на Бокх II (33 г.пр.Хр.) минала под властта на Рим. Покъсно Август върнал царството на своето протеже Юба II. При Клавдий Мавритания станала римска провинция. В V в.сл.Хр. била завзета от вандалите.

magister лат. (*магистер)* С тази латинска дума наричали всеки, който стоял начело на някого. Например: *magister equitum* – началник на конницата, *magister populi* – диктатор, *magister navium* – командващ флота, *magister ovium* – овчар и т.н.

magistratus лат. (*магистрат*) Латинска дума, която означава: **1.** Магистратура, държавна длъжност. **2.** Магистрат, държавен служител. Редовни магистрати били консулите, цензорите, преторите, едилите, квесторите, народните трибуни. Извънредни магистрати били тези, които се избирали само при особени ситуации: диктаторите, децемвирите, командващите конницата и т.н.

Магна Матер (лат. *Magna Mater*) Името означава „Великата майка на боговете". Било дадено на богинята Кибела в Рим.

магове (лат. *Magi*) Жреци на мидийците и персите, принадлежащи към секта, основана от Заратустра, на която били приписвани магически способности. Имали голямо влияние в политическия живот.

Магон (лат. *Mago*) Име на мнозина известни картагенци. **1.** (VI в. пр.Хр.) **Магон Велики**, наречен така, защото сложил началото на силната държава Картаген. **2.** (?–203 г.пр.Хр.) Картагенски генерал, син на Хамилкар Барка и брат на Ханибал и Хаздрубал. Участвал в битката при Кана, след която се върнал в Картаген, за да предаде новината за победата и за голямата плячка. После бил изпратен в Испания в помощ на Хаздрубал и в 211 г.пр.Хр. победил Гней Пом-

пей и Публий Корнелий Сципион. След това завладял Балеарските острови, където основал *Portus Magonis*. Оттам, след няколко години, достигнал бреговете на Лигурия заедно с войската си, към която се били присъединили много гали. Накрая бил победен от римляните. Напуснал Италия и починал от раните си, докато пътувал към Африка.

maiestas лат. (*маиестас*) Думата означава „величие, достойнство, авторитет". В Рим това била най-високата титла, която се давала на боговете, на народа, на императора. Бащината власт била наричана *maiestas patria,* а престъплението срещу държавата – *crimen maiestatis*.

Майра или **Мера** (стгр. *Maira*, лат. *Maera*) *мит.* 1. Вярното куче на Еригона. Със своя лай помогнало на момичето да намери тялото на баща си Икарий. Когато Еригона се обесила от отчаяние, Майра умряла от мъка. Била превърната в съзвездие. **2.** Нимфа от свитата на Артемида, дъщеря на Прет. Тъй като нарушила обета за девственост и родила дете от Зевс, била убита от богинята.

Мак (лат. *Maccus*) Комичен персонаж от ателаната.

Макария (лат. *Macaria*) *мит.* Дъщеря на Херакъл и Деянира. След смъртта на героя Евристей започнал война срещу потомците му, Хераклидите. Един оракул предсказал, че ще победят само ако някой от тях доброволно се остави да бъде принесен в жертва. Тогава те решили да определят с жребий кой да сложи край на живота си. Макария, тъй като не искала да излага на опасност синовете на Херакъл, без колебание се принесла в жертва. В чест на смелата жена нарекли на нея извор в околностите на Маратон.

Македонски войни Така са наречени трите войни, водени от Рим за завладяването на Македония. Първата (215–205 г.пр.Хр.) била предизвикана от съюза на Филип V с Ханибал, докато Рим имал подкрепата на Етолийския съюз. Приключила с мира от Финикия. След пет години желанията за експанзия на Филип V отново наложили намесата на Рим и започването на Втората македонска война (200–197 г.пр.Хр). В нея Филип V претърпял поражение от римския консул Квинкций Фламинин при Киноскефале. Наследникът на Филип, Персей, бил амбициозен и жесток и със своята националистична политика провокирал Третата македонска война (171–168 г. пр.Хр.). Македонците били разбити при Пидна от консула Луций Емилий Павел. След около 15 години Андриск, който се представял за син на Персей, подтикнал населението в областта към бунтове. Това наложило една допълнителна намеса на Рим в Македония. Тя била подчинена окончателно от Цецилий Метел и в 146 г. пр.Хр. и станала римска провинция.

Македония (лат. *Macedonia*) *геогр.* Обширна област на север от Тесалия, чийто граници се променяли през епохите. Македонското царство води началото си от Каран (➜). Най-големият му разцвет бил при Филип II, който разпрострял властта си върху цяла Гърция. Македония достигнала най-голямата си територия при Александър Велики с неговия проект за универсална монархия. След смъртта му царството се сринало, разкъсвано в борбите между диадохите. В 146 г.пр.Хр. било подчинено на властта на Рим.

македонци (лат. *Macedones*) Население с гръцки произход, с което се смесили тракийски и илирийски племена. Заемало областта Македония.

Макриан, Фулвий Юлий (лат. *Macrianus, Fulvius Iulius*) (III в. сл.Хр.) Римски император с неизвестен произход. Сражавал се срещу Галиен, но бил победен и убит от него.

Макрин, Марк Опелий (лат. *Macrinus, Marcus Opellius*) (164–218 г.сл.Хр.) Император от африкански произход, преториански префект на Каракала и участник в заговора за неговото убийство. Бил обявен за император от войската. Тъй като сключил срамен мир с партите, купен с огромна сума пари, бил принуден да намали заплатите на войниците. Те се разбунтували, убили го и издигнали на негово място Елагабал (➜).

Макробий, Амброзий Теодосий (лат. *Macrobius, Ambrosius Theodosius*) (IV–V в.сл.Хр.) Латински писател, живял при управлението на Теодосий II. От него до нас са достигнали „Сатурналии" (*Saturnalia*), сбор от исторически и митологични наблюдения под формата на диалог, и един коментар на „Сънят на Сципион" (*Somnium Scipionis*) на Цицерон.

Максенций, Марк Аврелий Валерий (лат. *Maxentius, Marcus Aurelius Valerius*) (около 278–312 г. сл.Хр.) Римски император, син на император Максимиан Херкул. След като баща му абдикирал заедно с Диоклециан, накарал преторианците да го провъзгласят за август (306 г.сл.Хр.). Срещу него се надигнал Галерий Максимиан, обявен за август предишната година. Максенций го победил и успял да овладее Италия. Впоследствие обаче му се наложило да се сблъска с Константин, който разгромил войската му при моста Милвий и Максенций се удавил в Тибър. Бил жесток човек и безмилостно преследвал християните. Името му е свързано с Базиликата на Максенций в Рим, издигната от него.

Максим Магнус Клеменс (лат. *Maximus Magnus Clemens*) (?–388 г. сл.Хр.) Пълководец с испански произход, който в 383 г.сл.Хр. след убийството на Грациан се самопровъзгласил за император. Превзел Британия, Галия и Испания и принудил Теодосий да го признае. Опитал се да превземе и Италия, но бил спрян и победен от Теодосий при Аквилея. Въпреки че той го съжалил и му запазил живота, Максим бил обезглавен от собствените си войници.

Максим от Тир (лат. Maximus Tyrius) (II в.сл.Хр.) Старогръцки философ неоплатоник, учител на Марк Аврелий.

Максим, Петроний (лат. *Maximus, Petronius*) (396–455 г.сл.Хр.) Римски император, заел престола, след като убил Валентиниан III и се оженил за вдовицата му, императрица Евдоксия. Но след два месеца тя разбрала, че първият ѝ съпруг е загинал от ръката на Максим, и повикала на помощ царя на вандалите Генсерих, за да си отмъсти. Изплашен, императорът избягал преди пристигането му, но бил убит с камъни от поданиците си и хвърлен в Тибър.

Максимиан (лат. *Maximianus*) Име на двама императори. **1. Максимиан Херкул, Марк Ав-**

релий Валерий (лат. *Maximianus Hercules, Marcus Aurelius Valerius*) (около 245–310 г.сл.Хр.) Роден в Панония, произхождал от бедно семейство. Изпъкнал във войската с храбростта си и Диоклециан го привлякъл към управлението, като образувал с него, с Констанц Хлор и Галерий Максимиан първата тетрархия. Воювал в Галия срещу много германски племена, а после в Африка. Бил принуден да абдикира заедно с Диоклециан. След като синът му Максенций взел властта, го повикал обратно и пожелал и той да участва в управлението. Впоследствие между двамата възникнали противоречия и силна нетърпимост и Максимиан се свързал с Константин, който бил женен за дъщеря му Фауста. По-късно обаче участвал в заговор срещу Константин и той го затворил и убил. **2. Максимиан, Гай Валерий Галерий** (лат. *C. Valerius Galerius*) (около 250–311 г. сл.Хр.) Роден в Дакия, той бил провъзгласен за Цезар на Източната римска империя от Диоклециан, като заедно с него, Максимиан и Констанц Хлор образували първата тетрархия. След като Диоклециан абдикирал, той станал август. Стремял се да се противопоставя на претенциите на Максенций и Константин, като се опитвал напразно да нахлуе в Италия. Преследвал християните.

Максимин, Гай Юлий Вер (лат. *Maximinus, C. Iulius Verus*) (около 170–238 г. сл.Хр.) Римски император, по произход от Тракия. Заради това и заради огромния му ръст и физическа сила го наричали Трака. След убийството на Александър Север бил провъзгласен за император в 235 г. от войските в Магонциакум. Проявил изключително голяма жестокост както в Германия с избиването на жителите и опожаряването на посевите, така и в Рим, където измъчвал и изпратил на смърт стотици знатни граждани. Възмутен от това, сенатът се принудил да го изгони. Максимин се опитал отново да влезе в Италия, но бил убит при Аквилея от разбунтувалите се войници.

malleus лат. (малейус) Голям дървен чук, с който се убивала жертвата. Използвал го римският върховен жрец при жертвоприношенията.

Мамерк (лат. Mamercus) **1.** (IV в. пр.Хр.) Тиран на Катана, който се предал на Тимолеон и бил отведен в Сиракуза. Опитал се да говори на събралите се, но те го освирквали. В отчаянието си пожелал да се самоубие, като удрял главата си в една стена, но не успял. Впоследствие бил оправдан по волята на народа. **2.** Фамилно име на много римски аристократи от рода Емилия (*gens Aemilia*). Най-известният сред тях бил **Мамерк, Луций Емилий** (лат. *L. Aemilius*) (V в. пр.Хр.), диктатор в 437 г.пр.Хр., сражавал се срещу Веи.

мамертинци (лат. *Mamertini*) Селски наемници. Наречени били на бог Марс (на оскийски език името му е *Mamers* (Мамерс). Служели на тирана на Сиракуза Агатокъл, който ги извикал в Сицилия, преди да умре (289 г. пр.Хр.). Успели да вземат властта в Месана, избили всички мъже и се оженили за жените и дъщерите им. Били победени от Герон II от Сиракуза и поискали най-напред помощ от Картаген, а след това и от Рим. Така предизвикали Първата пуническа война (264 г.пр.Хр.).

Мамея, Юлия (лат. *Mammaea, Iulia*) (?–235 г.сл.Хр.) Майката на император Александър Север, жена с изключителни качества и много мъдър съветник на сина си. Изглежда, че се отнасяла благосклонно към християните. Била убита заедно с Александър Север в Магонциакум при бунт на германските легиони.

Мамура (лат. *Mamurra*) (I в.пр. Хр.) Римски конник, родом от Формия, който последвал Цезар в Галия. Там натрупал огромни богатства, които му позволявали да живее в разкош. Бил първият, който използвал мрамор за изграждането на прекрасната си вила на хълма Целий.

Мамурий Ветурий (лат. *Mamurius Veturius*) Легендарен римски ковач, съвременник на Нума Помпилий. Царят му поръчал да изработи щитове, точно копие на свещения щит (*ancile*), който паднал от небето, така че никой да не може да го различи от тях. Като единствено възнаграждение Мамурий поискал да бъде споменаван в песните на салиите.

mango лат. (*манго*) Термин използван от римляните за: **1.** Търговец на роби, който трябвало да гарантира за качествата и дефектите на всеки един от тях. Робите без такава гаранция имали на главата си плъстена шапка, *pilleus*, и затова били наричани *pileati*. **2.** Фалшификатор на различни стоки, измамник.

Мандана (лат. *Mandane*) (VI в.пр. Хр.) Дъщеря на Астиаг, царя на мидийците и съпруга на Камбиз, царя на Персия, от когото родила Кир.

Мандела (лат.*Mandela*) *геогр.* Селище на сабините в близост до вилата на Хораций, който го споменава в писмата си.

Манес (стгр. *Manes*) Гръцкото име на персийски принц, основател на манихейството. Проповядвал тази доктрина в Ориента и бил преследван и убит от застъпниците на Зороастър.

Манетон (стгр. *Manethon*, лат. *Manetho*) (III в.пр.Хр.) Известен египетски жрец, роден в Хелиополис и живял при управлението на Птолемей Филаделф. Писал на старогръцки език исторически и астрономически произведения, които не са достигнали до нас. Известна е неговата история на Египет (*Aigyptiaka*), в която за първи път разделя фараоните в трийсет династии.

mansiones лат. (*манзионес*) **1.** Така се наричали в Рим местата, в които пътуващите можели да прекарат нощта. Впоследствие думата била използвана за посочване на времевата дистанция между едно и друго място, тоест означавала „един ден път". **2.** *воен.* Нощните лагери на войниците.

мани (лат. *Manes*) *мит.* Римляните наричали така душите на умрелите. Тъй като се смятали за божества закрилници, били почитани с възлияния от вино и мляко и с празника Пареталии (*Parentalia*), честван всяка година на 18 и 21 февруари.

Манилий (лат. *Manilius*) Име на римски плебейски род, към който принадлежали: **1. Манилий, Маний** (лат. *Manilius, Manius*) (II в. пр.Хр.) Политик, военен и юрисконсулт. Сражавал се в Лузитания, като консул през 149 г.пр.Хр. участвал в Третата пуническа война. Бил автор на важни юридичес-

ки съчинения. Той е един от участниците в диалога на Цицерон „За държавата“ (*De re publica*). **2. Манилий Крисп, Гай** (лат. *Manilius Crispus, Gaius*) (I в.пр.Хр.) Римски политик, народен трибун през 66 г. пр.Хр. Предложил закон (*lex Manilia*), с който отнел от Лукул командването на войската срещу Милтиад и поставил на негово място Помпей. **3. Манилий, Марк** (лат. *Manilius, Marcus*) (I в. сл.Хр.) Математик и поет. Автор на поемата „Астрономия“ (*Astronomica*) в пет книги.

манипула (лат. *manipulus*) Отряд римски легионери пехотинци, който първоначално бил една десета част от легиона, а впоследствие станал една двадесета част от него. Всяка манипула била разделена на две центурии (по сто души) и съответно имала двама центуриона. Името на манипулата идвало от отличителния ѝ знак – шепа житни класове (*manipulus* на латински означава „сноп, шепа“). Три манипули формирали една кохорта. След реформата на Марий в един легион имало 30 манипули, тоест 6 000 души.

Мания (лат. *Mania*) *мит.* Зловеща италийска богиня, майка на маните и ларите. В древната епоха ѝ се принасяли в жертва хора, предимно млади момчета, които били обезглавявани. След като премахнали човешките жертвоприношения, като спомен от тях поднасяли макови и ческови глави. Фуриите били наричани и Мании.

Манлий (лат. *Manlius*) Име на римски род (*gens Manlia*), към който принадлежали: **1. Манлий Капитолийски, Марк** (лат. *Capitolinus, Marcus*) (?–384 г. пр.Хр.) Храбър римски консул. При нахлуването на галите в Рим (390 г.пр.Хр.) защитавал и спасил Капитолийския хълм с една манипула войници, след като бил събуден от крясъците на гъските. След това събитие получил и прякора си Капитолийски. Впоследствие, тъй като се сражавал, за да защити правата на плебеите срещу патрициите, загубил доверието на сената и бил обвинен в подтикване към тирания. Осъдили го на смърт за безчестие и го хвърлили от Тарпейската скала. **2. Манлий Торкват, Тит** (лат. *Torquatus, Titus*) (IV в. пр.Хр.) Римски пълководец, повече от един път диктатор, прочул се с двубоя си с един много едър галски воин, който го предизвикал. Тит Манлий го победил и убил, като му свалил огърлицата (*torques*), откъдето дошъл и прякорът му Торкват. Бил честен и много строг човек. Станал известен и с това, че осъдил на смърт собствения си син. Във войната, която баща му водел срещу латините, той убил вражески воин, като нарушил заповедта да не се води сражение извън строя. Заради тази случка всички прекалено строги закони били наричани *Manliana edicta*.

mantica лат. (*мантика*) В Рим така се наричал двойният сак, с който се движели хората на път. Той бил съставен от две свързани помежду си чанти. Те се премятали през рамо, така че едната заставала отпред, а другата на гърба, за да се пази равновесие. *Mantica* можела да бъде поставена и върху гърба на кон.

Мантинея (стгр. *Mantineia*, лат. *Mantinea*) *геогр.* Важен град в областта Аркадия, на границата с Арголида, известен с победата на Епаминонд през 362 г.пр.Хр.

Манто̀ (лат. *Manto*) *мит.* 1. Тиванска прорицателка, дъщеря на гадателя Тирезий. Когато Тива била завладяна от епигоните, победителите изпратили Манто̀ в Делфи при оракула на Аполон, където гадателката станала жрица на бога. После се преместила в град Кларос, в областта Йония, където създала друг оракул и се омъжила за принца на Крит, Рациос. От него родила сина си Мопс, който също станал гадател. Умряла в Кларос, където, съсипана от съдбата на Тива, се разтопила от сълзите си и била превърната от боговете в извор. **2.** Италийска гадателка, съпруга на Тиберин, царя на Алба, от когото родила син, Окън. Той основал град и го нарекъл в чест на майка си Мантуа (днес Мантова).

Мантуа (лат. *Mantua*) *геогр.* Град, разположен на бреговете на река Минций. Той бил етруски, а по-късно станал част от Транспаданска Галия. Римляните го завладели през 214 г.пр.Хр. Според легендата градът бил основан от Окън (➜). В него се родил прочутият латински поет Публий Вергилий Марон.

manubiae лат. (*манубие*) Така се наричал военният трофей или сумата, спечелена при продажбата му, от която римляните давали една част в държавната хазна, една част на военачалниците, а това, което оставало, било разпределяно между войниците.

manumissio лат. (*манумисио*) В римското право така се наричал актът, с който един роб бил освобождаван от властта на господаря си (*manus*) с различни процедури. Бившият роб ставал част от социалната класа на свободните.

manus лат. (*манус*) При римляните така се наричала властта, която имал бащата, глава на семейство, върху децата си и съпругът над жена си.

manceps лат. (*манцепс*) Така бил наричан от римляните този, който събирал данъците и таксите, или този, който за някаква определена сума пари поемал обслужването на обществените услуги (поддръжката на улиците, управлението на пощите и др.).

mancipatio лат. (*манципацио*) При римляните така се наричал договорът за покупка или продажба, който се подписвал тържествено в присъствието на петима свидетели.

Маратон (лат. *Marathon*) *геогр.* Селище в областта Атика, известно с легендарната победа на Тезей срещу един разярен бик и с победата на Милтиад срещу персите през 490 г.пр.Хр.

Мардоний (лат. *Mardonius*) (?–479 г. пр.Хр.) Персийски пълководец, зет на Дарий. Командвал войската най-напред при Дарий и после при Ксеркс. След пораженията, понесени при Термопилите и Саламин, той бил оставен в Гърция с войска от 300 000 души, с цел да възстанови властта на персите, но бил победен и убит в битката при Платея.

Марея (лат. *Marea* и *Mareotis*) *геогр.* Езеро в Долен Египет, известно с хубавото вино, което се произвеждало в околностите му.

Марий, Гай (лат. *Marius, Gaius*) (157– 86 г.пр.Хр.) Римски политик и военачалник, родом от Арпинум. Произхождал от селско семейство. Оженил се за Юлия, леля на Цезар. Бил народен трибун, претор и седем пъти консул. Заедно със Сула сложил край на войната с Югурта, когото завел в Рим око-

ван във вериги. Сражавал се срещу тевтоните, които разбил при Аква Сестие (102 г.пр.Хр.), и срещу кимврите, победени от него при Раудийското поле (101 г.пр.Хр.). След избирането си за шести път за консул се обявил против Сула, водач на партията на аристократите, и искал да го лиши от командването на войната срещу Митридат. Така предизвикал първата гражданска война. Сула се отправил към Рим с войската си и Марий бил принуден да бяга. В град Минтурна бил заловен и осъден на смърт. Екзекуцията трябвало да извърши един роб гал. Тогава затворникът с гръмък глас казал: *Tune, homo, audes occidere Gaium Marium?* („Ти ли, човече, дръзваш да убиеш Гай Марий?") Оръжието паднало от ръката на гала и той избягал. Тогава жителите на Минтурна, обзети от съжаление и помнещи славните му дела като консул, го освободили и оставили да избяга в Африка. Той слязъл на брега на Картаген, където бил забелязан да броди из руините, замислен за бившата велика морска сила и разсъждавайки за преходността на земната слава. Докато Сула воювал срещу Митридат далеч от Рим, Марий бил повикан в родината, където се присъединил към Цина и си възвърнал властта със сила. Разправил се жестоко с привържениците на противника си и за седми път бил избран за консул, но умрял две седмици по-късно. На Гай Марий се дължат важни военни реформи и създаването на професионална армия, в която били привлечени и безимотните граждани. Въвел като тактическа единица кохортата, с което направил поефикасна пехотата.

Марика (лат. *Marica*) *мит.* Италийска нимфа, на която била посветена реката Лирис. Била почитана при Минтурна. Омъжила се за Фавън, от когото родила Латин.

Марк Аврелий Антонин (лат. *Marcus Aurelius Antoninus*) (121–180 г. сл.Хр.) Римски император. Бил осиновен от Антонин Пий, за чиято дъщеря, Фаустина, се оженил. Наследил го на трона в 161 г., като в първите години разделял властта с брат си Луций Вер. Водил войни, за да спре нахлуването на германските племена през границата Дунав, сражавал се с квадите и маркоманите, като многократно ги побеждавал. Военните му подвизи са изобразени върху известната Колона на Марк Аврелий в Рим. Той бил човек с изключително висока култура, забележителен философ стоик, автор на съчинението „Към себе си". Като император се славел с умереността и справедливостта си.

Марк, Антоний (лат. *Marcus, Antonius*) ➜ *Антоний, Марк.*

маркомани (лат. *Marcomani* или *Marcomanni*) Германско племе, обитавало земите по бреговете на Дунав и Рейн. При Марободуй (➜) имали относителен разцвет. Впоследствие, съюзени с квадите, достигнали до Аквилея, но били отблъснати от Марк Аврелий в 180 г.сл.Хр.

Мармарика (лат. *Marmarica*) *геогр.* Област в Северна Африка, близо до Египет.

Марободуй (лат. *Maroboduus*) (?–35 г.сл.Хр.) Цар на маркоманите. Той израснал в двора на Август и когато се завърнал при своите, създал царство в земите на днешна Бохемия, стараейки се да бъде независим от Рим. След като претърпял поражение от херусците, потърсил помощ от Тиберий. Императорът обаче го заточил в Равена, където Марободуй умрял.

Марон (лат. *Maron*) *мит.* Внук на Дионис, жрец на Аполон в Исмар, в Тракия. Дарил Одисей с прекрасно вино, с което той после напил Полифем.

Марон, Публий Вергилий (лат. *Maro, Publius Vergilius*) ➜ *Вергилий Марон.*

Марпеса (лат. *Marpessa*) *мит.* Дъщеря на Евен, царя на Етолия. Омъжила се за Идас (➜), от когото родила Клеопатра, бъдещата съпруга на Мелеагър. Била обичана от Аполон, който се опитал да я отвлече.

Марс (лат. *Mars*) ➜ *Арес.*

марси (лат. *Marsi*) **1.** Древно сабинско племе, което владеело земите около езерото Фуцин. С други италийски племена марсите взели участие в Съюзническата война (➜) и били победени от Сула в 88 г. пр.Хр. **2.** Племе от северозападните части на Германия, разгромено от Германик.

Марсий (лат. *Marsyas*) *мит.* Сатир от Фригия. Намерил флейтата, захвърлена и прокълната от Атина, защото загрозявала лицето ѝ, когато свири с нея. Марсий се научил да свири толкова хубаво, че предизвикал Аполон на музикално състезание. Богът приел, при условие че победителят ще може да прави всичко с победения. Аполон спечелил, окачил сатира на едно дърво и му одрал кожата. От сълзите, които пролели за него полските божества, нимфите и пастирите се образувала малката река Марсия, която тече във Фригия.

Марсово поле (лат. *Campus Martius*) Представлявало покрита с трева площ, вероятно собственост на Тарквиний, разположена на левия бряг на река Тибър, между Капитолийския хълм и Квиринала. В древни времена там се намирал малък олтар, посветен на Марс. Марсово поле било място за изборни събрания, военни и гимнастически упражнения. По времето на Август там били построени Пантеонът и Олтарът на мира.

маруцини (лат. *Marrucini*) Сабинско племе в Централна Италия, което обитавало земите по бреговете на Адриатическо море и река Атерн. Маруцините участвали в Съюзническата война (➜) на страната на Рим. Главният им град бил Теата, днес Киети.

Марцел (лат. *Marcellus*) Фамилно име на известни представители на Клавдиевия род (*gens Claudia*). **1. Марцел, Марк Клавдий** (лат. *Marcus Claudius*) (270–208 г.пр.Хр.) Римски политик, пет пъти избиран за консул. В 222 г.пр.Хр. разбил галите инсубри при Кластидиум (*Clastidium*). Играл важна роля във Втората пуническа война, защитавайки Нола от атаките на Ханибал. След дълга обсада превзел Сиракуза и оказал почести на Архимед, убит погрешно от един войник. Впоследствие бил победен от Ханибал при Венузия и убит от засада. **2. Марцел Марк Клавдий** (?–45 г.пр.Хр.) Противник на Цезар, консул в 51 г.пр.Хр. След поражението на Помпей, на чиято страна застанал в гражданската война, бил изпратен в изгнание. Впоследствие Цезар му простил, а Цицерон в известната си реч „В защита на Марцел" (*Pro Marcello*) изказал благодарност за то-

зи акт на милосърдие. По време на завръщането си в родината обаче Марцел бил убит. **3. Марцел, Марк Клавдий** (42–23 г.пр.Хр.) Син на Октавия, той бил осиновен от Август и имало всички изгледи да стане негов наследник. Разболял се и умрял съвсем млад. Август му посветил известния Театър на Марцел.

Martia, aqua лат. (*Марциа, аква*) Много бистра питейна вода, която от извор близо до Тибур (днес Тиволи) била пренасяна до Рим по грандиозен акведукт, построен в 144 г.пр.Хр. от претора Квинт Марций.

Марциал, Марк Валерий (лат. *Martialis, Marcus Valerius*) (около 40–104 г.сл.Хр.) Римски поет, по произход от Испания. Живял в Рим под покровителството на императорите, от Нерон до Домициан. Впоследствие загубил благоразположението на Траян и пожелал да се върне в Испания, подпомогнат материално от големия си приятел Плиний Млади. Оставил е многобройни епиграми в 15 книги, в които с хапливите си стихове осмива пороците на римското общество.

Марциан (лат. *Marcianus*) Име на известни личности. **1.** (V в.сл.Хр.) Географ от Хераклея, автор на „Плаване в чуждо море" (*Periplus maris externi*) и други произведения, важни за опознаване на античната география. **2. Марциан Капела** (лат. *Capella*) ➜ *Капела*. **3. Марциан, Флавий** (лат. *Flavius*) (около 390–457 сл.Хр.) Император на Източната римска империя, роден в Тракия. Бил брилянтен пълководец, дошъл на мястото на Теодосий II, за чиято сестра Пулхерия бил женен и която била регент след смъртта на брат си (450 г.сл.Хр.). Когато Атила, царят на хуните, поискал да му наложи годишен данък, той твърдо отказал с думите: „Държа златото за приятелите, а за враговете – желязото".

масагети (стгр. *Massagetai*, лат. *Massagetae*) Номадско племе, което жевеело в шатри близо до бреговете на Каспийско море. Според Херодот масагетите били свирепи и жестоки до такава степен, че убивали възрастните си родители и се хранели с тях.

Масик (лат. *Massicus*) *геогр.* Планина в Кампания. Там се произвеждало прочутото вино със същото име.

Масиниса (лат. *Masinissa*) (около 240–148 г.пр.Хр.) Цар на Нумидия. Първоначално бил съюзник на картагенците и Хаздрубал му обещал за съпруга красивата си дъщеря Софонисба. Масиниса се сражавал с него срещу римляните в Испания (211–206 г.пр.Хр.). Впоследствие, за да получат подкрепата на Сифакс, царят на Западна Нумидия, картагенците дали на него Софонисба. Масиниса, засегнат от тази постъпка, се съюзил с Рим, победил Сифакс, пленил го и го поверил на Сципион. Взел Софонисба и се оженил за нея. Но тъй като Сципион настоявал да му бъде предадена Софонисба като военен трофей, Масиниса я накарал да се самоубие, за да не бъде подложена на това унижение. Доказал лоялността си към съюзниците, като се включил решително и допринесъл много за окончателната победа при Зама, поставила края на Втората пуническа война. Като награда римляните му дали царството на Сифакс и част от земите на картагенците. По този начин Масиниса успял да изгради силна държава, която управлявал с голяма мъдрост. Умирайки, поверил на Сципион Емилиан задачата да раздели царството между тримата му синове.

Мастанабал (лат. *Mastanabal*) (II в. пр.Хр.) Син на царя на Нумидия Масиниса и баща на прочутия Югурта. Разделил царството с братята си Гулуса и Миципса.

mastigophoros стгр. (*мастигофор*) Стражар, който носи бич. В древна Гърция бил натоварен с поддържането на реда при обществените събирания.

mastix стгр. (мастикс) Така се наричал в Гърция камшикът, бичът, използван от *mastigophor*-ите (➜).

матрона (лат. *matrona*) Така се наричала в Рим омъжената, свободна и обикновено знатана жена.

Матроналии (лат. *Matronalia*) Празник, който се организирал в Рим на първи март (*Kalendae feminarum*), за да се почете отвличането на сабинянките и последвалото, благодарение на тях, помирение между бащите и съпрузите. С тези празници се почитала и Юнона Луцина, наречена Матрона.

Матута (лат. *Matuta*) *мит.* Италийска богиня на утрото, наречена Матута Матер (*Matuta Mater*). В нейна чест на 11 юни се организирали празниците Матралии (*Matralia*). Била отъждествена с гръцката Ино, дъщерята на Кадъм.

Махаон (лат. *Machaon*) *мит.* Син на Асклепий и според някои цар на Месения. Заедно с брат си Подалирий участвал в Троянската война като лекар на ахейците. Бил сред тези, които влезли в Троя, скрити в известния дървен кон. Вероятно бил убит от Еврипил.

machaira стгр. (*махайра*) Старогръцка дума, която означавала „нож". Героите го носели окачен до меча си. Служел и за разрязване на месо при жертвоприношения.

Мая (лат. *Maia*) *мит.* Дъщеря на Атлант и Плейона, най-голямата и най-известна от седемте Плеяди. Родила от Зевс Хермес. Същото име имало и едно италийско божество (*Maia* или *Maiestas*), на което бил наречен месец май (*Maius*).

Меандър (стгр. *Maiandros*, лат. *Maeander*) *геогр.* Река в Мала Азия. Течението ѝ било с толкова много завои, че станало синоним на „криволичещ". Може би от реката Меандър на Дедал му дошла идеята за построяването на Лабиринта.

Мевания (лат. *Mevania*) *геогр.* Античен град в Умбрия, на Виа Фламиния. Родно място на Проперций.

Мегалезии (лат. *Megalesia*) Игри в чест на Рея Кибела (*Magna Mater*), въведени в Рим след Втората пуническа война.

Мегалопол (лат. *Megalopolis*) *геогр.* Главен град в Аркадия, основан в 371 г.пр.Хр. от Епаминонд. Името му произлиза от старогръцки език – *megale polis* означава „голям град".

Мегапент (стгр. *Megapenthes*) *мит.* **1.** Син на Прет. Бил цар на Тиринт и разменил царството си с Персей, като станал цар на Аргос. **2.** Извънбрачен син на Менелай и робинята Теридея.

Мегара (лат. *Megara*) **1.** *мит.* Дъщеря на Креонт, царя на Тива. Била дадена за съпруга на Херакъл (➜). Той я убил заедно с трите им деца, понеже Хера му вменила лудост. **2.** *геогр.* Древен гръцки град на Коринтския про-

ток. Според легендата бил основан от Мегарей, син на Посейдон. Най-големия си разцвет достигнал през VII и VI в.пр.Хр., като създал и многобройни колонии в Сицилия и Мала Азия. Станал център на философската школа, основана от Евклид (➜) от Мегара. **3.** *геогр.* Древен град в Сицилия, основан от мегарски колонисти и наречен Мегара Хиблея. В V в.пр.Хр.бил превзет и разрушен от Гелон от Сиракуза.

Мегарида (лат. *Megaris*) *геогр.* Област при Коринтския проток, граничеща с Беотия и Атика.

Мегера (стгр. *Megaira*, лат. *Megaera*) *мит.* Една от ериниите.

Медея (стгр. *Medeia*, лат. *Medea*) *мит.* Прочута магьосница, дъщеря на Еет, цар на Колхида и брат на Кирка, и на една нимфа Океанида. Влюбила се в Язон, когато героят отишъл в Колхида с аргонавтите, и му помогнала да вземе златното руно. После избягала с него. Царят Пелий, който се бил възкачил насилствено на трона на Йолкос, уверил Язон, че ще му го отстъпи, ако героят му донесе ценното руно. Впоследствие обаче не изпълнил обещанието си. Тогава Медея си отмъстила, като го убила по особено жесток начин (➜ Язон). Акаст, синът на Пелий, който заел мястото на баща си, принудил Язон и Медея да избягат в Коринт. Десет години по-късно Язон се влюбил в Главка, красивата дъщеря на Креонт, и за да се ожени за нея, изоставил магьосницата. Медея, полудяла от ревност, предизвикала мъчителната смърт на девойката и убила със собствените си ръце синовете си от Язон, Мермер и Ферет. За да избегне отмъщението му, избягала в Атина на златна колесница, теглена от крилати дракони. Омъжила се за стария цар Егей и родила от него син на име Мед. Опитала се да отрови сина на Егей, Тезей (➜), но царят я разкрил и я прогонил от двореца и страната. Медея отишла в Колхида и повече не се разбрало нищо за нея. Вероятно взела със себе си сина си Мед, който станал родоначалник на медите.

mediastini лат. (*медиастини*) В римските къщи това били робите, които изпълнявали най-тежката работа.

медимн (стгр. *medimnos*, лат. *medimnum*) Гръцка мярка за житни храни, отговаряща на около 52 литра.

Медиоланум (лат. *Mediolanum*) *геогр.* Древен град в Северна Италия, разположен в долината на река По, днес Милано. Предполага се, че бил основан от Беловез в VI в.пр.Хр. Римляните го превзели в 222 г.пр.Хр. Станал столица на Западната империя и там в 313 г.сл.Хр. император Константин издал прочутия Милански едикт, с който се давало право на християните да изповядват свободно религията си. Оттогава Медиоланум се превърнал във важен център на християнството и в 374 г.сл.Хр. негов епископ станал Св. Амброзий.

Медонт (стгр. *Medon*) **1.** *мит.* Син на Ойлей, брат на Аякс Оилид, той участвал в Троянската война и бил убит вероятно от Еней. **2.** (XI в. пр.Хр.) *ист.* Син на последния цар на Атина, Кодър. Бил първият архонт, избран около 1070 г.пр.Хр. по внушение на оракула в Делфи.

Медуза (лат. *Medusa*) *мит.* Една от горгоните (➜), единствената смъртна. Била грациозна девойка и се осмелила да се сравнява по красота с Атина. Богинята, за да я накаже за дързостта ѝ и за любовта ѝ към Посейдон, я превърнала в чудовище. Вместо коси на главата си имала змии, а погледът ѝ вкаменявал хората. Персей (➜) я убил, като измислил начин да не я гледа. От кръвта ѝ се родили великанът Хризаор и крилатият кон Пегас, и двамата синове на Посейдон.

Мела, Помпоний (лат. *Mela, Pomponius*) (I в.сл.Хр.) Римски географ с испански произход, може би роднина на Сенека. Написал географски трактат в три книги „За земеописанието" (*De situ orbis* или *De chorographia*).

Меламп или **Меламнод** (стгр. *Melampous*, лат. *Melampus*) *мит.* Син на Амитаон, брат на Биант. Бил прочут ясновидец и научил от Аполон изкуството на медицината. Като дете в Пилос, докато спял под едно дърво, две малки змии, намерени и отгледани от него, му облизали ушите. Оттогава Меламп разбирал езика на птиците и другите малки животни и се научил да предсказва бъдещето. Когато Биант (➜) поискал ръката на Перо̀, баща ѝ, пилоският цар Нелей, пожелал той да му доведе кравите на Ификъл (➜), ревниво пазени от едно ужасно куче. За да помогне на брат си, Меламп откраднал животните, но бил заловен от Ификъл и осъден на една година затвор. От дървояди обаче, които прегризвали гредите на сградата, разбрал, че срутването ѝ е предстоящо, и накарал да го преместят в друг затвор. Малко след това покривът на сградата паднал. Така Ификъл разбрал за пророческата дарба на Меламп и го пуснал на свобода. Впоследствие той отишъл в Месена и в Аргос. Там излекувал Претидите (➜) от поразилото ги безумие, защото не зачитали култа на Дионис. Като благодарност получил ръката на дъщерята на Прет, Ифианакса.

Меланион (лат. *Meilanion*) *мит.* Съпруг на Аталанта (➜).

Меланип (лат. *Melanippus*) *мит.* **1.** Син на Астах. Той бил един от тиванците, които защитавали града при похода на седемте срещу Тива. Ранил Тидей, но веднага след това бил убит от Анфиарай. Той отрязал главата му и я подхвърлил на Тидей (➜) на бойното поле. Раненият я захапал злобно и този акт на жестокост го лишил от закрилата на Атина, която го оставила да умре. **2.** Много красив младеж от Ахея, който прелъстил жрицата на Артемида в храма на богинята. Артемида, потресена от светотатството, предизвикала смъртта на двамата любовници и поразила страната с гибелна епидемия. За да я умилостивят, трябвало според отговора на оракула да ѝ принасят ежегодно човешки жертви. **3.** Приятел на Харитон (➜).

Меланипа (стгр. *Melanippe*, лат. *Melanippa*) *мит.* **1.** Дъщеря на Еол, майка от Посейдон на две деца, които нарекла Беот и Еол (или Анкъл). Баща ѝ за наказание я затворил и ослепил, но децата се спасили, а Посейдон ѝ възстановил зрението. **2.** Дъщеря на Хирон, превърната от Артемида в юница, защото разкрила тайните на боговете. Впоследствие станала съзвездие. **3.** Амазонка, сестра на Антиопа.

Мелеагър от Гадара (стгр. *Meleagros*, лат. *Meleager*) (около 130–70 г.пр.Хр.) Старогръцки поет, автор на епиграми. Събрал антични епиграми в една антология, която била включена после заедно

с неговите в „Палатинска антология“ (*Antologia Palatina*).

мелиади (лат. *Meliades*) *мит.* Нимфи на дървото ясен, родени заедно с гигантите и Ериниите от капките кръв на Уран, събрани от Гея.

Мєликерт (стгр. *Melikertes*, лат. *Medicerta*) *мит.* Син на Атамант и Инò (➜). Бил превърнат в морско божество и наречен Палемон.

Мелинт (стгр. *Melinno*) (IV–III г. пр.Хр.) Старогръцка поетеса от Локри, в Южна Италия, която някои бъркат със съвременничката на Сафо, Ерина. Посветила ода на Рим, господаря на света.

Мелис (лат. *Melissus*) **1.** (VI–V в. пр.Хр.) Старогръцки политик и философ от остров Самос. Бил ученик на Парменид и мислител от Елейската школа. Написал съчинението „За природата или за битието“ **2.** (I в.пр.Хр.) Освободен роб на Меценат, той бил библиотекар на Август и написал няколко комедии, недостигнали до нас.

Мелиса (стгр. *Melissa*) *мит.* Нимфа, чието име означава „пчела“. Открила как се събира медът. Със сестра си Адрастея (➜) пазела и откърмила Зевс на остров Крит.

Мелисей (лат. *Melisseus*) *мит.* Цар на Крит, баща на нимфите Мелиса и Адрастея.

Мелеагър (стгр. *Meleagros*, лат. *Meleager*) мит. Син на Ойней, царя на Етолия, и на Алтея. Когато се родил, дошли мойрите и предсказали на майка му, че синът ѝ ще умре, след като изтлее напълно главнята, която горяла в огнището. Изплашена, Алтея веднага я извадила от огъня, изгасила я и я скрила в една кутия. Мелеагър израснал силен и смел и се отличил с храбростта си в експедицията на аргонавтите и в сраженията срещу набезите на близките народи. Веднъж баща му Ойней не дарил на Артемида първите събрани плодове от реколтата. Обидената богиня, за да си отмъсти, изпратила един свиреп глиган, който опустошавал нивите на етолийския град Калидон. Мелеагър решил да организира лов, за да бъде убито свирепото животно, и повикал на помощ най-големите гръцки герои от онова време: Адмет, Амфиарай, Язон, Нестор, Пелей, Тезей, Пиритой и двамата братя на майка си Алтея. Взела участие и прекрасната Аталанта. Ловът станал в подножието на планините около Калидон. По време на преследването свирепият глиган убил някои от ловците и разкъсал много кучета, но накрая Аталанта успяла да го рани. Животното се обърнало срещу нея и Мелеагър се намесил, за да я спаси, като го пронизал със стрелата си. Кожата на глигана по право се падала на този, който го е убил, но Мелеагър благородно я отстъпил на Аталанта, която първа го била ранила. Този жест предизвикал недоволството на другите ловци и при възникналата свада Мелеагър убил двамата любими братя на майка си. Когато Алтея разбрала, че са загинали от ръката на сина ѝ, обезумяла от гняв, взела главнята от кутията и я хвърлила в огъня, където изгоряла за миг. Едновременно се изпълнило предсказанието на мойрите: веднага щом главнята се превърнала в пепел, угаснал и животът на Мелеагър. Когато Алтея възвърнала разума си, се разкаяла за постъпката си и се самоубила заедно със съпругата на героя Клеопатра.

Мелита (стгр. *Meliteia*, лат. *Melita*) *геогр.* Остров в Средиземно море, между Сицилия и Африка, днес Малта. Бил финикийска колония, после станал владение на картагенците, които по време на Втората пуническа война го отстъпили на Рим.

мелическа поезия (стгр. *melike poiesis*, лат. *poema melicum*) Така се наричала в древна Гърция онази лирическа поезия, която първоначално била пята и изразявала личните чувства на поета, като гняв, омраза, любов, радост, скръб. Разделяла се на монодична – за един глас, и хорова – за повече гласове. Мелическата строфа била съставена от кратки стихове и се затваряла с един или два стиха в различна стъпка (сапфическа строфа, алкеева, асклепиадова). Пеенето ставало в акомпанимент на духови или струнни инструменти. Най-известните мелически поети били Алкей, Сафо, Ерина, Анакреонт.

Мелпомена (лат. *Melpomene*) *мит.* Муза на трагедията, дъщеря на Зевс и Мнемозина. Изобразявана била като млада жена с котурни, която държала в едната си ръка скиптър, а в другата кама.

мемактерион (стгр. *Maimakterion*) Петият месец от атическия календар, от 15 ноември до 15 декември.

мембрана (лат. *membrana*) Пергамент, тънка животинска кожа, използвана за писане вместо папирус. Носи името пергамент от града Пергам, където бил изобретен и използван за първи път. Върху него се пишело само от едната страна.

Мемий (лат. *Memmius*) Име на римски род, към който принадлежали: **1. Мемий, Гай** (лат. *Gaius*) (II–I в. пр.Хр.) Римски политик и много способен оратор. Бил народен трибун в 111 г.пр.Хр. и произнасял остри обвинителни речи срещу своите корумпирани от Югурта съграждани. Като кандидат за консул бил убит по поръчка на съперника си. **2. Мемий Гай Гемел** (лат. *C. Gemellus*) (I в.пр. Хр.) Първоначално бил привърженик на Помпей, но после подкрепил Цезар. Обвинили го в изборна измама, когато се кандидатирал за консул, и Цезар го изпратил в изгнание в Атина.

Мемнон (лат. *Memnon*) *мит.* Цар на Етиопия, син на Титон и Еос (Зората), внук на Приам. Участвал с войска от 10 000 души в Троянската война и убил Антилох, сина на Нестор. Ахил, за да отмъсти за приятеля си, го предизвикал на двубой и го убил. Докато тялото на Мемнон изгаряло на кладата, ята черни птици – наречени после мемнониди – полетели над пламъците, падайки в тях като свещени жертви. Отчаяна, Еос поискала Зевс да направи Мемнон безсмъртен и той удовлетворил молбата ѝ. В негова чест египтяните издигнали в Тива, на брега на Нил, огромна статуя. Всяка сутрин на зазоряване слънчевите лъчи падали върху пукнатините, образувани при едно земетресение, и изсушавали събралата се през нощта влага. Тогава статуята започвала да издава мелодичен звук. Древните жители смятали, че с него Мемнон поздравява Зората.

Мемфис (лат. *Memphis*) *геогр.* Столица на Египет, разположена на бреговете на Нил, близо до делтата. Градът е наречен на нимфата Мемфис, дъщеря на Нил.

менади (стгр. *Mainades*, лат. *Maenades*) *мит.* Друго име на вакханки-

те, жриците на Бакх. Името произлиза от старогръцкия глагол *mainomai*, „беснея, буйствам", понеже менадите, обсебени от бога, по време на празниците в негова чест се отдавали на необуздани танци.

Менандър (стгр. *Menandros*, лат. *Menander*) (342–290 г.пр.Хр.) Старогръцки комедиограф, роден в Атина. Бил ученик на Теофраст. Написал над сто комедии, от които са останали малко фрагменти. Смята се за най-големия представител на новата атическа комедия. Единствената напълно запазена пиеса е „Мъчният човек" (*Dyskolos*), известна като „Мизантроп". В по-цялостен вид са достигнали и „Третейски съд" (*Epitrepontes*) и „Самианка" (*Samia*). Комедиите на Теренций „Момичето от Андрос" (*Andria*), „Братята" (*Adelphoe*), „Евнух" (*Eunuchus*) и „Самонаказващият се" (*Heautontimorumenos*) са преводи или преработки на комедии на Менандър.

Мендет (лат. *Mendes*) *геогр.* Град в Долен Египет, където почитали бог Мендет. Бил изобразяван като коза и съответствал на гръцкия Пан.

Менелай (лат. *Menelaus*) *мит.* Цар на Спарта, син на Атрей и по-малък брат на Агамемнон. Двамата братя били изгонени от Микена, когато Егист убил Атрей. Менелай се подслонил в Спарта при Тиндар, където се оженил за прекрасната му дъщеря Елена (➜) и го наследил на трона. След като Парис отвлякъл Елена, Менелай станал инициатор на войната на ахейските първенци срещу Троя, а похода оглавил Агамемнон. По време на дългата обсада се отличил като един от най-храбрите войни. Щял да убие и своя съперник Парис, но Афродита се притекла на помощ на троянеца, като го скрила в един облак и го спасила от сигурната смърт. Менелай преодолял всички препятствия благодарение на непрекъснатата закрила на Хера и Атина. Когато влязъл с другарите си в Троя, Елена успяла да измоли прошка от него. Съпрузите се завърнали в Спарта, след като странствали осем години. Като зет на Зевс, в края на живота си бил пренесен жив в Елисейските полета. От Елена имал две деца, Хермиона и Никострат.

Менений (лат. *Menenius*) Име на римски род, към който принадлежал Менений Агрипа (➜ *Агрипа*).

Менес (стгр. *Menas*) Легендарен законодател и първи цар на Египет. Основал Мемфис. След неговата смърт го почитали като бог с името Озирис.

Менестей (стгр. *Menestheus*) *мит.* Внук на Ерехтей. По време на дългото отсъствие на Тезей от Атина завзел властта с подкрепата на атиняните. Участвал в Троянската война. Наследил го синът на Тезей Демофонт.

Менетий или **Ménoйтий** (стгр. *Menoitios*, лат. *Menoetius*) *мит.* **1.** Син на Япет и Азия, поразен от мълнията на Зевс, защото помогнал на титаните да се изкачат на Олимп. **2.** Пазач на стадата на Хадес в Ереб. Той предупредил Герион за кражбата, която Херакъл се канел да извърши. Оказал съпротива на непобедимия герой и се спасил благодарение на намесата на Персефона. **3.** Син на Актор и Егина, доведен брат на Еак. Бил един от аргонавтите и баща на Патрокъл.

менза (лат. *mensa*) Латинска дума, която означава всякакъв вид маса – от плота на месаря до този за обмен на валута. Най-ценени били кръглите маси (*orbes*) с един крак (*monopodium*), но имало и трикраки (*tripes*) и с четири крака. *Mensa sacra* се наричала масата за жертвоприношения. *Mensa argentaria* бил плотът, върху който се обменяла валутата.

мениан (лат. *maenianum*) Балкон, въведен от цензора Гай Мений, за да могат зрителите да виждат по-добре гладиаторските битки.

Менип (лат. *Menippus*) (IV–III в. пр.Хр.) Философ киник от Гадара. Първоначално роб, по-късно забогатял, откупил свободата си и станал лихвар. Ненавиждан и презиран от всички, той се самоубил. Написал 15 книги „Сатири" в проза и стихове, недостигнали до нас. Марк Теренций Варон му подражавал в своите *менипови сатири*.

Менипа (стгр. *Menippe*) *мит.* **1.** Една от нереидите. **2.** Дъщеря на Орион. Менипа и сестра ѝ Метиоха били закриляни от Афродита и Атина, които ги дарили с красота и много умения. Когато в Беотия избухнала тежка епидемия, те послушали съвета на оракула и доброволно се принесли в жертва, за да умилостивят гнева на боговете. Персефона и Хадес ги съжалили и ги превърнали в комети.

menytron стгр. (*менитрон*) Старогръцка дума, която означава награда за донос или издайничество.

Менойкей (стгр. *Menoikeus*, лат. *Menecoeus*) *мит.* **1.** Тиванец, баща на Йокаста и Креонт. **2.** Млад тиванец, син на Креонт, който при защитата на Тива срещу седемте се пронизал доброволно с меча си, за да спаси града. Според предсказанието на гадателя Тирезий, тиванците щели да победят, ако някой от потомците на спартите бъде принесен в жертва. Така щял да бъде умилостивен Арес, ядосан за убития от Кадъм (➜) дракон.

Мента (лат. *Minthe*) *мит.* Нимфа на реката Коцит, обичана от Хадес и превърната от ревнивата Персефона в растение със същото име.

Ментор (лат. *Mentor*) *мит.* Верен приятел на Одисей. По време на дългото отсъствие на героя се грижел за царството му в Итака, за съпругата му Персефона и за сина му Телемах. Атина често приемала неговия образ, за да придружава Телемах в пътешествията му. Името Ментор станало синоним на водач и съветник.

Меония (стгр. *Maionia*, лат. *Maeonia*) *геогр.* Част от Лидия, област около планината Тмол. Тъй като етруските били смятани за потомци на колонисти от Лидия, Етрурия също била наричана Меония, а Тразименското езеро – *Maeonius lacus*. Според някои Омир бил роден в Меония и затова го наричали Меонид, а музите, неговите вдъхновителки, меониди.

Меотидско, море (стгр. *Maietis limne*, лат. *Maeotis palus*) *геогр.* Така се наричало в древността Азовско море. Амазонките, които обитавали бреговете му, били наричани меотиди.

Мерион (лат. *Meriones*) *мит.* Другар и сратник на Идоменей, критянин, един от най-смелите гръцки войни в Троянската война.

Меркурий (лат. *Mercurius*) Римски бог, съответстващ на гръцкия Хермес (➜).

Мермер (лат. *Mermerus*) *мит.* **1.** Кентавър, ранен в битката с лапитите. **2.** Син на Язон и Медея, убит от майка си заедно с брат си Ферет.

Меропа (лат. *Merope*) *мит.* **1.** Дъ-

щеря на Кипсел, цар на Аркадия. Омъжила се за месенския цар Кресфонт, от когото имала три деца. Полифонт убил съпруга ѝ и двамата ѝ сина и искал да се ожени за нея. В защита на майка си дошъл третият син, Епит, който убил Полифонт. **2.** Дъщеря на Атлант, съпруга на Сизиф и майка на Главк. След смъртта си била превърната в звезда, една от Плеядите.

Меропс (лат. *Merops*) *мит.* **1.** Цар на остров Кос, много влюбен в съпругата си Климена. Когато тя умряла, той толкова много скърбял, че Хера се смилила над него, превърнала го в орел и го поставила сред съзвездията. **2.** Прорицател от Троада, предсказал смъртта на собствените си деца в Троянската война.

мерцедоний (лат. *Mercedonius*) Допълнителен месец, добавен в римския календар от Нума, за да изравни лунната със слънчевата година. Добавял се на всеки две години, между 23 и 24 февруари след празниците Терминалии.

mercenarius лат. (*мерценарий*) Наемник, надничар, всеки, който получавал някакво възнаграждение.

Месала Корвин, Марк Валерий (лат. *Messala Corvinus, Marcus Valerius*) (около 64 г.пр.Хр.– 8 г. сл.Хр.) Римски политик и оратор. Бил приятел на Брут и заедно с него и Касий се сражавал при Филипи. Впоследствие се помирил с Октавиан и като консул участвал в битката при Акциум (31 г.пр.Хр.). Бил прочут с красноречието и юридическите си познания. Покровителствал Тибул и Овидий, а дарбите му били възхвалявани от Хораций.

Месалина, Валерия (лат. Messalina, Valeria) (около 25–48 г.сл. Хр.) Римска матрона, дъщеря на Валерий Месала Барбат, съпруга на император Клавдий и майка на Октавия и Британик. Била известна с разгулния си живот и жестокостта си. Свързала се публично с Гай Силий и Клавдий наредил да бъдат убити и двамата.

Месана (лат. *Messana*) Прочут град в Сицилия, древната Занкла (➜). Днес Месина.

Месап (лат. *Messapus*) *мит.* Син на Посейдон, по произход от Беотия. Установил се в Италия и дал име на областта Месапия, днешния салентински полуостров. Помагал на Турн и рутулите срещу Еней.

Месена (лат. *Messene*) Главният град на Месения, основан от Епаминонд в 369 г.пр.Хр.

Месения (стгр. *Messene*, лат. *Messenia*) *геогр.* Област в югозападните части на Пелопонес, на Йонийско море. Граничела с Елида, Аркадия и Лакония. Станала театър на трите Месенски войни (VIII–V в.пр.Хр.).

Месенски войни Войни, водени от Спарта срещу Месения. В първата (VIII в.пр.Хр.), след двайсет години война Спарта победила цар Аристодем (➜) и превърнала месенците в роби (илоти). Във втората (VII в. пр.Хр.), месенците, които напразно се мъчели да се освободят от властта на спартанците, се сражавали в продължение на седемнайсет години начело с Аристомен. В третата (464–455 г.пр.Хр.), избухнало въстание на илотите. След като били обсаждани дълго време в Итома, те получили право на излаз и се заселили в град Навпакт, а оттам някои се прехвърлили в Занкла, която била наречена на тях Месана.

Месопотамия (лат. *Mesopotamia*) *геогр.* Изключително плодородна област в Азия. Простирала се между реките Тигър и Ефрат, откъдето дошло и името ѝ (*mesopotamios* на старогръцки означава „между реките"). Била място на процъфтяващите цивилизации на шумерите, халдейците, вавилонците и асирийците.

метагитнион (стгр. *metageitnion*) Вторият месец на атическия календар, от 15 август до 15 септември.

metalla лат. (*метала*) Рудник, мина. Римляните употребявали израза *damnare ad metalla*, когато осъждали някого на принудителна работа в мините.

Метанейра (стгр. *Metaneira*, лат. *Metanira*) *мит.* Съпруга на Келей и майка на Демофонт (➜).

метеки (стгр. *metoikoi*) В Гърция така се наричали чужденците, живеещи постоянно в един град. Те били свободни, но лишени от привилегиите на хора с гражданство.

Метел (лат. *Metellus*) Фамилно име на няколко римски политици от Цецилиевия род (*gens Caecilia*). **1. Метел, Луций Цецилий** (лат. *Metellus, L. Caecilius*) (?–221 г.пр. Хр.) Консул в Сицилия, сражавал се срещу картагенците в Първата пуническа война. В първия момент се изплашил от слоновете и отказал сражението, но после разбил войската на Хаздрубал при Палермо и дори заловил 120 слона, които показал на триумфа си. **2. Метел, Квинт Цецилий**, наречен **Македонски** (лат. *Metellus Macedonicus, Q. Caecilius*) (около 190–105 г.пр.Хр.) Внук на предходния. Потушил бунта на македонците, оглавен от Андриск (➜), и превзел Централна Гърция и Мегара. **3. Метел, Квинт Цецилий**, наречен **Нумидийски** (лат. *Metellus Numidicus, Q. Caecilius*) (?–91 г.пр.Хр.) Водил три успешни експедиции срещу Югурта, а после предал командването на Гай Марий, който довел до победен край войната. Бил против аграрния закон на Марий и за да не полага клетва пред бившия си пълководец, отишъл в доброволно изгнание на остров Родос. Впоследствие обаче бил повикан отново в Рим. **4. Метел Пий, Квинт Цецилий** (лат. *Metellus Pius, Q. Caecilius*) (?–64 г. пр.Хр.) Син на предходния, последовател на Сула. Бил изпратен като проконсул в Испания срещу Серторий и с помощта на Помпей успял, не без затруднение, да усмири разбунтувалата се провинция. **5. Метел Целер, Квинт Цецилий** (лат. *Metellus Celer, Q. Caecilius*) (?–59 г.пр.Хр.) Разбил Катилина и войската му при Фезула (62 г.пр.Хр.). Бил съпруг на Клодия, любимата на Катул, който я възпял с името Лесбия.

Метион (лат. *Metion*) *мит.* Син на Ерехтей, царя на Атина, и на Праксителя. Оженил се за Алкипа, която му родила двама сина, Дедал и Евпалам, наречени Метиониди.

Метиоха (лат. *Metioche*) *мит.* Дъщеря на Орион, сестра на Менипа (➜), с която доброволно се принесли в жертва, за да спасят Беотия от голяма епидемия.

Метис (стгр. *Metis*) *мит.* Една от Океанидите, дъщеря на Океан и Тетия, олицетворение на разума. Била първата съпруга на Зевс. Било му предсказано, че тя ще му роди син, който ще го свали от трона. Затова, когато Метис забременяла, Зевс я погълнал. После почувствал силно главоболие и повикал Хефест, който разбил черепа му с чук. Тогава от главата на

Цезар изскочила Атина, напълно въоръжена.

метопа (стгр. *metope*) Квадратна или правоъгълна плоча, поставяна между триглифите на дорийския фриз. Често метопите били украсявани с релефи с митологични сюжети.

метрет (стгр. *metretes*) Атинска мярка за течности, равна приблизително на 40 литра.

Метропол (стгр. Metropolis) *геогр.* Вероятно съществували поне десет града с това име във Фригия, Лидия, Тесалия и т.н.

метропол (лат. *metropolis*) Име, което означава „град майка". То се давало обикновено на тези гръцки градове, които били основали някъде колонии.

Меценат, Гай Цилний (лат. *Maecenas, Gaius Cilnius*) (около 70–8 г. пр.Хр.) Римски политик и литератор, произхождал от древен и знатен етруски род. Бил винаги до рамото на Август като приятел и съветник, въпреки че официално не заемал никаква политическа длъжност. Закрилял артистите, писателите, поетите, между които Хораций, Вергилий, Проперций. Самият той бил поет. Името му станало нарицателно за покровител и благодетел на изкуствата и литературата.

Меценций (лат. *Mezentius*) *мит.* Цар на тиренците от времето, когато Еней пристигнал в Италия. Бил изгонен от град Цера заради жестокостта си и намерил убежище при Турн. Редом до него се сражавал срещу троянците. Според Вергилий („Енеида") бил убит от Еней.

Меций Фуфеций (лат. *Mettius Fufetius*) (VII в.пр.Хр.) Последният владетел на Алба Лонга. За да сложи край на войната с Рим, предложил да се сражават помежду си Хорациите и Куриациите. След като обещал на римляните помощ срещу град Веи, ги предал, като изтеглил войската си по време на битката. След като Тул Хостилий победил, го наказал жестоко, завързвайки го за четири коня, които го разкъсали.

Мидас (лат. *Midas*) *мит.* Син на Гордий, цар на Фригия. Когато бил дете, мравки вкарали в устата му няколко зърна жито и това било изтълкувано като знак за голямо богатство в бъдеще. Един ден старият Силен, възпитател на Дионис, се изгубил в гората. Мидас го намерил, подслонил го в дома си и после го завел при бога. От благодарност той попитал царя на Фригия по какъв начин иска да бъде възнаграден. Алчният цар поискал каквото докосне да се превръща в злато. Неговото желание било изпълнено, но много скоро разбрал колко неразумна и глупава е била молбата му. В злато се превръщала и храната и напитките, които поднасял към устата си. За да не умре от глад и жажда, казал на Дионис, че иска да се откаже от направения му дар. Богът му наредил да се потопи в реката Пактол и така Мидас се спасил. От този ден в реката се появили парченца от скъпоценния метал. Според друга легенда Мидас бил съдия на музикално състезание между Аполон и Пан и присъдил победата на Пан. Тогава ядосаният бог превърнал ушите му в магарешки, за да му докаже колко е невеж и глупав. Царят побързал да ги скрие под фригийската си чалма, но бръснарят му ги забелязал. Мидас го заплашил, че ако каже на някого, ще изгуби живота си. Неможейки обаче да пази за себе си голямата тайна, изкопал една дупка и прошепнал вътре в нея, че царят има магарешки уши. После я запълнил с пръст. След време на това място израснали тръстики и когато духал вятър, те издавали звуци, предаващи думите, които бръснарят бил изрекъл. Така тайната станала известна на всички.

мидийци или **меди** (стгр. *Medoi*, лат. *Medi*) Древно индоевропейско племе, за родоначалник на което бил смятан Мед, синът на Медея. Мидийците се заселили в северозападната част на Персия. Налагало им се да се справят с набезите на асирийците. След като техният цар Киаксар разрушил в 612 г. пр.Хр. столицата на Асирия Ниневия, мидийците имали период на разцвет и присъединили към своите територии Сирия, Месопотамия и Кападокия. Тяхна столица станал град Екбатана. Впоследствие били покорени от персийците начело с Кир Велики.

Мидия (лат. *Media*) *геогр.* Област в Азия, разположена между Каспийско море, Армения и Асирия, обитавана от мидийците.

Мизен (лат. *Misenus*) *мит.* Син на Еол, тръбач на Хектор, който със свиренето си повдигал духа на троянците в бой. След падането на Троя последвал Еней в Италия. Осмелил се да предизвика Тритон да се състезават като тръбачи,но той се ядосал и го удавил. Еней намерил тялото му на брега и го погребал до носа, който е наречен на него Мизенум.

Мизия (лат. *Moesia*) *геогр.* Древна област в Източна Европа, разположена между Дакия, Тракия и Далмация, която съответства днес на Сърбия и България. Била завладяна от римляните в I в.пр.Хр. и станала автономна провинция в I в. сл.Хр.

Мизия (лат. *Mysia*) *геогр.* Провинция в Мала Азия, на юг от Троада, достигаща до Егейско море. Била обитавана от племе с тракийски произход. Разделяла се на Голяма и Малка Мизия. Била част от Персийската империя, после била завладяна от Селевкидите и впоследствие станала център на Пергамското царство. В 133 г.пр.Хр. преминала към Римската империя. Главните ѝ градове били Лампсак и Пергам.

micatio лат. *(микацио)* Игра с ръце, популярна в Рим. Казвало се *digitis micare* (играя, шегувам се с пръсти).

Микена (стгр. *Mykenai* или *Mykene*, лат. *Mycena*) *геогр.* Древен град в Арголида, седалище на потомците на Персей и после на Пелопс. Достигнала най-големия си разцвет при Агамемнон и Менелай. След тях на власт дошли Хераклидите. На града е наречена и цивилизацията, която се развила в пределинистическия период (XVI–XII в.пр.Хр.). Тя се разпространяла от Арголида по целия Пелопонес до бреговете на Мала Азия. Блясъкът на микенската цивилизация бил разкрит благодарение на разкопките на Шлиман, които извадили на бял свят фрески, скулптури, керамика, съдове и накити с изключителна изработка. Сред най-внушителните останки от тази епоха са гробницата на Атридите, циклопските стени, Лъвската порта, некрополите.

Милет (лит. *Miletus*) **1.** *мит.* Син на Аполон и на нимфата Дейона. Отишъл със Сарпедон в Кария, вероятно за да избяга от Минос, който се опасявал, че ще му отнеме

царството. В Кария основал град, наречен на него. От Кианея му се родили близнаците Каун и Библида. **2.** *геогр.* Град в Мала Азия, йонийска колония, най-процъфтяващият център на търговията както по суша, така и по море. В 494 г. пр.Хр. бил превзет и плячкосан от персите. В 334 г.пр.Хр. го завладял Александър Велики, а от 133 г. пр.Хр. станал част от римската провинция Азия.

Милита (стгр. *Mylitta*) Име, с което асирийците наричали Афродита.

Милон (стгр. *Milon*, лат. *Milo*) **1.** (VI в.пр.Хр.) Прочут атлет от Велика Гърция, роден в Кротон. Славел се с голямата си сила, побеждавал многократно на Питийските и Олимпийските игри. Бил ученик на Питагор и веднъж спасил своя учител и учениците му, като задържал сам на плещите си падащия покрив на сградата, в която се намирали. Така дал възможност на всички да избягат. Умрял трагично, вече възрастен, когато го повикали да изкорени едно дърво и да го разцепи на две. Ръцете му останали заклещени в клоните и вълците го разкъсали. **2. Милон, Тит Аний** (лат. *Milo, Titus Annius*) (?–48 г.пр.Хр.) Римски политик, роден в Ланувиум. Бил привърженик на Цицерон и допринесъл за връщането му от изгнание. По тази причина бил мразен от Клодий. Веднъж, когато се връщал в Ланувиум със свитата си, срещнал на Виа Апия Клодий. Между двамата възникнала свада, при която Милон убил Клодий. Осъдили го на изгнание, въпреки пламенната защитна реч на Цицерон (*Pro Milone*). След като се завърнал в Италия, бил убит от привържениците на Цезар.

Милтиад (лат.*Miltiades*) (около 550–489 г.пр.Хр.) Известен атински пълководец, баща на Кимон. Бил изпратен от Хипий в Тракийския Херсонес, където сменил във властта своя чичо, тирана Милтиад Стари. След няколко години се завърнал в Атина, където като стратег получил командването на войската срещу персите. Разбил ги при Маратон (490 г.пр.Хр.), но в следващата морска експедиция срещу Парос и другите покорени Цикладски острови Милтиад бил ранен и претърпял провал. След като се завърнал в Атина, го обвинили в предателство и го осъдили да заплати петдесет таланта. Тъй като не разполагал с такава голяма сума, бил хвърлен в затвора, където умрял от раните си.

миля (лат. *mille passus*) Римска мярка за разстояние, отговаряща на 8 стадия, т.е. около 1478 метра. На всяка миля по главните пътища била поставяна милиарна колона, която показвала отстоянис от 1000 крачки (*miliarium*) от Рим.

мим (лат. *mimus*) **1.** Така се наричали в Гърция актьорите комици. Те играели по улиците и площадите, като имитирали хора и животни. Канели ги и на частните банкети, за да развеселяват пируващите. **2.** Фолклорен театрален вид в Гърция. На сцената били представяни епизоди от ежедневието, изпълнявани от актьори без маска. Софрон от Сиракуза издигнал мима до нивото на литературен жанр.

мималонида (лат. *Mimallones*) *мит.* Едно от имената, давани на вакханките.

мимиамби (стгр. *mimiamboi*) Мимове, комедии със сюжети от ежедневието, написани в ямбически стихове. Техен създател бил Херондас.

Мимнерм (лат. *Mimnermus*) (VII в. пр.Хр.) Старогръцки поет, роден в Колофон, съвременник на Солон. Писал любовни елегии. Част от тях били посветени на Нано, флейтистка, в която се влюбил в напреднала възраст. От произведенията му са останали малко фрагменти.

Минерва (лат. *Minerva*) *мит.* Римска богиня, съответстваща на гръцката Атина (➜).

Миниади (стгр. *Minyades*, лат. *Minyeides*) *мит.* Трите дъщери на Миний, царя на Орхомен в Беотия. Наричали се Левконоя или Арсипа, Левкипа и Алкатоя. С презрение отказали да участват в Дионисиите. Богът се вбесил и предизвикал в тях неустоимо желание да се хранят с човешко месо. Тогава те решили, че една от тях трябва да вземе участие в мистериите. Избрали с жребий Левкипа. Обзета от бяс, тя разкъсала собствения си син и после със сестрите си го погълнали. Хермес се смилил над трите жени и ги превърнал в прилепи. Според друга легенда превърнал едната в прилеп, другата в кукумявка, а третата в бухал.

Миний (лат. *Minyas*) *мит.* Цар на Орхомен в Беотия, вероятно син на Посейдон или на Хриз. Бил баща на Левконоя, Левкипа и Алкатоя (➜ Миниади) и на Орхомен, родоначалника на рода на миниите.

Минос (лат. *Minos*) *мит.* Древен цар на Крит, син на Зевс и Европа, брат на Радамант и Сарпедон. Оженил се за Пасифая и бил баща на Девкалион, Ариадна, Федра и Андрогей. Посейдон му изпратил от морето един прекрасен бик, за да му го принесе в жертва. Но царят, вместо да го заведе на олтара, го прибрал в обора си. Тогава богът се разгневил и внушил на Пасифая неестествена страст към прекрасното животно. От тази връзка се родило чудовището Минотавър (➜). Когато атиняните убили Андрогей (➜), Минос, за да отмъсти за сина си, организирал експедиция срещу Атина. Превзел града и му наложил жесток данък. На всеки девет години жителите му трябвало да изпращат седем момчета и седем момичета в Крит за храна на Минотавъра. По-късно Тезей освободил Атина от това ужасно задължение, като убил чудовището. След като Дедал избягал от Лабиринта и намерил подслон в Сицилия при цар Кокал, Минос отишъл там и поискал от царя да му го предаде. Вместо това Кокал и дъщерите му го убили. Минос бил смятан за мъдър законодател, автор на прочутата критска конституция. Тъй като на него били приписвани дела, покриващи два века от критската история, според някои имало два персонажа с това име: първият бил законодателят, вторият – внук на предходния и съпруг на Пасифая. В „Одисея" Минос е представен като съдник на мъртвите в Ереб заедно с Радамант и Еак.

Минотавър (лат. *Minotaurus*) *мит.* Чудовище от Крит с тяло на човек и глава на бик, родено от връзката на Пасифая с бика, изпратен от Посейдон. Минос го скрил в Лабиринта на Кносос. Бил убит от Тезей, който освободил Атина от ужасния данък. ➜ *Минос; Тезей.*

Мира (лат. *Myrrha*) *мит.* Дъщеря на Кинирас (➜), цар на Кипър, и на Кинереида. Пламнала от неестествена любов към собствения си баща и родила от него Адонис. За

да се спаси от гнева на баща си, прелъстен с измама от нея, избягала в Арабия и там боговете я превърнали в дървото смирна.

мирмидонци (лат. *Myrmidones*) *мит.* Ахейско племе от Егина, преселило се в Тесалия, водено от Пелей. Мирмидонците участвали в Троянската война с Ахил. Според една легенда след епидемията, която погубила голяма част от населението на Егина, Зевс, по молба на Еак (➜), превърнал всички мравки в страната в хора. Според друга легенда мирмидонците били наречени така в чест на цар Мирмидон, чиято майка Евримедуза била прелъстена от преобразилия се в мравка Зевс (на старогръцки – *myrmex*).

мирмилон (лат. *mirmillo*) Гладиатор, въоръжен с щит, меч и шлем.

Мирон (стгр. *Myron*, лат. *Myro*) (V в. пр.Хр.) Прочут гръцки скулптор, роден в Беотия. Той бил първият, който успял да изрази движението във своите статуи. Работил предимно с бронз. Неговият шедьовър е „Дискобол" (от него е останало само едно копие, пазено в Националния музей в Рим). Веднъж изваял една крава с такъв реализъм, че няколко бика се приближили към нея, мислейки я за жива.

мирта (лат. *myrtus*) Средиземноморски храст с бели благоуханни цветове, посветен на Афродита

Миртида (лат. *Myrtis*) (VI в.пр. Хр.) Старогръцка лирическа поетеса от Беотия. Вероятно Корина и Пиндар били нейни ученици.

Миртил (лат. *Myrtilus*) *мит.* Син на Хермес, кочияш на цар Еномай. Бил убит от Пелопс, който отказал да му заплати за предателството, благодарение на което успял да победи Еномай. ➜ *Еномай; Пелопс.*

missilia лат. (*мисилия*) **1.** Термин, с който римляните наричали метателните оръжия – копия, стрели и т.н. **2.** Дарове, които на тържествени празници императорите хвърляли на тълпата.

missio лат. (*мисио*) В Рим така се наричало освобождаването, уволнението от военна служба, което ставало след двайсет години или след двайсет военни кампании. Обикновено на напускащите войни било давано парче земя за обработване. Уволнението след определения срок се наричало *missio iusta*, почетното уволнение – *missio honesta*, а изгонването от войската – *missio ignominiosa*.

мистерии (лат. *mysteria*) Система от практики, ритуали и доктрини, запазени само за посветени. Мистериите се разпространили като алтернатива на официалните религии в източния гръцки свят в елинистическата епоха и впоследствие преминали и в Рим. Най-известни били Елевзинските (➜), Орфическите (➜), култът на Кибела, Дионис, Изида, Митра и Озирис.

Митилин (стгр. *Mytilene*, лат. *Mytilenae*) *геогр.* Главен град на остров Лесбос. Бил родното място на Алкей, Сафо и Питак.

Митра (лат. *Mithras*) *мит.* Персийско соларно божество, смятано за бог на светлината и истината. По време на Римската империя се разпространило и на запад.

Митридат (лат. *Mithridates*) Име на няколко понтийски владетели, от които най-голямо значение имат: **1. Митридат V Евергет** (лат. *Euergetes*, „добродетелен") (?–120 г.пр.Хр.) Син на Фарнак I, съюзник на римляните в Третата пуническа война. За своята лоялност получил провинция Фригия. **2. Митридат VI Евпатор** (лат. *Eupator*, „със знатно потекло"), наречен **Велики** (около 132–63 г. пр.Хр.) Син на предходния. За разлика от баща си, бил настроен изключително враждебно към Рим. Осъществявал агресивна и експанзионистична политика. Увеличил възможностите си чрез съюза си с Тигран от Армения. Завзел Кападокия и почти цяла Мала Азия. Като се възползвал от ангажираността на Рим в Съюзническата война и опирайки се на недоволството в Гърция, влязъл в Атина като триумфатор. Всичко това предизвикало реакцията на Рим, който водил срещу него три войни (➜ *Митридат, войните с*). Победен от Помпей, изоставен от всички, включително и от сина си Фарнак, който се разбунтувал срещу него, се опитал да се отрови. Но тъй като Митридат, от страх да не бъде отровен, в продължение на години взимал малки дози отрова, организмът му бил привикнал към нея и той накарал един роб да го прониже с меч. От него идва и медицинският термин митридатизъм, който означава имунитет към отрова. Бил изключително надарен пълководец и човек с богата култура. Цицерон го смятал за най-великия монарх на всички времена.

Митридат, войните с Митридат водил три войни с Рим. **1. Първа война с Митридат** След окупирането на Атина от Митридат Сула я превзел отново и разбил войските на понтийския цар при Херонея и Орхомен. В 85 г. пр.Хр. сключил мирен договор с него при Дардания. Така в Мала Азия се възстановило предишното състояние на нещата, макар и да се признавала на Митридат властта над Понт. **2. Втора война с Митридат** Тъй като Витиния станала римско владение, Митридат се почувствал застрашен и подновил военните действия. Със съюзника си Тигран победил при Калхедон консула Кота и обсадил Кизик. Тогава Лукул провел блестяща военна кампания срещу него, изгонил го от Витиния и го принудил да избяга в Армения при Тигран (71 г.пр.Хр.). **3. Трета война с Митридат** Малко след това, възползвайки се от въстание на легионите срещу Лукул, Митридат отново влязъл в Понт и подновил войната, но бил окончателно победен от Помпей, а Понт бил обявен за римска провинция в 64 г.пр.Хр.

Миципса (лат. *Micipsa*) (?–118 г. пр.Хр.) Цар на Нумидия, син на Масиниса. След смъртта му властта преминала в ръцете на синовете му Адхербал и Хиемпсал и племенника му Югурта. Югурта убил братовчедите си, за да завладее цялото царство.

Мневис (стгр. *Mneuis*) *мит.* Обожествен бик. След Апис бил найважното от божествените животни в Египет. Смятан бил за въплъщение на Ра и бил почитан в храма в Хелиополис.

Мнемозина (лат. *Mnemosyne*) *мит.* Дъщеря на Уран и Гея, сестра на Кронос и Рея. Била обичана от Зевс, който приел образа на пастир, и родила от него деветте музи. На старогръцки името ѝ означава „памет" и с право Мнемозина била смятана за майка на музите, тъй като благодарение на паметта хората успели да напреднат в изкуството и науката.

Модестин, Хорений (лат. *Modestinus, Herennius*) (III в.сл. Хр.)

Римски юрист, ученик на Улпиан. Бил съветник на Александър Север, написал на старогръцки и латински важни произведения (*Pandectae* и *Regulae*), от голямо значение за юридическата наука.

мойри (стгр. *Moirai*) *мит.* Мрачни божества, олицетворение на съдбата и в някои отношения стоящи над Зевс и другите богове, на които определяли съдбата. Мойрите държали в ръцете си нишката на човешкия живот. Според Хезиод били три: Клотò, Лахезис и Атропа. Клотò изпридала нишката, Лахезис определяла дължината ѝ, Атропа я срязвала. Били изобразявани като стари жени. В Рим ги отъждествявали с парките.

mola лат. (*мола*) **1.** Воденичен камък, мелница. **2.** Смляно брашно, което, смесено със сол (*mola salsa*), се разпръсквало върху главата на животното по време на жертвоприношението. От *mola* произлиза и глаголът *immolo*, „заколвам, принасям в жертва".

Молиониди (стгр. *Molionidai*) *мит.* Така били наричани близнаците Еврит и Ктеат, синове на Молиона и Актор. Понякога били изобразявани с едно тяло, две глави, четири крака и четири ръце. Взели участие в една експедиция срещу Пилос. Помогнали на Авгий в борбата му с Херакъл (➜), от когото били убити.

Молос (лат. *Molossus*) *мит.* **1.** Син на Андромаха и Неоптолем (или Пир). След смъртта на Хелен царувал в Епир и жителите били наречени на него молоси. **2.** Едно от кучетата на Актеон. **3.** *лит.* В метриката стихотворна стъпка от три дълги срички.

молоси (стгр. *Molossoi*, лат. *Molossi*) Племе с елински произход, което се установило в Епир. Главното им селище било прочутото прорицалище Додона. Много известни станали местната порода кучета, наречени от римляните *молоси*. Те ги разпространили в целия свят.

Молох Еврейско произношение на името *Мелек*, много жестоко финикийско божество, на което принасяли човешки жертви.

Момос (стгр. *Momos*) *мит.* Син на Съня и Нощта, бог на доброто настроение и остроумията. Критикувал свободно хората и боговете, за да им помогне да се поправят.

Монета (лат. *Moneta*) Епитет, даден на Юнона от римляните (*Iuno Moneta*). Произлизал от латинския глагол *moneo*, който означава „напомням, съветвам", тъй като богинята съветвала римляните в трудностите. Във войната срещу Пир, когато те се оплаквали от липсата на пари, богинята им отговорила, че това нямало да се случи, ако почитали справедливостта. В храма на Юнона на Капитолийския хълм били сечени римските монети. Името им идва именно от *Iuno Moneta*. Храмът бил и място, където се съхранявали пари.

монета (стгр. *nomisma*, лат. *moneta*) Предмет, обикновено от ценен метал. В VIII в.пр.Хр. той заменил в Гърция и Мала Азия натуралната размяна, прилагана дотогава в търговските сделки.

Мопс (лат. *Mopsus*) *мит.* Име на двама гадатели. **1.** Син на Мантò и Аполон. В Колофон се състезавал с Калхант в изкуството за гадаене. Тъй като неговите предсказания се оказали по-верни, Калхант умрял от мъка. **2.** Син на Ампик и нимфата Хлорида, роден в Тесалия. Взел участие в калидонския лов и експедицията на аргонавтите. Умрял на връщане от Колхида от ухапване от змия.

мора (стгр. *mora*) Войсково отделение в спартанската войска, която се състояла от шест мори (*morai*). Всяка мора се разделяла на 4 лохи (*lochoi*), 8 пентекостии (*pentekostye*), 16 еномотии (*enomotiai*). Командващият едно отделение или мора се наричал полемарх (*polemarchos*).

Моретум (лат. *Moretum*) Малка поема в хекзаметри, приписвана на Вергилий.

моретум (лат. *moretum*) В Рим ястие от чесън, сирене, олио, оцет и подправки.

мориони (лат. *moriones*) Така били наричани в Рим хората с някакъв недъг – гърбавите, джуджетата, сакатите, тези със смешни физиономии. Те били купувани от богатите граждани, за да разсмиват с тях гостите си на пиршествата.

Мормт (стгр. *Mormò*) *мит.* Според гърците призрак, който бродел през нощта, смучел човешка кръв и разкъсвал децата. Всъщност го използвали за плашене на малките деца.

Морфей (лат. *Morpheus*) *мит.* Бог на сънищата, син на бога на съня Хипнос и брат на Фантаз и Фобетор. Изобразяван бил с крила, венец от макове в едната си ръка и ваза в другата.

Мосх (лат. *Moschus*) (II в.пр.Хр.) Старогръцки поет, роден в Сиракуза, автор на буколически поеми, неотстъпващи на идилиите на Теокрит.

Мосхион (стгр. *Moschion*) (V в.пр. Хр.) Трагически поет от Атина, подражател на Еврипид.

мотаки (стгр. *mothakes*) Така се наричали децата на илотите, възпитавани заедно с децата на спартанците и после освобождавани.

Музагет (стгр. *Mousagetas*, лат. *Musagetes*) *мит.* Епитет на Аполон. Музагет означава „предводител на музите", защото богът често бил в тяхната компания.

Музей (стгр. *Mousaios*, лат. *Musaeus*) *мит.* **1.** Старогръцки поет и жрец, ученик на Лин и Орфей. **2.** (V в.пр.Хр.) Старогръцки поет, автор на малката поема в хекзаметри „Херо и Леандър".

музи (стгр. *Mousai*, лат. *Musae*) Дъщери на Зевс и Мнемозина, божества, които закриляли изкуството, науката и литературата. Били предвождани от Аполон Музагет. Обитавали Хеликон, Парнас и Пиерия, откъдето идвало и името им Пиериди. Били девет: Калиопа, муза на епическата поезия, Клио – на историята, Ерато – на любовната лирика, Евтерпа – на музиката, Мелпомена – на трагедията, Полимния – на пантомимата и химните, Талия – на комедията и сатирата, Терпсихора – на танца, Урания – на астрономията и дидактическата поезия. Според друга традиция били три: Мелета – Размисъл, Мнема – Памет, и Аеда – Песен. Римляните ги наричали и камени (➜).

mulleus лат. (*мулеус*) На латински думата означава „с червен цвят", а *calceus mulleus* – „червена обувка". Такива обувки носели курулните магистрати.

Мунда (лат. *Munda*) *геогр.* Град в Испания Бетика, известен с победата на Сципион в 214 г.пр.Хр. срещу картагенците и с победата на Цезар в 45 г.пр.Хр. срещу сино-

вете на Помпей. Намирал се близо до днешната Кордова.

Мунит (стгр. *Mounitos*) *мит.* Син на Лаодика (➜) и Акамант, внук на Приам. Щом се родил, го поверили на Етра и след падането на Троя жената разкрила произхода му на Акамант, който му спасил живота. По-късно Мунит отишъл в Тракия, където умрял от ухапване от змия. Дал името си на един дем в Атика.

Муних (лат. *Munychus*) *мит.* **1.** Епоним на пристанището на Атина. Посветил храм на Артемида, наречена затова Мунихия. В нейна чест се организирали празниците Мунихии. **2.** Син на Дриант. Наследил го като цар на молосите. Бил известен гадател и прочут със справедливостта си. Когато той и семейството му били нападнати от разбойници, за да спаси Мунких, Зевс ги превърнал в птици.

мунихион (стгр. *mounichion*) Десетият месец от атическия календар (от 15 април до 15 май).

муниципия (лат. *municipium*) Град, обвързан с Рим чрез съюз. Жителите им имали римско гражданство, понякога без право на глас (*civitas sine suffragio*), понякога с право на глас (*civitas cum suffragio*), тоест те се ползвали със същите права като самите граждани на Рим. Муниципиите избирали свои магистрати, имали сенат и комиции. По-късно всички градове в Италия се наричали муниципии.

murex лат. (*мурекс*) **1.** Раковина, от която се получавала пурпурна боя. **2.** Железни бодли, които били хвърляни между краката на конете, за да попречат на напредването на вражеската конница.

murrina лат. (*мурина*) Съд, изработен от камък, наречен *murra*, който вероятно бил речен шпат с бели отблясъци. Римляните плащали огромни суми, за да притежават тези много ценени съдове.

Мус, Публий Деций (лат. *Mus, Publius Decius*) Име на известни римски граждани. **1.** (IV в.пр.Хр.) Бил консул в 340 г.пр.Хр. Когато се сражавал с латините, с героичен жест се втурнал сам срещу врага, принасяйки се в жертва (*devotio*), за да донесе победа на съгражданите си. **2.** (?–295 г.пр. Хр.) Син на предходния. Като консул във войната със самнитите, следвайки примера на баща си, обрекъл живота си на боговете за доброто на родината, като смело се врязал в най-гъстите вражески редици и повел с постъпката си римляните към победата. **3.** (III в. пр.Хр.) Син на предходния. Като консул участвал във войната срещу Пир и Тарент, проявявайки храброст и сила.

musculus лат. (*мускулус*) Военна машина на четири колела, нещо като барака. Скрити в нея, римските войници напредвали към стените на обсаждания град.

Мутин (лат. *Mutunus* или *Mutinus*) *мит.* Италийско божество на плодородието, отъждествено от римляните с гръцкия Приап.

Муций Сцевола (лат. *Mucius Scevola*) ➜ *Сцевола, Муций.*

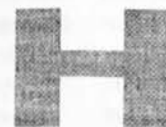

набатеи (стгр. *Nabataioi*, лат. *Nabataei*) Войнствено и силно племе в Арабия, което достигнало най-голямия си разцвет между II в.пр. и I в.сл.Хр. Упадъкът им започнал, когато в 106 г.сл.Хр. Траян присъединил северната част от страната към Римската империя и превърнал областта в провинция Арабия. Главен град бил Петра.

Набис (стгр. *Nabis*) (?–192 г.пр. Хр.) Последният цар на Спарта. Той продължил реформаторската политика на Клеомен III и освободил много илоти. Според Полибий бил жесток и алчен тиран, защото конфискувал много имоти на богатите граждани. Разказва се дори, че ако някой не желаел да отстъпи богатството си, Набис го подлагал на мъчения. Карал го да прегърне статуя, приличаща на съпругата му, облечена със скъпи и красиви дрехи и със скрити под тях ножове, които разкъсвали тялото на жертвата. Като съюзник на Филип V Македонски, който му отстъпил град Аргос, Набис се сражавал срещу консула Фламинин и Ахейския съюз. След поражението на Филип V Фламинин го принудил да отстъпи Аргос и всички крайморски градове на Лакония. Впоследствие Набис бил убит от етолийците.

Навзикая (лат. *Nausicaa*) *мит.* Красива дъщеря на царя на феаките Алкиной. Докато заедно със слугините била на извора да пере, пред нея се озовал корабокрушенецът Одисей. Девойката му дала дрехи да се облече и го отвела при баща си. Навзикая се влюбила в него и когато Одисей трябвало да тръгне отново на път, раздялата им била сърдечна и вълнуваща. Така е описана и от Омир в „Одисея“. Според други Навзикая впоследствие се омъжила за Телемах.

Навзитой (лат. *Nausithoo*) *мит.* Цар на феаките, баща на Алкиной. Бил син на Посейдон и Перибея.

навкрария (стгр. *naukraria*) Подразделение на филите в Атина преди епохата на Солон. Всяко от древните четири племена се разделяло на дванайсет навкрарии, които трябвало да доставят по една трирема и по двама войници конници. Клистен заменил навкрариите с деми.

Навплий (лат. *Nauplius*) *мит.* **1.** Син на Посейдон, прочут мореплавател от Аргос, основател на град Навплион. **2.** Цар на Евбея, съпруг на Климена и баща на Паламед, който загинал млад в Троянската война. Навплий, за да отмъсти за сина си, запалвал лъжливи сигнали и с тях насочвал корабите на гърците към скалите на Евбея, където те се разбивали. Така загинали много войни, които се връщали от Троя в родината си.

Навуходоносор (*Nabucodonosor* или *Nebucadnezar*) (около 630–562 г.пр.Хр.) Цар на Халдея, син на Набополасар. Царувал във Вавилон и го обогатил с много обществени и монументални сгради. Водил експанзионистична политика спрямо Сирия, Финикия и Палестина. След като завладял Ерусалим, отвел в плен най-знатните му граждани.

Назика (лат. *Nasica*) Прякор на фамилията на Сципионовците (➜).

Наксос (лат. *Naxos*) *геогр.* Най-големият и най-плодородният от Цикладските острови, прочут с хубавото си вино и култа на Дионис. Тук богът открил Ариадна, изоставена от Тезей, и я отвел със себе си.

Нант (стгр. *Nanno*) (VII в.пр.Хр.) Флейтистка, любима на поета Мимнерм, който ѝ посветил две книги елегии.

напеи (стгр. *Napaiai*, лат. *Napaeae*) *мит.* Нимфи на долините, пасищата и горите. Името им идва от старогръцката дума *nape*, която означава „гориста долина“.

Нар (лат. *Nar*) *геогр.* Приток на р. Тибър, днес Нера, чиито води били известни със сярното си съдържание. Минавала през Интерамна (*Interamna*, днес Терни), Хорта (*Horta*, днес Орте) и Окрикулум (*Ocriculum*, днес Отриколи).

Нарбонска Галия (лат. *Narbonensis Gallia*) *геогр.* Една от провинциите в Галия, чийто главен град бил Нарбон (*Narbo*), днес Нарбона.

нартек (стгр. *narthex*) **1.** Растение с чадъровидна форма и висок възлест ствол, което се срещало в Гърция и Сицилия. От него се изработвал тирсът, използван от вакханките по време на Дионисиите. **2.** Кутия от нартеково дърво за помади и лекарства.

Нарцис (лат. *Narcissus*) **1.** *мит.* Син на Кефиз и нимфата Лириопа. При раждането му ясновидецът Тирезий предсказал, че момчето ще живее, докато не види собствения си образ. Затова бащата и майката унищожили всички огледала, които се намирали в къщата им. Нарцис пораснал красив младеж, но сърцето му оставало студено и неспособно да обича. В него се влюбила нимфата Ехо (➜), но той я отблъснал и тя умряла от скръб. Богинята Немезида наказала неговата безсърдечност. По време на лов младежът седнал до един извор, за да утоли жаждата си и видял собствения си образ, отразен във водата. Поразен от красивото непознато лице, той се влюбил в него. Според една легенда се удавил, докато се опитвал да достигне отразената във водата фигура, а според друга, след като се влюбил в този образ, изгаснал от любов по него. Все пак Ерос се смилил над Нарцис и го превърнал в цвете, което носи неговото име. **2.** (I в.сл.Хр.) *ист.* Освободен роб на Клавдий, който имал голямо влияние върху него и получил високи длъжности. Взел участие в убийството на Месалина. След смъртта на императора бил арестуван по нареждане на Нерон и се самоубил.

nauarchos (стгр. *науархос*) Така се наричал в Спарта командващият флота. В Атина тази длъжност се поемала от стратезите.

наяди (лат. *Nais* или *Naias*) *мит.* Нимфи на водите. Името им произлиза от старогръцкия глагол *nao*, „тека“. Наядите били божества на реките, езерата, изворите и водоскоците. Изобразявали ги като млади, грациозни и жизнерадостни девойки. Най-красивата според Вергилий била Егла. Често се споменават като спътнички на Пан, Дионис и Артемида. Почитал ги и заради благотворното им влияние. Даровете, които древните жители им принасяли, били мляко, мед, плодове и цветя.

Неапол (лат. *Neapolis*) *геогр.* Град в Кампания. Бил основан през V в. пр.Хр. от колонисти, идващи от Кума, върху руините на древната Партенопа.

Неарх (стгр. *Nearchos*) (IV в.пр. Хр.) Военачалник на Александър Велики. Придружавал го в експедицията му в Индия. По пътя на връщане той преминал с флота от устието на река Инд до Персийския залив и устието на река Ефрат и оставил интересен отчет за това пътешествие. Александър го направил сатрап на Ликия и Памфилия.

nebris стгр. (*небрис*) Старогръцка дума, която означава „еленова кожа“. Била носена от менадите (➜).

Невий, Гней (лат. *Naevius, Gnaeus*) (около 275–201 г.пр.Хр.) Римски поет, по произход от Кампания. Взел участие в Първата пуническа война и възпял събитията в историческата си поема „Пуническата война“ (*Bellum Poenicum*). Създал претекста (*fabula praetexta*), оригинална трагедия с римски сюжети. Известни са заглавията на две от тях: „Ромул“ и „Кластидий“ (*Romulus* и *Clastidium*). Неговите палиати (*fabulae palliatae*) и тогати (*fabulae togatae*) имат връзка и с политическия живот. В тях със сатиричен и хаплив стил той отправя нападки и строги критики към неговите представители, с което си навлякъл неприятелството на влиятелни личности, като Метелите и Сципионовците. Най-напред те го затворили, а после го изпратили в изгнание в Утика, където умрял.

Неера (стгр. *Neaira*, лат. *Neaera*) *мит.* Нимфа в Сицилия, любима на Хелиос, майка от него на Фетуза и Лампетия.

некромантия (стгр. *nekromanteia*, лат. *necromantea*) Старогръцка дума, която означава изкуството да се разбира бъдещето, като се разговаря със сенките на мъртвите. Некромантията била разпространена много сред асирийците, египтяните, римляните, етруските и др.

нектар (лат. *nectar*) Напитка на боговете, която според класическата митология ги правела безсмъртни.

Нелей (лат. *Neleus*) *мит.* Син на Посейдон и нимфата Тиро̀. Той и брат му Пелий били изоставени от майка си и отгледани от пастири. После Тиро̀ се омъжила за царя на Йолкос Кретей. След смъртта му Нелей искал да се изкачи на трона, но брат му го надвил и го изгонил. Тогава той отишъл в Месения, където Афарей му отстъпил Пилос. Там се оженил за Хлорида, дъщерята на Амфион. Те имали дванайсет сина, сред които Нестор, и една дъщеря, красивата Перо̀. Тъй като отказал гостоприемство на Херакъл, той убил всичките му синове, с изключение на Нестор. Впоследствие Нелей обещал Перо̀ на този, който му доведе кравите на Ификъл. С тази задача се справил Биант (➜).

Немезиан, Марк Аврелий Олимпий (лат. *Nemesianus, Marcus Aurelius Olympius*) (III в.сл.Хр.) Римски поет, роден в Картаген.

Бил автор на няколко малки дидактически поеми, между тях „Лов с кучета“ (*Cynegeticon*), от която са останали малко фрагменти. Вероятно иронично на него са приписани и няколко еклоги, повлияни от Вергилий.

Немезида (лат. *Nemesis*) **1.** *мит.* Дъщеря на Нощта. Тя определяла съдбата на всеки човек в зависимост от неговите заслуги. Награждавала добродетелите и храбростта, наказвала безбожието и злобата и отмъщавала за престъпленията. Впоследствие функцията ѝ да наказва престъпленията станала основна и Немезида била считана за олицетворение на отмъщението. **2.** *ист.* (I в.пр.Хр.) Любимата на поета Тибул.

Немейски игри (лат. *Nemea*) Игри, които се организирали на всеки три години в чест на Немейския Зевс и Офелт.

Немея (лат. *Nemea*) *геогр.* Място в Арголида, в едноименната долина, където Аргус пазел Иò. Там на шестнайсет години Херакъл убил немейския лъв. Немея била и седалище на прочутите игри в чест на Немейския Зевс.

нениа (лат. *naenia*) Тъжна песен, изпълнявана на погребенията от роднините на починалия, а понякога от платени за това жени.

Необула (стгр. *Neoboule*, лат. *Neobule*) (VII в.пр.Хр.) Дъщеря на Ликамб. Той я обещал за съпруга на поета Архилох (➜), но не изпълнил дадената дума и я омъжил за по-богат мъж.

Неоптолем (лат. *Neoptolemus*) *мит.* Син на Ахил и Деидамея, наречен още Пир заради огнения цвят на косите си (от старогръцки *pyrros*). Отгледан на остров Скирос, той бил повикан да участва в Троянската война след смъртта на Ахил, тъй като Калхант предсказал, че без него гърците няма да успеят да превземат Троя. Смел и жесток, Неоптолем бил един от войниците, които влезли в града, скрити в дървения кон. Убил Приам, хвърлил от една висока кула Астианакс, принесъл в жертва Поликсена върху гроба на баща си и отвел със себе си като военен трофей Андромаха и Хелен. Установил се в Епир и там Андромаха му родила трима сина, между които Молос. После се върнал във Фтия, след като оставил царството на Епир на Хелен, и се оженил за дъщерята на Менелай Хермиона, обещана преди това на Орест. Отправил се в Делфи и там бил убит от жреците, защото се опитал да ограби храма или защото били подтикнати от Орест. Самият Орест отвлякъл Хермиона и се оженил за нея.

неотерици Група римски поети, в по-голямата си част родом от Отсамалпийска Галия. Те се вдъхновявали от старогръцките поети, като Калимах и Евфорион. На латински били наричани *poetae novi* (нови поети), а Цицерон им дал иронично термина *neoteroi*, заради пълното им съобразяване с каноните на елинистическата поезия. Към тази група поети принадлежат Катул и Лициний Калв.

Непот, Корнелий (лат. *Nepos, Cornelius*) (около 100–30 г.пр.Хр.) Римски историк, роден в Отсамалпийска Галия, вероятно в Павия. Живял почти през целия си живот в Рим. Бил близък приятел на Цицерон и Помпоний Атик. Създал много произведения, между които: „Хроника“ (*Chronica*), описание на гръцката и римската история, „Примери“ (*Exempla*), сборник от анекдоти. Те и двете са изгубени. От Непот е останала част от съчинението му „За бележитите мъже“ (*De viris illustribus*), което съдържа двайсет и две биографии на прочути личности, римляни и чужденци.

Нептун (лат. *Neptunus*) ➜ *Посейдон.*

Нерва, Марк Кокцей (лат. *Nerva, Marcus Cocceius*) (около 30–98 г. сл.Хр.) Римски император, роден в Нарния. Поел властта след смъртта на Домициан и управлявал мъдро, като извършил някои реформи. Привлякъл към властта Улпий Траян и го обявил за свой наследник.

Нереиди (лат. *Nereides*) *мит.* Морски нимфи, дъщери на Нерей и Дорида. Те били петдесет и найизвестни от тях са Амфитрита, Галатея, Тетида, Агава. Живеели с баща си в прекрасна пещера на дъното на морето. Били много грациозни, често яздели делфини, държали тризъбец в ръцете си и гирлянди от цветя. За накити им служели морските раковини. Бдели над мореплавателите, служели на другите морски божества и били подвластни на Посейдон.

Нерей (лат. *Nereus*) *мит.* Морско божество, син на Океан и Гея. Оженил се за Дорида, от която имал петдесет дъщери, Нереидите. Живеел в пещера на дъното на морето и бил изобразяван като старец с голяма брада. Имал дарбата да предсказва и способността да се преобразява.

Нерон (лат. *Nero*) Римско фамилно име. **1. Нерон, Гай Клавдий** (лат. *Gaius Claudius*) (II в.пр.Хр.) Римски консул, разбил войската на Хаздрубал в битката при Метавър. **2. Нерон, Луций Домиций Клавдий** (лат. *Lucius Domitius Claudius*) (37–68 г.сл.Хр.) Римски император. Син на Домиций Ахенобарб и Агрипина Младата. Клавдий го осиновил и го определил за свой наследник. Станал император в 54 г.сл.Хр. Отначало управлявал мъдро и хуманно, съветван от майка си, от възпитателя си Сенека и от началника на преторианската гвардия Афраний Бур, и си спечелил любовта на народа. Разказва се, че когато трябвало да подпише една смъртна присъда, Нерон възкликнал: „Де да беше пожелало небето да не мога да пиша!“ Впоследствие обаче надделял амбициозният му, авторитарен и ексхибиционистичен характер и се превърнал в жесток тиранин. Убил осиновения си брат Британик, собствената си майка Агрипина, първата си съпруга Октавия (после се оженил за Попея), Афраний Бур и изпратил на смърт всички, които му се противопоставяли. След пожара в Рим възстановил града с голям блясък. Пръснал огромни средства, за да си построи разкошен дворец, който нарекъл *Domus Aurea* (Златният дом). След като бил обвинен, че е подпалил Рим, за да преживее в делириума си на поет опожаряването на Троя, той на свой ред обвинил християните и положил началото на кървавото им преследване. Неговите безумия предизвикали нарастваща съпротива от страна на сенаторите и Калпурний Пизон организирал заговор срещу него. Нерон обаче разбрал и го потушил с жестокост, като осъдил на смърт най-видните римски граждани, между които Се-

нека и Лукан. Деспотизмът му и непрекъснатото искане на средства предизвикали недоволство и в провинциите, които се разбунтували и провъзгласили за император Галба. Сенатът го обявил за обществен враг и Нерон наредил на свой освободен роб да го убие.

Нес (лат. *Nessus*) *мит.* Кентавър, син на Иксион и Нефела. Когато Херакъл бягал с Деянира и трябвало да пресече река Евен, придошла от стопилия се лед, Нес предложил да пренесе девойката на гърба си. Сигурен, че героят е вече на другия бряг, се опитал да я похити. Тогава Херакъл го ранил смъртно с една стрела, потопена в кръвта на лернейската хидра. Преди да умре, Нес пожелал да си отмъсти и дал на Деянира собствената си туника, напоена с кръвта му. Казал ѝ, че ако Херакъл я облече, ще я обича винаги и никога няма да ѝ изневери. Всъщност туниката станала причина за мъчителната смърт на героя. ➜ *Херакъл.*

Нестор (лат. *Nestor*) *мит.* Цар на Пилос, син на Нелей и Хлорида. Той единствен се спасил, когато Херакъл избил неговите единайсет братя, за да си отмъсти на баща му (➜ *Нелей*). Оженил се за дъщерята на Климена Евридика. На сватбата на Пиритой взел участие в битката между кентаврите и лапитите, като застанал на страната на лапитите. Участвал и в калидонския лов. Вече в напреднала възраст повел войните си в Троянската война, където се отличил с красноречието, мъдростта си и чувството си за справедливост. Неговата роля била решаваща за изглаждането на разногласията между разгневения Ахил и Агамемнон (*„Илиада“*). След Троянската война, вече на повече от сто години, приел в Пилос Телемах и му помогнал с ценните си съвети (*„Одисея“*).

nefasti dies лат. (*нефасти диес*) ➜ *dies fasti.*

Нефела (лат. *Nephele*) *мит.* Сестра на Ино. Нефела била първата съпруга на Атамант (➜), царя на Тива, от когото имала две деца, Фрикс и Хела. Съпругът ѝ я обвинил, че е обзета от лудост, за да я изостави и да се ожени за сестра ѝ Ино. Тя се отнасяла зле с децата му, защото се страхувала, че като първородни ще претендират за престола. Нефела помогнала на Фрикс и Хела да избягат от гибелната ревност на сестра си. Тя им изпратила прочутия овен със златното руно, който да ги отведе в Колхида. Впоследствие боговете превърнали в облак Нефела, чието име на старогръцки означава именно „облак“.

Нигидий Фигул, Публий (лат. *Nigidius Figulus, Publius*) (около 98–45 г.пр.Хр.) Римски философ питагореец, човек с богата култура, известен с познанията си по астрология и небесните явления. Бил приятел на Цицерон.

Низ (лат. *Nisus*) *мит.* Син на Пандион, царя на Мегара, баща на Сцила (➜). В косата си имал един златен косъм, от който зависел животът на самия Низ и съдбата на царството му. Сцила му откъснала златния косъм и го предала.

Никандър (стгр. *Nikandros*, лат. *Nicander*) (III–II в.пр.Хр.) Старогръцки поет, роден в Колофон, автор на дидактически поеми в хекзаметър. В тях разказва за отровните животни и противоотровите срещу ухапванията им. Темите са разгледани претенциозно и повърхностно.

Нике (стгр. *Nike*) *мит.* Гръцка богиня на победата, сражавала се рамо до рамо със Зевс срещу титаните. Изобразявали я като крилата девойка. Прочута е статуята на богинята, съхранявана в музея Лувър, известна като „Нике от Самотраки“. Била наречена така на името на гръцкия остров, където била намерена.

Никея (стгр. *Nikaia*, лат. *Nicaea*) *геогр.* **1.** Град във Витиния, основан от Антигон Монофталм и наречен първоначално Антигония. Лизимах го разширил и го нарекъл Никея, в чест на съпругата си. **2.** Град в Локрида, близо до Термопилите.

Никий (лат. *Nicias*) (около 470–413 г.пр.Хр.) Атински политик и военачалник. Стоял начело на командването в Пелопонеската война (➜). След десет години сражения с променлив успех сключил компромисен мир със спартанците, наречен на него *Никиев* (421 г. пр.Хр.). Този договор предизвикал неодобрението на всички слоеве в Атина, като особено много му се противопоставил Алкивиад. Впоследствие той принудил Никий да оглави експедиция в Сицилия срещу Селинунт и Сиракуза, в помощ на съюзения град Сегеста. Въпреки огромната военна мощ, изпратена от Атина, експедицията завършила със страшна катастрофа. Тя се дължала преди всичко на отсъствието на Алкивиад. Той бил обвинен от съгражданите си в религиозно кощунство и преминал на страната на спартанците. Никий трябвало да оттегли войската и да се върне в родината, но заради суеверието си не посмял да отплава, тъй като имало лунното затъмнение. Забавянето му се оказало фатално. Сиракузците принудили войската му да се предаде и независимо че били обещали на пълководеца да пощадят живота му, го наказали със смърт.

Никомах (лат. *Nicomachus*) *мит.* Цар на Фера, син на Махаон. Бил толкова способен лечител, че след смъртта му го почитали като бог.

Никомед (лат. *Nicomedes*) Име на четирима царе на Витиния. **1. Никомед I** (?–260 г.пр.Хр.) Първият цар на Витиния. Сражавал се срещу брат си и срещу Антиох от Сирия, като успял да извоюва независимостта на царството си. Основал град Никомедия, която станала столица на Витиния. **2. Никомед II Епифан** (стгр. *Epiphanes*, „бележит“) (?–128 г.пр.Хр.) Изкачил се на трона, след като убил баща си Прусий. Царувал под покровителството на римляните. Влязъл в конфликт с понтийския цар Митридат V за владението на Фригия. **3. Никомед III Евергет** (стгр. *Euergetes*, „добродетелен“) (?–94 г.пр.Хр.) Син и наследник на предходния. За разлика от баща си, бил противник на Рим и се съюзил с Митридат VI, царя на Понт, за да си поделят Пафлагония. Впоследствие обаче римляните изгонили и двамата царе от завзетите територии. **4. Никомед IV Филопатор** (стгр. *Philopator*, „който обича баща си“) (?–74 г.пр.Хр.) Син и наследник на предходния. Бил свален от трона от брат си Сократ. Римляните го привлекли към управлението и Никомед IV станал техен съюзник по време на първата война срещу Митридат VI. Царят на Понт го изгонвал два пъти от владенията си, но Луций Сула го

възстановявал. Оставил в наследство на Рим царството си Витиния и след смъртта му то станало римска провинция.

Никомедия (лат. *Nicomedia*) *геогр.* Главен град на Витиния, основан от Никомед I. Бил сравняван по красота и големина с Рим и Александрия. Там се намирала резиденцията на някои императори, като Диоклециан и Константин Велики.

Никострат (лат. *Nicostratus*) (V в. пр.Хр.) Атински пълководец, който взел участие в Пелопонеската война. След *Никиевия мир* помогнал на Аргос срещу персите.

Никохар (лат. *Nicochares*) (V–IV в. пр.Хр.) Старогръцки автор, представител на средната комедия, съперник на Аристофан.

Никтей (лат. *Nycteus*) *мит.* Брат на Ликос (➜) и баща на Антиопа. Когато Епопей отвлякъл дъщеря му, той му обявил война и загинал от получените рани, като оставил царството на брат си Ликос.

Нил (лат. *Nilus*) *геогр.* Известна египетска река, наричана от древните *Aegyptus*. Накрая на дългия си път тя се разширява в огромна делта. Благодарение на периодичните ѝ разливи и наносите след оттеглянето на водата, земите наоколо са изключително плодородни. Въпреки почти тоталната липса на дъждове, тази почва е направила възможно развитието на една велика цивилизация.

нимфеум (лат. *nymphaeum*) *мит.* ➜ *нимфа.*

нимфи (стгр. *nymphai*, лат. *nymphae*) Женски полубожества, олицетворение на природната среда и природните явления. Според едни били безсмъртни, според други, както осведомяват Хезиод и Плутарх, били смъртни, но живеели няколко хиляди години. Разделяли се на земни нимфи (хамадриади, дриади, напеи, ореади и т.н.) и на водни нимфи (океаниди, нереиди, наяди, лимнади, потамиди и т.н.). Представяли ги като красиви девойки и не ги почитали в храмове, а всяка имала специално светилище, наречено „нимфеум".

Нин (лат. *Ninus*) Син на Бел, митичен цар на Асирия и основател на Ниневия. Той бил войнствен владетел, превзел много територии и разпрострял властта си върху голяма част от Азия, достигайки до Бактра (днешен Афганистан). По време на тази последна експедиция се влюбил в Семирамида (➜). След като съпругът ѝ, негов пълководец, се самоубил, уплашен от мощта на съперника си, Нин се оженил за нея. Царувал петдесет и две години и след смъртта му властта преминала в ръцете на Семирамида, от която имал син Ниний.

Ниневия (лат. *Ninive*) *геогр.* Известен град в Азия, столица на Асирия, разположена на река Тигър. Била основана от Нин (➜). Достигнала най-големия си блясък при Асурбанипал.

Ниса (лат. *Nysa*) *геогр.* Име на два града. Единият се намирал в Етиопия, другият в Индия. Вероятно в тях бил отгледан Дионис. Дори се смята, че името му произлиза от старогръцките думи *Dios* (Зевс) и *Nysa*.

ницциоброги (лат. *Nitiobriges* или *Nitiobroges*) Галско племе в Аквитания.

Нов Картаген (лат. *Carthago Nova*) Колония на Картаген на източния бряг на Испания, основана от Хаздрубал в III в.пр.Хр.

НИОБА (стгр. *Niobe*, лат. *Nioba*) мит. Дъщеря на Тантал, царя на Лидия, и на Тайгета (една от Плеядите) или на Диона (една от Хиадите). Омъжила се за царя на Тива Амфион. Родила му дванайсет деца, шест момчета и шест момичета, всичките красиви, здрави и силни. Тя толкова много се гордеела с тях, че настоявала тиванките да честват нея, а не титанката Лето, която имала само две деца, Аполон и Артемида. Тази нейна дързост предизвикала гнева на Лето и тя поискала божествените близнаци да накажат нахалната царица. Един ден, когато синовете на Ниоба отишли на лов в полите на планината Китерон, Аполон ги пронизал всичките с безпогрешния си сребърен лък и ги убил. Но този жесток урок не изплашил царицата. Тя се нахвърлила срещу Лето с още по-голямо ожесточение, твърдейки, че макар и останала без синове, има още шест прекрасни дъщери и затова превъзходството ѝ над богинята не е нарушено. Тогава Артемида убила със стрелите си една по една шестте девойки, които отишли да оплакват братята си на Китерон. Нещастната майка плакала девет дни до телата на дванайсетте си деца, защото чак на десетия ден боговете разрешили да бъдат погребани. Ниоба дълго бродила отчаяна. Най-накрая се завърнала в родината си, където Зевс се смилил над нея и я превърнал в скала на върха на планината Сипил. Оттам и до днес, когато се топят снеговете, капят сълзите на неутешимата майка. Има различни версии на легендата за Ниоба и броят на децата ѝ също варира от автор на автор. Според Омир били дванайсет, според Хезиод двайсет, според Еврипид и Аполодор четиринайсет.

Трагедията на Ниоба е вдъхновила много творци, сред които Скопас, на когото се приписва скулптурната фигура „Ниоба и децата ѝ", днес в музея Уфици във Флоренция.

novensiles divi лат. (*новензилес диви*) Така били наричани новите, чужди божества, въведени в Рим.

nomen лат. (*номен*) Гърците нямали презимена. На петия или седмия ден от раждането (➜ *Амфидромии*) на детето се давало име, избрано от родителите. Към него се добавяло бащино име, например Атрид (син на Атрей), Пелид (син на Пелей) и т.н. В Рим всеки гражданин имал три имена: лично име (*praenomen*), което се давало на децата на деветия ден след раждането: Гай, Гней, Марк и т.н.; второто име (*nomen*) било името на рода (*gens*): Юлий, Корнелий, Калпурний, Клавдий; третото име (*cognomen*) било фамилното: Сципион, Метел и т.н. Понякога се добавяло четвърто име (*agnomen*), което било прякор (➜ *cognomen*). Дъщерите имали само родово име: Юлия, Тулия, Ливия, Корнелия и т.н.

nomenclator лат. (*номенклатор*) В Рим така се наричал робът, който припомнял на господаря си името на посетителите.

Номентум (лат. *Nomentum*) Сабински град, близо до Рим, днес Ментана. Една от портите на Рим носи неговото име, Номентана.

номотети (лат. *nomothetai*) Така в Гърция, и най-вече в Атина, били наричани магистратите, които обсъждали новите закони, преди

да бъдат подложени на гласуване в народното събрание, или преглеждали вече съществуващите закони.

nona лат. (*нона*) Деветият час от светлата част на денонощието, отговарящ на 15 часа. Тогава римляните обядвали.

нони (лат. *nonae*) Така се наричал в Рим деветият ден преди идите. През месеците март, май, юли и октомври ноните били седмият ден, а в останалите – петият ден на месеца.

Норикум (лат. *Noricum*) *геогр.* Римска провинция, разположена между Дунав и Алпите. Граничела с Реция, Германия и Панония. Обитавали я илирите, а после келтски племена. Била богата на желязо, което използвали за направата на мечове от много високо качество, откъдето произлизал и изразът *Noricus ensis* за много ценен меч. Норикум отговаря днес на Централна Австрия и част от Бавария.

Норция (лат. *Nortia*) *мит.* Етруска богиня на съдбата. Храмът, посветен на нея, се намирал във Волсини. В края на всяка година в него се забивал един пирон, за да отброява изтеклото време.

notae лат. (*ноте*) Съкращения, прилагани от гърците и римляните при писане. Така наречените *notae tironianae* били същински стенографски знаци, с които се записвали бързо думите на говорещия. ➜ *Тирон.*

Нот (лат. *Notus*) *мит.* Южен вятър, наричан и Аустер, който носи дъжд. Той бил син на Астрей и Еос. Овидий го описва с мокри крила, с чело, покрито с облаци, и натежала от влага брада.

Нощ (стгр. *Nyx*, лат. *Nox*) *мит.* Олицетворение на нощта. Била дъщеря на Хаос, сестра и съпруга на Ереб. Техни деца били Хемера (Деня) и Ефир (Небето). От Ахеронт Нощта родила Ериниите, а сама заченала абстрактните божества: Нещастието, Смъртта, Отмъщението, Разногласието, Старостта, Съня. Според Херодот родила и Хесперидите. Омир я нарича „укротителка на боговете и хората".

Нума Помпилий (лат. *Numa Pompilius*) (?–672 г.пр.Хр.) Вторият римски цар, роден в сабинския град Кури. Оженил се за Тация, дъщерята на Тит Таций, царя на сабините. Качил се на трона в 715 г. пр.Хр. Въвел религиозните ритуали в Рим, като създал жреческите колегии на салиите, фециалите, авгурите, весталките. Разделил годината на дванайсет месеца, а дните на присъствени и неприсъствени. Според легендата се съветвал лично с нимфата Егерия (➜). Бил миролюбив и много религиозен цар. На негово място дошъл внукът му Анк Марций.

Нуманция (лат. *Numantia*) *геогр.* Град в Северна Испания, разположен на реката Дуеро. Бил главен град на келтиберийците и се съпротивлявал с ожесточение срещу Рим в продължение на няколко години. С почти недостъпното си разположение станал причина за поражението на няколко римски пълководци. Най-накрая, в 133 г. пр.Хр., след осеммесечна обсада, бил превзет с глад от Сципион Емилиан (наречен затова Нумантински). По-голямата част от жителите се самоубили, за да не се предадат, и подпалили къщите си. Малкото оцелели били продадени като роби, а градът бил изравнен със земята.

Нумидия (лат. *Numidia*) *геогр.* Област в Северна Африка (днес

Алжир), разположена между Картаген, Гетулия и Мавритания. До идването на власт на Масиниса (➜) жителите ѝ били полуномади (откъдето идва и името им *Nomades*, а после *Numidiae*). След битката при Тапсос в 46 г.пр.Хр. била направена римска провинция от Юлий Цезар с името *Africa Nova*. Най-важните градове на Нумидия били Табрака, Хипон, Цирта и Зама, известна със сражението между Сципион и Ханибал.

Нумитор (лат. *Numitor*) Легендарен цар на Алба Лонга, син на Прока и брат на Амулий. Потомък на Еней, той бил баща на Рея Силвия и дядо на Ромул и Рем.

нундини (*nundinae*) В Рим така се наричал пазарният ден, който прекъсвал седемте работни дни и ставал на всеки девети ден. Броели се и дните на пристигане и заминаване на хората, които оставяли нивите, за да отидат да продават стоката си.

obai стгр. (*обаи*) В Спарта подразделение на дорийските фили. Всяка фила (➔) се състояла от десет *obai.*

обелиск (лат. *obeliscus*) Египетска паметна колона, висока, с четириъгълно сечение и с пирамидално заострен връх, поставена върху тясна основа. Височината на монолитния монумент варирала от 15 до 46 метра, стените му обикновено били покрити с йероглифи. Обелиските представлявали соларен символ и се поставяли пред входа на храмовете, често по два.

obnuntiatio лат. (*обнунциацио*) В Рим известяването на лоши предзнаменования. Това правел авгурът, след като изследвал и тълкувал летенето на птиците. Така се наричало и отлагането на изборите по тази причина.

обол (стгр. *obolos*) Гръцка монета, една шеста от драхмата.

obsecratio лат. (*обсекрацио*) В Рим тържествено изкупително молебствие, за да се поиска от божеството да отстрани нещастията и злодеянията.

obsignatio лат. (*обсигнацио*) В Рим поставяне на печат върху восък, за да се затвори писмо или документ.

овация (лат. *ovatio*) В Рим това бил по-малък триумф, когато липсвали достатъчно основания, за да се присъди истински триумф на военачалника победител. В такъв случай пълководецът се изкачвал пеша или на кон на Капитолийския хълм, като носел на главата си венец от мирта. Там принасял в жертва една овца (*ovis*), откъдето според някои произлиза и думата *ovatio*. Според други тя идва от глагола *ovo* – „тържествувам", „ликувам".

Овидий Назон, Публий (лат. *Ovidius Naso, Publius*) (43 г.пр.Хр. – 17 г.сл.Хр.) Римски поет, роден в Сулмон в богато семейство от конническото съсловие. Учил в Рим и Атина. Баща му напразно се мъчил да го насочи към адвокатурата и да го откаже от стиховете, но младежът бил роден поет и както сам твърди: *et quod tentabam scrivere, versus erat*, т.е. всичко, което се опитвал да пише, се превръщало в стих. Отказал се от всякаква политическа длъжност и талантът му го отвел в литературния кръг на Меценат. Овидий бързо станал официален поет на фриволния и процъфтяващ Рим от епохата на Август. Обрисувал живота и разпуснатите нрави на съвременниците си, написал произведения с еротична тематика като: „Любовни елегии" (*Amores*), сборник елегии; „Лекове срещу любовта" (*Remedia amoris*), напътствия как да се преодолее любовната

мъка; „Послания на героини" (*Heroides*), двайсет писма от митологични героини до техните любими; „Любовно изкуство" (*Ars amatoria*), три книги с правила за поведението на влюбените и трагедията „Медея" (*Medea*), почти изцяло загубена. Богат, ухажван и търсен от всички, Овидий неочаквано изпаднал в немилост по неизвестни причини и в 8 г.сл.Хр. бил осъден от Август на заточение в Томи, на брега на Черно море. Той напразно искал прошка както от Август, така и от Тиберий, и завършил дните си самотен и тъжен. По време на заточението си написал „Метаморфози" (*Metamorphoses*), поема в 15 книги, която може би е неговият шедьовър, „Празници" (*Fasti*), „Скръбни елегии" (*Tristia*) и „Писма от Понта" (*Epistulae ex Ponto*), елегии, в които моли, вече без всякакво чувство за достойнство, да се завърне в Рим.

Огиг (лат. *Ogyges*) *мит.* Син на Посейдон. Имал египетски или финикийски произход. Бил цар на Беотия и разпрострял владенията

Одисей (стгр. *Odysseus*, лат. *Ulixes*) мит. Цар на Итака, син на Лаерт и Антиклея. Според една легенда обаче, когато Антиклея се омъжила за Лаерт, била вече бременна от Сизиф и от истинския си баща Одисей наследил хитростта му. Лаерт се оттеглил от трона в полза на Одисей и той се оженил за Пенелопа, дъщеря на спартанския цар Икарий. От нея имал един син, Телемах. Не след дълго Парис отвлякъл Елена и предизвикал създаването на съюз на гръцките първенци, които обявили война на Троя. Царят на Итака също трябвало да участва, но се престорил на малоумен, за да не бъде принуден да напусне любимата си Пенелопа. Агамемнон не повярвал на това внезапно заболяване и изпратил мъдрия Паламед (➔) да разбере истината. Пред него Одисей започнал да оре пясъка и да сее сол. Паламед, за да го изпита, взел малкия Телемах и го поставил пред ралото. Тогава баща му спрял воловете, за да не наранят детето. Така се разкрил и бил принуден да замине и да последва другите герои. Те веднага имали възможност да се възползват от неговата съобразителност, защото успял да разкрие къде се намира Ахил и да го убеди да тръгне с тях. Всъщност Тетида била завела сина си в двора на цар Ликомед на остров Скирос, накарала го да облече женски дрехи и да се смеси с принцесите. Одисей отишъл там, преоблечен като търговец, и се представил в двореца с една кошница, пълна с панделки, дантели и различни женски дреболии, между които бил поставил меч и други оръжия. Докато момичета се надпреварвали да купуват накитите, една от тях проявила интерес към оръжията и взела меча. Така Ахил се издал и Одисей го завел при Агамемнон. Хитростта на царя на Итака се проявявала многократно по време на Троянската война. Той убедил изоставения на остров Лемнос Филоктет да участва в обсадата, като вземе отровните стрели, които наследил от Херакъл. Заедно с Диомед Одисей влязъл преоблечен в Троя и откраднал статуята на Паладион. След смъртта на Ахил с красноречието си успял да се пребори с Аякс и да убеди военния съвет оръжията на големия герой да бъдат предадени на не-

го. Пак той сътворил прочутата стратегия с дървения кон и лъжливото свидетелство на Синон. Така подвел нищо неподозиращите троянци да вкарат препълнения с гръцки войници кон вътре в града. След падането на Троя Одисей се качил на корабите си, за да се върне в Итака, но пътят му към дома продължил цели десет години и бил изпълнен с премеждия. Вятърът изтласкал корабите му на бреговете на Африка, после се озовали в земите на лотофагите и циклопите. Когато бил затворен от Полифем, царят на Итака пак използвал своята съобразителност, за да спаси себе си и своите спътници. Ослепил циклопа и завързвайки другарите си за коремите на овните, които излизали за паша, успял да ги изведе от пещерата. Когато бил преследван от бащата на Полифем Посейдон, получил помощ от Еол, който затворил в мех всички неблагоприятни за плаването му ветрове. Но другарите му от любопитство отворили меха и изпуснали ветровете, които се развихрили и разрушили всички кораби. Единствено неговият кораб останал, но бил изхвърлен на брега на канибалите лестригони. С оцелелите си спътници Одисей стигнал на остров Еея, където Кирка го омагьосала и превърнала в свине другарите му. Оттам с помощта на Хермес успял още веднъж да избяга, след като възвърнал човешкия образ на хората си. Слязъл в подземния свят, за да попита сянката на гадателя Тирезий как да се добере до Итака. Минал невредим покрай острова на сирените, които омайвали с вълшебния си глас моряците. За да не се поддаде на магията, накарал да го завържат за мачтата на кораба, а ушите на другарите си запушил с восък. Отбягнал вътропите на Сцила и Харибда и бил изхвърлен на остров Огигия при нимфата Калипсо. В прегръдките ѝ той забравил за Итака и останал при нея. После, по нареждане на Хермес, се отправил към Коркира, където Посейдон му изпратил буря и потопил кораба му. С плуване Одисей достигнал до земята на феаките, където бил приет от Навзикая и царя Алкиной. Той му предоставил кораб, който го отвел до Итака. Там заварил царството си нападнато от женихите, претендентите за ръката на съпругата му, млади, алчни и разпуснати. По съвет на Атина той се преобразил като просяк. Открил се само на сина си Телемах и на верния си пастир Евмей. Бил разпознат обаче от старото си куче Аргус, което от радост умряло, и от дойката си Евриклея. Междувременно Пенелопа, принудена да избере един от претендентите, поискала от тях да изпълнят едно условие: този, който успеел да държи лъка на Одисей и да прекара една стрела през дванайсет пръстена, щял да стане нейн съпруг. Никой от женихите не изпълнил условието. Тогава просякът взел лъка и след като прекарал стрелата през пръстените, насочил оръжието си срещу арогантните кандидати и ги убил всичките. Премеждията, които Одисей трябвало да понесе след падането на Троя, са разказани в „Одисея" на Омир. Митът за Одисей бил подет после от много автори, които сътворили различни негови версии. Според някои героят бил убит от Телегон, негов син от Кирка, според други се установил в Италия. Има и вариант, в който Одисей, обзет от желанието си да странства и да опознава нови земи, се отправил към Далечния изток. Такава е и версията на Данте.

си до Атика. По време на неговото царуване в земите му станало голямо наводнение, наречено *потопът на Огиг*, което предшествало потопа на Девкалион.

Огигия (лат. *Ogygia*) *мит.* Остров, споменат от Омир като владение на нимфата Калипсо.

Оденат, Септимий (лат. *Odaenatus, Septimius*) (?–267 г.сл. Хр.) Цар на Палмира. Освободил император Валериан, пленен от персийския цар Сапор I. Помогнал на император Галиен, който за отплата го назначил за управител на Изтока, а в 263 г.сл.Хр. го привлякъл в управлението на империята. Бил убит от близките си със заговор и на трона се възкачила съпругата му Зенобия.

Одеон (стгр. *Oideion*, лат. *Odeum*) Сграда с квадратна основа, подобна на театър, предназначена за музикални представления. Първият бил построен в Атина от Перикъл за музикалните състезания на Панатенеите. До Одеона на Перикъл Херод Атик издигнал друг по-хубав в чест на съпругата си Регила. Впоследствие и в Рим били издигнати подобни постройки.

Одисея (стгр. *Odysseia*, лат. *Odyssea*) Прочута поема, приписвана на Омир, за премеждията на Одисей (➜) при завръщането му към дома след Троянската война.

Одоакър (лат. *Odoacer*) (около 433–493 г.сл.Хр.) Цар на херулите, по произход от Скирос. Отначало бил на служба при съвсем младия император Ромул Августул, чийто регент бил баща му, военачалникът Орест. Одоакър влязъл в конфликт с Орест, защото отказал да даде на германските военачалници обещаните земи в Италия, и го убил. После свалил Ромул Августул и в 476 г.сл.Хр. бил провъзгласен от войската си за цар, поставяйки така края на Западната римска империя. Управлявал в Италия с титлата патриций и бил признат от византийския император Зенон. Все пак Зенон, притеснен от нарастващата му мощ, настроил срещу него царя на остготите Теодорих, който нахлул в Италия. Одоакър се оттеглил в Равена, където издържал три години в обсада. Принуден да се предаде и измамен от Теодорих, бил убит на един банкет.

Озирис (лат. *Osiris*) *мит.* Египетски бог, брат и съпруг на Изида. От техния брак се родил Хор. Тифон (наричан от египтяните Сет), брат на Озирис, го уловил в капан, поставил го в сандък и го хвърлил в Нил. Изида намерила в тръстиките изхвърления от реката сандък и започнала да оплаква съпруга си. Но докато Тифон ловувал, видял на светлината на луната трупа, нарязал го на парчета и ги разпръснал в блатата. Изида, с помощта на Анубис, събрала всички парчета, възстановила тялото на Озирис и го погребала в Абидос. После той възкръснал, появил се на Хор и го обучил да се сражава с Тифон. Така Тифон бил победен от младия бог. Озирис, Изида и Хор образували свещена триада.

Оикъл (лат. *Oikles*) *мит.* Син на Антифат и Зевксипа, баща на Амфиарай. Взел участие в похода на Херакъл срещу царя на Троя Лаомедонт.

Ойлей (лат. *Oileus*) *мит.* Цар на Локрида, един от аргонавтите. Имал син Аякс, наречен Оилид, за да се различава от прочутия Аякс Теламонид.

Ойней (стгр. *Oineus*, лат. *Oeneus*) *мит.* Цар на Калидон в Етиопия, син на Партаон и Еврита. Оженил се за Алтея, от която имал няколко деца, между тях: Мелеагър и Деянира. След смъртта на Алтея се оженил за Перибея, която му родила син Тидей. За да има богата реколта на нивите си, Ойней извършил жертвоприношения на всички богове, но забравил Артемида. Тогава богинята си отмъстила, като изпратила един ужасен глиган да опустошава земите му. За да бъде убит глиганът, бил организиран известният калидонски лов. В него взели участие много гръцки първенци, а глиганът бил убит от Мелеагър (➔). Смятало се, че Ойней пръв е посадил лозата в Етолия. Царят поканил в дома си Дионис и му разрешил да се радва на благоразположението на Алтея, която родила от него Деянира. За да му се отблагодари, Дионис разрешил на Ойней да даде името си на виното, което на старогръцки се нарича *oinos* (ойнос).

Ойнотропи (стгр. *Oinotropoi*) *мит.* Дъщери на царя на Делос, които Дионис дарил със способност да превръщат водата във вино (от *oinos*, „вино" и *trope*, „промяна"). Агамемнон се опитал да ги отвлече и тогава Дионис ги превърнал в гълъби.

Океан (лат. *Oceanus*) *мит.* Син на Уран и Гея, най-старият от титаните, съпруг и брат на Тетия. Той бил олицетворение на огромна река, която обикаляла цялата земя, баща на всички реки и морета. Според Омир бил баща и на всички богове.

Океаниди (лат. *Oceanides* или *Oceanitides*) *мит.* Нимфи, дъщери на Океан и Тетида. Според Аполодор били три хиляди.

Окипета (лат. *Ocypete*) *мит.* Една от харпиите, която отравяла всичко, до което се докосвала.

Октавия (лат. *Octavia*) Име на римски матрони. **1.** (?–11 г.пр. Хр.) Сестра на Октавиан, омъжена за Гай Клавдий Марцел, а след смъртта му за Марк Антоний, заздравявайки с този брак връзката между триумвирите. Когато обаче Антоний се свързал с Клеопатра, напуснал Октавия. Тя била вярна съпруга и образцова майка. От Антоний имала две дъщери: Антония Старата и Антония Младата (➔). **2.** (42–62 сл.Хр.) Дъщеря на император Клавдий и Месалина, съпруга на Нерон, който я изоставил, за да се ожени за Попея. Изпратил я на заточение на остров Пандатария (днес Вентотене), където накарал да я убият.

Октавиан, Гай Юлий Цезар, наречен **Август** (лат. *Octavianus Augustus, Gaius Iulius Caesar*) (63 г. пр.Хр.–14 г.сл.Хр.) Първият римски император. Бил племенник на Юлий Цезар, който го осиновил. С Антоний и Лепид образували втория триумвират. Октавиан поел властта над западната част на империята, оставяйки на Антоний Изтока, а на Лепид Африка. След победата над Антоний при Акциум и отказа от всякакви претенции за власт от страна на Лепид, Октавиан станал неоспорим господар на Римската империя и приел титлата август. Променил политическото и административното устройство на държава, като концентрирал в ръцете си цялата гражданска и религиозна власт. Управлявал безпристрастно и справедливо, провел успешни походи в Испания, Реция, Панония, Арабия, Армения, Африка. В Германия обаче три негови легиона, водени от Квинтилий Вар били победени и избити от Арминий при Тевтобургската гора (9 г. пр.Хр.). След това поражение Август бил принуден да изтегли границата на империята до Рейн и Дунав. Управлението на Август бележи период на голям разцвет и оставя дълбоки следи и в литературата. По негово време творят Вергилий, Хораций, Тит Ливий, Овидий, а Меценат с острия си ум бил винаги до него като съветник и приятел. Август имал три съпруги: Клодия, Скрибония, от която се родила Юлия (➔), и Ливия Друзила. Определил за свой приемник доведения си син Тиберий, когото осиновил в 4 г.сл.Хр.

Окън (лат. *Ocnus*) *мит.* Син на ясновидката Манто. Митичен основател на град Мантуа, на който дал името на майка си.

olla лат. (*ола*) **1.** Съд за готвене. **2.** Урна, в която се поставял прахът на починалите (*olla cineraria*).

Олен (стгр. *Olen*) *мит.* Поет и жрец на Аполон. Според традицията той създал оракула в Делфи.

Олимп (лат.*Olympus*) *геогр.* Планина в Гърция, разположена между Македония и Тесалия, с най-висок връх 2917 м. Древните смятали, че докосва небето и че там се намират палатите на боговете, че никога не вали и не духа вятър и че е вечна пролет.

Олимпиодор (лат. *Olympiodorus*) **1.** (V в.сл.Хр.) Старогръцки историк, роден в Тива, Египет. Автор на произведение в 22 книги, в което описва историята на Западната римска империя от 407 до 427 г. сл.Хр. **2.** (VI в.сл.Хр.) Александрийски философ, живял по времето на Юстиниан. Написал коментари върху произведенията на Платон и Аристотел.

Олимпия (лат. *Olympia*) *геогр.* Религиозен център в Елида, разположен на бреговете на р. Алфей. Там се издигали многобройни храмове. Най-известен от тях бил храмът на Зевс с гигантска негова статуя, дело на Фидий. Непосредствено до него, заградена със стена, се намирала прочутата гора Алтис (➔), посветена на бога. Извън гората имало стадион и хиподрум, където на четири години се провеждали Олимпийските игри.

Олимпия или **Олимпиада** (лат. *Olympias*) (?–316 г.пр.Хр.) Дъщеря на царя на Епир Неоптолем. Омъжила се за Филип II и била майка на Александър Велики. Вероятно името ѝ било Миртала и тя го променила на Олимпия в 356 г.пр.Хр., когато съпругът ѝ спечелил на Олимпийските игри. След като Филип я изоставил, за да се ожени за македонката Клеопатра, тя се оттеглила в Епир. След смъртта на Филип се върнала и накарала да убият Клеопатра и малката ѝ дъщеря. Непрекъснато се противопоставяла на Антипатър, регента на Александър, по време на походите му в Азия. След смъртта на Антипатър се съюзила с наследника му Полиперконт, победила и убила жестоко доведения брат на Александър Филип Аридей и съпругата му Евридика. Накрая Касандър, синът на Антипатър, я обсадил в Пидна, където се била оттеглила, заловил я и я убил.

олимпиада (лат. *Olympias*) Време от четири години между две Олимпийски игри. Олимпиадите давали и летоброенето на гърците. Първата била проведена в 776 г.пр.Хр. Състезанията продължавали пет

дни и се провеждали по време на лятното слънцестоене. Победителят получавал свещен маслинен венец, издигала му се статуя в гората Алтис и в негова чест се пеел епиникий. На игрите не били допускани омъжените жени.

Олимпийски (лат. *Olympius*) Епитет, даден на Зевс или заради храма му в Олимпия, или заради седалището му на Олимп.

Олинт (лат. *Olynthus*) *геогр.* Важна гръцка колония на Халкидическия полуостров. Противопоставила се на Филип II, но той я разрушил до основи (348 г.пр.Хр.) и продал жителите ѝ като роби. Известни са „Олинтийските речи" на Демостен, с които призовавал Атина да изпрати помощ на Олинт.

olitor лат. (*олитор*) В Рим зарзаватчия, градинар, за разлика от *topiarius*, който се занимавал с цветята и художествената украса.

omen лат. (*омен*) Латинска дума, която означава благопожелание или предзнаменование.

Омир (лат. *Homerus*) (? VIII в.пр. Хр.) Най-великият старогръцки епически поет. Седем града – Смирна, Родос, Колофон, Саламин, Хиос, Аргос и Атина – си оспорвали честта да бъдат негово родно място. За Омир няма биографични данни, а само легенди, според които бил стар, просяк и сляп. Също според легендите бил автор и на двете поеми: „Илиада", в която се разказват събитията от десетата година на войната в Троя, и „Одисея", в която се описват приключенията и препятствията, които преодолял Одисей по пътя си от Троя към Итака. Освен тези две поеми на Омир се приписват и други произведения: „Омирови химни"; 16 епиграми и „Войната на жабите и мишките" (*Batrachomyomachia*), което обаче със сигурност е много по-късно създадено. Още в древността учените поставяли под съмнение самото съществуване на Омир и смятали, че автори на двете поеми са повече рапсоди. В XVIII век немският философ Фр. Волф в своите изследвания защитава тази теза, като поставя началото на така наречения Омиров въпрос. Той подчертава разликата в стила, религиозните вярвания, обичаите, които са видими в двете поеми и което кара да се смята, че „Одисея"-та е по-късно произведение от „Илиада"-та. Тази теза предизвикала горещ спор между учените, който продължава и до днес. Все пак сега надделява мнението, че двама автори-редактори, или може би само един, са събрали материала, предаван устно от цикличните поети (➜), като са го преработили творчески.

Омфала (лат. *Omphale*) *мит.* Царица на Лидия, съпруга на Тмол. След като той умрял, тя наследила трона. Хермес ѝ дал Херакъл като роб, на когото царицата наредила да носи женски дрехи. В същото време тя взимала боздугана и наметала лъвската кожа на героя. След три години Херакъл получил отново свободата си.

омфалос (стгр. *omphalos*) Старогръцка дума, която означава „пъп", както и централната заострена част на щита. Град Делфи също бил наричан *omphalos*, защото се смятало, че е център на света.

онагър (лат. *onager*) **1.** Диво магаре. **2.** Вид военна машина, използвана при обсадите за мятане на камъни.

Онейри (стгр. *Oneiroi*) *мит.* Синовете на Нощта, божества с черни крила, които донасяли сънищата. Тези, които носели лъжливи сънища, излизали през врата от слонова кост, а тези, които носели истинни, през рогова врата. Сред тях били Морфей, Фантаз, Фобетор.

oneraria лат. (*онерариа*) Товарен кораб, използван от римляните.

Онезикрит (лат. *Onesicritus*) (IV в. пр.Хр.) Старогръцки историк, роден в Егина, ученик на Диоген. Придружавал Александър Велики в неговите походи и описал подвизите му. От произведенията му са останали незначителни фрагменти.

Ономакрит (лат. *Onomacritus*) (VI в.пр.Хр.) Атински поет, живял по времето на Пизистрат. Имал също и дарба на прорицател. Било му възложено да редактира и издаде поемите на Омир и сборник стихове на легендарния поет Музей.

Опиан (лат. *Oppianus*) **1.** (II в.сл. Хр.) Старогръцки поет от Киликия, живял по времето на Марк Аврелий. Автор на малка дидактическа поема „За риболова" (*Halieutica*) **2.** (III в.сл.Хр.) Старогръцки поет, написал дидактическа поема „За лова" (*Cynegetica*).

opima, spolia лат. (*опима, сполиа*) Оръжие на вражески пълководец, отнето от римски военачалник.

Опимий, Луций (лат. *Opimius, Lucius*) (II в.пр.Хр.) Римски политик, консул в 121 г.пр.Хр. Получил неограничена власт от сената да премахне аграрните закони на Гракхите. Повел агресивна политика срещу Гай Гракх и неговите последователи, притискайки трибуна и принуждавайки го да избяга в храма на Диана, където се самоубил. По-късно Опимий бил изпратен начело на една делегация в Африка при Югурта. Там се оставил да бъде подкупен от царя на Нумидия, за което бил осъден на изгнание в Дирахиум, и там умрял.

Опс *мит.* **1.** (лат. *Ops*) Римска богиня, символ на плодородието на земята. В нейна чест и в чест на съпруга ѝ Конс (➜) на 15 август се организирал празникът *Опиконсивии* (*Opiconsiva*) **2.** (лат. *Opis*) Нимфа от свитата на Артемида.

оракул (лат. *oroculum*) Отговори, изричани от жреците от името на боговете, на въпроси на хората. Така се наричало и мястото, където тези отговори били давани. Прочути били оракулите, давани в Делфи, в храма на Зевс в Додона, в храма на Ескулап в Епидавър.

Орбилий Пупил (лат. *Orbilius Pupillus*) (I в.пр.Хр.) Римски филолог, родом от Беневентум. Бил учител на Хораций в Рим и поетът си го спомня като строг и груб човек, вероятно заради живота му на войник преди това.

orbis лат. (*орбис*) **1.** Латинска дума, която означава „кръг", „диск", „глобус", „кръгла маса", „земно кълбо", „свят". **2.** Боен ред в римската войска, при който тя се разполагала в кръг, а войниците заставали с гръб към центъра.

оргия (лат. *Orgia*) Тайна нощна церемония в чест на Дионис, Орфей и Кибела. При оргиите се достигало до състояние на силна възбуда и екстаз, разпуснато поведение и често до изстъпления. При дионисиевите оргии участниците, наречени *оргиасти*, в състояние на опиянение, с венци от бръшлян в разпуснатите си коси тичали голи по пътищата с викове *евоѐ*, размахвали тирсове и вдигали голям шум.

ordo лат. (*ордо*) **1.** В Рим думата означавала гражданско съсловие: *ordo senatorius* – сенатори; *ordo equester* – конници; *ordo pedester* – гражданите, които се сражавали в пехотата (➜ *класи, римски социални*). **2.** *воен.* Подразделение в римския легион, начело на което стоял центурион. Често думата означавала самият центурион.

ореади (лат. *Oreades*) *мит.* Горски нимфи.

Орест (лат. *Orestes*) *мит.* Гръцки герой, син на царя на Микена Агамемнон и на Клитемнестра. Бил брат на Електра (наречена още и Лаодика) и на Ифигения (наречена също Ифианаса). Когато Агамемнон се завърнал в родината след войната в Троя, разбрал, че Клитемнестра му изневерява с Егист. Двамата го убили и щели да погубят и Орест, ако сестра му Електра не го била спасила. Тя го скрила и го изпратила при чичо им Строфий във Фокида. Той го отгледал с любов заедно със сина си Пилад и двамата станали неразделни приятели. Когато пораснал, отишъл при оракула в Делфи и той му наредил да отмъсти за смъртта на баща си. Тогава младежът се завърнал в Микена заедно с Пилад и убил Егист и Клитемнестра. Но заради нечестивото убийство на майка си Орест бил преследван от Еринииите. Следвайки съвета на Аполон, за да се пречисти, потърсил убежище в Атина и закрилата на богинята. Там Атина получила оправдание за него от съда на ареопага. Според Еврипид обаче, Аполон му казал, че Еринииите няма да се успокоят, докато не върне статуята на Артемида от Таврида в Атина. Орест отишъл в Таврида с верния Пилад. Там обаче според жестокия обичай, въведен от царя Тоант за чужденците, бил затворен и осъден да бъде принесен в жертва на богинята. Но жрицата, която трябвало да изпълни жертвоприношението, се оказала Ифигения (➜). Тя разпознала брат си и помогнала на младежите да вземат статуята и да избягат. След завръщането си Орест станал цар в Микена и присъединил към нея Аргос и Спарта. Отнел от Неоптолем (➜) Хермиона, дъщерята на Менелай и Елена, и се оженил за нея. Умрял вече стар от ухапване от змия. Митът за децата на Агамемнон е сюжет на трагедии на Есхил, Софокъл, Еврипид, както и на много съвременни драми и лирични произведения.

Орибазий (стгр. *Oreibasios*, лат. *Oribasius*) (IV в.сл.Хр.) Известен лечител, роден в Пергам. Бил личен лекар на Юлиан Апостат. Събрал в една книга, озаглавена „Медицински сборник" произведенията на Гален и други гръцки лечители.

Ориген (лат. Origenes) (около 185–254 г.сл.Хр.) Християнски философ и писател, творил на старогръцки език. Живял в Александрия, където ръководел богословската школа, наречена *Didaskaleion*. Понеже влязъл в противоречие с епископа на Александрия, му било забранено да преподава и в 230 г.сл.Хр. се преместил в Кесария, където основал нова богословска школа. По време на гоненията на император Деций Ориген бил затворен и умрял от понесените мъчения. Написал многобройни произведения, между които „За началата" (*De Principiis*) и „Срещу Целз" (*Contra Celsum*). Бил автор и на важни изследвания на Библията. Може да се смята за основател на християнската философия и теология.

Орион (лат. *Orion*) *мит.* Великан и прочут ловец. Неговото раждане било дар от Зевс, Посейдон и Хермес за бедния селянин от Беотия Хирией. Така боговете му се отблагодарили за гостоприемството, което им оказал. Всъщност старият Хирией бил вече вдовец и не искал да се ожени отново, но горещо желаел да има син. Тогава боговете, на които принесъл в жертва една юница, му наредили да зарови кожата ѝ под земята и след девет месеца да я извади. Когато Хирией изпълнил поръката, изровил едно прекрасно бебе, увито в кожата. Орион пораснал грамаден и красив, помагал на баща си и станал прочут ловец в свитата на Артемида. Поискал за жена от Енопион дъщеря му Меропа. Първоначално Енопион му я обещал, но после се отказал и ослепил Орион, докато спял. Младежът успял да възвърне зрението си, като гледал със слепите си очи изгрева на слънцето. Оженил се за Сиде, която му родила дъщерите Метиоха (➜) и Менипа. Обичал Ерос и според една легенда Артемида, обзета от ревност, го пробола със стрелите си. Тогава Зевс го превърнал в съзвездие. Според друга легенда Аполон не бил доволен от любовта на Артемида към великана, нейн другар в ловуването. Един ден, виждайки, че Орион е влязъл навътре в морето, поискал от сестра си да уцели със стрела отдалечената точка, изчезваща на хоризонта. Артемида приела предизвикателството и поразила целта с една от безпогрешните си стрели. Когато морето изхвърлило на брега бездиханното тяло на Орион, Артемида била съкрушена от мъка. Тогава Зевс се смилил над нея и превърнал любимия ѝ в съзвездие, поставяйки го близо до Плеядите (➜).

Орития (стгр. *Oreithya*, лат. *Orithya*) *мит.* Дъщеря на атинския цар Ерехтей. Била отвлечена от Борей и родила от него Калаис, Зет и Клеопатра.

Оркус (лат. *Orcus*) *мит.* **1.** Плутон, богът на смъртта в римската митология. **2.** Подземният свят, светът на мъртвите.

Ормузд или **Ахура Мазда** (стгр. *Oromazes*) *мит.* Върховен бог в персийската религия, началото на доброто, докато Ариман е началото на злото.

Ород (лат. *Orodes*) Име на трима царе на Партия, от които най-известен бил Ород I (I в.пр.Хр.). Възкачил се на трона, след като убил жестоко брат си Митридат III (58 г. пр.Хр.). Разгромил Крас и накарал да го убият, но на свой ред после бил победен от Вентидий Бас, военачалник на Антоний (38 г.пр.Хр.). Покъсно бил убит от сина си Фраат.

Оромазес *мит.* Старогръцкото име на персийския бог Ормузд (➜).

Оронт (лат. *Orontes*) *геогр.* Река в Сирия, която минавала през град Антиохия.

Ортигия (лат. *Ortygia*) *геогр.* **1.** Поетично име на остров Делос, където се подслонила Астерия (➜). **2.** Малък остров в залива на Сиракуза, където се намира изворът Аретуза.

Ортия *мит.* Епитет на Артемида.

Ортрос (стгр. *Orthros*) *мит.* Двуглаво куче, родено от Ехидна и Тифон, което пазело кравите на Герион и било убито от Херакъл.

Орфей (лат. *Orpheus*) мит. Велик поет и музикант. Бил син на тракийския цар Еагър или на Аполон и на музата Калиопа. От лирата си, подарена му от Аполон, изтръгвал толкова нежни звуци, че те можели да усмиряват дори дивите зверове и да преместват планините. Взел участие в похода на аргонавтите и след като се завърнал от Колхида, се установил в Пиерия, на южните брегове на Тракия. Там се оженил за красивата нимфа Евридика. В същото време от далечната Либия се преместил в Тракия Аристей (➜), синът на Аполон и Кирена. Той имал голяма заслуга за това, че разкрил на хората тайната на земеделието и пчеларството. Влюбил се лудо в Евридика и непрекъснато я преследвал, предлагайки ѝ любовта си. Един ден, докато бягала от него през полята, била ухапана от отровна змия и умряла. Орфей, съсипан от мъка, плачел и обикалял планините на Тракия. Най-накрая, убеден, че не може да живее повече без любимата си съпруга, слязъл в Ереб, надявайки се да смили подземните богове с отчаяната си песен. Когато чул тъжните звуци на неговата лира, Цербер престанал да лае, Харон да превозва сенките на мъртвите, Тантал да изпитва жажда, Сизиф да бута тежката скала. Спряло да се върти огненото колело на Иксион и даже Еринииte се успокоили. Хадес и Персефона съжалили Орфей и се съгласили да изведе Евридика отново на земята. Все пак те му поставили едно условие: младият музикант да не се обръща по пътя и да не поглежда любимата си съпруга, докато не види слънчевата светлина. Двамата съпрузи стигнали почти до края на дългия тунел и съвсем близо до портата, през която трябвало да минат, за да излязат на белия свят. Тогава Орфей не се сдържал и се обърнал, за да види дали Евридика го следва. Но щом като погледът му се спрял на нея, фигурата ѝ избледняла, превърнала се в сянка и изчезнала. Портата на подземния свят се затръшнала зад Орфей и той, отчаян, напразно останал да чака там цели седем месеца с надеждата тя да се отвори пак. Най-накрая се върнал сред живите, но вече нито пеел, нито свирел и стоял далеч от хората и най-вече настрана от дионисиевите празнични ритуали. Менадите, обидени от неговото пренебрежение, един ден, по време на вакханалиите, се нахвърлили върху Орфей и го разкъсали. Музите погребали жалките му останки, а главата му, хвърлена в морето от обезумите от ярост жрици на Дионис, достигнала чак до остров Лесбос. Неговата лира била превърната в съзвездие.

орфическа поезия (лат. *Orphica*) Название на поетически произведения, приписвани неправилно на Орфей. Сред тях са „Аргонавтика“, „Химни“, „Литика“ и др.

орфически, мистерии (лат. *Orphica mysteria*) Мистичен култ, наречен още *орфизъм*, за основател на който се смята Орфей. Той се разпространявал в Гърция и Мала Азия в периода от VI век до елинистическата епоха. Предлагал на последователите си изкупителни ритуали за пречистване на душата. Тя, след смъртта на тялото и след следващи прераждания, щяла да достигне абсолютна свобода и безсмъртие. Този култ нямал много последователи заради своя догматизъм и аскетизъм. Голямата тайнственост, свързана с него, противоречала на религиозните убеждения на класическа Гърция, на една култура, която издигала в култ настоящето, обичала наситения социален живот на града-държава, припомняла на човека, че е смъртен и че не може да се съревнова с боговете. Орфизмът, въпреки че не бил възприет от народа, оказал влияние върху идеите на интелектуалния античен свят и по-специално на философите от школите на питагорейците и неоплатониците, както и в някои аспекти на християнството.

Орхам (лат. *Orchamus*) *мит.* Цар на Вавилон, съпруг на Евринома, баща на Левкотоя.

orchestike (techne) стгр. (*орхестике техне*) Старогръцки израз, който означава танцово изкуство. Имало различни танци: *bibasis* (детски танц, в който се редували дълги стъпки и подскоци), *emmeleia* (тържествен трагически танц), *epilenios* (танц, изпълняван при гроздобер), *pyrriche* (боен танц, в който се имитирало отбрана и нападение) и т.н.

орхестра (лат. *orchestra*) В старогръцкия театър пространството пред сцената, където хорът танцувал и пеел. В римския театър мястото, запазено за сенаторите.

Орхомен (лат. *Orchomenus*) **1.** *мит.* Син на Ликаон, царя на Аркадия, дал име на град Орхомен. **2.** *мит.* Син на Зевс и Хезиона, баща на Миний, цар на Орхомен. **3.** *мит.* Син на Миний, родоначалник на орхомените. Въвел строги закони срещу прелюбодеянието. **4.** *геогр.* Град в Аркадия. **5.** *геогр.* Един от най-древните и прочути градове в Беотия, преди Тива да вземе надмощие. В Пелопонеската война бил на страната на Спарта, после влязъл в Ахейския съюз. Впоследствие бил разрушен от Тива в 364 г. пр.Хр., а после възстановен от македонците. Там в 86 г.пр.Хр. Сула разбил войската на понтийския цар Митридат VI.

Оса (лат. *Ossa*) **1.** *геогр.* Планина в Тесалия, която долината Темпе отделя от Олимп. Била смятана за убежище на кентаврите. Според една легенда там живеели Алоадите, които искали да поставят планината Пелион върху Оса, за да се изкачат на Олимп. **2.** *мит.* ➜ *Фама.*

оски (лат. *Osci*) Племе в Кампания, произлизащо от древните опици, които се смесили със самнитите. Оските образували федерация с най-важни градове Нола, Атела и Капуа. Езикът на оските бил един от първите италийски езици.

ostiarius лат. (*остиариус*) В римските къщи така се наричал вратарят, портиерът, който стоял в преддверието (*ostium*).

ostium лат. (*остиум*) В римската къща врата и преддверие.

остракизъм (стгр. *ostrakismos*) В Атина осъждане на изгнание по политически причини на човек, за когото се смятало, че с действията си заплашва сигурността на държавата. Решението, взето чрез остракизъм, не било наказание и не засягало честта и имотите на потърпевшия. За да се издаде тази присъда, гражданите били свиквани на извънредно народно събрание и написвали върху една глинена плочка (*ostrakon*) името на лицето, което искали да отстранят. Ако срещу него се съберели 6000 гласа, трябвало да напусне града за десет години. Въвеждането на остракизма се приписва на Клистен.

Осхофории (стгр. *Oschoforia*) Празник в чест на Дионис, организиран в Атина през месец пианепсион (➔). В него участвали младежи, облечени в женски дрехи. Те носели лозови клонки и гроздове и шествието тръгвало от храма на Дионис и стигало до храма на Атина.

oscen лат. (*осцен*) Веща птица. В Рим *oscines* се наричали птиците, по които гадаели авгурите, като слушали крясъците им. Те били гарванът, враната, совата и петелът.

От (лат. *Otus*) *мит.* Син на Ифимедея и Алоей, брат на Ефиалт. По името на баща им и двамата синове били наричани Алоади.

Отон, Марк Салвий (лат. *Otho, Marcus Salvius*) (32–69 г.сл.Хр.) Римски император. Първоначално бил фаворит на Нерон, но после императорът го изпратил в Лузитания, за да го отдалечи от съпругата му Попея и да му я отнеме. След смъртта на Нерон Отон поддържал Галба, но когато той отказал да го назове за свой приемник, подтикнал към бунт преторианците. Те убили Галба и го провъзгласили за император. На това се противопоставил Вителий, провъзгласен на свой ред за император от германските легиони. Отон бил победен при Бедриакум и само три месеца след идването си на власт се самоубил.

Офелт (стгр.*Opheltes*) *мит.* Наричан още Архемор, той бил син на немейския цар Ликург и Евридика. Като дете го дали на Хипсипила да го кърми. Тя оставила Офелт на земята, за да покаже на Адраст и войниците му един извор, където да утолят жаждата си. Но детето било ухапано от змия и умряло (според древните името му идвало от гръцката дума *ophis*, „змия"). Ликург искал да убие Хипсипила, но Адраст и жителите на Аргос я спасили и в памет на загиналото момче организирали Немейските игри.

Офион (лат. *Ophion*) *мит.* Титан, който владеел света преди Кронос. Но Кронос го победил и го хвърлили в Тартар.

охлокрация (стгр. *ochlokratia*) Израждане на демокрацията, господство на тълпата.

Павел (лат. *Paulus*) Фамилно име на няколко римски политици. **1. Павел Луций Емилий** (лат. *Lucius Aemilius*) (?–216 г.пр.Хр.) Като консул в 219 г.пр.Хр. провел успешна военна експедиция срещу илирите и се завърнал в Рим с триумф. Отново като консул в 216 г. пр.Хр. с Теренций Варон се сражавал срещу Ханибал при Кана, където понесъл тежко поражение и загинал. **2. Павел Луций Емилий**, наречен **Македонски** (лат. *Paulus Macedonicus, L. Aemilius*) (около 228–160 г.пр.Хр.) Син на предходния, проконсул в Отвъдна Испания и консул в 182 г.пр.Хр. Подчинил ингауните, племе в Лигурия. Отново консул в 168 г.пр.Хр., той повел Третата македонска война. Разбил Персей при Пидна и подчинил Македония. Опустошил седемдесет града в Епир и разделил плячката между войниците си.

Павел, Юлий (*Paulus, Iulius*)(III в. сл.Хр.) Римски юрисконсулт, много ценен от Септимий Север и от Каракала.

Павзаний (лат. *Pausanias*) **1.** (?–468 г. пр.Хр.) Спартански пълководец, син на Клеомброт и племенник на Леонид, на чийто син бил регент след битката при Термопилите. Командвал гръцката войска срещу персите и ги разбил при Платея (479 г.пр.Хр.), като превзел Кипър и Византион. Бил надменен и арогантен и поведението му предизвикало недоверието на спартанците и атиняните, които го заподозрели в тайни преговори с персите. Повикали го обратно в Спарта и го обвинили в предателство. Заради военните му заслуги го оправдали, но не му поверили командването на войската. Впоследствие отново го заподозрели, че действа срещу правителството на олигарсите. Бил обвинен от един ефор и принуден да се укрие в храма на Атина. Там го зазидали жив и умрял от глад. **2.** (445–? г. пр.Хр.) Цар на Спарта, който се противопоставил на политиката на Лизандър. Бил съден за това, но после оправдан. В 395 г.пр.Хр. провел катастрофален поход срещу Тива и отново бил обвинен. За да избегне присъдата, отишъл в Тегеа и там умрял. **3.** (II в.сл.Хр.) Старогръцки писател и географ, автор на „Описание на Елада", в което разказва за посетените от него места. То представлява ценен пътеводител за опознаване на древния свят.

Павсий (лат. *Pausias*) (IV в.пр.Хр.) Старогръцки живописец от Сикион, ученик на Памфил (➔). Известен е портретът, който той прави на своята любима Гликера и който впоследствие бил купен от Лукул за два таланта.

Паганалии (лат. *Paganalia*) Древен римски празник, посветен на Церера, честван на 24 януари във всяко село (*pagus*). Всички участващи трябвало да платят една монета. По този начин се извършвало един вид преброяване на селското население.

pagus лат. (*пагус*) В Рим – селски окръг, околия, за разлика от *vicus* – чифлик. Жителите на *pagus* се наричали *pagani*.

Пакс (лат. *Pax*) *мит.* Римска богиня, отговаряща на гръцката Ейрене. Била изобразявана като млада жена с маслинено клонче в ръка.

Пактол (лат. *Pactolus*) *геогр.* Река в Лидия. Известна била с това, че според древните била пълна със златен пясък, след като в нея се потопил цар Мидас.

Пакувий, Марк (лат. *Pacuvius, Marcus*) (около 220–130 г.пр.Хр.) Римски трагически поет, роден в Брундизиум (сега Бриндизи) и живял в Рим. Бил син на сестрата на поета Ений.

palla лат. (*пала*) Горна дреха на римските матрони, на актьорите и на свирачите на лира.

Палада (лат. *Pallas*) *мит.* Епитет на Атина (➜). Получила го вероятно за това, че убила гиганта Палант, или бил добавен към името ѝ със значение „тази, която хвърля копие" (на старогръцки *pallein* означава „хвърлям, мятам").

Паладион 1. (стгр. *Palladion*, лат. *Palladium*) *мит.* Древна дървена статуя на Палада, която се намирала на акропола в Троя и която Зевс бил подарил на Ил (➜), за да направи града непобедим. Одисей и Диомед я откраднали и после Диомед я занесъл в Аргос. Според други източници Еней я спасил и я взел със себе си в Италия. **2. Паладий, Рутил Тавър Емилиан** (лат. *Palladius, Rutilius Taurus Aemilianus*) (IV в.сл.Хр.) Автор на произведение за обработването на земята (*Opus agriculturae*) в 14 книги.

Паламед (лат. *Palamedes*) *мит.* Син на Навплий, царя на Евбея, и на Климена, един от героите в Троянската война. Бил много умен и находчив, на него се приписвали много открития, сред които азбуката, мерките, теглилките и др. Когато се взело решение за похода срещу Троя, само Одисей не откликнал на призива, за да остане близо до съпругата си Пенелопа и малкия си син Телемах. За да не отиде на война, се престорил на луд. Агамемнон не повярвал на това и изпратил в Итака Паламед, за да разбере истината. Пред него Одисей започнал да оре пясъка и да сее сол. Тогава Паламед, за да го изпита, поставил малкия Телемах пред ралото. Одисей спрял воловете, за да не премажат детето, и от тази постъпка Паламед разбрал, че хитрият герой е с ума си, и го принудил да го последва. По време на обсадата на Троя неговият талант на военачалник предизвикал завистта на другите първенци. Агамемнон, Диомед и Одисей се наговорили да го обвинят в предателство. Скрили в палатката му голяма сума пари и фалшиво писмо от Приам. Паламед бил осъден на смърт и убит с камъни. Умрял, заявявайки, че е невинен. Според Овидий произнесъл думите: „Плача за теб, Истина, защото ти умря много преди мен".

Палант (лат. *Pallas*) *мит.* 1. Гигант, убит от Атина, от който вероятно идва епитетът ѝ Палада. От кожата на Палант Атина си направила щит, върху който поставила главата на Медуза. **2.** Титан, брат на Астрей. Оженил се за нимфата Стикс, която му родила Нике (Виктория) и Зел. **3.** Син на Пандион, баща на петдесет сина (Палантиди) и една-единствена дъщеря, Ариция. Тезей убил Палант и цялото му потомство, с изключение на дъщеря му. **5.** *ист.* (?–62 г.сл.Хр.) Освободен роб, прочут с богатството си. Бил любимец на Клавдий, върху когото имал голямо влияние. Убедил го да се ожени за Агрипина и да осинови Нерон. Впоследствие Нерон накарал да го отровят и присвоил богатствата му.

Паланция (лат. *Pallantia*) *мит.* Дъщеря на Евандър. Когато умряла, баща ѝ я погребал на хълма, който според някои бил наречен на нея Палатин.

Палатин (лат. *Palatinus mons*) Един от седемте хълма на Рим. В дълбока древност Евандър основал там своя град Палантей. На него Ромул положил първите основи на Рим, като очертал един квадрат. В императорската епоха Палатин се превърнал в квартал на аристократите и в резиденция на императорите. Август построил там храм на Аполон и поставил в него сибилинските книги.

Палемон (стгр. *Palaimon*, лат. *Palaemon*) *мит.* Божественото име на Меликерт, сина на Ино (➜).

Палес (лат. *Pales*) *мит.* Древна италийска богиня на пастирите и стадата. В нейна чест се организирали празниците Палилии на 21 април, смятан за деня на основаването на Рим.

палиата (лат. *palliata, fabula*) ➜ *фабула.*

Палики (стгр. *Palikoi*, лат. *Palici*) *мит.* Синове близнаци на Зевс и на нимфата Талия. За да избяга от гнева на Хера, преди раждането им нимфата била скрита от Зевс в недрата на земята. Тя се отворила, за да излязат на светло близнаците, като същевременно се образували две серни езера, наречени Палики. Те станали свещени места в Сицилия и близо до тях издигнали храм. Там били произнасяни клетви и робите бегълци можели да се подслонят.

Палилии ➜ *Палес*

палимбакхей (стгр. *palimbakcheios*, лат. *palimbacchius*) ➜ *антибакхей.*

Палинур (лат. *Palinurus*) 1. *мит.* Кормчия на Еней. Веднъж, докато плавали, заспал, паднал в морето и се удавил. **2.** *геогр.* Нос на брега на Лукания, наречен на кормчията Палинур.

палиум (лат. *pallium*) Връхна дреха от бяла вълна, с висящи краища, използвана от гърците, а после и от римляните.

Палмира (лат. *Palmyra*) Древен град в Сирия, разположен в оазис и основан според една легенда от Соломон. Процъфтявал при Септимий Одонат и Зенобия. При император Аврелиан (272 г.сл.Хр.) бил превзет и плячкосан и оттогава започнал неговият упадък.

paludamentum лат. (*палудаментум*) Пурпурен плащ, носен от военачалника на римската войска, когато се качвал на Капитолийския хълм, преди да тръгне на война.

Памфил (лат. *Pamphilius*) (IV в. пр.Хр.) Македонски художник, учител на Апелес. Основал школа в Сикион. Бил високообразован и

взискателен. Изисквал от своите ученици да имат подходяща културна подготовка и да бъдат много точни в рисуването.

памфили (стгр. *pamphyloi*) Едно от дорийските племена. ➜ *Айгимий.*

Памфилия (лат. *Pamphylia*) *геогр.* Област в Мала Азия, между Ликия и Киликия, достигаща на юг до източната част на Средиземно море. На старогръцки името ѝ означава „всички племена", тъй като през второто хилядолетие пр.Хр. била колонизирана от различни народи. Главните ѝ градове били Перга, Сид, Аталея. Била превзета от Александър Велики, после преминала в ръцете на Селевкидите и накрая под властта на Атал III, царя на Пергам. Той я оставил в наследство на римляните заедно с цялото си царство.

Панакея или **Панацея** (стгр. *Panakeia*, лат. *Panacea*) *мит.* Дъщеря на Асклепий и Епиона.

Панатенеи (стгр. *Panathenaia*, лат. *Panathenaica*) Празници, организирани в Атина в чест на богиня Атина. Те били Големи и Малки. Големите панатенеи се празнували на всеки пет години през месец хекатомбеон и продължавали няколко дни със спортни и музикални състезания. Най-внушително било шествието, което се изкачвало на Акропола. Там обличали статуята на Атина с великолепен пеплос, изтъкан от знатните жени на града. Празникът завършвал с тържествено жертвоприношение на 100 вола (хекатомба) и голямо пиршество. Малките панатенеи се чествали всяка година с помалко шествие на 21-вия или 22-рия ден на месец таргелион. Според легендата този празник бил въведен от Тезей.

ПАН (лат. *Pan*) мит. Бог на горите и пасищата. Неговият култ се появил в Аркадия и божеството било почитано най-вече на планината Ликей. Според Омир той бил син на Хермес и Дриопа, според други на Хермес и Пенелопа или на Зевс и аркадската нимфа Калисто. Изобразявали го с два рога на челото, сплеснат нос, с козя брада, космато тяло, опашка и копита на козел. Бродел в планините и горите, закрилял стадата, земеделието, лова и риболова. Влюбил се в нимфата Сиринга, преследвал я, но девойката бягала от него и била превърната в тръстика. Тогава Пан изработил от тази тръстика музикален инструмент със седем тръби и го нарекъл на името на любимата нимфа *сиринга*. С него се явил на музикално състезание с Аполон. Арбитърът, цар Мидас (➜), обявил за победител Пан, с което му навлякъл гнева на бога. Бил другар на Дионис и участник в свитата му. Обичал и нимфата Ехо и имал син от нея. С чудовищния си вид и силен глас всявал толкова голям ужас у жителите на близките селища, че от него идва и изразът „панически страх". Плутарх разказва, че по времето на Тиберий, когато римски кораб пътувал край един остров в Егейско море, внезапно вятърът утихнал и в последвалата тишина мистериозен глас извикал: „Великият Пан е мъртъв!" Според римските астролози този глас известявал края на една и началото на друга епоха. Впоследствие християните вярвали, че това била вестта за края на езичеството. Римляните отъждествявали Пан с Фавън (или Луперк) и със Силван и празниците в негова чест се наричали *Луперкалии*.

панацея (лат. *panacea*) Билка, която лекувала всички болести.

Пандар (лат. *Pandarus*) *мит.* Син на Ликаон, герой от Ликия, който завел войската си в Троя на помощ на троянците. Бил отличен стрелец и се сражавал като пехотинец с лъка, подарен му от Аполон. Провалил примирието между гърците и троянците, като ранил със стрела Менелай. После бил убит от Диомед.

Пандекти (стгр.*Pandektai*, лат. *Pandectae*) Сборник от 50 книги, съдържащи всичко в областта на римското право. Бил съставен по поръчка на Юстиниан и го наричали също „*Дигести*".

Пандемос (стгр. *Pandemios* или *Pandemos*) *мит.* Един от епитетите на Афродита, като богиня на физическата и материалната любов, за разлика от Афродита Урания, която била богиня на чистата и божествена любов.

Пандион (лат. *Pandion*) *мит.* **1.** Цар на Атина, син на Ерихтоний или Ерехтей, женен за Зевксипа. Техни деца били Прокна, Филомела, Бут и Ерехтей. По време на царуването на Пандион имало такова изобилие на жито, вино и зехтин, че се смятало, че лично Атина и Дионис са посетили града и са предизвикали този разцвет. Пандион дал дъщеря си Прокна за жена на тракийския цар Терей. Умрял от скръб заради насилието, което дъщеря му Филомела (➜) понесла от неговия зет. **2.** Цар на Атина, син на Кекропс. Бил изгонен от царството и отишъл в Мегара. Там се оженил за дъщерята на царя и той му отстъпил владенията си. Бил баща на Егей, Лик, Низ и Палант. Впоследствие първородният му син Егей си възвърнал бащиното царство.

Пандора (лат. *Pandora*) *мит.* Според Хезиод тя била първата смъртна жена, изваяна от глина от Хефест по поръчка на Зевс, който искал да си отмъсти за неблагочестието и измамата на Прометей (➜). След като Хефест ѝ вдъхнал живот, красотата на девойката предизвикала възхищението на всички богове и те я отрупали с подаръци. Афродита ѝ дарила чар и умението да съблазнява, Атина – най-прекрасните и скъпи накити, Хермес – лукавство и красноречие, Аполон – изкуството да пее. След като получила всички тези дарове от боговете, тя била наречена Пандора, от старогръцки *pan doron*, което означава „всякакъв дар". Преди да я изпрати на земята, Зевс ѝ поверил една затворена урна, която не трябвало никога да отваря и да я предаде на брата на Прометей Епиметей. Него съдбата била определила за нейн съпруг. Мъдрият Прометей, чието име означава именно „далновиден", напразно предупреждавал брат си да не се доверява на нищо, идващо от Зевс. Но Епиметей („този, на когото разумът идва късно"), непредпазлив и невъздържан, се влюбил в Пандора и пожелал да се ожени за нея. Веднага след сватбата красавицата не удържала женското си любопитство и пожелала да види какво има в мистериозната урна. Щом я отворила, от нея излезли всички злини, които започнали да измъчват човешкия род. Пандора бързо затворила капака, но така оставила вътре само Надеждата, която единствено имала силата да

намали мъките на хората, давайки им переспектива за бъдещето.

Пандроза (лат. *Pandrosos*) *мит.* Дъщеря на Кекропс, царя на Атина, и сестра на Аглавра (➜). Нейният храм, наречен Пандрозион, се намирал на Акропола, където растяла свещената маслина.

панегирик (стгр. *panegyrikos logos*) Похвално слово, реч за възхвала, произнасяна тържествено пред група хора. Прочут е „Панегирикът" на Изократ в чест на Атина.

panegyris стгр. (*панегирис*) В Гърция голям всенароден събор за честване на религиозен празник.

Панелении (стгр. *Panellenia*) Празници, чествани в Егина, с внушително присъствие на хора, идващи от всички части на Гърция. Церемонията се извършвала в храма на Зевс Панелински, смятан за покровител на цяла Гърция.

Панетий (лат. *Panaetius*) (около 185–110 г.пр.Хр.) Философ от остров Родос, най-големият представител на стоическата философия след Зенон. Преподавал в Рим, където бил учител на Публий Сципион и Лелий.

панкратион (стгр. *pankration*, лат. *pancratium*) Спортно състезание в Гърция, което включвало борба и юмручен бой с голи ръце. Впоследствие било въведено и в Рим.

Панония (лат. *Pannonia*) *геогр.* Област, разположена около средното течение на р. Дунав, граничеща на запад с Норикум, а на юг с Илирия, която отговаряла приблизително на днешните Унгария, Хърватска, Словения и Босна. Панония станала римска провинция при Тиберий (9 г.сл.Хр.).

панонци (лат. *Pannonii*) Население, състоящо се от илирийски и келтски племена, което обитавало областта Панония.

пантеон (стгр. *pantheon*) Старогръцка дума, която означава храм, посветен на всички богове. Прочут е Пантеонът в Рим, издигнат от Агрипа в 27 г.пр.Хр. на Марсово поле. Бил опожарен от мълния, но после възстановен от Адриан между 110 и 125 г.сл.Хр.

пантомима (лат. *pantomimus*) Драматичен вид, изпълняван от един-единствен актьор, който представял действието чрез танц, жестове и движения на тялото. Това изкуство било в разцвета си преди всичко по времето на Август.

Пап (лат. *Pappus*) Персонаж от комедия ателана (*fabulae atellanae*), алчен и своенравен старец.

Папиниан, Емилий (лат. *Papinianus, Aemilius*) (?–212 г.сл.Хр.) Известен римски юрисконсулт, преториански префект при Септимий Север и после консул. Смело защитил Гета (≡) и осъдил братоубийството, извършено от Каракала, заради което императорът поръчал да го убият. От произведенията му много известни са „Съдебни протоколи" (*Quaestiones*) в 37 книги и „Юридически съвети" (*Responsa*) в 19 книги, написани на много елегантен латински език. Особено второто произведение е било от голямо значение за образованието на изучаващите право, наречени *Papinianistae*. То било и важна отправна точка за развитието на законодателството в следващите векове.

Папирий (лат. *Papirius*) Име на римски род, в който влизали и патриции, и плебеи. От него произлезли **Луций Папирий Курсор** (≡ *Курсор, Л. Папирий*), **Гай Папирий Карбон** (≡ *Карбон, Гай Папирий*), **Гней Папирий Карбон** (≡ *Карбон, Гн. Папирий*).

папирус (лат. *papyrus*) Храст, чиято кора, обработена по подходящ начин, била използвана като материал за писане.

Папос от Александрия (стгр. *Pappos*) (III в.сл.Хр.) Старогръцки философ и математик, автор на „Математически сборник". Живял по времето на Теодосий Велики.

парабаза (стгр. *parabasis*) В класическата гръцка комедия парабазата била най-важната партия на хора. Изпълнявала се в средата на пиесата, без никаква връзка с действието ѝ. Хорът изоставял актьорите и се обръщал направо към зрителите. Влизал в диалог с тях, като изразявал мисълта на автора и често полемизирал върху литературни и политически теми. Парабазата била използвана много от Аристофан.

парадиз (стгр. *paradeisos*) Заградено място, в което били затваряни диви зверове, но същевременно и парк с пищна растителност, с потоци и канали, където персийските сатрапи ходели на лов.

парадокси (стгр. *paradoxa*) Съждения, мнения на стоиците, които се противопоставят на общоприетото.

Парал (стгр. *Paralos, naus*) Един от двата свещени кораба на Атина, използвани за държавни дела – за пренасяне на държавни пратеници за празненствата в Делос, за посланичества, съобщения и др.

паралии (стгр. *Paralioi*) Жителите на Атика, които обитавали крайбрежието. ≡ *диакрии.*

паранимф (стгр. *paranymphos*) В Гърция млад родственик, който в деня на сватбата завеждал младоженката в дома на съпруга ѝ.

парасанга (стгр. *parasanges*, лат. *parasanga*) Персийска мярка за дължина, равна на около 6 километра.

Парасий (лат. *Parrhasius*) (V – IV в. пр.Хр.) Известен старогръцки живописец, роден в Ефес и живял в Атина. Бил съперник на Зевксис (≡), с когото се състезавали в умението да рисуват и Парасий излязъл победител.

параскений (стгр. *paraskenia*) В гръцкия театър странични пристройки, в които актьорите се преобличали и където се съхранявал сценичният материал.

Паренталии (лат. *Parentalia*) Ежегоден римски празник в чест на мъртвите.

Паризатида (лат. *Parysatis*) (V–IV в.пр.Хр.) Царица на Персия, съпруга на Дарий II, майка на Артаксеркс и Кир Млади. Подкрепила Кир срещу брат му и след като той загинал в битката при Кунакса, си отмъстила на всички, които смятала за виновни за неговата смърт. ≡ *Статира, Тисаферн.*

парки (лат. *Parcae*) ≡ *мойри.*

Парменид (лат. *Parmenides*) (515 г. пр.Хр.–?) Старогръцки философ, роден в Елея. Един от най-изтъкнатите представители на Елейската школа, учител на Зенон. Преподавал в Атина и представил учението си за битието, вечното и абсолютно единство, противопоставено на ставането. От неговите произведения са останали малко фрагменти. Идеите на Парменид са стигнали до нас благодарение на едноименния диалог на Платон.

Парис (лат. *Paris*) мит. Син на царя на Троя Приам и Хекуба. Наричан бил и Александър. Преди да се роди, майка му сънувала, че синът ѝ ще предизвика гибелта на родината. Затова Приам, когато синът му дошъл на бял свят, го дал на пастира Агелай, за да го изостави на планината Ида. Той, макар и с неохота, се подчинил, но след пет дни, обхванат от угризения, се върнал на същото място и за свое най-голямо учудване заварил новороденото, още живо, да го кърми една мечка. Агелай, който не искал да се окаже по-жесток от един звяр, го взел със себе си и го отгледал. Момчето израснало красиво и силно и не подозирало, че във вените му тече царска кръв. Докато живеел сред овчарите на планината Ида, показал своя смел и пламенен дух, като защитавал тях и стадата им от дивите зверове. Затова получил прякора Александър, което име означава „този, който защитава хората". Нимфата Енона се влюбила в него и те се оженили, но връзката им не продължила дълго, защото Парис бил въвлечен в спор между богините. Станало така, че на сватбата на Тетида и Пелей, на която присъствали всички богове, не била поканена Ерида, богинята на раздора. Тя, за да си отмъсти, отишла на тържеството и хвърлила под масата една златна ябълка с надпис: „На най-красивата". Афродита, Хера и Атина веднага се скарали, защото всяка от тях претендирала, че ябълката е за нея. Тогава Зевс наредил арбитър на спора да стане най-красивият от мъжете, пастирът Парис. Хермес придружил трите богини на планината Ида, за да бъдат преценени от младежа, когото претендентките се опитали да привлекат на своя страна с различни обещания. Хера му казала, че ще му дари царство, Атина военна слава, а Афродита му обещала за съпруга най-красивата жена на света. Парис дал ябълката на раздора на Афродита. След известно време младежът бил разпознат от майка си и приет в царския дворец. Приам му поверил важна мисия: трябвало да отиде в Спарта, за да открие там и да освободи леля си Хезиона, сестра на троянския цар и дъщеря на Лаомедонт (➜), която Херакъл бил принудил да се омъжи за Теламон. В Спарта, в двора на Менелай, Парис видял прекрасната съпруга на царя Елена и се влюбил в нея. Помнещ обещанието на Афродита, той я призовал да го изпълни. Тогава богинята сипала в чашата, от която пиела Елена, вълшебно любовно питие и за Парис било лесно да се възползва от отсъствието на Менелай, който бил на път за Крит. Убедил хубавата Елена да избяга с него в Троя, където се оженили със съгласието на цялото царско семейство. Единствено Касандра разбрала, че този брак ще донесе гибел на града. И действително, за да отмъстят за Менелай, всички ахейски първенци обединили войските си и се отправили с корабите си за Троада. Така било поставено началото на продължителна война и изтощителна обсада на Троя. Парис, макар и да не се отличавал много сред толкова славни герои, все пак успял да убие Ахил (➜), но на свой ред бил смъртно ранен от Филоктет със стрела, принадлежаща на Херакъл. Умирайки, накарал да го занесат на планината Ида, където вярната Енона напразно се мъчела да го спаси.

Парменион (стгр. *Parmenion*, лат. *Parmenio*) (около 400–330 г.пр. Хр.) Пълководец на Филип II и Александър Велики, на когото бил много близък приятел и съветник. Последвал Александър в похода му в Азия и бил назначен за управител на Екбатана в Мидия. Тъй като Александър бил жаден за нови завоевания и искал да разпростира властта си все по̀ на изток, Парменион го посъветвал да приеме предложението на Дарий за мир, като му казал: „Ако бях Александър, щях да приема". Тогава царят му отговорил дръзко: „И аз, ако бях Парменион". Край на това приятелство сложила една клевета. Синът на Парменион бил несправедливо обвинен, че участва в заговор срещу Александър. Тогава той наказал със смърт както младежа, така и бащата.

Парнас (лат. *Parnasus* или *Parnassus*) *геогр.* Планина, разположена на границата между Фокида, Фтиотида и Беотия. На нейния връх се спряла лодката на Девкалион (≡), носена от потопа. Парнас бил посветен на Аполон, музите и Дионис, а Корикийската пещера в западната ѝ част – на Пан. В Парнас бликал изворът Касталия и се издигало светилището в Делфи.

парод (лат. *parodos*) В гръцката трагедия така се наричало появяването на хора на сцената и това, което изпълнявал веднага след това.

Парос (лат. *Paros*) *геогр.* Гръцки остров от Цикладския архипелаг, колонизиран от аркадците, а после от йонийците. Във войната между атиняните и персите жителите на Парос били на страната на персите и затова Милтиад превзел острова с флота си. През 74 г.пр.Хр. Парос станал римско владение. Там бил роден Архилох.

партений (стгр. *parthenion*, лат. *parthenium*) Хорова песен, изпълнявана от девойки в чест на божествата.

Партенон (лат. *Parthenon*) Дорийски храм, посветен на девицата Атина (*Parthenos*), построен от Иктин и Каликрат на Атинския акропол по времето на Перикъл (447–438 г.пр.Хр.). Сред многото скулптурни фигури изпъквала гигантската статуя на богинята от злато и слонова кост, висока 12 метра, дело на Фидий. Една част от барелефа на фронтона била занесена от лорд Елгин в Англия и се пази в Британския музей в Лондон.

Партенопа (лат. *Parthenope*) *мит.* Една от сирените, която, разочарована от това, че не могла да съблазни Одисей, се хвърлила в морето от една скала. Близо до това място възникнал впоследствие градът *Neapolis* (днес Неапол) (➜).

Партенопей (стгр. *Parthenopaios*, лат. *Parthenopaeus*) *мит.* Гръцки герой, син на Мелеагър и Аталанта, участник в похода на седемте срещу Тива. Неговият син Промах взел участие в похода на епигоните (➜).

парти (лат. *Parthi*) Скитско племе на югоизток от Каспийско море, първоначално номадско. Впоследствие разширило територията си до р. Ефрат. В 250 г.пр.Хр. се опълчили срещу властта на Селевкидите и образували независима държава, начело на която застанала династията на Арсакидите. Били отлични стрелци и ездачи. В сраженията използвали хитрост – давали вид, че се оттеглят, и после изненадващо изсипвали стрелите си, създавайки объркване в редиците на неприятеля. Дори поетите пишели за тях, че бягството им е

по-страшно от атаките им. Съпротивата им срещу римляните била дълга – от времето на Крас до Септимий Север. В 224 г.сл.Хр. династията на Арсакидите била сменена с тази на Сасанидите.

Пасифая (лат. *Pasiphae* или *Pasiphaa*) *мит.* Дъщеря на Хелиос и Персеида, сестра на магьосницата Кирка и съпруга на Минос (➜). Родила Минотавър, плод на неестествената ѝ любов, внушена ѝ от Посейдон, към един прекрасен бик. Самият бог го изпратил на царя на Крит, за да го принесе в жертва в негова чест. От Минос имала други деца, сред които Федра и Ариадна.

passus лат. (*пасус*) Римска мярка за разстояние, отговаряща на 1 метър и 79 сантиметра.

patera лат. (*патера*) Съд във форма на паница, изработен предимно от червена глина, украсен с рисунки. В Рим го използвали за възлияния или за събиране на кръвта на животните при жертвоприношения.

pater familias лат. (*патер фамилиас*) Най-възрастният член на римското семейство, който имал патриархална власт над всички останали (➜ *patria potestas*).

pater patratus ➜ *фециали.*

Патмос (стгр. *Patmos*) *геогр.* Един от Спорадските острови в Егейско море. За римляните той бил място за задържане и изгнание. Домициан изпратил на остров Патмос Св.Йоан Евангелист, който написал там „Апокалипсис".

patres conscripti лат. (*патрес конскрипти*) (или по-точното **Patres et Conscripti**) Име, с което римляните наричали сенаторите. *Patres* били първите сенатори на Рим и те произхождали от патрицианските семейства, а *conscripti* били гражданите от плебейски произход, допуснати до сената.

patria potestas лат. (*патриа потестас*) Древен римски закон, според който един баща имал абсолютна власт да се разпорежда с живота и смъртта на собствените си деца, потомците си, дори далечните, и евентуално на осиновените. *Patria potestas* преставала да има сила само след смъртта на бащата. Дъщерите преставали да са зависими от бащината власт само когато преминели под властта (*manus*) на съпруга си, тоест *in manu viri*.

патриции (лат. *patricius ordo*) ➜ *римски социални класи.*

Патрокъл (лат. *Patroclus*) *мит.* Гръцки герой, син на Менойтий и Стенела, приятел на Ахил (➜), един от главните герои в „Илиада". Като момче убил по погрешка другаря си в игрите и затова бил принуден да напусне родния Опунт. Избягал във Фтия при Пелей, който го отгледал заедно с Ахил. Двамата станали неразделни приятели и заминали заедно да воюват в Троя. Когато Ахил се разгневил на Агамемнон, отказал да се сражава заедно със своите мирмидонци и останал глух за молбите на другите ахейци, които виждали троянците да напредват застрашително и да навлизат в гръцкия лагер. Тогава Патрокъл измолил от своя приятел да му разреши да се сражава на негово място, като облече и неговите доспехи, за да измами така врага. Отначало стратегията имала успех и троянците започнали да бягат, но после Хектор, подпомогнат от Аполон, влязъл в ръкопашен бой с Патрокъл и го убил. Когато троянският герой му взел доспехите, забелязал, че е убил не Ахил, а неговия верен приятел. Ахил плакал за убития Патрокъл и се върнал на бойното поле, за да отмъсти за него.

патрон (лат. *patronus*) Римски гражданин, който покровителствал своите клиенти и освободените от него роби.

Пафос (лат. *Paphos*) **1.** *мит.* Син на Пигмалион, роден от една статуя от мрамор или слонова кост, в която скулпторът се влюбил, след като я изваял, и която по негова молба Афродита превърнала в жена. **2.** *геогр.* Име на два града, разположени на около петнайсет километра един от друг, на остров Кипър. По-старият от двата, наричан още *Paleopaphos* (Старият Пафос), бил любимото място на Афродита и там се издигал прекрасен храм, посветен на нея.

Пафлагония (лат. *Paphlagonia*) *геогр.* Област в Мала Азия, на изток от Витиния, чиято територия си оспорвали царете на Витиния и Понт. Най-важният град бил Синопа (➜).

Пеан или **Пеон** (стгр. *Paion*, лат. *Paeon*) *мит.* **1.** Прочут лекар, който лекувал боговете. Открил лечебна билка, наречена на него пеания. С нея излекувал Хадес, когато бил ранен от Херакъл, и Арес, когато в Троянската война бил ранен от Диомед. **2.** Един от синовете на Ендимион, който бил победен в надбягването от брат си Епей и така загубил правото да наследи царството на Елида. Оттеглил се в една област, която била наречена на него Пеония.

пеан (стгр. *paian*, лат. *paean*) В Гърция тържествена хорова песен, изпълнявана като призив, израз на радост, триумф в чест на Аполон Лечителя, във функцията му на лечител на боговете (на старогръцки *paian* означава „лечител"). Развила се е преди всичко като военна и хвалебствена песен.

Пегас (лат. *Pegasus*) *мит.* Крилат кон, който се родил от кръвта на Медуза, когато Персей ѝ отрязал главата. Веднага след като се появил, излетял на небето. Бил приет на Олимп и опитомен от Атина и Посейдон. Според Овидий отишъл на планината Хеликон и там, закрилян от музите и Аполон, с удар на копитото си накарал да бликне изворът Хипокрене (➜). Персей (➜), за да освободи Андромеда от морското чудовище, яздил Пегас. Атина помогнала на Белерофонт да укроти крилатия кон, за да убие Химера. После, когато Белерофонт поискал да се качи на гърба на Пегас, за да достигне боговете, конят пощръклял и го хвърлил в бездната. Пегас бил превърнат от Зевс в съзвездие.

педагог (стгр. *paidagogos*) В Гърция роб, който придружавал децата в училище и ги връщал вкъщи. Той бил също техен възпитател и наставник.

pedarii лат.(*педарии*) В Рим сенатори от по-нисък ранг, които имали право да гласуват, но не и да правят предложения за гласуване.

педиаки (стгр. *Pediakoi*) Жители на централната равнинна част на Атика. ➜ *диакрии.*

peculium лат. (*пекулиум*) При римляните средствата, парите, спечелени от тези, които били зависими от *patria potestas* (➜) – децата, жените, робите. На тях им било разрешено да разполагат с тези средства.

Пейту (стгр. *Peithó*) *мит.* Дъщеря на Океан, богиня на убеждаването. Римляните я наричали Свада (*Suada*).

Пеласг (лат. *Pelasgus*) *мит.* Син на Зевс и Ниоба и баща на Ликаон. Бил родоначалник на пеласгите, на които дал първите закони, научил ги да обработват земята и ги цивилизовал.

пеласги (стгр. *Pelasgoi*, лат. *Pelasgi*) *мит.* Древни легендарни жители на Гърция, вероятно с азиатски произход. Впоследствие се изтеглили в Крит, Лесбос и Италия. Името им идва от Пеласг (➜).

Пелей (лат. *Peleus*) *мит.* Син на Еак, царя на Егина, и на Ендеида, дъщерята на кентавъра Хирон. След като бил изгонен от Егина заедно с брат си Теламон, тъй като убил другия си брат Фок, Пелей намерил убежище във Фтия при царя Еврит. Там той се оженил за дъщеря му Антигона, която му донесла като зестра част от царството. Неволно, по време на калидонския лов, убил тъст си. Затова отишъл в Йолкос, където Акаст (➜) го пречистил от вината. Но съпругата на Акаст Астидамея се влюбила в Пелей и след като не срещнала взаимност, го обвинила, че я ухажвал. Акаст не искал да нарушава закона на гостоприемството, още по-малко като го убие. Завел го на лов на планината Пелион и го оставил там заспал, като му взел оръжието и го завързал за едно дърво, за да стане плячка на зверовете, но Хирон го спасил. Там Пелей се влюбил в нереидата Тетида, която се опитвала да му се изплъзне, като непрекъснато променяла вида си. Но Хирон помогнал на внука си да я хване и той се оженил за нея. На сватбата им присъствали всички богове, с изключение на Ерида, богинята на раздора (➜ Парис). От тази връзка на смъртен с богиня се родил Ахил.

Пелигни (лат. *Paeligni*) Племе в Средна Италия, обитавало областта Самниум. Граничело с марсите, маруцините и френтаните. Главните му градове били Корфиниум и Сулмон.

Пелий (лат. *Pelias*) *мит.* Син на Посейдон и нимфата Тиро̀, брат-близнак на Нелей (➜). Децата били изоставени от майка си в една гора и отгледани от пастири. По-късно Тиро̀ се омъжила за Кретей, царя на Йолкос, и родила от него Езон и Ферес. След смъртта на Кретей Нелей и Пелий отстранили законния наследник Езон и си оспорвали престола на Йолкос. Пелий надделял и царувал с голяма жестокост, като накарал да избият децата на Езон, от които се спасил само Язон (➜). Когато той пораснал, поискал от Пелий да го възстанови на бащиния престол. Злият цар, за да се освободи от него, му обещал, че ще изпълни желанието му само ако му донесе прочутото златно руно. Но когато младежът, противно на очакванията на царя, се завърнал победоносно от похода заедно с магьосницата Медея, той не изпълнил обещанието си. За да го накаже с жестока смърт, Медея накарала дъщерите на стария цар да го нарежат на парчета и да го сварят в казан, като им обещала, че с магическите си умения ще го върне към живота млад и силен.

Пелион (лат. *Pelion*) *мит.* и *геогр.* Планина в Тесалия, близо до планината Оса. Гигантите, за да достигнат Олимп, поставили една върху друга тези две планини. На Пелион живеели и кентаврите.

Пелопид (лат. *Pelopidas*) (?–364 г. пр.Хр.) Тивански политик и военачалник. Приятел на Епаминонд, демократ и яростен противник на спартанците. Когато те превзели крепостта Кадмея и установили в Тива олигархичен режим, избягал в Атина. Три години по-късно, в 379 г.пр.Хр., с малък отряд от смели хора успял да изгони нашествениците, възстановил демокрацията и бил избран за управител на Беотия. Заедно с Епаминонд Пелопид допринесъл изключително много за хегемонията на Тива. Реформирал войската, съставил така наречения „свещен отряд", начело на който се сражавал със спартанците при Левктра (371 г.пр.Хр.) и ги разгромил. Няколко години по-късно бил извикан на помощ на тесалийците срещу тирана на Фера, Александър. Той пленил и затворил Пелопид, но Епаминонд го освободил. Впоследствие се сблъскал с Александър при Киноскефале и го победил, но загинал в сражението.

Пелопонес (лат. *Peloponnesus*) *геогр.* Полуостров в Южна Гърция, свързан със сушата чрез Коринтския провлак. Разделял се на областите Ахая, Коринция, Арголида, Лакония, Месения, Елида и Аркадия. Там се развила микенската цивилизация. Дал име на известната война между Атина и Спарта. ➜ *Пелопонеска война.*

Пелопонеска война (431–404 г. пр.Хр.) Дълга кървава война, избухнала през пролетта на 431 г. пр.Хр. заради нарастващото съперничество между Атина и Спарта. В нея взели участие почти всички гръцки народи и тя поставила края на хегемонията на Атина. Първата фаза, продължила десет години, била наречена *Архидамова война* на името на спартанския цар Архидам II. Конкретният повод за нея бил конфликтът между Коринт и неговата колония Коркира, която се разбунтувала и се съюзила с Атина. Коринт поискал помощ от Спарта и от Пелопонеския съюз, сдружение на полиси, оглавявано именно от Спарта. По време на тази война спартанците многократно нахлували в Атика и превзели Платея, но в 425 г. пр.Хр. понесли тежко поражение при Сфактерия от атинската флота. Тази първа фаза завършила в 421 г.пр.Хр. със сключването на Никиевия мир. Той бил неудовлетворителен за всички страни и не продължил дълго. В 415 г.пр.Хр. амбициозният Алкивиад (➜) тласнал Атина да предприеме военна експедиция в Сицилия. Тя била зле ръководена от Никий, който станал причина за разгромяването на внушителната атинска войска от Сиракуза и съюзниците ѝ, подкрепяни от Спарта. В същото време Алкивиад преминал към Спарта. След това поражение много от полисите, които били на страната на Атина, я изоставили, докато Спарта си осигурила подкрепата на персите. В 411 г.пр.Хр. в Атина било назначено олигархичното правителство на Четиристотинте (➜), но бунт на народа го свалил бързо и възстановил демокрацията. Алкивиад бил извикан и назначен за върховен военачалник на атинската войска. Донесъл една победа при Кизик, но след това отново изпаднал в немилост. Все пак неговите стратези, които поели командването, победили при Ар-

гинуските острови. Но атинското демократично управление, което се намирало в ръцете на неспособни и безочливи хора, не било в състояние да реагира правилно в създалата се ситуация. То стигнало дотам да накаже със смърт стратезите, победители при Аргинуските острови, защото не се били притекли на помощ на корабокрушенците от потопените кораби. Междувременно спартанците поставили начело на своя флот способния военачалник Лизандър, който разбил вражеските кораби при Егоспотамос в 405 г.пр.Хр., и след дълга обсада Атина била принудена да се предаде. Победителят наложил на града диктатурата на Трийсетте тирани, която била премахната в 403 г.пр.Хр. с изгонването на тираните от Тразибул.

Пелопс (лат. *Pelops*) *мит.* Син на Тантал, царя на Фригия, и на Дидона. Според легендата едното му рамо било от слонова кост. Баща му, за да подложи на изпитание гадателските способности на боговете, които били на посещение във Фригия, ги поканил на пиршество и им сервирал като ястие нарязаното на парчета тяло на сина си. Боговете разбрали за жестоката измама и не се докоснали до храната. Единствено Деметра, която мислела за загубата на Персефона, не забелязала нищо и изяла една плешка. Зевс, трогнат, съживил момчето, а на мястото на липсващата част била поставена слонова кост. Впоследствие Пелопс отишъл в Пиза в Елида, за да поиска от цар Еномай ръката на дъщеря му Хиподамия. Царят обаче не искал да омъжи дъщеря си, тъй като един оракул му бил предсказал, че бъдещият му зет ще го убие. Затова принуждавал претендентите да се състезават с него в надбягване с колесници, в което бил непобедим. Залогът при победа била Хиподамия, а при загуба – смърт. До идването на Пелопс всички желаещи били убити. Той приел състезанието, но подкупил кочияша на царя Миртил, който се съгласил да повреди колелата на колесницата му. Така Еномай паднал и загинал, прегазен от собствените си коне. След като се оженил за Хиподамия, Пелопс отказал да даде на Миртил обещаното възнаграждение и за да се отърве от него, го хвърлил в морето. Умирайки, кочияшът проклел подлеца и целия му род. Като следствие на това проклятие, синовете на Пелопс, Атрей и Тиест, а и техните наследници имали жестока съдба. Пелопс, за да отпразнува победата си над Еномай, въвел Олимпийските игри. По-късно присъединил към царството си и тази област, която от него носи името Пелопонес.

Пелор (стгр. *Pelor*) Един от въоръжените войни, наречени *спарти* (➜).

пелтаст (стгр. *peltastes*) Гръцки войник, въоръжен с лек щит (*пелта*), обикновено от дърво, покрит с кожа, и с късо копие и меч. Отрядът на пелтастите бил въведен от Ификрат.

Пенелопа (стгр. *Penelopeia*, лат. *Penelope*) *мит.* Дъщеря на спартанския първенец Икарий и нимфата Перибея. Пенелопа била вярната съпруга на Одисей, царя на Итака, и майка на Телемах. По време на дългото отсъствие на съпруга ѝ много първенци на Итака и близките острови я ухажвали и с все по-голяма арогантност настоявали да се оженят за нея. Те се настанили в царския дворец, пирували и пропилявали имота на Одисей. За да отклони тягостните настоявания за женитба, Пенелопа заявила, че ще избере един от тях за съпруг едва след като изтъче прекрасния погребален саван за свекъра си Лаерт. В продължение на три години, докато една слугиня не издала тайната ѝ, всяка нощ тя разваляла платното, което била изработила през деня, за да не го завърши никога. След двайсет години Одисей най-накрая се завърнал в царството. С помощта на Телемах, Атина и няколко верни роби избил всички женихи, като ги призовал на състезание с неговия лък, който никой от младите претенденти не успял дори да опъне. Това разказва Омир в „Одисея". Според друга легенда Пенелопа се омъжила за Телегон, син на Кирка и Одисей, който убил собствения си баща, тъй като не го разпознал.

pensum лат. (*пензум*) Количеството вълна, което една робиня трябвало да изпреде за един ден.

пентатлон (стгр. *pentathlon*) Атлетическо състезание в Гърция, което включвало пет дисциплини: тичане, скачане, борба, мятане на диск и хвърляне на копие.

Пентезилея (стгр. *Panthesileia*, лат. *Panthesilea*) *мит.* Дъщеря на Арес, царица на амазонките. След смъртта на Хектор в Троянската война се притекла на помощ на Приам. Паднала убита, сражавайки се срещу Ахил. Когато обаче той взел доспехите ѝ, останал поразен от нейната красота и се разплакал от мъка, че я е принесъл в жертва на своя бяс, предизвикан от войната. Терсит се присмял на Ахил за скръбта му и той го убил. Смъртта на Терсит разстроила толкова Диомед, че хвърлил тялото на Пентезилея в реката Скамандър.

Пентей (лат. *Pentheus*) *мит.* Цар на Тива, син на Ехион и на Агава, внук на Кадъм. Забранил въвеждането на култа на Дионис в Беотия. За да си отмъсти, богът го подлудил и му внушил неустоимо желание да присъства на вакханалиите. Скрит в гората на планината Китерон, Пентей наблюдавал оргиастичния ритуал. Бил нападнат обаче от майка си Агава и нейните сестри, които, обхванати от бяса на оргиата, го разкъсали на парчета.

Пентелик (стгр. *Pentelikon horos*, лат. *Pentelicus mons*) *геогр.* Планина в Атика, близо до Атина, известна с ценния си мрамор.

пенати (лат. *Penates*) Римски божества, закрилници на семейството. Техните изображения от восък, слонова кост, сребро или глина се пазели във вътрешните и недостъпните части на къщата, наричани *penetralia*, както те самите били наричани и *penetrales*. Всеки глава на семейство имал възможност да избере свои пенати, които да го закрилят, и сред върховните богове, например Юпитер. Държавата, която била като едно голямо семейство, също имала своите пенати (*Penates publici maiores* за разлика от *Penates privati minores*). Пенатите се превърнали в символ на дома, убежището.

пеон или **пеан** (стгр. *paion*, лат. *paeon*) Стихотворна стъпка, съставена от четири срички, едната от които е дълга.

Пеония (стгр. *Paionia*, лат. *Paeonia*) *геогр.* Област в Македония.

пеплос (стгр. *peplos*, лат. *peplum*) Горна дреха от вълнен плат, носе-

на от жените в Гърция над туника-та. Закопчавал се с фибула над ръката, която оставала непокрита. При тържествени случаи мъжете също използвали пеплос.

pervigilium лат. (*первигилиум*) Нощно бдение, нощен религиозен празник.

Pervigilium Veneris „Нощен празник в чест на Венера" – Малка поема, със сюжет пролетен празник, неправилно приписвана на Катул. Всъщност принадлежи на неизвестен автор.

Пергам (стгр. *Pergamon*, лат. *Pergamum*) *геогр.* Град в Мизия, столица на едноименното царство, прочут с библиотеката си, основана от Евмен II. По време на неговото царуване Пергам достигнал най-големия си разцвет и разширил територията си върху значителна част от Мала Азия. Атал III оставил Пергамското царство в наследство на Рим и в 129 г.пр.Хр. Пергам станал столица на римската провинция Азия.

Пергама (лат. *Pergama*) Крепостта на Троя.

пергамент (*pergamena, charta*) ➜ *мембрана.*

Пердика (стгр. *Perdikkas*, лат. *Perdicca*) **1.** Име на няколко македонски царе. **Пердика I** (VII в. пр.Хр.) Легендарният основател на Македонското царство. **Пердика II** (V в.пр.Хр.) Съюзник на Спарта срещу Атина в Пелопонеската война. **2.** (?–321 г.пр.Хр.) Македонски военачалник, смел и предан на Александър Велики, който непосредствено преди смъртта си му поверил пръстена с царския печат. Този жест накарал Пердика да вярва, че ще наследи трона. Когато станал регент заедно с Антигон, Антипатър и Кратер се стремял да задържи за себе по-голямата част от царството. За да затвърди властта си, се оженил за сестрата на Александър Клеопатра. Тази негова неумерена амбиция предизвикала ненавистта на диадохите, които се обединили срещу него. В 322 г.пр.Хр. превзел Кападокия и назначил за нейн управител своя верен съюзник Евмен от Кардия. След това се отправил на поход срещу Птолемей, друг пълководец на Александър, който след смъртта му станал сатрап на Египет. Пердика обаче не успял да премине р. Нил и загубил при опита много хора. Тогава някои от неговите военачалници се опълчили срещу него и го убили в палатката му.

perduellio лат. (*пердуелио*) Римляните наричали така държавната измяна, държавното престъпление.

Периандър (стгр. *Periandros*, лат.*Periander*) (?–585 г.пр.Хр.) Коринтски тиран, един от седемте мъдреци на древна Гърция. Управлявал деспотично, но бил покровител на изкуствата и науката.

Перибея (стгр. *Periboia*, лат. *Periboea*) *мит.* **1.** Дъщеря на Евримедонт, известна с красотата си. От нея и Посейдон се родил Навзитой (➜). **2.** Дъщеря на Алкатой, царя на Мегара. Омъжила се за Теламон против волята на баща си, който я продал в робство. Била отведена в Саламин, но Теламон я открил и те се събрали. От любовта им се родил Аякс, наречен Теламонид, бъдещият герой в Троянската война. Според друга легенда Тезей я купил като робиня, но трогнат от скръбта ѝ, я предал на съпруга ѝ. **3.** Съпруга на Икарий и майка на Пенелопа. **4.** Съпруга на Еней и майка на Тидей.

периеки (стгр. *perioikoi*) Така били наричани жителите, които живеели в покрайнините на Спарта, в селата на Лакония. Занимавали се предимно със земеделие и търговия. Били потомци на онова население, което, след като дорийците превзели Пелопонес, запазило своята автономия. Имали само граждански, но не и политически права. Следователно те живеели по-зле от победителите, т.е. спартанците, но много по-добре от илотите.

Перикъл (лат. *Pericles*) (около 493–429 г.пр.Хр.) Атински политик. Произхождал от знатната фамилия на Алкмеонидите, син на Ксантип (➜) и роднина на Клистен. Бил ученик на Зенон и Анаксагор, които развили таланта му на държавник и оратор. Непрекъснато, чак до смъртта си, бил най-големият представител на атинската демокрация. Като поддръжник на Ефиалт, той станал един от инициаторите за отстраняването, посредством остракизъм, на Кимон, водача на аристокрацията. Извършил важни реформи, с които увеличил властта на народа и разпределил тази, която била привилегия на ареопага, между булето, еклесията и хелиеята. Улеснил участието на по-бедните граждани в магистратурите, като дал обезщетение на архонтите, хелиастите и стратезите. Все пак това негово демократично поведение контрастирало със строго националистическите му възгледи: всъщност Перикъл накарал да се гласува закон, с който се отказвали политически права на всеки, чиито родители нямали атинско гражданство. Искал да превърне Атина в притегателен център за цяла Гърция. Затова притискал участниците в първия Атински морски съюз, превърнал се постепенно във военнополитическа коалиция на градове начело с Атина, като ги принуждавал да заплащат все по-високи вноски. Потушавал възникналото недоволство, често преминаващо в открити въстания, с наказателни акции. Намесвал се във вътрешните работи на съюзниците, като дори прехвърлил разглеждането на съдебните процеси в атинската хелиея. Тази негова политика предизвикала недоволство в цяла Гърция и тласнала Атина към една продължителна война със Спарта (➜ *Пелопонеска война*). Малко след започването ѝ Перикъл умрял, ставайки жертва на чумната епидемия, възникнала в града. По време на управлението си той осигурил на Атина изключителен разцвет. Наредил да бъде построен Акрополът, Партенонът, Пропилеите, Одеонът. Периодът, в който живял, наречен *епохата на Перикъл*, е дал най-великите представители на изкуството и културата на Гърция, като Фидий, Мирон, Каликрат, Иктин, Софокъл и Еврипид.

Перил (лат. *Perillus*) (VI в.пр.Хр.) Атински скулптор. Изработил за Фаларид (➜) бронзов бик, който тиранът използвал като инструмент за изтезания. Перил бил първият, който го изпробвал. Умрял в жестоки мъки, след като бил затворен в него.

перипатетици (лат. *Peripatetici*) Така се наричали учениците на Аристотел, които в Атина слушали своя учител, разхождайки се в коло-

надите на Ликейона (от старогръцки *peripatein*, „разхождам се").

peripoloi (стгр. *периполой*) В Атина млади граждани, които от осемнайсет до двайсетгодишна възраст били задължени да служат на държавата като погранична стража, патрулирайки по границите. Името им идва от старогръцкия глагол *peripolein*, който означава „обикалям".

перистил (лат. *peristylium*) Двор, обкръжен с колони, типичен за римските къщи и вили.

Перифет (лат. *Periphetes*) *мит.* Крадец от Атика, син на Хефест. Бил гигант, наричан още Коринет (от стгр. *koryne*, „кривак, боздуган"), защото с боздугана пребивал пътниците, за да ги обере. Бил убит от Тезей.

Пермес (лат. *Permessus*) *геогр.* Река в Беотия, чиито извори се намирали на Хеликон. В нея се вливали водите и на извора Аганипа, посветен на музите, както и самата река.

Перо (лат. *Pero*) *мит.* Дъщеря на пилоския цар Нелей и на Хлорида, сестра на Нестор. Била известна с красотата си. Баща ѝ поставил условие на кандидатите за ръката ѝ да му доведат биковете на Ификъл. Биант единствен успял да изпълни желанието му благодарение на брат си Мелампод.

Перпена или **Перперна, Марк** (лат. *Perpenna* или *Perperna, Marcus*) (?–72 г.пр.Хр.) Римски военачалник от партията на Гай Марий. В Испания се присъединил към войската на Серторий, но после накарал да го убият и направил опит да премине на страната на Помпей. Но на свой ред Помпей накарал да го убият.

Персеида (стгр. *Perseides*, лат. *Perseis*) *мит.* **1.** Една от океанидите, съпруга на Хелиос и майка на Еет, Кирка и Пасифая. **2.** Прякор на Хеката, тъй като била дъщеря на Перс и Астерия.

Персей (лат. *Perseus*) (около 212–165 г.пр.Хр.) Последният македонски цар, извънбрачен син на Филип V. За да наследи трона, принудил баща си да убие законния си син Деметрий. След като станал цар, се посветил на амбициозното

ПЕРСЕЙ (лат. *Perseus*) мит. Гръцки герой, син на Зевс и Даная (➜). Дядо му Акризий, царят на Аргос, за да се освободи от внука си, който според един оракул щял да го убие, хвърлил него и майка му в морето, затворени в един сандък. Двамата, носени от вълните, били изхвърлени от ветровете на остров Сериф, един от Цикладските острови. Там били спасени от рибаря Диктис и приети в двора на цар Полидект. Той отглеждал Персей, но понеже се влюбил в Даная, го изпратил да му донесе в дар главата на Медуза, единствената смъртна от горгоните. С помощта на Хермес отишъл при граите, за да разбере къде се намират техните сестри горгоните. Граите били три стари чудовища: Пефредо, Енио и Дейно. Те общо притежавали едно око и един зъб, които си разменяли според нуждите. Персей успял да им ги вземе и като условие да ги върне, поискал от тях да му кажат къде се намират горгоните. Освен това ги принудил да му дадат крилати сандали, за да може да лети, шлема на Хадес, който правел невидим всеки, който го сложел, сърповиден меч,

с който да отсече главата на Медуза, и една торба, в която да пренесе главата ѝ, която превръщала в камък, който я погледне. Като получил всичко това, обул сандалите и отлетял към пещерата на горгоните. Изненадал трите ужасни чудовища, докато спели, и служейки си с лъскавия щит, дарен му от Атина, успял да отсече главата на Медуза. Той наблюдавал образа ѝ, отразен в щита като с огледало, избягвайки така да срещне умъртвяващия ѝ поглед. От Горгоната бликнала кръв и от нея се родили чудовището Хризаор и крилатият кон Пегас. Докато Персей бягал, летейки над либийската пустиня със своя зловещ вързоп, от него падали капки кръв и докосвайки пясъка, се превръщали в змии. На свечеряване достигнал Мавритания и поискал убежище от Атлант. Гигантът му отказал, защото помнел думите на древен оракул, според който един син на Зевс щял да открадне златните ябълки от градината на Хесперидите. Тогава Персей извадил от сака главата на Медуза и Атлант бил превърнат в каменна маса, т.е. в планината Атлант. На следващата сутрин, продължавайки полета си, забелязал на брега на Етиопия красива жена, окована гола с вериги за една скала, докато огромен дракон се канел да я разкъса. Героят ненадейно връхлетял върху чудовището, ранил го смъртно и освободил жената. Това била Андромеда, дъщерята на етиопския цар Кефей. Тя трябвало да бъде принесена в жертва на чудовището по желание на Посейдон, обиден от предизвикателствата на майка ѝ Касиопея (➜ Андромеда). След като я спасил, се оженил за нея. Пищното сватбено тържество било помрачено от пристигането на брата на Кефей Финей с войниците си. Той искал да отвлече Андромеда, твърдейки, че преди това била обещана на него. Тогава Персей извадил главата на Медуза и го вкаменил заедно с войниците му. Впоследствие героят се върнал в Сериф, нямащ търпение да види майка си. Заварил я в храма на Атина, където се била скрила, за да избяга от досадното ухажване на Полидект. Персей, за да помогне на Даная, извадил още веднъж главата на Медуза и Полидект бил превърнат в камък. На трона на вкаменения цар Персей поставил Диктис, който го спасил и който според други източници бил брат на царя на Сериф. След това подарил ужасната глава на Медуза на Атина, която я поставила на щита си, и с майка си и жена си се отправил към Пелопонес. Междувременно Акризий узнал, че внукът му се връща в родината. Спомняйки си за ужасното предсказание, изплашен напуснал Аргос и избягал в Лариса. Там пристигнал и Персей, който на път за родината се отклонил, за да участва в игрите, организирани от царя на Лариса в памет на баща му. Когато хвърлял диск, Персей неволно ударил смъртоносно един зрител, който се оказал именно дядо му Акризий, жертва на съдбата, от която никой не може да избяга. Наскърбен от това нещастие, героят отказал трона на Аргос, като го отстъпил на родственика си Мегапент, син на Прет. В замяна получил трона на Тиринт. Царувал дълго и имал от Андромеда много деца, между които Алкей и Стенел. Изглежда впоследствие Персей основал в Арголида град Микена, наречена така от него, защото я построил на мястото, където се забил върхът на ножницата му (*mykes*). След смъртта си бил превърнат в съзвездие.

намерение за реванш срещу римляните, като сключил договори за съюз с много азиатски държави. Римляните обаче били осведомени за това от Евмен от Пергам и го атакували (Трета македонска война). В 168 г.пр.Хр. Персей претърпял пълно поражение от консула Луций Емилий Павел при Пидна, бил заведен в Рим и умрял в затвора в Алба Фуценция.

Персепол (лат. *Persepolis*) *геогр.* Град в Персия, основан от Дарий I и опожарен от Александър Велики. Бил възстановен по време на династията на Сасанидите.

Персефона (лат. *Persephone*) *мит.* Красива дъщеря на Зевс и богинята на земеделието Деметра. Персефона била наричана и Кора – „девойката". Един ден, докато беряла цветя в долината на Хена, в Сицилия, била отвлечена от Хадес, който я отвел в подземното царство. Майка ѝ, съсипана от мъка по изчезналата си дъщеря, я търсила отчаяно по целия свят. Накрая, за да принуди Зевс да ѝ върне Персефона, направила така, че земята вече не раждала нищо. Тогава Зевс разрешил на Персефона да прекарва две трети от годината в света на живите, а останалата една трета, т.е. зимния период при Хадес. В Елевзина съществувал таен култ на Деметра и Персефона с много древен произход, чиято кулминация били Елевзинските мистерии. Те се празнували в периода на сеитбата и били свързани със земеделието и плодородието. На тях се представяло отвличането на Персефона, слизането на Деметра в Ереб и завръщането на девойката, което символизирало възраждането на природата. В Рим отъждествявали Персефона с Прозерпина.

Персий Флак, Авъл (лат. *Persius Flaccus, Aulus*) (34–62 г.сл.Хр.) Римски поет сатирик, роден във Волтера. Живял в Рим и бил приятел на известни личности, сред които Лукан и Сенека. От него са останали шест „Сатири", в които критикува корупцията и невежеството на своето време, като не пощадява дори Нерон.

Персийски войни или **Гръко-персийски войни** Така се наричат войните между Персия и гръцките полиси, водени от 490 до 478 г. пр.Хр. Поводът за възникването на конфликта било въстанието на йонийските колонии в Мала Азия срещу техните тирани, които били подкрепяни от персите. То било потушено от Дарий с нечувана жестокост, като се стигнало до пълното разрушаване на Милет. В 492 г.пр.Хр. Дарий организирал поход срещу Гърция, начело с Мардоний, негов зет. Когато достигнал до нос Атон, персийският флот бил разрушен от буря. **Първа гръко-персийска война** Две години по-късно, в 490 г.пр.Хр., Дарий предприел нов поход, предвождан от Датис и Артаферн. Но атиняните, предвождани от Милтиад, разбили персийската войска в Маратонската равнина и я принудили да се оттегли. След смъртта на Дарий неговото място заел синът му Ксеркс, който се заел да изпълни завета на баща си да подчини Гърция. Тази заплаха накарала гръцките полиси да сключат съюз начело със Спарта. **Втора гръко-персийска война** Започнала в 480 г.пр.Хр. Ксеркс повел войската си през Тракия към Тесалия. При Термопилския проход се срещнал със спартанския цар Леонид, който с епическата си героична съпротива забавил напредването на вражеската войска. След като нахлул в Атика, Ксеркс превзел и опожарил Атина, но бил разгромен от Темистокъл по море, при остров Саламин. Загубил почти целия си флот и се оттеглил, но оставил в Тесалия войска от 300 000 души под командването на Мардоний. В 479 г.пр.Хр. войската му била разгромена, а той убит при Платея в Беотия от съюзената гръцка войска, предвождана от Павзаний. В същия ден персийският флот, изненадан, докато се оттеглял, бил разбит при нос Микале. Дори след завършването на тази втора война, Персия продължила да бъде заплаха за гръцкия свят.

Персия (стгр. *Persis*, лат. *Persia*) *геогр.* и *ист.* Историческа област в Югозападна Азия, граничеща на север с Мидия, на юг достигаща до Персийския залив. По време на династията на Ахеменидите, благодарение на делата на Кир II и наследилите го Камбиз, Дарий и Ксеркс, Персия се превърнала в голяма империя, подчинявайки Тракия и стигайки чак до р. Инд. Влязла в конфликт с гръцкия свят (Гръко-персийски войни), а после паднала под властта на Александър Велики, който в 330 г.пр. Хр. разгромил Дарий III. След смъртта на Александър Персия се управлявала от династията на Селевкидите и била повлияна от елинистическата култура. Впоследствие била превзета от партите, които я предпазили от нахлуването на римляните и възстановили там династията на Арсакидите, сменена после от тази на Сасанидите.

персона (лат *persona*) В Рим маска на актьор в комедията или трагедията (*persona comica / tragica*).

Пертинакс, Публий Хелвий (лат. *Pertinax, P. Helvius*) (126–193 г. сл.Хр.) Римски император, син на освободен роб. Бил военачалник при Марк Аврелий, консул и *praefectus urbis* (градоначалник). След убийството на Комод го провъзгласили за император. Постарал се да оздрави финансите и да възстанови дисциплината, но това предизвикало срещу него враждебността на непокорните преторианци. Те организирали заговор и само след 87 дни от идването му на власт го убили.

Пестум (лат. *Paestum*) Колония на Велика Гърция в днешна Кампания. Първоначално наричана Посидония, тя била основана от гръцки колонисти от Сибарис (VII в. пр.Хр.) Там се намирал прочутият храм на Посейдон.

petasus лат. (*петазус*) Шапка, македонска по произход, която се носела с наметало и можела да има различни по форма периферии. Използвали я по време на път.

Петрей, Марк (лат. *Petreius, Marcus*) (?–46 г.пр.Хр.) Римски военачалник, преследвал и разбил войската на Катилина. Като легат на Помпей, той бил победен от Цезар в Испания. Впоследствие, когато Цезар разгромил Помпей в битката при Фарсал, избягал и се укрил в Африка. След решителното поражение на помпеанците при Тапсос (46 г.пр.Хр.) се самоубил заедно с Юба, царя на Нумидия.

Петроний Арбитър (лат. *Petronius Arbiter*) Римски писател, цялото име на когото било Тит Петроний Нигер. За живота му сведенията са оскъдни. Вероятно става въпрос за персонажа, описан от Тацит в неговите „*Анали*" като изискан *arbiter elegantiarum* (ар-

битър на елегантността). Бил близък приятел на Нерон, но завистливият Тигелин го обвинил, че е участвал в заговора на Калпурний Пизон срещу императора. Тогава Нерон принудил Петроний да си разреже вените. Приписва му се произведението „Сатирикон“ (*Satyricon*), написано в проза и стихове, което днес се смята от критиците за първия европейски роман. В него Петроний с ирония ни предлага една реалистична картина на разпуснатото общество, в което живее.

Пефредо (лат. *Pephredo*) Една от граите (➜).

Пианепсии (стгр. *Pyanepsia*) Атински празник в чест на Аполон и Артемида на седмия ден на месец пианепсион (➜). Празнуващите ядели бакла (от *pyanos*, „бакла“).

пианепсион (стгр. *Pyanepsion*) Четвъртият месец от атическия календар, от 15 октомври до 15 ноември.

Пигмалион (лат. *Pygmalion*) *мит.* **1.** Цар на Тир, син на Бел и брат на Дидона. След смъртта на баща си се възкачил на трона, но скоро станал омразен на хората заради жестокостта и алчността си. Убил богатия жрец Сихей, съпруг на сестра му, за да си присвои богатството му. Но Дидона избягала със съкровищата на съпруга си и с група приближени в Африка и основала там Картаген. **2.** Цар на Кипър и прочут скулптор. Понеже не одобрявал разпуснатите нрави на своите съгражданки, решил да остане ерген и да се посвети изцяло на изкуството си. После обаче се влюбил отчаяно в една статуя на девойка, изваяна от него. Афродита, трогната от нещастието му, го съжалила и превърнала статуята в истинска жена. Творецът се оженил за нея и тя му родила син Пафос (➜), който основал едноименния град.

пигмеи (стгр. *Pygmaioi*, лат. *Pygmaei*) *мит.* Митическо племе джуджета, което живеело по брегове на океана, на юг от Египет. През есента се сражавали с жеравите, идващи от Скития, за да опустошават земите им. Нападнали Херакъл, който бил заспал в африканската пустиня, след като убил Антей, и започнали да го пробождат със стрелите си. Героят, учуден от смелостта им, увил няколко от тях в кожата на немейския лъв и ги занесъл на Евристей.

Пиер (лат. *Pieros* или *Pierus*) *мит.* **1.** Син на Аполон, който въвел култа на музите и затова бил наречен техен баща. **2.** Цар на Ематия, който имал девет дъщери, наречени на деветте музи. Девойките решили да се състезават в изкуството да пеят с музите, но след като били победени, били превърнати от тях в свраки.

Пиериди (лат. *Pierides*) *мит.* Друго име на музите, защото били родени в Пиерия или защото живеели на планината Пиерий, посветена на тях, или най-сетне, защото били наричани „дъщерите на Пиер“ (➜).

Пиерия (лат. *Pieria*) Крайбрежна област в Македония, която се простирала до подножието на планината Олимп.

Пиетас (лат. *Pietas*) *мит.* Абстрактно римско божество. Представлява персонификация на чувството на любов и преданост към боговете, родината и семейството. На *Pietas* бил посветен храм в подножието на Капитолийския хълм. Богинята била изобразявана върху монети като матрона, палеща тамян върху олтар.

Пиза (лат. *Pisa*) *геогр.* Град в Елида, близо до Олимпия. Годината, в която се празнували олимпийските игри, се наричала *Pisaeus annus*.

Пизистрат (стгр. *Peisistratos*, лат. *Pisistratus*) (около 600–528 г. пр.Хр.) Атински политик, аристократ, произхождащ от евпатридите. След една победа срещу Мегара успял да заграби върховната власт чрез измама. Нанесъл си сам рани по тялото и обявил, че на път за Атина бил нападнат от политическите си противници. Така получил охрана от 50 въоръжени мъже, с които превзел Акропола и установил в Атина режим, основаващ се на демагогията. Подкрепяли го бедните слоеве на обществото, селяните и пастирите. Правителството му било два пъти сваляно от аристократите, но след дълго изгнание в Евбея Пизистрат се завърнал в Атина, завзел властта със сила и управлявал до смъртта си. Бил справедлив и умерен човек, развил търговията, покрил града с обществени постройки и красиви паметници и основал първата обществена библиотека. Наследили го синовете му Хипий и Хипарх, наречени Пизистратиди (➜).

Пизистратиди (стгр. *Peisistratidai*, лат. *Pisistratidae*) Хипий и Хипарх (➜), синовете и наследниците на Пизистрат (➜).

Пизон (лат. *Piso*) Римско фамилно име, принадлежащо на Калпурниевия род. **1. Пизон, Луций Калпурний** (лат. *Lucius Calpurnius*) (II в.пр.Хр.) Народен трибун, консул и цензор, създал *lex Calpurnia*, насочен срещу корупцията и изнудването. Неговата честност и мъдрост му заслужили прякора *Frugi* („мъдър и разумен“). **2. Пизон, Гней Калпурний** (лат. *Gnaeus Calpurnius*) (?–20 г.сл. Хр.) Консул и управител на Сирия по времето на Тиберий. Като неприятел на Германик го обвинили, че го е отровил. Бил оправдан поради липса на доказателства, но чувствайки се сам и изоставен от приятелите си и преди всичко от Тиберий, се самоубил. **3. Пизон, Гай Калпурний** (лат. *Gaius Calpurnius*) (?–65 г.сл.Хр.) Консул и управител на Далмация при император Клавдий. Организирал заговор срещу Нерон, в който участвали най-известните личности от онова време, сред които Лукан, Сенека, Петроний и много сенатори. След разкриването на заговора Калпурний Пизон си прерязал вените.

Пик (лат. *Picus*) *мит.* Древно италийско божество, син на Сатурн и баща на Фавън. Обикнал Помона и отблъснал влюбената в него Кирка. Тя, вбесена, го докоснала с вълшебната си пръчка и го превърнала в кълвач.

Пикумн (лат. *Picumnus*) ➜ *Пилумн, Стеркул.*

пилагори (стгр. *pylagorai*) Представители на някоя елинска държава в заседанията на амфиктионите.

Пилад (лат. *Pylades*) *мит.* Син на цар Строфий от Фокида и на една сестра на Агамемнон. Когато Орест (➜) бил приютен в двора на Строфий, Пилад станал негов верен и неразделен приятел, придружил го и присъствал в драматичните му перипетии и странствания. Орест го възнаградил, като му дал за съпруга сестра си Електра. От връзката им се родили Медонт и Строфий.

пилани (лат. *pilani*)Така се наричали римските войници, въоръжени с копие (*pilum*), които се сражавали в третия боен ред. По-късно били наречени триарии.

Пилат, Понтийски (лат. *Pilatus, Pontius*) (I в.сл.Хр.) Римски прокуратор в Юдея от 26 до 36 г.сл.Хр. Според евангелията не посмял да се противопостави на синхедрина и на освирепялата тълпа евреи и допуснал, без да поеме отговорността за това, Исус Христос да бъде разпънат на кръста.

pileati лат. (*пилеати*) В Рим робите, за които търговецът (*mango*) не гарантирал. Наричали се така от плъстената шапка с форма на конус, която търговецът поставял на главите им. Така били наричани и освободените роби.

pilleus лат. (*пилеус*) Шапка с връх (*apex*) във вид на конус. Римските жреци, предимно фламините и салиите, я носели по време на церемониите; *flamen dialis* я носел винаги. Тя била бяла и изработена от агнешка кожа. Носели я също освободените роби, както и тези, които били продавани без гаранция.

pilum лат. (*пилум*) Тежко копие, с което били въоръжени триариите, наричани още и пилани.

Пилумн (лат. *Pilumnus*) *мит.* Италийско божество. Заедно с Пикумн бил защитник на къщата и новородените. Носел чук (*pilum*), с който научил хората да стриват зърното.

Пимплеиди (стгр. *Pimpleides Mousai*, лат. *Pimpleides*) *мит.* Прякор на музите, идващ от местност в Пиерия (Пимпла), където имало извор, посветен на тях.

Пинд (лат. *Pindus*) *геогр.* Планинска верига между Тесалия и Епир, посветена на музите.

Пиндар (лат. *Pindarus*) (около 518–438 г.пр.Хр.) Велик старогръцки поет, творил в областта на хоровата лирика. Роден бил в Киноскефале в Беотия в знатно семейство. Живял предимно в Тива, но пребивавал и в Сицилия при тирана на Сиракуза Хиерон и при Терон, тиран на Акрагант. От него са останали 14 епиникии, озаглавени Олимпийски, 12 – Питийски, 11 – Немейски, и 7 – Истмийски. Епиникият или триумфалната ода обикновено била разделена на три части: възхвала на победителя в игрите с прослава на неговия род, митологичен разказ и сентенциозни и морализаторски размишления. Внезапното преминаване от една тема на друга не с логически, а чрез лирични връзки, станали пословични за автора, изтънчените образи и разнообразието на ритмите, използвани за нарушаване на монотонността, разпалеността на възхвалата правят Пиндар уникален и неподражаем. От другите му произведения (химни, пеани, дитирамби, партении) до нас са достигнали само фрагменти.

Пир (лат. *Pyrrhus*) **1.** *мит.* Прякор на Неоптолем (➜). **2.** (около 319–272 г.пр.Хр.) *ист.* Цар на Епир, потомък на Еакидите. Станал цар на дванайсет години. Бил въвлечен в борбите между диадохите и се сражавал при Ипсос (301 г. пр.Хр.) на страната на Деметрий Полиоркет. Впоследствие бил свален от трона и изпратен като заложник в Александрия, в Египет. Там спечелил доверието на Птолемей, който му дал за съпруга дъщеря си и му възстановил царството Епир. Напразно се опитвал да превземе Македония и след като не успял, насочил интереса си

към Италия. Бил повикан на помощ от Тарент срещу римляните. Успял да ги победи при Хераклея в 280 г.пр.Хр. и при Аускулум в 279 г. пр.Хр. Тези победи обаче му стрували огромни загуби. Известни са думите му: „Още една такава победа, и ще се върна в Епир сам“. Оттогава изразът *Пирова победа* е станал пословичен за успех, постигнат на много висока цена. Присъствието му притеснявало и другите сили в Средиземно море, така че дори Картаген се съюзил с Рим срещу него. Пир се прехвърлил в Сицилия и разбил картагенците при нос Лилибей. Арогантността му обаче намалила подкрепата на населението за него и той се върнал в Италия. Там в 275 г.пр. Хр. бил победен от консула Курий Дентат при град Малевентум (преименуван след това на Беневентум) и се принудил да се върне в Епир. Отново се опитал да подчини Македония и да завладее Пелопонес, но срещнал съпротивата на Спарта. Когато се канел да подчини Аргос, бил убит.

Пира (лат. *Pyrrha*) *мит.* Дъщеря на Епиметей и Пандора и съпруга на Девкалион (➜).

Пирам (лат. *Pyramus*) *мит.* Младеж, първенец от Вавилон. Бил щастливо влюбен в красивата Тисба, но родителите на двамата се противопоставяли на тяхната връзка. Тогава младежите били принудени да си говорят тайно през една пукнатина в стената, обща за двете съседни къщи. Един ден решили да се срещнат при гроба на Нин, под една бяла черница, извън градските стени на Вавилон. Първа пристигнала Тисба. След малко видяла да се приближава лъвица, изцапана с кръвта на току-що разкъсаната плячка. Изплашена, девойката побягнала и изпуснала на земята воала си. Когато Пирам пристигнал, видял воала на Тисба, който лъвицата била разкъсала и изцапала с кръв, и помислил, че Тисба е убита от дивите зверове. От скръб пронизал с меча гърдите си. Малко след това Тисба се върнала на уреченото място и като видяла умиращия Пирам, се убила със същия меч. От тогава плодовете на дървото, под което се разиграла драмата, сменили белия си цвят с червения цвят на кръвта.

Пирея (стгр. *Peiraieus*, лат. *Piraeeus*) *геогр.* Прочуто пристанище на Атина, разположено при устието на река Кефиз, на няколко километра от града. Свързвало се с него посредством две дълги стени, построени по нареждане на Темистокъл и после на Перикъл. Темистокъл го разширил, така че пристанището събирало до 400 кораба. В 404 г.пр.Хр.стените били сринати до основи от спартанския военачалник Лизандър.

Пирена (лат. *Pyrene*) *мит.* **1.** Дъщеря на иберийския цар Бебрикс. Била похитена от Херакъл, който гостувал в царския дворец на път за остров Еритея (➜ *Герион*). Девойката родила след това чудовищно влечуго и потресена избягала в планините, наречени на нея Пиренеи. Там тя била разкъсана от зверовете. **2.** (стгр. *Peirene*) Дъщеря на Ебал и Ахелой. След смъртта на сина си, убит от Артемида, плачела непрекъснато и затова била превърната в извор.

Пиритой (стгр. *Peirithoos*, лат. *Pirithous*) *мит.* Цар на лапитите, син на Иксион и на Дия. Състезавал се с Тезей, за да подложи на

изпитание силата му, но после станали големи приятели, уважавайки се взаимно. Пиритой се оженил за Хиподамея и на сватбата поканил кентаврите и най-силните гръцки герои. Когато Евритион, един от кентаврите, опиянен от виното, се опитал да похити младоженката, избухнал жесток бой, известен като *борбата между кентаврите и лапитите*. Кентаврите били победени и благодарение на Тезей. Впоследствие Пиритой помогнал на Тезей да отвлече Елена и слязъл с него в Ереб, за да изведе оттам Персефона. Двамата приятели били заловени от Хадес. Тезей бил освободен от Херакъл, докато Пиритой според една легенда бил завързан за огненото колело като баща си Иксион (➜), а според друга бил разкъсан от Цербер.

pyrrhiche стгр. (*пирихе*) Спартански боен танц, изпълняван от въоръжени мъже под звуците на флейта.

Пирон (стгр. *Pyrron*, лат. *Pyrrho*) (около 360–270 г.пр.Хр.) Старогръцки философ от скептическата школа, роден в Елида, ученик на Анаксарх. Твърдял, че човек не може да знае нищо, че за всеки аргумент има достатъчно противоположни концепции, все толкова достоверни. Тази констатация според Пирон давала възможност на мъдреца да достигне атараксия, т.е. пълно спокойствие на духа.

pistrinum лат. (*пистринум*) Мелница. Често в патрицианските домовете в Рим тя се намирала в близост до кухнята и била въртяна от робите.

Питагор (лат. *Pythagoras*) (около 570–496 г.пр.Хр.) Старогръцки философ и математик, роден на остров Самос. Пътешествал много из Египет, Халдея, Персия и в много други източни страни, влизайки в контакт с местните обичаи и религии, които се отразили на неговите философски идеи. Установил се в Кротон, в Южна Италия, където основал философска школа. Учениците му били организирани в секта с много строги нрави и водели аскетичен живот. Тъй като питагорейците подкрепяли аристократичните режими, били преследвани от демократичните правителства и принудени да емигрират в Гърция. Самият Питагор намерил подслон в Метапонт, където и умрял, вероятно убит при народен бунт. Направил открития в областта на математиката (прочутата Питагорова теорема), музиката, астрономията. Той пръв въвел теорията за метампсихозата (прераждането на душата), възприета после от Платон и други философи. Създал теория за хармоничната структура на света, основаваща се на числата, в която звездите се движели сами, разпространявайки мелодични звуци (хармония на сферите).

Питак (лат. *Pittacus*) (около 650–570 г.пр.Хр.) Политик от Митилин, сражавал се заедно с Алкей (➜) срещу тирана Меланкър и спечелил победа срещу атиняните, като със съобразителност надвил в двубой техния предводител. Станал върховен магистрат в Митилин. Управлявал с голяма умереност и мъдрост и напуснал властта доброволно. Смятан бил за един от седемте мъдреци на Гърция. Неговите мъдри мисли били издълбани върху стените на храма на Аполон в Делфи.

Питей (лат. *Pytheas*) (IV в.пр.Хр.) Старогръцки мореплавател и географ, роден в Масилия (днес Марсилия). Стигнал до северните морета и в произведенията си, написани на старогръцки език, описал пътешествията си около британските острови и първи споменал остров Тула.

Питийски (лат. *Pythius*) *мит.* Прякор на Аполон, даден му за убийството на Питон.

Питийски, игри (лат. *Pythia*) Прочути игри, които се организирали в околностите на Делфи в чест на Аполон. Отначало се провеждали на девет години, а от VI в. пр.Хр. на всеки четири. Състояли се от гимнастически и музикални състезания и конни надбягвания. Победителят бил награждаван с лавров венец.

Пития 1. (лат. *Pythia*) Жрица на Аполон Питийски в Делфи. Предсказвала в състояние на транс, давайки двусмислени отговори. Седяла на триножник върху пукнатината на една скала, от която излизали опияняващи изпарения. 2. (лат. *Pythias*) Грешно име на философа Финтий. (➜) *Дамон*.

Питон (*Python*) *мит.* Гигантски дракон, син на Гея, пазач на оракула в Делфи. Бил убит от Аполон, който отмъстил за майка си Лето (➜). За да отпразнува победата си, богът основал Питийските игри и ставайки господар на оракула, покрил с кожата на Питона триножника, на който седяла Пития.

Пиценум (лат. *Picenum*) Област в Централна Италия, стигаща до Адриатическо море. Главният ѝ град бил *Аскулум*, днес Асколи.

пиценци (лат. *Picentes*) Италийско племе, населявало областта Пиценум. Били съюзници на римляните и територията им била присъединена към Рим в 268 г.пр.Хр.

Плавт, Тит Макций (лат. *Plautus, Titus Maccius*) (около 254–184 г. пр.Хр.) Римски комедиограф, роден в Сарсина, в Умбрия. Бил актьор и ръководел няколко театрални трупи, но после, тъй като изпаднал в крайна мизерия, се принудил да си изкарва прехраната с различни и често нископлатени работи. По този начин обаче влизал в контакт с обикновените хора от народа, наблюдавал ги внимателно и успял впоследствие да възпроизведе на сцената серия типични персонажи, често карикатурни, но винаги близки с реалността. Неговите комедии са палиата (*fabulae palliatae*) и са вдъхновени от новата атическа комедия, но са изпълнени с реплики, написани на остър и двусмислен език, с богати и заплетени сюжети, с размяна на персонажите, с неочаквани обрати, които са типично римски. Той постига комичност, разкривайки безжалостно пороците на обществото чрез персонажи като скъперника, стария развратник, търговеца мошеник, войника самохвалец и т.н. Приписвани му били около сто и трийсет комедии, но Варон посочва като напълно автентични само двайсет и една, сред които: „Амфитрион" (*Amphitrio*), „Магарешка комедия" (*Asinaria*), „Бакхидите" (*Bacchides*), „Пленници" (*Captivi*), „Менехми" (*Menaechmi*), „Търговецът" (*Mercator*), „Войникът самохвалец" (*Miles gloriosus*), „Псевдол" (*Pseudolus*) и „Грубиянът" (*Truculentus*). Комедиите му имали много голям успех. Дори след смъртта му в Рим те продължили да бъдат представяни до периода на късната империя.

plagium лат. (*плагиум*) В римското право престъплението, извършено

от този, който купува свободен човек и го задържа или продава като роб. Наказвало се строго, дори със смърт.

Планк, Луций Мунаций (лат. *Plancus, Lucius Munatius*) Легат на Цезар в Галия, основал в 43 г.пр.Хр. град *Lungdunum* (днес Лион), който се превърнал в главен кръстопът на Галия. После преминал на страната на Антоний. Загубил всякакво достойнство, за да спечели благоволението му, и се превърнал в жалък ласкател на Клеопатра и самия Антоний. След битката при Акциум не се поколебал да премине на страната на Октавиан. Бил приятел на Цицерон. Хораций му посветил една ода.

Платея (стгр. *Plataiai*, лат. *Plataeae*) Град в Беотия, разположен на юг от Тива, близо до планината Китерон. Известен е с победата на гърците в 479 г.пр.Хр. срещу войската на Персия, предвождана от Мардоний.

Платон (стгр. *Platon*, лат. *Plato*) (427–347 г.пр.Хр.) Прочут старогръцки философ, роден в Атина, в аристократично семейство, син на Аристон. Според някои биографи в действителност се казвал Аристокъл, но заради едрия си ръст получил прякора *Platon*, от *platys* „широк". Бил ученик на Сократ. След смъртта на учителя си напуснал Атина от мъка и в знак на протест и отишъл в Мегара. Впоследствие пътувал много: бил в Италия, Кирена, Египет, Азия. В Сиракуза се запознал с тирана Дионисий Стари. След разрив с него той го изгонил и го дал на един спартански кораб, а екипажът му го продал в робство. Бил откупен веднага и се завърнал в Атина. Там, в градините, посветени на Академ, основал нова философска школа, наречена Академия. По покана на Дионисий Млади се върнал в Сиракуза, надявайки се да повлияе положително на новия тиран. Но разочарован се върнал в Атина, където умрял. Написал прочутите си диалози, в които изложил философските си възгледи или „доктрината на идеите", вечни и универсални стойности на всичко онова, което ни заобикаля. Сред най-известните му произведения са „Кратил", „Протагор", „Апология на Сократ", „Критон", „Федон"; „Закони" в 12 книги, „Държавата" в 10 книги. В „Държавата" описва своята теория за идеалното държавно устройство, основано на три класи: занаятчии, търговци, селяни и т.н., които притежават богатство и движат икономиката напред, но нямат власт и следователно нужда от култура и мъдрост; войници или стражи, които живеят в колектив и не притежават нищо лично, но получават от държавата това, което им е необходимо, за да живеят; философите, третата класа, която е малочислена, но в нея е властта и културата. Представителите на третата класа управляват и ръководят правосъдието според принципите си, дори и те да са жестоки, без да трябва да се оправдават пред някого. Тази авторитарна и елитарна концепция говори за упадъка на демокрацията в Гърция

плебс (лат. *plebs*) ➔ *класи, римски социални.*

плебисцит (лат. *plebiscitum*) В Рим закон, гласуван и одобряван от народа на трибутните комиции.

Плейстен (стгр. *Pleisthenes*, лат. *Plisthenes*) *мит.* Син на Атрей и внук на Пелопс. Бил отгледан от Тиест. За да отмъсти на брат си Атрей, той изпратил Плейстен, който не го познавал, да го убие. Вместо това Атрей убил собствения си син, понеже не го разпознал.

плетър (стгр. *plethron*) Мярка за дължина, равна на 100 гръцки стъпки и 104 римски, съответстваща на около 30 метра.

Плеяда (лат. *Pleias*) Име, дадено на група от седем александрийски трагически поети, сформирана по времето на Птолемей Филаделф.

Плеяди (лат. *Pleiades*) *мит.* Име, дадено на седемте дъщери на Атлант, които имал от Океанидата Плейона. Техни сестри били Хиадите. Когато те умрели, Плеядите се самоубили от скръб. Били превърнати в звезди, образувайки съзвездието на Плеядите, шест от които се виждат добре, докато седмата, Меропа (➔), се забелязва трудно, защото според легендата се криела от срам, че се е омъжила за смъртен. Орион ги обичал и затова неговото съзвездие е поставено близо до тяхното. Имената на Плеядите били: Електра (майка на Дардан), Мая (майка на Хермес), Тайгета, Алкиона (майка на Хирией), Келенò (майка на Лик и Никтей), Стеропа, Меропа (майка на Главк).

Плиний (лат. *Plinius*) Име на римски род, към който принадлежали двама големи писатели. **1. Плиний Секунд, Гай** или **Плиний Стари** (лат. *Plinius Secundus, Gaius* или *Plinius maior*) (23–79 г. сл.Хр.) Римски писател и известен учен, роден в Нови Ком. Бил приятел на Веспасиан, който го назначил за управител на Отсамна Испания. Бил поставен от император Тит начело на флота при нос Мизен. Точно тогава намерил и смъртта си заради любопитството си на учен. След като забелязал голям заплашителен облак над Везувий, пожелал да се приближи и слязъл на брега близо до изригващия вулкан. Загинал задушен. Усърден изследовател на природата, при пътуванията си той не се изморявал да събира информация и да прави изследвания. През деня се занимавал със задачите, свързани с длъжностите, които заемал, а нощите посвещавал на изучаване и писане, тъй като смятал, че времето, отделено за сън, е откраднато от живота. Най-важното му произведение е „Естествена история" (*Naturalis historia*) в 37 книги, в които събрал важни сведения по география, геология, зоология, ботаника, медицина и минералогия. **2. Плиний Цецилий Секунд, Гай**, наречен **Млади** (лат. *Plinius Caecilius Secundus, Gaius*) (61 или 62–113 г.сл.Хр.) Римски писател, племенник на Плиний Стари, от когото бил и осиновен. Бил ученик на Квинтилиан и показал дарбите си на оратор на форума още на деветнайсет години. Заемал важни политически длъжности. Бил назначен от император Траян, негов приятел, за управител на Витиния, където проявил изключителното си благородство. От ораторската му дейност до нас са достигнали само „Панегирик към Траян". Неговата слава се дължи най-вече на десетте книги „Писма". В тях с голямо майсторство и елегантност ни запознава с епизоди от своя живот и ни дава сведения за римското общество.

Плинтерии (стгр. *Plynteria*) Празник в чест на Атина, който продължавал няколко дни, започвайки от 19-и на месец таргелион (от 15 май

до 15 юни). На този празник измивали дървената статуя на богинята и изпирали дрехите й.

Плотин (лат. *Plotinus*) (205–270 г. сл.Хр.) Старогръцки философ неоплатоник, роден в Ликопол, Египет. Бил ученик на Амоний Сакас (➜). След като пътешествал дълго из Персия и Индия, се установил в Рим и там основал философска школа, посещавана от мъже и жени. Умрял в Кампания. Вероятно император Галиен искал да възстанови там един полуразрушен град, за да го повери на Плотин. Целта му била той да изпробва на практика правилността на политическата доктрина на Платон. Произведенията на Плотин били събрани от ученика му Порфирий под заглавие „Енеади“.

Плутарх (лат. *Plutarchus*) (около 46–120 г.сл.Хр.) Прочут старогръцки историк, роден в Херонея в Беотия. Изучавал философия в Атина, после пътувал много в Гърция и Египет. Установил се в Рим по времето на император Траян. Той оценил неговите качества и му поверил важни политически длъжности. След смъртта на императора се завърнал в Херонея, където умрял. Бил и член на жреческата колегия на Аполон Питийски в Делфи. Най-важното от неговите произведения е „Успоредни животописи“, в които съпоставя биографиите на гръцките с тези на римските пълководци или политици. Те са приятно за четене съчинение благодарение и на многото анекдоти, вплетени в текста. От историческа гледна точка са написани с голяма обективност, имат и морализаторска цел. Били извор на вдъхновение за много писатели от следващите епохи. Останалите му творби са обединени под заглавието „Нравствени съчинения“ и са на историческа и философска тематика.

pluteum лат. (*плутеум*) Римски военен термин. Представлявал подвижен полегат плет на колела, който защитавал приближаващите се до стените на обсадения град.

Плутон (стгр. *Plouton*, лат. *Pluton*) ➜ *Хадес*.

Плутос (стгр. *Ploutos*, лат. *Plutus*) *мит.* Син на Деметра и Ясион. Според легендата бил ослепен от Зевс и по тази причина разпределял богатствата наслуки. Описван е куц, като символ на бавното идване на богатството.

Подалирий (стгр. *Podaleirios*, лат. *Podalirius*) *мит.* Син на Ескулап и Епиона, ученик на Хирон и прочут лекар. Участвал в Троянската война с брат си Махаон.

Подарга (стгр. *Podarge*) *мит.* Една от харпиите. От Зефир родила Ксант и Балий, двата изключително бързи коня на Ахил.

Подаркес (стгр. *Podarkes*) *мит.* Истинското име на Приам (➜).

podium лат. (*подиум*) Тераса, балкон в цирка или римския амфитеатър. Там заемали местата си императорите и знатните лица, за да присъстват на представленията.

полемарх (стгр. *polemarchos*) В Атина третият от деветимата архонти. Първоначално той бил върховен военачалник, а впоследствие се занимавал с правораздаването над метеки и чужденци. В Спарта бил началник на една *mora*.

pollex лат. (*полекс*) Римска мярка за дължина, равняваща се на една шестнайсета част от стъпката (➜).

полети (стгр. *poletai*) В Атина финансова комисия, съставена от десет полети, която отдавала на откуп държавните доходи.

Полиб (лат. *Polybus*) *мит.* **1.** Цар на Коринт. Съпругата му, която вероятно се наричала Перибея, нямала деца. Той й разрешил да осинови малкия Едип, когото негов пастир намерил изоставен на планината Китерон. **2.** Цар на Тива, който дал подслон на Менелай при завръщането му от Троянската война.

Полибий (лат. *Polybius*) (около 202–118 г.пр.Хр.) Старогръцки историк, роден в Мегалополис, в Аркадия. Привърженик на Ахейския съюз. Бил заведен в Рим като заложник. Там се сприятелил със Сципион Емилиан, който му дал пълна свобода да се занимава с наука и да пътува. Написал на старогръцки език „История“ на Рим в четирийсет книги. От тях са запазени изцяло първите пет фрагмента и част от останалите. Отнасял се задълбочено и критично към историческите събития в периода от 264 до 146 г.пр.Хр., като възхвалявал нарастващата мощ на републиката.

Полигнот (лат. *Polygnotus*) (V в. пр.Хр.) Прочут старогръцки живописец, роден в Тасос. Работил преди всичко в Атина в периода между 470 и 440 г.пр.Хр. От творбите му с митологически сюжети не е останало нищо. Бил много ценен заради новаторските си техники – употребата на повече цветове и търсенето на перспектива.

Полидамант (лат. *Polydamas*) *мит.* **1.** Троянски герой, връстник и приятел на Хектор, убит от Аякс. **2.** Атлет, надарен със свръхчовешка сила. Хвалел се, че може да спре препускаща колесница само с едната си ръка. Убил с удар на юмрука си един лъв, но загинал, премазан от огромен товар, който смятал, че ще може да задържи.

Полидевк (стгр. *Polydektes*) *мит.* Цар на остров Сериф. Приел и подслонил Даная и сина й Персей. Впоследствие се влюбил в Даная и за да може да се сближи с нея, отдалечил сина й, като го изпратил да му донесе главата на Медуза. Персей се върнал невредим от опасната експедиция и за да спаси майка си от досадното задиряне на Полидевк, извадил от торбата главата на Горгоната и го вкаменил. ➜ *Персей*.

Полидор (лат. *Polydorus*) **1.** *мит.* Малкият син на Приам, който според Омир бил убит от Ахил. Според друга легенда Приам, за да държи настрана момчето от войната, го поверил на Полиместор, царя на Херсонес, който бил женен за дъщерята на Приам Илиона. Когато Полиместор разбрал за падането на Троя, убил Полидор, за да вземе съкровищата му, и го хвърлил в морето. Хекуба намерила тялото му и отмъстила за него, като ослепила Полиместор. **2.** (I в. пр.Хр.) *ист.* Старогръцки скулптор, заедно с Агезандър и Атенодор автор на *Лаокоон*.

Полидора (лат. *Polydora*) *мит.* Друго име на *Лаодамея* (➜).

Полийд (лат. *Polyidus*) *мит.* Гадател и лечител. Синът на Минос Главк (➜) умрял, след като паднал в делва с мед. Полийд го съживил, като използвал една билка, понеже бил наблюдавал змия да съживява друга змия с нея.

Поликлет (стгр. *Polykleitos*, лат. *Polyclitus*) (V в.пр.Хр.) Гръцки скулптор, роден в Аргос. Живял в

Атина и бил съвременник на Перикъл и съперник на Фидий. Творял предимно статуи от бронз на атлети, изваяни според каноните на хармоничната красота, на симетрията и пропорциите, които се превърнали в модел за скулпторите от класическата епоха. Най-известното му произведение е „Дорифор" (копиеносец). Нарекли го Поликлет Стари, за да се различава от друг гръцки творец със същото име, живял по-късно.

Поликрат (лат. *Polycrates*) (?–522 г. пр.Хр.) Тиран на Самос. Завзел властта със сила заедно с двамата си братя, които после отстранил. Създал мощен флот. Съюзил се най-напред с египтяните, а после с Персия, като с корабите си ѝ помогнал да превземе Египет. Когато отишъл на посещение при сатрапа на Сарди, бил обвинен несправедливо в предателство и разпънат на кръст. Покровителствал изкуствата, литературата и науката, взел в двора си Анакреонт.

Поликсена (стгр. *Polixene*, лат. *Polyxena*) *мит.* Дъщеря на Приам и Хекуба, прочута с красотата си. Ахил бил влюбен в нея и я поискал за жена. Но привлечен в храма на Аполон с надеждата да я види там, гръцкият герой бил убит от засада от Парис. След падането на Троя в ръцете на гърците синът на Ахил Неоптолем убил Поликсена на гроба на баща си, за да отмъсти за смъртта му. Според друга легенда красивата девойка се самоубила на гроба на Ахил, към когото и тя изпитвала любов.

Полиместор (лат. *Polymnestor*) *мит.* Цар на Херсонес. Оженил се за дъщерята на Приам Илиона и подслонил младия Полидор, малкия брат на съпругата му, за да е далеч от Троянската война. Щом като разбрал за падането на града и за смъртта на Приам, убил момчето, за да вземе съкровището, което Полидор донесъл със себе си. Когато Хекуба намерила тялото на сина си, си отмъстила за смъртта му, като ослепила Полиместор.

Полимния (лат. *Polymnia*) *мит.* Една от деветте музи (➜).

Полиник (стгр. *Polyneikes*, лат. *Polynices*) *мит.* Син на Едип, царя на Тива, и Йокаста. Заедно с брат си Етеокъл изгонили баща си от царството и се възкачили на трона. Двамата се разбрали всеки от тях да царува по една година, но когато според уговорката дошло ред на Етеокъл да напусне трона, отказал да го направи и изпратил Полиник в изгнание. Той се подслонил при Адраст (➜), царя на Аргос, и се оженил за дъщеря му Аргея. Адраст решил да помогне на зет си да си възвърне трона на Тива и организирал експедиция, водена от седем смели войни. Този поход е известен като походът на *седемте срещу Тива*. Изходът му бил решен в двубой между Етеокъл и Полиник, в който двамата братя се убили взаимно. (➜) *Антигона.*

Полион, Гай Азиний (лат. *Pollio, Gaius Asinius*) ➜ *Азиний Полион, Гай.*

Полиперхонт (стгр. *Polysperchon*) (?–301 г.пр.Хр.) Пълководец на Александър Велики. След смъртта на царя Антипатър определил за негов приемник в регентството Полиперхонт, в ущърб на собствения си син Касандър. Той на свой ред се обединил с другите диадохи срещу него, смятайки го за узурпатор. Няма сведения за смъртта му, вероятно е загинал в битка.

Полит (лат. *Polites*) *мит.* Син на Приам и Хекуба. Тичал много бързо и затова бил изпратен да наблюдава движението на гръцката войска. В нощта на опустошаването на Троя Неоптолем го убил пред очите на Приам.

Полифем (лат. *Polyphemus*) *мит.* Чудовище циклоп, син на Посейдон и нимфата Тооса. Обитавал една пещера в склоновете на Етна, близо до брега на морето. Влюбил се в нимфата Галатея, но тя го отблъснала, защото била влюбена в красивия пастир Акид. Когато циклопът видял младежите да си говорят влюбено, обзет от ревност, откъртил една скала и смазал Акид. После по настояване на Галатея боговете го превърнали в едноименната река. По време на странстванията си Одисей и неговите другари се озовали в пещерата на Полифем. Циклопът ги затворил и започнал да изяжда всеки ден по двама от тях. Тогава хитрият гръцки герой измислил план, за да могат да се измъкнат. Напил гигантското чудовище и когато Полифем заспал, забил един нажежен кол в единственото му око и го ослепил. Циклопът се събудил, крещейки от болка, и клатушкайки се, се отправил към изхода на пещерата, за да попречи на пленниците си да избягат. Тогава съобразителният Одисей и спътниците му се вкопчили в търбусите на огромните му овце, които Полифем изкарвал от пещерата за паша, след като внимателно ги проверил, опипвайки гърбовете им. Всички гърци успели да се спасят, макар че Полифем, забелязвайки измамата, се мъчел да разруши кораба им, като хвърлял по него огромни парчета скали.

Полукс (стгр. *Polideukes*, лат. *Pollux*) *мит.* Син на Зевс и Леда, брат на Кастор. ➜ *Диоскури.*

померицум (лат. *pomerium*) Ивица свещена земя покрай градските стени както от външната, така и от вътрешната страна. Тя не се обработвала и не можела да се застроява.

Помона (лат. *Pomona*) *мит.* Италийско божество на плодовете, овощията и градините. Била изобразявана като млада жена с няколко ябълки в ръката си. Била съпруга на Вертумн.

Помпей (лат. *Pompeii*) *геогр.* Древен град на оските в Кампания, разположен в подножието на Везувий. Последователно попадал под властта на етруските, гърците и самнитите, и най-накрая на римляните. За тях той се превърнал в предпочитана лятна резиденция и много от известните граждани имали там вили. Пострадал тежко от едно земетресение в 63 г.сл.Хр. През 79 г.сл.Хр., при прочутото изригване на Везувий, останал погребан под лавата на вулкана заедно с Херкулан и други градове.

Помпей (лат. *Pompeius*) Име на римски род, към когото принадлежали известни личности. **1. Помпей Велики, Гней** (лат. *Pompeius Magnus, Gnaeus*) (106–46 г.пр. Хр.) Римски политик и военачалник. Произлизал от аристократично семейство. Застанал на страната на Сула срещу Марий и разбил войските на марианците в Сицилия и Африка. За тези си победи чествал триумф и получил прозвището Велики (*Magnus*). След смъртта на Сула се срещнал с Лепид и го победил (78 г.пр.Хр.). След това потушил въстанието на Серторий в Испания, триумфирал за втори път и бил избран за кон-

сул заедно с Крас. Концентрирал голяма власт в ръцете си и в края на консулата си бил натоварен със задачата да освободи Средиземно море от пиратите. Завършил успешно тази мисия за по-малко от три месеца. После победил Митридат, царя на Понт, и Тигран, царя на Армения. Превзел Понт, Витиния, Сирия и много други области в Мала Азия. На връщане акостирал в Бриндизи и доверявайки се на изключителната си популярност, разпуснал войската. Надявал се на триумф, но сенатът, изплашен от нарастващото му влияние, го оставил да чака една година, преди да го възнагради с тази почест. Тогава Помпей се съюзил с Крас и Цезар, с които образувал първия триумвират. Заздравил тази връзка, като се оженил за дъщерята на Цезар, Юлия. Триумвирите си поделили властта и той получил Испания и Африка. Но докато Цезар бил далеч, за да води военната кампания в Галия, Помпей се възползвал от отсъствието му и се сближил със сената, който му поверил важни мисии. За това помогнал и Цицерон, завърнал се с негова помощ от изгнание. След смъртта на Крас и малко преди това на съпругата му Джулия той бил избран за консул и останал сам срещу нарастващата популярност на Цезар, към когото изпитвал завист и страх. Сенатът подкрепял Помпей и му дал извънредни пълномощия, а същевременно взел и решение, с което неговият съперник се задължавал да се върне в Рим, като освободи войската си. Но Цезар дал доказателство за своето превъзходство, като преминал с легионите си р. Рубикон (49 г.пр.Хр.), предизвиквайки така сената, който поверил на Помпей задачата за спасяване на Републиката. Това било началото на гражданската война. Помпей преминал в Гърция, но Цезар го последвал и в битката при Фарсал (48 г.пр.Хр.) разбил войската му. Тогава Помпей потърсил убежище в Египет, надявайки се на закрилата на Птолемей XIII, възстановен от него на трона. Царят обаче се оказал неблагодарен и накарал да убият Помпей от страх от Цезар, като му изпратил отрязаната глава на неприятеля му. Надявал се, че така ще получи неговото благоволение. Цезар обаче плакал и отдал почести на своя голям съперник. **2. Помпей Велики, Секст** (лат. *Pompeius Magnus, Sextus*) (?–35 г. пр.Хр.) Римски политик и военен, син на предходния. Продължил борбата на баща си срещу Цезар и бил победен при Тапсос, в Африка (46 г.пр.Хр.). После преминал в Испания, където при Мунда, сражавайки се заедно с брат си Гней, отново бил победен (45 г.пр.Хр.). След смъртта на Цезар поел командването на флота, но срещнал съпротивата на втория триумвират. Тогава блокирал с корабите си доставките за Рим и принудил Октавиан и Антоний да подпишат в Мизенум договор с него, с който му се давала властта над Сицилия, Сардиния, Корсика и Пелопонес. Впоследствие, след подновяването на военните действия, бил победен от Октавиан при Навлох (36 г. пр.Хр.) и се наложило да избяга в Азия. Там, в Милет, бил убит от емисар, изпратен от Антоний.

Помпоний (лат. *Pomponius*) Име на римски род, към който принадлежали известни личности, сред които Помпоний Атик (➔ *Атик*) и Помпоний Мела (➔ *Мела*).

Понт (лат. *Pontus*) **1.** *мит.* Древно морско божество. Понт бил син на Гея и баща на Нерей, Тавмант, Форкин и Кетò. **2.** *геогр.* Област в Мала Азия, разположена между Евксинския понт (днес Черно море), откъдето идва и името ѝ, Пафлагония, Армения и Кападокия. Достигнала най-голям разцвет при царуването на Митридат Велики (➔).

Понт, Евксински (лат. *Pontus Euxinus*) *геогр.* Днес Черно море.

Понтий (лат. *Pontius*) Име на самнитски, по-късно на римски род, към който принадлежали Гай Понтий Аквила (➔ *Аквила*), Гай Понтий Херений (➔ *Херений*) и Пилат Понтийски (➔ *Пилат*).

понтифекс (лат. *pontifex*) В Рим член на колегията на жреците, които бдели над официалния религиозен култ. Тази колегия била въведена от Нума Помпилий. Върховният жрец, *pontifex maximus*, стоял начело на колегията на жреците и имал задължението да попълва *Annali pontifici*, в които се отбелязвали събитията през годината.

popa лат. (*попа*) В Рим жрец от понисък ранг, който приготвял всичко необходимо за жертвоприношението. Закарвал жертвеното животно до олтара, където с един удар го убивал с чук (*malleus*).

Попея Сабина (лат. *Poppaea Sabina*) (?–65 г.сл.Хр.) Римска матрона, дъщеря на Тит Олий. Била изключително красива и изискано елегантна жена. Омъжила се за Руф Криспин, после за бъдещия император Отон, фаворит на Нерон. Нерон обаче му я отнел, като изпратил съперника си далеч от Рим. Попея се грижела много за красотата си и всеки ден се къпела в магарешко мляко, за да запази мека кожата си. За тази цел имала на разположение петстотин магарици. Радвала се много кратко време на благоволението на императора и станала жертва на неговата жестокост и бяс – пребил я с ритници в корема, когато била в напреднала бременност.

popina лат. (*попина*) В Рим кръчма, гостилница, посещавана от простолюдието. Така се наричала и храната, предлагана в кръчмата.

Популония (лат. *Populonia*) **1.** *мит.* В Рим епитет на Юнона като закрилница на града от унищожаване и опустошаване (на латински *populor* означава „опустошавам"). **2.** *геогр.* Древен град в Етрурия,близо до морския бряг.

Пор (лат. *Porus*) (IV в.пр.Хр.) Индийски цар. Бил победен от Александър Велики при р. Хидасп. С благородното си и гордо поведение накарал македонския завоевател да му остави царството, към което били прибавени други провинции. Останал верен съюзник на Александър.

Порима (лат. *Porrima*) Древно италийско божество, сестра и приятелка на Кармента и Постворта. Ръководела трудните раждания и миналите събития, докато Постворта направлявала бъдещето.

Порсена (лат. *Porsena*) (VI в.пр. Хр.) Цар на Клузиум (днес Киузи), в Етрурия. След изгонването на Тарквиниите искал да върне на трона Тарквиний Горди, като се опитал да завладее Рим. Бил спрян благодарение на героизма на Хораций Коклес и Муций Сцевола.

portorium лат. (*порториум*) В Рим данък, мито, поставяни на транзитните стоки.

Портун (лат. *Portunus*) *мит.* Римско божество, закрилник на пристанищата. В негова чест всяка година на 17 август се организирал празникът *Portunalia*.

Порфирий (лат. *Porphyrius*) (около 233–305 г.сл.Хр.) Известен римски философ неоплатоник, роден в Тир. Бил ученик на Лонгин и Плотин. Живял в Рим и после в Сицилия. След завръщането си в Рим ръководил неоплатоническата философска школа, бил учител на Ямблих. Написал биография на Плотин (➜) и подредил и издал съчинението му „Енеади".

посейдеон или **посидеон** (стгр. *Poseideon*) Шестият месец от атическия календар, който продължавал от 15 декември до 15 януари.

Посейдон (стгр. *Poseidon*) *мит.* Син на Кронос и Рея Кибела, брат на Зевс, Хадес и други божества. Едва роден, той също бил погълнат от баща си, но после бил изхвърлен жив. Когато Зевс поел властта над небето и земята, поверил на Посейдон морското, а на Хадес подземното царство. Но Посейдон завидял на брат си за неговата власт, опълчил се против него и се опитал да го окове във вериги. Зевс, за да го накаже, го принудил да прекара една година на земята, през която построил стените на град Троя за царя Лаомедонт. Въпреки всичко бил на страната на Зевс в борбата му срещу титаните и гигантите, които искали да детронират царя на Олимп. Морският бог бил изобразяван върху голяма раковина, която му служела за колесница и била теглена от делфини или морски коне, в ръката си държал тризъбец, с който, удряйки земата, предизвиквал земетресения и появата на нови острови. Оженил се за Амфитрита, от която се родил Тритон. Имал още много любими жени и много деца: от нимфата Тиро – Нелей и Пелий; от Тооса му се родил Полифем; от Гея – Антей. Характерът му бил непостоянен, често се показвал жесток и отмъстителен, както с Одисей, когото преследвал за ослепяването на Полифем. Атиняните, които го почитали много, му принасяли в жертва бикове и коне и посветили на него един месец – *посейдеон* (➜). В негова чест в Коринт се празнували Истмийските игри. От Гърция култът му преминал и в Италия, където римляните го отъждествявали с Нептун, италийското божество на водите.

Поствbooрта или **Поствверта** (лат *Postvorta* или *Postverta*) *мит.* Древно италийско божество, сестра и приятелка на Кармента и Порима. Направлявала бъдещето, докато Порима ръководела миналите събития и трудните раждания.

postliminium лат. (*постлиминиум*) Правото на римския гражданин, който е бил затворник или изгнаник, да се завърне в родината и да получи предишните си права.

Постумий, Авъл (лат. *Postumius, Aulus*) (VI–V в.пр.Хр.) Римски консул, който победил латините, съюзени с Тарквиниите, в известната битка при езерото Регил (496 г. пр.Хр.).

Потос (стгр. *Pothos*) *мит.* Олицетворявал любовния копнеж и влизал в свитата на Афродита.

Праксител (лат. *Praxiteles*) (IV в. пр.Хр.) Един от най-големите атински скулптори. За да изработи перфектните си и изпълнени с грация и хармония творби използвал ценния мрамор от остров Парос. Едни от най-известните му произведения са „Афродита Книдска", „Сатирът", „Хермес с малкия Дионис".

prandium лат. (*прандиум*) В Рим леко ядене около пладне.

Пратин (стгр. *Pratinas*) (540–470 г. пр.Хр.) Старогръцки трагически поет, роден във Флиунт. Смята се за създател на *сатиричната драма*. Написал и 18 трагедии.

прашкари (лат. *funditores*) Римски войници, които се сражавали с прашка (*funda*).

praedium лат. (*предиум*) В Рим имот, градско или селско имение с прилежащите постройки.

praeco лат. (*преко*) В Рим глашатай, вестител, който развивал дейността си на комициите, в съда, на зрелищата и на търговете.

praerogativa лат. (*прерогатива*) В Рим центурията, която гласувала първа на комициите.

Прет (стгр. *Proitos*, лат. *Proetus*) *мит.* Син на Абант, царя на Аргос, и на Аглая, брат-близнак на Акризий. След смъртта на бащата двамата братя си оспорвали трона и спечелил Акризий. Прет намерил подслон в Ликия при цар Иобат и се оженил за дъщеря му Стенебоя, наричана още Антея. След като се върнал в Арголида, с помощта на тъста си получил властта на Тиринт. Съпругата му Стенебоя се влюбила в Белерофонт и тъй като той не отговорил на чувствата ѝ, тя наклеветила героя пред съпруга си. Прет изпратил Белерофонт в Ликия при Иобат с писмо, в което молел тъста си да го убие (➜ *Белерофонт*). От Стенебоя Прет имал три дъщери, наречени Претиди (➜), и един син, Мегапент.

претекста (лат. *praetexta*) В Рим тога, обшита с пурпур, носена от жреците, магистратите и момчетата до навършване на 17-годишна възраст.

претекста, фабула (лат. *praetexta, fabula*) Римска национална драма, в която актьорите носели *toga praetexta*. Сюжетът ѝ бил митологичен или от римската история. Този драматичен вид бил въведен от Гней Невий (➜).

Претиди (стгр. *Proitides*, лат. *Proetides*) *мит.* Така се наричали Лизипа, Ифиноя и Ифианаса, дъщерите на Прет и Стенебоя. Хера ги наказала с безумие, защото се смятали за по-добри от нея. Според друга легенда били наказани от Дионис, защото не признавали култа му. Те бродели по полята, въобразявайки си, че са крави. Нападали пътниците, защото смятали, че ще ги впрегнат в рало. Били излекувани от Меламп, който се оженил за Ифианаса.

претор (лат. *praetor*) Римски магистрат, първо началник на войската, после граждански магистрат, чиито функции били различни от тези на консула. Преторите били избирани на центуриатните комиции, след като навършат четирийсет години и оставали на тази длъжност една година. *Praetor urbanus* имал юрисдикция върху римските граждани, а *praetor peregrinus* върху чужденците. След изтичането на мандата им били изпращани да управляват провинциите като *propraetores*.

преторианци (лат. *praetoriani*) В Рим така били наричани войници-

те от императорската гвардия, въведена от Август. Тя се състояла от девет кохорти.

преториум (лат. *praetorium*) В римския военен лагер така се наричала палатката на пълководеца, както и пространството пред нея, където се събирала войската.

префект (лат. *praefectus*) В Рим длъжностно лице, което оглавявало някаква служба или колегия. Функциите им били най-различни: *praefectus aerarii* управлявал държавната хазна, *praefectus classis* командвал флота, *praefectus equitum* бил началник на конниците, *praefectus morum* – цензор, *praefectus praetorii* – началник на императорската гвардия. *Praefectus urbis* управлявал град Рим и замествал консулите, когато те отсъствали от града, за да водят войни или по други причини.

префектура (лат. *praefectura*) Италийски град през републиканската епоха, в който правосъдието се ръководело от префекти, делегирани от претора на Рим. Те били наричани *praefecti iuri dicundo.*

praefica лат. (*префика*) В Рим оплаквачка на погребенията, на която било заплащано.

Приам (лат. *Priamus*) *мит.* Последният троянски цар, син на Лаомедонт. Истинското му име било Подарк, но го нарекли Приам (от *priamai*, което на старогръцки означава „откупвам“), защото бил откупен от сестра си Хезиона, след като Херакъл го пленил и завел в Гърция. Когато се възкачил на трона, се оженил за Хекуба, от която имал много деца, сред които Хектор, Хелен, Дейфоб, Парис, Креуса, Касандра, Полидор. Имал и други, но от други жени (вероятно 50 сина и 50 дъщери). По време на царуването си направил Троя цъфтяща и влиятелна. После обаче заради сина си Парис, който откраднал Елена, Приам трябвало да води една дълга война срещу гърците, която завършила с падането на града в ръцете на неприятелите и неговото опожаряване. В отчаяния си последен опит да възпре нападателите Приам облякъл доспехите си и искал да се хвърли в боя, но бил възпрян от Хекуба. Тя го убедила да се приюти при олтара на Зевс със сина им Полит. Там обаче заварил Неоптолем, който убил младежа и съсякъл стария цар.

Приап (лат. *Priapus*) *мит.* Божество на оплодителната сила, на полята и градините. Бил син на Дионис и Афродита. Родил се в Лампсак, където майка му го изоставила, изплашена от грозотата му. Израснал там, водейки разгулен живот, което принудило жителите на града да го изгонят. После го повикали отново, за да закриля нивите, градините, прехраната и му посветили култ. Като символ на мъжката сила, той бил изобразяван като ниско, набито същество с прекомерно голям фалос и кози уши.

приапии (лат. *priapeia*) Закачливи и най-вече цинични стихове, посветени на Приап. Някои от тях принадлежат на Катул и Тибул.

примипил лат. (*primipilus*) Центурион, обикновено най-възрастният и най-достойният, който командвал първата манипула триарии.

принцепс (лат. *princeps*) **1.** В Рим така се наричал човек, отличаващ се с изключителния си морал и авторитет, като *princeps senatus* – титла давана от цензорите на сенатора, който гласувал първи и бил най-уважаваната личност от събранието. **2.** В множествено число – принципес (*principes*) означава войниците, които стояли на втората редица, зад хастатите и пред триариите. **3.** *Princeps prior* се наричал този, който стои начело на *principes.*

Приск (лат. *Priscus*) Римско име. ➜ *Тарквиний Приск.*

Присциан (лат. *Priscianus*) (VI в. сл.Хр.) Римски филолог, роден в Кесария. Преподавал в Константинопол по времето на Юстиниан. Най-значителното му съчинение е „Обучението по граматика“.

притан (стгр. *prytanis*) Магистрат, който е във върховното ръководство, наречено притания, на някои гръцки полиси. В Атина те били членове на постоянното присъствие на Съвета на петстотинте, на брой 50, а пританията била 1/10 част от съвета. Пританите представлявали изпълнителната власт и управлявали за срок от 1/10 част от годината. Заседавали в пританеума (➜).

пританеум (стгр. Prytaneion) В гръцките градове обществена постройка, в която заседавали пританите. Освен това в нея се хранели на държавни разноски пританите (➜), заслужилите граждани и чуждестранните пратеници.

Проб, Марк Аврелий Валерий (лат. *Probus, Marcus Aurelius Valerius*) (232–282 г.сл.Хр.) Римски император, роден в Сирмион, в Панония. След блестяща военна кариера, след смъртта на Тацит той бил обявен в Сирия за император от легионите. Защитил границите на империята от аламаните, вандалите, бургундите, готите и сарматите. Възползвайки се от период на спокойствие между бунтовете и вътрешните разногласия, Проб реформирал управлението на провинциите, насърчил развитието на занаятите и земеделието. За да оздрави съсипаната икономика, възложил на незаетите легиони да пресушат блатата и да построят изкуствени канали в Панония. Войниците обаче, недоволни от това, че трябвало да вършат несвойствени за тях дейности, се разбунтували и го убили. Въпреки това смъртта му предизвикала съжаление, тъй като неговата интелигентност и високият му морал, известни на всички, му били спечелили прозвището *Probus* (*probus* – „честен, добър“).

провинция (лат. *provincia*) **1.** В Рим всяка функция или обществена длъжност, поверявана на магистрат. **2.** Област, извън границите на Италия, която се управлявала от пропретор или проконсул, изпратен от Рим.

provocatio лат. (*провокацио*) Апелиране, понякога насочено към народа (*provocatio ad populum*), от страна на гражданин, който искал отмяна на присъда. *Magistrarus sine provocatione* се наричала тази магистратура, чиито решения били безапелационни.

prodigium лат. (*продигиум*) **1.** Знамение, лош знак, който бил тълкуван от децемвирите, жреците и консулите, които определяли и начините за изкупление. **2.** Чудовище.

Продик (лат. *Prodicus*) (V в.пр. Хр.) Старогръцки софист, роден на о.Кеос, живял в Атина. Бил съвременник на Горгий и учител на Еврипид, Сократ и Изократ. Платон говори за него с възхищение, а Ксенофонт ни е предал част (за Херакъл на кръстопътя) от алегоричното му съчинение „Времена“ .

prodosia стгр. (*продосиа*) Старогръцки термин, означаващ предателство срещу държавата. Наказвало се със смърт и конфискуване на имотите.

proedria стгр. (*проедриа*) В Гърция почетното място или длъжността на председателстващ. Впоследствие означавало и правото да имаш място на първия ред в театъра.

Прозерпина (лат. *Proserpina*) *мит.* Латинското име на Персефона (➜).

прозодий (стгр. *prosodion*) Хорова песен в съпровод на флейта, първоначално в чест на Аполон. Изпълнявана била на тържествени процесии, откъдето и името ѝ.

Прокна (лат. *Procne*) *мит.* Дъщеря на Пандион, царя на Атина, съпруга на тракийския цар Терей и сестра на Филомела (➜). Била превърната от боговете в лястовица, след като убила по изключително жесток начин собствения си син Итис.

проконсул (лат. *proconsul*) Римски магистрат, на когото била удължавана длъжността на консул с една или повече години и бил изпращан да управлява някоя провинция със същите функции като консула в Рим.

Прокрида (лат. *Procris*) *мит.* Дъщеря на Ерехтей и съпруга на Кефал (➜), от когото била убита по погрешка по време на лов.

Прокруст (лат. *Procrustes*) *мит.* Разбойник в Атика, прочут със своята жестокост, чието истинско име било Дамаст. Живеел близо до реката Кефиз и пленявал пътниците, подлагайки ги на страшни изтезания. Просвал жертвите си на едно легло (*Прокрустово ложе*), като по-късите разтеглял до дължината му, а на по-дългите режел краката. Бил убит от Тезей.

проксен (стгр. *proxenos*) В Гърция гражданин, натоварен от държавата да се грижи за интересите на гостите чужденците.

Прокул (лат. *Proculus*) Име на няколко известни римляни. **1. Прокул, Юлий** (лат. *Iulius*) Легендарен римски сенатор. Ромул, след като се възнесъл на небето, се появил на Прокул и поискал да бъде почитан като Квирин. **2. Прокул, Семпроний** (лат. *Sempronius*) (I в. сл.Хр.) Римски юрисконсулт, основател заедно с Лабеон на прокулианската школа с филорепубликански разбирания, която се противопоставяла на по-консервативната сабинианска школа. **3. Прокул, Тит Елий** (лат. *Titus Aelius*) (?–280 г.сл.Хр.) Римски пълководец с варварски произход, който в Галия се самообявил за император, но бил победен и осъден на смърт от Проб.

прокуратор (лат. *procurator*) **1.** Управител, който се грижел за реда в дома и за робите. **2.** Римски магистрат, който управлявал наскоро завладените и още неуредените окончателно провинции. Той стоял по-ниско от проконсула. **3.** Управител на императорските приходи.

Прокъл (лат. *Procles*) Легендарен цар на Спарта, брат на Евристен (➜), с когото си поделили властта.

Прокъл (лат. *Proklus*) (410–485 г. сл.Хр.) Старогръцки философ, роден в Константинопол. Ръководил неоплатоническата школа в Атина, подредил и коментирал диалозите на Платон.

пролетарий (лат. *proletarius*) Гражданин от най-ниското съсловие в Рим, чието единствено богатство било потомството (*proles*).

пролог (лат. *prologus*) В античната комедия и трагедия частта, която предхождала първата песен на хора. В нея един актьор, често наричан също пролог, разказвал на зрителите сюжета и повода за написване на комедията или трагедията.

pronaus лат. (*пронаус*) Преддверие пред гръцкия храм, оградено с колони. Преддверие на храм, атриум.

Проперций, Секст (лат. *Propertius, Sextus*) (около 48–16 г.пр. Хр.) Известен римски елегически

ПРОМЕТЕЙ (лат. *Prometheus*) мит. Титан, син на Япет и на океанидата Климена или Азия, брат на Атлант, Епиметей и Менойтий. Не взел участие в борбата на титаните срещу Зевс, тъй като (както показва името му на гръцки – „предвиждащ“) предвидил поражението им, предопределено от Съдбата. Все пак ненавиждал Зевс и за да се подиграе с него, веднъж заклал два бика и под кожата на едното от животните поставил най-хубавото месо, а под кожата на другото само вътрешностите, тлъстините и костите. После попитал бащата на боговете кой бик предпочита и Зевс избрал втория, защото бил по-голям. Това предизвикателство вбесило царя на Олимп, който, за да си отмъсти, наредил на Хефест да извае една статуя, на която дал живот и я нарекъл Пандора (➜). Изпратил я на земята, за да разпръсне там всички злини и нещастия, тъй като знаел колко много държи на хората титанът Прометей. Всъщност, за да направи живота на човечеството по-приятен, той решил да му дари огъня. Дотогава хората се хранели само със сурово месо, живеели в пълни с мрак пещери, през зимата премръзвали от студ и не знаели как да държат далеч дивите зверове. Прометей отишъл на остров Лемнос, където се намирала ковачницата на Хефест, откраднал от бога една искра огън и я занесъл на хората. Научил ги как да си служат с огъня, за да обработват металите, да се топлят, да приготвят храната си и да осветяват нощите си. Освен това ги запознал с изкуството на медицината, с обработването на земята. Показал им как да опитомяват конете и да строят къщите си. Зевс, вбесен още повече, наказал Прометей с безмилостна жестокост. Накарал да го хванат и да го заведат при една скала в планината Кавказ, към която Хефест го приковал. Всяка сутрин един орел се спускал при него, за да кълве черния му дроб, който после по чудноват начин израствал отново. Това мъчение продължило векове наред. Най-накрая Херакъл убил граблива птица и по волята на Зевс освободил Прометей, при условие че той ще разкрие на бащата на боговете какви опасности се крият за него в бъдещето. Тогава Прометей го предупредил, че ако се ожени за Тетида, както възнамерявал, от брака им ще се роди син, който ще го свали от трона. Затова Зевс се оженил за Хера, а Тетида я дал за съпруга на смъртния Пелей. Прометей имал един син, Девкалион, който се оженил за братовчедката си Пира, дъщерята на Епиметей. Според Аполодор Прометей създал първия мъж и първата жена от глина и им вдъхнал искрата на живота. Митът за Прометей станал сюжет на много трагедии, най-известната от които е на Есхил.

поет. Роден в Умбрия, като много млад се установил в Рим. Бил приятел на Овидий и покровителстван от Меценат и Август. Обичал една образована и интелигентна жена, която възпял под името Цинтия. Знае се, че умрял много млад. От него са запазени четири книги елегии с изключителна дълбочина на чувството и съвършени в стилистично отношение.

пропилеи (стгр. *propylaia*, лат. *propylaea*) В гръцката архитектура монументална врата от колони, колонада, поставяна пред обществени постройки или храм като почетен вход. Прочути били Пропилеите на Акропола в Атина, дело на архитекта Мнезикъл.

Пропонтида (лат. *Propontis*) *геогр.* Древното име на Мраморно море.

propugnaculum лат. (*пропугнакулум*) Издигнато укрепление за защита на град, крепост.

Прорза (лат. *Prorsa*) *мит.* Древно италийско божество, сестра на Постворта, бъркана с Порима (➜). Закриляла бременните жени.

проскений (лат. *proscaenium*) Предната част на сцената, където играели актьорите, заобиколена от параскении.

проскрипция (лат. *proscriptio*) В Рим декрет, с който се осъждал на изгнание някой гражданин с абсолютната забрана да му се предоставя подслон. Името му се известявало публично и животът му бил във властта на всеки, който го наклевети, с цел да присвои имотите му. Те били конфискувани и с тях се отплащали на доносниците. Тези наказателни мерки били използвани и за разрешаване на лични вражди. Потърпевшият, както и неговите деца и внуци губели гражданските си права.

prostatai стгр. (*простатай*) Така се наричали в Атина гражданите, под чиято протекция били поставяни хората без граждански права, т.е. метеките.

Протагор (лат. *Protagoras*) **1.** (около 480–410 г.пр.Хр.) Прочут старогръцки софист от Абдера, ученик на Демокрит. Бил почитан много от атиняните и особено от Перикъл, но после бил изгонен от града като атеист. **2.** *лит.* Заглавие на един от най-известните диалози на Платон.

Протей (лат. *Proteus*) *мит.* Морско божество, син на Океан и Тетида или вероятно на Посейдон. От него получил пророческа дарба в замяна на услугите, които правел. Всъщност богът го назначил да се грижи за тюлените, моржовете и другите морски животни. Имал способност да се преобразява за миг и по собствено желание, превръщайки се във вода, огън, вятър и диви животни. Използвал тази възможност, за да се измъкне от тези, които настоятелно искали от него да им предсказва бъдещето. Менелай успял да изненада Протей заспал на брега и той му предрекъл, че ще се завърне в родината.

Протесилай (лат. *Protesilaus*) *мит.* Цар на една част от Тесалия, син на Ификъл. Участвал в Троянската война и пръв от ахейците паднал убит. Един оракул бил предсказал, че първият грък, който стъпи на троянска земя, веднага ще умре. Никой от предводителите не се осмелявал да слезе от корабите на брега. Тогава Протесилай пръв скочил на земята и веднага бил убит от Хектор или

Еней. Жена му Лаодамея (➜), когато разбрала за смъртта на любимия си съпруг, помолила боговете да се смилят и да ѝ позволят да го види още веднъж. Разрешили ѝ да говори с него три часа, но след като изминало определеното време и Протесилай се върнал в Ереб, Лаодамея, съкрушена, се самоубила.

Протоген (лат. *Protogenes*) (IV в. пр.Хр.) Гръцки живописец, роден в Каун. Живеел бедно в Родос, където Апелес го открил и му помогнал да се прочуе. Неговата най-известна картина била „Ловецът Ялис“, на която посветил цели седем години. Когато Деметрий Полиоркет обсадил Родос, отказал да подпали онази част на града, където мислели, че се намира картината.

Proci лат. (*Проци*) *мит.* Претендентите за ръката на Пенелопа (от латински *procus* – „кандидат за женитба“). По време на отсъствието на Одисей те се настанили в двореца му и прахосвали богатството му.

Прусий (лат. *Prusias*) Име на двама царе на Витиния. **1. Прусий I** (?–181 г.пр.Хр.) Водил война с Византион и Пергам и разширил царството си. Бил приятел на Рим. След поражението при Зама Ханибал потърсил убежище при него, но Прусий, за да запази царството си, го предал на римляните. Тогава Ханибал се отровил, преди да бъде заловен. **2. Прусий II** (?–149 г. пр.Хр.) Син на предходния. Сражавал се срещу Атал II от Пергам, но римляните го принудили да върне завзетите земи. Бил свален от трона от сина си Никомед II, който накарал да го убият.

Псаменит (стгр. *Psammenitos*) (VI в.пр.Хр.) Цар на Египет, син на Амазис. Претърпял поражение и бил убит от Камбиз.

Псаметих (лат. *Psammethicus*) Име на трима египетски царе. **1. Псаметих I** (?–610 г.пр.Хр.) Освободил Египет от асирийското владичество с помощта на наемни гръцки войници и заздравил властта си и в Горен Египет. Бил повлиян от гръцката култура. **2. Псаметих** II (?–589 г.пр.Хр.) Родственик на предходния, воювал с Етиопия. **3. Псаметих III** (?–525 г.пр.Хр.) Бил победен от царя на Персия Камбиз, който накарал да го убият, и Египет преминал под властта на персите.

psephos стгр. (*псефос*) В Гърция камъче за смятане. Също така актът на гласуване, който представлявал хвърляне на малки камъчета в урна.

Психея (стгр. *Psyche*) *мит.* Девойка с невероятна красота, която предизвикала у Афродита огромна ревност. Богинята изпратила сина си Ерос да я накара със стрелите си да се влюби в най-презряното същество. Но след като Ерос видял Психея, бил пленен от нея, отвлякъл я и с помощта на Зефир я завел на едно прекрасно омагьосано място, където се оженили. Всички нощи богът отивал при любимата си и оставал до настъпването на деня, но ѝ поставил едно условие: Психея не трябвало да знае кой е нейният съпруг. Любопитството обаче надделяло и една нощ, докато Ерос спял, тя запалила лампа и я надвесила над лицето му, за да го види. Ерос се събудил и разбирайки, че е разкрит, избягал и не се върнал повече. Тогава мястото, където се намирала Психея, изгубило своето очарование и се превърнало в суха пустош. Впоследствие Зевс направил Психея безсмъртна.

Птерелай (стгр. *Pterelaos*, лат. *Pterelas*) *мит.* Цар на Тафос, син на Тафий. Получил безсмъртие от Посейдон, при условие че ще пази един златен косъм, скрит в косите си. Когато тиванският първенец Амфитрион обсадил Тафос, дъщерята на Птерелай Комето̀ се влюбила в младия герой. За да му подари победата, отрязала от главата на баща си фаталния косъм и така го лишила едновременно от живота и царството. Все пак подлостта на девойката била наказана, защото Амфитрион накарал да я убият.

Птолемей (стгр. *Ptolemaios*, лат. *Ptolemaeus*) Име на няколко египетски владетели. **1. Птолемей I Сотир** (стгр. *Soter*, „Спасител") (около 367–283 г.пр.Хр.) Син на Лагос, с македонски произход. Следвал Александър Велики в походите му в Азия и след смъртта му (323 г.пр.Хр.) получил като наследство сатрапията Египет. Определил Александрия за негова столица. В борбите между диадохите се сражавал срещу Пердика, а после срещу Антигон Монофталм, като победил сина му Деметрий Полиоркет. Битката при Ипсос и смъртта на Антигон му позволили да разпростре властта си над Палестина, Кипър и Либия. В 305 г.пр.Хр. се провъзгласил за цар на Египет и превърнал Александрия в цветущ град и голям културен център. Започнал строителството на прочутия Фар. На него се приписва и създаването на Александрийската библиотека и музейон. Въвел култа на Серапис. Отказал се от трона в 285 г. пр.Хр. в полза на сина си Птолемей Филаделф, като не зачел първородния си син Птолемей Кераун (➜). **2. Птолемей Филаделф** (стгр. *Philadelphos*) (308–246 г.пр.Хр.) Син на предходния. Бил наречен иронично Филаделф, т.е. „този, който обича братята", защото всъщност ги преследвал и избил. Оженил се за сестра си Арсиноя, която имала голямо влияние върху него. Воювал с Антиох, но после се помирил с него и му дал за жена дъщеря си Береника. Постарал се да увеличи военната си мощ в Егейско море и се съюзил с Рим. Организирал успешно управлението на царството. Самият той бил високообразован човек и подкрепял изкуството и литературата. **3. Птолемей III Евергет** (стгр. *Euergetes*) (около 284–221 г.пр.Хр.) Син и наследник в управлението на предходния. Повел война срещу Антиох, който бил изоставил Береника, и провел изключително успешна експедиция в Азия. Стигнал до Персия, откъдето се върнал с голяма плячка и с ценните статуи на боговете от Храма на фараоните, изнесени от Камбиз и Дарий. Притекъл се на помощ на спартанския цар Клеомен III срещу Ахейския съюз и когато той все пак бил победен, го приютил в Египет. По време на неговото управление елинистическо-александрийската култура достигнала най-голямия си разцвет. Неговата щедрост му спечелила прякора *Евергет,* тоест „добродетелен". **4. Птолемей IV Филопатор** (стгр. *Philopator*) (около 244–204 г.пр. Хр.) Син на предходния, наследник на трона. Ироничния си прякорът „този, който обича баща си" получил, защото, изглежда, отровил Птолемей III. Бил развратен и жесток владетел. По време на царуването му се наложило да потушава многобройни въстания в

Египет и загубил част от териториите си. **5. Птолемей V Епифан** (стгр. *Epiphanes*) (около 210–181 г.пр.Хр.) Син на предходния, когото наследил на пет години. Бил подвластен на министрите и настойниците си. От тази ситуация се възползвал Антиох III, нападнал Египет и завзел част от Сирия. Когато станал на 14 години, пълнолетие за египтяните, Птолемей бил коронясан като цар на Александрия с великолепни тържества, заради което бил наречен *Epiphanes*, тоест „бележит". По време на царуването му имало много бунтове, което принудило римляните да се намесят и да му помогнат. След двайсет и четири години от встъпването си на власт младият цар бил отровен. **6. Птолемей VI Филометор** (стгр. *Philometor,* „обичащ майка си") (186–145 г.пр.Хр.) Син и наследник на предходния. Управлявал, като настойник била майка му Клеопатра. Тя трябвало да защитава Египет от атаките на Антиох IV. Той все пак успял да нахлуе в страната и да вземе като пленник младия цар. След това римляните го освободили и принудили Антиох да се оттегли. На Птолемей VI му се наложило да си раздели царството със сестра си Клеопатра, за която после се оженил, и с брат си Птолемей VIII Евергет. Той го изгонил, но римският сенат върнал Птолемей VI на власт и поверил на другия брат Кирена и Либия. **7. Птолемей VII Неофилопатор** (стгр. *Neophilopator*) (около 162–144 г.пр.Хр.) Син на предходния и на Клеопатра. Царувал заедно с баща си и бил убит от чичо си Птолемей VIII. **8. Птолемей VIII Евергет** (стгр. *Euergetes*) (около 182–116 г.пр. Хр.) По-малък брат на Птолемей VI, направен от римляните цар на Кирена и Либия. След смъртта на брат си се оженил за вдовицата му Клеопатра, а после за дъщеря ѝ. Влязъл в историята като жесток владетел и след него започнал упадъкът на династията на Лагидите. Следващите представители прогресивно губели влиянието си и били: **9. Птолемей IX Сотир** (142–80 г. пр.Хр.) Майка му го изпратила в изгнание и поставила на трона другия си син Птолемей X. **10. Птолемей X Александър I** (около 140–88 г. пр.Хр.) Щом като брат му бил отстранен, убил майка си, но бил принуден да избяга заради бунт и впоследствие бил убит. **11. Птолемей XI Александър II** (около 100–80 г.пр.Хр.) Бил поставен на трона от Сула, но загинал същата година във военно въстание. **12. Птолемей XII Авлет** (около 108–51 г.пр.Хр.) Незаконен син на Птолемей IX, наречен на старогръцки *Auletes* („флейтист"), защото свирел много добре на флейта. Станал непопулярен заради своята ленивост и бил изгонен от египтяните. Приютил се в Рим. В 55 г.пр.Хр. Авъл Габиний го поставил отново на трона под закрилата на римските войски. След смъртта му царството преминало в ръцете на сина му Птолемей XIII и дъщеря му, прочутата Клеопатра. **13. Птолемей XIII Дионис** (около 61–47 г.пр.Хр.) Син на Птолемей XII, брат и съпруг на Клеопатра. Подтикнат от министрите си, влязъл в конфликт с нея и я свалил от трона. След битката при Фарсал Помпей, доверявайки се на приятелството на младия цар на Египет, избягал при

него. Птолемей обаче накарал да го убият и за да се хареса на Цезар, му изпратил отрязаната глава. Но той, отвратен от тази толкова варварска постъпка, му наредил да предаде властта на сестра си Клеопатра и го затворил. Птолемей успял да избяга и да събере войска, с която влязъл в бой с Цезар, но бил победен. По време на бягството си се удавил в река Нил. **14. Птолемей XIV** (59–44 г.пр. Хр.) По-малкият син на Птолемей Авлет, който едва единайсетгодишен бил обявен от Цезар за цар на Египет. Оженил се за сестра си Клеопатра, която накарала да го отровят. **15. Птолемей XV Цезарион** (47–30 г.пр.Хр.) Син на Цезар и Клеопатра, царувал с майка си и бил убит от Октавиан (➜ *Цезарион*).

Птолемей Кераун (лат. *Ptolemaeus Ceraunus*) (?–279 г.пр.Хр.) Цар на Македония, син на царя на Египет Птолемей I. Баща му предпочел сина си от втория си брак, Птолемей II, и го лишил от правото да заеме трона. Тогава Птолемей Кераун, оженвайки се за Арсиноя, негова сестра и вдовица на Лизимах, станал владетел на Македония. За да подсигури властта си, убил двамата сина на Лизимах и Арсиноя. Тогава царицата избягала в Египет при другия си брат Птолемей II Филаделф. Царуването на Птолемей Кераун било кратко. Загинал в сражение срещу дошлите от Балканите гали.

Птолемей, Клавдий (лат. *Ptolemaeus, Claudius*) (II в.сл.Хр.) Прочут старогръцки астроном и географ, живял в Александрия. Неговите астрономически наблюдения и теориите му са ни познати благодарение на съчинението му „Математически състав“, по-известно като „Алмагеста“. В него твърди, че земята стои неподвижна в центъра на света, докато небесните тела кръжат около нея. Тази „Птолемеева система“ била валидна до появата на Коперник.

публикан (лат. *publicanus*) В Рим човек, който откупва държавните данъци и приходи в провинциите.

Публикола, Публий Валерий (лат. *Publicola, Publius Valerius*) (VI в.пр.Хр.) Римски политик от сабински произход. Бил един от поддръжниците на Брут и Колатин срещу Тарквиниите. След като Колатин отишъл в изгнание, Публикола станал консул заедно с Брут. Разкрил заговора на Вителиите, които искали да върнат Тарквиний Горди, и ги осъдил на смърт. Любовта му към народа, с която заслужил прякора Публикола (първоначално *Poplicola*, от думите *populus* и *colo*, което означава „приятел на народа“), го накарала да изостави хубавата си къща на Палатинския хълм и да отиде да живее в кварталите на простолюдието.

pugillaria лат. (*пугилариа*) Дъсчици, плочки за писане, наречени така, защото били големи, колкото юмрук (*pugillus*).

pulvinar лат. (*пулвинар*) Възглавница или диван, върху който поставяли статуите на божествата при жертвоприношение. Така се наричали още брачното ложе на императорите и императорската ложа в цирка.

puls лат. (*пулс*) Гъста каша от брашно (понякога от варива), която била основната храна на бедните слоеве от населението.

Пунически войни Име на три войни, водени от римляните срещу

картагенците за хегемонията в Средиземно море. Прилагателното *Punicus* или *Poenicus* произлиза от латинската дума *Phoenices*, която означава финикийци, основатели на Картаген. **Първа пуническа война** (264–241 г.пр.Хр.) Избухнала, когато мамертинците от Месана поискали помощ от Рим срещу съюзника на картагенците Герон от Сиракуза. Консулът Апий Клавдий акостирал в Месана през лятото на 264 г.пр.Хр. и бързо превзел Агригент и други важни градове на Сицилия с помощта на Герон, който междувременно изоставил предишните си съюзници. Римляните построили голям боен флот и под командването на консула Гай Дуилий разбили враговете при нос Миле. Впоследствие консулът Атилий Регул (➜) се опитал да пренесе войната в Африка, но претърпял поражение и бил отведен в плен близо до Картаген. Войната продължила в Сицилия още шест години, но накрая римляните имали превъзходство и с флота си разбили картагенците при Егатските острови. Така ги принудили да напуснат Сицилия, която станала първата римска провинция, и да подпишат неизгоден мирен договор. Римляните се възползвали от трудностите, при които се сражавал Картаген, принуден да потушава бунта на собствените си наемни войници, и превзели Корсика и Сардиния. Хамилкар Барка, който бил главнокомандващ на картагенците, предприел поход за завладяването на Испания. Римляните, изплашени от експанзията на Картаген, сключили договор, който определял реката Ибър за граница на двете зони на влияние. После Ханибал, който след смъртта на баща си поел командването, нарушил това споразумение и обсадил съюзника на Рим, град Сагунт. Това поставило началото на нови военни действия. **Втора пуническа война** (218–201 г.пр.Хр.) Ханибал оставил в Испания брат си Хаздрубал и с една бърза и ефикасна атака нахлул в Италия, преминавайки с войската и с прочутите слонове Пиренеите и Алпите. Разбил римляните при Тицинум, Требия и езерото Тразимен. Тогава сенатът избрал за диктатор Квинт Фабий Максим, наречен Бавник, тъй като вместо да атакува Ханибал с едно решително сражение, провеждал незначителни битки, като с това целял да изтощи силите на противника. Ханибал слязъл на юг и при Кана влязъл в сражение с римската войска, ръководена от консулите Луций Емилий Павел и Марк Теренций Варон и ѝ нанесъл кърваво поражение (216 г.пр.Хр.) Но след това картагенският пълководец, вместо да се насочи към Рим и да се опита да го превземе, допуснал грешка и се спрял в Капуа, където войниците му се изтощили от бездействието. Благодарение на това римляните спечелили време да се реорганизират. Консулът Марцел завладял Сиракуза, докато Корнелий Сципион се отправил в Испания, където се сражавал срещу братята на Ханибал, Хаздрубал и Магон, и успял да ги победи при град Бекула (208 г.пр.Хр.). След това изгонил картагенците от Испания и я направил римска провинция. В 207 година Хаздрубал, след като дошъл на помощ на брат си Ханибал, бил победен и убит при реката Метавър от консулите Клавдий Нерон и Ливий Салинатор. Докато Ханибал се намирал

още в Италия, Сципион убедил сената да му разреши да проведе експедиция в Африка и да пренесе там военните действия. Тогава Картаген извикал Ханибал на помощ. Двете войски се срещнали при Зама (202 г.пр.Хр.), където Корнелий Сципион спечелил блестяща победа (оттам и прякорът му Африкански) и принудил Картаген да подпише мирен договор с тежки условия. Следващите петдесет години били един спокоен период, който римляните използвали за провеждането на своята завоевателна политика. В същото време и Картаген се възстановявал и възвръщал своя просперитет, благодарение на небивалото развитие на земеделието и търговията. Но процъфтяването на Картаген притеснявало римляните и това безпокойство се изразявало най-добре с известните думи на Марк Порций Катон *Carthago delenda est*, които призовавали за унищожаването на Картаген, тъй като само така щял да се постигне траен мир. Следователно римляните търсели претекст, за да разбият окончателно силния си противник. Войната, която Картаген повел срещу Масиниса, съюзник на римляните, предоставила този удобен случай. **Трета пуническа война** (149–146 г.пр.Хр.) Твърдейки, че нападението на Масиниса е нарушаване на условията, наложени с мирния договор, римляните се намесили, като обсадили Картаген. След три години градът изтощен капитулирал. Корнелий Сципион Емилиан изравнил Картаген със земята и продал жителите му като роби. Владенията на Картаген образували римската провинция Африка.

Пупиен Максим, Марк Клодий (лат. *Pupienus Maximus, Marcus Clodius*) (?–238 г.сл.Хр.) Римски император заедно с Децим Балбин след смъртта на Гордиан II. Въпреки че бил син на ковач, благодарение на изключителните си дарби имал брилянтна кариера – претор, консул, префект на Рим и управител на провинция, след което сенатът го обявил за император. Когато подготвял експедиция срещу Персия, бил убит от преторианците.

пурпур (лат. *purpura*) Пурпурна боя, получавана от черупките на една мида, която римляните използвали за боядисването на дрехи. С пурпур се украсявали тогите на магистратите, на жреците и на момчетата до 17-годишна възраст (➜ *clavus* и *praetexta*). Пурпурът бил и символ на власт.

pous 1. стгр. (*стъпка*) Гръцка мярка за дължина, равна на 30,5 см. 2. **pes** лат. (*пес*) Римска мярка за дължина, равна на 12 *unciae* или на 16 *digiti*, т.е. на около 29,5 см. 3. *лит.* Стихотворна стъпка.

puteal лат. (*путеал*) В Рим ограда около място, смятано за свещено.

Р

Ра *мит.* Древен египетски бог на слънцето. Фараоните се смятали за синове на Ра. Култът към този бог достигнал апогея си при Аменофис IV, който управлявал от 1372 до 1355 г.пр.Хр.

Радамант (лат. *Rhadamantus*) *мит.* Син на Зевс и Европа, брат на Минос. Напуснал Крит и се установил на Цикладските острови, където управлявал мъдро и справедливо. Заради това след смъртта му бил поставен сред съдниците в подземния свят.

Рамзес (лат. *Rhamses*) Име на много египетски фараони. **1. Рамзес I** (XIV в.пр.Хр.) Основател на XIX династия. **2. Рамзес II** (?–1223 г.пр.Хр.) внук на предишния. По време на неговото царуване бил издигнат известният храм Абу Симбел. **3. Рамзес III** (?–1165 г. пр.Хр.) Родоначалник на XX династия. Възобновил силата на Египет и разширил териториите си до р. Ефрат. Завладял Либия и Нубия. Неговите подвизи били възпети в „Историческо изложение" на Херодот.

Рамни (лат. *Ramnes* или *Ramneses*) Една от трите древни римски триби според разделението, направено от Ромул. Другите две били Титиите и Луцерите.

Рамнунтийка (лат. Rhamnusis) *мит.* Епитет на Немезида, наричана така заради култа към нея в град Рамнунт, селище в Атика.

рапсоди (стгр. *rhapsodoi*, лат. *rhapsodi*) В древна Гърция така се наричали пътуващите певци, които рецитирали епически песни с акомпанимент на лира.

Рациос (лат. *Rhacios*) *мит.* Критски принц, съпруг на гадателката Мантò.

Регил, езеро (лат. *Regillus lacus*) *геогр.* и *ист.* Малко езеро в областта Лациум, известно с победата на римляните срещу латините, съюзниците на Тарквиний (496 г.пр. Хр.). Те били водени от диктатора Авъл Постумий, наречен после Регилски. Според легендата по време на битката се появили Диоскурите на бели коне и застанали начело на римската войска. Това сражение поставило началото на надмощието на Рим над народите от Централна Италия.

Регул, Марк Атилий (лат. *Regulus, Marcus Atilius*) (?–250 г.пр. Хр.) Римски политик и пълководец. По време на Първата пуническа война, като консул през 256 г. пр.Хр., командвал римския флот в Африка. След като извоювал успехи по суша и море, бил победен от картагенците и пленен. През 250 г.пр.Хр. успял да си извоюва завръщане в Рим, за да преговаря за мир и размяна на военноплен-

ници. Регул дал честната си дума, че ако мисията му се провали, ще се върне в Картаген. В сената консулът призовал съгражданите си да не приемат срамните предложения на картагенците. След това, тъй като държал на думата си и въпреки молбите на близките и приятелите си, се завърнал в Картаген, съзнавайки, че го очаква сигурна смърт. Бил убит след жестоки мъчения. След изтезанията бил хвърлен от един хълм в бъчва, осеяна с пирони.

Редикул (лат. *Rediculus*) *мит.* Така бил наричан богът, който закрилял завръщането. Имал храм в Рим пред Порта Капена, на мястото, където Ханибал, обзет от неочаквана паника, се върнал обратно и се отказал от намерението си да обсади града.

Рез (лат. *Rhesus*) *мит.* Цар на Тракия, брат на Хекуба, съпругата на Приам, с когото Рез бил съюзник. Отишъл в Троя, за да участва във войната срещу ахейците. Царят на троянците го очаквал с нетърпение, защото според един оракул Троя нямало да бъде победена, ако белите коне на Рез пият от водите на река Ксант и се нахранят с тревата в равнината около Троя. Ахейците обаче знаели за това предсказание и в нощта след пристигането на Рез нахлули в лагера и убили и него и конете му.

rex mensae лат. (*рекс мензе*) Цар на пиршеството. В Рим това бил човек, избиран да определя правилата на поведение по време на банкета и да дава на присъстващите указания, разпоредби за протичането му.

rex Nemorensis лат. (*рекс Неморензис*) В Рим така се наричал жрецът на Диана Арицийска. Епитетът на богинята идва от храма, посветен на нея в близост до града Ариция в Лациум.

rex sacrificulus или **rex sacrorum** (лат. *рекс сакрификулус* или *рекс сакрорум*) В Рим жрец, който имал задължението да продължи функциите на царя по отношение на религиозните ритуали. Той извършвал жертвоприношенията, които преди това извършвал царят. Върховният жрец (*pontifex maximus*) избирал *rex sacrificulus* от средите на патрициите.

relegazio лат. (*релегацио*) В Рим така се наричало осъждането на изгнание, което, за разлика от проскрипцията (➜), не включвало изземване на собствеността и отнемане на гражданството.

Рем (лат. *Remus*) Легендарният брат-близнак на Ромул (➜).

реми (лат. *Remi*) Племе, населявало Галия Белгика, съюзник на римляните, чийто главен град бил Дурокорторум (*Durocortorum*).

repetundarum pecuniarum crimen лат. (*репетундарум пекуниарум кримен*) Така се наричало в Рим престъплението подкуп, състоящо се в изнудване за пари от страна на магистрат, който е управител на провинция.

repudium лат. (*репудиум*) При римляните така се наричало разтрогването на обещанието за сключване на брак или на самия брак по желание на една от страните.

rescriptum лат. (*рескриптум*) Така се наричал писменият отговор, даван от римския император на молбите, представени от магистрати и частни лица, за прекратяване на спорен казус.

Ретеум (стгр. *Rhoiteion*, лат. *Rhoeteum*) *геогр.* Град и нос на Хелеспонта, в областта Троада, където според легендата бил погребан Аякс.

ретор (лат. *rhetor*) Учител по красноречие, оратор. Първоначално реториката била възприемана като изкуство да убеждаваш. Според традицията тя се зародила в гръцките колонии на остров Сицилия през V в.пр.Хр. и се развила и разпространила много в Атика. Нейните правила били усъвършенствани от софистите. В Рим реторите станали много популярни и достигнали изключителен разцвет през I в.пр.Хр. Цицерон написал много трактати по реторика и самият той бил един от най-брилянтните представители на изкуството на красноречието.

рециарий (лат. *retiarius*) Римски гладиатор, въоръжен с тризъбец и мрежа, в която се опитвал да залови противника.

Реция (лат. *Raetia*) *геогр.* Област около р. Дунав, граничеща с Винделиция, с която образувала една провинция. Отговаря приблизително на днешните области Трентин, Тирол и Бавария. Главните ѝ градове били Тридентум (*Tridentum*), Курия (*Curia*), Августа Винделикорум (*Augusta Vindelicorum*).

Рея (стгр. *Rhea*, лат. *Rhea*) *мит.* Дъщеря на Уран и Гея, съпруга на Кронос и майка на всички богове. Фригийците я почитали под името Кибела. Кронос поглъщал всичките си синове от страх да не би някой от тях да го свали от трона (➜ *Кронос*). Рея, за да спаси малкия Зевс, го скрила на остров Крит и измамила съпруга си, като му дала да погълне един камък, увит в ленени пелени. За да не чуе случайно рева на новороденото, карала жреците си да вдигат голяма врява. Вероятно от тези шумни ритуали води началото си и оргиастичният култ на куретите, галите и корибантите. След като Зевс свалил Кронос от престола, той се подслонил в Италия с Рея. Там бил почитан с името Сатурн (➜), а Рея като Магна Матер (*Magna Mater*, превод от старогръцкото *Megale Meter*). В чест на богинята от 204 г. пр.Хр. през месец април били провеждани празниците *Мегалезии* (➜).

Рея Силвия (лат. *Rhea Silvia*) *мит.* Дъщеря на Нумитор, царя на Алба. Когато Амулий свалил от трона Нумитор, принудил Рея Силвия да стане весталка. След като била прелъстена от Марс, девойката родила близнаците Ромул и Рем. Амулий, за да я накаже, че е нарушила обета за девственост, я погребал жива.

Рим (лат. *Roma*) Град в Лациум, разположен на бреговете на р. Тибър. Легендарният произход на града е свързан с Ромул (➜), който го основал в 753 г.пр.Хр. и бил първият цар на Рим. Според традицията денят на издигането на стените на града е 21 април. Постепенно от малко селище на хълма Палатин Рим се разраснал и се разпрострял върху прочутите седем хълма – Палатин, Авентин, Целий, Виминал, Квиринал, Есквилин и Капитолийския хълм. Първоначално бил монархическа държава, в която след мистериозното изчезване на Ромул царували последователно от 715 до 509 г. пр.Хр. още шестима царе: Нума Помпилий, Тул Хостилий, Анк Марций, Тарквиний Приск, Сервий Тулий и Тарквиний Горди. След като бил изгонен последният цар, римляните установили репуб-

ликанско управление. Дълго време обаче градът се разтърсвал от борбите между патриции и плебеи. Всъщност управлението било в ръцете на аристокрацията, която го осъществявала чрез колегията на консулите и сената. Впоследствие юридическата и политическата уредба била укрепена със закона на Дванайсетте таблици (➔ *децемвири*). Постепенно аристократите отстъпвали и давали все по-голямо пространство за участие в управлението на народа чрез институцията на народните трибуни (➔ *Агрипа, Менений*), както и с някои важни закони, с които се признавали правата на плебеите. Един от тях бил *lex Canuleia*, с който се разрешавал бракът между патриции и плебеи. Републиката увеличавала територията си с поредица от успешни войни и извън италийските граници. Покорила страните, които имали излаз на Средиземно море, което римляните започнали да наричат *Mare internum* (вътрешно) и *Mare nostrum* (наше). След разрушаването на Картаген Рим завладял и територии от Африка и Азия. Но едновременно с нарастването ѝ в републиката започнали да се появяват и сериозни социални напрежения, които довели до въстанията на робите и борбите, предвождани от Гракхите. Съюзническата война, водена от италийците за правото на римско гражданство, била симптом за криза в структурите на държавата, която довела до криза на републиканските институции и до гражданските войни. Рим станал свидетел на сблъсъка между Марий и Сула, на раждането на първия триумвират, на последвалата борба между Цезар и Помпей, на съставянето на втория триумвират, на довелото до нова война съперничество между Антоний и Октавиан. От последния конфликт, след битката при Акциум, триумфатор излязъл Октавиан. С него бил поставен краят на републиканското управление. Победителят приел името Август и взел в свои ръце властта на всички магистрати. Римляните загубили древния си независим дух и се подчинили на абсолютната власт на един-единствен император. Тази титла, която преди това била давана от войската или от сената на пълководеца победител, вече означавала държавен глава. При управлението на Август Рим достигнал изключително голям разцвет. Императорът дал силен тласък на културата и изкуството, издигнал монументални постройки и грандиозни храмове. Малко преди да умре, казал: „Заварих един тухлен град, оставям един мраморен град“. При неговите наследници, с огромните богатства, които идвали от далечните провинции, римляните живеели в лукс и безгрижие, губейки постепенно древните си морални ценности. Отслабнал дори патриотичният им дух, докато народите от провинциите започнали да се интегрират в римското общество и да печелят все по-голямо влияние. При император Каракала с *Constitutio Antoniana* било дадено римско гражданство на всички поданици на Римската империя. Дори във войската, някога съставена само от римски граждани, навлизали все по-многобройни войски от варвари и наемници, които заплашвали целостта ѝ. Разпространението на християнството с неговите нови морални принципи (➔) довело до по-нататъшното отслабване на властта на императорите, които се противопоставяли на новата религия с безжалостно преследване и избиване на поддръжниците ѝ. В стремежа си да заздрави структурите на държавата и да забави разпадането ѝ Диоклециан (➔) въвел тетрархията, разделяйки империята на две части – Западна и Източна, като по този начин намалил властта на управителите на провинциите. Тази реформа обаче не могла да предотврати неизбежния упадък. Нарастващият натиск на варварските народи по границата на държавата станал неудържим и довел до падането на Западната империя. За неин край се смята отстраняването от власт на Ромул Августул от царя на херулите Одоакър в 476 г.сл.Хр.

Рифейски планини (лат. *Riphaei*) *геогр.* Планина в Скития, където според една версия на мита живеели горгоните.

Робиго (лат. *Robigo*) *мит.* Римско божество, ту женско, ту мъжко, чието име означава „ръжда“, а като болест по житата – „главня“. В негова чест на 25 април се организирали празниците *Робигалия*. На тях молели божеството да закриля зърното от тази болест.

роби (лат. *servi*) Робството било социално явление, разпространено в античния свят както в Изтока, така и в Гърция и Рим. Робите можели да бъдат купени на пазарите или ставали такива, след като бъдат пленени във война. Те, както и децата им, били собственост на господарите, които ги третирали като вещи. Изпълнявали най-тежката работа в дома и на полето. В Рим можели да възвърнат свободата си по желание на господаря чрез акта на *manomissione* (➔). Робите, които били на подчинение на държавата, се наричали *servi publici* и получавали пари (*peculium*).

робски, въстания Име, дадено на три бунта на роби, с които се наложило да се справя Рим между II и I в.пр.Хр. Първите два избухнали в Сицилия. Третият, най-важният, начело на който застанал Спартак (➔), се развил в Южна Италия и бил потушен с жестокост от Крас и Помпей в 71 г.пр.Хр.

рогът на изобилието (лат. *Cornucopia*) *мит.* Символ на плодородието на природата. Съществуват две легенди. Според първата Херакъл по време на битката с речния бог Ахелой, който бил приел образа на бик, отчупил един от рогата му и го напълнил с цветя за богинята на изобилието. Според другата малкият Зевс, откърмен от козата Амалтея, за да ѝ се отблагодари, я поставил на небето и дал единия ѝ рог, пълен с цветя и плодове, на нимфите, които го били отгледали. Този рог имал способността да създава всичко, което те пожелаели.

rogatio лат. (*рогацио*) Предложение, проектозакон, който бил представян на народа, за да получи одобрение.

rogus лат. (*рогус*) Клада, на която били изгаряни мъртъвците.

Родопи (лат. *Rhodope*) **1.** *мит.* Тракийска царица, която се гордеела с хубостта си и се смятала за по-красива от Хера. За наказание Зевс я превърнал в планина. **2.** *геогр.* Планина в Тракия, където според легендата ставали оргиите в чест на Дионис.

Родос (лат. *Rhodus*) *геогр.* Известен остров и град в Средиземно

море, близо до бреговете на Кария. Бил завладян от Александър Велики. След смъртта му жителите изгонили македонския гарнизон и устояли на обсадата на Деметрий Полиоркет. В памет на тази героична съпротива гражданите на Родос издигнали прочутата статуя, известна като Родоският колос. ➜ *колос*.

Роксана (лат. *Roxane*) (?–310 г. пр.Хр.) Персийска принцеса, дъщеря на сатрапа на Бактра. Била пленена от Александър Велики, който се влюбил и се оженил за нея. След смъртта му, по време на борбите между диадохите, била под закрилата най-напред на Антипатър, после на Полиперконт и накрая на Олимпиада. Стремяла се синът ѝ Александър, роден след смъртта на баща си, да бъде признат за наследник на трона. Касандър, синът на Антипатър, обаче я хвърлил в тъмница в Пидна и там била убита заедно със сина си.

Ромул (лат. *Romulus*) Легендарен цар на Рим, брат-близнак на Рем. Те били синове на весталката Рея Силвия и бог Марс. Амулий, брат на дядо им Нумитор, заграбил от него властта на Алба Лонга, убил майка им Рея Силвия и наредил да хвърлят близнаците в Тибър. Децата оцелели в своята кошница, която течението изхвърлило в подножието на Палатин. Били откърмени от една вълчица и впоследствие намерени и отгледани от пастира Фаустул и съпругата му Ака Ларенция. Когато пораснали и разбрали за произхода си, се върнали в Алба, убили Амулий и възвърнали на трона дядо си Нумитор. Решили да основат град на бреговете на Тибър и тъй като Ромул искал мястото му да бъде на Палатин, а Рем на Авентин, се оставили в ръцете на боговете, които да изразят волята си чрез полета на птиците. На Рем се явили шест лешояда, но при Ромул долетели дванайсет и той бил избран за цар. Започнал да опасва с рало бразда на Палатин, върху която щели да се издигнат стените на града. Рем се присмял на малките размери на рова и го прескочил. Тогава Ромул го убил, заявявайки, че ще постъпи по същия начин с всеки, който оскверни свещените стени. Нарекъл основания град Рим и се провъзгласил за негов цар. Отвсякъде дошли много младежи, за да се заселят в новия град, който станал и убежище за много бегълци. Нямало обаче никакви жени. За да осигури потомство на подчинените си, Ромул организирал отвличането на сабинянките (➜). Това насилие предизвикало война между римляните и сабините, която завършила с мир и обединение на двата народа. Отначало Ромул царувал с Тит Таций, а след смъртта му продължил сам. Според легендата в памет на брат си Рем, за убийството на когото се бил разкаял, Ромул държал до своя царски трон един друг, празен, като знак, че брат му управлява заедно с него. Смъртта на Ромул станала при мистериозни обстоятелства. По време на събрание на войската на Марсово поле се разразила буря и сред светкавиците и мълниите Ромул изчезнал. Хората решили, че боговете са го взели на небето. Впоследствие сенаторът Юлий Прокул заявил, че му се явил Ромул и поискал да бъде почитан с името Квирин.

Ромул Августул (лат. *Romulus Augustulus*) (V в.сл.Хр.) Последният император на Западната римска империя, свален от Одоакър (➜).

рорарии (лат. *rorarii*) Римски войници от четвъртата линия, разположени зад триариите, леко въоръжени с прашки и камъни. Задачата им била и да объркват врага преди сражението.

rostrum лат. (*рострум*) **1.** Шпора от желязо или бронз във форма на клюн, закачана на носа на военните кораби. С нея били пробивани вражеските плавателни съдове. **2.** (мн. ч. *rostra*) Ростра, ораторска трибуна, която се намирала на форума в Рим. В 338 г.пр.Хр. след битката при Анциум била украсена с клюновете, взети от вражеските кораби, откъдето дошло и името ѝ.

Росций, Квинт (лат. *Roscius, Quintus*) (I в.пр.Хр.) Прочут римски актьор, ценен както за трагични, така и за комични роли. Бил приятел на Цицерон и Сула.

Рубикон (лат. *Rubico*) *геогр.* и *ист.* Малка река в Северна Италия, на юг от Равена, която била границата между Италия и Отсамалпийска Галия. Станала известна, когато в 49 г.пр.Хр. Цезар, като не се подчинил на сената, я преминал с легионите си и така поставил началото на гражданската война (➜ *Цезар, Гай Юлий*).

рудиарий (лат. *rudiarius*) Така били наричани в Рим бившите гладиатори, защото при уволнението си получавали като отличие *rudis* – дървена пръчка, служеща за упражняване във фехтовка.

Румина (лат. *Rumina*) *мит.* Римска богиня, която закриляла кърменето на бебетата и малките животни.

Ruminalis ficus лат. (*Руминалис фикус*) Смокиновото дърво, под което вълчицата кърмела Ромул и Рем.

рутени (лат. *Ruteni*) Келтско племе в Аквитания, Южна Галия.

Рутилий (лат. *Rutilius*) Име на римски род, към който принадлежали известни личности. **1. Рутилий Руф, Публий** (лат. *Rutilius Rufus, Publius*) (около 154–78 г. пр.Хр.) Римски политик, стоик. Като легат на Метел, участвал в Югуртинската война. Бил обвинен несправедливо за взимане на подкуп и осъден на изгнание. Прекарал остатъка от живота си в Смирна, в Йония, където написал автобиографията си и отказал да се завърне в Рим, въпреки настояването на неговите поддръжници. **2. Рутилий Наматиан, Клавдий** (лат. *Rutilius Namatianus, Claudius*) (V в.сл.Хр.) Римски поет с галски произход, автор на елегическата поема „На завръщане“ (*De reditu suo*).

рутули (лат. *Rutuli*) Древно италийско племе, обитавало бреговете на Лациум. Главният им град бил Ардеа. В „Енеида“ рутулите, начело с цар Турн, се сражават срещу Еней.

Руфин Флавий (лат. *Rufinus, Flavius*) (335–395 г.сл.Хр.) Римски политик с галски произход, назначен от Теодосий за префект на преторианците в Източната римска империя. След смъртта на императора станал настойник на Аркадий и управлявал вместо него деспотично и жестоко. Влязъл в конфликт със Стилихон (➜), настойника на Хонорий, император на Западната римска империя. Повикал на помощ хуните и вестготите и ги поканил да нахлуят в империята, но Стилихон наел човек, който да го убие.

С

Сабазий (лат. *Sabazius*) *мит.* Фригийско-тракийско божество, което гърците отъждествявали с Дионис и чествали с оргиастични празници, наречени *сабазии.*

сабели (лат. *Sabelli*) Племе, чиято територия граничела с марсите и самнитите. Някои бъркали сабелите със сабините.

Сабин, Юлий (лат. *Sabinus, Iulius*) (?–78 г.сл.Хр.) Римски военачалник с галски произход, който претендирал, че е потомък на Юлий Цезар. През 69 г.сл.Хр. оглавил въстание в Галия, претърпял поражение и девет години живял в подземие, където съпругата му Епонима му носела храна. Бил заловен, отведен в Рим и осъден на смърт от император Веспасиан. Съпругата му напразно се мъчела да умилостиви императора, като показвала двете деца близнаци, родени от нея в скривалището. Разрешено ѝ било единствено да умре с него.

Сабина (лат. *Sabina*) **1.** Прякор на Попея (➜). **2. Сабина, Юлия** (лат. *Sabina, Iulia*) (?–138 г.сл. Хр.) Съпруга на император Адриан. Изказала се публично, че не желае да има деца от императора, защото се страхувала, че ще станат неумолими и безмилостни като него. Била отровена, вероятно по нареждане на Адриан **3.** *геогр.* Област в Лациум, обитавана от сабините. Била покорена от римляните по време на Третата самнитска война (290 г.пр.Хр.)

сабини (лат. *Sabini*) **1.** Древно племе в Централна Италия, което населявало земите около Амитернум, между реките Анио и Нера. След отвличането на сабинянките (➜) и след кратка война цар Тит Таций (➜) сключил договор с Ромул и сабините и римляните станали един народ с име квирити. **2.** Име на вила на Хораций близо до гр. Тиволи.

сабинянките, отвличането на (лат. *Sabinarum raptus*) Легендарното отвличане на жените сабинянки, дело на Ромул, с цел да осигури потомство на жителите на Рим. Отвличането станало по време на игри в чест на Конс, на които били поканени сабините. Впоследствие, след кратка война, родителите на жертвите и техните похитители се помирили по молба на заграбените девойки, които вече не искали да се разделят със съпрузите си.

Сабиниани (лат. *Sabiniani*) Така били наречени юрисконсултите, принадлежащи към философска императорската и консервативна школа. Тя била основана от Атей Капитон и се противопоставяла на прокулианската школа (➜ *Прокул*). Най-известният ѝ представител бил Масурий Сабин (I в.сл.Хр.).

сага (лат. *sagum*) При римляните войнишки плащ, дебела вълнена дреха, стигаща до коляното.

Sagittarius лат. (*Сагитариус*) Стрелец. Зодиакално съзвездие, според легендата представлявало кентавъра Хирон.

sagittarius лат. (*сагитариус*) Стрелец с лък.Стрелците били част от леката пехота и били въоръжени със *sagitta* („стрела“).

Сагунт (лат. *Saguntum*) *геогр.* Град в Тараконска Испания, близо до морето, населен от иберийски племена. Бил в контакт с гърците, после с римляните, с които бил съюзен. В 219 г.пр.Хр. Ханибал го обсадил, превзел и разрушил. В 212 г. римляните върнали властта си над него, възстановили го и той станал процъфтяваща колония.

Сакра, Виа или **Свещеният път** (лат. *Sacra via*) В Рим пътят, който водел от Палатинския до Капитолийския хълм. Минавал през Римския форум и мястото, където Ромул бил сключил договора с Тит Таций. По този път минавали триумфиращите пълководци победители, отивайки към Капитолия.

sacramentum лат. (*сакраментум*) **1.** Клетвата, която полагали римските войници, както и наборът и самата военна служба **2.** Паричната сума, депозирана от съдещите се лица в гражданските дела.

sacrarium лат. (*сакрариум*) В Рим мястото, близо до храма, в което се съхранявали свещените прибори. В домовете така се наричало мястото, посветено на божествата, пазители на семейството.

Саксония (лат. *Saxonia*) *геогр.* Област в северната част на Германия, населявана от саксонците.

саксонци (лат. *Saxones*) Германско племе, населявало бреговете на Северно море. То било споменато за първи път във II в.сл.Хр. от Клавдий Птолемей (➜).

Саламин (стгр. *Salamis*, лат. *Salamina*) *геогр.* и *ист.* Гръцки остров и град близо до бреговете на Атика. Прочул се с победата на атинския флот, воден от Темистокъл, над персите в 480 г.пр.Хр.

Салария, Виа (лат. *Salaria, via*) Римски път, който свързвал Труентинум (*Castrum Truentinum*) с Рим, минавайки през областта, населявана от сабините. Бил наречен така, защото по него се превозвала до Рим солта, идваща от Адриатическо море.

salarium лат. (*салариум*) Порцията сол, давана на длъжностните лица и войниците по време на път или когато се намирали в провинцията. Впоследствие думата започнала да означава парите, давани за закупуването на солта, а после – възнаграждение.

Салация (лат. *Salacia*) *мит.* Римска морска богиня, съпруга на Нептун, от когото родила Тритон. Съответства на гръцката Амфитрита.

салентини (лат. *Salentini*) Племе в Калабрия.

салии (лат. *Salii*) Една от найдревните жречески колегии в Рим, въведена от Нума Помпилий в чест на Марс. Нейната функция била да пази свещения щит (➜ *ancile*). Била съставена от 12 жреци, които при Тул Хостилий станали 24. Името им идва от латинския глагол *salio*, който означава „скачам, подскачам“, защото веднъж в

годината, през месец март, салиите изпълнявали военни танци, посветени на Марс, под конвулсивния ритъм на техните химни с неразбираеми слова.

Салмакид (лат. *Salmacis*) *мит.* Извор в Кария, чиито води подмладявали този, който пие от него. ➜ *Хермафродит.*

Салмоней (лат. *Salmoneus*) *мит.* Цар на Елида, син на Еол и на Енарета и баща на Тиро̀. Искал поданиците му да го смятат за божество и имитирал Зевс. Минавал с колесницата си по един бронзов мост, за да произвежда шум като от гръм, и хвърлял около себе си горящи факли вместо мълнии. Това вбесило Зевс и той го поразил с гръм и го изпратил в подземното царство при брат му Сизиф.

Салус ➜ *Хигия.*

Салустий Крисп, Гай (лат. *Sallustius Crispus, Gaius*) (86–35 г. пр.Хр.) Прочут римски историк, роден в Амитерн, в областта Сабина. В младостта си бил голям прахосник и това предизвикало изключването му от сената. Подкрепял Цезар, който го направил проконсул в Нумидия. Там изнудвал много хора и придобил огромно богатство. То му позволило да си построи красива вила в Рим, заобиколена от великолепни градини (*horti Sallustiani*). После се оттеглил от политическия живот и се отдал на занимания с литература. От него са достигнали до нас, освен малкото фрагменти от неговата „История“ (*Historiae*), две монографии: „Заговорът на Катилина“ (*De coniuratione Catilinae*) и „Югуртинската война“ (*Bellum Iugurtinum*). Тези произведения са нещо повече от обикновена хроника, тъй като авторът не се ограничава само да изложи събитията, но прави анализ и на причините, изследвайки характерите на личностите, взели участие в тях.

salutatio лат. (*салутацио*) Сутрешно посещение, което клиентите в Рим правели на своите покровители, за да им засвидетелстват почитта си. Срещу това те давали на клиентите си малка сума пари или храна.

самбука (лат. *sambuca*) **1.** Военна машина, която римляните използвали при обсада. Тя имала мост, който се хвърлял и се закачвал на вражеската стена. **2.** Музикален инструмент, подобен на арфа, с триъгълна форма.

самнити (лат. *Samnites*) Древно италийско племе, граничещо със сабините. Около VII в.пр.Хр. се установили в Самниум, една планинска, суха и бедна област. По тази причина самнитите се стремели да разпрострат владенията си върху бреговете на морето, в Апулия на Адриатическо море, а в Кампания върху Тиренско. Когато нападнали Капуа, Рим реагирал и така се поставило началото на **Първата самнитска война** (343–341 г.пр.Хр.). Тя завършила с победа на римляните благодарение на героизма на Публий Деций Мус. **Втората самнитска война** (327–304 г.пр.Хр.) започнала заради окупирането от римляните на важни стратегически пунктове между Лациум и Кампания. Рим понесъл тежко поражение при Кавдинския проход. След това обаче разгромил самнитите и техните съюзници. **Третата самнитска война** (298–290 г.пр.Хр.) завършила с окончателната победа при Сентинум и Рим превзел Самниум, Пиценум и Сабина, продължавайки политиката си на експанзия към Южна Италия.

Самниум (лат. *Samnium*) *геогр.* Област в Италия, която обхващала част от днешните области Абруцо, Молизе и Кампания. Била обитавана от самнитите (➜).

Самос (лат. *Samus*) *геогр.* Остров и град в Егейско море близо до бреговете на Мала Азия, един от Спорадските острови. Бил известен с прочутите си лозя, маслинови гори и производството на красиви вази и съдове. Той е родното място на Питагор, а в периода на най-големия му разцвет там, в двора на Поликрат, живял Анакреонт. Бил превземан последователно от персите, атиняните и спартанците. После станал част от Пергамското царство, а в 133 г.пр.Хр. преминал под властта на Рим.

Самотраки (стгр. *Samothrake*, лат. *Samothracia* или *Samothraca*) *геогр.* Гръцки остров в Егейско море, близо до бреговете на Тракия. Участвал във войната срещу персите, а после в борбата за превъзходство, първо на страната на Спарта, после на Атина. По-късно пада под властта на македонците и след един период на независимост става римска провинция при Веспасиан. В 1863 г. там била намерена прочутата крилата женска статуя, известна като Нике от Самотраки, намираща се сега в Лувър.

Санк (лат. *Sancus*) *мит.* Сабинско божество, пренесено и в Рим. Наричали го и *Fidius*. Бил призоваван при клетвите и браковете и имал два храма: един на Квиринал и един на острова на Тибър.

Сарданапал (лат. *Sardanapalus*) (?–630 г.пр.Хр.) Латинското име на последния асирийски цар Асурбанипал. Бил способен пълководец и смел воин, разширил владенията си, като прибавил към тях Вавилон, Персия, Сирия и Египет. Но въстанията на вавилонците и мидийците довели до края на неговото царуване. Ниневия била обсадена и дворецът му подпален. Според една легенда, виждайки, че няма изход, той сам подпалил двореца си и се хвърлил в пламъците със съпругата и съкровищата си. Бил високообразован човек. В Ниневия били намерени останките на голяма библиотека, съдържаща глинени плочки с произведенията на шумерски, вавилонски и асирийски автори. Те се пазят в Британския музей и днес все още са най-ценният източник за историята и културата на Месопотамия.

Сарди (лат. *Sardis*) *геогр.* Древна столица на Лидия, чийто разцвет бил по време на царуването на Крез. Персите, предвождани от Кир, го превзели и го направили важна сатрапия. Бил опожарен по време на първата Гръко-персийска война. Впоследствие възвърнал блясъка си и бил наричан „втори Рим“. Едно земетресение (17 г.сл. Хр.) го разрушило, но Тиберий го възстановил.

Сардиния (лат. *Sardinia*) *геогр.* Остров в Средиземно море, който бил най-напред колонизиран от финикийците, после от картагенците. В края на Първата пуническа война бил превзет от Рим и образувал една провинция с Корсика (226 г.пр.Хр.).

сариса (лат. *sarisa*) Дълго македонско копие. Войникът, който носел такова копие, се наричал *sarisophoros*.

сармати (стгр. *Sarmatai*, лат. *Sarmatae*) Номадско племе с индоиран-

ски произход, близко до скитите. Сарматите се занимавали с лов и скотовъдство. Около III в.пр.Хр. се разположили на територията, която от тях била наречена Сарматия, и впоследствие навлезли в почти всички области на Централна Европа. Водели многобройни войни с римляните.

Сарматия (лат. *Sarmatia*) *геогр.* Равнина, разположена на север от Черно море, населявана от сарматите.

Сарпедон (лат. *Sarpedon*) *мит.* **1.** Син на Зевс и на Европа. Бил брат на Минос и дълго време напразно оспорвал правото му да царува над Крит. Оттеглил се в Кария и там основал Милет. **2.** Син на Зевс и Лаодамия, цар на Ликия. Участвал в Троянската война на страната на Приам заедно с братовчед си Главк. Бил убит от Патрокъл. **3.** Син на Посейдон, убит от Херакъл заради големите жестокости, извършени от него в Тракия.

Сасаниди (лат. *Sasanidae* или *Sassanidae*) Персийска династия, която царувала от 224 до 636 г.сл.Хр., след края на царуването на партите.

сатири (стгр. *Satyroi*, лат. *Satyri*) *мит.* Полубожества, които били в свитата на Дионис заедно с менадите и силените. Изобразявали ги като чудовища с космато тяло, кози крака, плосък нос и остър поглед под извитите рога. Били похотливи и присмехулници, обикаляли горите и дебнели нимфите. Свирели на сиринга и други инструменти.

сатирна драма (стгр. *satyroi*) В Гърция те били комически пиеси, весели и с щастлив край, хорът се състоял от сатири. В римския театър закачливите комедии, играни след трагедиите, се наричали *ателани*.

сатрап (стгр. *satrapes*, лат. *satrapa*) При персите управител на провинция.

satura лат. (*сатура*) В римския религиозен култ блюдо с плодове, давано като дар на Церера. Впоследствие думата придобила смисъл на смесица от различни неща (изразът *per saturam* означава „безразборно"). В римския архаичен театър *satura* се наричало смесено представление, в което имало танци, музика, песни и рецитации.

Сатурн (лат. *Saturnus*) *мит.* Италийско божество, отъждествявано с Кронос (➜).

Сатурналии (лат. *Saturnalia*) Римски празници в чест на Сатурн, които започвали на 17 декември и продължавали една седмица. Вероятно са се появили още преди основаването на Рим като спомен за „златния век", когато според мита Сатурн царувал в Италия. По време на Сатурналиите в Рим наставала голяма еуфория, училищата били затворени, изпълняването на смъртни наказания преустановено, нямало кавги, сделките се отлагали, робите били третирани наравно с господарите и дори можели да се шегуват с тях.

Сатурнин (лат. *Saturninus*) Име на няколко известни римляни. **1. Сатурнин Луций Апулей** (лат. *Lucius Appuleius*) (?–100 г.пр.Хр.) Народен трибун, привърженик на Марий. Накарал със сила да се одобри аграрен закон, с който на съюзените италийци се давали същите права като на римляните. Неговият безскрупулен и авторитарен стил на действие срещнал съпротивата на патрициите и станал причина за много сериозни размирици. Тогава сенатът възложил на Марий да потуши безредиците и Сатурнин, който бил избягал на Капитолийския хълм, бил хванат и убит с камъни. **2. Сатурнин, Публий Семпроний** (лат. *Publius Sempronius*) (?–265 г.сл. Хр.) Римски император. Като пълководец на Валериан бил провъзгласен за такъв от войската в Египет в знак на признание за неговите победи. Въпреки непоквареността му и другите му безспорни качества войниците го убили заради изключителната му строгост.

Сатурния (лат. *Saturnia*) **1.** *мит.* Име, дадено на Юнона като дъщеря на Сатурн. **2.** *геогр.* Древно име на Италия, наречена така, защото Сатурн се подслонил там след като Зевс го изгонил. **3.** *геогр.* Древен етруски град.

Сафо (лат. *Sappho*) (VII–VI в. пр.Хр.) Прочута гръцка лирическа поетеса, родена в Ерезос или Митилена на о. Лесбос. Платон я наричал Десетата муза. Според легендата се влюбила в един много красив младеж на име Фаон. Но той не отговорил на любовта ѝ и тя се хвърлила от една скала. Нейните еротични стихове в голямата си част били посветени на красивите девойки от Лесбос, нейни приятелки и ученички. Чувствата, страстта, които прозират от тях, са родили прилагателното „лесбийски" като определение на хомосексуалната любов между жени. Написала е оди, епиталамии, елегии и химни, но от тях са останали само малко фрагменти. Тя създава и така наречената *сапфическа строфа*.

свеби (лат. *Suebi*) Германско племе, населявало областта около Балтийско море. Към него влизали маркоманите, аламаните, сеноните и др. Водени от Ариовист, свебите се опитали да нахлуят в Галия, но били отблъснати от Цезар (58 г.пр.Хр.). Установили се в част от Германия, наречена на тях Свебия, която се намира между Рейн и Дунав.

Светоний Транквил, Гай (лат. *Suetonius Tranquillus, Gaius*) (70–140 г.сл.Хр.) Римски историк. Секретар и съветник на император Адриан, по-късно бил изгонен от него за неуважение към императрица Сабина. Тогава се отдал на литературни занимания. Написал книгите „Дванадесетте цезари" (*Duodecim Caesarum vitae*), съдържаща 12 биографии от Цезар до Домициан и „За бележитите мъже" (*De viris illustribus*), в която разказва живота на прочути личности, като Хораций, Лукан, Теренций, Вергилий, на философи и филолози.

Свещена война (стгр. *ieros polemos*, лат. *sacrum bellum*) Войната, водена в три последователни фази, между VI и IV век пр.Хр., между Тива, Тесалия и Фокея за защитата на светилището в Делфи, а всъщност, за да имат контрол над него. Във войната били въвлечени и Атина, и Спарта.

Север (лат. *Severus*) Прякор на няколко римски императори. **1. Север, Луций Септимий** (лат. *Lucius Septimius*) (146–211 г.сл. Хр.) Римски император, роден в Лептис Магна. Произхождал от коннишкото съсловие, учил в Атина и Рим. Политическата и военната му кариера били блестящи и след смъртта на Пертинакс бил обявен от легионите в Илирия за император. Един по един отстранил съперниците си, избрани за

императори от войските в други части на империята. В 197 г.сл. Хр. станал абсолютен господар и управлявал много сурово и жестоко. Бил подкрепян от войската, която засилил и организирал. Поставил край на хаотичната обстановка, която последвала след смъртта на Комод. Сринал авторитета на сената, като го лишил от всякаква власт и се обръщал към него само за да дава нареждания на сенаторите. Бил способен пълководец. На няколко пъти побеждавал партите, отнел им Месопотамия и я присъединил към Империята като провинция. Прочутата арка на Виа Сакра била издигната, за да се отпразнуват триумфите му. Неговата съпруга Юлия Домна, образована и изискана жена, била сирийка от знатна фамилия и имала голямо влияние върху него. Императорът се обкръжил с известни юрисконсулти като Папиниан, Улпиан и Юлий Павел и реформирал сруктурата на държавата. В 208 г. сл.Хр. предприел поход срещу Каледония, в Британия, и стигнал много по-далеч от Адриановия вал. По време на тази експедиция умрял в Ебуракум, днес Йорк. Оставил империята на синовете си Каракала и Гета. **2. Север Александър, Марк Аврелий** (лат. *Severus Alexander, Marcus Aurelius*) (208–235 г.сл.Хр.) Римски император с финикийски произход, осиновен от братовчед си Елагабал. Наследил го, когато бил едва на тринайсет години. Управлявал мъдро, като се оставял да бъде напътстван от прозорливи и способни съветници като Юлий Павел и Улпиан. Бил миролюбив, което не се харесвало на водачите на войската. Все пак се принудил да проведе експедиция срещу Персия. След нея се отправил в Германия. Там бил убит в палатката си заедно с майка си Юлия Мамея от войниците, подтикнати от тракиеца Юлий Максимин. **3. Север, Флавий Валерий** (лат. *Flavius Valerius*) (?–307 г.сл.Хр.) Римски император, осиновен от Констанций Хлор, чието място заел след смъртта му. Отправил се към Рим, за да се справи с Максенций, но бил изоставен от войниците си и убит.

Сегест (лат. *Segestes*) (I в.сл.Хр.) Княз на германското племе херуски. За да си отмъсти на Арминий, който отвлякъл дъщеря му, се съюзил с римляните. Арминий го обсадил, но Сегест бил освободен от Германик.

Сегеста (лат. *Segesta*) *геогр.* Град в Сицилия, според легендата основан от Еней. Достигнал разцвета си през VII и VI в.пр.Хр. Съперничел си със Селинунт и Сиракуза. Поискал помощ от Атина срещу Сиракуза и тя изпратила една експедиция, предвождана от Никий (➜), която завършила с пълно поражение. Тогава Сегеста потърсила помощта на картагенците, които използвали това като претекст и окупирали Сицилия. Впоследствие била превзета от Сиракуза (307 г.пр.Хр.). През Първата пуническа война станала съюзник на римляните. От Сегеста са останали само руини, защото била разрушена от вандалите.

Сегеция (лат. *Segetia*) *мит.* Римска богиня на посевите.

седемте мъдреци (стгр. *hoi hepta sophoi* лат. *Septem Sapientes*) Така били наричани седемте найизвестни философи в Гърция, живели в VI век: Питак от Митилен, Солон, Клеобул от Родос, Периандър от Коринт, Хилон, Талес и Биант. Някои от тях били и мъдри законодатели.

седемте срещу Тива (стгр. *hoi hepta epi Thebas*) ➜ *Адраст, Етеокъл, Полинейк.*

секвани (лат. *Sequani*) Келтско племе от североизточната област на Галия. Техният главен град бил Везанцион. Били покорени от Цезар в 58 г.пр.Хр.

секстарий (лат. *sextarius*) Римска мярка за вместимост, равна на около половин литър.

секстил (лат. *sextilis*) Шестият месец на античния римски календар. В началото на императорската епоха бил наречен *Augustus mensis* („август") в чест на Август.

секуларни игри или **столетни игри** (лат. *saeculares ludi*) Тържествени празници при започването на ново столетие, макар и да не съвпадали винаги със самото му начало. Тези игри били въведени по препоръка на сибилинските книги и провеждането им се поверявало на колегията на квиндецемвирите. Траели три дни и три нощи, през което време имало пиршества, представления, религиозни церемонии и гладиаторски игри. През 17 г.сл.Хр. на игрите, организирани от Август, бил изпълняван химнът „*Песен на солетието*" (*Carmen saeculare*), написан от Хораций.

secutor лат. (*секутор*) „Преследвач". В Рим така се наричал гладиаторът, който преследвал противника си *retiarius* (➜) и се биел с него.

sella лат.(*села*) В Рим стол, кресло, трон. *Sella curulis* се наричало кресло без облегалка, запазено като знак за почит към високопоставените, курулните магистрати, които били консулите, преторите и едилите.

Селевк (лат. *Saleucus*) Име на шест царе на Сирия, между които: **1. Селевк I Никатор** (стгр. *Nicator*, „победител") (354–281 г.пр. Хр.) Пълководец на Александър Велики, един от диадохите и основоположник на династията на Селевкидите. След смъртта на Александър и борбите, възникнали между наследниците му за разпределението на Империята, Селевк получил Вавилон. После обаче Антигон му отнел властта. Тогава Селевк намерил убежище в Египет при Птолемей I, където оглавил една коалиция срещу Антигон. В 312 г.пр.Хр. при Газа успял да победи сина му Деметрий Полиоркет. След като си възвърнал Вавилон, разпрострял властта си над Мидия и Сузиана, а след победата при Ипсос (301 г.пр.Хр.) срещу Антигон превзел Сирия, Месопотамия и част от Мала Азия. Основал Антиохия, наречена така на името на баща му Антиох, и я направил столица на царството. Подготвял се да превземе Македония и Гърция, когато бил убит чрез заговор от Птолемей Керавън. Селевк бил голям почитател на изкуството, културата и гръцката религия. Върнал на атиняните библиотеката и статуите, които Кир бил отнесъл. **2. Селевк II Калиник** (стгр. *Kallinikos*, „славен") (около 265–225 г.пр.Хр.) Син на Антиох II. Сражавал се срещу Египет, но царството му било превзето от Птолемей III, който се притекъл на помощ на сестра си Береника, доведена майка на Селевк. По време на царуването си загубил и няколко сатрапии, които въстанали срещу него. **3. Селевк**

IV **Филопатор** (стгр. *Philopator*, „обичащ баща си") (218–175 г. пр.Хр.) Дошъл на мястото на баща си Антиох III Велики и напразно се мъчел да се освободи от зависимостта си от римляните. Изпратил като заложник в Рим сина си Деметрий, който по-късно царувал с името Деметрий I Сотир.

Селевкиди (стгр. *Seleukidai*) Име на династия, която води началото си от Селевк, пълководец на Александър Велики. Селевкидите царували в Сирия до 64 г.пр.Хр., когато Помпей отстранил Антиох XIII.

Селена (лат. *Selene*) *мит.* Гръцка богиня на луната, дъщеря на Хиперион и Тея, сестра на Хелиос, бога на слънцето. Със сребърната си колесница бродела из нощното небе. Била влюбена в Ендимион (➜). Често била бъркана с Артемида.

Селинунт (стгр. *Selinous*, лат. *Selinus*) *геогр.* Град в югозападната част на Сицилия, основан като колония на Мегара в VII в.пр.Хр. Достигнал разцвета си през VI в. пр.Хр. Негов съперник била Сегеста. Бил разрушен от картагенците и от него са останали само руините на седем дорийски храма.

Семела (лат. *Semele*) *мит.* Дъщеря на Кадъм, царя на Тива. Тъй като била любимка на Зевс, предизвикала ревността на Хера. Тя се преобразила като бавачката ѝ и я убедила да помоли Зевс да ѝ се яви в истинския си божествен вид, за да ѝ докаже любовта си. Зевс, който преди това се заклел да изпълни всяко нейно желание, се появил, заобиколен с облаци, гръмотевици и мълнии. Но смъртната природа на девойката не понесла тази близост и тя изгоряла. Хермес успял да спаси малкия Дионис, детето, което Семела носела в утробата си.

Сементини или **Сементиви** (*Sementinae* или *Sementivae*) Празници, чествани от римляните всяка година през януари в чест на Церера и Телус, за да закрилят посевите им.

Семирамида (лат. *Semiramis*) Митична царица на Асирия. Била съпруга на царя Нин и след смъртта му управлявала 42 години от името на сина си Ниний. Била с разпуснати нрави, но същевременно изтънчена. На нея се приписвало основаването на града Вавилон с прочутите висящи градини. Разширила царството си, като подчинила Армения, Египет, Арабия, част от Либия и Етиопия и цяла предна Азия до р. Инд. Била отъждествявана с асирийската царица Самурамат, която живяла през IX в.пр.Хр. От Семирамида били вдъхновени много писатели и музиканти.

semis лат. (*семис*) Римска монета, равна на един ас. *Semis* означавало половината на едно цяло (например като мярка за повърхнина – половин югер, като мярка за дължина – половин стъпка и т.н.). Казвало се *non semissis homo* – човек, който не струва и половин ас.

семнони или **сенони** (лат. *Semnones*) Племе, разположено в северната част на Германия, за което след II в.сл.Хр. няма никакви сведения.

Семони (лат. *Semones*) В Рим малки божества. Според някои името им идва от сливането на *semi* и *homines* в *semihomines*, но по-вероятно е да произлиза от *semen*, „семе", тъй като закриляли посевите.

Семпроний (лат. *Sempronius*) Име на римски род (*gens Sempronia*). Към него принадлежали известни семейства, сред които това на Гракхите.

сенат (лат. *senatus*) Органът на върховната власт в Рим. Той се появил още от времето на монархията и в продължение на векове бил гарант за съществуването на държавата. Представлявал съвет на най-авторитетните граждани на зряла възраст (*senes*). По времето на Ромул членовете на сената били сто, като станали триста още в края на монархията и нараснали до деветстотин по времето на Юлий Цезар. Първоначално сенатори можели да стават само членовете на древните патрициански семейства (*patres*) и това право се предавало по наследство. Впоследствие това изискване отпаднало и вече можел да участва всеки, който е изпълнявал някаква магистратска длъжност, дори и да е от плебейски произход. Те се наричали „новозаписани" (*conscripti*). Сенаторите били контролирани от цензорите, които можели да решат да извършат „прочистване на сената". Това ставало чрез *senatus lectio*, което представлявало прочитане на списъка на сенаторите, като имената на тези, които трябвало да бъдат отстранени, били пропускани. Сенатът ръководел външната политика, определял управителите на провинциите, обсъждал предложените закони, издавал сенатски решения (➜ *senatusconsultum*), намесвал се във всички извънредни въпроси като обявяване на война, сключване на мирен договор, налагане на данъци и други обстоятелства, при които консулите били длъжни да се съветват с него. Сенаторите носели *latus clavus*, туника с широка вертикална пурпурна лента, а в празнични дни *toga praetexta*. Имали много привилегии – най-хубавите места в театъра, цирка и други обществени сгради, пътували на разноски на държавата. През императорската епоха сенатът постепенно изгубил политическата си тежест, макар и да изпълнявал все още законодателната си функция. Вече нямал възможност да назначава магистратите и императорите. Всъщност императорът обикновено бил избиран вече от своя предшественик, впоследствие дори от легионите си. Загубването на авторитета на сената било следствие и на това, че от времето на Веспасиан в него влизали и граждани, идващи от всички провинции. Така в края на трети век тази институция станала формална.

senatusconsultum лат. (*сенатусконсултум*) Сенатско решение. Ако то било одобрено от поне двеста сенатори, имало силата на закон.

Сенека (лат. Seneca) Име на римско семейство от рода Аней (*gens Annaea*), към което принадлежали: **1. Сенека, Луций Аней**, наречен **Ретора** (лат. *Seneca Rhetor, Lucius Annaeus*) (около 55 г.пр.Хр.–40 г.сл.Хр.) Римски писател, роден в Испания. Произлизал от конническото съсловие. Много млад се преместил в Рим, където се занимавал с красноречие. Оставил произведения, написани с голяма ерудиция, сред които „Контроверсии" **2. Сенека, Луций Аней** (лат. *Seneca, Lucius Annaeus*) (4 г.пр.Хр.–65 г.сл.Хр.) Римски философ, писател и политик, син на предходния, роден също в Испания. Бил последовател на питагорейската и стоическата философия, учил

красноречие в Рим. Клавдий го изпратил в изгнание на остров Корсика заради интригите и клеветите на Месалина. Агрипина го върнала в Рим и му поверила възпитанието на сина си Нерон. В първите години на управлението на младия император Сенека имал благотворно влияние върху него и се стремял да го тласне към създаването на монархия с по-мек режим. Но после деспотизмът и арогантността на Нерон, както и убийството на Агрипина, го принудили да напусне длъжността на министър, макар и да останал в двора, радвайки се на престижното си положение. Бил въвлечен в заговора на Пизон и принуден от императора да се самоубие. Тогава Сенека си прерязал вените, проявявайки голяма сила на духа и достойнство. Задържал до себе си съкрушените си приятели, докато силите го напуснали. От философските му съчинения до нас са достигнали етичните му трактати: „За гнева" (*De ira*), „За снизходителността" (*De clementia*), „За краткостта на живота" (*De brevitate vitae*), стотина писма „Морални писма до Луцилий" (*Epistulae ad Lucilium*) и няколко трагедии, сред които „Медея" (*Medea*), „Федра" (*Phedra*), „Едип" (*Oaedipus*), „Тиест" (*Thyestes*). От произведенията му прозират ясно идеите на философа стоик за необходимостта да се управляват страстите, да се пренебрегват материалните блага и да се приемат спокойно капризите на съдбата.

сенони (лат. *Senones*) Келтско племе, което застанало на страната на Верцингеторикс срещу римляните. След като били покорени, влезли в пределите на Лугдунска Галия. Част от това племе в IV в.пр.Хр. се прехвърлило в Италия и се установило близо до Адриатическо море, като основало там две колонии: *Сена Галика* и *Ариминиум* (днес Сенигалия и Римини).

septemviri epulones лат.(*септемвири епулонес*) В Рим колегия от седем души, натоварени да уреждат пиршествата в тържествени случаи.

Септизониум (лат. *Septizonium*) Седеметажна постройка. В Рим имало две, построени респективно от Тит и Септимий Север.

Септимий Север, Луций (лат. *Septimius Severus, Lucius*) ➜ *Север, Луций Септимий.*

Серапеум (стгр. *Serapeion*, лат. *Serapeum*) Храм на Серапис в Египет. Там имало много храмове, посветени на бога, но най-красивият бил в Александрия, построен при Птолемей I. В него се намирала прочутата библиотека.

Серапис (лат. *Serapis*) *мит.* Древно египетско божество. Серапис е получено от сливането на имената Озирис и Апис. Всъщност Озирис, след като отишъл в света на мъртвите, приел вид на свещения бик. Бил бог на здравето и закрилник на моряците. В Мемфис имало прекрасен храм, посветен на него.

Сервий Тулий (лат. *Servius Tullius*) (?–534 г.пр.Хр.) Шестият цар на Рим. Според най-разпространената легенда се родил от робинята на царицата Танаквила, съпруга на Тарквиний Приск. Той осиновил детето и го оженил за собствената си дъщеря, а после го обявил за свой наследник. Сервий Тулий се възкачил на трона в 578 г. и се проявил като голям реформатор. Разделил града на квартали и

трибн, народа на пет класи, а всяка класа на центурии. Построил красиви обществени постройки в Рим, изградил първите крепостни стени, които включвали хълмовете Палатин, Квиринал, Виминал и Есквилин. Бил убит чрез заговор, организиран от дъщеря му Тулия и нейния съпруг Тарквиний, бъдещия Тарквиний Горди.

Серторий, Квинт (лат. *Sertorius, Quintus*) (около 123–72 г.пр. Хр.) Римски военачалник, роден в Нурсия. Бил легат на Марий и се сражавал срещу кимврите и тевтоните. Застанал на негова страна по време на гражданската война и се проявил като смел, честен и неподкупен човек. Когато Сула триумфално се завърнал в Рим, бил принуден да се оттегли в Испания. Там създал една независима държава, като имитирал римските институции. Тя имала успех, а той спечелил уважението и обичта на нейните жители. Когато на помощ на Метел (➜) от Рим бил изпратен срещу него Помпей, Серторий се съюзил с Митридат IV, царя на Понт, който му изпратил пари и кораби. Даровитият пълководец успял да се задържи там няколко години, но после бил убит от засада от свой подчинен.

Сесострис (лат. *Sesostris*) Име на трима фараони от XII династия.

сестерций (лат. *sestertius*) Римска сребърна монета, равна на четвърт денарий (➜).

Сестос или **Сест** (лат. *Sestos*) *геогр.* Град в Тракия, разположен на най-тясната част на Хелеспонт, срещу град Абидос. През него Ксеркс нахлул в Гърция с войската си, като използвал корабите си като мост. Абидос е известен в митологията с любовта на Херо̀ и Леандър.

Сея (лат. *Seia*) *мит.* Римска богиня на сеенето.

Сеян, Луций Елий (лат. *Seianus, Lucius Aelius*) (около 20 г.пр.Хр.–31 г.сл.Хр.) Римски политик. Заел мястото на баща си в командването на преторианците. Бил любимец на Тиберий и упражнявал голямо влияние върху императора. За да придобие по-голяма власт, с подлост отдалечил близките му от него. Стигнал дори дотам да отрови Юлий Цезар Друз, син на императора и Випсания Агрипина. Убедил Тиберий да се оттегли на остров Капри. Възползвал се от отсъствието му, за да господства в Рим. Въвел небивал терор в града, като отстранявал всеки възможен свой съперник, за да може да заеме мястото на Тиберий във властта. Най-накрая императорът, осведомен от майката на Германик Антония за деянията и престъпленията на своя фаворит, сам го предал на сената и наредил да бъде убит.

Сибарис (лат. *Sybaris*) *геогр.* Гръцка колония във Велика Гърция, при Тарентския залив. Била основана в 720 г.пр.Хр. от ахейците и се прочула с разпуснатите и покварени нрави на своите жители. Нейният съперник Кротон я превзел и разрушил. На мястото на Сибарис в 445 г.пр.Хр. атиняните построили друг град, наречен Турии (стгр. *Thourioi*).

Сибила (лат. *Sibylla*) Име, давано в Гърция и Рим на жени с пророческа дарба. Те били жрици на Аполон и точният им брой не е известен. Сибили имало в Делфи, Самос, Либия, Еритрея, Персия, но най-прочута била тази в Кума. Аполон, който я обичал, удовлетворил желанието ѝ да живее толкова години, колкото са песъчинките в шепата ѝ. Тя оба-

че забравила да си поиска и здраве и младост, така че при срещата на Еней с нея била немощна старица на седемстотин години. Според легендата Сибила предложила на Тарквиний Горди да му продаде девет книги с предсказания, наречени сибилински книги, на много висока цена. Царят два пъти отказал да ги купи, а Сибила всеки път изгаряла по три от тях. Най-накрая Тарквиний се съгласил да купи последните три на цената на деветте. Книгите се пазели на Капитолийския хълм от една жреческа колегия.

сибилински книги (лат. *sibyllini libri*) Сборник от предсказанията на Сибила, които били поверени на жреческа колегия, съставена от 15 души, наречена квиндецимвири (*quindecimviri*). До тях се допитвали в тежки моменти за държавата и при взимане на най-важни решения. → *Сибила*.

сигамбри (лат. *Sigambri*) Племе в Северозападна Германия. Били покорени от Друз.

sigilla лат. (*сигила*) В Рим така се наричали малки статуйки или релефни изображения върху пръстени, използвани като печати.

Сигиларии (лат. *Sigillaria*) Римски празник на изображенията и статуйките. Провеждал се след Сатурналиите и продължавал два дни. На него се подарявали статуйки на Плутон от восък или дърво. Този обичай сменил древния ритуал, при който били принасяни човешки жертви.

signa лат. (*сигна*) В Рим така били наричани военните знаци или флагове, а знаменосецът се наричал *signifer*. Думата *signum* означавала и сигнал или дори устна заповед за влизане, за оттегляне от сражение и т.н., почти винаги придружена от звуци на тръба или рог.

Сиде (лат. *Side*) *мит.* Съпруга на Орион.

Сидон (лат. *Sidon*) *геогр.* Древен финикийски град, основан още преди Тир, вероятно през третото хилядолетие пр. Хр.

Сикион (лат. *Sicyon*) *геогр.* Град в Пелопонес, на Коринтския залив. Най-големият му разцвет бил по времето на тираните и най-вече при Клистен (VI в.пр. Хр.). Бил съюзник на Спарта в Пелопонеската война, а след това покорен от македонците. В 146 г. пр.Хр. преминал под властта на римляните и станал част от провинция Ахая. Славел се с школите си по живопис и скулптура и бил родно място на Павсий, Поликлет и Лизип.

сикофант (стгр. *sykophantes*) „Клеветник, доносник". Първоначално в Атика наричали така човек, издаващ хората, които изнасяли контрабандно или крадели свещените смокини (от *sykon*, „смокиня", и *phaino*, „разкривам").

Силвий (лат. *Silvius*) *мит.* Син на Еней и Лавиния, доведен брат на Асканий, а според други син на Асканий. Царете на Алба били наречени на него Силвии.

Силван (лат. *Silvanus*) *мит.* Италийски бог на горите и полята. Бил бъркан с Фавън и асимилиран от Пан. Името силвани било дадено на горските и полски божества.

Силен (лат. *Silenus*) *мит.* Син на Хермес. Бил стар сатир, възпитател и неразделен спътник на Дионис. Той представлявал комична фигура – дебел и почти винаги пиян, възседнал магаре. Бил добродушен и мъдър. Името му се превърнало в нарицателно за горските божества – *силени*.

Симоент (стгр. *Simoeis*, лат. *Simois*) *геогр.* Река в Троада, приток на Скамандър, възпята от Омир, тъй като в близост до нея се провели важни сражения по време на Троянската война.

Симон (лат. *Simon*) (V в.пр.Хр.) Скромен атински занаятчия, приятел и ученик на Сократ. Събрал най-важното, казано от учителя му, и после го издал в 33 диалози. Перикъл, който го уважавал много, го поканил да живее в неговия дом, но Симон отказал, признавайки, че предпочита да е беден и свободен, отколкото да зависи от други, макар и сред лукс.

Симплегади (лат. *Symplegades*) *геогр.* Два малки скалисти острова на входа на Черно море. Според легендата те били плаващи острови, които се блъскали един в друг и разбивали минаващите между тях кораби. След като аргонавтите преминали оттам, станали стабилни.

Сизиф (лат. *Sisyphus*) мит. Син на Еол и Енарета, легендарен основател и цар на Коринт. Развил търговията и мореплаването, по негово нареждане били направени първите триреми. Построил в града, който имал излаз на две морета, две пристанища, едното към Азия за внасяне на стоки, а другото към Европа за износ. Според легендата той основал Истмийските игри. Оженил се за плеядата Меропа, от която имал син Главк. Бил алчен, хитър, жесток и измамник. Хитростта му стъписала дори Автолик, известен разбойник, който крадял чуждите крави и после ги смесвал със своите, променяйки ги така, че не се забелязвало. Сизиф дамгосал монограма си под копитата на своите животни и когато били откраднати, лесно доказал, че са негови. Възхитен от него, Автолик му станал приятел и му разрешил да се радва на благоволението на сестра си Антиклея, която малко след това се омъжила за царя на Итака Лаерт. Тя родила Одисей, който наследил ума и хитростта на истинския си баща Сизиф. Царят на Коринт не се поколебал дори да предизвиква боговете. Когато Зевс се влюбил в Егина и я отвлякъл, Сизиф веднага отишъл при баща ѝ Азоп и му казал къде е скрита. Това вбесило царя на Олимп и той му изпратил Танатос, Смъртта. Но Сизиф успял да я окове във вериги в двореца си и така вече никой не умирал. Тогава Зевс се принудил да изпрати Арес, който освободил Смъртта и отвел Сизиф в подземното царство. Но хитрият цар бил решил вече как ще се върне към живота. Успял да предупреди съпругата си да не принася жертви над трупа му и да не го погребва. Щом като стигнал в царството на Хадес, се оплакал за това, обвинил жена си и поискал от бога да го пусне на земята, за да я накаже, като му обещал, че веднага ще се върне. Веднъж оживял, той не удържал обещанието си и продължил да царува в Коринт, да ограбва и убива жестоко жителите на съседните селища. Най-накрая Зевс изпратил Хермес да го вземе и да го отведе отново в подземния свят. Затворен там, той бил наказан да тласка вечно по склона на планина тежка скала, която малко преди да стигне върха се търкулвала обратно в равнината и правела безсмислен непосилния му труд.

symmachia стгр. (*симмахиа*) В Гърция съюз, лига, предимно военен, между съюзени полиси, които се задължавали да не сключват поотделно мир с враговете.

Симонид (лат. *Simonides*) (около 556–468 г.пр.Хр.) Старогръцки лирически поет, роден на о. Кеос. Писал хорови песни, ямби, дитирамби, вълнуващи елегии. Бил приятел на Анакреонт. Живял дълго в Атина, в двора на Хипарх, сина на Пизистрат. Там победил Есхил в поетическо състезание с епиграма в чест на загиналите при Маратон. Впоследствие живял в Сиракуза, в двора на Хиерон, и при Терон в Агригент, където умрял.

симпозиум (стгр. *symposion*, лат. *symposium*) Старогръцка дума, произлизаща от глагола *symposiazo*, който означава „пия заедно". Така се наричало колективното пиене в края на пиршествата, съпроводено с песни.

symphoniaci, servi лат. (*симфониаци, серви*) Както в Гърция, така и в Рим това били роби музиканти, които свирели и развличали пируващите.

Синис (лат. *Sinis*) *мит.* Жесток разбойник в Коринтския провлак, вероятно син на Посейдон или на Прокруст. Нападал пътниците, връзвал ги за върховете на наведените до земята дървета и после ги отпускал, така че хората били разкъсвани. Тезей го убил по същия начин.

Синон (лат. *Sinon*) *мит.* Син на Сизиф, един от ахейците, които взели участие в Троянската война. Бил известен с хитростите и измамите си. Когато гърците построили дървения кон и се престорили, че заминават, той се представил на Приам. Разказал, че другарите му след смъртта на Ахил разбрали, че са загубили войната и решили да се върнат в родината. За да имат попътен вятър, по внушение на големия му неприятел Одисей, го оставили него като жертва. Троянците повярвали на лъжата и послушали съвета му да вкарат в града огромния дървен кон, който уж бил предназначен за Атина, за да я омилостивят за откраднатия Паладион. Само Лаокоон не се доверил на Синон и се помъчил да разубеди съгражданите си, но две огромни змии изскочили от морето и задушили и него и синовете му. Троянците приели това като знамение и вече без всякакво колебание вкарали коня в града. През нощта Синон отворил малка вратичка на хълбока на коня, от която излезли скрилите се вътре гръцки герои. Преди това измамникът запалил огън върху една кула, с който дал знак на корабите да се върнат.

Синопа (стгр. *Sinope*, лат. *Sinopa*) *геогр.* Град в Пафлагония на Черно море. Бил присъединен към Понтийското царство на Митридат Велики и станал негова столица. При Цезар станал римска колония, наречена *Iulia Felix*. Там се родил философът Диоген.

Сиракуза (стгр. *Syrakousai*, лат. *Syracusae*) *геогр.* и *ист.* Град в Сицилия на Йонийско море, основан в 734 г.пр.Хр. като колония на Коринт. Превърнала се в най-важния град на Велика Гърция. Достигнала голям разцвет при Гелон, Герон, Тразибул, Дионисий Стари и Млади и Агатокъл. По време на Втората пуническа война била съюзник на Картаген. Марцел я превзел след изтощителна обсада, продължила толкова дълго благодарение на гениалните военни машини на Архимед.

сирени (стгр. *Seirenes*, лат. *Sirenes*) *мит.* Морски нимфи, които обитавали един малък остров близо до нос Пелор. Омайвали мореплавателите с мелодичните си песни и те се хвърляли в морето и се удавяли. Преди Персефона да бъде отвлечена, сирените били нейните приятелки, но Деметра ги превърнала в чудовища. Казвали се Партенопа, Лигея и Левкозия. Един оракул предсказал, че ако някой мореплавател не се поддаде на тяхната съблазън, ще загинат. Когато Одисей минал покрай острова им, без да се остави да бъде омагьосан, сирените се хвърлили в морето и се превърнали в скали. Представяли ги като жени в горната част на тялото, а надолу като птици. Едва в по-късна епоха били изобразявани като жени-риби.

Сиринга (лат. *Syrinx*) *мит.* Нимфа в Аркадия, преследвана от Пан, който се влюбил в нея. За да се спаси, тя поискала помощ от боговете и те я превърнали в тръстика. От тази тръстика Пан си изобретил музикален инструмент, наречен сиринга.

Сирия (лат. *Syria*) *геогр.* Област в западната част на Азия, чийто граници се променяли през вековете. В античността достигала на изток до р. Ефрат, на север до планината Тавър, на запад до Средиземно море, а на юг до Арабия. Главните ѝ градове били Дамаск, Палмира, Лаодикия, Селевкия и Антиохия. Първоначално била под властта на Асирия, после на персите, докато не била превзета в 333 г.пр.Хр. от Александър Велики. След смъртта на македонския цар станала част от царството на Селевк I Никатор (➜). После, в 64 г.пр.Хр., Помпей завладял Сирия и я превърнал в римска провинция.

Сирти (лат. *Syrtis*) *геогр.* Име на два големи залива между Кирена и Картаген. Единият се наричал *Syrtis Maior*, другият *Syrtis Minor*.

syssition стгр. (*сиситион*) Старогръцка дума, която на дорийски диалект означавала „общ гуляй, хранене заедно", както и мястото, където се хранели заедно.

систър (лат. *sistrum*) Музикален инструмент, съставен от метални звънчета, който се използвал в древен Египет в ритуалите, свързани с култа на Изида.

Сифакс (лат. *Syphax*) (?–201 г.пр. Хр.) Нумидийски цар. През Втората пуническа война бил съюзник на римляните и се стремял да разшири територията си за сметка на Картаген. След като се оженил за дъщерята на Хаздрубал Софонисба, преминал на страната на картагенците. Бил разгромен и хвърлен в затвора от върлия си неприятел Масиниса. Той го предал на римляните, за да краси триумфа на Сципион, но Сифакс се оставил да умре от глад в затвора.

Сихей (стгр. *Sychaios*, лат. *Sychaeus*) *мит.* Финикийски жрец от храма на Херакъл. Оженил се за Дидона, дъщерята на царя на Тир Бел. Той имал несметни богатства и нейният брат Пигмалион го убил, за да ги присвои. Казал на Дидона, че Сихей е тръгнал на дълго пътешествие. Но неговата сянка се появила в съня ѝ и ѝ разкрила жестокото престъпление на Пигмалион. Сихей накарал Дидона да избяга от Тир със съкровището му, което той бил скрил на сигурно място. ➜ *Дидона*.

Сицилия (лат. *Sicilia*) *геогр.* Остров в Средиземно море с триъгълна форма, наричан по тази причина и Тринакрия или Триквeтра. В древни времена бил населяван от сикани, елимаидци и сикули. Впоследствие там се установили и финикийците, а в края на VIII в. пр.Хр. гърците основали колонии с голямо значение: Сиракуза, Агригент, Наксос, Занкла, Гела, Мегара, Селинунт и др. От V в.пр.Хр. най-важен град в Сицилия станала Сиракуза, която постигнала голям разцвет по време на тираните Дионисий Стари и Млади, и при Агатокъл. Картагенците на няколко пъти се опитали да нахлуят в Сицилия и успели да изградят в западната ѝ част няколко бази. Впоследствие, след Първата пуническа война, римляните изтласкали оттам картагенците и целият остров станал първата провинция на Рим (III г.пр.Хр.).

Сициний Дентат (лат. *Sicinius Dentatus*) (V в.пр.Хр.) Смел римски воин, убит със заговор от Апий Клавдий и децемвирите. Заради неговата храброст и сила бил наречен римският Ахил.

Скавър (лат. *Scaurus*) Фамилно име римския род Емилия, към който принадлежали известни личности **1. Скавър, Марк Емилий** (лат. *Marcus Aemilius*) (?–87 г.пр. Хр.) Римски политик, курулен едил и два пъти консул. Осъществил важни обществени дела. Под негово ръководство били построени мост в Рим и Виа Емилия (*via Aemilia Scaura*), път който свързвал Рим с Генуа и Тортона. Бил легат на консула Калпурний и изпратен от него срещу Югурта. Изглежда, че там допуснал да бъде подкупен със златото на нумидийския цар. Обвинили го, но успял да се защити успешно и благодарение на големия му престиж не го преследвали. **2. Скавър, Марк Емилий** (I в. пр.Хр.) Син на предходния и доведен син на Сула, за когото майка му се била омъжила по-късно. Римски политик, квестор на Помпей в третата война срещу Митридат. Като курулен едил се проявил с мегаломанията си. Построил огромен театър, украсен с 3000 бронзови статуи, който събирал 30 000 зрители. За да възстанови пропилените средства, се възползвал от положението си на управител на Сардиния и наложил на жителите огромни данъци. Обвинили го в изнудване, но благодарение на красноречието на Цицерон и Хортензий не го осъдили. После бил обвинен в изборна измама и осъден на изгнание. Няма сведения как е завършил живота си.

Скамандрий (лат. *Scamandrius*) *мит.* Епитет на Астианакс, син на Хектор. Бил наречен така от баща си, защото както реката Скамандър, така и неговата съдба била да закриля Троя.

Скамандър (стгр. *Scamandros*, лат. *Scamander*) *геогр.* Река в Троада, наричана още Ксант.

скептици (стгр. *Skeptikoi*, лат. *Pyrrhonei*) ➜ *Пирон.*

Скирон (лат. *Sciron*) *мит.* Разбойник в Атика, който нападал и обирал пътниците, карал ги да му слугуват и после ги хвърлял в морето от най-високите скали. Тезей го убил, като се отнесъл с него по същия начин, но нито морето, нито земята искали да приемат костите на жестокия крадец. Те останали да висят дълго време във въздуха, докато най-накрая били превърнати в подводните Скиронови скали, разположени между Мегара и Коринт.

Скирос (лат. *Scyrus*) *геогр.* Остров в Егейско море, на североизток от Евбея, където според легендата бил скрит Ахил (➜).

Скирофории (стгр. *Skirophoria*) Празници в чест на Атина, организирани през месец скирофорион, за да измолят богинята да намали жегите.

скирофорион (стгр. *Skirophorion*) Дванадесетият месец на атическия каледар, който продължавал от 15 юни до 15 юли.

Скити (стгр. *Skythai*, лат. *Scythae*) Номадско племе с ирански произход, предимно скотовъдци. От Централна Азия нахлули в земите на Средния изток. В VIII в.пр.Хр. започнали да влизат в контакт с асирийците и мидийците и стигнали чак до Египет, където били отблъснати от царя Псаметих I (VII в.пр.Хр.). Мидийците успели окончателно да ги изгонят от земите си и скитите се установили отчасти в Азия, между Каспийско море и езерото Урал, отчасти в южноруските степи. Били храбри воини и отблъснали опитите на Дарий I (514 г.пр.Хр.), а после и на Александър Велики (331 г.пр.Хр.) да нахлуят в земите им. Прогонени от сарматите, някои скитски племена се установили на Кримския полуостров, но от II в.сл.Хр. няма повече сведения за тях като независим народ.

skolion стгр. (*сколион*) Песен, изпълнявана на пиршества и в акомпанимент на лира. Изпълнявали я сътрапезниците, като си подавали един на друг инструмента.

Скопас (лат. *Scopas*) (около 420–330 г.пр.Хр.) Гръцки скулптор и архитект, роден в Парос. Заедно с Пракситeл, той е един от най-великите творци на своята епоха. Умеел да изрази скръбта, силните чувства, „патоса" в творбите си. Украсил храма на Атина в Тегеа, участвал в украсата на гробницата на цар Мавзол в Халикарнас. Изваял много статуи, от които са запазени само копия, между тях: „Менада", „Мелеагър", „Пеещият Аполон", „Херакъл", Афродита Пандемос" и др

scriba лат. (*скриба*) В Рим думата означавала писар на държавна служба или при някой магистрат. Така се наричал и секретарят или писарят на работа при частно лице, което му плащало.

scutum лат. (*скутум*) Щит, защитното оръжие на римляните. Бил леко извит и с правоъгълна форма, изработен от дъски, покрити с платно или кожа и обковани с метал.

Смерд (стгр. *Smerdis*) (VI в.пр. Хр.) Персийски първенец, вторият син на Кир. Брат му Камбиз, завиждащ заради физическото му превъзходство, го убил от страх, че ще му отнеме трона. Тъй като това останало в тайна, по време на отсъствието на Камбиз един персийски маг, който приличал много на убития, се представил за Смерд. Когато Камбиз умрял, царувал няколко месеца, докато измамата се разкрила. Бил убит от седем персийски първенци и един от тях, синът на Хистасп, Дарий, се възкачил на престола.

Сминтей (лат. *Smintheus*) *мит.* Епитет на Аполон, дошъл или от град Сминта в Троада, или от думата *sminthos*, „мишка", защото унищожил мишките, които тормозели този град.

Смирна (лат. *Smyrna*) *геогр.* Важен град и пристанище в Мала Азия на Егейско море. Бил основан като колония от еолийците през X в.пр.Хр., но по-късно, в VII в.пр.Хр., станал йонийски. Богат и красив, той бил един от дванайсетте съюзени йонийски градове. Изоставен задълго след разрушаването си от лидийците, бил възстановен от Антигон Монофталм. Влязъл в Пергамското царство, а после минал под властта на римляните. Бил един от градовете, оспорващи си родното място на Омир.

Созифан (лат. *Sosiphanes*) (III в. пр.Хр.) Старогръцки трагически поет от Сиракуза. Името му фигурира в списъка на александрийската Плеяда.

Сократ (лат. *Socrates*) (около 469–399 г.пр.Хр.) Прочут старогръцки философ, роден в Атина, син на скулптора Софрониск и акушерката Фенарета. Сражавал се в Пелопонеската война и се отличил с храбростта си. Оженил се за атинянката Ксантипа (➜), от която имал три деца. Макар и да живеел в едно изискано общество, предпочитал да води скромен и непретенциозен живот. Вдъхновен от силния си педагогически инстинкт обичал да се спира по атинските улици и площади и да разговаря с хората. Стремял се с въпросите си да стимулира интелигентността на съгражданите си, за които смятал, че са необразовани и повърхностни. Макар и да притежавал рационалността на софистите, се различавал от тях по употребата на диалектиката. За софистите тя била само упражнение по реторика, докато Сократ я използвал за търсене на истината. „Зная, че нищо не зная" – прочутата максима на Сократ била в основата на неговата философия и отправна точка в търсенето на познанието. Смятал, че вглеждайки се вътре в себе си, човек може да се освободи от измамното и да достигне до истинното. За да постигне тази цел, си служел с прийомите на иронията и майевтиката, изкуството да накараш нещо да се роди, което твърдял, че е научил от майка си акушерката. Чрез нея той помагал на събеседниците си да извадят на светло скритата в душите им истина. Сократ бил суров човек, твърдо вярвал в добродетелта и не одобрявал липсата на морал в атинската управляваща класа. Смятал, че добродетелта е свързана с познанието, защото, който познавал доброто, не можел да не го желае. Обичал да се обкръжава с младежи аристократи, жадни за знания, като Алкивиад, Платон, Федон, Ксенофонт. Обвинен в неблагочестие и поквара на младежта, се защитавал в съда, произнасяйки изключителна реч, за която говори Платон в своята „Апология". Приел без съпротива смъртната присъда и изпил отровата, както били решили съдиите, като продължил да разговаря с учениците си за безсмъртието на душата, докато силите го напуснали. Идеите на Сократ не са стигнали директно до нас, защото философът не е оставил нищо написано, но ги познаваме от „Диалозите" на Платон и произведенията на Ксенофонт.

soccus лат. (*сокус*) В Рим вид женски сандали. Носени били и от актьорите в комедиите, докато в трагедиите се носели котурните. Затова и *soccus* и *cothurnus* означавали също комедия и трагедия.

Сол (лат. *Sol*) *мит.* Слънце ➜ *Хелиос.*

solistimum tripudium лат. (*солистимум трипудиум*) В Рим благоприятно предзнаменование, когато свещените птици така лакомо кълвели храната, че тя падала от човките им.

solium лат. (*солиум*) Стол с много висока облегалка, използван от римските царе, за да се предпазва гърба им от евентуални нападатели. Трон.

Солон (лат. *Solon*) (около 640–560 г. пр.Хр.) Прочут атински законодател и поет, смятан за един от седемте мъдреци на Гърция. Роден в благородно семейство, потомък на легендарния атински цар Кодър, един от евпатридите. Пътувал много из цяла Гърция и когато се върнал в Атина, станал известен с почтеността си и поетичната си дарба. Със стиховете си успял да събуди патриотичния дух на съгражданите си и ги подтикнал да организират военна експедиция за освобождаването на остров Саламин, превзет от Мегара. Солон, който застанал начело на нея, довел до победен край начинанието. В този период Атина била разтърсвана от дълбока социална и политическа криза, следствие на създалия се дълбок антагонизъм между евпатридите, аристократи и богати собственици на земя, и бедните и притискани от дългове селяни. Те били принудени да ипотекират земята си и да се превръщат заедно със семействата си в заложници, за да получат паричен заем. В 594 г. пр.Хр. Солон станал архонт и въвел серия от закони, с които било премахнато робството на длъжниците, отменени самите дългове и освободени земите от ипотека. Осъществил и други важни реформи: въвел самостоятелна монетна система, с което улеснил търговията с другите полиси, разделил атиняните на четири класи въз основа на доходите от земята и въвел закон, с който всички граждани получавали право на глас и на участие в народното събрание. Създал нов съдебен орган – хелиеята, чиито съдии, хелиастите (➜), били избирани от народа. След като дал на Атина тази нова конституция, Солон се отправил на дълго пътешествие, продължило десет години, като преди това накарал атиняните да обещаят, че ще изпълняват неговите закони, докато отсъства. След като пътувал в Кипър, Египет и Мала Азия, се завърнал в Атина и я заварил разкъсвана от политически борби, а законите му забравени. Когато тиран станал Пизистрат, негов роднина, известно време му помагал като съветник, но после се оттеглил от политиката. От произведенията му са останали някои фрагменти от елегии. Сред тях са и стиховете, с които подбудил атиняните да си възвърнат Саламин.

Сомнус (лат. *Somnus*) ➜ *Хипнос.*

Соракта (лат. *Soracte*) *геогр.* Планина в Етрурия, намираща се от дясната страна на р. Тибър, близо до Рим. Била посветена на Аполон.

sortes лат. (*сортес*) В Рим дървени пръчици с написани върху тях букви, по които се гадаело бъдещето. Поставяли се в урна, която се пазела в храм. От нея едно момче, посветено в този ритуал, ги изтегляло по жребий.

soteria стгр. (*сотериа*) Старогръцка дума. Така се наричали жертвоприношенията, извършвани в чест

на Зевс *Soter* („Спасител"), като благодарност след оздравяване.

софист (лат. *sophistes*) Философ, принадлежащ към философско течение, което процъфтявало в Гърция и Велика Гърция между V и IV в. пр.Хр. и което впоследствие се разпространило и в Рим. Името софисти произлиза от думата *sophia*, „мъдрост". Те преподавали освен литература и граматика, и красноречие, политика и ораторско изкуство, които като средство за убеждаване били полезни за обществения и личния живот. Диалектиката им позволявала да поддържат една теза и обратната на нея. Това направило така, че думата „софист" придобила негативно значение на хора без скрупули, без идеали. За да преподават, те обикаляли градовете и първи накарали учениците си да им плащат, и то доста високи суми. Най-известните софисти били Горгий, Хипий, Продик и Протагор.

Софокъл (лат. *Sophocles*) (497–406 г.пр.Хр.) Велик старогръцки трагически поет, роден в Колон, близо до Атина.Произхождал от богато семейство и получил прекрасно образование, като учил и музика, и рецитация. Когато бил шестнайсетгодишен, дирижирал хора, който прославил победата при Саламин. На двайсет и осем години спечелил театрално състезание, побеждавайки Есхил. Бил приятел на Перикъл, заемал длъжностите стратег, ковчежник, член на законодателна комисия, макар и да не се включвал активно в политическия живот. Вече в напреднала възраст му се наложило да участва в болезнен за него съдебен процес: синът му Иофонт, с цел да придобие имуществото му, поискал ареопагът да го обяви за невменяем. Софокъл се защитил, като прочел на съдиите пиесата си „Едип в Колон" и спечелил процеса. От многобройните му драми, над 120, до нас са достигнали само седем трагедии: „Антигона", „Едип цар", „Електра", „Трахинянки", „Аякс", „Филоктет", „Едип в Колон" и много фрагменти. В произведенията си прославя силата на духа на отделния човек, който успява да се противопоставя на съдбата. Софокъл има важна роля в развитието на гръцката трагедия: въвел третия актьор, увеличил броя на хористите от 12 на 15 и пръв използвал на сцената костюми и рисувани декори.

Софонисба (лат. *Sophonisba*) (?–203 г.пр.Хр.) Красива млада картагенка, дъщеря на Хаздрубал. Обещана за съпруга на Масиниса (➜), после по политически причини тя била дадена на нумидийския цар Сифакс. След като Сифакс бил разгромен, Масиниса си я взел отново. Сципион Африкански обаче настоявал да я има като военна плячка. Тогава Масиниса я накарал да се отрови. Софонисба приела достойната смърт, за да не понесе това унижение.

Спарта (стгр. *Sparte*, лат. *Sparta*) Главен град на Лакония, един от най-големите полиси на Гърция, известен още като Лакедемон. Била основана от дорийците около X в. пр.Хр., които подчинили намиращите се на тези земи ахейци и йонийци. Разширила територията си, като подчинила градовете на Лакония и Месения. От VIII в.пр. Хр. вече имала хегемония над Пелопонес и в VI в.пр.Хр. застанала начело на обединението на полисите, наречено „Пелопонески съюз". По време на Втората гръко-персийска война на Спарта било възложено върховното командване на гръцките сили. Начело със спартанеца Павзаний в 479 г.пр. Хр. съюзническите войски нанесли решително поражение на Ксеркс при Платея. Съперничеството на Лакедемон с Атина предизвикало Пелопонеската война (431–404 г.пр.Хр.), която завършила с победа за нея и упадък на Атина. Малко по-късно обаче мощта на Спарта намаляла след поражението, нанесено ѝ в 371 г. пр.Хр при Левктра от тиванците, и тя завинаги изгубила претенциите си за превъзходство. В 146 г. пр.Хр. преминала под властта на Рим. Лакедемонците били разделени на три класи: *спартиати*, потомци на дорийците, които били господстващата класа на собствениците на земя; *периеките*, жителите от селищата в покрайнините на Лакония, вероятно потомци на покореното население ахейци, представлявали средната класа, нямали право на гражданство и се занимавали с търговия; *илотите* се намирали най-ниско в социалната стълбица, нямали собствена земя и обработвали тази на спартиатите. Отглеждането и образованието на децата било напълно поверено на държавата. На седемгодишна възраст те се отнемали от семействата и живеели в специални постройки, където били подлагани на физически упражнения и сурова дисциплина, за да станат достойни защитници на родината. Захвърляли слабите и недъгави новородени на планината Тайгет и ги оставяли да умрат. В основата на държавния строй на Спарта според легендата, създаден от Ликург, било народното събрание, наречено *апела*, в което влизали всички спартиати. То на свой ред избирало *герузията*, съвет, съставен от 28 или 30 старейшини, *геронти*, навършили 60 години, от които се избирали двама царе-жреци или диархи. Те се занимавали с религиозните дела, а във война командвали войската и имали неограничена власт. Впоследствие, с промяната на държавното устройство и създаването на ефорите, властта на царете била ограничена.

Спартак (лат. *Spartacus*) (?–71 г. пр.Хр.) Гладиатор с тракийски произход. Бил войник в римската войска, дезертирал, но бил заловен и продаден като роб. Впоследствие станал гладиатор. В 73 г. пр.Хр. избягал със седемдесет свои съмишленици от Капуа и подтиквайки робите да се вдигнат на бунт, много скоро събрал 70 000 души. Два пъти побеждавал изпратените срещу него войски от Рим. Имал намерение да напусне Италия през Алпите, но когато стигнал в Отсамалпийска Галия, една част от хората му го изоставили, за да се отдадат на плячкосване. Тогава Спартак се помъчил да се върне на юг. Римляните обаче изпратили срещу него Марк Лициний Крас, който с голямата си войска го изненадал при Лукания. Спартак бил победен и умрял, сражавайки се като герой. Заедно с него загинали около 5 000 души, докато други 6 000 били разпънати на кръст покрай главните пътища за сплашване на другите роби. Помпей, пристигайки от Испания, унищожил и последните оцелели. Тази война, водена от Спартак, е известна като робско въстание ➜ *робски въстания.*

спартиати (стгрс. *Spartiatai*, лат. *Spartiatae*) ➜ *Спарта*.

спарти (стгр. *Spartoi*) *мит.* Въоръжени тиванци, изникнали от зъбите на дракона, които Кадъм (➜) посял. *Spartoi* означава „посети". Така се наричали и техните потомци, т.е. тиванците.

Спес (лат. *Spes*) Римска богиня на надеждата (на латински език *spes* означава „надежда"), на която били посвещавани много храмове.

Спеузип (стгр. *Speusippos*) (?– 339 г. пр.Хр.) Атински философ, син на сестрата на Платон, ръководил след него Академията. Вероятно завършил живота си със самоубийство.

spolia лат. (*сполиа*) В Рим тази дума означавала военната плячка, доспехи. Оръжието, което римски военачалник отнемал от убит вражески пълководец, се наричало *spolia opima*.

спондей (стгр. *spondeios*, лат. *spondeus*) Стихотворна стъпка, използвана в Гърция и Рим, която се състои от две дълги срички.

sponsalia лат. (*спонзалиа*) **1.** Обещание за брак, което в Рим представлявало сключване на договор между годеника и бащата на момичето. **2.** Годежна гощавка.

sponsio лат. (*спонзио*) За римляните това било поемане на ангажимент, тържествено обещание, договаряне между магистрат и чужда държава. Тъй като не бил редовен договор, можело да не бъде одобрен от сената и народа.

Спорадски острови (лат. *Sporades*) *геогр.* Гръцки архипелаг в Егейско море, близо до Мала Азия.

sportula лат. (*спортула*) Кошничка с храна, която римските патрони давали на клиентите си. Впоследствие думата означавала какъвто и да е подарък, дори и пари.

SPQR Съкращение на думите, което означава *Senatus Populusque Quiritium Romanorum* (Сенатът и народът на римляните квирити). Можело да се чете и *Senatus Populusque Romanus* (Сенатът и римският народ).

Стагира (стгр. *Stageira* или *Stageiros*, лат. *Stagira*) *геогр.* Град на Халкидическия полуостров. Прочул се с това, че там се родил Аристотел, наречен Стагирит.

Стазин (лат. *Stasinus*) Старогръцки епически поет, роден в Кипър. Принадлежал към групата на циклическите поети. Написал „Киприи", серия от поеми, разказващи за подготовката за Троянската война и събитията до началото на „Илиада".

стадий (стгр. *stadion*, лат. *stadium*) **1.** Гръцка мярка за дължина, равна на около 180 м. **2.** Мястото, където се провеждали гимнастическите игри, което имало дължина един стадий. Било заобиколено от каменни седалки, откъдето зрителите можели да наблюдават атлетите.

статер (стгр. *stater*) Атинска сребърна или златна монета. Първата била равна на 4 драхми, втората на 20.

Статира (лат. *Statira*) (V–IV в. пр.Хр.) Съпруга на Артаксеркс II Мнемон. Нейната свекърва Паризатида я смятала за виновна за смъртта на любимия ѝ син Кир Млади, загинал в братоубийствената война за трона при Кунакса, и накарала да я убият заедно с Тисаферн (➜).

Статор (лат. *Stator*) Прякор, даден от римляните на Юпитер. Означавал „този, който спира бягството". Дал му го Ромул, защото богът спрял бягството на римляните по време на сражение със сабините. На *Iuppiter Stator* бил издигнат храм в Рим, част от който все още съществува.

Стафил (лат. *Staphylus*) *мит.* Един от аргонавтите, син на Дионис и Ариадна. Бил голям любител на виното и името му произлиза от старогръцката дума *staphyle*, „чепка грозде".

Стаций (лат. *Statius, Publius Papinius*) (около 40–96 г.сл.Хр.) Римски поет, роден в Неапол. Живял в Рим по времето на император Домициан, на когото посветил някои свои произведения, изпълнени с ласкателства към него. Бил автор на епическите поеми „Тиваида" и „Ахилеида", втората незавършена поради преждевременната смърт на автора, и на сбирка стихове под заглавие „Гори". Бил ценен много навремето си, но стилът му е прекалено помпозен.

Стезихор (лат. *Stesichorus*) (VII–VI в.пр.Хр.) Старогръцки лирически поет, роден в Химера, в Сицилия. Истинското му име било Тизий. Нарекли го Стезихор, т.е. „уредник на хорове", тъй като довел до съвършенство хоровата лирика, вплитайки в нея епически сюжети. От произведенията му са останали само някои заглавия (Елена, Орестия, Завземане на Троя и др.) и малко стихове на дорийски диалект.

стела (стгр. *stele*) В Гърция колона или надгробен паметник, направен от един камък. Така се наричала и колона, издигана на публично място, върху която издълбавали закони, нареждания, съобщения, договори. Впоследствие думата започнала да означава и мисълта, декрета или договора, издълбани върху колоната.

Стенебоя (стгр. *Stheneboia*, лат. *Sthenoboea*) *мит.* Съпруга на Прет, наричана още Антея. Била влюбена в Белерофонт и го наклеветила пред съпруга си, защото я бил отблъснал.

Стенел (лат. *Sthenelus*) *мит.* **1.** Цар на Микена, син на Персей и Андромеда и баща на Евристей (➜). **2.** Син на Капаней, един от епигоните, които осъществили втората експедиция срещу Тива. Бил един от претендентите за ръката на Елена. Взел участие в Троянската война редом с Диомед. Той бил един от ахейците, които влезли в града, скрити в дървения кон.

Стенела (стгр. *Sthenele*) *мит.* Съпруга на Менойтий и майка на Патрокъл.

Стено (стгр. *Stheno*) *мит.* Една от трите горгони (➜), безсмъртна като Евриала.

Стентор (лат. *Stentor*) *мит.* Един от гръцките войни, глашатай, взел участие в Троянската война. Прочул се със силния си глас, равняващ се на гласа на петдесет мъже едновременно. Хера приела неговия вид, за да насърчи изтощените гърци. Умрял, когато се мъчел да надвика Херакъл в едно състезание за сила на гласа.

Стеркул (лат. *Sterculius* или *Sterculus*) *мит.* Римски бог, според някои син на Фаун, отговарял за торенето на нивите. Стеркул било и епитет на Сатурн и Пикумн.

Стеропа (лат. *Sterope*) *мит.* Една от плеядите, дъщеря на Атлант, омъжила се за Еномай, от когото родила Хиподамия.

Стеропес (лат. *Steropes*) *мит.* Един от циклопите

стигма (лат. *stigma*) Клеймо, което било слагано с нагорещено желязо на рамото или челото на робите и престъпниците.

Стикс (лат. *Styx*) *мит.* **1.** Дъщеря на Океан и Тетия, стояла на входа на Ереб, върху скала, поставена близо до реката, носеща нейното име. **2.** Река, която извирала от висока скала в Аркадия. Водите ѝ, ледени и отровни, имали толкова голяма ерозивна сила, че се оказвали фатални за всеки, който отпие от тях. Това внушило идеята, че става въпрос за река от подземното царство, още повече че тя изчезвала под земята. Боговете изпитвали такова страхопочитание към Стикс, че се заклевали в нея и клетвата им се смятала свещена и неприкосновена. Във водите на реката Тетия потопила сина си Ахил (➔), за да го направи ненараним.

Стимфалийски птици (лат. *Stymphalides*) *мит.* Легендарни птици, подобни на жерави, чието свърталище се намирало близо до блатото Стимфал в Аркадия. Те нападали областта и се хранели с човешко месо. Имали пера от бронз, които хвърляли като стрели, за да разкъсват жертвите си. Херакъл ги убил и това бил един от подвизите му.

Стилихон, Флавий (лат. *Stilicho, Flavius*) (около 365–408 г.сл.Хр.) Римски пълководец с вандалски произход. Стоял начело на преторианската гвардия на Теодосий. Непосредствено преди да умре, той го назначил за настойник на сина си Хонорий, бъдещия император на Западната римска империя. Стилихон закрепил властта си, като дал за жена на Хонорий дъщеря си Мария, а когато тя починала, го накарал да се ожени за по-малката Херминия. Успял да изгони готите от Италия, отблъсквайки на няколко пъти Аларих, но впоследствие се съюзил с него, за да може да получи територии от Източната империя. Тази стъпка, освен че изнудвал наемниците, предизвикала недоверието на сената. Той накарал наивния Хонорий да се освободи от тъста си и императорът го осъдил на смърт.

stilus лат. (*стилус*) **1.** Инструмент, писалка, заострена в единия край, с който се пишело върху покритите с восък дъсчици. Другият край бил широк и плосък, за да се заличава с него написаното. **2.** Писане и начин на изразяване, откъдето идва и думата „стил". Например *stilus pressus* означава „стегнат, сдържан".

stipendium лат. (*стипендиум*) **1.** Данък, налаган на провинциите, който се използвал за заплащане на римските войници. **2.** Пари, заплата на войниците.

стоа (стгр. *stoa*) В древна Гърция портик, колонада. Най-известен бил портикът в Атина, където Зенон от Китион основал философската си школа, наречена затова стоическа. Този портик се наричал *stoa poikile* , тъй като бил украсен с рисунките на Полигнот (*poikilos* означава „пъстър").

стоици (стгр. *Stoikoi*, лат. *Stoici*) Последователи на философската школа, основана в Атина около 300 г.пр.Хр. от Зенон от Китион. Била наречена така, защото философът провеждал лекциите си под един портик, наречен *стоа*. Според стоиците целта на човека е да намери своето място в Природата, като се подчинява на нейните закони и като достига, опознавайки същността на нещата, до мъдрост и добродетел; природата е организирана съвършено според точните правила, установени от Бога, който движи всичко разумно и справедливо и не оставя нищо на случайността; човек трябва да се подчини спокойно и хладнокръвно на събитията, владеейки страстите и приемайки с безразличие и уравновесеност скръбта и удоволствието; стоикът трябва да се запита дали е във властта му да промени събитията: ако е така, ще може да ги моделира според желанието си, ако не, ще приеме бедността, болестите, преследванията, робството и дори смъртта като проява на божествената воля. Стоицизмът бил една от най-важните философски доктрини в древността. От Атина той се разпространил в цяла Гърция, където, освен Зенон, най-важните му представители били Клеант и Хризип. Впоследствие се разпространил и в Римската империя, където най-видните стоици били Сенека, Епиктет и Марк Аврелий.

стола (лат. *stola*) Женска дреха, носена от римските матрони, подобна на туника без ръкав. Връзвала се на кръста с колан (*zona*). Освободените робини, робините и проститутките нямали право да я носят.

Страбон (стгр. *Strabon*, лат. *Strabo*) (около 63 г.пр.Хр.–20 г.сл. Хр.) Старогръцки географ и историк, роден в Амазия, в Кападокия. Пътувал много и живял дълго време в Рим. Написал „География" в 17 книги, значителен труд, богат на историческа, географска и научна информация за познатия тогава свят. Другото му произведение е „Исторически коментари", което е продължение на съчинението на Полибий за събитията от 146 г.пр.Хр. до Август, но не е стигнало до нас.

стратег (стгр. *strategos*) Пълководец, командващ войската и флота. В Атина стратезите били десет военни магистрати, избирани от народа.

Стратон (стгр. *Straton*, лат. *Strato*) (около 328–270 г.пр.Хр.) Старогръцки философ, роден в Лампсак. Бил ученик на Теофраст и след него ръководил перипатетическата школа. Изследвал законите на физиката и механиката и затова бил наречен *Physikos* (Физикът). Твърдял, че Природата е неодушевена и не съществува Божество. Бил учител на Птолемей Филаделф.

Стратоника (лат. *Stratonice*) (?–254 г.пр.Хр.) Дъщеря на Деметрий Полиоркет. Била изключително красива и се омъжила за сирийския цар Селевк Никатор. Неговият доведен син Антиох до такава степен се влюбил в нея, че залинял от любов. Когато Селевк разбрал причината за болестта на сина си, се развел със Стратоника и я отстъпил на Антиох.

strena лат. (*стрена*) Подарък, който римляните си разменяли в началото на новата година като благопожелание.

strigilis лат. (*стригилис*) Стъргало, чесало. То имало извита форма и се използвало в термите след банята или в палестрите след физическите упражнения. С него се отстранявала потта и помадите от тялото.

Строфади (лат. *Strophades*) *геогр.* Два малки острова в Йонийс-

ко море, между остров Закинт и Пелопонес, където според легендата живеели харпиите.

Строфий (лат. *Strophius*) *мит.* **1.** Цар на Фокида, баща на Пилад, съпруг на една от сестрите на Агамемнон. Дал подслон на Орест (➔). **2.** Син на Пилад и Електра.

Сублиций, мост (лат. *Sublicius pons*) Най-древният мост в Рим, построен върху стълбове, откъдето и името му (*sublicius* на латински означава „поставен на стълбове"). Вероятно бил изграден още при царя Анк Марций. Хораций Коклес го защитавал геройски от етруските, водени от Порсена.

subsellium лат. (*субселиум*) В Рим нисък стол и скамейка, на която седели зрителите в театъра. Така се наричала и скамейката на сенаторите в курията, на съдиите, защитниците и подсъдимите в съда, на магистратите от по-нисък ранг, докато висшите магистрати седели на *sella curulis*.

Субура (лат. *Subura*) Гъсто населен и шумен квартал в древен Рим между хълмовете Целий и Есквилин.

Суза (стгр. *Sousa*, лат. *Susa*) Древен персийски град, столица на Сузиана, зимна резиденция на Дарий I.

Сузарион (стгр. *Sousarion*, лат. *Susarion*) (VI в.пр.Хр.) Старогръцки поет, роден в Метара, смятан за създател на комедията. Той пръв я въвел в Атина. Представленията се играели на подвижна сцена.

Сузиана (стгр. *Sousiane*, лат. *Susiane*) *геогр.* Сатрапия на Персийската империя, разположена между Месопотамия, Асирия, Мидия и Персийския залив. След смъртта на Александър Велики станала част от царството на Селевкидите.

Сула, Луций Корнелий (лат. *Sulla, Lucius Cornelius*) (138–78 г. пр.Хр.) Римски политик и пълководец, произхождащ от знатно семейство. Изпъкнал във войните срещу Югурта и срещу кимврите и тевтоните като квестор на Марий. След като бил избран за претор, станал управител на Киликия. Оженил се за четвърти път за Цецилия Метела, свързвайки се така с една от най-важните фамилии на Рим. Под нейно влияние той се противопоставил на партията на популарите и на Марий, който я оглавявал. Представил се като способен пълководец както в Съюзническата война, така и после, когато като консул в 88 г.пр.Хр. бил изпратен да се сражава срещу Митридат. Но неговата брилянтна кариера предизвикала завистта на Марий, който настоявал той да командва войската срещу понтийския цар. Трибунът Сулпиций Руф от партията на популарите със закон отменил назначаването на Сула в полза на приятеля си Марий. Тогава Сула бързо се върнал в Рим, окупирал града, отменил закона на Сулпиций Руф, накарал да го убият и да поставят главата му на ораторската трибуна на форума. Така принудил Марий да избяга. После се върнал да се сражава с Митридат, победил го при Херонея и Орхомен и пренесъл войната в Азия. Тъй като Марий пак се върнал в Рим и популарите започнали да се реорганизират, Сула бързо сключил изгоден за Митридат мир и потеглил отново към Рим. Междувременно Марий умрял. Когато Сула пристигнал на брега на Брундизиум с 40 000 войници, към които се присъединили и тези на Квинт Метел Пий и на младия още Помпей, посрещнал войската, водена от последователите на Марий и я разбил при Порта Колина (82 г.пр.Хр.). Така завършила първата гражданска война, в която се сражавали една срещу друга две римски войски. Сула станал абсолютен господар на Рим и бил обявен за диктатор за неограничено време. Репресиите му били жестоки. Наказал със смърт 7000 пленници от войската на Марий, на които бил обещал помилване. Съставил и обнародвал проскрипции, с които обявил извън закона и избил над 5000 граждани, чието имущество било конфискувано и разпределено между привържениците му. Възстановил властта на аристократите, ограничил тази на трибуните, увеличил броя на сенаторите, като причислил към тях триста свои съмишленици. Продължил аграрната политика на Гракхите и разпределил земите от Централна Италия между 100 000 свои ветерани. В 79 г. пр.Хр. внезапно се оттеглил от диктатурата и се върнал във вилата си в Кума, където написал мемоарите си и където умрял.

Суман (лат. *Summanus*) Римско божество на нощното небе и гръмотевицата. Имало етруски произход. Понякога било объркано с Плутон.

sumptuaria lex лат. (*сумптуариа лекс*) В Рим така се наричал законът за лукса и извънредните разходи. С него се поставял лимит на сумите, използвани за банкети, празници, облекло и др.

Сунион (стгр. *Sounion*, лат. *Sunium*) *геогр.* Укрепено селище в Атика, намиращо се на североизток от едноименния нос. По време на Панатенеите там се организирали морски сражения.

суоветаурилия (лат. *suovetaurilia*) В Рим тържествено очистително жертвоприношение, при което се принасяли в жертва свиня, овца и бик.

Superi (лат. *Супери*) В Рим така се наричали небесните богове, за разлика от подземните, наричани *Inferi*.

сурена (лат. *surena*) При партите сановник, който заемал най-високата длъжност след царя.

sutor лат. (*сутор*) Латинска дума, която означава обущар. *Ne ultra crepidam sutor* (*iudicet*), т.е. „Обущарят да не дава оценка, освен за сандала", фраза, за която се смятало, че е произнесена за първи път от Апелес (➔).

суфет (лат. *sufes* или *suffes*) найвисшето длъжностно лице в Картаген. Те били двама и се избирали всяка година. Притежавали върховната политическа, военна и съдебна власт.

Сфактерия (лат. *Sphacteria*) *геогр.* Малък остров в Йонийско море, близо до който спартанците (425 г.пр.Хр.) претърпели тежко поражение от атинския флот.

sphaeristerium лат. (*сферистериум*) Място за игра с топка и гимнастически упражнения.

Сфинкс (лат. *Sphinx*) *мит.* Дъщеря на Ехидна и Тифон, чудовище с женска глава и бюст на жена, тяло на куче, крила на орел, лапи на лъв, опашка на змия и глас на жена. Хера, за да си отмъсти на потомците на Кадъм, изпратила Сфинкс да измъчва жителите на Беотия. Чудовището стояло на ед-

на скала и пазело пътя към Тива. На всички, които минавали оттам, задавало една и съща загадка и тъй като никой не можел да я разгадае, разкъсвало нещастниците. Тогава царят на Тива Креонт обещал короната и ръката на дъщеря си Йокаста на този, който успее да отговори на въпроса на Сфинкс и освободи страната му. Един намерил верния отговор. Когато Сфинкс го попитала: „Кое животно сутрин върви на четири крака, по обяд на два, а вечер на три?“, младежът отвърнал: „Това е човекът, който като дете лази с ръце и крака, като възрастен върви изправен, а когато остарее, ходи на три крака, защото се подпира на бастун“. Когато чула това, Сфинкс се хвърлила от скалата и умряла.

schola (лат. *схола*) **1.** В Рим така се наричало свободното време за посвещаване на научни занимания. **2.** Място за научни занимания, колонада, където спорели и разговаряли на философски и литературни теми.

Сцевола, Гай Муций (лат. *Scaevola, Gaius Mucius*) (VI в.пр.Хр.) Легендарен римски герой. Решил да убие царя на етруските Порсена, който обсаждал Рим с намерението да върне на трона царя Тарквиний Горди. За да изпълни плана си, Сцевола се промъкнал във вражеския лагер, но тъй като не познавал царя, вместо него убил писаря му. Заловили го и го завели при Порсена. Тогава той поставил дясната си ръка, за да я накаже за грешката, над запаления огън и я държал, докато изгори. Царят, възхитен от смелостта му, вдигнал обсадата и сключил мир с Рим. След тази постъпка на героя бил даден прякор Сцевола (от *scaevus* – „ляв“), тъй като вече си служел само с лявата ръка.

сцена (стгр. *skene*, лат. *scaena*) Дума, която означавала мястото, на което рецитирали актьорите, а впоследствие стената, която служела за фон и била покривана с декорации.

Сцила (стгр. *Skylle*, лат. *Scylla*) *мит.* **1.** Дъщеря на Низ, царя на Мегара. Влюбила се в Минос, който бил обсадил града. Сцила обещала да му помогне да влезе в Мегара, ако той се ожени за нея. Минос приел. Тогава девойката отскубнала от главата на баща си, докато спял, златния косъм, от който зависела съдбата на Низ и на царството. Така Мегара паднала в ръцете на враговете. Но Минос не удържал на обещанието си и се отнасял към Сцила с такова пренебрежение, че отчаяната девойка се хвърлила от една кула в морето. Според друга легенда била превърната в чучулига, а баща ѝ в сокол. **2.** Дъщеря на Форкин и Хеката. В нея се влюбил нещастно морският бог Главк, който я видял да се разхожда по калабрийския бряг на Месинския проток. Обърнал се към магьосницата Кирка, веща в любовното биле, за да му помогне да спечели девойката. Но Кирка, която на свой ред се била влюбила в Главк, решила да отмъсти на съперницата си. Изсипала отвара от злотворни билки в извора, където Сцила се къпела. Щом като се потопила, девойката се превърнала в чудовище с дванайсет лапи и шест глави, всяка от които с три реда зъби. Ужасена и отчаяна, тя се хвърлила в морето и станала морско чудовище, което поглъщало моряците. Те били преобръщани с корабите си от опасните въртопи, които се образували между Сцила и Харибда (➜). Скалистият нос на калабрийския бряг, на входа на Месинския проток и днес още носи името Сцила.

Сципион (лат. *Scipio*) Име на римско семейство от рода Корнелия, от който произлезли известни личности. **1. Сципион, Публий Корнелий** (лат. *Publius Cornelius*) (?–212 г.пр.Хр.) Като консул в 218 г. бил победен от Ханибал в битката при р.Тицин. Бил ранен на бойното поле и спасен от сина си (бъдещия Сципион Африкански). После отишъл като проконсул в Испания заедно с брат си Гней, където Хаздрубал го победил и убил. **2. Сципион, Гней Корнелий** (лат. *Gnaeus Cornelius*) (?–211 г.пр.Хр.) Като консул в 222 г. отишъл с брат си Публий Корнелий в Испания. След като превзел Сагунт, при един следващ сблъсък с картагенците бил победен и загинал на бойното поле. **3. Сципион Публий Корнелий**, наречен **Африкански Стари** (лат. *Scipio Africanus Maior, Publius Cornelius*) (около 235–183 г.пр.Хр.) Син на Публий Корнелий Сципион. През Втората пуническа война участвал едва седемнайсетгодишен в битката при Тицин заедно с баща си и му спасил живота. Държал се изключително смело и в гибелната за римляните битка при Кана. След смъртта на баща му и чичо му бил изпратен като проконсул в Испания. Там превзел гр. Нов Картаген и разбил войската на Хаздрубал при гр. Бекула (208 г.пр.Хр.), успявайки по този начин да изгони картагенците от Испания. После настоял войната да бъде прехвърлена на територията на Картаген, въпреки недоумението на сената. В Африка Сципион си бил осигурил подкрепата на нумидийските царе Сифакс и Масиниса и разгромил картагенците при Големите полета. Тогава Ханибал бил извикан от Италия и се срещнал със Сципион в решителната битка при Зама (202 г.пр.Хр.), където окончателно бил разгромен. Победата на Сципион била отпразнувана в Рим с грандиозен триумф и консулът получил прякора Африкански. Все пак неговата огромна популярност предизвикала завистта и съпротивата на политическите му противници начело с цензора Катон. Когато придружил като легат брат си Луций в Азия, всъщност Сципион Африкански бил този, който ръководел военните действия в Сирия срещу Антиох III. При завръщането им от победния поход двамата братя били обвинени, че са присвоили част от парите, платени от капитулиралия цар. Все пак Сципион не бил осъден и се оттеглил във вилата си в Литернум, в Кампания, където малко след това умрял, огорчен от неблагодарността на съгражданите си. Пожелал на гроба му да бъдат издълбани известните слова: „Непризнателно отечество, ти няма да имаш моите кости“. **4. Сципион, Луций Корнелий,** наречен **Азиатски** (лат. *Scipio Asiaticus, Lucius Cornelius*) (II в.пр.Хр.) Брат на предходния. Последвал го в Испания и Африка. В 190 г.пр. Хр. станал консул и му поверили експедицията в Сирия срещу Антиох III. Подпомогнат от брат си, той го победил при Магнезия и го принудил да подпише мир при много тежки условия. Обвинен заедно с брат си от Катон, че си е присвоил незаслужено парите, да-

дени от Антиох, той бил осъден да плати голяма глоба и се спасил от затвора благодарение на намесата на приятели и влиятелни роднини. **5. Сципион Емилиан, Публий Корнелий**, наречен **Африкански Млади** (лат. *Scipio Aemilianus Africanus Minor, Publius Cornelius*) (185–129 г.пр.Хр.) Син на Луций Емилий Павел, той бил осиновен от един от синовете на Сципион Африкански. Сражавал се при Пидна (168 г.пр.Хр.) по време на Третата македонска война и в Испания. Като консул в 147 г. бил изпратен в Африка, където поставил края на Третата пуническа война и изравнил със земята Картаген. Завърнал се в Рим с величествен триумф и получил прякора Африкански (наречен впоследствие Африкански Млади). В 134 г. бил избран отново за консул и отишъл в Испания, където в 133 г. превзел и разрушил Нуманция, въпреки дългата ѝ и героична съпротива. За тези си военни подвизи получил и прякора *Нумантински*. Бил един от най-изтъкнатите представители на аристокрацията и яростен противник на политиката на Гракхите. По мистериозен начин бил намерен мъртъв в леглото си, вероятно отровен от някой привърженик на Гракхите. **6. Сципион Назика, Публий Корнелий** (лат. *Scipio Nasica, Publius Cornelius*) (III–II в.пр.Хр.) Син на Гней Корнелий Сципион. Като консул в 191 г.пр.Хр., той разгромил галите бои. Бил един от най-известните юрисконсулти навремето си и защитил братовчедите си Сципион Африкански и Сципион Азиатски, обвинени в злоупотреба. **7. Сципион Назика, Публий Корнелий**, наречен **Серапион** (лат. *Scipio Nasica Serapion, Publius Cornelius*) (?–132 г.пр.Хр.) Непреклонен противник на Гракхите. Накарал да убият Тиберий Гракх.

съюз В Гърция съюзът представлявал конфедерация от няколко държави или градове-държави. Наричал се *symmachia*, ако целта на сключването му била предимно нападателна, и *epimachia*, ако била защитна.

Съюзническа война (лат. *sociale bellum*) Така се наричала войната (90–88 г.пр.Хр.), която съюзените италийци (*socii*) повели срещу Рим, за да получат римско гражданство. Трибунът Марк Ливий Друз, съзнавайки факта, че италийските народи са основната част на римската войска, внесъл закон, с който им се давали политически права. Сенатът обаче се противопоставил и Друз бил убит от противниците си. Това отприщило недоволството на централните и южните италийски народи (марсите, самнитите, пиценците и др.), които се организирали в съюз с център Корфиниум. Нападнали Рим и имали успех въпреки намесата на Марий, Помпей и Сула. Тогава сенатът се съгласил да издаде серия от закони, с които прогресивно и в различна степен били увеличени политическите права на всички италийци. Това решение, както и последвалите успехи на Сула, в 88 г.пр.Хр. сложили край и на последната съпротива.

tabellarius лат. (*табелариус*) В Рим така се наричал робът, който разнасял писмата.

tabellio лат. (*табелио*) В древен Рим писар или нотариус, който пишел съдебните документи.

tabernaculum лат. (*табернакулум*) В римския военен лагер така се наричала палатката на висшите военни, докато тези с по-нисък ранг се помещавали в *tentorium*. Така се наричала и бараката, издигана извън града, която била наблюдателният пост на авгурите. Оттам той извършвал гаданията си преди комициите.

tabula лат. (*табула*) Дъска, плочка от дърво или метал, която римляните използвали за писане върху нея. Думата придобила и много други значения, като регистър, архив, списък с проскрипции. *Tabula* се наричала и таблица със закони: всъщност Дванадесетте таблици (*Duodecim Tabulae*) представлявали дванайсет медни плочи с написани върху тях закони. Те били издадени в 450 г.пр.Хр. от децемвирите (➜).

Тавмант (лат. *Thaumas*) *мит.* Син на Гея и Посейдон. Оженил се за океанидата Електра, която му родила Ирида и харпиите.

таври (стгр. *Tauroi*, лат. *Tauri*) Племе, което обитавало Таврийския Херсонес, Таврида. Смятани били за свирепо племе, което извършвало човешки жертвоприношения в чест на тяхно божество, което гърците отъждествявали с Артемида.

Таврида (стгр. *Taurike*, лат. *Taurica*) *геогр.* Област, обитавана от таврите, която съответства на съвременния Южен Крим.

тавроболия (лат. *taurobolia*) Ритуал с фригийски произход, извършван в чест на Рея Кибела, който се разпространил в Рим по време на Империята. Мистерията се състояла в принасяне в жертва на бик. Вярващият влизал в изкопана яма, а бикът бил заколван над него, така че кръвта на животното го поливала. Смятало се, че това дава сила. Според някои кръщаването на християните води началото си от този култ.

Тагес (лат. *Tages*) *мит.* Етруско божество, внук на Юпитер. Веднъж един селянин, който орял нивата си близо до Тарквиния видял от браздата да се надига буца пръст и да се превръща в момченце. Нарекъл го Тагес. То било надарено с голяма мъдрост и пророческа дарба. Живяло само толкова, колкото да научи етруските, стекли се да го видят, на изкуството да предсказват по вътрешностите на животните, което те записали в тагетските книги.

Тайгет (лат. *Taygetus*) *геогр.* Планинска верига между Лакония и Месения. Била известна с това, че там се извършвали Дионисиевите мистерии и че спартанците изоставяли на нея слабите и недъгавите деца.

Тайгета (лат. *Taygete*) *мит.* Една от седемте Плеяди (➜), дъщери на Атлант и океанидата Плейона. От Зевс родила Лакедемон.

Таида (лат. *Thais*) (IV в.пр.Хр.) Известна атинска куртизанка, надарена с голяма интелигентност и красота. Била любима на Александър Велики и го следвала в експедициите му в Азия. Подтикнала го да подпали Персепол. Впоследствие се омъжила за египетския цар Птолемей Сотир.

Тал (стгр. *Talos*) *мит.* Племенник и ученик на Дедал. Изобретил триона, компаса, струга и други инструменти. Нарастващата му слава предизвикала завистта на Дедал и той го убил. Боговете го превърнали в яребица.

thalamos стгр. (*таламос*) Стая, разположена в най-вътрешната част на гръцката къща, обикновено брачната стая.

талант (стгр. *talanton*) Мярка за тегло и монета в Гърция. Стойността им варирала в зависимост от полисите и епохата. Атическият сребърен талант отговарял на 6000 драхми.

talaria (лат. *талария*) Крилати обувки, атрибут на Хермес и Персей. На старогръцки се наричали *pedila*.

talarius ludus лат. (*талариус лудус*) **1.** В Рим представление, в което актьорите носели *tunica talaris*, дълга до глезените туника (от *talus*, „глезен"). **2.** Игра със зарове (пак от *talus*, в значението му „кокалче за игра, зар").

Таласий (лат. *Talassius* или *Talassio*) В Рим сватбен възглас. Произходът му е неясен, отговаря на гръцкото *hymen* (➜ хименей). Вероятно е свързан с името на древното божество Таласий и епизода с отвличането на сабинянките. Според легендата тогава една изключително красива девойка, на име Сабина, била грабната от римския младеж Роман. Той, страхувайки се от евентуалните съперници, докато се отдалечавали извикал, че девойката е определена за Таласий. Но двамата се оженили и били толкова щастливи, че оттогава Таласий станал възглас на сватбите като пожелание към младоженците за подобно щастие.

Талес (лат. *Thales*) (около 624–545 г. пр.Хр.) Старогръцки математик и философ, роден в Милет, един от седемте мъдреци на Гърция. Талес искал да установи първичния елемент, началото на всички неща. Твърдял, че всичко произлиза от водата. Смята се за основател на геометрията и астрономията, а с изчисленията си предвидил слънчевото затъмнение в 585 г. пр.Хр.

Талисии (стгр. *Thalysia*) Гръцки празници след жътва. След събиране плодовете на земята първите се дарявали на боговете, а понякога само на Деметра.

Талия (стгр. *Thaleia*, лат. *Thalia*) *мит.* **1.** Муза на комедията и идилията, покровителка на селските празници и пиршества. Името ѝ на старогръцки означава „разцвет". Атрибутите ѝ били комедийна маска и овчарска гега. **2.** Една от харитите. **3.** Една от Нереидите.

Талт (стгр. *Thallo*) *мит.* Една от хорите (➜), която отговаряла за пролетта.

талофор (стгр. *thallophoros*) Така се наричал човекът, който носи маслинените клонки в чест на Атина по време на Панатенеите.

Тамирис (стгр. *Thamiris*, лат. *Thamyras*) *мит.* Прочут тракийски поет и музикант. Влюбен в музите, той ги предизвикал да се състезават в пеенето и свиренето. Условието било, че ако победи, ще си отведе една от тях, а ако те победят, ще направят с него каквото поискат. Тамирис загубил и музите го ослепили, отнели мелодичния му глас и счупили лирата му.

Танагра (лат. *Tanagra*) *геогр.* Град в Беотия, близо до р. Азоп, където спартанците и беотийците победили атиняните. Бил известен и с производството на изящни глинени статуйки на момчета и момичета.

Танаис (лат. *Tanais*) *геогр.* Река в Сарматия, която разделяла Европа и Азия. Днес р. Дон.

Танаквил (лат. *Tanaquil*) Съпруга на цар Тарквиний Приск. Отгледала Сервий Тулий, бъдещия шести цар на Рим.

Танатос (стгр. *Thanatos*) *мит.* За гърците крилат дух, олицетворение на смъртта. Той бил бог от подземното царство, син на Нощта. Живеел заедно с брат си Хипнос в пещера, близо до реката Лета. Танатос изтръгвал духа от телата на умрелите.

Тантал (лат. *Tantalus*) *мит.* Цар на Фригия. От Диона имал много деца, сред които Ниоба и Пелопс. Боговете го наказали жестоко с глад и жажда. В подземния свят бил потопен до брадата във вода, а над главата му висели клони, отрупани със сладки плодове. Когато обаче Тантал пожелавал да пие, водата изчезвала, а когато се опитвал да си откъсне плод, вятър отдалечавал клоните от него. Относно причините за това наказание от боговете има различни обяснения: нарязал сина си Пелопс (➜) на парчета и им го поднесъл като ястие, откраднал нектара с амброзия от тяхната масата и го дал на хората, откраднал красивия младеж Ганимед, любимец на Зевс.

Тапсос (лат. *Thapsus*) *геогр.* и *ист.* Град на северния африкански бряг, прочут с победата на Цезар в 46 г.пр.Хр. над помпеанците и над нумидийския цар Юба.

Таргелии (стгр. *Thargelia*) Атински празник в чест на Аполон и Артемида, празнуван през месец таргелион. Изпълнявали се изкупителни и очистителни ритуали, като по време на тях в далечни времена били убивани с камъни или хвърляни в морето двама осъдени на смърт за тежки престъпления. Тези престъпници изкупвали вината на целия народ. Впоследствие човешката жертва станала символична.

таргелион (стгр. *Thargelion*) Единайсетият месец на атическия календар – от 15 май до 15 юни.

Тарквиний (лат. *Tarquinius*) Име на двама римски царе. **1. Тарквиний Приск, Луций** (лат. *Tarquinius, Priscus Lucius*) (?–578 г. пр.Хр.) Петият римски цар. Произхождал от етруския град Тарквиния, откъдето идва и името му. Преместил се в Рим и там бил оценен от царя Анк Марций, който го направил настойник на двамата си сина. След смъртта на царя в 616 г. пр.Хр. заел неговото място. Водил победни войни срещу латините и сабините и извършил значителни

обществени дела – построил Циркус Максимус, храма на Юпитер Капитолийски и Клоака Максима. Бил убит вероятно от синовете на Анк Марций, но съпругата му Танаквила осигурила качването на трона на зет си Сервий Тулий. **2. Тарквиний Горди, Луций** (лат. *Tarquinius Superbus, Lucius*) (?–495 г.пр.Хр.) Седмият и последен цар на Рим, син или внук на предходния. Оженил се за дъщерята на Сервий Тулия и убил царя, вероятно подтикнат от самата нея. Продължил започнатите от предшествениците си обществени дела, но бил жесток тиранин и потисник на народа. Откупил от Сибила (➔) прочутите сибилински книги. Когато синът му Секст Тарквиний похитил Лукреция (➔), народът се вдигнал на бунт и го изгонил от Рим. Под водачеството на Тарквиний Колатин, съпруг на Лукреция, и на Юний Брут в Рим била установена републиката. Тарквиний Горди напразно се мъчел да се върне в града с помощта на Порсена и латините. Умрял много стар в Кума.

Тарквиний Колатин, Луций (лат. *Tarquinius Collatinus, Lucius*) (➔) *Колатин, Луций Тарквиний.*

Тарпея (лат. *Tarpeia*) Легендарна римска девойка, дъщеря на Спурий Тарпей, който бил началник на защитата на Капитолийския хълм по времето на Ромул. Тарпея обещала на сабините, неприятели на Рим, да им отвори портата на крепостта, при условие че ѝ дадат златните гривни, които носели на лявата си ръка. Сабините обещали да ѝ дадат всичко, което имат в тази ръка. Но алчността и предателството на Тарпея били наказани. Щом нахлули на Капитолийския хълм, сабините убили девойката, като я затрупали не само с гривните, но и с тежките щитове, които също носели в лявата си ръка. Тарпея била погребана в подножието на капитолийската скала, наречена на нея Тарпея. Впоследствие оттам били хвърляни предателите на Рим.

Тартар (лат. *Tartarus*) *мит.* Найдълбокото и мрачно място в Ереб, където с жестоки мъчения били наказвани злодеите. Там Зевс изпратил и държал затворени титаните бунтовници. Вергилий описва Тартара като място, заобиколено от непристъпни стени, където тече буйната огнена река Флегетон.

Тархон (лат. *Tarchon*) *мит.* Етруски цар, основател на Тарквиния и други градове, надарен с пророческа дарба. Вергилий го представя в „Енеида" като съюзник на Еней във войната срещу Турн и рутулите.

Тауриийски игри (лат. *Taurii ludi*) Игри, уреждани в чест на подземните богове.

таурини (лат. *Taurini*) Племе в Отсамалпийска Галия, обитавало земите по горното течение на р. По, днешния Пиемонт. Главният им град бил Августа Тауринорум (*Augusta Taurinorum*), сега Торино.

Таций, Тит (лат. *Tatius, Titus*) (VIII в.пр.Хр.) Легендарен цар на сабинския град Кури. След отвличането на сабинянките обявил война на Ромул и римляните и благодарение на предателството на Тарпея (➔) успял да нахлуе в крепостта на Капитолийския хълм. В сражението, което последвало, се намесили сабинянките. Те успели да помирят бащите и братята си с младите си съпрузи. Тогава Таций се преместил с поданиците си в Рим, на Квиринала, и двата народа се обединили, като приели името квирити. Таций царувал пет години заедно с Ромул и бил убит от жителите на Лаурентум, които си отмъстили за убийството на техните пратеници в Рим.

Тацит (лат. *Tacitus*) Фамилно име на известни римски личности. **1. Тацит, Публий Корнелий** (лат. *Publius Cornelius*) (около 55–120 г. сл.Хр.) Прочут римски историк, чието семейство било от конническото съсловие. За живота му има оскъдни сведения. Знае се само, че е живял дълго време в Рим, оженил се за дъщерята на Гней Юлий Агрикола, управител на Британия, че бил способен оратор и заемал и политически длъжности – бил претор, а после консул. Сведения за историка могат да се намерят в писмата до него на голември му приятел Плиний Млади. Тацит написал „Диалог за ораторите", „За живота и нравите на Юлий Агрикола" и „Германия", в която описва с възхищение строгите нрави и обичаи на германите, за разлика от разпуснатостта на римляните по негово време. Бил автор и на „История" в 14 книги, в която разказва събитията от Галба до Домициан, и на „Анали" в 16 книги, в които говори за Юлио-Клавдиевата династия, от Август до Нерон. Тези две произведения са достигнали до нас в непълен вид. Тацит със своя характерен сбит стил разказва събитията в Римската империя с изключителна обективност на педантичен историк, даровит психолог и песимист. От своята гледна точка на аристократ и републиканец той описва деградацията на принципата и не крие своето неодобрение на този режим. **2. Тацит Марк Клавдий** (лат. *Marcus Claudius*) (205–276 г. сл.Хр.) Римски император. Независимо от напредналата му възраст, сенатът го определил за наследник на Аврелиан. Сражавал се с успех в Мала Азия срещу готите и на връщане от тази експедиция умрял, вероятно убит, само една година след идването си на власт.

Тацита (лат. *Tacita*) *мит.* Римско божество на мълчанието, отъждествявано с нимфата Лара или Ларунда (➔).

Тевкър (стгр. *Teukros*, лат. *Teucer*) *мит.* **1.** Цар на Троада, син на речния бог Скамандър. Приел Дардан в своя дворец и му дал за жена дъщеря си. От този брак води началото си династията на троянските царе. От името Тевкър троянците били наричани и тевкри. **2.** Син на Теламон, царя на Саламин, и на Хезиона, доведен брат на Аякс. Сражавал се храбро в Троянската война, но когато се завърнал, баща му го принудил да напусне острова, обвинявайки го, че не е отмъстил за смъртта на Аякс.

Тевтобургски, лес (лат. *Teutoburgiensis saltus*) *геогр.* Планинска област в Германия, където Арминий, предводителят на херуските, унищожил трите римски легиона, командвани от Варон (9 г. сл.Хр.) След това римляните били принудени да върнат границите си върху Рейн и да се откажат от превземането на Германия. Когато Август научил за поражението, потънал в скръб и извикал: *Varre, legiones redde*! („*Вароне, върни ми легионите*!")

тевтони (стгр. *Teutones*, лат. *Teutoni*) Германско племе, което отначало населявало земите около

устието на Елба. Заедно с кимврите тевтоните нахлули в Галия и в 102 г.пр.Хр. били победени от консула Гай Марий при *Aquae Sextiae* (сега Екс ан Прованс).

Текмеса (лат. *Tecmessa*) Дъщеря на фригийския цар Тевтрант. Когато баща ѝ бил убит от Аякс Теламонид, Текмеса станала робиня на победителя и родила син от него, наречен Еврисак. Младата жена била щастливо влюбена в героя и напразно, със сълзи и молби, се мъчела да го разубеди да не се самоубива (➜ Аякс).

тектосаги (лат. *Tectosages*) Келтско племе в Нарбонска Галия. Главният му град бил Толоза, днес Тулуза.

Теламон (лат. *Telamon*) *мит.* Цар на остров Саламин, син на Еак и Ендеида и брат на Пелей. С него избягал от Егина, след като убил неволно брат си Фок. Приютил се в Саламин и се оженил за Главка, дъщерята на царя Кихрей, когото наследил след смъртта му. Придружил Язон в експедицията на аргонавтите. На връщане помогнал на Херакъл да завладее Троя, за да накаже неверния цар Лаомедонт (➜). Получил от Херакъл като нагарада за помощта си красивата царска дъщеря Хезиона за съпруга. Впоследствие Теламон се оженил за Перибея и от този брак се родил Аякс, наречен затова Теламонид.

Тезей (лат. *Theseus*) Прочут гръцки герой, син на атинския цар Егей и потомък на Кекропс. Баща му ходил в Делфи, за да се допита до оракула, и на връщане се отбил в Трезен при цар Питей. Там се влюбил в красивата му дъщеря Етра и се оженил за нея. След известно време Егей се върнал в Атина, като оставил съпругата си бременна. Преди да замине обаче, скрил под една грамадна скала меча си. Накарал Етра да му обещае, че когато синът им порасне, ще го накара да повдигне сам тази скала и да вземе меча му, и ако се окаже достатъчно силен да направи това, да го изпрати при него в Атина. На шестнайсет години Тезей успял да изпълни желанието на баща си, препасал меча и тръгнал към Атика. Пътят, който водел към Атина, бил непрекъснато нападан от разбойници и на младежа се наложило да се сблъска с тях. Убил един след друг Перифет (➜), Синис (➜), Скирон (➜) и Прокруст (➜). След тези славни победи стигнал в бащиния си дворец и бил сърдечно приет и приютен от царя, на когото Тезей не разкрил самоличността си. Съпругата на Егей, коварната магьосница Медея, която всъщност държала властта в царството, се страхувала, че младият и красив младеж може, в ущърб на нея, да упражни върху съпруга ѝ силно влияние, и го наклеветила. Успяла да убеди царя, че Тезей има намерение да го убие и да му отнеме трона и че затова е необходимо да го отстранят, като го отровят. По време на пиршеството Егей сам поставил в чашата на чужденеца отровата. Тезей се надигнал за наздравицата, като блъснал с меча си масата и привлякъл вниманието на всички сътрапезници. Тогава баща му разпознал фината гравюра върху дръжката на оръжието и разбрал, че пред него стои синът му. Блъснал чашата от ръката му, за да му попречи да пие и нежно го прегърнал.

Тезей бил приет с радост от атиняните, но не и от братовчедите си, синовете на Палант, брата на Егей, които се надявали да наследят трона. Тезей безмилостно ги избил всичките петдесет. След това младият герой се заел с друга тежка задача. Царят на Крит Минос (➜) изисквал от атиняните ежегоден данък от седем юноши и седем девойки, които служели за храна на сина му Минотавър. Тезей решил да сложи край на това унизително и жестоко насилие и заминал заедно с жертвите на кораб, който в знак на траур плавал с черни платна. Егей, изпращайки сина си, се разбрал с него, ако начинанието му успее, да развее бели платна. На остров Крит с помощта на Ариадна (➜) Тезей убил Минотавъра и излязъл невредим от Лабиринта. След това тръгнал обратно към Атина със своята спасителка, но когато спрял на остров Наксос, подло изоставил доверчивата Ариадна, докато спяла спокойно, и продължил сам. В бързането си да се завърне победител, забравил да издигне белите платна. Егей, който от един стръмен нос наблюдавал с безпокойство хоризонта, видял атинския кораб с черни платна и мислейки, че любимият му син е загинал, се хвърлил в морето. Оттогава то носи неговото име.

След като станал цар, за определен период Тезей управлявал мъдро, извършил реформи, издал нови закони и въвел празник в чест на Атина, наречен Панатенеи. Помогнал на Херакъл в борбата с амазонките и той като награда му дал за съпруга царицата им Хиполита. От този брак му се родил син, Иполит. След смъртта на красивата му жена Тезей се оженил за малката сестра на Ариадна, Федра. Тя се влюбила в доведения си син, но той като Иполит я отблъснал, го наклеветила пред баща му. Тезей поискал от Посейдон да го накаже със смърт (➜ *Иполит*).

Междувременно славата на Тезей достигнала до Пиритой (➜), царя на лапитите, който решил да премери силите си с него и нахлул в Атика. Когато обаче двамата врагове застанали един срещу друг, били обзети от взаимно възхищение, прегърнали се и станали неразделни приятели. Когато Пиритой се оженил за Хиподамия, Тезей бил поканен на сватбеното пиршество. След опита на Евритион да похити младоженката помогнал на приятеля си в последвалата битка с кентаврите, което довело до унищожаването им. След смъртта на Хиподамия и Федра двамата приятели решили да си намерят нови съпруги и да отвлекат две девойки с божествен произход. Взели Елена, дъщерята на Леда, която била още твърде млада и братята ѝ Кастор и Полукс ги принудили да я върнат. После се опитали да отвлекат Персефона и затова слезли в Ереб, но там ги хванали и по заповед на Хадес Пиритой бил прикован в Тартара, а Тезей бил освободен от приятеля си Херакъл.

След като се завърнал в Атина, с огорчение установил, че по време на дългото му отсъствие жителите го били забравили и тронът му бил заграбен от Менестей. Тезей напразно се мъчил да го прогони и след неуспеха си потърсил подслон при цар Ликомед на остров Скирос. Той обаче изпитвал завист към героя заради неговата слава и решил да се отърве от него. Под предлог, че иска да му покаже докъде се простират владенията му, го завел на една висока стръмна скала и го бутнал в пропастта. Това бил тъжният и недостоен край на славния герой.

Телегон (лат. *Telegonos*) *мит.* Син на Одисей и Кирка, роден на о. Еея. След като пораснал, отишъл в Итака, за да се запознае с баща си. Претърпял обаче корабокрушение и тъй като изгубил всичко, което имал, за да оживее, започнал да обира жителите на острова. Одисей и Телемах се притекли да защитят поданиците си. В битката, която последвала, Телегон убил собствения си баща, тъй като не го познавал. Впоследствие, по заповед на Атина, той се оженил за Пенелопа, от която имал син Итал, бъдещия основател на Тускулум и Пренеста.

Телемах (лат. *Telemachus*) *мит.* Син на Одисей и Пенелопа. Родил се малко преди баща му да замине за Троя. По време на дългото му отсъствие Телемах бил възпитаван и закрилян от Ментор. След края на Троянската война, тъй като баща му не се връщал, той се отправил за Пилос при Нестор, а после за Спарта при Менелай, за да получи някакви сведения от тях. Атина го придружавала под доспехите на Ментор. После се върнал в Итака при майка си, която била обсадена от кандидатите за ръката ѝ. След идването на Одисей му помогнал да се освободи от тях, а след смъртта му отишъл на о. Еея и се оженил за Кирка (според други за дъщеря ѝ).

Телеф (лат. *Telephus*) *мит.* Цар на Мизия. Син на Херакъл и Авга. Веднага след раждането си бил подхвърлен на планината Партений, където го откърмила една коза и го отгледали овчари. Искал да разбере какъв е произходът му и един оракул му казал да отиде в Мизия при цар Тевтрант, когото осиновил или се бил оженил за Авга. Майката разкрила на Телеф, че е нейн син и на Херакъл, а Тевтрант му обещал царството си, ако спаси страната от атаките на Идас, с което Телеф се справил прекрасно. След като станал цар и се оженил за дъщерята на Приам, се подготвил да участва в Троянската война на страната на тъста си. Когато гърците, на път за Троада, слезли на брега на Мизия, Телеф ги отблъснал. Но Дионис, закрилник на ахейците, по време на сражението направил така, че от земята внезапно пораснала лоза, която се увила около краката на младия цар. Така Ахил успял да го победи и рани тежко с копието си. Раната не зараствала и Телеф се посъветвал с оракул. Отговорът му бил, че тя може да бъде излекувана само от този, който я е нанесъл. Одисей, знаейки, че гръцкият флот може да достигне Троя само с помощта на сина на Херакъл, убедил Ахил да излекува Телеф с ръждата на копието си. Царят оздравял и се съгласил да посочи на ахейците пътя към Троя.

Телефаса (лат. *Telephassa*) *мит.* Съпруга на Агенор, цар на Финикия, и майка на Кадъм, Феникс и Европа. Умряла в Тракия, където търсела дъщеря си Европа.

Телус ➜ *Гея.*

телхини (лат. *Telchines*) *мит.* Легендарно древно жреческо семейство, по произход от о. Крит, което после се преместило на о. Родос. Телхините се посветили на култа на боговете и най-вече на Аполон и Хера и първи започнали да им издигат статуи. Открили обработването на металите. Били и магьосници и често използвали тази си дарба, за да причиняват зло.

Темида (лат. *Themis*) *мит.* **1.** Богиня на справедливостта и правосъдието. Дъщеря на Уран и Гея. Омъжила се за Зевс и родила от него мойрите, хорите и Дике. Тя била първата богиня, на която издигнали храмове. Вероятно светилището в Делфи първоначално било посветено на нея, а след това на Аполон. Чрез своите оракули тя известявала волята на Зевс. Темида била персонификация на правовия ред и бдяла зорко дали се спазват поетите ангажименти. Занимавала се с исканията, отправяни от хората към боговете, и контролирала дали те са редни и разумни. Изобразявана била със завързани очи, с везни в едната си ръка и меч в другата. **2.** Дъщеря на Ил и майка на Анхиз.

Темистий (лат. *Themistius*) (317–390 г.сл.Хр.) Старогръцки оратор, софист. Наричали го *Euphrades* (на старогръцки *euphrades* означава „разумен, красноречив"). Родил се в Пафлагония и живял в Константинопол. Бил много ценен от императорите Констанц и Юлиан, а Теодосий му поверил възпитанието на сина си Аркадий. До нас са достигнали 33 негови речи и някои коментари върху трудовете на Аристотел.

Темисто (лат. *Themisto*) *мит.* Третата съпруга на Атамант, за която се оженил, незнаейки, че Ино е жива. Темисто искала да убие децата на Ино, но по нещастна случайност убила своите.

Темистокъл (лат. *Themistocles*) (около 525–460 г.пр.Хр.) Атински политик и военачалник. Надарен с голяма дарба на държавник, пръв разбрал, че бъдещето на Атина е свързано с морето. Въпреки противопоставянето на Аристид, негов съперник и водач на аристократическата партия, той осъществил политиката си, насочена към засилване на морската мощ на Атина. Укрепил пристанището Пирея и накарал да построят много триреми. Независимо от победата при Маратон и последвалото оттегляне на персите, бил убеден, че те ще атакуват отново. Когато това се случило, Темистокъл спечелил важна победа в морското сражение при Саламин (480 г.пр.Хр.), в което персийският флот бил разбит. Той бил един от инициаторите за създаването на Атинско-Делоския съюз, който обединявал много гръцки полиси срещу персите под водачеството на Атина. След войната продължил да укрепява Атина и Пирея, въпреки недоверието на Спарта. Все пак неговият политически стил, до известна степен циничен и неортодоксален, го направил непопулярен и около 471 г. пр.Хр. го сполетял остракизмът. Тогава се подслонил при персийския цар Артаксеркс и затова бил обявен за предател на атиняните. Прекарал последните години от живота си в Магнезия, където след смъртта му жителите му издигнали прекрасен паметник.

Темпе (лат. *Tempe*) *геогр.* Красива долина в Тесалия, между планините Олимп и Оса, прекосявана от реката Пеней. Била възпята от много поети.

Тенедос (лат. *Tenedus*) *геогр.* Малък остров в Егейско море, срещу Троя, недалеч от брега. Според легендата там се скрили гърците с корабите си, за да накарат троянците да повярват, че са се отказали от обсадата.

tentorium лат. (*тенториум*) Малка палатка. ➜ *tabernaculum.*

Теогнид (лат. *Theognis*) (VI в.пр.Хр.) Старогръцки поет, роден в Мегара. Произхождал от семей-

ство на аристократи и бил изпратен от демократите в изгнание. Автор е на сборник стихове със сентенции и поучения в житейска мъдрост и добродетели, скъпи на аристокрацията. Те били адресирани до един млад човек, негов любимец. Платон и други автори често цитирали стиховете му. Съставил и дидактическа елегия, посветена на жителите на Сиракуза, която оцеляла и при една обсада.

Теодосий (лат. *Theodosius*) Име на някои императори на Източната римска империя. **1. Теодосий I Велики** (около 346–395 г.сл.Хр.) Син на военачалник на император Валенс. Отличил се в сраженията със сарматите. Император Грациан, възхитен от смелостта му, го привлякъл към управлението и му поверил източните провинции. Теодосий отблъснал готите, укрепил войската и авторитета на императора. Когато император Максим убил Грациан и узурпирал трона, Теодосий повел войската срещу него, победил го и накарал да го убият. На негово място поставил Валентиниан II, за чиято сестра бил женен. След смъртта на Валентиниан властта на империята преминала в негови ръце и нейната цялост се възстановила за последен път. След няколко месеца обаче той умрял в Милано, оставяйки империята разделена на Източна и Западна между синовете си Аркадий и Хонорий. Въпреки славата си на справедлив и мъдър император, той се проявил като жесток и безмилостен човек. За да потуши въстанието в Солун в 390 г. сл.Хр., заповядал да изколят 6000 жители без разлика на възраст и пол. За това му деяние архиепископът на Милано Амброзий го отлъчил и го принудил да се покае публично. **2. Теодосий II** (401–450 г.сл.Хр.) Син на Аркадий и внук на предходния, той станал император едва седемгодишен, като регент била сестра му Пулхерия. Бил слаб по характер и без съпротива се оставял да бъде ръководен от сестра си и други царедворци. Посветил се на занимания с наука и изкуство. Влязъл в историята най-вече с така наречения *„Теодосиев свод"* – сборник с императорските закони от Константин нататък.

Теокрит (лат. *Theocritus*) (около 310–250 г.пр.Хр.) Старогръцки лирически поет, роден в Сиракуза. Живял на остров Кос, където бил ученик на Филет, и в Александрия, където се радвал на покровителството на Птолемей II Филаделф. Написал на дорийски диалект *идилии*, малки поеми в хекзаметър с основни мотиви любовните преживявания в пасторална среда. Една от най-известните е „Сиракузанките". Написал и двайсет епиграми и други стихове, от които има малко фрагменти. Заслужава да се отбележи „Овчарска свирка", игрива песен, в която стиховете са разположени така, че да наподобяват формата на инструмента на Пан. Вергилий взаимства в своите „Буколики" елегантния стил и пасторалния мотив от идилиите на Теокрит.

theologeion стгр. (*теологейон*) В гръцкия театър така се наричала тази част, в която се появявали и говорели боговете.

Теон (лат. *Theon*) **1. Теон от Смирна** (I–II в.сл.Хр.) Старогръцки философ платоник, математик и астроном, живял по времето на император Адриан. Написал „Математически познания, необходими за четенето на Платон". От това съчинение е останала само една част. В нея под влияние на питагорейството твърди, че единствено чрез математиката може да се постигне познаването на истината. **2. Теон от Александрия** (IV в. сл.Хр.) Старогръцки математик и астроном, автор на коментари върху произведения на Птолемей и Евклид. Бил баща на прочутата Хипация (➜).

Теопомп (лат. *Theopompus*) (около 380–320 г.пр.Хр.) Старогръцки историк и ретор, роден на о. Хиос. В Атина бил ученик на Изократ и спечелил лавровия венец с надгробно похвално слово за Мавзол, побеждавайки с красноречие дори самия си учител. Написал „Гръцки истории" и „История на Филип", почти напълно изгубени.

теория (лат. *theoria*) В древна Гърция делегация, която всеки полис изпращал, за да го представлява на най-значителните религиозни празници и игри.

Теофраст (лат. *Theophrastus*) (371–287 г.пр.Хр.) Старогръцки философ перипатетик, роден на о. Лесбос. Бил ученик и приятел на Аристотел. Преподавал в Атина, като заменил учителя си в ръководенето на Ликейона. Истинското му име било Тиртам, но той се изразявал толкова красиво и елегантно, че Аристотел го нарекъл Теофраст, т.е. „божествено говорещ". Най-значителното му произведение е „Характери", което представлява сборник от повествователни миниатюри за човешките характери. Написал още „За историята на растенията" и други научни съчинения, заради които се смята за създател на ботаниката.

тепидариум (лат. *tepidarium*) В Рим така се наричало помещението, предназначено за топла баня.

Терей (лат. *Tereus*) *мит.* Тракийски цар, съпруг на Прокна и баща на Итис. Влюбил се в сестрата на жена си Филомела и я прелъстил, след което накарал да ѝ отрежат езика, за да не може да разкаже на сестра си за случилото се. Когато Прокна разбрала за изневярата на съпруга си благодарение на изобретателността на Филомела (➜), за да си отмъсти, убила сина им Итис с помощта на сестра си и двете го поднесли за храна на Терей. Той, нищо неподозиращ, се хранел и повикал детето. Тогава Прокна му открила, че той изяжда сина си, а Филомела за доказателство хвърлила на масата главата му. Терей извадил меча си, за да убие двете жени, но в момента, когато замахвал, бил превърнат от боговете в папуняк.

Терентум (лат. *Terentum*) Място на Марсово поле, където на всеки сто години се празнували *секуларните игри* (➜).

Теренций (лат. *Terentius*) Име на римски род (*gens Terentia*), към който принадлежали видни личности като Гай Теренций Варон, Марк Теренций Варон, Публий Теренций Варон Атакински (➜ *Варон*) и Публий Теренций Афер (➜ *Теренций Афер, Публий*).

Теренций Афер, Публий (лат. *Terentius Afer, Publius*) (около 190–159 г.пр.Хр.) Римски комедиограф, роден в Картаген. Бил роб на сенатора Теренций Лукан, който му дал високо и либерално образование и го освободил. Негови приятели и покровители били Сципион Емилиан, Лелий, Полибий, Панетий. Предприел пътеше-

ствие в Гърция, с цел да изучи гръцката комедия, но там, в Аркадия починал съвсем млад. До нас са достигнали шест негови комедии: „Момичето от Андрос", „Евнух", „Самонаказващият се", „Свекърва", „Формион", „Братята". В тези комедии ясно се усеща влиянието на Менандър. Произведенията на Теренций са по-изискани от тези на Плавт, но с по-малка комедийна сила (*vis comica*).

Теренция (лат. *Terentia*) (I в. пр.Хр.) Богата римска матрона, съпруга на Цицерон. След като той я изоставил в 46 г.пр.Хр. сключила брак последователно с видни личности, сред които Салустий, Месала Корвин, Вибий Руф. Живяла над сто години.

терми (лат. *thermae*) Обществени бани, представляващи комплекс от постройки. В тях имало помещения с вани или басейни с различна температура на водата – калдарий, тепидарий, фригидарий (*calidarium, tepidarium, frigidarium*), зали за масажи, зали за физически упражнения и дори зали за културни занимания. Първите терми били построени от Марк Випсаний Агрипа на Марсово поле (I в.пр.Хр.). Впоследствие се славели с лукса си термите от императорската епоха, построени от Каракала и Диоклециан. Термите се разпространили от Рим в цяла Италия и в провинциите.

Термин (лат. *Terminus*) *мит.* Римско божество, което закриляло междите, границите и граничните камъни, които очертавали селската собственост. Били освещавани със религиозни ритуали. В негова чест се организирали празниците Терминалии.

Терминалии (лат. *Terminalia*) Празници, организирани в Рим на 23 февруари в чест на бога на границите Термин.

Термопили (стгр. *Thermopylai*, лат. *Thermopylae*) *геогр.* и *ист.* Тесен проход между Егейско море и планината Ета, който разделя Тесалия от Локрида. Наречен бил така (буквално „топли порти") заради намиращите се в близост два минерални извора. Прочул се с героичната съпротива (480 г.пр.Хр.), оказана от царя на Спарта Леонид (➜) и неговите 300 хоплити на огромната войска на Ксеркс по време на втората Гръко-персийска война. След три дни тежка битка всички спартанци загинали, но с жертвата си забавили нахлуването на враговете. Над гроба на героите поетът Симонид написал: „Страннико, обади на спартанците, че тук лежим, послушни на техните заповеди".

Терпандър (стгр. *Terpandros*, лат. *Terpander*) (VII в.пр.Хр.) Старогръцки поет и музикант, с когото са свързани някои нововъведения. Сред тях било и въвеждането на седемструнната лира (преди него тя имала само четири). Според легендата с пеенето си усмирил веднъж разбунтувалите се спартанци.

Терсандър (стгр. *Thersandros*, лат. *Thersander*) *мит.* Син на Полинейк и Аргея, един от епигоните. Взел участие в похода срещу Тива и бил убит в Мизия от Телеф.

Терсит (лат. *Thersites*) *мит.* Един от гърците, взели участие в Троянската война. Бил недъгав, много грозен и злобен. Обичал да се присмива на най-изтъкнатите си и храбри другари, към които изпитвал завист. Обект на подигравките му най-често били Агамемнон, Ахил и Одисей. Ахил го убил с

един удар, защото Терсит се осмелил да се надсмее на скръбта му за загиналата Пентезилея.

Терпсихора (лат. *Terpsichore*) *мит.* Една от деветте музи, покровителка на танца.

Тертулиан, Квинт Септимий Флоренс (лат. *Tertullianus, Quintus Septimius Florens*) (около 160–220 г.сл.Хр.) Римски християнски писател, роден в Картаген. Неговото семейство било езическо, но той се покръстил и станал един от най-ревностните защитници на християнството. Написал многобройни произведения, между които „Апологетика" (*Apologeticum*), в което с плам насочва обратно към езичниците всички критики, отправяни от тях към християните.

Тесалия (лат. *Thessalia*) *геогр.* Област в Северна Гърция, граничеща с Македония и Епир. Тя е планинска, в територията ѝ влизат планините Олимп, Оса и Пелион. Според легендата в Тесалия се родил Ахил, а Язон и аргонавтите тръгнали оттам, за да търсят златното руто. Около 352 г.пр.Хр. областта била превзета от Филип II Македонски, а след битката при Киноскефале (197 г.пр.Хр) я окупирали римляните. Впоследствие, при Август, станала част от римската провинция Ахея.

Тесалоника (стгр. *Thessalonike*, лат. *Thessalonica*) *геогр.* Град в Македония, наречен така в чест на сестрата на Александър Велики и съпруга на Касандър. Градът станал важен търговски център, а по време на Римската империя бил седалище на пропретор. Днес Солун.

tessera лат. (*тесера*) Кръгла или правоъгълна табела, използвана в Рим като знак за разпознаване. Например *tessera theatralis* била показвана, за да бъдеш пуснат в театъра, докато *tessera militaris* била знак за разпознаване, но и парола, лозунг, нареждане.

тесмотети (стгр. *thesmothetai*) В Атина така се наричали шестима архонти, които се грижели за спазването на законите и ежегодно ги преразглеждали.

Тесмофории (стгр. *Thesmophoria*) Празници, организирани в Гърция, преди всичко от жените в чест на Деметра Тесмофора, като закрилница на земеделието и брака, а оттам и на законите, регулиращи обществения и семеен живот. Провеждали се от 9-ия до 13-ия ден на месец пианепсион, т. е. от 24 до 28 октомври.

Теспид (лат. *Thespis*) (VI в.пр.Хр.) Старогръцки трагически поет и актьор. Античната традиция го свързва със създаването на трагедията. Тя се ражда от трансформацията на дитирамба, хорова песен, изпълнявана на Дионисиите в диалог. Първоначално този диалог ставал между хора и един актьор, после между двама, акомпанирани от хора. Бил един от първите, които въвели в драмата нерелигиозни сюжети. Теспид обикалял на една каруца с актьорите си и необходимото сценично оборудване.

Теспия (стгр. *Thespeia*, лат. *Thespiae*) *геогр.* Град в Беотия, в полите на планината Хеликон. Бил съюзен със спартанците при Термопилите и разрушен от Ксеркс. Впоследствие бил възстановен от римляните.

Тетида *мит.* **1.** (лат. *Tethys*) Богиня на морето, дъщеря на Уран и Гея, майка на реките и Океанидите. **2.** (лат. *Thetis*) Дъщеря на Не-

рей и Дорида, ухажвана от Посейдон и Зевс. Когато двамата разбрали, че Тетида ще роди син, който ще стане по-силен от баща си, се отказали от красивата нимфа и й наредили да се омъжи за смъртен. Пелей (➜), царят на Фтия, се влюбил в нея веднага щом като я видял на планината Пелион. Тя обаче го отблъснала и избягала, като непрекъснато сменяла вида си. Влюбеният младеж успял да я залови с помощта на дядо й Хирон, докато спяла, и тогава тя се съгласила да се омъжи за него. Сватбеното тържество на планината Пелион било пищно и на него присъствали всички богове, с изключение на Ерида, богинята на разногласието, която младоженците били забравили да поканят. От отмъщението на богинята произлезли редица нещастия (➜ *Парис*). От Пелей и Тетида се родил Ахил (➜). Нимфата потопила новороденото дете във водите на Стикс, за да направи тялото му ненаранимо. Но петата му, за която го държала, останала суха. Тетида знаела, че съдбата на сина й е да умре в Троянската война и затова го скрила, облечен в женски дрехи, на остров Скирос сред дъщерите на цар Ликомед. Когато обаче бил разкрит, Тетида му поръчала при Хефест великолепни доспехи от злато и бронз, през които не можела да премине никаква стрела. Но все пак Ахил бил убит от Парис. Тогава Тетида изплувала от морето заедно с другите Нереиди, за да оплаква смъртта на сина си, и събрала праха му в златна урна.

тетралогия (стгр. *tetralogia*) В гръцкия театър съвкупност от три трагедии и една сатирна драма, които от Есхил нататък поетите представяли на драматичните състезания.

тетрархия (лат. *tetrarchia*) Форма на държавно управление, при което властта се разделя между четирима. Тетрархията, въведена от Диоклециан (293 г.сл.Хр.), разделила Римската империя между двама августи и двама цезари.

Тея (стгр. *Theia*) *мит.* Дъщеря на Уран и Гея, една от титанките. Свързала се с брат си Хиперион, от когото родила Хелиос, Селена, Еос и други деца.

тиади (стгр. *Thiai*, лат. *Thyades*) Делфийски жрици, които като менадите и вакханките участвали в дионисиевите оргии.

тиара (лат. *tiara*) Конусовидна шапка от памучен плат или кожа, използвана от източните владетели, най-вече в Сирия и Персия, като символ на власт и висок социален ранг.

Тивериада (лат. *Tiberias*) *геогр.* Град в Галилея, построен от Ирод Антипа в чест на Тиберий.

Тиберин (лат. *Tiberinus*) *мит.* Бог на река Тибър. Бил цар на Алба, който се удавил в реката, наричана Албула (*Albula*). След това била наречена на него Тибър.

thiasos стгр. (*тиасос*) **1.** Процесия с танци в чест на Дионис. **2.** В Гърция религиозно сдружение на посветените на култа на Дионис.

Тиберий Клавдий Нерон (лат. *Tiberius Claudius Nero*) (42 г.пр. Хр.–37 г.сл.Хр.) Вторият римски император, син на военачалника на Юлий Цезар, Тиберий Клавдий Нерон, и на Ливия Друзила. Вторият брак на майка му бил с Октавиан, който впоследствие станал император и приел титлата Август. Тя се стремяла да използва своето влияние върху съпруга си, за да получи важни длъжности за синовете си от първия брак, Тиберий и Друз. Август, макар и да изпитвал известна неприязън към първородния син на Ливия, му поверил военни мисии в Армения и Отвъдалпийска Галия, на която го направил управител. Тиберий заедно с брат си Друз донесъл серия от победи срещу панонците и илирите и се представил като много способен пълководец, обичан от войниците си. За да си осигури наследник, Август го принудил да се разведе със съпругата си Випсания Агрипина и да се ожени за неговата дъщеря Юлия, останала вдовица след смъртта на Агрипа. Но скандалите, в които била въвлечена Юлия, накарали Тиберий да напусне Рим и да отиде на о. Родос, където останал няколко години. В 4 г.сл.Хр., след смъртта на Друз и на двамата сина на Юлия от Агрипа, Август се принудил да го осинови и да го приобщи към управлението. Наложил му обаче да осинови на свой ред Германик, сина на Друз и на Антония Малката. След смъртта на Август в 14 г. сл.Хр. Тиберий заел неговото място. Проявил се като добър администратор на държавата и провинциите. Наложил строга дисциплина на войската и чиновниците и с умелата си икономическа политика успял да намали данъците. Ръководел мъдро правосъдието. На Тиберий се приписвали обаче и жестоки деяния като убийството на Германик, към военните успехи на когото изпитвал завист. Смятало се, че той е накарал Пизон да го отрови. Подозренията към него и съпротивата на сенаторите го накарали да се оттегли на остров Капри, като остави преторианския префект Сеян (➜) да управлява вместо него. Но Сеян се отплатил зле за оказаното му доверие. Въвел режим на терор, на който станали жертва много видни личности. Сред тях бил и самият син на императора, Юлий Цезар Друз. Накрая Тиберий, осведомен от Антония за постъпките на Сеян, се върнал в Рим и го осъдил на смърт. После отново се оттеглил и продължил да ръководи страната от остров Капри. Умрял внезапно по време на престой в Мизен. Тацит и Светоний приписват на Тиберий много злодеяния, които в голямата си част не се доказват от най-новите изследвания.

tibia лат. (*тибиа*) Флейта, духов музикален инструмент, според легендата изобретен от цар Мидас. Мъжете, които свирели на този инструмент, се наричали *tibicines*, а жените – *tibicinae*.

Тибул, Албий (лат. *Tibullus, Albius*) (около 54–19 г.пр.Хр.) Римски елегически поет. Произхождал от конническото съсловие. Придружавал своя приятел и покровител Месала Корвин във военните походи в Аквитания, а после на Изток. Останалата част от живота си прекарал почти изцяло в Рим и в едно селце близо до Тибур. Умрял млад. Оставил две книги с елегии, посветени на двете жени, обичани от него – Делия и Немезида. До нас е достигнала и трета книга, но тя вероятно му е приписана погрешно. В поезията си Тибул изразява собствените си чувства с изящна техника и мека сантименталност.

Тибур (лат. *Tibur*) *геогр.* Град в Лациум, днес Тиволи. Според легендата бил построен от Тибурт

(➜) преди падането на Троя. В живописните му околности римляните, сред които и Хораций, притежавали красиви вили.

Тибурт (лат. *Tiburtus*) *мит.* Син на Амфиарай, легендарният основател на Тибур (днес Тиволи).

Тибър (лат. *Tiberis*) *геогр.* Река в Италия, на чиито брегове бил основан Рим. Първоначално се наричала Албула заради белия цвят на водите си (на латински *albus* означава „бял"). След като в нея се удавил Тиберин, я нарекли Тибър.

Тива (стгр. *Thebai*, лат. *Thebae*) *геогр.* и *ист.* **1.** Главен град на Беотия, основан от Кадъм. Акрополът на Тива бил наречен на него Кадмея. Историята на Тива е богата на митове, свързани с Лай, Едип, братята Етеокъл и Полинейк, войната на седемте срещу Тива и епигоните. Съперница на Атина и Спарта, Тива постигнала хегемония в Гърция при Епаминонд и Пелопид. Била разрушена от Александър Велики и възстановена от Касандър. В 147 г.пр.Хр. паднала под властта на Рим. **2.** Голям древен град в Египет, разположен на бреговете на Нил. Бил столица на девет династии, от XI до XX. Наричали го още „Тива със стоте порти". С развитието на градовете по делтата на Нил започнал неговият упадък. Бил разрушен от асирийците в 663 г.пр.Хр., а после от персите и бил превърнат в руини.

Тигелин, Гай Офоний (лат. *Tigellinus, Gaius Ophonius*) (?–69 г. сл.Хр.) Римски политик интригант, роден в Агригент. Произхождал от просто семейство, живял в двора на Калигула и Клавдий, където бил въвлечен в поредица от интриги и измами. После станал приятел на Нерон и бил назначен от него за префект на преторианската гвардия. Осуетил заговора на Пизон и това увеличило пагубното му влияние върху императора. Когато си дал сметка, че властта на Нерон залязва, го предал и преминал на страната на Галба. Отон организирал убийството на Галба и дал нареждане на Тигелин да се самоубие.

Тигран (лат. *Tigranes*) (около 120–55 г. пр.Хр.) Цар на Армения. Бил съюзник на Митридат VI Евпатор и се оженил за дъщеря му Клеопатра. Нахлул в Кападокия и разширил територията си, включвайки към нея и други държави. Превзел царството на партите, завладял Сирия и северата част на Месопотамия. Сражавал се на страната на Митридат срещу римляните и претърпял поражение от Лукул, а после бил окончателно победен от Помпей (69 г.пр.Хр.).

Тигранокерта (лат. *Tigranocerta*) *геогр.* Град в Армения, построен от Тигран, който го направил столица на царството си. Намирал се при извора на река Тигър. Бил завладян от Лукул в 69 г.пр.Хр.

Тигър (лат. *Tigris*) *геогр.* Река в Месопотамия, която се влива заедно с Ефрат в Персийския залив.

Тидей (лат. *Tydeus*) *мит.* Син на Еней (➜) и Перибея, баща на Диомед. Избягал от Калидон, защото убил неволно свой приятел. Намерил подслон в двора на Адраст и се оженил за дъщеря му Деипила. Когато Адраст пожелал да върне на трона на Тива Полинейк, Тидей също взел участие в похода на седемте срещу Тива. Проявил голяма смелост, избивайки много неприятели, но и голяма жестокост. Бил смъртно ранен от Меланип (➜) и когато той бил убит, Тидей поискал другарите му да отсекат главата му и да му я донесат, след което я захапал и разкъсал. Атина, която искала да го направи безсмъртен, възмутена от свирепата му постъпка, го оставила да умре.

Тиест (лат. *Thyestes*) *мит.* Син на Пелопс и Хиподамия, брат на Атрей и баща на Егист. (➜) *Атрей, Егист.*

Тизифона (лат. *Tisiphone*) *мит.* Една от Еринниите (➜).

Тимав (лат. *Timavus*) *геогр.* Река между Аквилея и Тергеста. Почти в половината си част тече под земята и се влива в Адриатическо море.

Тимаген (лат. *Timagenes*) (I в.пр. Хр.) Александрийски историк. Живял дълго време в Рим, където бил заведен като роб. Отначало бил ценен много в двора заради таланта си, но впоследствие арогантността му ядосала Август. За да си отмъсти на императора, Тимоген изгорил историческото си съчинение, в което разказвал за управлението на бившия си покровител.

thymele стгр. (*тимеле*) Място за жертвоприношение, олтар. В древногръцкия театър така се наричала и естрадата в средата на орхестрата. На нейните стъпала седели свирачите на флейта.

Тимей (стгр. *Timaios*, лат. *Timaeus*) **1.** (V–IV в.пр.Хр.) Старогръцки философ питагореец, съвременник на Платон, който му посветил един от прочутите си диалози. **2.** (?–250 г.пр.Хр.) Старогръцки историк, роден в Тавромenион, Сицилия (днес Таормина). Бил изгонен от тирана Агатокъл и отишъл в Атина, където живял дълго време. Написал история на Сицилия до сблъсъка на римляните с Картаген. Тя била смятана за необективна и недостоверна от древните историци и преди всичко от Полибий, който все пак използвал много от изследванията на Тимей. Той пръв изчислил годините спрямо Олимпиадите.

тимокрация (стгр. *timokratia*) Форма на управление, при която политическите длъжности се заемат на основата на ценз, т.е. на принципа, че който притежава повече средства, трябва да предлага по-големи услуги на държавата, но и да има повече права. Тимократично било устройството на държавата при Солон.

Тимолеон (лат. *Timoleon*) (?–337 г. пр.Хр.) Гръцки пълководец, роден в Коринт. Неговата любов към свободата го принудила да участва в убийството на брат си Тимофан, когато той се опитал да стане тиран на Коринт. След това дълго време стоял настрана от политиката, но когато родният му град организирал поход за освобождаването на Сиракуза от тиранията на Дионисий Млади, поискали от него да оглави командването. Тъй като той се колебаел дали да приеме, магистратите, припомняйки му миналото, му казали: „Ако приемеш командването на тази експедиция, ние ще те смятаме за убиец на един тиран, ако не, за нас ще бъдеш само братоубиец". Начинанието имало успех и Тимолеон нанесъл поражение на картагенците, които подкрепяли местните тирани. Така той ги принудил да напуснат една част от Сицилия, като освободил тези народи. Умрял в Сиракуза, където се бил оттеглил, заобиколен от уважението на всички.

Тимон (лат. *Timon*) **1.** (V в.пр.Хр.) Атински гражданин, наречен *Ми-*

зантроп, който твърдял, че мрази човешкия род, освен може би Алкивиад, защото си мислел, че той ще доведе до гибелта на Атина. Персонаж от диалог на Лукиан и комедия на Шекспир. **2.** (около 320–230 г.пр.Хр.) Старогръцки философ скептик, роден във Флиунт. Пребивавал в двора на Птолемей Филаделф, после живял в Македония и най-накрая се установил в Атина. Бил автор на „Сили", сатирични стихотворения в хекзаметри. Те са пародия на догматизма на някои гръцки философи.

Тимотей (лат. *Timotheus*) (IV в. пр.Хр.) Атински пълководец, син на Конон, на когото не отстъпвал по храброст. Учил при Изократ и бил приятел на Платон. Като стратег в 378 г.пр.Хр. спечелил многобройни победи срещу спартанците и възстановил хегемонията на Атина в Йонийско море. Когато изпаднал в немилост след една неуспешна военна експедиция, той напуснал Атина и отишъл на служба при персийците. Завърнал се след няколко години и се сражавал срещу Тива, като освободил Самос. Заради неуспеха му при Ембат му била наложена голяма глоба, но неможейки да я плати, се оттеглил в Халкис, където умрял. Животът му е разказан от Плутарх и Корнелий Непот.

Тиндарей (лат. *Tyndareus*) *мит.* Цар на Спарта, син на Периер и Горгофона, брат на Афарей и Левкип. Херакъл го възстановил на трона на Спарта, след като бил изгонен от там. Оженил се за Леда (➜), от която му се родили Полукс и Клитемнестра.

Тир (лат. *Tyros*) *геогр.* Град във Финикия. Отначало бил владян от Селевкидите, след това, в 64 г.пр.Хр., станал римска колония. Всъщност се състоял от два града. Старият, наречен Палетир (*Palaetyrus*), бил разположен на брега, а по-новият Тир възникнал на един остров. Имал две пристанища – сидонско и египетско.

тирания (стгр. *tyrannis*) Форма на неограничена власт, разпространена в Мала Азия и Гърция в периода от началото на VII в.пр.Хр. Този режим бил характерен преди всичко при прехода от един олигархичен и аристократичен режим към демокрация. Обикновено тиранът завземал властта насилствено и я задържал благодарение на социални реформи, които му осигурявали подкрепата на народа. Известни тирани били Пизистрат в Атина, Периандър в Коринт, Поликрат в Самос. От Гърция тази форма на управление се пренесла и във Велика Гърция с Агатокъл, Гелон, Герон, Дионисий Стари и Млади и т.н.

Тирезий (стгр. *Teiresias*, лат. *Tiresias*) *мит.* Прочут тивански ясновидец, син на Евер и нимфата Харикло̀ и баща на пророчицата Манто̀. Като момче бил превърнат в жена, след като разделил две сплетени змии с тоягата си. Впоследствие при аналогична ситуация – пак разделил две влечуги, се превърнал отново в мъж. Ослепял по волята на Хера, на която възразил при един спор между боговете, или защото бил наказан от Атина, след като я видял да се къпе гола в един извор. Впоследствие по молба на майка си получил като компенсация за този недъг дарбата да предсказва бъдещето по езика на птиците. Боговете го дарили и с дълголетие, така че преживял седем или девет поколения. Умрял,

след като пил ледена вода от един извор, която превърнала кръвта му в лед.

Тирен (лат. *Tyrrhenus*) *мит.* Син на Атис, цар на Лидия. Тъй като в родината му настанал голям глад, бил принуден от баща си да се пресели в Италия. Областта, в която се установил със спътниците си, била наречена Тирения, а впоследствие Етрурия.

тиренци (лат. *Tyrrheni*) Име, дадено от римляните на етруските.

Тиринт (лат. *Tiryns*) *геогр.* Град в Арголида, който достигнал своя разцвет в микенската епоха. Бил разрушен от Аргос в 468 г.пр.Хр.

Тиро (лат. *Tyro*) *мит.* Дъщеря на Салмоней, царя на Елида. Била много красива нимфа, влюбена в речния бог Енипей. Посейдон, който я харесал, приел образа на Енипей, за да я прелъсти. От тази връзка се родили близнаците Пелий и Нелей. Тиро̀, за да прикрие вината си, изоставила децата и те били отгледани от пастири. След време тя се омъжила за Кретей, от когото родила Ферет и Езон.

tiro лат. (*тиро*) Новобранец в римската войска, който трябвало да мине през период на обучение (*tirocinium*), преди да стане войник.

Тирон, Марк Тулий (лат. *Tiro, Marcus Tullius*) (104–4 г.пр.Хр.) Освободен роб на Цицерон, негов секретар. Изобретил система за бързо писане, наречена *tachigrafia*, чрез условни знаци (➜ *notae*). Погрижил се за публикуването на много речи на Цицерон.

тирс (лат. *thyrsus*) Жезъл, който бил атрибут на Дионис и вакханките. Представлявал тояга, обвита в бръшлян и лозови листа.

Тиртей (стгр. *Tyrtaios*, лат. *Tyrtaeus*) (VII в.пр.Хр.) Старогръцки елегически поет, живял в Спарта. По време на Втората месенска война повдигнал духа на спартанците с поезията си и ги довел до успех. Според Павзаний Тиртей бил учител, куц и недъгав, но спартанците послушали съвета на делфийския оракул и повярвали на него, макар и невеж във военното изкуство, командването във войната. От произведенията му „Доброто управление" (*Eunomia*), „Насърчения" (*Ypothekai*), „Маршови песни" (*Embateria*), всички те насочени към подтикване на военния дух и любовтта към родината, до нас са достигнали малко фрагменти.

Тисаферн (лат. *Tissaphernes*) (?–395 г.пр.Хр.) Персийски сатрап на Лидия и Кария. Накарал Артаксеркс II да му повери командването на войската срещу Кир Млади, малкия брат на самия Артаксеркс, който искал да узурпира трона. При Кунакса Тисаферн победил Кир, който загинал в битката. От благодарност Артаксеркс му дал за жена една от дъщерите си и му поверил всички провинции, които преди това владеел Кир. Все пак, когато при р. Пактол Тисаферн бил победен от Агезилай, Паризатида, за да отмъсти за смъртта на сина си Кир, го обвинила в предателство и накарала Артаксеркс да го осъди на смърт.

Тисба (лат. *Thisbe*) *мит.* Красива девойка от Вавилон, влюбена в Пирам (➜). Трагичната им любов е възпята от Овидий в „Метаморфози".

Тит Флавий Веспасиан (лат. *Titus Flavius Vespasianus*) (39–81 г. сл.Хр.) Римски император, син и наследник на Веспасиан. Придру-

жавал баща си, управител на провинция Африка, в Юдейската война. Когато Веспасиан бил провъзгласен за император от легионите, Тит продължил сам обсадата на Ерусалим и го превзел в 70 г.сл. Хр. Отнесъл се жестоко към евреите и разрушил прочутия Храм. След като се върнал в Рим, отпразнувал величествен триумф, следа от който е арката в града, издигната в негова чест. Баща му го привлякъл в управлението и след смъртта му Тит го наследил. Новият император се стремял да изтъкне най-добрите си качества, с намерението да стане благотворител на римляните, за което бил наречен „радостта на народа". Известни са думите му „Приятели, това бе един изгубен ден", понеже не успял да направи на никого услуга. По време на управлението му не била изпълнявана никаква смъртна присъда, доносниците били изгонени и била завършена съдебна реформа, с която се съкращавало времето на процесите. Проявил се като благороден и безкористен човек. Намалил обаче държавната хазна и се стигнало до криза в баланса. С решителност се справил с тежките бедствия, които се случили. По време на управлението му изригнал вулканът Везувий и разрушил градовете Помпей и Херкулан, а в Рим избухнал пожар, който вилнял три дни. Тит се притекъл на мястото на катастрофата, като се мъчел да помогне на жертвите. Умрял само на 42 години и скръбта била всеобща. Наследил го брат му Домициан.

титани (лат. *Titanes*) *мит.* Синове на Уран (➜) и на Гея. Те били от първото поколение богове. Броят им варирал, според различните автори, от шест до двайсет и три. Най-известни били Хиперион, Океан, Япет, Бриарей, Тифон, Кей, Криос, Кронос. Техни сестри били титанидите или титанките. Имали огромен ръст и затова били бъркани с гигантите. Подтикнати от Гея, те се опълчили срещу Уран и Кронос (➜) заел неговото място. Оженил се за Рея, от която се родил Зевс. Той на свой ред свалил от власт Кронос, предизвиквайки войната между боговете и титаните. Титаните били победени и затворени в Тартар.

титаниди или **титанки** (лат. *Titanides*) *мит.* Дъщери на Уран и Гея и сестри на титаните. Според Хезиод били шест: Тея, Тетия, Темида, Мнемосюна, Феба, Рея.

Титии (лат. *Titienses* или *Tities*) Втората от трите древни римски триби. Другите две били Луцери и Рамни.

Титон (лат. *Tithonus*) *мит.* Син на троянския цар Лаомедонт. Бил толкова красив, че Еос се влюбила в него и го отвлякла. От връзката им се родил Мемнон.

Тифон или **Тифей** (лат. *Typhon*) *мит.* **1.** Гигант, син на Гея и Тартар, чудовище със сто глави, от очите и устите на които излизал гибелен огън. Издавал страшни животински викове. Щом се родил, веднага обявил война на Олимп. Боговете толкова се изплашили от вида му, че избягали, приемайки образа на различни животни: Зевс се превърнал в козел, Хермес в ибис, Аполон в елен и т.н. Накрая Зевс възвърнал смелостта си, обърнал в бяг Тифон с мълниите си и го затрупал под Етна. От Тифон и Ехидна се родили чудовищата Цербер, лернейската хидра, Ортрос и др. **2.** Брат на Озирис, наричан от египтяните Сет. Убил от засада Озирис, но на свой ред бил убит от Хор, който отмъстил за смъртта на баща си.

Тицин (лат. *Ticinus*) *геогр.* Приток на По, станал известен с битката по време на Втората пуническа война, в която Ханибал нанесъл поражение на консула Публий Корнелий Сципион (218 г.пр.Хр.).

Тицинум (лат. *Ticinum*) *геогр.* Град в Отсамалпийска Галия, днес Павия.

Тмол (лат. *Tmolus*) *мит.* Цар на Лидия, баща на Тантал и съпруг на Омфала (➜). Той насилил една нимфа под олтара на Артемида и за това си неблагочестиво деяние бил убит от един бик. Планината, на която бил погребан, носи неговото име.

Тоант (лат. *Thoas*) *мит.* **1.** Цар на Таврида, който възстановил варварския обичай да се принасят в жертва на Артемида всички чужденци, които пристигнат в царството му. Щял да принесе в жертва и Пилад, и Орест (➜). Но Ифигения (➜), която като жрица отговаряла за жертвоприношението, разпознала брат си Орест и ги спасила. **2.** Цар на Лемнос, син на Дионис и Ариадна. Когато жените на острова решили да избият всички мъже, той бил спасен от дъщеря си Хипсипила.

тога (лат. *toga*) Дълга и широка дреха, носена от римските граждани. Тя била същевременно и дрехата, отличителен белег на свободните хора. Имала форма на полукръг с диаметър от пет или шест метра. Закрепяла се на лявото рамо, след като преминавала под дясната ръка. Обикновено била бяла, но който бил в траур, носел туника в тъмен цвят. Момчетата и магистратите носели *toga praetexta*, която била обшита с пурпур.

тогата, фабула ➜ *фабула тогата.*

tolleno лат. (*толено*) Така се наричала военна машина, използвана от римляните при обсадите. Тя представлявала дълга греда, поставена в равновесие върху една вертикална ост. В единия край на дъската се поставял голям сандък, в който заставали много войници. При навеждане на другия край на дъската войниците били повдигани, докато достигнат вражеските стени.

Томи (лат. *Tomis*) *геогр.* Град в Мизия, на Черно море. Известен е с това, че там бил заточен римският поет Овидий.

Томирис (лат. *Tomyris*) (VI в.пр. Хр.) Царица на скитите масагети. Воювала с Кир Стари, който искал да нахлуе в земите ѝ. Разгромила войската му и според Херодот, понеже Кир загинал в битката, накарала да намерят трупа му и потопила отрязаната му глава в съд, пълен с вино, като изрекла жестоките думи: „Пий и утоли жаждата си за кръв!"

tonsor лат. (*тонзор*) Латинска дума, която означава бръснар. Отиването при него било за римляните и възможност за среща и разговори.

Тооса (лат. *Thoosa*) *мит.* Морска нимфа, майка на Полифем.

torquis лат. (*торквис*) В Рим огърлица или гердан, носен от мъжете, направен от много усукани златни нишки. Служел и като военен накит.

tormenta лат. (*тормента*) **1.** Латинска дума, която означава мъчения, както и съвкупността от инструменти, с които робите били

подлагани на жестоки изтезания, за да се изтръгне от тях някакво свидетелство в съда. Това наказание в императорската епоха се прилагало и върху свободни хора, ако били уличени в тежки престъпления. **2.** Военни метателни машини като балистите (*ballistae*), с които се хвърляли срещу враговете камъни и копия.

трабея (лат. *trabea*) Официална дреха, носена в Рим от древните царе, от жреците, от конниците и от консулите.

трагедия (стгр. *tragoidia*, лат. *tragoedia*) Драматична постановка, която произлизала от ритуалите, свързани с култа на Дионис. Традицията сочи като пръв трагически поет Теспис (→), който въвел диалога между хора и един актьор. Впоследствие броят на актьорите постепенно се увеличавал. Трагедията се състояла от музика, танци и хор, който обяснявал развитието на действието. Сюжетите били обикновено от митологията или гръцката история. В тях се възхвалявала борбата на човека срещу непреклонната съдба. *Епизодите* били предшествани от *пролог* (първа сцена или обяснителен монолог) и от *парод* (влизане на хора), а между епизодите били *стазимите* (песни, изпълнявани от хора, който стоял неподвижно на орхестрата). Представлението завършвало с *ексод*, тоест излизане на хора. Тази структура била определена от Есхил и схемата й се следвала и от следващите велики трагически поети Софокъл и Еврипид. Името трагедия произлиза от гръцката дума *tragos*, „козел" и *odè*, „песен", вероятно във връзка с костюмите от козя кожа, носени от участниците. Актьорите, за да се създаде драматична и внушителна атмосфера, обували котурни, които ги правели много високи, и си покривали лицето с маска, която увеличавала силата на гласа. В Рим трагедията нямала голям успех и сред нейните автори е единствено Сенека.

tragula лат. (*трагула*) Метателно копие, използвано от галите и испанците. Било завързано за въже и с него можело да се изтегли и да се използва отново.

Тразей, Луций Пет (лат. *Thrasea, Lucius Paetus*) (?–66 г.сл. Хр.) Римски философ стоик, живял в двора на Нерон. Бил известен с трудния си и независим характер, с което си навлякъл омразата на императора. Нерон успял да убеди сената, че Тразей е извършил престъплението оскърбление на величеството, за което трябва да бъде осъден на смърт. Тогава философът се самоубил, прерязвайки вените си.

Тразимен (лат. *Trasumenus*) *геогр.* Езеро в Централна Италия, близо до Перуджа, където през Втората пуническа война в 217 г.пр.Хр. Ханибал победил римляните.

Тразибул (лат. *Thrasybulus*) (?–388 г.пр.Хр.) Атински пълководец и политик. Бил от партията на демократите и по време на войната срещу спартанците повикал отново в родината Алкивиад. Заедно с него спечелил важни победи при Абидос (411 г.пр.Хр.) и Кизик (410 г.пр.Хр.). След като бил изпратен в изгнание от Тридесетте тирани, се подслонил в Тива и събрал войска, за да освободи Атина. Превзел Пирей и като се договорил със спартанците, успял да изгони Тридесетте тирани и да възстанови демокрацията в Атина (403 г.пр.Хр.), макар и при хегемонията на Спарта. Едва когато избухнала войната между Тива и Спарта, Тразибул, съюзявайки се с тиванците, успял да възвърне независимостта на родината си и да възстанови военната й мощ по море. Неговите съграждани обаче, недоволни от лишенията, които трябвало да понесат заради построяването на флота, поискали да го съдят. Но междувременно той бил предаден и убит в палатката си по време на бунт в Памфилия.

траки (лат. *Thraces*) Жители на Тракия, които останали дълго време чужди на гръцката цивилизация. Занимавали се със скотовъдство и лов, били смятани за войнствени, жестоки и че пият много. Практикували някаква разновидност на култа на Дионис и безжалостно принасяли в жертва на боговете неприятелите си.

Тракия (стгр. *Thrake*, лат. *Thracia*) *геогр.* и *ист.* Историческа област в Югоизточна Европа, чиито граници се менели през вековете. Първоначално се простирала на север до Скития, на юг до Егейско море и Пелопонес, на запад до Македония и на изток до Черно море. Най-важни градове били Абдера, Сестос, Византион, Филипопол и Адрианопол. От началото на VIII в.пр.Хр. започнала колонизацията на Тракия от йонийците, после била превзета от персите и най-накрая от атиняните. В 342 г. пр.Хр. една част от нея била завладяна от Филип II Македонски, а в 46 г.сл.Хр. император Клавдий я превърнал в римска провинция.

Траян (лат. *Traianus*) Име на двама римски императори. **1. Траян, Марк Улпий** (лат. *Marcus Ulpius*) (53–117 г.сл.Хр.) Римски император, роден в Испания. Бил консул и управител на Германия при император Нерва, който го осиновил и го определил за свой наследник. Траян се проявил като мъдър владетел. Във външната политика обръщал внимание преди всичко на икономическата полза и се стремял да завладява за Рим земи, които можели да му донесат големи богатства. С тази цел превзел Дакия (събитията са обезсмъртени върху колоната на Траян), Армения, Сирия и Месопотамия. При Траян Римската империя достигнала най-широките си граници. Увеличението на приходите подтикнало императора да извърши значителни обществени дела като построяването на най-големия форум, огромни пазари в Рим, амфитеатъра във Верона, пристанището в Остия и др. Сенатът, за да му засвидетелства благодарността на народа, в 114 г.сл.Хр. му дал титлата *Optimus*. Умрял в Киликия при завръщането си от поход в Изтока, след като вече бил осиновил и посочил като свой наследник Адриан. **2. Траян, Месий Квинт Деций** (лат. *Messius Quintus Decius*) (около 200–251 г.сл.Хр.) Римски император. Произхождал от Панония и се отличавал с храбростта си. Бил провъзгласен за император от легионите в Мизия. Победил и убил при Верона предшественика си Марк Юлий Филип, който на свой ред бил провъзгласен за император от войниците и убил предшественика си Гордиан. Когато се сражавал срещу готите, Траян навлязъл в блатиста местност, от която не успял да излезе, и заедно с всичките си войници бил убит от стрелите на варварите.

Требаций Теста, Гай (лат. *Trebatius Testa, Gaius*) (I в.пр.Хр.) Римски юрисконсулт, роден във Велия, в Лукания. Изпратен от Цезар в изгнание, той бил върнат в Рим благодарение на красноречието на Цицерон, който му бил приятел. Радвал се и на благоразположението на Август.

Требия (лат. *Trebia*) *геогр.* Река в Отсамалпийска Галия, приток на По, близо до която през Втората пуническа война в 218 г.пр.Хр. Ханибал победил римляните.

Требониан Гал, Гай Вибий (лат. *Trebonianus Gallus, C. Vibius*) (около 207–253 г.сл.Хр.) Римски император. Бил префект на Мизия и след смъртта на Деций Траян легионите го провъзгласили за император. Привлякъл към управлението сина си Волузиан, но и двамата били убити от собствените си войници.

Требоний, Гай (лат. *Trebonius, Gaius*) (?–43 г.пр.Хр.) Римски политик, народен трибун и привърженик на Цезар. Подкрепил създаването на първия триумвират чрез закона *lex Trebonia de provinciis*, който поверявал Испания на Помпей и Сирия на Крас. Придружавал Цезар в кампанията му в Галия, а в 45 г.пр.Хр. станал консул. Участвал в заговора срещу Цезар. После сенатът го назначил за проконсул в Азия, но бил убит от Корнелий Долабела.

threnos стгр. (*тренос*) В Гърция надгробна песен или оплакване на мъртвите.

тревери (лат. *Treveri*) *геогр.* Германско племе, което населявало земите между реките Рейн и Моза. Главният им град бил Августа Треверорум (*Augusta Treverorum*), днес Трир. Основан бил от Август в 15 г.пр.Хр.

триарии (лат. *triarii*) Римски войници, които в битка заемали третия боен ред, зад *principes*. Те били отряд пехотинци ветерани, избирани от най-добрите войници, и се намесвали само ако линията на *principes* отстъпела. Оттам идва и изразът *res redit ad triarios* (букв. „работата е в ръцете на триариите"), който означавал, че положението е драматично и остава последната възможност.

триба (лат. *tribus*) В Рим трибите били първоначално три: Луцери, Рамни и Титии. Впоследствие Сервий Тулий увеличил броя им и ги разделил на *tribus urbanae* (градски) и *tribus rusticae* (селски).

Трибониан (лат. *Tribonianus*) (VI в. сл.Хр.) Византийски юрисконсулт, съветник на Юстиниан. Допринесъл много за редакцията на големите юридически трудове, събрани по поръка на императора под заглавие „Сборник по гражданско право" (*Corpus Iuris Civilis*).

трибунал (лат. *tribunal*) Полукръгла естрада, на която сядал съдебният магистрат; впоследствие думата означавала и сградата, в която се намирал съдът.

трибун (лат. *tribunus*) Първоначално трибунът бил началник на една от трите римски триби (Луцери, Рамни и Титии). Впоследствие думата означавала магистрати и висшите офицери във войската. Голямо значение имали народните трибуни (*tribuni plebis*), магистрати, избирани от трибутните комиции, чиято задача била да защитават интересите на народа против патрициите. Тази магистратура била въведена в 493 г.пр.Хр. Народните трибуни имали право на вето, протест (*intercessio*) върху разпоредби, които можели да бъдат опасни за народа. Освен това те имали право да свикват народното събрание и куриатните комиции и да разискват законите (*plebiscita*). От Август нататък длъжността на народния трибун (*tribunicia potestas*) била поета от императора. Военните трибуни (*tribuni militum*) били висши офицери, командвали легионите (6 на всеки легион) и се подчинявали директно на консула. *Tribuni aerarii* били на подчинение на квестора, събирали военните данъци и изплащали заплатите на войниците.

трибутни, комиции (лат. *comitia tributa*) ➜ *комиции.*

Тривия (лат. *Trivia*) *мит.* Един от епитетите на Хеката, наричана така, защото била почитана на кръстопътищата.

триглиф (лат. *triglyphus*) Декоративен елемент от дорийския фриз, представляващ правоъгълна плоча с три отвесни ивици, между които са издълбани улейчета.

Тридесетте тирани, правителството на (стгр. *Triakontarchia*) Олигархичен режим в Атина. Той бил наложен от спартанския пълководец Лизандър (404 г. пр.Хр.) след поражението на атинския флот в битката при Егоспотамос (405 г.пр.Хр.) в Пелопонеската война. Тираните установили режим на терор, като всички техни противници можели да бъдат осъдени без процес. Правителството им продължило само няколко месеца, тъй като в 403 г.пр.Хр. те били изгонени от Тразибул.

triens лат. (*триенс*) Латинска дума, която означава третинка, тоест една трета част от дадено цяло. Следователно означавала тегло, равно на една трета част от аса, монета, равна на една трета част от аса и т.н.

триерархия (стгр. *trierarchia*) Така се наричало командването на една трирема, а в Атина и задължението на триарха, тоест на капитана на триремата да въоръжи и поддържа на свои разноски един военен кораб.

тризъбец (лат. *tridens*) Скиптър на Посейдон. Бил също и оръжие на някои гладиатори.

трии (стгр. *Thriai*) *мит.* Крилати девойки, които живеели на Парнас и преподавали изкуството да се пророкува. Били дойки на Аполон.

триклиниум (лат. *triclinium*) Представлявал три канапета, разположени около масата, върху които римляните се излягали, за да се хранят. Впоследствие придобива значение и на „трапезария".

трилогия (лат. *trilogia*) На театралните представления в Гърция авторите се явявали с три трагедии, сюжетно и идейно свързани, които образували една цялостна трилогия. След тях се играела сатирна драма със сюжет от същия митологически цикъл на трилогията. Четирите произведения образували тетралогията.

trinundinum лат. (*тринундинум*) В Рим така се наричал периодът от три *nundinae* (➜) или двайсет и седем дни, които трябвало да минат между представянето на един кандидат и датата на гласуването, както и между свикването на комициите и самите събрания.

триптих (стгр. *triptychos*) Три восъчни плочки, върху които се записвали различни неща. Те били

свързани помежду си, така че се сгъвали една върху друга.

Триптолем (лат. *Triptolemus*) *мит.* ➜ *Демофонт.*

трирема (лат. *triremis*) Кораб, използван от гърците и римляните, с три реда гребци от всяка страна.

Тритон (лат. *Triton*) *мит.* Морски бог, син на Посейдон и Амфитрита, с които живеел в морските дълбини. Изобразяван бил като човек в горната част на тялото и като риба в долната, с раковина в ръка, която използвал като рог. С неговия звук успокоявал морските обитатели в буря.

тритопатори (стгр. *Tritopatores*) *мит.* Така били наричани три божества, които закриляли браковете и раждането.

триумвират (лат. *triumviratus*) ➜ *триумвири.*

триумвири (лат. *tresviri* или *triumviri*) **1.** Име, което римляните давали на колегия от трима членове с различни задължения. Например *triumvri capitales* отговаряли за затворите в държавата, за изпълнението на смъртните присъди и за обществената сигурност; *triumviri monetares* се занимавали със сеченето на монети и пускането им в обращение; *triumviri epulones* организирали обществените пиршества. **2.** Така били наричани Цезар, Помпей и Крас, когато в 60 г. пр.Хр. сключили договор (първи триумвират), за да държат в свои ръце управлението на Империята. Впоследствие Антоний, Октавиан и Лепид образували втория триумвират (43 г. пр.Хр.).

триумф (лат. *triumphus*) В Рим това била най-високата почест, която сенатът присъждал на пълководец победител (разбира се, не в гражданска война). За да получи тази награда, пълководецът трябвало преди това да е бил назначен за диктатор, консул или претор и лично да е командвал решително сражение, в което да са загинали поне 5 000 врагове. Церемонията представлявала шествие, в което участвали сенаторите и войската. То влизало от триумфалната арка и се изкачвало на Капитолийския хълм. Победителят се движел сред шпалира от ликуващи хора върху позлатена колесница с лавров венец на главата. В шествието вървяла и дълга редица носачи, натоварени с най-ценното от военната плячка, присъствали и пленниците. Веднъж изкачил се на Капитолийския хълм, пълководецът извършвал тържествено жертвоприношение в храма на Юпитер Капитолийски. След церемонията обикновено се изпълнявало смъртното наказание на пленените вражески пълководци. Ако нямало достатъчно основания сенатът да присъди триумф, пълководецът можел да претендира за овация.

Триумфална арка (лат. *Arcus Triumphalis*) Типично римска архитектурна структура. Първоначално била само една дървена порта, построявана, за да премине през нея пълководецът победител в деня, в който се чествал триумфът. Впоследствие се превърнала в масивен възпоменателен паметник от камък, украсен със статуи и барелефи, като *Арката на Тит*, построена, за да напомня за забележителните победи.

Троада (лат. *Troas*) *геогр.* Античното име на област в Мала Азия, през която текат реките Симоент и Скамандър. Главният ѝ град бил Троя или Илион.

Троил (лат. *Troilus*) *мит.* Най-малкият от синовете на Приам и Хекуба. Било предопределено от съдбата, че докато Троил е жив, Троя няма да бъде превзета. Независимо от това предсказание той не се поколебал да влезе в бой с Ахил, но бил убит от него и малко след това градът паднал в ръцете на гърците. Според друга легенда Ахил бил обладан от необуздана страст по троянския младеж и го убил неволно по време на среща с него.

Трой (лат. *Tros*) *мит.* Цар на Троя, син на Ерихтоний. Оженил се за Калироя, дъщерята на Скамандър, от която връзка се родили Ил, Асарак и Ганимед. На него областта била наречена Троада, а столицата ѝ Троя.

трофей (стгр. *tropaeum*, късен лат. *trophaeum*) Възпоменателен паметник за победа. Първоначално доспехите и оръжията, отнети от враговете, били окачвани на кол или струпвани на куп. Впоследствие се разпространил обичаят да се издигат паметници, например релефни колони, изобразяващи предаването на оръжието от враговете. Един от най-важните паметници от този вид е трофеят в Турбия, близо до Монако, издигнат в 6 г. пр.Хр., за да ознаменува покоряването на лигурите от Август.

Трофоний (лат. *Trophonius*) *мит.* Прочут архитект от Беотия, който заедно с брат си Агамед построил храма на Аполон в Делфи. Когато Трофоний поискал от бога възнаграждение за своята работа, той му отговорил чрез устата на Пития да почака осем дни, като междувременно се отдаде на празненства и гуляи. Но след изтичането на този срок двамата братя били намерени мъртви или според други били погълнати живи от земята. След време в Беотия настъпила голяма суша и Аполон посъветвал хората да открият Трофоний, който, скрит в една пещера в Лебадия, щял да им даде съвет. Беотийците го открили, като проследили ято пчели, и Трофоний ги научил как да се справят с бедствието. Оттогава тази пещера станала едно от най-известните прорицалища в Гърция, а той бил почитан като бог и смятан за син на Аполон. Агамед и Трофоний се прочули и със строежа на пещери, крипти и тайни помещения за съхраняване на съкровища. Във връзка с тази им дейност е свързана и една друга легенда за двамата братя, която се отнася до кражбата на съкровището на Хирией. ➜ *Агамед.*

трохей (стгр. *trochaios*, лат. *trochaeus*) В гръцката и латинската метрика стъпка, съставена от две срички, една дълга и една кратка.

Троя (лат. *Troia*) *геогр.* Столица на Троада, разположена между реките Симоент и Скамандър. Нейният акропол се наричал Пергам, а стените ѝ били построени според легендата от Посейдон и Аполон. Троя била наречена на Трой, нейн цар, внук на Дардан (➜), а на Ил, нейния основател, се наричала също Илион. Разрушаването на града станало вероятно през 1184 г. пр.Хр., когато бил превзет от гърците след прочутата война, възпята от Омир в „Илиада“ (➜ Парис, Елена, Приам, Ахил, Агамемнон, Одисей и т.н.). В продължение на векове учените се мъчели да открият къде точно се е намирала Троя, но едва Хайнрих Шлиман в 1871 г. успял да я локализира върху хълма Хисарлък.

tuba лат. (*туба*) Тръба, духов инструмент, използван във войската за военни сигнали. На нея се свирело и на жертвоприношения, представления и на погребални церемонии. Изпълнителите се наричали *tubicines*.

Tubilustrium лат. (*Тубилуструиум*) В Рим празник на освещаване на бойните тръби, използвани при култа. Организирал се два пъти в годината, на 23 март и на 23 май.

Тукидит (лат. *Thucydides*) (около 460–400 г.пр.Хр.) Старогръцки историк, роден в Атина в семейство на аристократи. Живял в епохата на Перикъл. Участвал в Пелопонеската война като стратег и командвал част от флота. Не успял да предотврати завземането на Амфиполис от спартанците, начело с Бразидас, заради което бил съден и изпратен в изгнание. Тогава предприел дълги пътешествия, вероятно прекарал и известно време в Тракия, като събирал полезни сведения и трупал лични впечатления за историческия си труд. След двайсет години се завърнал в Атина, където малко след това умрял. Неговото произведение в осем книги, озаглавено „История на Пелопонеската война" разказва събитията, случили се през двайсет и една от двайсет и осемте години на конфликта. Тази история представлява критична и обективна версия на случилото се през това време и е ненадминат извор на факти и персонажи, анализирани от съвременник със строгостта на учен. Стилът му е лаконичен и експресивен. Историята на Тукидит се смята единодушно за първи пример на политическа историография.

Тула (лат. *Thule* или *Thyle*) *геогр.* Най-северната земя, позната на античните географи. Била спомената за първи път от мореплавателя Питей като остров. Била е идентифицирана различно, като Исландия, Шотландските острови или Норвегия.

Тулия (лат. *Tullia*) Име на три известни римски матрони. **1.** (VI в. пр.Хр.) Дъщеря на Сервий Тулий, омъжила се за Луций Тарквиний, бъдещия Тарквиний Горди, който я убил, за да се ожени за сестра ѝ, която носела същото име. **2.** (VI в. пр.Хр.) Сестра на предходната. Убила първия си съпруг Арунт, внук на Тарквиний Приск, и после се омъжила за зет си Луций Тарквиний. Двамата организирали убийството на стария цар Сервий Тулий. Неудовлетворена от престъплението, жестоката дъщеря преминала с колесницата си през окървавения труп на баща си. **3.** (77–46 г.пр.Хр.) Дъщеря на Цицерон, омъжвала се три пъти. Третият ѝ мъж бил Корнелий Долабела. Още млада умряла при раждане и Цицерон, дълбоко съкрушен, написал в нейна памет „Утешение".

Тузнелда (лат. *Thusnelda*) (I в. сл.Хр.) Дъщеря на Сегест, първенец на херусците, и съпруга на Арминий (➜).

Тул Хостилий (лат. *Tullus Hostilius*) (?–640 г.пр.Хр.) Третият римски цар. Имал сабински произход. В 673 г.пр.Хр. дошъл на мястото на Нума Помпилий. Той бил войнствен цар. Разгромил Алба благодарение на прочутото сражение между тройките братя близнаци Хорации и Куриации. Подчинил града Веи и водил войни с граничните градове, засилвайки така собствената си власт. Смъртта му настъпила при странни обстоятелства. Според някои бил убит от мълния по време на религиозен ритуал. Според други го убил Анк Марций, който подпалил двореца му, за да покаже, че боговете го наказват за неблагочестието му.

tumultuarius exercitus лат. (*тумултуариус екзерцитус*) Така се наричал в Рим набързо направеният набор в случай на внезапна война.

туника (лат. *tunica*) Дреха с къси ръкави, носена направо върху тялото. Когато била с дълги ръкави се наричала *manicata tunica*.

турма (лат. *turma*) Отделение от римската конница (една десета част от крилото).

Турн (лат. *Turnus*) *мит.* Италийски герой, цар на рутулите, син на Даун и Венилия, брат на Ютурн. Той се влюбил в Лавиния, обещана му от царя Латин и царицата Амата, която после била дадена за съпруга на Еней. Турн обявил война на троянския герой, но в двубоя с него паднал убит.

Тускулум (лат. *Tusculum*) *геогр.* Град в Лациум (днес Фраскати), основан според легендата от Телегон, сина на Одисей и Кирка. В околностите му се намирала вилата на Цицерон.

Тусция (лат. *Tuscia*) *геогр.* Друго име на Етрурия.

tutulus лат. (*тутулус*) Висока прическа с конусовидна форма, носена от фламините (➜ *фламини*) и техните съпруги.

Тюхе (стгр. *Tyche*) *мит.* Гръцко божество, олицетворение на съдбата и щастливия случай.

У

Удей (лат. *Udaeus*) *мит.* Един от спартите (➜), баща или дядо на прорицателя Тирезий.

Улпиан, Домиций (лат. *Ulpianus, Domitius*) (?–228 г.сл.Хр.) Римски юрист, роден в Тир. Бил ученик на Папиниан. Живял в Рим и заемал важни длъжности при императорите Каракала и Септимий Север, а Александър Север го назначил за префект на преторианците. Неговата голяма строгост обаче предизвикала ненавистта на подчинените му и те го убили. Голяма част от произведенията му са в основата на Юстиниановото законодателство.

umbilicus лат. (*умбиликус*) В Рим така се наричал подаващият се от средата на книжния свитък край на пръчката, около която се навивал книжният лист.

umbo лат. (*умбо*) Центърът на щита. Той бил изпъкнал и се използвал в ръкопашния бой за нараняване на противника.

umbra лат. (*умбра*) Думата на латински означава „сянка“. Така се наричал и този, който отивал някъде като придружител, без да бъде поканен.

умбри (лат. *Umbri*) Древен италийски народ, който първоначално населявал една обширна територия между реките По и Тибър и Адриатическо море. Впоследствие били изтласкани от галите, етруските и сабините. Оттеглили се в долината по горното течение на Тибър и отчасти в централната част на Апенините. Участвали като съюзници на Рим във войната срещу самнитите, срещу Ханибал и в Съюзническата война. Август ги възнаградил, като им дал излаз на Адриатическо море.

Умбрия (лат. *Umbria*) *геогр.* Италийска област, населена от умбрите (➜). Главните ѝ градове били Ариминум (*Ariminum*), Фанум (*Fanum Fortunae*), Тудер (*Tuder*).

унция (лат. *uncia*) В Рим така се наричала една дванайсета част от всичко. Като линейна мярка съответства на 21,5 см, като мярка за тежина на около 28 гр. Като монета унцията била една дванайсета част от аса.

Уран (стгр. *Ouranos*, лат. *Uranus*) *мит.* Най-древното гръцко божество, чието име означава „небе“. Бил съпруг на Гея, с която създали титаните, титанидите, циклопите и хекатонхейрите. От страх, че ще му отнемат властта, той хвърлил децата си в Тартара. Вбесена от това, Гея убедила титаните да свалят от трона баща си. Кронос с един сърп отрязал оплодителния му орган. От бликналата кръв се родили Ериниите, гигантите и нимфите Мелиади. Кронос се качил на престола на Уран и станал господар на вселената.

Урания (стгр. *Ourania*, лат. *Urania*) *мит.* **1.** Епитет на Афродита. Урания била богиня на чистата и небесна любов, докато Афродита Пандемия на чувствената любов. **2.** Муза на астрономията. Била изобразявана с глобус в ръка и с корона от звезди. Според Катул имала син от Дионис, наречен Хименей. Според други поети родила от Хермес Лин.

urna cineraria лат. (*урна цинерария*) Урна, в която римляните пазели праха на покойниците.

ustrina лат. (*устрина*) Така се наричало мястото, на което римляните изгаряли труповете. Прахът бил даван след това на близките, които го слагали в *urna cineraria*, полагана след това в гроба.

usucapio лат. (*узукапио*) Термин от римското право, който означава придобиване на собственост чрез продължителното ѝ владеене.

Утика (лат. *Utica*) *геогр.* Град в Северна Африка, древна колония на Тир. След Третата пуническа война и последвалото разрушаване на Картаген станала столица на римската провинция Африка. Била известна със самоубийството на Катон Утически, за да не попадне в ръцете на Цезар.

Ф

Фабий (лат. *Fabius*) Име на един от най-прочутите римски родове (*gens Fabia*), по произход сабински. С името *Fabii* са известни 306 войни, които под командването на Фабий Вибулан се сражавали срещу веите. Били избити всичките, с изключение на един, който продължил рода. Най-значими от Фабиите са: **1. Фабий Вибулан, Гай** (лат. *Fabius Vibulanus, Gaius*) (VI–V в.пр.Хр.) Римски консул, който получил разрешение от сената да защитава границите на Рим от веите с всички мъже от неговия род. 306 войни влезли в бой с врага близо до реката Кремера в Етрурия. Всички се сражавали храбро, но били разбити. Оцелял единствено синът на Фабий Квинт. **2. Фабий Максим Рулиан, Квинт** (лат. *Fabius Maximus Rullianus, Quintus*) (IV–III в.пр.Хр.) Римски политик, консул и диктатор. Сражавал се храбро с етруските, които подкрепяли тарквиниите, и с галите. Спечелил победи в сражения и срещу умбрите и самнитите заедно с колегата си Публий Деций Мус. Той бил първият, получил прякор Максим. **3. Фабий Пиктор, Квинт** (лат. *Fabius Maximus Cunctator, Quintus*) (III–II в.пр.Хр.) Най-ранният римски историк, автор на анали на старогръцки език, недостигнали до нас, но цитирани от Ливий и Цицерон. **4. Фабий Максим, Квинт**, наречен **Бавникът** (лат. *Fabius Maximus Cunctator, Quintus*) (?–203 г.пр.Хр.) Римски политик, пет пъти заемал консулска длъжност, след поражението при Тразименското езеро номиниран от сената за диктатор. Сражавал се срещу Ханибал във Втората пуническа война, като се стремял да не започва открит бой с картагенците, а само да изтощава силите им, като ги атакува често и влиза с тях в кратки схватки. Така дал време на римляните да се съвземат и укрепят военната си сила.

Фабриций Лусциний, Гай (лат. *Fabricius Luscinius, Gaius*) (III в. пр.Хр.) Римски политик и военен. Изпратен да преговаря с Пир, царя на Епир, в 280 г.пр.Хр. той не се оставил да бъде подкупен от него. Честността му направила силно впечатление на Пир и той му върнал пленените войници, за да ги отведе в Рим. Там те трябвало да бъдат освободени, при условие че сенатът изпълни исканията на царя на Епир, и да му бъдат върнати, ако не ги приеме. Сенатът отхвърлил условията, поставени от Пир, но Фабриций, без да се замисля, завел обратно заложниците, удържайки дадената дума. Неговата праволинейност и почтеност станали пословични. Умрял в крайна бедност и дори се наложило да бъде погребан на държавни разноски.

фабула палиата (лат. *fabula palliata*) Така се наричал в Рим комедиен жанр, чието действие се развивало в гръцка обстановка, с гръцки сюжет и персонажи. Името на комедията произлиза от гръцката дреха, наречена на латински палий (*pallium*).

фабула тогата (лат. *fabula togata*) Римска комедия с римски сюжети и персонажи, облечени в римска тога, за разлика от *fabula palliata* (➜).

фавоний (лат. *Favonius*) Име на топъл пролетен вятър, наричан и зефир, който духа от запад.

Фавън или **Фаун** (лат. *Faunus*) *мит.* Римско горско божество, впоследствие отъждествявано с Пан. Бил син на митичния цар на Лациум Пик и внук на Сатурн. От нимфата Марика имал син Латин. Наричали го и Луперкал, тъй като пазел стадата от вълците. В негова чест се устройвали празниците *Фауналии* и *Луперкалии*.

Фаетон (лат. *Phaeton*) *мит.* Син на Хелиос и Климена. Искал да има неопровержимо доказателство, че е син на бог. Затова отишъл при баща си и го помолил да му разреши да управлява само за един-единствен ден слънчевата колесница, но не успял да удържи огнените коне. Отклонил се от небесния път, подпалил небето и земята, сгорещил реките и моретата. За да спаси света, Зевс го поразил с мълнията си и Фаетон паднал в река Еридан. Неговите сестри, Хелиадите, оплаквали безутешно гибелта му. Най-накрая боговете се трогнали от скръбта им и ги превърнали в тополи.

Фаетуза (стгр. *Phaethousa*, лат. *Phaethusa*) *мит.* Дъщеря на Хелиос, една от Хелиадите, сестрите на Фаетон. Пасяла стадата на баща си в Сицилия. След смъртта на брат си била превърната от боговете в топола (➜).

phasellus лат. (*фазелус*) Малка лодка с удължена форма, с гребла или платна, чието име произлиза вероятно от град Фазела в Ликия, който бил пристанище на пирати.

факли (лат. *faces*) В Рим факлите, направени от борово дърво, напоени със смола или восък, изпълнявали функцията на лампи. В тържествени случаи осветявали с тях улиците на градовете.

factiones лат. (*факционес*) **1.** Сдружения, политически партии. **2.** Партиите на кочияшите, които се състезавали на игрите в цирка. Били четири и носели имена на цветове: *albata* (бяла), *prasina* (зелена), *russata* (червена), *veneta* (синя).

фаланга (лат. *phalanx*) Отряд в гръцката, а по-късно и в македонската войска, съставен от пехотинци. Те били въоръжени със сабя и дълго копие, наречено сариса (*sarissa*). Броят им варирал от 8000 до 16 000. Фалангата се сражавала в гъст строй от многобройни редици. Прочута била *македонската фаланга*, усъвършенствана от Филип II Македонски, която се състояла от 4 096 души, разположени в 17 бойни реда с по 256 редици. Впоследствие Филип удвоил, а после учетворил фалангата и образувал така наречената *голяма фаланга*. Със снижените копия първите пет бойни реда образували нещо като желязна стена. Фалангата се сражавала компактна и имала много голяма ударна сила.

falarica При римляните метателно копие, което при по-малки размери можело да бъде хвърляно с ръка. Ако било по-голямо, го покривали със запалителни материали като кълчища, смола и др. и било изхвърляно с катапулт.

Фаларид (лат. *Phalaris*) (VI в.пр. Хр.) Тиран на Агригент, по произход от Мала Азия. Разкрасил града с хубави монументални постройки и разширил територията си, сражавайки се с картагенците. В историята обаче е известен с голямата си жестокост. Накарал ковача Перил да изработи бронзов бик, в който тиранът затварял противниците си и го нажежавал. Така те умирали в страшни мъки. Самият изобретател на това жестоко средство за мъчение, Перил, бил първият, който го изпробвал и станал негова жертва.

falernum лат. (*фалернум*) Вино, произвеждано в земите, наречени *ager Falernus*, в Кампания, на границата с Лациум, от лозята на северния склон на планината Масик. Било силно вино, смятано за едно от най-хубавите в Италия, прославяно от римските поети.

Фалерон (стгр. *Phaleron*, лат. *Phalerum*) *геогр.* Едно от пристанищата на древна Атина, разположено в Саронския залив. Неговото значение намаляло след утвърждаването на пристанището на Пирея.

falx лат. (*фалкс*) Сърп, земеделски инструмент, извит и силно заострен, който имал различни определения според употребата си. Имало *falx arboraria, silvatica, vinitoria, messoria* и т.н. Сърповете били част и от въоръжението на римския войник. Те се използвали за укрепяване на бойните коли и при обсадата за разрушаване на вражеските укрепления (*falces murales*).

Фама (лат. *Fama*) *мит.* Латинското олицетворение на Мълвата, която гърците почитали като Оса („Илиада").

Фамес (лат. *Fames*) При римляните олицетворение на глада ➜ също и *Limos*.

familia лат. (*фамилия*) **1.** Всички лица, подвластни на *pater familias*, т.е. жените, децата и робите. **2.** Членовете на едно римско семейство с едно и също презиме (*cognomen*) със степен на *agnati*, т.е. свързани по бащина линия. **3.** Робите, които се отбелязвали с името *familia urbana*, когато работели в къщата, и с *familia rustica*, ако били използвани за работа на полето.

Фантаз (лат. *Phantasos*) *мит.* Един от сънищата, син на Хипнос и Нюкс и брат на Морфей и Фобетор. За разлика от брат си Морфей, никога не известявал истината.

Фанум Фортуне (лат. *Fanum Fortunae*) *геогр.* Важен град в Умбрия (днес в областта Марке), при устието на р. Метавър, в края на Виа Фламиния (*via Flaminia*). Името му произлиза от прочутия храм на Фортуна.

Фаон (лат. *Phaon*) По всяка вероятност много красив лодкар от Митилин на остров Лесбос, обичан от Сафо. Поетесата, отблъсната от него, от мъка се хвърлила в морето.

pharetra лат. (*фаретра*) Колчан за стрели, можел да събира до двайсет.

Фарнабаз (лат. *Pharnabazus*) (V–IV в.пр.Хр.) Персийски сатрап от Фригия, съюзник на Спарта по време на Пелопонеската война. Поръчал да убият Алкивиад, който бил избягал при него във Фригия.

Впоследствие преминал на страната на Атина и победил спартанците при Книдос, сражавайки се заедно с Конон (➜).

Фарнак (лат. *Pharnaces*) Име на двама понтийски царе. **1. Фарнак I** (?–170 г.пр.Хр.) Син на Митридат III. Водил експанзионистична политика, сражавал се срещу царете на Пергам, Кападокия и Витиния, съюзници на римляните. В 179 г. пр.Хр. бил победен и загубил всички спечелени територии. **2. Фарнак II** (?–47 г.пр.Хр.) Син на Митридат VI Велики и правнук на предходния. Организирал заговор срещу баща си, който се самоубил. По време на гражданската война между Цезар и Помпей се помъчил да разшири владенията си, но в 47 г.пр.Хр. бил победен от Цезар при Зела в една светкавична война, която римският пълководец обобщил с думите: *Veni, vidi, vici*. (Дойдох, видях, победих.)

Фарсал (лат. *Pharsalus*) *геогр.* Град в Тесалия, на юг от Лариса, прочут с победата на Цезар над Помпей в 48 г.пр.Хр. Поетът Лукан озаглавил историческия си епос, в който разказва събитията от гражданската война между Цезар и Помпей, „Фарсалия".

фасти лат. (*fasti*) **1.** ➜ *dies fasti*. **2.** Книгите, в които понтифекс максимус изброявал най-важните събития през годината. **3.** *fasti consulares* били таблици, в които всяка година се регистрирали имената на консулите и на най-важните магистрати, встъпили в длъжност, а *fasti triumphales* изброявали празнуваните триумфи от римските военачалници.

fasces лат. (*фасцес*) Символ на върховната власт в Рим. Представлявали сноп пръчки със секира в средата, които ликторите носели пред най-висшите магистрати, когато те се появявали на публично място. Ликторите ги навеждали пред народа в знак на уважение към него.

fascinum (лат. *фасцинум*) С тази дума се означавали в Рим както „урочасванията", смятани за дело на завистливи хора или зли демони, така и средствата срещу тези магии, амулетите. Те представлявали пръстени или други предмети с изображение на *deus Fascinus*. Богът, за чийто култ се грижели весталките, предпазвал от магьосничество, магии и зли демони.

Фатум (лат. *fatum*) *мит.* Изразената воля на боговете, преди всичко на Юпитер. Думата произлиза от *fari*, „казвам", и означава „това, което е било казано". В множествено число *Fata* било персонификация на съдбата, парките, които определяли бъдещето на човека още от неговото раждане.

Фауналии (лат. *faunalia*) В Рим празници, устройвани в чест на Фавън по време на декемврийските нони (т.е. на 5 декември). Празнували се от овчарите и селяните. На този ден се давала свобода на робите и стадата да бродят, където си искат, по ливадите и горите.

Фаустина (лат. *Faustina*) Име на две съпруги на римски императори. **1. Фаустина Старата** (104–141 г.сл.Хр.) Съпруга на император Антоний Пий. След смъртта ѝ той наредил да я почитат като богиня. **2. Фаустина Младата** (около 125–176 г.сл.Хр.) Дъщеря на предходната и на Антоний Пий. Омъжила се за Марк Аврелий, когото придружавала в походите му на изток и умряла в Кападокия. Майка на Комод.

Фаустул (лат. *Faustulus*) *мит.* Овчар на царя на Алба Амулий. Той открил изоставените до реката близнаци Ромул и Рем и ги поверил на съпругата си Ака Ларенция (➜) да ги отгледа.

феаки (стгр. *Phaiakes*, лат. *Phaeaces*) Митическо племе, което обитавало остров Схерия, отъждествяван с Коркира (сега Корфу). Там цар Алкиной дал гостоприемство на Одисей („Одисея") и му помогнал да се върне в Итака.

Феб (лат. *Phoebus*) *мит.* ➜ *Аполон.*

Феба (стгр. *Phoibe*, лат. *Phoebe*) *мит.* 1. Дъщеря на Уран и Гея, майка на Астерия и Лето, сестра на титаните. **2.** Епитет на Артемида. **3.** Дъщеря на Левкип (➜). Със сестра си Хилаира била похитена от Диоскурите и станала причина за свадата между тях и Идас (➜) и Линкей.

Фебид (стгр. *Phoibidas*, лат. *Phoebidas*) (IV в.пр.Хр.) Спартански пълководец, изпратен от ефорите на помощ на македонците срещу траките. Превзел с измама Кадмея, крепостта на Тива, която спартанците владеели в продължение на четири години. Фебид бил изгонен от войската заради тази недостойна постъпка и убит от тиванците.

Фебрис (лат. *Febris*) Римско божество, което имало способността да премахва треската и на което в Рим били посветени три храма.

Фегей (лат. *Phegeus*) *мит.* Син на Алфей, цар на малко градче в Аркадия. Дал дъщеря си Алфезибея или според Аполодор Арсиноя за жена на Алкмеон (➜). Фегей приютил Алкмеон, понеже заради убийството на майка си младежът бил гонен от Ериниите.

Федон (стгр. *Phaidon*, лат. *Phaedo*) (V–IV в.пр.Хр.) Старогръцки философ от Елида. Произхождал от знатно семейство, но съвсем млад бил отвлечен от пирати и продаден като роб. Сократ, поразен от интелигентния му и горд вид, накарал Алкивиад да го откупи, за да може младежът да се посвети на изучаването на философия. Така Федон станал постоянен и много привързан към него ученик. Той е главно действащо лице в диалога на Платон, озаглавен именно „Федон", в който са разказани последните моменти от живота на Сократ. След смъртта на учителя си се върнал в своята родина, където основал философска школа.

Федра (стгр. *Phaidra*, лат. *Phaedra*) *мит.* Дъщеря на Минос и Пасифая. Омъжила се за Тезей, от когото родила Акамант и Демофонт. Била обзета от гибелна страст към доведения си син Иполит, когото Тезей имал от амазонката Хиполита. Младежът обаче я отблъснал с ужас и отвращение. Тогава Федра се обесила, но преди това наклеветила Иполит пред Тезей, който го изгонил от царството си и го проклел. (➜) *Иполит.*

Федър (стгр. *Phaidros*, лат. *Phaedrus*) **1.** (V–IV в.пр.Хр.) Ученик на Сократ и приятел на Платон, който нарекъл на него прочутия си диалог. **2.** (I в.сл.Хр.) Римски поет, роб, по произход тракиец, освободен от Август. Писал басни в ямбичен сенар, взаимствани от Езоп, събрани в пет книги. Стиховете му, които под формата на алегорична сатира, целели да порицаят порядките на неговото време, му донесли омразата на Сеян, който се чувствал засегнат от сатирата

му. Наложило се Федър да живее в изгнание до смъртта на своя неприятел.

Фезула (лат. *Faesulae*) *геогр.* Древен град в Етрурия, сега Фиезоле.

Фемий (лат. *Phemios*) *мит.* Персонаж от „Одисея", музикант, който пеел в двора на Одисей в Итака.

Фена (лат. *Phaenna*) заедно с Клета, една от двете харити, почитани в Спарта.

Фенестела, Луций (лат. *Fenestella, Lucius*) (?–20 г.сл.Хр.) Римски поет и историк, съвременник на Август и Тиберий, автор на „Анали".

fenestrae лат. (*фенестре*) В Римската къща отвори, правени в стените, за да влиза въздух и светлина. Така се наричали и амбразурите, процепите в обсадните кули, от които стрелците поразявали целта.

Феникс (стгр. *Phoinix*, лат. *Phoenix*) мит. **1.** Син на Агенор и Аргиопа или Телефаса и брат на Кадъм. Баща им изпратил двамата братя да търсят сестра си Европа, отвлечена от Зевс. Експедицията нямала успех и тогава Феникс се установил на брега на Средиземно море, в страната, която после била наречена на него Финикия. **2.** Син на Аминтор, царя на долопите, и на Хиподамия или Клеобула. За да накаже мъжа си за изневярата, тя накарала Феникс да прелъсти любовницата на баща си. Тогава Аминтор го проклел. Той избягал във Фтия при Пелей, който го направил наставник и учител на сина си Ахил. Феникс придружавал любимия си ученик в Троянската война („Илиада"). След смъртта на героя отишъл в Гърция и накарал Неоптолем да го последва в Троя. След превземането на града се завърнал с Неоптолем и умрял в Тракия. **3.** Приказна птица, почитана от египтяните, която на всеки петстотин години се самоизгаряла в гнездото и се възраждала от пепелта си.

Фера (лат. *Pherae*) *геогр.* Град в Тесалия, където според легендата царували Ферес и Адмет. Впоследствие бил управляван от тирана Александър от Фера (IV в.). Покъсно (352 г.пр.Хр.) го завладял Филип II Македонски. Най-накрая Фера била покорена от римляните.

Фералии (лат. *feralia*) Празници в чест на мъртвите, които се устройвали в Рим през месец февруари. Те продължавали единайсет дни. Смятали, че тогава душите на мъртвите се връщат на земята и се спират на собствения си гроб, за да гулят с храната, която им е оставена там в дар.

Ферекрат (лат. *Pherecrates*) (V в. пр.Хр.) Атински поет, един от представителите на старата атическа комедия. Автор на многобройни произведения, от които има само фрагменти.

ferentarii лат. (*ферентарии*) Леко въоръжени римски войници, които преди битката влизали в предварителни сражения с неприятеля.

Ферентинум (лат. *Ferentinum*) *геогр.* Град на херниците, който се намирал в Лациум, на йзток от Рим. Близо до него, на едно свещено място, наречено *lucus Ferentinae* (Ферентинската гора), латините провеждали своите събрания.

Ферет (лат. *Pheres*) **1.** Син на Кретей и Тиро, основал града Фера в Тесалия, където царувал. Бил баща на Адмет и Ликург. **2.** Син на Язон и Медея, убит заедно с брат си Мермер от собствената си май-

ка. Така тя искала да си отмъсти на Язон, понеже се влюбил в Главка.

feriae лат. (*ферие*) Имало определени дни в годината, посветени на култа, наречени и *dies festi*, в които било забранено да се работи. Разделяли се на *privatae* (частни), празнувани в семействата при раждане, брак, погребение, и *publicae* (обществени) – при общоустановени или извънредни празници. *Feriae Latinae* били събрания на главните римски градове, които се осъществявали най-напред под ръководството на Алба Лонга, а после на Рим. При Тарквиний Горди участващите градове били четирийсет и седем. По време на тези събрания се извършвали жертвоприношения на Юпитер и представителите на градовете се заклевали взаимно във вярност към съюза. *Feriae scholarum* се наричали ученическите ваканции, които били по време на Сатулналиите и на Квинкватриите. Последните се организирали в чест на Минерва и се наричали така от *quinque*, „пет“, понеже траели пет дни.

ferculum лат. (*феркулум*) **1.** При римляните поднос, върху който се занасяла храната до масата. **2.** Носилка, на която при триумфите се поставяли доспехите на победените врагове или при процесиите – изображенията на боговете.

Ферония (лат. *Feronia*) *мит.* Италийска нимфа, покровителка на освободените роби, на горите и цветята. Римляните я почитали като богиня, а по-късно била отъждествена с Юнона. Имала храм в подножието на планината Соракт. Била майка на Ерил, царя на Пренеста.

Фесцения (лат. *Fescennia*) Град в Етрурия, откъдето произлизат *carmina fescennina* (фесценински те песни). Те били съставени от народа стихове с разпуснато съдържание и неприлични думи във формата на диалог. Пеели се по време на селските празници.

фециали (лат. *fetiales*) Жреческа колегия, основана от Нума Помпилий и от Анк Марций, съставена от двайсет жреци. Били избирани до живот от средите на патрициите и се занимавали с всичко, което засягало международното право: обявявали войни, сключвали мир, грижели се за спазването на договореностите и били изпращани като посланици за подписване на договори. При обявяване на война най-възрастният фециал (*pater patratus*) отивал с колегите си до границите на вражеската страна и като изричал специална формула, хвърлял едно окървавено копие в територията на неприятелите. Ако ставало въпрос за отдалечени земи, ритуалът се извършвал в храма на Белона.

Фидий (стгр. *Pheidias*, лат. *Phidias*) (V в.пр.Хр.) Велик гръцки скулптор, роден в Атина. Перикъл му възложил да ръководи строежите на Акропола и скулптурната украса на Партенона. Създал прочутата статуя на *Атина Партенос* от слонова кост и злато, висока дванайсет метра. Тя се намирала във вътрешността на Партенона, но за съжаление била погубена. Обвинен несправедливо, че си е присвоил част от златото, предвидено за покриване статуята на Атина Партенос, Фидий бил хвърлен в затвора. Там умрял, ставайки жертва на завистта и неблагодарността.

Фидипид (стгр. *Pheidippides*, лат. *Phidippides*) (V в.пр.Хр.) Прочут атински вестител. В 490 г.пр.Хр., по време на Персийските войни, бил изпратен в Спарта, за да иска помощ. Изминал разстоянието от над двеста километра само за два дни. Атиняните му издигнали паметник, за да се помни неговото дело.

фила (стгр. *phyle*) Едно от най-големите политически подразделения в гръцките градове-държави. Образувани в древността от племена с един и същ корен, филите обхващали всичките граждани, сдруженията с техните изпълнители и жреци и локалните единици с административни и военни функции. Отначало в Атина те били четири и се управлявали изключително от аристократите. С демократичната реформа на Клистен (VI в.пр.Хр.) Атина била разделена на десет фили и принадлежността към тях, отначало установена в зависимост от местонахождението, после била предавана по наследство. Всяка фила се разделяла на три *фратрии* (➜). В Спарта първоначалните три дорийски фили били заменени около VIII в.пр. Хр. от пет местни фили. Те избирали петима ефори и от тях се извършвал наборът на *lochoi* (отрядите) за спартанската войска. Всяка фила била съставена от десет *obai* (подразделения).

Филамон (лат. *Philammon*) *мит.* Тракийски поет и музикант, син на Аполон и Хиона. Бил обичан от нимфата Аргиопа, от която имал син Тамирис. Пръв въвел хоровите изпълнения при свещенодействията в чест на Аполон в Делфи.

Филемон (лат. *Philemon*) **1.** *мит.* Стар беден селянин от Фригия. С любимата си съпруга Бавкида подслонили в бедната си колиба Зевс и Хермес, които им се представили като просяци. Дотогава всички жители отказвали да ги приемат. Боговете, ядосани на тях, предизвикали потоп, който разрушил всички къщи в селището, като останала непокътната единствено скромната колиба на Филемон. Те я превърнали в прекрасен храм, а двамата старци обявили за негови жреци. Филемон и Бавкида измолили от Зевс да умрат заедно. След смъртта им били превърнати в дървета (Овидий, „Метаморфози“). **2.** (?–263 г. пр. Хр.) *ист.* Старогръцки комедиограф, един от представителите на новата атическа комедия, съперник на Менандър. От него се вдъхновявал Плавт.

Филет (лат. *Philetas*) (IV–III в. пр.Хр.) Елинистически поет и филолог, роден на остров Кос. Бил възпитател на Птолемей II Филаделф. Писал елегии, епиграми и кратки епически съчинения.

Филида (лат. *Phyllis*) *мит.* Дъщеря на тракийския цар Ситон или Ликург. Той подслонил сина на Тезей Демофонт, когато слязъл на тракийския бряг на връщане от Троянската война. Момичето се влюбило в героя и връзката между двамата млади продължила няколко месеца. След това Демофонт трябвало да отиде в Атина, където го чакали важни държавни дела. Обещал на Филида, че ще се върне точно след един месец, но обстоятелствата не му позволили да удържи на думата си. Когато момичето не видяло любимия си в уречения ден, се обесило. Тогава боговете я превърнали в бадем.

Филип (лат. *Philippus*) Име на петима македонски царе. **1. Филип I** (VI в.пр.Хр.) Син на Аргей. **2. Филип II** (около 382–336 г.пр.Хр.), наречен Велики. Син на Аминт II и

баща на Александър Велики. Бил изпратен от баща си като заложник в Тива, където се учил на военно изкуство от Епаминонд. Заел мястото на брат си Пердика. Голямата му амбиция го тласкала да утвърждава все повече хегемонията си над Гърция. Намесил се с помощ за тесалийците срещу фокейците, съюзници на Атина. Обсадил Олинт и въпреки че атиняните, подтикнати от пламенните речи на Демостен, изпратили значителна помощ на града, Олинт паднал и бил разрушен. Сключил мир с Атина, твърде тежък за нея, понеже трябвало да изостави съюзниците си фокейци в ръцете на македонците. Филип получил и председателството на игрите в Делфи. Демостен потърсил реванш и успял да съюзи Тива и Атина, но войската им била разбита от македонците при Херонея (338 г.пр.Хр.). Тогава Филип, фактически вече господар на Гърция, проявил благородство спрямо Атина и образувал Елински съюз с участието на всички гръцки градове без Спарта. Този съюз признавал правото на македонския цар да бъде арбитър при евентуалните вътрешни конфликти, както и това да бъде военен глава. За да заздрави съюза между гръцките полиси, на един панелински съвет, състоял се в Коринт, обявил война в 337 г. пр.Хр. на Персия, която трябвало да бъде предвождана от него. Но когато се върнал в Македония, докато приготвял похода, жена му Олимпия наела човек да го убие. Филип II се проявил като талантлив държавник, засилвайки реда в своята страна и правейки по-сигурни границите ѝ. Осигурил излази на море и завладял богати на природни богатства територии. Реформирал войската, правейки по-компактна македонската фаланга. **3. Филип III Аридей** (стгр. *Arrhidaios* или *Aridaios*) (?–317 г. пр.Хр.) Брат на Александър Велики, слабоумен, качил се на трона след неговата смърт и бил убит по нареждане на Олимпия. **4. Филип IV** (?–297 г.пр.Хр.) Син и наследник на Касандър, царувал само няколко месеца. **5. Филип V** (238–179 г.пр.Хр.) Последният цар на Македония, син на Деметрий II, наследил Антигон Дозон. Обединил се с Ахейския съюз срещу Етолийския съюз и Спарта и ги победил. Войната завършила с мира при Навпакт. После се съюзил с Ханибал срещу римляните и дълго време воювал с тях, докато в 197 г. пр.Хр. в битката при Киноскефале бил победен от консула Тит Фламинин и бил принуден да се откаже от хегемонията си в Гърция.

Филип, Марк Юлий (лат. *Philippus, Marcus Iulius*) (около 204–249 г.сл.Хр.) Римски император, заради произхода си наречен Араб. След убийството на Гордиан III в 244 г., бил обявен за император от легионите и признат от сената. Срещу него се отправил Деций Траян (➜), победил го и го убил в сражение при Верона.

Филипи (стгр. *Philippoi*, лат. *Philippi*) *геогр.* и *ист.* Македонски град на границата с Тракия. Древното му име било Кренида. Филип II го превзел, укрепил го, за да го предпази от набезите на варварите траки и му дал името си. Известен е с битката, станала там през 42 г. пр.Хр., в която Антоний и Октавиан окончателно разбили войските на Брут и Касий.

Филипид (лат. *Philippides*) (IV в. пр.Хр.) Старогръцки поет, представител на новата атическа комедия. Негов приятел и покровител бил Лизимах. Починал от радост, че е спечелил награда срещу съперника си. Написал 45 комедии.

Филипики (стгр. *Philippikoi logoi*, лат. *Philippicae orationes*) Прочути речи, произнесени от Демостен срещу Филип II Македонски. По аналогия така били наречени и речите, произнесени от Цицерон срещу Марк Антоний.

Филира (лат. *Philyra*) *мит.* Дъщеря на Океан. От нея и Кронос се родил кентавърът Хирон.

Филоксен (лат. *Philoxenus*) (435–380 г.пр.Хр.) Старогръцки поет, роден в Китера, автор на дитирамби. Живял при двора на тирана Дионисий Стари в Сиракуза. Изпаднал в немилост и бил изпратен от него за известно време в каменоломните. Впоследствие Дионисий го освободил и отново го приел в двора си. Тиранът обичал да пише стихове и на един банкет, на който присъствал и Филоксен, ги декламирал, очаквайки, че ще получи аплодисменти. Всъщност придворните го засипали с ласкателства, но поетът не казал нищо. Когато Дионисий поискал мнението му, той, вместо отговор, пожелал стражите да го отведат в затвора. Но този път тиранът оценил остроумието и твърдостта на Филоксен и му простил.

Филоктет (лат. *Philoctetes*) *мит.* Син на Пеант и Демонакса. Бил приятел на Херакъл и след смъртта на героя наследил непогрешните му стрели, които предизвиквали неизлечими рани. Понеже качествата му на стрелец били известни, Менелай искал да го вземе в похода срещу Троя. Наложило се обаче Филоктет да остане на остров Лемнос заради болезнена и зловонна рана, която получил след ухапване от змия и затова бил изоставен от другарите си. Но след десет безкрайни години на война гърците разбрали от оракул, че Троя няма да падне без стрелите на Херакъл, вече притежание на Филоктет. Тогава Одисей го върнал на бойното поле, където бил излекуван от Махаон. След като възстановил здравето си, героят избил със стрелите си много врагове, сред които и Парис. След разрушаването на Троя се върнал в родината си Мелибея. Той е главен герой в едноименната трагедия на Софокъл.

Филомела (лат. *Philomela*) *мит.* Дъщеря на атинския цар Пандион и Зевксипа. Била изнасилена от Терей, тракийски цар и съпруг на сестра ѝ Прокна. Той накарал да ѝ отрежат езика, за да не може да каже на сестра си за станалото, а излъгал Прокна, че Филомела е умряла. Но тя, затворена в един безлюден дворец, все пак успяла да я извести. Обрисувала драматичната случка с бродерия върху платно, което успяла да ѝ го прати. Тогава Прокна освободила Филомела и те решили да си отмъстят за изневярата и жестокостта на Терей. Убили Итис, сина на Прокна и тракийския цар, и му го поднесли насечен на трапезата. Разбирайки от жена си за ужасното престъпление, Терей се втурнал да гони двете жени. Когато ги настигнал обаче, боговете ги превърнали в птици: Прокна в лястовица, Филомела в славей, а Терей в папуняк.

Филон (лат. *Philon*) **1.** (?–80 г.пр. Хр.) Старогръцки философ от Лариса, представител на „новата Академия“, учител на Цицерон. **2.**

(около 15 г.пр.Хр.–50 г.сл.Хр.) Еврейски писател и философ, роден в Александрия. Бил изпратен като посланик при Калигула. Опитал се да защити сънародниците си пред императора, разгневен, че не искали да поставят неговите статуи в храмовете си. Философските и историческите му произведения имат елегантен и много експресивен стил. Интересно е съчинението му за историята на еврейския народ, за неговите закони и обичаи.

Филопемен (стгр. *Philopoimen*, лат. *Philopoemen*) (253–183 г.пр. Хр.) Гръцки пълководец, роден в Мегалопол. Обичал спокойствието на полето, живял сред овчарите и селяните и за да кали волята си, си налагал големи лишения. След няколко военни успехи застанал начело на Ахейския съюз. По време на похода срещу месенците бил пленен от вражеския пълководец Динократ и принуден да се отрови. Разказвали, че преди да поднесе смъртоносната напитка към устата си, се осведомил как са се държали войниците му на бойното поле. След като разбрал за победата им, заявил, че при толкова добри новини умира щастлив.

Филострат (лат. *Philostratus*) Име на двама гръцки ретори. **1. Филострат, Флавий** (лат. *Philostratus, Flavius*) (около 170–244 г. сл.Хр.) Роден на о. Лемнос или според други в Атина. Прочут старогръцки софист, живял в Рим при Септимий Север. Написал романизираната биография „Животът на Аполоний от Тиана", съчинението „Картини", което е описание във вид на реторична проза и „Биографии на софисти". **2. Филострат Млади** (III в.сл. Хр.) Внук на предходния. Преподавал в Атина и написал също „Картини", подражавайки на дядо си.

Филотас (лат. *Philotas*) (IV в.пр. Хр.) Пълководец на Александър Велики, син на Парменион (➜). Обвинен, че е участвал в заговор срещу македонския цар, бил изтезаван и убит заедно с баща си.

Финей (лат. *Phineus*) *мит.* **1.** Син на Бел и Анхиноя, брат на Египт, Данай и Кефей. Бил влюбен в прекрасната си племенница Андромеда и искал да се ожени за нея, но тя била дадена за жена на Персей. Обхванат от ревност, Финей нападнал героя по време на сватбеното тържество, но той му показал главата на Медуза и го превърнал в камък. **2.** Син на Агенор, царя на Финикия. Станал цар на Тракия. Оженил се за Клеопатра, дъщерята на Борей, от която имал двама сина, Плексип и Пандион. Оженил се повторно за Идея, която от ревност го накарала да ослепи децата от първия си брак. За да го накажат за тази негова жестокост, боговете го ослепили и Зевс изпратил харпиите да го преследват. Те грабвали храната му от масата веднага щом се приготвял да се храни. От това проклятие го освободили Калаис и Зет (➜).

финикийци (стгр. *Phoinikes*, лат. *Phoenices*) Народ от мореплаватели и търговци със семитски произход. В най-древни времена заемали една област на брега на Средиземно море, съответстваща на съвременния Ливан. Финикийците били смятани за откриватели на аритметиката, на азбуката. Първи произвели стъклото и пурпура. Най-важни техни градове били Тир и Сидон, но цивилизацията им се разпростряла върху многобройните колонии, разпръснати около басейна на Средиземно море, от които най-известен бил Картаген (➜).

Финтий (лат. *Phintias*) (IV в.пр. Хр.) Философ, питагореец, приятел на Дамон (➜).

Фирмик Матерн, Юлий (лат. *Firmicus Maternus, Iulius*) (IV в. сл.Хр.) Латински писател, роден в Сиракуза. Съвременник на Константин, автор на съчинението по астрология *Matheseos Libri VIII*. По-късно, след като приел християнството, написал съчинение за грешките на езическите религии *De errore profanarum religionum*.

fiscus лат. (*фискус*) Императорската каса, императорското съкровище, за разлика от *aerarium*, което било държавното съкровище. То се натрупвало от средствата, оставени на императора със завещание, от императорските взимания от провинциите и от конфискуваното имущество на осъдените.

flabellum лат. (*флабелум*) Ветрило, използвано за разхлаждане и пропъждане на насекомите. Било изработвано от фино дърво и паунови пера.

Флавий, Аеций (лат. *Flavius Aetius*) (около 390–454г.сл.Хр.) Римски военачалник, роден в *Durostorum* (Дръстър, сега Силистра) в Мизия. Имал голямо влияние върху императрица Гала Плацидия и върху сина ѝ Валентиниан III. Стремял се да отблъсне варварите от Западната империя, като победил вестготите, бургундите и франките. Спечелил най-важната си победа в 451 г.сл.Хр. при Каталонските полета срещу хуните, предвождани от Атила. Императорът обаче, завиждащ на неговата популярност, накарал да го убият.

flagellum лат. (*флагелум*) Бич, камшик, с който се наказвали робите или злосторниците. Използвал се и за животните.

flagrum лат. (*флагрум*) Бич, използван от римляните. Направен бил от прът, на който били закачени метални топки, свързани с вериги.

Флак (лат. *Flaccus*) Прякор на някои римски родове (*gentes*). **1. Хораций Флак** ➜. **2. Флак Сетин, Гай Валерий** (лат. *Flaccus Setinus, Gaius Valerius*) (I в.сл.Хр.) Римски епически поет, автор на поемата „Аргонавтика", посветена на Веспасиан и останала незавършена. Бил много ценен от съвременниците си, които поставяли единствено Вергилий пред него.

фламини (лат. *flamines*) Римски жреци, въведени според традицията от Нума Помпилий за обслужване на специалния култ на някои божества. *Flamen Dialis* отговарял за култа на Юпитер, *flamen Martialis* за култа на Марс, *flamen Quirinalis* се посвещавал на култа на Квирин. Освен тези *flamines maiores*, посветени на висшите богове и избирани между патрициите, имало още и *flamines minores*, на брой дванайсет, посветени на нисшите богове и избирани от плебеите.

Фламиния, Виа (лат. *Flaminia, via*) Древният римски път Фламиния, построен от цензора Гай Фламиний Непот. Той свързвал Рим с Ариминум (сега Римини) и там се съединявал с пътя Емилия (*via Aemilia*).

Фламиний Непот, Гай (лат. *Flaminius Nepos, Gaius*) (?–217 г. пр.Хр.) Римски политик и пълко-

водец. Въпреки че бил от плебейски произход, направил брилянтна кариера и достигнал до най-висшите длъжности. Като народен трибун в 232 г.пр.Хр. станал инициатор на аграрен закон за разпределяне на земите на *Agrum Picenum* (пиценското поле) при голяма съпротива от страна на сената. Като консул победил галите инсубри. В 220 г.пр.Хр. бил цензор и наредил да се построи път, който носел неговото име Фламиния (*via Flaminia*), и цирк (*circus Flaminius*). В 217 г.пр.Хр. се срещнал на бойното поле с Ханибал. Сражението станало при Тразименското езеро, където Фламиний бил победен и изгубил живота си.

Фламиний (лат. *Flaminius)* Име на римски род (*gens Flaminia*).

Фламинин, Тит Квинкций (лат. *Flamininus, Titus Quinctius*) (229–174 г.пр.Хр.) Римски консул. Разбил войските на Филип V Македонски в битката при Киноскефале (➜) в 197 г.пр.Хр. и сложил край на Втората македонска война.

flaminium лат. (*фламиниум)* Длъжността на фламин.

Флавий (лат. *Flavius*) Име на римски род (*gens Flavia*), от който произлизали Веспасиан, Тит и Домициан (➜).

Флегетон (лат. *Phlegethon*) *мит.* Една от реките в подземния свят, чийто пламтящи води обикаляли Тартара и се вливали в Ахеронт.

Флегий (лат. *Phlegyas*) мит. Цар на лапитите, син на Арес и Хриза, баща на Иксион и Коронида. Момичето било обезчестено от Аполон и от връзката ѝ с бога се родил Асклепий или Ескулап (➜). Флегий, за да отмъсти за похищението на дъщеря си, подпалил храма му, но разгневеният Аполон го убил и го изпратил в Тартар. Там той трябвало да стои вечно под една скала, заплашваща да се срути всеки миг върху него.

Флегрейски, полета (лат. *Phlegraei campi*) *геогр.* Долина с вулканичен произход, разположена по продължение на крайбрежието на Кампания, между Кума и Капуа.

Флор, Луций Аней (лат. *Florus, Lucius Annaeus*) (I–II в.сл.хр.) Римски историк, роден в Африка, вероятно от рода на Сенека и Лукан. Бил съвременник на Адриан, когото познавал лично. Написал кратко съчинение или *Epitome* в четири книги за римската история от Ромул до Август.

Флора (лат. *Flora*) *мит.* Богиня на цветята и пролетта със сабински произход. Култът ѝ бил въведен в Рим от Тит Таций. Омъжила се за Зефир, от когото получила като дар вечна младост. Имала храм близо до Циркус Максимус и била почитана с *Флоралиите*, празнувани на 28 април.

Фобетор (лат. *Phobetor) мит.* Син на Хипнос, един от боговете на сънищата. Негови братя били Фантаз и Морфей. Превръщал се в змии и други диви животни, за да предизвиква страх в спящите хора, както се разбира и от самото му име (на старогръцки *phobeo* означава „предизвиквам страх“).

фокейци (стгр. *Phokeis*, лат. *Phocii*) Жителите на Фокида.

Фокида (лат. *Phocis*) *геогр.* Планинска област в Централна Гърция, между Етолия, Локрида и Беотия, с главен град Елатея. От планините ѝ най-известна била Парнас, в подножието на която се намирало прочутото светилище на

делфийския оракул. За влияние над Делфи били проведени три свещени войни, последната от които (356–346 г.пр.Хр.) предоставила възможност на Филип II Македонски да установи хегемония над Гърция. В 146 г.пр.Хр. областта преминала под властта на Рим.

Фокилид (лат. *Phocylides*) (VI в. пр.Хр.) Старогръцки поет от Милет, от когото са останали малко фрагменти от сентенции в хекзаметър.

Фокион (лат. *Phocion*) (?–318 г.пр. Хр.) Атински политик и пълководец, ученик на Платон. Бързо изпъкнал като смел и способен войник и бил избиран четирийсет и пет пъти за стратег. Радвал се на голяма популярност и престиж сред атиняните. Противопоставил се на ожесточения национализъм на Демостен и неговата натрапчива идея да се сражава срещу македонците. Разбирал добре, че Атина не е в състояние да надвие Филип II. След поражението, което тя и съюзниците ѝ претърпели при Херонея, Фокион бил поканен да преговаря за мир. Съумял да спечели уважението първо на Александър, а после и на неговия наследник Антипатър, които напразно се опитвали да го подкупят. Той отказал даровете и почестите, които му предлагали, но въпреки това договорил приемливи условия за мир. След това няколко години управлявал Атина. Когато Полиперхонт превзел града, бил обвинен от съгражданите си в предателство и принуден да се отрови. Впоследствие го реабилитирали и осъдили обвинителите му на смърт.

focus turicremus лат. (*фокус турикремус*) При римляните мангал с две дръжки, който се поставял пред олтара и в него се горял тамянът.

follis лат.(*фолис*) За римляните това бил един мях или кожена торба, или балон, напълнени с въздух, използвани от атлетите за юмручен бой или от децата за игра на топка.

Фол (лат. *Pholus*) *мит.* Един от кентаврите, син на Силен или според друга версия на Иксион. Подслонил Херакъл, когато отивал на лов за еримантския глиган, но отказал да му даде от виното на кентаврите. Тогава ядосаният Херакъл разбил бъчвата и изпил виното, чиято миризма накарала кентаврите да дотичат. Избухнала свада, при която Херакъл избил мнозина, включително и Фол, ударен неволно от героя.

Фонс (лат. *Fons* или *Fontus*) *мит.* Бог на изворите, син на Янус. Имал храм на хълма Яникулум. В негова чест се устройвали празниците на изворите, наречени Фонтиналии (*Fontinalia*) или Фонтаналии (*Fontanalia*).

Форбант (лат. *Phorbas*) *мит.* Син на Лапит, който бил син на Аполон и от когото произлезли лапитите. По препоръката на един оракул се установил на о. Родос с колонисти от Елида и Тесалия. Там получил властта на острова, след като го освободил от змиите. След смъртта му Аполон го поставил в съзвездието Дракон.

Форк лат. (*Phorcus* или *Phorcys*) *мит.* Морски бог, син на Понт и Гея. Оженил се за сестра си Кето̀ и от този брак се родили граите, горгоните, драконът Ладон, пазач в градините на Хесперидите, и други морски чудовища.

Формиа (лат. *Formiae*) *геогр.* Град в южната част на Лациум, разпо-

ложен на залива Кайета. От лозите на околните хълмове се произвеждало много хубаво вино. Областта била осеяна с вилите на богати римски патриции, като *Formianum*. Тя принадлежала на Цицерон и той бил убит близо до нея.

Форнакалии (лат. *fornacalia*) Празници, въведени от Нума Помпилий, които се устройвали в Рим в чест на богинята Форнакс (*Fornax*), покровителка на фурните и печенето на хляба.

Фороней (лат. *Phoroneus*) *мит.* Цар на Аргос, син на речния бог Инах и нимфата Мелия. Бил избран за арбитър в спора между Посейдон и Хера за това кой да владее Пелопонес. Фороней го решил в полза на богинята. Обяснявал на жителите на Аргос голямото значение на законите и предимствата на социалния живот, въвел култа към боговете и бил един от основоположниците на гръцката цивилизация. Жителите на Арголида били наричани на него *форонеи*.

Фортуна (лат. *Fortuna*) *мит.* Римска богиня, олицетворение на съдбата, отговаряща на гръцката Тюхе (*Tyche*).

форум (лат. *forum*) Център на политическия живот в римските градове. На него се извършвали различни дейности: търговски, административни, съдебни, политически и религиозни. *Forum Romanum* възникнал върху един първоначално заблатен терен, после пресушен, между Палатинския и Капитолийския хълм. Той се превърнал в архитектурен център на града, разкрасяван в течение на вековете със статуи, колони, дворци и храмове. Пресичал се от Свещения път (*via Sacra*), по който преминавали военачалниците, когато триумфирали.

Фосфор (лат. *Phosphorus*) *мит.* Гръцкото име на Луцифер, син на Еос. Звездата Зорница, отъждествявана с планетата Венера.

франки (лат. *Franci*) Германски племена, нахлули в V в.сл.Хр. в Галия. От тях тя получила името Франция.

fratres Arvales лат. (*фратрес Арвалес*) Колегия от дванайсет жреци, отдадени на култа на Деа Диа (*Dea Dia)*, която давала плодородие на нивите. Те носели на главите си венец от житни класове и бяла лента. В продължение на три дни през месец май извършвали ритуалите в чест на богинята (олицетворявана после с Церера). Танцували и пеели древен химн в сатурнови стихове (*Carmen arvale*), който принадлежи към най-ранните паметници на латинския език, достигнали до нас. Наричали ги *fratres*, „братя“, защото първите жреци били дванайсетте сина на Ака Ларенция.

фратрия (стгр. *phratria*) В Гърция фратриите били групи семейства с общ родоначалник. В Атина всяка фила (*phyle*) (➔) се разделяла на три фратрии, всяка фратрия на трийсет рода (*gene*) и всеки род на трийсет фамилии. Фратриите били важни политически ядра и всяка имала свой култ. Всяка жена, когато се омъжвала, била записвана във фратрията на съпруга си. Във война членовете на една фратрия се сражавали заедно.

frigidarium лат. (*фригидариум*) Римляните наричали така студената баня, а *frigidaria* било помещението, в което се къпели.

фригийци (лат. *Phryges*) Индоевропейско племе, което през XIII в. пр.Хр. се установило във Фригия.

Фригия (лат. *Phrygia*) *геогр.* Област в Мала Азия, намираща се между Витиния, Лидия, Кападокия и Кария, с главни градове Троя и Лаодикея. Достигнала период на най-голям разцвет през VIII в. пр.Хр. След като била превзета от персите, преминала към царството на Селевкидите, а през II в.пр.Хр. към Пергамското царство. Впоследствие станала част от римската провинция Азия. Фригийците оказали голямо влияние върху римската цивилизация и религия. Култът на Кибела бил пренесен от Фригия, където почитали богинята с името *Кубила.*

фризи *(лат. Frisii)* Племе от Северна Германия, обитавало земите в долното течение на Рейн. След покоряването на фризите от Друз те станали данъкоплатци на римляните.

Фрикс (лат. *Phrixus*) *мит.* Син на Атамант и Нефела. Ино, втората жена на Атамант, поискала да убие Фрикс и сестра му Хела. За да ги спаси, майка им ги накарала да избягат на гърба на овена със златното руно. Хела паднала в морето, което било наречено на нея Хелеспонт, а Фрикс отишъл в Колхида и бил приет от царя Еет. Там принесъл в жертва овена и окачил златното руно на едно дърво в гората, посветена на Арес. След това Фрикс се оженил за царската дъщеря, но Еет го убил, за да вземе златното руно. По-късно то било откраднато от Язон.

Фрина (лат. *Phryne*) IV в.пр.Хр. Прочута хетера в Атина. Служела за модел на Праксител (за статуите на Афродита) и на Апелес. Била обвинена в неблагочестие и изправена пред съда на хелиастите. Защитавал я известният оратор Хиперид. Той успял да я спаси, като махнал дрехата от прекрасното ѝ тяло и го показал на съдиите.

Фриних (лат. *Phrynicus*) **1.** (VI–V в. пр.Хр.) Старогръцки трагически поет, най-добрият преди появата на Есхил. Вероятно той пръв въвел женските образи в трагедията. Освен митологичните сюжети, включил и съвременни исторически събития. **2.** (Vв.пр.Хр.) Атински комедиограф, представител на старата атическа комедия, съперник на Аристофан.

Фронтин, Секст Юлий (лат. *Frontinus, Sextus Iulius*) (30–103 г. сл.Хр.) Римски политик и писател. Като проконсул взел участие в експедицията на Агрикола в Британия. Написал съчинението „За водата на град Рим“ (*De aquis urbis Romae*), след като бил натоварен да се грижи за водата в града. Оставил и трактата „Стратегии“ (*Strategemata*), в който под формата на разкази и анекдоти говори за военната стратегия.

Фронтон, Марк Корнелий (лат. *Fronto, Marcus Cornelius*) (II в.сл. Хр.) Римски писател и оратор, роден в Африка. Заемал обществени длъжности при Адриан и Антоний Пий. Пий му поверил осиновените си деца Марк Аврелий и Луций Вер, за да ги възпитава и образова. През целия си живот Фронтон останал близък приятел с Марк Аврелий, който го уважавал много. Написал многобройни риторични произведения, почти изцяло загубени. Стилът му е архаичен и повърхностен.

Фта (лат. *Phthas*) *мит.* Божество, покровител на Египет. Бил бог на огъня, отъждествяван от гърците с Хефест.

Фтия (лат. *Phthia*) *геогр.* Град в Тесалия, в който според легендата царувал Пелей и се родил Ахил.

fullones лат. (*фулонес*) В Рим така се наричали перачите и тепавичарите. „Тепавичарят" (*Fullo*) е заглавието на една комедия ателана на Луций Помпоний.

fumarium лат. (*фумариум*) Римляните наричали така едно помещение на горния етаж, в което се сушели дървата и отлежавало виното, тъй като там се събирал димът от кухнята и камините.

Фурии (лат. *Furiae*) *мит.* Отмъстителни божества. ➜ *Еринии.*

Фурий (лат. *Furius*) Име на римски род, от който произлизал Марк Фурий Камил. ➜ *Камил.*

fustuarium лат. (*фустуариум*) Дисциплинарно наказание, прилагано в римската войска. Дезертьорите или страхливите войници обикновено ги наказвали със смърт. При по-леки провинения налагали бой с пръчки, който се извършвал от другарите легионери на провинения войник.

fuscina лат. (*фусцина*) Тризъбец, който гладиаторите *retiarii* в Рим използвали като оръжие заедно с мрежата.

Хадес (стгр. *Hades*) *мит.* Бог на подземното царство, син на Кронос и Рея, брат на Зевс и Посейдон. Когато след изгонването на Кронос тримата братя си поделили света, на Хадес се паднало подземното царство, откъдето идва и името му (на старогръцки *hades* означава „скрит, невидим"). Тъй като владенията му били тъмни и неприветливи, никоя богиня не искала да се омъжи за него. Но Хадес се влюбил в красивата Персефона, дъщеря на Деметра, отвлякъл я и се оженил за нея, като я направил царица на задгробния свят. На този безжалостен бог, изобразяван с ключове в ръката, знак, че който влезе в неговото царство, не може да се върне вече на земята, не посвещавали храмове и му принасяли в жертва само черни волове и бикове. Тяхната кръв, въпреки че била събирана върху олтара, се оставяла да изтече на земята, за да достигне до подземното царство. При своите редки появявания сред живите богът поставял на главата си шлем (*kynee*), който го правел невидим. Хадес или Аид означава още и царството на мъртвите, както и Ереб. Римляните почитали този бог с името Плутон.

Хаздрубал (лат. *Hasdrubal*) Име на петима картагенски пълководци. **1.** (III в.пр.Хр.) Син на Ханон, победен от Атилий Регул при Адис в 256 г.пр.Хр. Две години по-късно, когато бил с войската си в Сицилия, претърпял поражение близо до Панорм (днес Палермо) от Луций Цецилий Метел. **2.** (около 270–221 г.пр.Хр.) Зет на Хамилкар Барка, много смел и интелигентен. Превзел Испания и сключил договор с Рим, в който се определяла като граница на окупираните от картагенците територии р. Ибър. Основал Нов Картаген (*Carthago Nova*). Бил убит. **3.** (242–207 г.пр.Хр.) Син на Хамилкар Барка и по-малък брат на Ханибал. Поставен начело на командването в Испания, победил Гней и Публий Корнелий Сципион, но после на свой ред бил победен от Публий Корнелий Сципион при Бекула (208 г.пр.Хр.). На следващата година след отиването му в Италия, за да се опита да се присъедини към брат си, претърпял поражение и бил убит от римляните в сражението при р. Метаур. **4.** (III–II в.пр.Хр.) Син на Гискон. Сражавал се в Испания с брата на Ханибал. Дал прекрасната си дъщеря Софонисба (➜) за жена на Сифакс, царя на Нумидия, за да получи подкрепа срещу римляните. Тази постъпка обаче изострила отношенията му с Масиниса, което довело до двегодишна война срещу него. След поражението на

Ханибал в Африка се отровил. **5.** (II в.пр.Хр.) Първоначално спечелил много победи срещу Масиниса, но после и серия от поражения, като успял да се спаси с бягство. Участвал в защитата на обсадения Картаген, но след като видял надвисващото опустошение, отишъл при Сципион да моли пощада. Бил заведен в Италия като пленник и умрял малко след това. Съпругата и децата му загинали при опожаряването на града.

халдейци (стгр. *Chaldaioi*, лат. *Chaldaei*) Семитски народ, който говорел вероятно арамейски език и населявал Месопотамия около XI в.пр.Хр. Халдейците били традиционните врагове на вавилонците, които през 700 г.пр.Хр. били покорени от халдейския цар Меродах Баладан. По-късно на трона се възкачил Набополасар и положил началото на една нова династия и на Нововавилонска или Халдейска империя. Тя обединила Месопотамия и разпростряла властта си и в Сирия. Набополасар бил наследен от сина си, известния Навуходоносор (➜), при управлението на когото Вавилония достигa най-големия си разцвет и мощ. След завладяването им от персите термините „вавилонец" и „халдеец" запазили значението си. Тъй като халдейските жреци били много известни с това, че предсказвали бъдещето, изучавайки звездите, гръцките и римските писатели, наричали „халдейци" астролозите и всички, които се занимавали с пророкуване.

Халикарнас (лат. *Halicarnassus*) *геогр.* Град в Кария, основан от дорийски колонисти. Там царувал Мавзол. След смъртта му неговата съпруга Артемиза, за да го почете, издигнала прочутата гробница, наречена на него Мавзолей и смятана за едно от седемте чудеса на света. Халикарнас е родно място на Херодот, Дионисий, Калимах.

Халироций (лат. *Halirrhothius*) *мит.* Син на Посейдон. Бил влюбен в Алкипа, дъщерята на Арес и Аглавра, и се опитал да я похити. Бог Арес го убил, но Посейдон настоял богът на войната да бъде съден за убийство от дванайсетте най-големи божества на Олимп. Съдът се състоял на един от хълмовете на Атина и Арес бил оправдан. Оттогава този хълм се нарича *Ареопаг*, т.е. хълмът на Арес.

Халкида (лат. *Chalcis*) *геогр.* Един от най-известните гръцки градове, разположен на западния бряг на остров Евбея и разделен от континента от тясна ивица море. Разположението му и крепостните стени, които го защитавали от вражеските атаки, направили от него един от така наречените „три ключа на Гърция" заедно с Магнезия и Акрокоринт. Бил един от първите гръцки градове, които започнали да секат монети и да създават колонии.

хамадриади (лат. *Hamadryades*) *мит.* Горски нимфи, които живеели вътре в дърветата, най-вече в дъбовете, с които се раждали и умирали. Името им идва от *hama*, което означава „заедно" и *drys*, което означава „дъб".

Хамилкар (лат. *Hamilcar*) Име на известни картагенци. **1.** (V в. пр.Хр.) Картагенски пълководец, победен от Гелон от Сиракуза. Изгорил се жив, за да не бъде намерено тялото му сред падналите в битката. **2.** (III в.пр.Хр.) Картагенски пълководец. Бил повикан от сиракузците на помощ срещу Агатокъл, но после го обвинили в предателство, защото изглеждало, че застава зад интересите на Агатокъл. Умрял в Сиракуза. **3. Хамилкар Барка** (лат. *Hamilcar Barca*) (около 290–229 г.пр.Хр.) Командвал картагенската войска в Сицилия по време на Първата пуническа война. Нанесъл много удари на римляните, но после в 241 г. пр.Хр. претърпял поражение при Егадските острови и бил принуден да напусне Сицилия. В края на войната потушил размириците в Картаген, предизвикани от наемните войски, и започнал завладяването на Испания. Мислел да атакува оттам Италия, като премине през Алпите, но умрял, сражавайки се с местните племена. Бил баща на Ханибал, Хаздрубал и Магон. Хамилкар изпитвал огромна омраза към Рим и успял да предаде това чувство и на своите синове, за които обичал да казва: „Отгледах три лъва, за да погълнат Рим."

Ханибал (лат. *Hannibal*) (247–183 г. пр.Хр.) Прочут картагенски пълководец, син на Хамилкар Барка. Името му, което означава „дар от Баал", било много разпространено в Картаген. Едва деветгодишен последвал баща си в похода му в Испания и по този повод произнесъл тържествената клетва, че никога няма да сключи мир с римляните. Когато Хамилкар умрял, застанал начело на конницата, а когато бил убит Хаздрубал, поел командването на войската (221 г. пр.Хр.). След дълга обсада превзел Сагунт и този враждебен акт срещу един град, съюзен с Рим, предизвикал започването на Втората пуническа война. Предприел поход към Италия и с голяма войска и 37 слона преминал Пиренеите и Алпите. По време на дългия преход загубил повече от половината от войниците си. Независимо от това, връхлитайки с голяма скорост и показвайки невероятни тактически способности, изненадал римляните и им нанесъл тежки поражения при р.Тицин, Требия и Тразимен (➜ *Пунически войни*). След това продължил на юг, където при Кана влязъл в сражение с римската войска (216 г.пр.Хр.). Спечелил паметна и брилянтна победа и разгромил римските легиони, предвождани от консулите Луций Емилий Павел и Гай Теренций Варон. После превзел Капуа и се спрял там в напразно очакване за подкрепление. Така допуснал голяма стратегическа грешка. Неговата войска се изтощила от прекалено дългото бездействие (прочутите *otia Capuae*) и римляните се възползвали от спирането на военните действия, за да се реорганизират. Поверили командването на Квинт Фабий Максим, който предприел една предпазлива, но твърда и упорита тактика. Той държал в напрежение картагенската войска с непрекъснати малки нападения, без да влиза в решително сражение. Римляните си възвърнали окупираните от Ханибал територии и същевременно изнесли войната в Сицилия, Испания и Африка. Тогава Картаген извикал Ханибал в родината, но там пълководецът претърпял поражение при Зама (202 г.пр.Хр.). Така Картаген бил принуден да приеме мир с Рим при много тежки условия. Впоследствие Ханибал се подслонил при царя на Сирия Антиох III, като му помагал със съвети във войната му с римляните. Но поражението на Антиох при Тер-

мопилите и Магнезия накарали Ханибал отново да бяга. Установил се във Витиния при царя Прусий, който го предал, като се съгласил да го повери на римляните. Но великият картагенец, вместо да се остави в ръцете на своите непримиримите врагове, решил сам да сложи край на живота си и се отровил.

Ханон (лат. *Hanno*) Име на много картагенци, не всички достатъчно добре идентифицирани, сред които най-известни били: **1.** (V в. пр.Хр.) Картагенски мореплавател, извършил дълго пътешествие покрай западния бряг на Африка, задминавайки Зелени нос. Сведения за тази експедиция са достигнали до нас от гравюра в храма на Баал Амон в Картаген. **2.** (III в. пр.Хр.) Картагенски пълководец, сражавал се в Испания срещу Сципион, но бил победен, пленен и изпратен в Рим. **3.** (III в.пр.Хр.) Картагенски политик, наречен Велики. Противник на Хамилкар и Ханибал, той принадлежал към партията на аристократите, която била благосклонна към римляните. Убедил сената на Картаген да не изпраща подкрепления на Ханибал в Италия и след битката при Зама сключил мира с Рим.

Хаон (лат. *Chaon*) *мит.* Един от синовете на Приам, брат на Хелен. В чест на брат си той нарекъл на него една област в Епир Хаония.

Хаос (лат. *Chaos*) Според Хезиод това било „безкрайното пространство", което съществувало преди всяко друго нещо. От него се родили Земята, Ереб (Мрака) и Нощта. Хаос бил също така и огромният безпорядък в космоса, една първична и неопределена купчина. После Земята се отделила от Небето и Морето и започнал периодът на трите царства: на Уран (Небето), на Кронос (Времето) и накрая това на Зевс.

Харет (стгр. *Chares*) (IV в.пр.Хр.) Старогръцки скулптор от Линдос, ученик на Лизип. Смята се, че Родоският колос, гигантската статуя на Слънцето от бронз, вероятно е негово дело.

Харибда (стгр. *Charybdis*) *мит.* Дъщеря на Посейдон и Гея, алчно момиче, което било превърнато в морско божество, защото откраднало кравите на Херакъл. Била поставена срещу Сцила, в пролива на Месина, под формата на смъртоносен водовъртеж, който преобръщал корабите, които минавали.

Харистерии (стгр. *Charisteria*) Празници в Гърция, чествани на 12 число на месец боедромион, за да се благодари на боговете за падането на трийсетте тирани. Така се наричали и обетните дарове, носени в храма от признателност за стореното от боговете.

Харистии (лат. *Caristia* или *Charistia*) Годишни празници на римляните, наричани още *cara cognatio*, които се организирали в чест на семейството през месец февруари. Изразявали се в семейни тържества, на които не можели да присъстват външни хора.

Харити (лат. *Charites*) *мит.* Трите богини на грацията и красотата: Аглая (блясък), Ефросина (радост), Талия (разцвет). Дъщери на Зевс и Евринома, те живеели на Олимп и Афродита обичала тяхната компания. Атрибутите им били розите и миртата, а като богини на музикалния талант и изкуството – и музикалните инструменти. Придружавали ги Аполон и Музите. В Атина и Спарта се почитали само две Харити, които атиняните наричали Аукса и Хегемона, а спартанците Клета и Фаена. Според друга версия били дъщери на Зевс и Афродита или дори на Дионис и Афродита. Често ги изобразявали заедно с богинята, хванати за ръка, ведри, радостни и голи, за да покажат, че тяхната красота няма нужда от украса. В Рим ги наричали Грации.

Харитон (лат. *Chariton*) (VI в. пр.Хр.) Младеж от Агригент, известен с приятелството си с Меланип. Харитон участвал в заговор срещу жестокия тиран Фаларид, но бил разкрит и осъден на смърт. Тогава Меланип, като се надявал да спаси приятеля си, отишъл при Филарид и казал, че той е подтикнал Харитон към заговора. Филарид се трогнал от това доказателство за привързаност и само ги изпратил и двамата в изгнание.

Хармодий (лат. *Harmodius*) (VI в. пр.Хр.) Атински младеж, който в 514 г.пр.Хр. заедно с приятеля си Аристогейтон убил Хипарх, син на Пизистрат и тиранин на Атина. Хармодий бил осъден веднага на смърт, докато Аристогейтон бил осъден на смърт от Хипий. Когато демокрацията била възстановена, атинският народ ги почел като герои тираноубийци и им издигнал статуи.

Хармония (лат. *Harmonia*) *мит.* Дъщеря на Арес и Афродита. Омъжила се за Кадъм (➜), царя на Тива. На сватбата участвали всички богове на Олимп и подарили на младоженката златна огърлица, изработена от Хефест, и пеплос, изтъкан от Харитите. Тези дарове щели да донесат нещастие на всеки, който ги притежавал (➜ *Амфирай, Ерифила, Алкмеон*). От съпруга си Хармония родила Автоноя, Ино, Семела, Агава и Полидор.

хармост (стгр. *harmostes*) Титла на военачалниците, които Спарта изпращала да управляват подчинените селища.

Харпал (лат. *Harpalus*) (IV в.пр. Хр.) Македонски младеж, разточителен и интригант, който бил изгонен от двора на Филип II. Александър Велики го повикал обратно и го направил началник на хазната. По време на похода на царя в Индия той пропилял голяма част от съкровището на Вавилон, което трябвало да управлява. Когато Александър се върнал, Харпал избягал в Атина с много пари и със един значителен брой наемници. По предложение на Демостен бил поставен под стража и му отнели парите. Атиняните обаче искали да бъде изгонен от града и понеже се установила известна липса в депозираните суми, помислили, че Харпал е подкупил съдиите, за да получи убежище. Предизвикали съдебен процес, в който бил въвлечен и Демостен. Когато Александър наредил на атиняните да му го предадат, Харпал успял да избяга в Крит, където бил убит.

харпии (стгр. *Harpyiai*, лат. *Harpyiae*) мит. Чудовища с лице и тяло на жена, с крила на ястреб и орлови нокти. Първоначално олицетворявали бурята. Нападали жертвите си и крадели храната (на гръцки *harpazo* означава „крада, грабя"). Цапали със своите изпражнения трапезата на слепия пророк Финей, цар на Тракия. Когато Калаид и Зет дошли при него с аргонавтите, го освободили от тях и ги изгонили. После Еней ги срещнал на островите Строфади. Били дъщери на Таумант и Елект-

ра, дъщерята на Океан, и сестри на Ирида. В една версия са представени като дъщери на Посейдон и Гея, с имена Келенò, Окипета и Аело или Аелопода. Вероятно имало още две: Тиела и Подарга. Според друга били изгонени от Аркадия от Херакъл, защото опустошавали града Стимфал (наричат се още и стимфалиди), и се скрили в една пещера на остров Крит, от която никога повече не излезли.

Харон (лат. *Charon*) *мит.* Лодкарят на подземния свят, който прекарвал в лодката си душите на мъртвите през Ахеронт, Стикс и други реки. Всяка душа заплащала за целта такса от един обол (гърците наричали монетата навло (*naulon)*, което означавало сума за возене на кораб (*naus*). Затова древните поставяли в устата на починалите по една такава монета, преди да ги погребат. Понякога, по изключение, Херон превозвал и живи хора. Не приемал обаче душите на мъртвите, които не били погребани на земята. Те трябвало преди това да се скитат сто години по бреговете на Ахеронт.

Харонд (лат. *Charondas*) (VI в. пр.Хр.) Известен законодател от Катана, Сицилия, който въвел строги закони в града. Разказва се, че ако някой искал промяна в тях, трябвало да се представи с въже около врата, в случай че неговото предложение бъде отхвърлено. Самоубил се, защото се представил на събрание въоръжен, като от разсеяност нарушил по този начин един от своите закони.

харуспици (лат. *haruspices*) Жреци, първоначално етруски, а после римски, които гадаели по вътрешностите на принесените в жертва животни и по-специално по черния дроб, сърцето и белите дробове. Освен това тълкували и всякакви предзнаменования и извършвали пречистване на местата, поразени от мълния.

hasta лат. (*хаста*) Копие, оръжието на хастатите, триариите и велитите.

хастати (лат. *hastati*) Войници от първата редица, въоръжени с *hasta* (копие). Те били най-младите от легиона.

Хеба (лат. *Hebe*) *мит.* Дъщеря на Зевс и Хера, персонификация на младостта. Задачата ѝ била да поднася амброзията на масата на боговете. Станала съпруга на Херакъл, след като той се възнесъл на Олимп.

Хебър (лат. *Hebrus*) *геогр.* Река в Тракия, днес Марица.

Хегезандър (стгр. *Hegesandros*) (II в.пр.Хр) Старогръцки писател от Делфи, автор на сборник анекдоти, използван много от Плутарх и Атеней.

Хегемона **1.** (стгр. *Hegemone*) *мит.* Една от Харитите или Грациите, почитана в Атина. **2.** (стгр. *Hegemon*) (V в.пр.Хр.) *ист.* Старогръцки поет и комедиограф.

хегемония (стгр. *hegemonia*) **1.** При гърците превъзходството на една държава или град-държава над другите. **2.** *юр.* Председателството на съда.

хедуи (лат.*Haedui*) Голямо и силно келтско племе в Галия, което населявало земите на запад от р. Арар, с главен град Бибракта. Били съюзени с римляните, дори били наречени от тях „братя на Републиката". Тяхното съперничество и противоречия с останалите галски племена дали повод на Цезар да се намеси в локалните спорове. Подтикнати обаче от Верцингеторикс да въстанат срещу римляните, Хедуите, заедно с цялата останала територия на Галия, били покорени от Цезар. Император Клавдий им дал римско гражданство (48 г. сл.Хр.).

Хезиод (лат. *Hesiodos*) (VIII–VII в. пр.Хр.) Старогръцки поет, роден в Аскра, Беотия. Бил дребен земевладелец и в поемата си „Дела и дни", първи пример на дидактическа поезия, възхвалява труда, умереността и благоразумието и описва трудния живот на селянина в едно, още изостанало, земеделско общество. Разказва за непрекъснатия упадък на света от златния век, през бронзовия, героическия до желèзния век, в който живее самият поет. Поемата е посветена на брат му Перс и в нея говори за своето родно място, като го описва така: „Студено е през зимата, горещо през лятото, приятно никога". Написал е и поемата „Теогония", в която разказва всички гръцки митове. Приписани са му и други произведения, но авторство им не е сигурно.

Хезиона (стгр. *Hesione*, лат. *Hesiona*) *мит.* Дъщеря на троянския цар Лаомедонт. Понеже трябвало да умилостиви обидените от него Аполон и Посейдон, баща ѝ я завързал за една скала, за да стане храна на морското чудовище. Херакъл я спасил и убил чудовището. Но Лаомедонт не му дал обещаната награда и тогава Херакъл превзел Троя, убил царя и отвел със себе си пленници, сред които и царския син Подаркес. Омъжил Хезиона за Теламон и от този брак се родил син на име Тевкър. После Хезиона откупила брат си, който оттогава се наричал Приам, т.е. „откупеният". Впоследствие, след като станал цар, изпратил сина си Парис да търси Хезиона и това пътуване станало причина за Троянската война.

хейрономия (стгр. *cheironomia*) Древен гръцки танц, при който ръцете (*cheires*) се движели по определени правила.

хейротония (стгр. *cheirotonia*) В Гърция така се наричало вдигането на ръка, когато се гласува (от стгр. *cheires* – „ръка" и *teino* – „протягам").

Хеката (лат. *Hecate*) *мит.* Дъщеря на титаните Перс и Астерия. Била отъждествявана и с Артемида, Персефона и Деметра: всъщност тя била богиня на небето, земята и подземното царство, наречена от римляните *Dea triformis*. Била магьосница и я изобразявали с три глави – на кон, куче и лъв. В нейна чест били извършвани много жертвоприношения, в древни времена и на хора, за плодородие и успех в начинанията. Свещенодействията се извършвали на кръстопътища и затова била наричана и *Trivia*.

Хекатей (стгр. *Hekataios*, лат. *Hecataeus*) (около 550–490 г.пр. Хр.) Старогръцки историк роден в Милет. Тъй като родината му била под властта на персите, се помъчил да убеди сънародниците си да не се присъединяват към другите въстанали йонийски градове, подкрепяни от Атина. Съветите му не били чути и Дарий потушил въстанието с кръв. Тогава Хекатей бил поканен като посланик при сатрапа Артаферн и убедил персите да разрешат на йонийските градове да запазят законите си. Пътешествал дълго и написал интересни исторически произведения за легендарния период на Гърция,

както и един историко-географски пътепис, от който до нас са достигнали малко фрагменти.

хекатомба (стгр. *hekatombe*) Жертвоприношение на сто вола. Впоследствие означавало тържествено жертвоприношение на много животни.

хекатомбеон (стгр. *Hekatombaion*) Първият месец от атическия календар, от средата на юли до средата на август.

хекатонхейри (стгр. *Hekatoncheiroi*, лат. *Centimani*) Гиганти, синове на Уран и Гея. Имали сто ръце и петдесет глави и символизирали големите природни катаклизми, като земетресения, изригвания и наводнения. Най-важните от тях били Бриарей, Кот и Гиес.

Хектор (лат. *Hector*) *мит*. Силен, смел и всяващ страх троянски герой, възпят от Омир в „Илиада". Първороден син на Приам и Хекуба, той се оженил за Андромаха, дъщерята на Еетион, и от нея имал син Астианакс. Стоял начело на Троянската войска, в която се сражавал с гърците, предвождани от Агамемнон. Изправил се с успех срещу най-смелите ахейски воини, като Аякс Теламон, и избил голям брой от тях; нападнал гръцкия лагер и подпалил вражеските кораби. Тъй като Ахил се ядосал на Агамемнон, се оттеглил от войната. Патрокъл, виждайки, че гърците отстъпват пред троянците, облякъл доспехите на Ахил, за да сплаши враговете, и се хвърлил в сражението. Но в бой с Хектор Патрокъл бил убит от троянския герой. Тогава Ахил се върнал на бойното поле, за да отмъсти за приятеля си, и се срещнал с Хектор. Ахил бил по-добрият и успял да прободе с копието си троянеца. Взел доспехите му, но това не му било достатъчно. Привързал трупа му за колесница и го влачил, като обиколил три пъти стените на Троя. Тогава Приам отишъл в гръцкия лагер и със сълзи на очи склонил жестокия Ахил да му даде тялото на Хектор. Троянците го почели с тържествено погребение. По съвета на оракул останките му били отнесени в Тива и там ревностно пазени.

Хекуба (стгр. *Hekube*, лат. *Hecuba*) *мит*. Дъщеря на царя на Тракия Димант, втора съпруга на Приам, царя на Троя. От него имала много деца, между които Хектор, Парис, Хелен и Касандра. По време на прочутата обсада присъствала безсилна на смъртта на почти всичките свои близки. Когато войната свършила, попаднала в ръцете на Одисей като част от военната плячка на царя на Итака. По пътя към Гърция, в Тракийския Херсонес, намерила бездиханното тяло на сина си Полидор (➜), убит от алчния Полиместор. Обзета от желание за отмъщение, ослепила убиеца. Побягнала, преследвана от траките, и по време на бягството била превърната за наказание в кучка. Тогава отчаяна се хвърлила в морето.

Хела (лат. *Helle*) *мит*. Дъщеря на Атамант (➜) и Нефела. Избягала с брат си Фрикс от къщата на баща си на гърба на овена със златното руно, за да се спаси от злата си мащеха Ино. Но когато прелитали над морето, Хела паднала в него и оттогава протокът, свързващ Мраморно с Егейско море, се нарича Хелеспонт.

хелвети (лат. *Helvetii*) Келтско племе, населявало южните части на Германия. По времето на Цезар хелветите, водени от Оргеторикс, се опитали да разширят владенията си към Галия, като увлекли и други племена. Но Цезар ги спрял при Бибракт и ги принудил да се върнат сред планините (58 г.пр.Хр.).

Хелен (лат. *Helenus*) *мит*. Син на Приам и Хекуба. Притежавал пророческа дарба. Когато Елена след смъртта на Парис предпочела Деифоб, той се оттеглил на планината Ида, но бил пленен от Одисей и отведен в гръцкия лагер. Там гърците с молби и заплахи най-накрая го принудили да разкрие, че Троя няма да бъде победена, докато вътре в градските стени се намира Паладион. След превземането на града предали Хелен на Неоптолем като военен трофей. Пророкът спасил сина на Ахил от една ужасна буря и така си спечелил неговата благодарност и симпатия. Неоптолем му отстъпил за жена вдовицата на Хектор Андромаха. След смъртта му Хелен царувал в една част от Епир, която Неоптолем му бил завещал. Той бил единственият от синовете на Приам, който оживял след разрушението на Троя.

Хелен (стгр. *Hellen*) *мит*. Син на Девкалион и Пира, цар на Фтиотида. Родоначалник на елините. Оженил се за нимфата Орсеида, която му родила три деца: Еол, Дор и Ксут, които дали имена на три различни племена: еолийци, дорийци и йонийци (последните взели името на Йон, сина на Ксут), които имали три различни диалекта.

Хелеспонт (лат. *Hellespontus*) *геогр.* Проток между Тракия и Мала Азия, сега Дарданели. Според митологията името му идва от Хела (➜), дъщерята на Атамант.

Хелиади (стгр. *Heliadai*, лат. *Heliades*) *мит*. Дъщери на Хелиос и Климена и сестри на Фаетон. Според легендите били от три до седем, сред тях Лампетия и Фетуза. Смъртта на брат им ги опечалила толкова много, че боговете от състрадание към тях ги превърнали в тополи, а сълзите им в кехлибар.

хелиасти (стгр. *heliastai*) Съдиите на хелиеята, народния съд в Атина, създаден от Солон. Били 6000. Всяка година народът изтеглял по жребий по 600 за всяка триба от гражданите, навършили трийсет години. Били разпределени в десет съдебни съвета, всеки по 500, а останалите хиляда били заместващи.

Хелидонии (стгр. *Chelidonia*) Празник на о. Родос, който водел името си от лястовицата (*chelidon*) и се празнувал през пролетта. Младежите пеели специален химн, *chelidonismos,* и събирали дарове.

Хелиея (стгр. *Heliaia*) ➜ *хелиасти.*

Хеликон (лат. *Helicon*) *геогр*. Прочута планина в Беотия, на границата с Фокида. Според мита тя била любимо място на Аполон и музите, на които била посветена. Там се намирали изворите Аганипа и Хипокрена.

Хелиодор (стгр. *Heliodorus*) **1.** (?–174 г.пр.Хр.) Приближен на царя на Сирия Селевк Филопатор. Според „Книгите на Макавеите" се опитал да открадне съкровището от Храма в Ерусалим, но това оскверняване било спряно с божествена намеса. По-късно бил наказан със смърт от царя Антиох Епифан. **2.** (III или IV в.сл.Хр.) Софист, роден в Сирия, станал епископ в Тесалия. Автор на ро-

ман в десет книги „Етиопска повест“ или „Любовната история на Теаген и Хариклея“.

Хелиос (стгр. *Helios*) *мит.* Гръцки бог на слънцето, син на титана Хиперион и Тея, идентифициран от някои с Феб или Аполон. Предхождан от Еос, водел всеки ден блестящата си колесницата от изток на запад. Бил баща на Еет, Кирка, Пасифая и Фаетон.

hemyciclium лат. (*хемициклиум*) Полукръг. **1.** Амфитеатър, място в гръцкия и римския театър, запазено за зрителите. **2.** Полукръгло кресло, улесняващо разговора между двама души.

Хемон (стгр. *Haimon*, лат. *Haemon*) *мит.* Тивански първенец, влюбен в Антигона ➜. Когато разбрал, че баща ѝ Креонт, царя на Тива, е наредил да я убият, се самоубил до трупа ѝ.

Хена (лат. *Henna*) *геогр.* Древен град в центъра на Сицилия, разположен в красива долина, където според преданието Хадес отвлякъл Персефона.

Хеопс (стгр. *Cheops*) (първата половина на II хилядолетие пр.Хр.) Старогръцкото име на египетския цар от четвъртата династия Хуфу. Построил най-високата от пирамидите. Разказва се, че строежът продължил двадесет години и че в него били ангажирани 100 000 роби. Херодот, който векове по-късно посетил Египет, го описал като тиранин. Изглежда обаче, че бил много уважаван от египтяните.

Хера (стгр. *Hera*) *мит.* Дъщеря на Кронос и Рея, сестра и съпруга на Зевс. Била отгледана от Океан и Тетида. Сватбата ѝ със Зевс била отпразнувана с голяма тържественост. На нея присъствали боговете и хората. Единствено нимфата Хелонея отказала да отиде и дори се присмивала на церемонията. Заради тази ѝ неблагочестива постъпка Хермес я превърнал в костенурка и я наказал с вечно мълчание (в древността костенурката била символ на мълчанието). Хера станала царица на боговете и господарка на небето и земята. От поетите тя била представяна като деспотична и капризна. Преследвала със своята ревност жените, обичани от Зевс, и децата, родени от неговите изневери. Чести били кавгите на Хера по този повод с величествения ѝ съпруг. Изключително ожесточение проявила спрямо Херакъл, плод на любовта на Зевс с Алкмена (➜). Нейното озлобление срещу Парис след известния епизод със златната ябълка я направило безжалостна противничка на троянците, на Приам и на цялото царско семейство, причинявайки им безкрайни нещастия и скръб. Покровителствала брака и непокварените съпруги. Кремът, макът и розенът били любимите ѝ цветя, а животните, посветени на богинята, били соколът, паунът и гъската. Изключително силен бил култът към Хера в Аргос, Самос, Микена, Спарта и Коринт. Всеки първи ден на месеца ѝ принасяли в жертва едно агне и една свиня. Никога обаче не ѝ принасяли в жертва крава, защото, когато боговете във войната с гигантите избягали в Египет, Хера приела образа на това животно. В Рим била почитана като Юнона и чествана на Капитолия. Прочутите му гъски били посветени на нея. Когато консулите встъпвали в длъжност, извършвали в нейна чест тържествени жертвоприношения. Били ѝ

посветени празниците *Caprotinae nonae*, на 7 юли. Помагала при ражданията и в тази си роля била наричана *Луцина*.

Хераклея (стгр. *Herakleia*, лат. *Heraclea*) *геогр.* Име на антични градове, свързани по някакъв начин с мита за Херакъл. **1.** Град във Витиния на Евксинския понт, наречен още Понтийска Хераклея. Основан бил в VI в.пр.Хр. от колонисти от Мегара и бил голяма морска сила. **2.** Град в Тесалия, близо до Термопилите, наречен още Трахин. **3.** Град в Лукания на Йонийско море, където Пир разгромил римляните в 280 г.пр.Хр. **4.** Град в Сицилия, близо до Агригент, гръцка колония. Първо бил наречен Миноя, понеже се смятало, че е основан от Минос, когато последвал Дедал в Сицилия. Бил разрушен от картагенците.

Хераклид (стгр. *Herakleides*, лат. *Heraclides*) (IV в.пр.Хр.) Старогръцки философ, роден в Понтийска Хераклея, ученик на Спевзип и Аристотел. Живял до дълбока старост. Бил и прочут астроном и може би първият, който предусетил, че земята се движи около слънцето. Искал да накара хората да повярват, че в деня на смъртта си е приет на небето и за да направи нещата по-достоверни, помолил един приятел да постави в леглото му змия. Но влечугото, изплашено от врявата на посетителите, избягало от постелята, преди философът да издъхне.

Хераклиди (стгр. *Herakleidai*, лат. *Heraclides*) *мит.* Така били наречени потомците на Херакъл. Умирайки, героят провъзгласил за свой наследник сина си Хил, роден от Деянира. Разрешил му да се ожени за Иола. Пожелал също да възстанови правата си в Пелопонес, откъдето Евристей, продължаващ да преследва всички потомци на героя, ги бил изгонил. Хераклидите многократно подновявали безуспешно опитите си да превземат Пелопонес. Най-накрая Темен, Кресфонт и Аристодем, синовете на Аристомах, на свой ред внук на Хил, успели начело на дорийците да нахлуят в тази област и да си поделят територията ѝ. Така древните обяснявали дорийското нашествие в Пелопонес, което трябва да е станало около един век след Троянската война.

Хераклит (стгр. *Herakleitos*, лат. *Heraclitus*) (около 550–480 г.пр. Хр.) Старогръцки философ, роден в Ефес. Произхождал от жреческо семейство. Отказал се от правото си на наследство и от всякаква обществена длъжност и се оттеглил в планините, за да се отдаде на размишленията си в усамотение, като се хранел само с билки и корени. Говорело се, че персийският цар Дарий го поканил да му стане учител, но Хераклит отказал. На шейсет години се оставил да умре от глад. От неговия трактат „За природата“ са останали само малко фрагменти, в които изразява философските си идеи с един енигматичен и трудноразбираем език. Поради това го наричали „тъмния философ“. Този негов стил може да се обясни с жреческото обкръжение, в което израснал, и с интереса му към ритуалите на мистериите. Той твърдял, че реалността е ставане, в което всичко се променя и нищо не остава същото, въпреки привидността; че всичко се управлява от един вечен и рационален закон, наречен от него *logos*, който опре-

деля реда на нещата и се стреми да обедини противоположните сили. Този *logos* управлявал всичко чрез редуването на деня и нощта, на светлината и тъмнината, на зимата и пролетта, на лятото и есента. Основните цикли на природата се определяли от три елемента: огън, вода, земя, чиито промени рефлектирали върху повтарящите се цикли на живота, съня, смъртта. Това непрекъснато ставане на реалността Хераклит е обобщил в прочутата фраза *panta rei*, „всичко тече".

Хереа, Касий (лат. *Chaerea, Cassius*) (I в.пр.Хр.) Началникът на преторанците, който убил Калигула (41 г.пр.Хр.). Император Клавдий го осъдил на смърт.

Херений, Понтий (лат. *Herennius, Pontius*) (IVв.пр.Хр.) Водач на самнитите. В един тесен проход в Самниум (наречен после *furculae Caudinae*), близо до града Каудиум, изненадал римляните, предвождани от консулите Ветурий Калвин и Постумий. Нанесъл им съкрушително поражение (321 г. пр.Хр.) и накарал победените да минат под ярема.

Херкулан (лат. *Herculaneum*) *геогр.* Град в Кампания, в подножието на Везувий. След като бил сполетян от

Херакъл (стгр. *Herakles*) мит. Най-големият гръцки герой, син на Зевс и Алкмена (➜), роден в Тива. Зевс бил обещал на Алкмена, че първият от потомците на Персей, който ще се роди, ще властва над целия негов род. Но Хера, от завист към Алкмена, направила така, че пръв се родил друг потомък на Персей, Евристей. След това Алкмена родила Херакъл, син на Зевс, и Ификъл, син на Амфитрион. Хера, заслепена от омраза и ревност, изпратила две змии да убият децата в люлката. Но Херакъл, макар и съвсем малък, бил надарен с невероятна сила и успял да разкъса змиите с ръчичките си. Бъдещият герой бил отгледан от Амфитрион като собствен син и получил подходящото за един първенец образование. Лин, братът на Орфей, го учил на музика, Евмолп да пее, Еврит да стреля с лък, а кентавърът Хирон го запознал с науките. Момчето растяло не само силно, но и буйно и раздразнително и един ден убило с лирата си учителя си Лин, защото го порицал. Амфитрион, изплашен от склонността му към насилие, го изпратил да пасе стадата на планината Китерон. Там Херакъл убил един лъв, от кожата на който си направил дреха. Веднъж героят стоял на кръстопът, разколебан по кой път да тръгне, когато пред него застанали две жени. Едната от тях, Мекушавостта, му посочила пътя, който водел към удоволствието, а другата, Добродетелта, пътя, който щял да му донесе саможертви и трудности, но щял да го отведе до славата. Херакъл, без да се замисли, избрал втория път. По това време Тива била принудена да плаща данък от 100 крави на Ергин (➜). Херакъл, който отивал към Тива, нападнал и осакатил робите, пратени от царя да съберат данъка, и освободил страната от този тормоз. Креонт, царят на Тива, от благодарност го приел в двореца си и му дал за жена дъщеря си Мегара. Но според желанието на Зевс Херакъл трябвало да бъде подчинен на родения преди него брат Евристей. Когато той разбрал за властта и славата, спечелени от неговия съперник, му наредил веднага да отиде в Микена, за да му помага. Херакъл отказал да се подчини и Хера, за да го накаже, го подлудила до такава степен, че героят убил несъзнателно жена си Мегара и децата си.

След като оздравял, Херакъл отишъл при оракула в Делфи, за да се посъветва как да изкупи жестокото престъпление. Оракулът му отговорил, че трябва да отиде в Тиринт и да изпълни всичко, което му нареди Евристей. Той му възложил опасни и почти неизпълними задачи, известни като *дванайсетте подвига*. **I.** Трябвало да излезе насреща на свирепия лъв, който живеел в немейската гора и опустошавал Арголида. Херакъл го убил, използвайки само силата на ръцете си, одрал кожата му и я носел като дреха. **II.** Евристей му наредил да убие лернейската хидра, чудовище с девет глави. Херакъл ги откъснал една по една с боздугана си, но те веднага пораствали отново. Тогава героят започнал да обгаря шиите на падналите глави и така убил чудовището. После разпрал корема му и потопил стрелите си в отровната му кръв, така че те станали смъртоносни. **III.** Трябвало да улови една кошута със златни рога и медни копита. Преследването на бързото животно продължило цяла година. Най-накрая успял да улови кошутата в капан, но после трябвало да умилостивява Артемида, защото тя била посветена на нея. **IV.** После се заел да улови прочутия свиреп глиган от планината Еримант. Успял да го хване жив, като го гонил до върха и го вкарал в дълбокия сняг. При изпълнението на тази задача Херакъл бил нападнат от кентаврите и в объркването, което последвало, неволно ранил с отровните си стрели кентавъра Хирон и му причинил смъртта. **V.** За един ден трябвало да почисти Авгиевите обори, където с години се били натрупвали нечистотиите на три хиляди бика. Херакъл успял, като отклонил реките Алфей и Пеней. **VI.** Убил със стрелите си стимфалийските птици, които се хранели с човешко месо. **VII.** Евристей му възложил да хване и укроти един побеснял бик, който върлувал на остров Крит. **VIII.** Хванал конете на цар Диомед, които той хранел с човешко месо. Херакъл убил царя и го дал на конете му да го изядат. **IX.** Успял да вземе пояса на Хиполита (➜), царицата на амазонките. **X.** Отвлякъл кравите на Герион, царя на остров Гадес, и убил гиганта Как, който му ги откраднал, докато спял. После Херакъл закарал животните при Евристей в Аргос. **XI.** Трябвало да отиде на запад, за да открадне трите златни ябълки от градината на Хесперидите. Те били пазени от дракона Ладон и се наложило Херакъл да го убие. **XII.** Най-тежкият му подвиг бил слизането в подземния свят, за да върже и изведе страшното триглаво куче Цербер. След като го занесъл на Евристей, го върнал пак в царството на мъртвите. При слизането си в Ереб Херкулес получил разрешение от Хадес да освободи Тезей. Тези дванайсет подвига се интерпретират от някои като алегория на земеделския труд през дванайсетте месеца на годината.

Освен тези подвизи Херакъл извършил и други легендарни дела. Освободил прикования Прометей, разделил планините Абила и Калпа на Гибралтарския пролив и така създал прочутите Херкулесови стълбове (от Херкулес, латинското име на Херакъл). Освободил Хезиона, като убил морското чудовище, което я заплашвало. После убил и баща ѝ, царя на Троя Лаомедонт

(➜), който не бил платил уговореното възнаграждение. Пожелал да се ожени за Иола, дъщерята на Еврит, но той не му я дал. Тогава Херакъл в нов пристъп на бяс убил Ифит, единствения от синовете на Еврит (➜), който бил благоразположен към него. За да изкупи това ново престъпление се допитал до делфийския оракул и му било наредено да служи три години като роб на царицата на Лидия Омфала (➜). Там той успял да освободи страната от разбойниците и царицата, възхитена от него, му върнала свободата и се омъжила за него. Но Херакъл се върнал в Пелопонес и възстановил на трона на Спарта Тиндар. После се влюбил в Деянира, дъщерята на етолийския цар Ойней. Но младоженците били принудени да напуснат Калидон, защото Херакъл неволно убил един човек. По време на бягството двамата трябвало да пресекат придошлата река Евен. Кентавърът Нес, който предложил да им помогне, всъщност се опитал да похити Деянира и Херакъл го убил с една от смъртоносните си стрели. Но кентавърът, преди да умре, потопил туниката си в отровената си кръв и я подарил на младоженката. Казал ѝ, че дрехата има специална сила, която ще ѝ помогне да задържи любовта на съпруга си, и Деянира му повярвала. Херакъл обявил война на Еврит, който в миналото му бил отказал ръката на Иола, и след като го убил, взел дъщеря му като пленница. Тогава съпругата му, обзета от ревност, помолила Херакъл да облече фаталната туника. Херакъл удовлетворил желанието ѝ, но туниката, напоена с отровната кръв, се залепила за кожата му и героят не успял да се освободи от убийствената дреха. Неспособен да понесе жестоките страдания, той се изкачил на планината Ета, където издигнал клада. Приятелят му Филоктет я подпалил, и Херакъл се хвърлил в нея. Зевс обаче изпитал състрадание към героя и слязъл с гръм и мълния да го вземе и отведе на Олимп, където станал безсмъртен и се оженил за Хеба. Римляните отъждествяват Херакъл с Херкулес, едно добродетелно божество, на което били посветени много храмове. Херкулес подпомагал земеделците и полските работи. Римляните отнасят появата на Херкулес в Италия към времето на Евандър, когато героят, връщайки се от десетия си подвиг след отвличането на кравите на Герион, срещнал на Палатинския хълм царя на латините.

земетресение в 63 г. сл.Хр., бил разрушен напълно от страхотното изригване на вулкана през 79 г.сл. Хр., при което загинали почти всички негови жители и което погребало и града Помпей. При археологическите разкопки, извършвани от XVIII до XX век, били извадени на бял свят къщи и обществени постройки, намерени били ценни ръкописи и произведения на изкуството: статуи от бронз и скъп мрамор, стенописи и папируси.

Херкулес (лат. *Hercules*) ➜ *Херакъл.*

Херкулесови стълбове (стгр. *Herakleiai Stelai*, лат. *Columnae Herculis*) Име, дадено на протока, ограден от планините Абила в Африка и Калпа в Испания, който свързва Средиземно море с Атлантическия океан. Това място било смятано за крайната точка на Запада. Според легендата Херакъл разделил двете планини и така създал пътя, който е настоящият проток Гибралтар.

херма (лат. *herma* или *hermes* от стгр. *Hermes*) Бюст на Хермес, поставен върху пиедестал. Впоследствие тази дума означавала бюст на човек, поставен върху пиластър.

Хермафродит (лат. *Hermaphroditus*) *мит.* Син на Хермес и Афродита. Бил отгледан на планината Ида от наядите. На петнайсет години отишъл в Кария, където се изкъпал в извора Салмакид. Изворната нимфа Салмакида се влюбила в него и го прегърнала силно, като поискала от боговете да направят от тях двамата едно тяло. Боговете удовлетворили молбата ѝ

ХЕРМЕС (стгр. *Hermes*) мит. Гръцко божество, отъждествявано от римляните с Меркурий. Син на Зевс и Мая, най-красивата от Плеядите. Родил се в една пещера на планината Килене, най-високата в Пелопонес, и затова имал прякор Килениец. Още новороден, той сам си свалил пелените и излязъл от пещерата. Срещнал една костенурка, свалил ѝ бронята и откъм вдлъбнатата страна опънал седем корди, създавайки така лира с много нежен звук. После се отправил в Тесалия, където Аполон пазел мандрите на боговете, и откраднал петдесет глави добитък. Съобразителният Хермес водел кравите за опашките, като ги карал да вървят назад, за да не го издадат следите от копитата. Когато пристигнал в Елида, ги скрил в една дълбока пещера. След това се върнал в пещерата, където се родил, поставил си отново пелените и се престорил, че спи спокойно в люлката. Но Аполон разбрал, че той е виновникът за кражбата, и го заплашил с наказание. Тогава Хермес му засвирил на лирата и прекрасната музика пленила бога. За да получи инструмента, оставил на Хермес петдесетте крави и освен това му подарил вълшебен жезъл, *кадуцей-* (➜), около който после били сплетени две златни змии.

Хермес бил бърз като вятъра и затова Зевс го направил вестител на боговете. Натоварил го с много важни задачи, една от които била да освободи Арес, затворник на Отос и Ефиалт (➜). Бил и бог на сънищата и приспивал смъртните, като ги докосвал с вълшебния си жезъл. Като херолд на боговете, той придружавал сенките на умрелите в Ереб и затова бил наречен *Psychopompos*, което на старогръцки означава „съпровождач на душите“. Бил красноречив и имал дарбата да убеждава. Тези му качества заедно с липсата на скрупули карали хората да го смятат за бог на търговията, сделките и печалбата. Освен това неговата ловкост, проявена още в пелените, го направила закрилник на измамниците и крадците. Заради изобретателността си Хермес бил смятан за откривател на музиката, астрономията, мерките и теглилките. Покровителствал пътуващите и сигурността на пътищата, тъй като, за да изпълнява многобройните си задачи, бил непрекъснато в движение. Затова на най-опасните места или там, където пътят се раздвоявал, в негова чест била издигана херма (➜). Богът бил изобразяван със златни крилати сандали, с пътническа шапка-шлем, наречена петаз, и в ръката с вълшебния жезъл *кадуцей*.

За римляните Меркурий бил преди всичко бог на търговията и името му идва от думата *merx* (стока) и от *mercor* (купувам). В чест на Меркурий в Рим основали търговска колегия, чиито членове се наричали меркуриали (*mercuriales*).

и двете тела се слели в едно, като запазили белезите и на двата пола. На свой ред Хермафродит пожелал всеки, който се къпе в този извор, да го сполети същата участ.

Хермесианакт (лат. *Hermesianax*) (III в.пр.Хр.) Старогръцки елегически поет, роден в Колофон. От неговите три книги елегии до нас са достигнали само фрагменти. Те били посветени на *Леонтион*, жената, обичана и възпята от него освен заради красотата ѝ и заради нейната култура.

Херминий (лат. *Herminius*) **1.** *мит.* Троянец, убит от рутулите по време на войната между Турн и Еней. **2.** *ист.* Херминий Аквилин, Тит (*Aquilinus, T.*) (VI в.пр.Хр.) Римски войник, който смело защитавал моста Сублиций редом с Хораций Коклес, за да попречи на войската на Порсена да премине. Сражавал се и в битката при езерото Регил. Там победил и убил Мамилий Октавий, зет на Тарквиний Горди, който се опитал да върне на трона тъста си. В ожесточеното сражение загубил живота си и Херминий.

Хермиона (лат. *Hermione*) *мит.* Дъщеря на Менелай и Елена. Била обещала на Орест да му стане съпруга, но баща ѝ пренебрегнал нейното желание и след падането на Троя я накарал да се омъжи за Неоптолем, сина на Ахил. Девойката обаче, влюбена в братовчед си Орест, го накарала да я отвлече и да убие Неоптолем. Според други източници Хермиона била тласната не толкова от любов към братовчед си, колкото от ревност заради Андромаха, робиня, която съжителствала с Неоптолем. След това престъпление младата жена се омъжила за Орест и царувала в Спарта. От нея и Орест се родил Тисамен, който разделил царството с доведения си брат Пентил, син на Еригона (➜).

Хермип (лат. *Hermippus*) **1.** (V в. пр.Хр.) Атински поет на атическата комедия, син на Лизид. Обвинил в неблагочестие Аспазия, любовницата на Перикъл, на когото бил голям противник. Смята се, че е написал четирийсет комедии, от които са останали малко фрагменти. **2.** (III в.пр.Хр.) Старогръцки филолог, роден в Смирна, автор на многобройни биографии на известни личности.

Хермоген (лат. *Hermogenes*) **1.** (II в. пр.Хр.) Старогръцки архитект, въвел йонийския стил. **2.** (II в.сл.Хр.) Старогръцки софист и писател от Тарс. На петнайсет години преподавал красноречие в Рим, а на петдесет и една след заболяване загубил паметта и говора си. За него казвали *Hermogenes in pueritia senex et in senectute puer*, което означава: „Хермоген като дете беше възрастен, а като възрастен беше дете“. **3.** (II в.сл.Хр.) Старогръцки философ от африкански произход, смятан за еретик, защото се стремял да съчетае стоическата философия с християнската доктрина.

Хермодор (лат. *Hermodoros*) (V в. пр.Хр.) Старогръцки философ, роден в Ефес. Бил приятел на Хераклит. След като бил изгонен от града си, отишъл в Рим, където вероятно работил с комисията на децемвирите за съставянето на закона на Дванайсетте таблици.

Хермократ (лат. *Hermocrates*) (V в. пр.Хр.) Политик и военачалник от Сиракуза, предводител на партията на аристократите. Спечелил важна победа над атиняните, водени от Никий (415 г.пр.Хр.). Прогонен от родния си град, бил убит няколко години по-късно при опит да влезе отново в него.

херници (лат. *Hernici*) Племе в Лациум, вероятно със сабински произход, разположено на юг от Рим до реката Лирис. Най-големите им селища били *Анагния* (сега Анани) и *Ферентинум* (сега Ферентино). Дълго време се съпротивлявали срещу Рим, но в 306 г.пр.Хр. били подчинени.

Херо (лат. *Hero*) *мит.* Жрица на Афродита, която живеела в тракийския град Сестос, на брега на Хелеспонт. Влюбила се щастливо в младежа Леандър (➜), който живеел на отсрещния бряг в Абидос. За да я види, той всяка вечер преплувал Хелеспонт. Една нощ при разразилата се буря младежът се удавил. Когато Херо видяла трупа му на брега на Сестос, се самоубила от скръб, като се хвърлила в морето.

Херод Атик (лат. *Herodes Atticus*) (II в.сл.Хр.) Старогръцки ретор и политик, роден в Маратон. Императорите Адриан и Антоний Пий му възлагали отговорни задачи. Бил и учител на Марк Аврелий. В 143 г. станал консул. Като голям представител на атическата култура, той използвал огромните си богатства, за да възстанови много гръцки градове.

Херодас или **Херондас** (стгр. *Herodas*) (III в.пр.Хр.) Старогръцки поет, роден на остров Кос, автор на *мимиямби*, т.е. на мимове в стихове, в размера холиямб („куц ямб“). В тях описва живи картини от всекидневния живот.

Херодиан (лат. *Herodianus*) (II–III в. сл.Хр.) Старогръцки историк, роден в Александрия, автор на римска история, която започва след смъртта на Марк Аврелий и стига до Гордиан III.

Херодиан Елий (лат. *Herodianus Aelius*) (II в.сл.Хр.) Старогръцки граматик, роден в Александрия. После живял в Рим, където се радвал на благоразположението на императора Марк Аврелий. Син на граматика Аполоний Дискол, той продължил работата на своя баща в систематизирането на граматиката.

Херодот (лат. *Herodotus*) (484–424 г.пр.Хр.) Старогръцки историк, роден в Халикарнас, наречен „баща на историята“. По политически причини му се наложило да пътува много в Европа, Азия и Африка. Това му дало възможност да събере изобилен материал за своята история, в която разказва за Гръко-персийските войни. Александрийските филолози разделили по-късно произведението му на девет книги, всяка от които озаглавили с името на една от музите. Разказът му обхваща събитията между VI и V в.пр.Хр.и показва освен историческа осведоменост, и големи познания в областта на географията. Неговите „Истории“, макар и лишени от сериозен критически анализ, са все пак един важен исторически извор за изучаване на този период. Освен това те съдържат ценна информация за религията, обичаите и институциите. Херодот въвел в своите „Истории“ и епизоди, на които той самият не вярвал, но които му служели, за да обогати и направи по-нтересно изложението на фактите. Стилът му е лек, приятен и завладяващ.

Херон (стгр. *Heron*) (I в.пр.Хр.) Старогръцки физик и математик,

роден в Александрия, известен със своите механични уреди като сифони, клепсидри и др., задвижвани от вятъра или водата.

Херонея (стгр. *Chaironeia*, лат. *Chaeronea*) *геогр.* и *истор.* Град в Беотия, в долината на Кефиз, където Филип Македонски победил атиняните през 338 г.пр.Хр. Още една известна битка станала при Херонея през 86 г.пр.Хр., в която Сула победил Архелай, пълководец на Митридат VI Понтийски.

Херондас ➜ *Херодас.*

Херострат (лат. *Herostratus*) (IV в. пр.Хр.) Жител на Ефес, който с единствената цел да се прочуе подпалил храма на Артемида. Това станало на 21 юли 356 г.пр.Хр., в същата нощ, в която се родил Александър Велики. Херострат бил осъден на смърт от жителите на Ефес.

Херофил (лат. *Herophilus*) (IV в. пр.Хр.) Старогръцки лекар, найзначимият от александрийската епоха. Роден в Калхедон, по-късно се установил в Атина. Смята се за основател на емпирическата школа и бил първият, който извършвал аутопсии. Пак той пръв посочил мозъка за седалище на нервните центрове и на интелекта.

Херофила (лат. *Herophile*) *мит.* Жрица на Аполон и първата Сибила, затова и надарена с гадателски способности. Била предсказала разрушаването на Троя и края на царството на Приам по вина на Елена.

Херса (стгр. *Herse*, лат. *Hersa*) *мит.* Дъщеря на царя на Атина Кекропс, любима на Хермес, от когото родила син Кефал. Тя била почитана като богиня на росата. Хермес разкрил любовта си към Херса на Аглавра, сестрата на момичето, като се надявал тя да му помогне. Но Атина подбудила сляпа завист в сърцето на жената, която до такава степен се противопоставила на тази любов, че засегнала Хермес и той я превърнал в каменна статуя. Друга легенда разказва, че Атина поверила на Херса, Аглавра и Пандроза една кутия, в която бил скрит малкият Ерехтей, и им забранила да я отварят. Херса и Аглавра обаче не удържали на любопитството и Атина ги наказала с лудост (➜ *Ерехтей* и *Аглавра*). В чест на Херса в Атина през юни се чествали празници, наречени *Херсефории.* Тогава в нощта на пълнолунието момичетата от знатните семейства минавали в шествие, облечени в бели дрехи, и събирали росата от полетата.

Херсилия (лат. *Hersilia*) *мит.* Дъщеря на Таций. Според легендата след отвличането на сабинянките станала съпруга на Ромул. Юнона ѝ дарила безсмъртие и била почитана като Хора.

Херсонес, Таврийски (лат. *Chersonesus* или *Cherronesus Taurica*) *геогр.* Древното име на полуостров Крим. Населяван от скитски номадски племена, той бил колонизиран от гърците през VII в.пр.Хр., които му дали това име (*chersonesus* означава „полуостров“). От 438 г.пр. Хр. регионът бил подчинен първо от траките и впоследствие преминал под управлението на Митридат VI Понтийски.

Херсонес, Тракийски (лат. *Chersonesus* или *Cherronesus Thracia*) *геогр.* Древното име на полуостров Галиполи, на северния бряг на Хелеспонта. Бил колонизиран от йонийците и еолийците през VII в.

пр.Хр. След това бил подчинен на Атина до битката при Херонея (338 г.пр.Хр.), когато станал персийски. После бил завладян от Митридат и накрая от Марк Випсаний Агрипа. След битката при Акциум той усмирил Понта, реорганизирал източните провинции и разпределил земите на ветераните.

херусци (лат. *Cherusci*) Германско племе, населявало земите между Елба и Везер. През 9 г.сл.Хр., начело с предводителя си Арминий, въстанали срещу Рим и победили войската на Публий Квинтилий Вар в Тевтобургската гора. Няколко години по-късно обаче били подчинени от Германик.

херули (лат. *Heruli*) Племе с германски произход, обитавало земите в Северна Европа. Херулите нахлули в Западната римска империя под предводителството на Одоакър. В 476 г.сл.Хр. той свалил императора Ромул Августул и сложил край на Западната империя.

Херциния (лат. *Hercynia silva* или само *Hercynia*) *геогр.* Гористи планини в Германия, от изворите на Дунав до Карпатите.

Хеспер (лат. *Hesperus*) *мит.* Син на Япет и брат на Атлант. Пристрастен към астрологията, той се изкачил на планината Атон и повече не се върнал. Смятало се, че е грабнат на небето и в негова чест нарекли Вечерницата *Хеспер* (звездата Венера). Същата звезда била наричана *Фосфор* или *Луцифер*, когато предшествала изгрева (Зорница).

Хеспериди (лат. *Hesperides*) *мит.* Нимфи, дъщери на Атлант или Хеспер. Живеели в западния край на света и там, в една градина, заедно с дракона Ладон пазели златните ябълки. Тези ябълки били подарени от Гея на Хера за сватбата ѝ със Зевс. Станали притежание на Херакъл при извършване на един от дванайсетте му подвига.

Хесперия (лат. *Hesperia*) **1.** *мит.* Една от нимфите Хесперидия. **2.** *геогр.* „Западна страна“: за гърците това била Италия, а за римляните Испания.

Хестия (стгр. *Hestia*) *мит.* Дъщеря на Кронос и Рея, богиня на домашното огнище, пазителка на непорочността и девствеността. Според легендата Еней въвел култа ѝ в Италия, където била почитана като Веста (➜).

хетери (стгр. *hetairai*) В Гърция куртизанки, обикновено жени с богата култура. Някои от тях станали известни като Аспазия, Фрина, Таис и др.

хетерия (стгр. *hetaireia*) В Атина политическо сдружение с олигархичен характер. През V и IV в.пр. Хр. то представлявало политически клуб, обикновено таен, и неговата функция била да осигурява за членовете си взаимна помощ за заемане на политически длъжности. Тази групировка пречела на демокрацията и предшествала появата на Трийсетте тирани.

Хефестион (стгр. *Hephaistion*) (?–324 г.пр.Хр.) Македонски пълководец, приятел и любимец на Александър Велики. Той го придружавал в походите му в Азия. За да покаже дълбочината на приятелството, което го свързвало с Хефестион, великият македонски цар твърдял, че ако другият негов пълководец Кратер е приятел на царя, Хефестион е приятел на Александър. Умрял в Екбатана от пре-

Хефест (стгр. *Hephaistos*) мит. Син на Зевс и Хера, бог на огъня. Според една легенда се родил сакат и толкова грозен, че майка му, още щом го видяла, го хвърлила от Олимп. Малкият бог паднал в морето, където го поели нереидата Тетида и океанидата Евринома и го отгледали с много любов в една подводна пещера. Според друга версия Зевс го изритал от Олимп, след като Хефест се опитал да освободи майка си. Зевс я бил завързал със златна верига, за да я накаже за нахалството ѝ. Падането на Хефест в небесното пространство продължило повече от един ден и най-накрая той се приземил на остров Лемнос, като се осакатил при удара в земята. Бил приет дружелюбно от жителите на острова, научил се да обработва металите и си построил една ковачница, като използвал огъня на вулкана на Лемнос. Там останал девет години и изработил прекрасни гердани, шноли, пръстени, гривни и всякакви други предмети от желязо, мед, сребро и злато. Все пак в него горяло желанието да се върне на Олимп при другите богове. За да може да осъществи мечтата си, измислил хитър план. Изработил великолепен златен трон с фини гравюри и го изпратил като дар на майка си Хера. Богинята се възхитила на шедьовъра и веднага пожелала да седне на него, но щом направила това, усетила, че я сграбчват две здрави железни ръце, които не ѝ позволявали да стане. Нито нейните опити, нито тези на другите богове успели да ѝ помогнат. Тогава повикали Хефест, който приел да ѝ върне свободата, при условие че в замяна му бъде разрешено да остане на Олимп и да получи за жена Афродита. На Олимп той продължил дейността си на ковач и изработил златни ризници за Херакъл и Диомед, пълно въоръжение и гравиран щит за Ахил. По нареждане на Зевс дал форма и живот на Пандора (➜). Не се задоволявал да кове металите само на Олимп, направил си работилници и на земята, навсякъде, където имало вулкани. Една от тези ковачници се намирала на Етна. Там на Хефест помагали циклопите и там той ковял мълниите на Зевс. Когато Афродита му изневерила с Арес, Хефест изработил една метална мрежа, в която омотал двамата в любовната им прегръдка и ги оставил така за присмех на другите богове.

Римляните го наричали Вулкан и неговият култ се чествал във Вулканал, място в Рим, близо до което се свиквали комициите. То представлявало нещо като огромно огнище, символизиращо огнището на Рим. В негова чест всяка година на 23 август се организирал празникът Вулканалии.

яждане и препиване. Мъката на Александър била толкова голяма, че му осигурил погребение, подобаващо за един цар. Освен това обвинил в немарливост лекаря, който го лекувал, и накарал да го разпънат на кръст с нечовешка жестокост.

хиади (лат. *Hyades*) *мит.* Дъщери на Атлант и на Етра или на Плейона, сестри на Плеядите и на Хиант. Когато той загинал, разкъсан от зверовете, плакали, докато умрели. Били превърнати в звезди и поставени в съзвездието Телец. Името им на старогръцки означава „дъждовни" и действително, когато изгреят, започва дъждовният период. По тази причина били смятани и за нимфи, които хранят природата. Имената им варирали според легендите: Фезила, Коронида, Клея, Фео и Евдора. Според някои Плеяди били и Адаста, Алтея или Амалтея, Амброзия и Диона.

Хиант (лат. *Hyas*) *мит.* Брат на хиадите и много добър ловец. Умрял, разкъсан от зверовете.

Хиацинт (лат. *Hyacinthus*) *мит.* Много красив спартански младеж, син на Амикла и Диомед, обичан от Аполон, който се грижел за неговото образование. Обичал го и Зефир, но изпитвал ревност, понеже момчето открито показвало предпочитанията си към бога. Един ден, докато Аполон се състезавал с любимеца си в хвърлянето на диск, Зефир за отмъщение отклонил с духането си диска, който силно ударил Хиацинт в слепоочието и той паднал мъртъв на земята. Аполон превърнал кръвта, изтичаща от раната му, в цвете със същото име.

hiberna лат. (*хиберна*) Така се наричал зимният лагер на римската войска.

Хиберния (лат. *Hibernia*) *геогр.* Днешна Ирландия. Най-известният град бил *Еблана* (сега Дъблин). Била превзета между 400 и 350 г. пр.Хр. от келтски племена, които наложили езика и цивилизацията си. Римляните имали сведения за нея, но никога не я превзели.

Хигин, Гай Юлий (лат. *Hyginus, Gaius Iulius*) (I в.сл.Хр.) Римски прозаик, роден в Испания, освободен роб на Август, който го назначил за управител на Палатинската библиотека. Бил близък приятел на Овидий. Написал много произведения с различна тематика, но били загубени. От него са останали само „Митове" (*Fabulae*) и едно съчинение по астрономия. По всяка вероятност обаче техният автор е друг Хигин, за когото не се знае нищо.

Хигия (стгр. *Hygieia*, лат. *Hygia*) Дъщеря на Асклепий, богиня на здравето, много почитана в античността. На статуите била изобразявана забулена или като красива девойка, която държи в едната си ръка змия, а в другата чаша, от която тя пие. Перикъл ѝ издигнал великолепен храм в Атина. Римляните я отъждествявали с богинята Салус.

хидра (лат. *Hydra*) *мит.* Чудовище с девет, а според някои с петдесет глави, което опустошавало земите около езерото Лерна в Пелопонес. Била родена от връзката на Ехидна с Тифон. Щом като една от главите на хидрата била отрязвана, ѝ порасвали нови две. Херакъл (➜) успял да унищожи чудовището с помощта на своя верен другар и кочияш Иолай. Той с горяща главня изгарял раните на отрязаните глави, непозволявайки така да порастнат нови.

Хидрофории (стгр. *Hydrophoria*) Празници в Атина в памет на жертвите от потопа, станал във века на Девкалион. Името им идва от гръцките думи *hydor* и *phero*, „нося вода". Чествали се през месец антестерион (февруари/март).

Хидрунтум или **Хидрус** (лат. *Hydruntum* или *Hydrus*) Град в древна Калабрия, днес Отранто, известен с голямото си и удобно пристанище. Пир, а после и Марк Теренций Варон проектирали мост, чрез който да го свържат с близката Гърция.

Хиемпсал (лат. *Hiempsal*) (?–117 г. пр.Хр.) Племенник на Масиниса и

син на Миципса, царя на Нумидия. След неговата смърт наследил царството заедно с брат си Адхербал и братовчед си Югурта. Югурта го лишил от власт и го убил.

хиерокерикс (лат. *hierokeryx*) Известяващият свещенодействията по време на Елевзинските мистерии.

хиеромнемон (лат. *hieromnemon*) Пратеник, посланик на градовете, влизащи в съюза на амфиктионите. Всеки град изпращал един хиеромнемон и трима депутати, за да съблюдават интересите му в съюза.

хиерофант (лат. *hierophantes*) Върховният жрец на Елевзинските мистерии. Хиерофантите принадлежали към фамилията на Евмолпидите.

Хил (лат. *Hyllus*) *мит.* Син на Херакъл и Деянира, един от Хераклидите (➔). След смъртта на баща си се оженил за Иола (➔). От него води началото си дорийското племе хилеи.

Хилас (лат. *Hylas*) *мит.* Много красив младеж, син на Херакъл и нимфата Менодика или на Тейодамант, царя на дриопите, или на Кейк. Херакъл го взел със себе си на кораба Арго в похода на аргонавтите. Когато слезли на азиатския бряг, за да налеят вода, и изпратили Хилас на извора, нимфите, поразени от красотата му, го отвлекли. Херакъл бил отчаян от изчезването на любимия младеж и не продължил с аргонавтите, а останал да го търси в Мизия. В чест на Хилас жителите на Мизия организирали празници.

хилеи (стгр. *Hyleis*) Едно от трите дорийски племена. ➔ *Айгимий, Хил.*

Хилон (стгр.*Cheilon*, лат. *Chilo*) (VI в.пр.Хр.) Спартански законодател, считан за автор на важни конституционни реформи, като увеличаване властта на колегията на ефорите (➔). Според легендата бил един от седемте мъдреци на Гърция.

Хименей (стгр. *Hymenaios*, лат. *Hymen*) *мит.* Атински младеж с изключителна красота, но произхождащ от бедно семейство. Той се влюбил в едно много богато момиче и за да може да я види, по време на процесията в Елевсина се преоблякъл като жена. Докато на брега на морето се извършвал ритуалът, дошъл кораб с пирати, които отвлекли всички девойки, включително и Хименей. По време на пътуването младежът убил пиратите, които спели дълбоко след пиянски гуляй, и освободил девойките. Когато се завърнал с тях в Атина, получил за жена любимото момиче като награда за постъпката си. Съвместният им живот бил толкова щастлив, че оттогава Хименей бил призоваван като бог, закрилник на браковете. Бил син на Дионис и Афродита или на Аполон и една муза.

хименей (стгр. hymenaios, лат. hymenaeus) В Гърция и Рим сватбена песен, изпълнявана от хор от младежи и девойки, които придружавали булката до къщата на младоженеца, докато епиталамият (➔) бил изпълняван пред стаята на младоженците.

Химера (стгр. *Chimaira*, лат. *Chimaera*) *мит.* Чудовище от Ликия, дъщеря на Тифон и Ехидна, с глава на лъв, тяло на коза и опашка на дракон. Изригвала огън, който опустошавал както Ликия, така и Кария. Царят на Ликия Иобат заповядал на Белерофонт да я унищожи и героят го сторил с помощта на крилатия кон Пегас.

Химерос (стгр. *Himeros*) *мит.* Спътник на Ерос, олицетворение на любовното желание, един от свитата на Афродита.

Химет (лат. *Hymettus*) *геогр.* Една от най-прочутите планини в Атика, известна с мрамора, цветята и меда си.

Хиона (лат. *Chione*) *мит.* **1.** Дъщеря на Борей и сестра на Калаис, Зет и Клеопатра, майка от Посейдон на Евмолп. За да не предизвика гнева на Борей, Хиона хвърлила в морето Евмолп, който бил спасен от Посейдон.. **2.** Дъщеря на Дедалион, брата на Кеик. Била обичана от Хермес и Аполон и се смятала за по-красива от Артемида, заради което богинята я наказала, като я убила със стрелата си. Дедалион, съсипан от мъка, се хвърлил от една скала. Аполон се трогнал и превърнал бащата и дъщерята в ястреби.

Хиос (лат. *Chius* или *Chios*) *геогр.* Остров в Егейско море, в архипелага на южните Спорадски острови. Първоначално бил населяван от пеласгите, а по-късно от йонийците. Плодороден и известен с виното си, той привличал вниманието на много завоеватели. Бил под господството на перси, атиняни, македонци, римляни. Едноименният град, столица на острова, бил един от претендентите за рождено място на Омир.

Хипарх (лат. *Hipparchus*) **1.** (?–514 г. пр.Хр.) Тиран на Атина, по-малкият син на Пизистрат. Наследил баща си в управлението на града заедно с брат си Хипий (➔). Бил покровител на изкуствата и литературата, приел в двора си Симонид и Анакреонт. Заради това че измамил сестрата на Хармодий, бил убит от него и Аристогитон. **2.** (II в.пр.Хр.) Астроном и математик от Никея, смятан за основоположник на научната астрономия. Той пръв изчислил продължителността на слънчевата година на 365 дни и 6 часа, изследвал ежегодното изпреварване на равноденствието и създал система за предвиждане на слънчевите затъмнения. Установил дължината и ширината, пресметнал големината, дистанцията и движението на слънцето, луната и земята, съставил каталог на звездите. Всичките си изследвания извършил с инструментите, които сам изобретил. Един от тях бил и астролабът.

хипарх (стгр. *hipparchos*) Началник на конницата. В Атина те били двама, тъй като конницата била разпределена по двата фланга на войската. Подчинените им се наричали *филархи.*

hypaspistes стгр. (*хипаспистес*) Щитоносец, оръженосец. Роб, който следвал гръцката войска по време на поход, като носел щита и багажа на господаря си. В македонската войска щитоносците образували фалангата, която имала задачата да напада първа.

Хипация (лат. *Hypatia*) (около 375–415 г.пр.Хр.) Дъщеря на Теон (➔), родена в Александрия, последователка на неоплатонизма. Много красива и образована жена, тя преподавала математика, философия и астрономия. Била убита с камъни при сблъсък на езичници с фанатизирани християни.

хиперборей (стгр. *Hyperboreioi*, лат. *Hyperborei*) Митичен народ, който населявал най-далечния север, където слънцето изгрявало и залязвало само веднъж в годината. Отдадени били на култа към Аполон и живеели до хиляда години в състояние на вечно щастие.

Хиперея (стгр. *Hypereia*) Прочут извор в Тесалия, близо до Фера (*Илиада*). Така се нарича и земята, от която произлиза митическото племе феаки (*Одисея*).

Хиперенор (стгр. *Hyperenor*) *мит.* Един от спартите (➜).

Хиперид (стгр. *Hypereides*, лат. *Hyperides*) (около 390–322 г.пр. Хр.) Известен атински оратор и политик, ученик на Платон и Изократ. Наред с Демостен бил един от най-отявлените противници на македонците и един от инициаторите на Ламийската война (➜). След поражението при Кранон Хиперид бил пленен и осъден на смърт от Антипатър. Разказва се, че си отхапал езика, за да не издаде съмишлениците си. От прочутите му речи, ценени много в античността, до нас са достигнали малко фрагменти. Много известна е речта му, произнесена в защита на Фрина.

Хиперион (лат. *Hyperion*) *мит.* **1.** В поемите на Омир прякор на Хелиос. **2.** Един от титаните, син на Уран и Гея. Негови деца от сестра му Тея били Хелиос, Селена и Еос.

Хиперместра (лат. *Hypermestra*) *мит.* Най-младата от Данаидите, единствената, която не се подчинила на заповедта на баща си Данай да убие през първата брачна нощ съпруга си, докато спи. Тя помогнала на мъжа си Линкей (➜) и за тази си постъпка баща ѝ я осъдил на смърт, но тя била спасена от жителите на Аргос.

Хипий (лат. *Hippias*) **1.** (?–490 г. пр.Хр.) Син на Пизистрат, след чиято смърт станал тиран на Атина заедно с брат си Хипарх. След убийството му Хипий, за да отмъсти за него, управлявал строго и сурово. Аристократите му се противопоставяли и накрая, подкрепени от спартанците, го изгонили. Избягал в Персия и там убедил Дарий да обяви война на гърците, като той самият застанал начело на персите в битката при Маратон, където вероятно бил убит. **2.** (V в.пр.Хр.) Старогръцки софист от Елида.

Хипнос (лат. *Hypnos*) *мит.* Гръцки бог на съня, син на Ереб и Нощта, брат-близнак на Танатос (Смъртта). Бил считан за добър бог, носител на сладък покой и забрава на мъката. Негови синове били Морфей, Фантаз и Фобетор, а атрибутите му макът и пръчката, която имала силата да приспива. Римският еквивалент на Хипнос бил Сомнус. В своите „Метаморфози" Овидий разказва, че Сомнус живеел в страната на кимерите, заобиколен от сънищата, в една тиха пещера, в която никога не влизало слънце.

хипогей (стгр. *hypogeion*, лат. *hypogaeum* или *hypogeum*) При гърците и римляните подземие, изба. В по-далечни времена представлявало и място, предназначено за култ или погребение, а първоначално и за живеене.

Хиподамея (стгр. *Hippodameia*, лат. *Hippodamia*) *мит.* **1.** Робиня, обичана от Ахил, дъщеря на Бриз, поради което била наричана и Бризеида. **2.** Съпруга на Пиритой, царя на лапитите. На тяхната сватба един от кентаврите се опитал да я отвлече. Започнала ожесточена битка между лапити и кентаври, завършила с победа на лапитите. **3.** Дъщеря на Еномай, царя на Пиза в Елида, и на Стеропа. Омъжила се за Пелопс, след като му помогнала да победи баща ѝ в надбягването с колесници. Родила от него Атрей и Тиест.

хиподром (лат. *hippodromus*) Място, предназначено за надбягвания с коне. Прочут бил хиподрума в Олимпия, който се намирал близо до стадиона и храма на Деметра.

Хипократ (лат. *Hippocrates*) (около 460–377 г.пр.Хр.) Прочут старогръцки лекар, роден на остров Кос, където практикувал и прекарал почти целия си живот. Той бил един от първите, които прилагали логиката и разума в медицината. Смятал я за наука сама по себе си, която, опирайки се на диагнозата и терапията, се стреми да облекчи страданията на хората. Неговата постановка на физиопатологията била преработена впоследствие от Гален и имала голямо влияние върху развитието на медицината през Средновековието и Възраждането. Около седемдесет съчинения, създадени в неговата школа, били събрани от александрийските филолози в *Corpus Hippocraticum*. В него се намира и прочутата „клетва" с нормите на професионалната етика. Хипократ умрял в дълбока старост в Лариса.

Хипокрена (лат. *Hippocrene*) *геогр.* Известен извор в Беотия, извиращ от връх в планината Хеликон, посветена на музите. Според мита той бликнал, след като крилатият кон Пегас ударил на това място с копитото си. Всъщност името на извора на старогръцки означава „изворът на коня" (*hippou krene*).

Хиполита (лат. *Hippolyta* или *Hippolyte*) *мит.* Царица на амазонките, наричана и Антиопа, дъщеря на Арес. Херакъл ѝ отнел скъпоценния пояс по заповед на Евристей, който го искал за дъщеря си Адмета. Разразила се битка, в която Херакъл победил амазонките и пленил царицата, а после я дал за жена на Тезей.

Хиполох (лат. *Hippolochus*) *мит.* Син на Белерофонт.

Хипомен (лат. *Hippomenes*) *мит.* Наречен още Меланион. ➜ *Аталанта.*

Хипонакт (лат. *Hipponax*) (около 550–500 г.пр.Хр.) Един от най-големите ямбически старогръцки поети, роден в Ефес, смятан за създател на поетическия размер *холиямб*, т.е. куция ямб. Писал жлъчни сатирични стихове, от които са останали малко фрагменти.

Хипоной (стгр. *Hipponoos*) *мит.* Същинското име на Белерофонт.

хипорхема (стгр. *hyporchema*) В Гърция хорова песен, посветена на Аполон, изпълнявана с танцуване или пантомими, представящи митологически сцени.

hyposkenion стгр. (*хипоскенион*) Празно пространство под сцената, от което към нея водели стълбите *charonia klimakes* (стълбите на Харон). По тях на сцената се изкачвали героите, които играели сенките на мъртвите.

Хипотой (стгр. *Hippothoon*) *мит.* Син на Посейдон и Алопа. Майка му го изоставила и той бил хранен от едни кобили (откъдето идва и името му), докато го намерили овчари, които го отгледали. Тезей му дал Елевзина, която принадлежала вече на дядо му.

Хипсипила (лат. *Hypsipyle*) *мит.* Дъщеря на Тоант, царя на Лемнос. Когато жените на острова решили да убият всички мъже, за да им отмъстят, че предпочитали пред тях тракийските робини, Хипсипила помогнала на баща си да избяга и станала царица на женската

държава. Известно време след тази кървава разправа на острова пристигнали аргонавтите и Хипсипила родила от Язон близнаците Евней и Тоант. След като аргонавтите си заминали, жените от острова, помнейки бягството на стария цар, я принудили да си отиде. Царицата била пленена от пиратите и продадена като робиня на немейския цар Ликург. Той ѝ поверил сина си Офелт (➔) да го гледа. След смъртта на момчето Хипсипила била обвинена в небрежност и хвърлена в затвора. После била освободена от синовете си Евней и Тоант или, според друга легенда, от седемте царя на път за Тива.

Хириeй (лат. *Hyrieus*) *мит.* **1.** Син на Посейдон и Алкиона, цар на Хирия в Беотия. Притежавал грамадно съкровище, което Агамед (➔) и Трофоний се опитали да откраднат. **2.** Баща на Орион (➔).

Хиркания (лат. *Hyrcania*) *геогр.* Планинска област в Азия, разположена между Каспийско море, Мидия и Партия. Там имало много змии и диви зверове, а жителите според Цицерон имали варварски нрави.

хиромантия (стгр. *cheiromanteia*) Пророческо изкуство, състоящо се в гледането на ръка, известно на гърците, римляните и най-вече на източните народи.

Хирон (стгр. *Cheiron*, лат. *Chiron*) *мит.* Известен кентавър, син на Кронос и нимфата Филира. Наполовина човек, наполовина кон, той живеел на хълма Пелион и бил толкова интелигентен и мъдър, че станал учител на много герои, сред които Ахил, Тезей, Кастор, Полукс, Язон. Създал медицината и от него Асклепий усвоил всичко. Бил убит неволно от Херакъл, който го ранил със стрела, отровена с кръвта на лернейската хидра. Агонията му била дълга и болезнена, но Зевс му се притекъл на помощ и го превърнал в съзвездието Кентавър или Стрелец.

хирпини (лат. *Hirpini*) Племе в Самниум, населявало плодородната котловина между Кампания, Лукания и Апулия. Името му идва от сабинската дума *hirpus*, която означава „вълк". Били съюзници на Ханибал, но след битката при Кана римляните ги победили и завладели (209 г.пр.Хр.).

Хирций, Авъл (лат. *Hirtius, Aulus*) (около 90–43 г.пр.Хр.) Помощник на Цезар по време на галските войни. Приятел на Цезар и Цицерон, поддръжник на Октавиан, победил Антоний близо до Модена, но загинал в битката. Изключително образован човек, смята се, че е написал VIII книга на „Галската война" (*De bello Gallico*) на Юлий Цезар. Приписва му се също и „Александрийската война" (*Bellum Alexandrinum*), продължение на „Гражданската война" (*De bello civili*) до победата на Цезар над Фарнак.

Хистасп (лат. *Hystaspes*) (VI в.пр. Хр.) Знатен персиец от рода на Ахеменидите, баща на Дарий I.

Хистиeй (стгр. *Histaios*, лат. *Histiaeus*) (?–около 493 г.пр.Хр.) Тиран на Милет, съюзник на Дарий във войната срещу Гърция. Тъй като впоследствие оглавил бунт срещу Дарий, бил осъден на смърт по заповед на сатрапа Артаферн.

хитон (стгр. *chiton*) Къса туника, използвана от дорийците. Била пристягана в талията с пояс, а на рамената се захващала с две фибули.

Хлорида (лат. *Chloris*) *мит.* **1.** Богинята на цветята, съпруга на Зефир, отъждествявана от римляните с Флора. **2.** Дъщеря на Амфион. Омъжила се за Нелей, от когото имала дъщеря Перо̀, известната с красотата си съпруга на Ификъл, и дванайсет сина. Херакъл избил всички без Нестор, който се намирал на друго място.

Хойрил (стгр. *Choirilos*, лат. *Choerilus*) **1.** (VI–V в.пр.Хр.) Трагически поет, родом от Атина. Оспорвал наградата в театралните състезания на Есхил и Фриних и станал победител тринайсет пъти. Цялото му творчество е загубено. **2.** (V в.пр.Хр.) Епически поет от остров Самос. Написал поемата „Перси" (*Persai*). За него се знае много малко.

holokauston или **holokautoma** стгр. (*холокауст* или *холокаутома*) Жертвоприношение на боговете, при което жертвата била изгаряна напълно.

Хонорий, Флавий (лат. *Honorius, Flavius*) (384–423 г.сл.Хр.) Син на Теодосий I, когото наследил и станал първият император на Западната римска империя, докато брат му Аркадий станал император на Източната. Негов министър бил военачалникът на вандалите Стиликон, когото по-късно убил, подтикнат от дворцовите интриганти. Бил един от най-неспособните, малодушни и невойнствени императори и отговорил с бездействие на варварските нападения. Прехвърлил столицата на империята в Равена.

Хонос или **Хонор** (лат. *Honos* или *Honor*) *мит.* За римляните Хонос бил персонификация на честта. Почитали го като бог заедно с Виртус (*Virtus*), персонификацията на войнската доблест. Квинт Фабий Максим им посветил храм при Порта Капена. Същото направил и Марк Марцел след завладяването на Сиракуза през 212 г.пр. Хр.

хоплити (стгр. *oplitai*) В гръцката войска войници с тежки ризници. Били въоръжени с шлем, копие, меч и овален щит. Цялото снаряжение тежало около 35 кг.

хор (лат. *chorus*) Първоначално думата означавала място, предназначено за танцуване. Впоследствие в гръцкия театър така се наричала и групата от актьори, *хореги* (първоначално 12, достигнали 15 в трагедията и 24 в комедията), които пеели и танцували в сюжетна връзка с театралното действие. Те имали и задачата да коментират настроенията и чувствата, които основните герои на сцената представяли. Влизането на хора начело с *корифея* се наричало *парод*, пеенията между различните театрални епизоди *стазим*, а излизането *екзод*.

Хор (стгр. *Horos*) *мит.* Египетско божество, син на Озирис и Изида.

Хораций (лат. *Horatius*) Име на римски патрициански род (*gens Horatia*), от който произлезли прочути личности. **1. Хорации** (лат. *Horatii*) (VII в.пр.Хр.) Според легендата те били трима братя римляни от времето на Тул Хостилий и определили изхода на войната между Рим и Алба в пряк двубой срещу трима братя Куриации. При първия сблъсък загинали двама от Хорациите. Тогава оцелелият брат проявил голяма съобразителност. Престорил се, че бяга, и по този начин разделил тримата преследващи го един от друг. После влязъл в бой поотделно с тях и ги убил. При завръщането си в Рим

заварил сестра си, която била сгодена за един от Куриациите, да страда и да го оплаква. В скръбта си тя се нахвърлила срещу него. Тогава той се разгневил и я убил. Неговата жестока и безмилостна постъпка предизвикала голямо негодувание и Хораций бил осъден на смърт. Впоследствие обаче народът му простил заради заслугите му към Рим. **2.** (лат. *Horatius Cocles, Publius*) (VI в.пр.Хр.) Легендарен римски герой. По време на войната срещу Порсена сам отбранявал моста Сублиций, за да попречи на етруските да пресекат Тибър, докато зад него другарите му се мъчели да разрушат моста. Когато разбрал, че те са готови, Хораций Коклес, макар и прободен от много вражески стрели, се хвърлил в реката и успял да доплува до отсрещния бряг. Прякорът му Коклес („Едноок") му бил даден, защото не виждал с едното си око. **3.** (лат. *Horatius Barbatus, Marcus*) (V в.пр.Хр.) Римски консул, един от инициаторите за отпадането на децемвирите. Въвел закони, с които увеличил правата на народните трибуни. **4.** (лат. *Horatius Flaccus, Quintus*) (65–8 г. пр.Хр.) Римски поет, син на освободен роб на Хорациите. Получил отлично образование, учил първо в Рим, после в Атина. Там се запознал с философията на Епикур, която се отразила на начина му на живот и на творчеството му. В битката при Филипи участвал във войската на Брут срещу Октавиан. По тази причина, когато се завърнал в Рим, имуществото му било конфискувано. Все пак успял да си намери скромна служба и започнал да пише. Много скоро бил забелязан и оценен от Вергилий, който го представил на Меценат. Той му подарил едно имение в Сабинските планини. Умрял няколко дни след Меценат и пожелал да го погребат до приятеля му. Написал „Еподи" (*Epodi*), „Сатири" (*Saturae*) и четири книги „Оди" или „Песни" (*Odi* или *Carmina*), за които черпел вдъхновение от лириката на Пиндар, Сафо и Анакреонт и които дали една нова изящност и елегантност на римската поезия. В неговите „Оди" личи любовта му към простия и спокоен селски живот (*aurea mediocritas* – златната среда), съзнанието му за преходността на живота и необходимостта да се улови мигът (*carpe diem*). Други прочути негови произведения са „Песен на столетието" (*Carmen saeculare*) и „Писма" (*Epistulae*), сред които е „Поетическо изкуство" (*Ars Poetica*).

хорег (стгр. *choregos*) Така се наричал в Гърция ръководителят на хора. В Атина хорег бил и този, който осигурявал средствата за обучението и набирането на хора за театралните и музикалните състезания, а също и за религиозните церемонии.

Хори (стгр. *Horai*, лат. *Horae*) *мит.* Богини или нимфи, дъщери на Зевс и Темида. Те предвождали годишните времена и отговаряли за плодородието на нивите. Хорите отваряли и затваряли портите на небето и се наричали Евномия, Дике и Ейрене. В Атина били почитани и други две: Талò и Карпò. Изобразявали ги като красиви девойки, накичени с плодове от всички сезони. Впоследствие Хорите представлявали и часовете на деня – десет при гърците и дванайсет при римляните. Изобразявали ги танцуващи около колесницата на Слънцето.

хорова лирика (стгр. korodia) Дял от мелическата поезия. Тя била предназначена да се изпълнява от хор на религиозните празници. Съпровождана била от танц и изразявала чувствата на народа. Метрическата структура на песните се състояла обикновено от строфа, антистрофа и епод и се повтаряла многократно със или без вариации.

Хортензий Хортал, Квинт (лат. *Hortensius Hortalus, Quintus*) (114–50 г. пр.Хр.) Прочут римски оратор. На деветнайсет години вече бил известен на форума с красноречието си. Цицерон, който го ценял много, озаглавил един свой философски трактат, впоследствие загубен, „Хортензий".

hortus лат. (*хортус*) Гърците, за разлика от римляните, нямали зеленчукови и овощни градини и паркове или малко се занимавали с тях. В единствено число думата *hortus* означавала малък терен, заграден от стени или ограда, в който се отглеждали зеленчуци и плодове. В множествено число *horti* означавало градините и парковете, които се разделяли на *pomaria, rosaria, topiaria, viridaria, myrteta* и др., в зависимост от растенията, които се отглеждали в тях. Градините били непосредствено до вилите и имали градинар, който се наричал *topiarius*. Известни римски градини били тези на Хортензий – „*Orti*", градините на Лукул, великолепните градини на Салустий – „*Horti sallustiani*" на хълма Квиринал и градините на Меценат на хълма Есквилин.

Хосрой (стгр. *Chosroes*) (II в.сл. Хр.) Цар на партите, победен от император Траян. Впоследствие начело на едно народно въстание срещу римляните си възвърнал трона.

Хриз (лат. *Chryses*) *мит.* Жрец на Аполон, баща на красивата Хризеида, отвлечена от Агамемнон и държана затворена в неговата палатка. Баща ѝ поискал да си я вземе обратно, но Агамемнон го изгонил. Тогава се обърнал за помощ към Аполон, който поразил гръцкия лагер с чума. Гадателят Калхант казал, че за да спре епидемията, Хризеида трябва да бъде заведена при баща ѝ. Агамемнон я върнал, но поискал в замяна от Ахил робинята Бризеида. Ахил определил като неприемливо желанието му и отказал да се сражава.

Хризаор (стгр. *Chrysaor*) *мит.* Чудовище, родено от Посейдон и Медуза или от кръвта на Медуза, когато Персей я обезглавил. Бил брат на Пегас. От връзката му с Калироя се родили три чудовища: Химера, Ехидна и Герион.

Хризеида (лат. *Chryseis*) *мит.* Красиво момиче, дъщеря на жреца на Аполон Сминтей. Баща ѝ напразно се опитвал да я освободи от плен (➔ Хриз). Станала косвена причина за породилата се вражда между Агамемнон и Ахил („Илиада").

Хризип (лат. *Chrysippus*) *мит.* **1.** Син на Пелопс и Хиподамея. Неговите заварени братя Атрей и Тиест го убили, подучени от майка си. **2.** (281–204 г.пр.Хр) Старогръцки философ стоик, ученик на Зенон. Той иронично го преименувал на „Хризипа", защото бил многословен като жена клюкарка. Все пак, със своите 705 съчинения, Хризип спечелил уважението на съвременниците си и заел мястото на Клеант в управлението на *Стоата*.

Ц

Целий (лат. *Caelius mons*) Един от седемте хълма на Рим

Цецилий (лат. *Caecilius*) Име на римски род (*gens Caecilia*), дал много известни личности, между които Цецилий Метел.

Celeri лат. (*Целери*) Така се наричала конницата по времето на римските царе. Тя била съставена от триста мъже. Стояла начело на войската при битка и завършвала строя при оттегляне.

Целз (лат. *Celsus*) **1. Целз, Авъл Корнелий** (лат. *Aulus Cornelius*) (около I в.сл.Хр.) Римски писател, автор на обширен трактат „За медицината" (*De medicina*), който бил част от по-голямо съчинение, нещо като енциклопедия на свободните изкуства, която не е достигнала до нас. **2. Целзус, Публий Ювенций** (лат. *Publius Iuventius*) (I–II в.сл.Хр.) Известен римски юрисконсулт, претор и два пъти консул. Вероятно ръководел прокулианската школа (➜ *Прокул*), автор на сборник закони (*Digesta*) в 39 книги.

cena лат. (*цена*) Основното хранене при римляните, което ставало преди залез слънце. Думата означавала също така и „ястие". При заможните граждани след предястието, наречено *gustus*, следвали поне три други блюда: *cena prima*, *altera* и *tertia*. След това били сервирани плодовете и сладкишите.

ценомани (лат. *Cenomani*) Келтско племе от Галия, което се преселило на територията на днешните градове Бреша, Верона, Мантуа и Кремона.

цензор (лат. *censore*) Римски магистрат, отговарящ за преброяването на населението, за спазването на обичаите, за избора на нови членове на сената (*lectio senatus*). В началото цензорите били двама, само патриции, и били избирани от центуриатните комиции за срок от пет години. След републиканската епоха мандатът на цензора траел по-кратко и неговото значение намаляло.

ценз (лат. *census*) Терминът означавал „преброяване", всъщност закон в античен Рим, въз основа на който гражданинът трябвало да декларира пред магистрат името, семейството и собствеността си. Това преброяване се повтаряло на всеки пет години и служело за регулиране на данъците и военната служба.

центумвири (лат. *centumviri*) Римска съдебна колегия, отговаряща за наследствата и за попечителствата. Първоначално броят на центумвирите бил 105, после нараснал до 180.

центурия (лат. *centuria*) **1.** Всяко от 193-те подразделения от военен и политически характер, на които Сервий Тулий разделил въз основа на ценза петте съсловия на римските граждани. **2.** Подразделение в легиона, състоящо се първоначално от сто души.

центурион (лат. *centurio*) Римски военен, командващ една центурия от пехотинци. Заплатата му била два пъти по-голяма от тази на войниците. По времето на Август центурионите получили правото да влизат по заслуги в конническото съсловие.

Цера (лат. *Caere*) *геогр.* Етруски град, наричан първоначално Агила (*Agylla*). Бил част от древната конфедерация на дванайсетте града. Днес на това място се намира град Черветери, известен с големия си некропол.

Цербер (лат. *Cerberos*) *мит.* Куче с три глави, син на Тифон и Ехидна, което пазело входа на подземното царство на Хадес. Оттам в последния си подвиг Херакъл влачил Цербер, окован във вериги, за да го заведе при Евристей. Той обаче се ужасил от вида на кучето и му заповядал да го върне веднага на мястото му. Цербер позволявал влизането в Ереб само на сенките на мъртвите и не допускал живите хора да излязат оттам. Направил изключение само за Орфей, който укротил него, както и всички подземни същества с нежната си музика.

Церера (лат. *Ceres*) ➜ *Деметра.*

Цезар (лат. *Caesar*) Римско фамилно име на един клон на Юлиевия род. От Август нататък то станало титла (прозлязла от фамилното име на Гай Юлий Цезар), получавана от императорите. При Тиберий били наричани цезари и хората, определяни като наследници на властта. Дефиницията *дванадесетте цезари* включва Юлий Цезар и първите единайсет императори: Август, Тиберий, Калигула, Клавдий, Нерон, Галба, Отон, Вителий, Веспасиан, Тит и Домициан, чиито биографии били разказани в произведението на Светоний „Животописи на цезарите" (*De vita Caesarum*).

Цезарион (лат. *Caesarion*) (47–30 г. пр.Хр.) Син на Клеопатра и Цезар. Бил привлечен във властта от Клеопатра под името Птолемей XV и бил убит по заповед на Октавиан след битката при Акциум.

Цестий Епулон, Гай (лат. *Cestius Epulo, Gaius*) (?–12 г.пр. Хр.) Римски конник, претор и народен трибун, противник на Антоний. Наследниците му издигнали в негова чест мраморен паметник пред Порта Остиензис в Рим, известен като Пирамидата на Цестий.

caestus лат. (*цестус*) Сноп ремъци, често обковани с метални парчета, за да са по-тежки, които боксьорите увивали около ръцете си. Така ударите им били по-силни.

Цивилис, Юлий (лат. *Civilis, Iulius*) (I в.сл.Хр.) Военачалник на древното германско племе батави. Между 69 и 70 г.сл.Хр. то населявало устието на р. Рейн и воювало срещу римляните, постигайки значителни победи. Тъй като войските, изпратени от Веспасиан срещу тях, се разбунтували, Цивилис успял да подтикне и галите и да победи два легиона. Когато обаче започнали разногласия между гали и батави, Цивилис предпочел да сключи мир с Рим, като договорил добри условия и премахване на дълговете.

Цезар, Гай Юлий (лат. *Caesar, Gaius Iulius*) (около 100–44 г.пр.Хр.) Един от най-големите военачалници и политически мъже на античния свят. Бил роден в Рим, в семейството на аристократи. На седемнайсет години се оженил за Корнелия, дъщерята на Луций Корнелий Цина, и станал част от поддръжниците на великия народен трибун Марий. Сула заповядал на Цезар да се разведе с Корнелия, но той отказал и така бил принуден да напусне Рим. Отишъл в Гърция, където се отдал на изучаването на философия и ораторско изкуство. След като изкарал военната си служба в Азия, се завърнал в Рим. Там произнесъл първата си реч, срещу Долабела, и така влязъл в политическия живот, спечелвайки си подкрепата на народа. Станал претор и после пропретор на Испания. В 60 г. пр.Хр. сформирал първия триумвират заедно с Марк Лициний Крас и Гней Помпей. Цезар дал дъщеря си Юлия за съпруга на Помпей, който след победното си завръщане от Мала Азия се превърнал в любимец на тълпата. Като консул през 59 г.пр.Хр., Цезар започнал военните си експедиции в Галия, които продължили девет години. През цялото това време, като се изключат две сражения, винаги излизал победител. Завладял териториите на изток от Рейн и преминал реката, като прогонил германите. Нахлувал и два пъти в Британия, през 55 и 54 г.пр.Хр.

Помпей, който завиждал на Цезар за военната му слава, след смъртта на Юлия и на Крас се съюзил с аристократите от сената, които заповядали на Цезар да остави командването на легионите. Цезар не се подчинил и през 49 г.пр.Хр. с 5 000 души преминал Рубикон, реката, която разделяла неговата провинция от Италия. След като произнесъл известните думи *Alea iacta est* („Зарът е хвърлен"), се насочил към Рим, за да се изправи срещу Помпей. В разстояние на два месеца станал господар на Италия и бил обявен за консул, трибун и диктатор. Срещнал се с Помпей в Гърция и го победил в битката при Фарсал (48 г.пр.Хр.). После го последвал в Египет, където в крайна сметка неговият неприятел бил убит от Птолемей XIII, при когото бил потърсил убежище. В Египет Цезар срещнал Клеопатра, влюбил се в нея, поставил я на трона и после я взел със себе си в Рим. Следващата му победа била срещу Фарнак II, царя на Понт, и Цезар съобщил новината с известните думи *Veni, vidi, vici* („Дойдох, видях, победих"). Влязъл в сражение и разгромил останалите помпеанци в Африка при Тапсос (46 г.пр.Хр.) и при Мунда (45 г.пр.Хр.). Така, господар вече на цялата държава, той се върнал в Рим, където управлявал като диктатор, но без да прибягва до крайности, възстановявайки реда в страната. Диктатурата, която му била дадена през 48 г. пр.Хр., му била потвърдена до живот. Този факт и страхът, че би могъл да се обяви за цар, както и традиционната враждебност на аристократите довели до заговор. По време на мартенските иди, когато Цезар отивал на среща в сената, бил убит с повече от двайсет удара от Брут, Касий и други заговорници.

Като оратор бил считан за втори след Цицерон. Като писател, със своите „Записки за галската война" (*Commentarii de bello Gallico*) и „Записки за гражданската война" (*Commentarii de bello civili*), се превърнал в пример за стил, характеризиращ се с изчистеността и семплостта си.

civitas лат. (*цивитас*) За римляните това било правото на гражданство, отначало достояние само на патрициите. Според традицията по времето на Сервий Тулий и плебеите се сдобили с това право. Гражданството се получавало при раждането, при робите – при освобождаването им (*manumissio*) или благодарение на някой специфичен закон. По-късно гражданство се предоставяло на цели градове и народности, а с Каракала (➜) и на всички свободни хора, които живеели в Римската империя.

Цинций Алимент, Луций (лат. *Cincius Alimentus, Lucius*) (III в. пр.Хр.) Римски исторически анализатор, който написал на старогръцки език история на Рим от неговото създаване.

Цинцинат, Луций Квинкций (лат. *Cincinnatus, Lucius Quinctius*) (V в.пр.Хр.) Римски военачалник, получил прякора си заради къдравите си коси. През 460 г. пр.Хр. бил избран за консул, а след две години като диктатор нанесъл поражение на волските и еквите. След победата и триумфа се върнал да работи в своя чифлик. Той е възхитителен пример за древния римлянин – естествен и суров.

cista лат. (*циста*) В Рим наричали така една цилиндрична кутия, в която се съхранявали предметите, свързани с култа към Бакх и Церера. Думата означавала и избирателна урна.

цитра (лат. *cithara*) Струнен музикален инструмент. ➜ и *лира*.

caetra лат. (*цетра*) Малък кожен щит на леко въоръжените римски войници, наричани *caetrati*.

Цицерон, Марк Тулий (лат. *Cicero, Marcus Tullius*) (106–43 г.пр. Хр.) Римски политик, велик оратор и писател. Бил напълно убеден, че републиканската форма на управление е най-подходяща за Рим и отдал целия си живот за защитата и опазването на римската държава. Роден в Арпинум, в заможно семейство, той учил право, реторика, философия и литература както в Рим, така и в Гърция. Станал известен с речите си „Срещу Верес" (*Verrinae*), като съдебен защитник на народа на Сицилия срещу губернатора на острова Гай Верес, обвинен в корупция (70 г. пр.Хр.). Започнал политическата си кариера като претор. През 63 г. пр.Хр. станал консул, разкрил заговора на Катилина срещу Републиката и произнесъл известните речи, наречени „Катилинарии" (*Catilinariae*). Въпреки че бил наречен *баща на отечеството*, защото спасил Републиката, една част от сената се оказала срещу него. Дори по време на първия триумвират бил изпратен в изгнание. През гражданската война заел страната на Помпей, но след битката при Фарсал се помирил с Цезар. Когато той бил убит, Цицерон не осъдил заговорниците и дори атакувал Марк Антоний в дванайсет речи, наречени „Филипики" (*Philippicae*). Това предопределило неговия край. През 43 г.пр.Хр. Октавиан, Антоний и Лепид образували втория триумвират и Цицерон бил включен в проскрипциите. Бил убит във Формия по заповед на Марк Антоний. Освен прочутите си речи писал и философски трактати, като „Катон Стари или за старостта" (*Cato Maior vel de senectute*), „За природата на боговете" (*De natura deorum*), „Лелий или за приятелството" (*Laelius vel

De amicitia), „За държавата“ (*De republica*) и много други произведения. Стилът му е хармонично структуриран, строг и съвършен и е смятан за най-високия образец на класическия латински.

циклически поети (стгр. *oi kyklikoi*, лат. *cyclici scriptores*) Старогръцки поети. Те разработвали поемите на Омир, като разказвали събитията, които предхождали Троянската война или се случвали след нея. Някои от сюжетите стигали дори до съюза между Уран и Гея. От Арктин (или Евмел) е останала „Титаномахия“ (*Titanomachia*), а от Стазин „Киприи“ (*Kypria*). Запазени са още циклите „Телегония“, „Етиопиада“, „Тиванда“ и др.

циклопи (лат. *Cyclopes*) *мит*. Според Омир били гиганти пастири, които живеели в Сицилия и имали само едно око в центъра на челото (от старогръцки *kyklos ops* – „кръгло око“). Били деца на Гея и Уран, който ги оковал в Тартара, но титаните ги освободили. Смятали ги и за ковачи на Хефест, които изработвали оръжията на боговете в дъното на вулканите. В „Одисея“ се занимават със земеделие и овчарство. Начело на циклопите стоял синът на Посейдон Полифем. Аполон ги унищожил със стрелите си, защото изковали мълниите, с които бил убит синът му Асклепий. Най-известните циклопи били Бронтес, Бриарей и Аргес.

cilicium лат. (*цилициум*) Грубо изтъкан плат от козя вълна, който бил използван от римляните за изработване на войнишки дрехи и завивки.

Цина (лат. *Cinna*) Фамилно име на някои известни римски личности. **1. Цина, Луций Корнелий** (*Lucius Cornelius*) (?–84 г.пр.Хр.) Знатен римлянин, привърженик на Марий. Използвал отсъствието на Сула, който заминал за участие във войната с Митридат, за да помогне на Марий да влезе с войската си в Рим. Бил убит от войници по време на бунт. **2. Цина, Гай Хелвий** (*Gaius Elvius*) (I в.пр.Хр.) Римски поет, приятел на Катул. Бил съсечен от тълпата, защото го сбъркали с един от убийците на Цезар, Луций Корнелий Цина, син на предходния.

цирк (лат. *circus*) Голяма конструкция с елипсовидна форма, предназначена за надбягвания с коне, колесници и за различни видове зрелища, обикновено жестоки (*ludi circenses*). Колесниците излизали от малки вратички или прегради (*carceres*), разположени в полукръглата му част, и обикаляли пистата (*arena*). Публиката стояла на трибуни (*cavea*). Най-древният и известен цирк в Рим бил *Circus Maximus* (Големият), издигнат от Сервий Тулий и по-късно разширен, така че можел да събере 25 000 зрители. *Circus Flaminius* (на Фламиний), разположен в друга част на града, бил известен с гладиаторските си борби.

Ч

Четиристотинте (стгр. *hoi Tetrakosioi*) Съветът на четиристотинте дошъл на власт в Атина с държавен преврат на олигархията в 411 г. пр.Хр. по време на Пелопонеската война. Той елиминирал булето. Това управление било свалено от народа само след четири месеца.

Ю

Юба (лат. *Iuba*) Име на двама африкански царе. **1. Юба I** (84–46 г. пр.Хр.) Син на Хиемпсал, цар на Нумидия, участвал на страната на Помпей в гражданската война. Отначало победил Скрибоний Курион, изпратения в Африка от Цезар, но после бил победен от самия Цезар при Тапсос в 46 г. пр.Хр. Изоставен от войниците си, той се самоубил, а царството му станало римска провинция. **2. Юба II** (около 50 г.пр.Хр.–23 г. сл.Хр.) Син на предходния, заведен като пленник в Рим, той вървял след триумфалната колесница на Цезар. Получил високо образование и бил покровителстван от Август, който му дал за жена дъщерята на Антоний и Клеопатра и го направил цар на Мавритания.

Ювенал, Децим Юний (лат. *Iuvenalis, Decimus Iunius*) (около 60–140 г.сл.Хр.) Римски поет. Бил военен трибун, а после цензор. Оттеглил се отвратен от корупцията, сервилността и разпуснатите нрави на обществото. Отдал се на поезия и написал много сатири, от които са се запазили само седемнайсет, които разобличават обществения и частния живот по времето на Домициан.

югер (лат. *iugerum*) Римска мярка за земя, отговаряща на 2523 кв.м. Наричала се така, защото съответ-

ствала на количеството земя, която можела да бъде изорана за един ден от един впряг (*iugum*) волове.

Югурта (лат. *Iugurtha*) (160–104 г. пр.Хр.) Цар на Нумидия. Племенник на Миципса, който бил син на Масиниса. След смъртта на чичо си наследил Нумидийското царство заедно с братовчедите си Хиемпсал и Адхербал (➜). Освободил се от тях, като ги убил. Това престъпление предизвикало недоволството на Рим. Срещу него били организирани няколко похода, докато Гай Марий успял окончателно да го разгроми в 106 г. пр.Хр. Бил предаден от тъста си Бокх на Сула и заведен като пленник в Рим, където умрял.

юдеи (лат. *Iudaei*) ➜ *евреи.*

Юл (лат. *Iulus*) *мит.* Другото име на Асканий (➜), сина на Еней.

Юлиан, Флавий Клавдий, наречен **Юлиан Апостат (Отстъпникът)** (лат. *Iulianus, Flavius Claudius*) (331–363г.сл. Хр.) Римски император, роден в Константинопол, внук на Константин. Привлечен от културата на елинизма, отхвърлил християнството и се обявил за античната езическа религия. В 355 г. бил обявен за цезар и изпратен в Галия, която отново усмирил и реорганизирал. В 360 г. войската му го провъзгласила за август. Станал единствен император след смъртта на Констанций II (361 г.сл.Хр.). В краткия период на управлението си извършил важни данъчни и административни закони. Смъртно ранен от стрела по време на поход в Персия, издъхвайки, произнесъл прочутите думи „О, Галилеецо, ти победи!“, с което допускал, че религиозната му политика се е провалила. От него са останали писма, речи, сатири срещу римските императори. Написал и голямо съчинение срещу християнството, недостигнало до нас, и сатиричното произведение „Враг на брадите“ (*Misopogon*) срещу жителите на Антиохия.

Юлий (лат. *Iulius*) Име на прочут римски род (*gens Romana*), вероятно произхождащ от Алба, тъй като според легендата били потомци на Юл, сина на Еней. Към този род принадлежали Юлий Цезар и императорите след Август.

Юлия (лат. *Iulia*) Име на няколко римски матрони, сред които: **1.** (около 76–54 г.пр.Хр.) Дъщеря на Юлий Цезар и съпруга на Помпей. Била известна с добродетелите си, умряла при раждане. **2.** (39 г.пр. Хр.–14 г.сл.Хр.) Дъщеря на Август и Скрибония, омъжила се най-напред за Клавдий Марцел, после за Випсаний Агрипа и накрая за Тиберий. Водила толкова разпуснат живот, че Август я изпратил в изгнание в Пандатария, сега Вентотене. Била оставена да умре от глад от Тиберий.

Юлия Домна (лат. *Iulia Domna*) (около 158–217 г.сл.Хр.) Родена в Сирия, съпруга на Септимий Север. Присъствала на убийството на сина си Гета от ръката на другия си син Каракала. Била високообразована, занимавала се с геометрия и философия, заобиколила се със забележителни личности. След смъртта на Каракала се оставила да умре от глад.

Юнона (лат. *Iuno*) ➜ *Хера.*

Юпитер (лат. *Iupiter* или *Iuppiter*) ➜ *Зевс.*

юрисконсулти (лат. *iureconsulti* или *iurisconsulti*) Тези, които били изучили основно римското законодателство, правото на народите и справедливостта или преторското право, изказвали мнението си и давали отговори, наречени *responsa*, било на тези, които се допитвали до тях, било на магистратите. При Август *responsa* имали стойност на закон пред съда. Най-известните римски юрисконсулти били Гай, Папиниан, Улпиан и Модестин.

ius лат. (*юс*) В Рим съвкупност от правни норми, които регулирали отношенията на гражданите помежду им и с държавата. Например *ius civitatis* (право на гражданство), *ius gentium* (правата на чужденците в Рим), *ius honorarium* (правата, които произлизали от властта (*imperium*), давана на магистратите.

ius iurandum лат. (*юс юрандум*) При римляните гражданска клетва, за разлика от *sacramentum*, която била военна клетва.

Юстин (лат. *Iustinus*) **1.** (около 100–165г.сл.Хр.) Философ платоник, който след като приел християнството, писал съчинения, посветени на разпространение на вярата. Умрял като мъченик и бил обявен за светец. **2. Юстин I** (около 450–527 г.сл.Хр.) Император на Източната римска империя. Роден в Дакия, направил бърза военна кариера и бил провъзгласен от войниците за император. В 527 г. привлякъл към управлението племенника си Юстиниан и съпругата му Теодора.

Юстиниан, Флавий Петър Сабаций (лат. *Iustinianus, Flavius Petrus Sabbatius*) (482–565 г. сл.Хр.) Император на Източната римска империя, роден в Илирия, племенник на Юстин I (➜), който го взел за помощник заедно със съпругата му Теодора в 527 г. В същата година Юстин умрял и Юстиниан се заел със завладяването на Западната империя. Благодарение на пълководците си Велизарий и Нарсес, той отвоювал Северна Африка от вандалите, победил остготите в Италия и вестготите в Испания. На изток водил продължителни войни с персите, с които в 562 г. сключил мир при неизгодни условия. Заобиколил се със способни съветници, което му дало възможност да извърши важни административни и финансови реформи, децентрализирайки и подобрявайки фискалната система. Името му е свързано преди всичко със забележителната му законодателна дейност, изразила се в съставянето на „Корпус по гражданско право“ (*Corpus Iuris Civilis*), който обхващал *Institutiones, Digesta* или *Pandectae* и *Novellae*, основи на римското право, а и днес още база на модерната юридическа наука. Намесил се в религиозните въпроси, като подкрепил православните, въпреки натиска на съпругата си Теодора, която била предана на монофизитите. По време на неговото управление била построена църквата „Света София“ в Константинопол.

Ютурна (лат. *Iuturna*) *мит.* Римско изворно божество. На него били посветени празниците Ютурналии, чествани през месец януари. Според легендата Ютурна била сестра на Турн, царя на рутулите. Юпитер се влюбил в нея, дарил ѝ безсмъртие и я превърнал в извор. Изворът Ютурна, който се намирал близо до Албанската планина, бил много лечебен и от него се взимала вода за жертвоприношенията на Веста.

Я

Ялиз (лат. *Ialysus*) *мит.* Легендарен родоски цар, брат на Линд и Камир, с които си разделял царството. Основал града Ялиз. Разказвали, че Протоген нарисувал героя, епоним на града и еталон за съвършената мъжка красота, с толкова голямо майсторство, че Деметрий Полиоркет се въздържал да подложи на сеч и опожаряване Родос от страх, че може да се повреди картината.

ямб (лат. *iambus*) Стиховорен размер в гръцката и латинската метрика, съставен от две срички – една кратка и една дълга. Ямбите възникнали като смешки и подигравки, които си разменяли на празниците на Деметра. Този размер бил в основата на ямбичния триметър, стих, използван в комедията и сатирата, за да изобличи и осмее пороците на обществото. Вероятно негов създател е Архилох от Парос. Други представители на ямбическата лирика в Гърция били Симонид и Хипонакт. От римските поети ямба използвали Катул, Калв и Хораций.

Ямблих (лат. *Iamblicus*) (около 245–325 г.сл.Хр.) Старогръцки философ неоплатоник, който се влияел и от Питагор. Роден в Халкида, в Сирия, той бил ученик на Порфирий и живял по времето на Константин. При него магическите и религиозните внушения изместват философската доктрина. Написал е много съчинения, сред които „Животът на Питагор" и „Египетските мистерии".

Яникулум (лат. *Ianiculum*) Един от седемте хълма на Рим, център на култа на бог Янус, откъдето идва и името му. Смятало се, че там бил погребан Нума Помпилий. Намира се на десния бряг на р. Тибър и бил присъединен към града от Анк Марций, който изградил там крепост. Яникулум се свързвал с другия бряг чрез моста Сублиций и други три моста.

Янус (лат. *Ianus*) *мит.* Най-древното италийско божество, призовавано от салиите като *divorum deus*, бог на боговете. Царувал в златния век и приютил Кронос, който, след

Язон (лат. *Iason*) мит. Син на Езон, цар на Йолкос в Тесалия, и на Алкимеда. Жадният за власт брат на Езон Пелий го свалил от трона и убил децата му, за да го лиши от наследници. Язон се спасил, защото майка му го скрила, завела го на планината Пелион и го поверила на кентавъра Хирон да го възпитава. Пелий, измъчван от угризения на съвестта, се допитал до оракул и той го предупредил да се пази от младеж, който ще

се яви пред него с един обут и един събут крак. И наистина един ден пред царя се появил красив младеж с един бос крак, понеже, преминавайки през реката, загубил единия си сандал. Това бил Язон, който дошъл да иска царството на баща си и Пелий, изплашен и надявайки се да спечели време и да се освободи от неудобния си племенник, му казал, че ще му върне царството, ако най-напред извърши един славен подвиг. Поискал от него да вземе и донесе златното руно от Колхида. Язон се подчинил и събрал за тази експедиция най-силните и смели герои на Гърция, между които Пелей, Диоскурите, Зет, Калаис, Херакъл. За тях бил приготвен огромен здрав кораб, наречен Арго на името на своя конструктор, а безстрашните младежи се нарекли аргонавти (➜).

По време на похода пред тях се изпречвали различни препятствия. В Кизик в Самотраки се наложило да убият страшните гиганти, които, за да отвлекат кораба им, се опитали да затворят със скали пристанището. Когато стигнали в Тракия, освободили Финей (➜) от харпиите и той, признателен на Язон, му обяснил как да влезе в Черно море, като избегне опасните Симплегадски скали (➜). Когато най-накрая пристигнали в Колхида, отишли при цар Еет, в чиито земи се намирало златното руно. Еет не искал да се лиши от него, а да унищожи Язон и затова му обещал руното, при условие че първо ще опитоми два свирепи бика с бронзови крака и ще ги впрегне да изорат една изоставена нива. После трябвало да засее в браздите зъбите на една змия, които самият Еет му бил дал. Язон нямало да оцелее при това изпитание, ако на помощ не му се притекла Медея (➜), прекрасната дъщеря на царя, притежаваща магически способности, която се влюбила в него. Тя дала на Язон приготвения от нея балсам, който щял да го направи неуязвим. Освен това го предупредила, че от зъбите на змията ще поникнат същия брой ужасни гиганти. За да ги прогони от себе си, Язон трябвало да хвърли между тях една скала, за да се скарат за нея и използвайки суматохата, да ги унищожи един по един. Така и станало. Но оставало още едно препятствие – драконът, който пазел руното. Медея му дала вълшебно питие, с което го приспала, и така Язон лесно го пронизал със сабята си. След като взели златното руно, аргонавтите бързо избягали с Медея.

Пелий, макар и да получил руното, не удържал на обещанието си да върне на Язон царството. Тогава Медея, за да го накаже, накарала дъщерите на стария цар да го насекат на парчета и да го сварят, като им обещала, че после с магическите си умения ще го съживи и той ще се възроди млад и силен. Но след това магьосницата отказала да произнесе нужното заклинание и да съживи Пелий. Негодуванието на хората заради тази толкова голяма жестокост принудило Медея и Язон да избягат при царя Креонт, който ги приел на драго сърце. Там Язон се влюбил в красивата дъщеря на царя, Креуса (според други Главка), и поискал да се ожени за нея, като изостави Медея. Магьосницата побесняла от това и убила двете си деца от Язон пред ужасения им баща. После намазала с отрова една дреха и накарала младоженката да я облече. Така и тя умряла в страшни мъки. Докато Медея бягала към Гърция, Язон, потресен от ужасните беди, се самоубил

като бил изгонен от Зевс, избягал в Италия. Бог на пътищата, на настоящето и бъдещето, той бил представян с две лица. В Рим неговите изображения се поставяли на вратите (*ianua*) на къщите и града, като едното му лице гледало навътре, а другото навън. Смятан бил и за бог на всяко начало, а оттам и на сутринта и на първия месец на годината (*Ianuarius*). Освен това при молитвите той бил споменаван първи. Научил местните жители на Лациум да живеят цивилизовано. Почитали го преди всичко в Рим, където му издигали много храмове. Бил изобразяван и с четири лица. Храмовете, строени на четириликия Янус, били с четири напълно еднакви стени и с една врата и три прозореца на всяка стена. Четирите врати символизирали четирите сезони, а дванайсетте прозореца – месеците. Близо до форума имало една порта, построена от Нума Помпилий, която се отваряла, когато държавата е във война и се затваряла в мирно време.

Япет (лат. *Iapetus*) *мит.* Син на Уран и Гея, един от титаните, смятан от гърците за баща на човешкия род. От него и Азия (или Климена) се родили Прометей, Епиметей, Атлант и Менетий. Поради участие в бунта на титаните срещу Зевс бил хвърлен за наказание в Тартара.

Япикс (лат. *Iapyx*) *мит.* Син на Дедал, който отишъл в Италия и се установил в областта около Япигия, днес Тера д'Отранто.

Япикс или **Япигей** (лат. *Iapyx*) Северозападен вятър, духащ от носа Япигия (сега Санта Мария ди Леука) в Апулия, откъдето идва и името му.

Ярба (лат. *Iarbas* или *Hiarbas*) *мит.* Легендарен син на Юпитер Амон и цар на гетулите. Когато Дидона избягала от Тир и стигнала в Африка, Ярба я приел и поискал да стане негова жена. С хитрост тя получила като дар земята, на която основала Картаген. Бил съперник на Еней.

ЕНЦИКЛОПЕДИЧЕН РЕЧНИК
НА АНТИЧНАТА МИТОЛОГИЯ
И КЛАСИЧЕСКАТА ДРЕВНОСТ

Мери Гислън, Розета Палаци

Под редакцията на
Юдит Филипова

Художник на корицата
Стефан Касъров

Италианска. Първо издание.
Формат 60×90/16. Печатни коли 29

Цена 15 лв.

Издателска къща „Колибри"
1000 София, ул. „*Иван Вазов*" № 36
тел./факс 988 87 81
e-mail: colibri@bnc.bg, colibri@mtel.net

Предпечатна подготовка „Ибис"
Печатница „Симолини"

ISBN 954-529-421-3

КНИЖАРНИЦИ „КОЛИБРИ“ В СОФИЯ

ул. „Иван Вазов“ № 36
тел. 988 87 81

Във Френския културен институт
ул. „Дякон Игнатий“ № 2
тел. 981 50 47

„Нисим-Колибри“
бул. „Васил Левски“ № 57
тел. 981 19 12

МЕРИ ГИСЛЪН РОЗЕТА ПАЛАЦИ

ЕНЦИКЛОПЕДИЧЕН РЕЧНИК НА АНТИЧНАТА МИТОЛОГИЯ И КЛАСИЧЕСКАТА ДРЕВНОСТ

Colibri